

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

**ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ,
ПРАГМАТИКИ ТА
КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ**

**PROBLEMS OF SEMANTICS,
PRAGMATICS AND
COGNITIVE LINGUISTICS**

ВИПУСК 27

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

**ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ,
ПРАГМАТИКИ ТА
КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ**

**PROBLEMS OF SEMANTICS,
PRAGMATICS AND
COGNITIVE LINGUISTICS**

ВИПУСК 27

Збірник наукових праць

Київ – 2015

УДК 800
ББК 81я43
П78

Відповідальний редактор –
доктор філологічних наук, професор **Корбозерова Н.М.**
Відповідальний секретар –
кандидат філологічних наук, доцент **Орличенко О.В.**

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, професор **Гетьман З.О.**
доктор філологічних наук, професор **Гуйванюк Н.В.**
доктор філологічних наук, професор **Жайворонюк А.О.**
доктор філологічних наук, професор **Карабан В.І.**
доктор філологічних наук, професор **Кочерган М.П.**
доктор філологічних наук, професор **Крючков Г.Г.**
доктор філологічних наук, професор **Ставицька Л.О.**
доктор філологічних наук, професор **Старикова О.М.**
доктор філологічних наук, професор **Стеріополо О.І.**
доктор філологічних наук, професор **Чередниченко О.І.**
доктор філологічних наук, професор **Швачко С.О.**
доктор філологічних наук, професор **Шумарова Н.П.**

Друкується за рішенням Вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 5 від 9 грудня 2014 року).

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор **Данилич В. С.** (КНЛУ)
доктор філологічних наук, професор **Сахарчук Л. І.** (КНУ імені Тараса Шевченка)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу мовної інформації.

Серія КВ №8228 від 17.12.2003р.

Фахове видання з філологічних наук.

Бюлетень ВАК України №3 від 2010 року.

Перелік №175.

Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики :
П78 зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т
ім. Т. Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2002–
2015.

Вип. 27 / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2015. –
508 с. – Бібліограф. в кінці ст.

Збірник вміщує статті, в яких досліджуються актуальні проблеми семантики,
прагматики та когнітивної лінгвістики.

Розраховано на широке коло філологів, викладачів вузів, докторантів, аспірантів
та пошукувачів.

УДК 800

ББК 81я43

© Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, 2015

АЛЕКСЕНКО С.Ф.

*Сумський державний педагогічний університет ім.
А.С.Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ “ГРА НА ПІДВИЩЕННЯ” В АНГЛІЙСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ПРОМОВІ

Статтю присвячено дослідженню вираження категорії експресивності комунікативно-прагматичної стратегії “гра на підвищення” в англійській політичній промові. Комунікативна стратегія “гра на підвищення” реалізує намагання політика піднести власний авторитет та збільшити свої рейтинги популярності. Експресивність стратегії досягається вживанням епітетів та емпатичних конструкцій, а також певних груп концептуальних метафор.

Ключові слова: політична промова, експресивність, комунікативно-прагматичні стратегії, концептуальні метафори.

Статья посвящена исследованию выражения категории экспрессивности коммуникативно-прагматической стратегии “игра на повышение” в английском политическом выступлении. Коммуникативная стратегия “игра на повышение” реализует стремление политика повысить собственный авторитет и увеличить свои рейтинги популярности. Экспрессивность стратегии достигается употреблением эпитетов и эмпатических конструкций, а также определенных групп концептуальных метафор.

Ключевые слова: политическое выступление, экспрессивность, коммуникативно-прагматические стратегии, концептуальные метафоры.

The article dwells on researching means of expressiveness of the communicative strategy of enhancement in English political speeches. The communicative strategy of enhancement puts forward a politician’s attempts to boost their own prestige and raise popularity ratings. Expressiveness is attained through the usage of epithets, emphatic constructions and certain groups of conceptual metaphors.

Key words: political speech, expressiveness, communicative strategies, conceptual metaphors.

Алексенко С.Ф.

Актуальність. Мова в політиці реалізує декілька пов'язаних між собою функцій, основною з яких є персуазивна (регулювання світогляду і поведінки громадян). Учасники політичної комунікації мають чіткі суспільно-політичні погляди, а отже, обмін інформацією між сторонами в політиці завжди має інтенційний характер.

Саме тому одним із найбільш актуальних на сьогодні завдань політичної лінгвістики, яке виникло на перехресті лінгвістики і політології, є вивчення механізмів реалізації персуазивної функції політичного дискурсу, що передбачає дослідження здатності мовних одиниць здійснювати результативний експресивний вплив, спонукаючи цільову аудиторію до певних дій. В політичному дискурсі цей вектор сучасної політичної лінгвістики екстраполюється як дослідження механізмів реалізації експресивних засобів у різних стратегіях і тактиках, що вимагає комплексного вивчення текстів політичних промов в площині взаємодії лексичного, синтаксичного та стилістичного мовних рівнів.

Мета. У цій статті досліджуються особливості вираження експресивності комунікативно-прагматичної стратегії “гра на підвищення” в англійській політичній промові.

Об'єктом дослідження в даній статті є англійський політичний дискурс (на матеріалі промов Девіда Камерона та Гордона Брауна).

Предметом дослідження є мовне вираження експресивності комунікативно-прагматичної стратегії “гра на підвищення”.

Матеріалом дослідження слугували тексти політичних промов британських прем'єр-міністрів Гордона Брауна та Девіда Камерона.

Наукова новизна полягає в дослідженні стратегій і тактик, в яких відтворюються мовні засоби експресії сучасного англійського політичного дискурсу на матеріалі політичних промов британських політиків Гордона Брауна та Девіда Камерона.

Політичний дискурс містить клас жанрів, що обмежений соціальною сферою, а саме політикою: урядові обговорення,

парламентські дебати, партійні програми, промови політиків. Політичний дискурс водночас є формою інституційного дискурсу, що реалізується в такому інституційному середовищі, як засідання уряду, сесія парламенту, з'їзд політичної партії тощо, тобто дискурс є політичним, коли він супроводжує політичний акт у політичній обстановці. На відміну від міжособистісного і художнього, інституційне спілкування є статусно-орієнтованим. У ньому зазвичай беруть участь представники інститутів і клієнти [1:78]. “Клієнт” у політичній комунікації, як правило, масовий. Оскільки владний статус вимагає дотримання певної дистанції у спілкуванні, між політиками й народом існує символічна дистанція. І хоч у сучасному дискурсі вона руйнується завдяки ЗМІ, політичний дискурс тяжіє до авторитарності.

Відмінною рисою політичного дискурсу є те, що всі соціальні складові в ньому розглядаються в площині дихотомії “домінування – підкорення”. Використовуються такі аргументаційні моделі, які впливають на почуття людини, а не на розум (мовець звертається до традиційних соціокультурних цінностей, історичних подій тощо). Емоційність та експресивність є невід’ємними рисами такої аргументації.

Метою політичного дискурсу є досягнення певного розташування сил у процесі боротьби за владу. Він є основним маніпулятивним засобом в політичному житті. Проголошення політичної промови передбачає опредмечування та здійснення влади і веде до суспільних наслідків в поведінці в площині домінування – підкорення.

Комунікативні стратегії політичного дискурсу проявляються в масовій комунікації, в розмитих межах комунікативного простору. Комунікативні елементи та прагматичні прийоми здійснення влади фантомні, при цьому сам дискурс спрямований на майбутній контекст, який не можна ані заперечити, ані перевірити. Полемічність політичного дискурсу впливає на підбір лексики та на певну театралізацію останньої. Полемічність передбачає наявність різних цінностей та оцінок, створення негативного образу політичного опонента.

Алексенко С.Ф.

Основною функцією політичних текстів є інструментальна – боротьба за владу, заволодіння нею та її збереження. Ця функція проявляється, з одного боку, в мобілізації до дій у формі прямих звернень, лозунгів, закликів, законодавчих актів, а з іншого боку, в створенні відповідного емоційного настрою (надії, гордості за країну, впевненості, ворожості до загрозливих дій противників, ненависті) [2]. Мовленнєві акти також стимулюють відповідні дії, наприклад, погрожуючи застосуванням сили, можна припинити страйк. Найважливішими стимулами політичної діяльності виступають такі мовленнєві акти, як вираження підтримки та довіри.

Політична промова – це публічний текст, вимовлений перед цільовою аудиторією, задля забезпечення власного визнання та демонстрації лідерства промовця. Аналіз її структури показав, що в ньому вирізняються три дискурсивні смислові конституенти: вступна частина, основна та заключна. При цьому прагматичною домінантою вступної частини є встановлення контакту з аудиторією й формування уявлення про тематичну спрямованість виступу, основної – в підтримці уваги й зацікавленості основною темою виступу, в закріпленні політичних ідей, а функціональна специфіка заключної частини полягає в підведенні підсумків виступу та закликів до дії.

Оскільки метою політичної промови є вплив на свідомість та підсвідомість слухача, то для досягнення успіху політик зазвичай використовує певні засоби – комунікативні стратегії, за допомогою яких промовець маніпулює цільовою аудиторією.

На вибір конкретної стратегії промови впливають такі фактори, як мета промови, комунікативні настанови та характер взаємодії зі слухачем. Перед обранням відповідних стратегій та тактик при написанні політичної промови потрібно побудувати мисленнєво-мовленнєве підґрунтя доповідача – концепцію. Концепція є стислою і короткою першоосновою, системою знань про предмет, над якою і вибудовується стратегія як реалізація певної концепції.

Функція впливу в політичному дискурсі реалізується експресією промови. Основна експресивна інтенція полягає в забезпеченні діалогічної взаємодії з адресатом через експлікацію суб'єктивного відношення мовця до змісту висловлювання і до своєї мовленнєвої діяльності.

Експресивність політичних промов зобов'язана поєднувати два плани змісту: інформаційний та суб'єктивний. Перший покликаний передавати суть реального чи ірреального, сучасного чи історично віддаленого поняття, події, факту з життя суспільства взагалі, а другий поєднує суб'єктивне, індивідуальне бачення світу політиком і бажання вплинути на слухача: активізувати увагу, переконати, умовити, залучити на свій бік, вразити, шокувати, епатувати, насмішити, роздратувати, спонукати до чогось, надихнути, задовольнити естетичні потреби.

У лінгвістиці існують різні визначення експресивності, але в їх основі лежить розуміння експресивності як акцентування змісту тексту за допомогою різноманітних мовних засобів та прийомів для найбільш ефективного впливу на особистість адресату, його емоційну сферу. Іншими словами, під експресивністю розуміють здатність мовних одиниць до посилення впливу в акті комунікації. Так, Є. М. Галкіна-Федорук експресією називає посилення виразності, збільшення сили впливу мови. Щодо співвідношення емоційності та експресивності вона зазначає: "Вираження емоцій у мові завжди є експресивним, у той час як експресія у мові не завжди є емоційною" [3:23].

На відміну від емоційності вислову, котра, перш за все, пов'язана із реалізацією емоційної оцінки, експресивність співвідноситься із інтелектуальним наміром переконати в чомусь адресата, посилити перлокутивний ефект висловлення, надати йому більшої виразності, а також експресивність є одним із засобів самовираження [4:78]. Таким чином, поняття експресивності виявляється ширшим за емоційність, тоді як емоційність є змістовнішим за експресію, оскільки емоційність різноманітна у своїх проявах, а експресивність зводиться в основному до посилення.

Алексенко С.Ф.

Існують різні підходи до класифікації стратегій і тактик політичного дискурсу, але ми в нашій статті дотримуємося класифікації, запропонованої Міхальновою О. Л. [5:112], оскільки вона дозволяє найбільш повно та всебічно розглянути основні стратегії, якими користуються політики для раціональної побудови промов і максимального досягнення своїх цілей. Отже, слідом за вказаною дослідницею виділяємо стратегію на пониження, стратегію на підвищення та стратегію театральності.

Перша з них спрямована на дискредитацію опонента, яким є політичний противник. Ця стратегія передбачає використання певних тактик, що імпліцитно чи експліцитно виражають негативне ставлення до предмету комунікації.

Стратегії на підвищення, яку в нашій статті ми пропонуємо назвати “гра на підвищення”, притаманне бажання мовця виставити себе у вигідному світлі, збільшити свою значимість в очах електорату.

Стратегія театральності особливо чітко проявляється в передвиборчих перегонах, під час виступів політиків перед аудиторією, на кшталт виступу актора перед публікою на сцені в театрі, що змушує політика вдаватися до дещо перебільшеної риторики, при чому мовець намагається (навіть за наявності безпосереднього (прямого) опонента) вплинути на картину світу не свого противника, а свого електорату.

Кожна з перерахованих стратегій характеризується тим чи іншим ступенем вираження експресивності, адже суб’єктивний план змісту представлений в кожній з них.

Комунікативна стратегія “гра на підвищення” є особливо актуальною при намаганні адресанта піднести власний авторитет, збільшити свої рейтинги популярності та заручитися підтримкою аудиторії. Вона супроводжується використанням наступних тактик: 1) тактика відведення критики – наведення з метою доказу аргументів та фактів, за допомогою яких можливо пояснити певні свої вчинки та дії, а також надати достовірну картину виконаної роботи; 2) тактика самовиправдання — заперечення негативних суджень про об’єкт критики.

Алексенко С.Ф.

Щоб викликати у слухача відповідну реакцію та продемонструвати високий рівень компетентності та обізнаності в реаліях суспільного життя, політики ретельно підбирають лексику для промови. Для реалізації іллокутивного завдання (донести інформацію до адресата) та досягнення перлокутивного ефекту (спонукати адресата до певних дій) у політичному дискурсі на лексичному рівні використовуються: книжкова лексика (*vow, challenges, to neglect, to emphasize*), терміни (*the general maritime law, maritime jurisdiction, admiralty*) та номенклатурна лексика (*the Civil Code, Magna Carta, the Ministry of Post and Telecommunications, the National Space*).

Експресивність “гри на підвищення” реалізується через вживання концептуальних метафор, які є важливим механізмом людського сприйняття та осмислення абстрактних понять. Так звані “концепти” стають основою спілкування для людей із різним індивідуальним досвідом, особливо при спілкуванні політика з народом.

У промовах Гордона Брауна можна виділити такі групи концептуальних метафор: *політика – день / ніч – світло / темрява, політика – навчання*.

Метафоричні звороти, які ми згрупували під назвою *політика – день / ніч – світло / темрява*, доцільно віднести до окремої групи метафор. День і ніч, їхня зміна відбилася у свідомості людини з прадавніх часів, що породило метафори, які пов’язані з цим явищем.

Метафори зазначеної концептуальної групи займають чільне місце у промовах Девіда Камерона. Наприклад: *to give the green light, in the light of recent publicity; moments of dazzling lights, to light a love of learning*. Вищезазначені вирази мають позитивну конотацію, оскільки світло завжди асоціюється з добром. Світло асоціюється з теплом і вогнем. Подібно тому, як вогонь зігріває тіло, так само і інтелектуальне світло є не тільки помічником, але й стимулом до розвитку розуму й духу. Наприклад, у одній із своїх промов Девід Камерон використовує метафоричний зворот: *Education is the spark that can light a love of learning* [6]. Освіта як іскра запалює любов до науки.

Щодо промов Гордона Брауна, то в них метафори аналізованої концептуальної групи не є частими, проте декілька прикладів можна навести. Наприклад: “*to light the darkest corners of the world*”, “*a light held to the intellectual life of Europe*”. Ці метафоричні звороти підкреслюють просвітницьку місію освіти.

Проаналізуємо наступний уривок з промови Гордона Брауна до членів Лейбористської партії в якості партійного лідера: “*You know, there is a golden thread of common humanity that across nations and faiths binds us together and it can light the darkest corners of the world*”. Метафора “*a golden thread of humanity ...*” [7] дає можливість Гордону Брауну провести паралель між гуманністю та крихкою, але безцінною річчю, яка в змозі поєднати разом людей різних націй і переконань, і несе світло у найвіддаленіші місця світу, маючи на увазі розповсюдження спільних людських цінностей і прав людини. Політик підкреслює важливість людяності у ставленні до оточуючих людей.

У текстах промов Гордона Брауна приклади метафор, які проводять асоціації з темрявою, поодинокі. Метафора “*in the dark days of Nazism*” проводить асоціацію між нацизмом та темними силами. Нацизм у Європі 30-тих років скоював насильства проти людства: “*In the dark days of Nazism in Europe of the 1930s, Winston Churchill, then in the political wilderness, complained of leaders...*” [8]

Концептуальна група метафор *політика – навчання* ґрунтується на тому факті, що суспільство часто асоціюють із школою, а суспільно-політичне життя – із навчанням. Навчальний процес складається з уроків, помилок, їхнього виправлення, оцінок, тестів, різних рівнів знань тощо. Метафори концептуальної групи *політика – навчання* досить частотні у промовах Гордона Брауна, наприклад: *learn from past mistakes* [8]; *to write the latest chapter in the American story* [9]; *the lesson of this crisis* [10]. Ці метафори проводять паралелі між історією народу та людським життям, повним помилок, в якому треба розібратися та зробити висновки, аби уникнути помилок у майбутньому.

Отже, когнітивна функція метафор у мові полягає у переломленні таких мовних явищ, як значення і референція, через призму когнітивної діяльності людини. Метафори висувають на

передній план певні аспекти досліджуваного явища, “затемнюючи” менш важливі.

У промовах Девіда Камерона, лідера Консервативної партії, прослідковуються такі концептуальні метафори як *політика – стабільність – добробут – гордість*, *політика – соціальна справедливість*, *політика – спільність з народом*. Камерон запевняє у невідворотності успіху своєї партії та себе як політика тільки у зв’язку з успіхами та добробутом всієї країни: “...we will make sure you get a decent pension; and real rewards for a life of work...but only if we as a country accept we all have to work a bit longer and save a bit more” [11].

Політик вибудовує свої промови, часто використовуючи тактику відведення критики, наводячи достовірну картину виконаної роботи та її наслідків (гарна робота, затишний будинок, пристойна освіта дітей, і, як наслідок, гордість за власну країну): “It’s pretty simple really: a good job, a nice home, more money at the end of the month, a decent education for your children, a safe and secure retirement. A country where if you put in, you get out. A Britain everyone is proud to call home. And a real long-term plan to get there. It starts with more decent jobs. And look how far we’ve come” [12]. Експресивність досягається використанням епітетів з позитивною конотацією “good”, “nice”, “decent”, “safe”, “secure”.

Камерон пов’язує гордість за країну із добробутом та впевненістю кожного британця в завтрашньому дні. Крім того, політик підкреслює, що його країна – це не місце несправедливості і що його партія покладе край усіляким злочинам та безкарності: “To those crime lords who think they can get away with it, I say No: not in this country; not with this party...with our Modern Slavery Bill we’re coming after you and we’re going to put a stop to it once and for all.” Політик ототожнює себе із кожним британцем, що змушений багато працювати, заробляючи на життя: “I care deeply about those who struggle to get by...but I believe the best thing to do is help them stand on their own two feet – and no, that’s not saying “you’re on your own”, but “we are on your side, helping you be all you can” [12]. Засобом підсилення виразності є вживання словосполучення “stand on their own feet” в переносному смислі “стати незалежним”, але, як підкреслює сам Камерон, не для того, щоб

Алексенко С.Ф.

залишити громадян на самоті, а для того, щоб навчити їх бути тими, ким вони можуть і мріють стати.

Тема гордості і спільності політиків з народом часто прослідковується у виступах Камерона: *“A Britain that everyone is proud to call home is a Britain where hard work is really rewarded. Not a free-for-all, but a chance for all...the chance of a job, a home, a good start in life...whoever you are, wherever you are from. And by the way – you never pull one person up by pulling another one down. So this Party doesn’t do the politics of envy and class warfare...we believe in aspiration and helping people get on in life – and what’s more, we’re proud of it”* [12]. В цьому уривку стратегія “гра на підвищення” імпліцитно проявляється також в прихованій тактиці самовиправдання: ефективність перлокутивного ефекту досягається використанням не вигідного для суперників (лейбористів) емфатичної конструкції *“Not a free-for-all, but a chance for all...”*, згідно з якою рівні шанси для всіх, які обстоює партія Камерона, є значно вагомішими, ніж насильницьке класове вирівнювання: *“you never pull one person up by pulling another one down”*.

Отже, стратегія “гра на підвищення” є однією із комунікативно-прагматичних стратегій політичного дискурсу поряд із стратегією на приниження та стратегією театральності. Експресивність як інтенціональна категорія інтелектуального впливу та можливого переконання адресата є реалізацією комунікативно-прагматичної стратегії “гра на підвищення” в промовах Гордона Брауна та Девіда Камерона. Вона сприяє посиленню перлокутивного ефекту висловлення, надає йому більшої виразності, є одним із засобів самовираження і реалізується в мові вживанням епітетів та емфатичних конструкцій, різних груп концептуальних метафор. Гордон Браун частіше удається до абстрактних концептів “день/ніч, світло/темрява, прогрес”, в той час як Девід Камерон частіше оперує концептами з більш індивідуалістичним значенням: “стабільність, добробут, гордість”.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Шейгал Е. Й.* Семиотика политического дискурса: дис. ...доктора филол. наук: 10.02.01, 10.02.19 / Елена Йосифовна Шейгал. – Волгоград, 2000. – 431 с. 2. *Чернявская В. Е.* Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия / В. Е. Чернявская. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 134 с. 3. *Галкина-Федорук Е. М.* Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Евдокия Михайловна Галкина-Федорук // Сборник статей по языкознанию: Профессору Московского университета академику В.В. Виноградову в день его 60-летия. – М., 1958. – С.19-29. 4. *Шаховский В. И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Шаховский Виктор Иванович. – М.: Высшая школа, 2012. – 208 с. 5. *Михалева О. Л.* Политический дискурс. Специфика манипулятивного воздействия / Ольга Леонидовна Михалева. – М.: Либроком, 2009. 256 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *David Cameron* "Fixing our Broken Society", Glasgow, 2008 [Електронний ресурс]. <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=348/> 7. *Gordon Brown* Leader's speech, Bournemouth, 2007 [Електронний ресурс]. <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=179> 8. *Gordon Brown* Chancellor's speech, Brighton 2005 [Електронний ресурс]. <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=276>. 9. *Gordon Brown* Global Rules, Global Values", London 2009. [Електронний ресурс]. <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=327>. 10. *Gordon Brown* Leadership acceptance speech, Manchester, 2007. [Електронний ресурс]. <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=216> 11. *David Cameron* "Speech on the Big Society", Liverpool 2010. [Електронний ресурс]. <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=321>. 12. *David Cameron*. Leader's speech, Birmingham 2014. [Електронний ресурс]. <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=356>

АНДРІЙЧЕНКО Ю.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГЕНДЕРНИЙ СТЕРЕОТИП: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено особливостям формування і функціонування гендерних стереотипів в іспанській мові. Розглядається розвиток гендерних досліджень в лінгвістиці. Нами розмежовується вживання понять *стать* і *гендер*, надається визначення гендерних стереотипів, розглядається їхнє функціонування в іспанськомовній культурі і мові.

Ключові слова: гендер, текст, комунікація, мовні стереотипи.

Статья посвящена особенностям формирования и функционирования гендерных стереотипов в испанском языке. Рассматривается развитие гендерных исследований в лингвистике. Нами разграничивается употребление понятий *пол* и *гендер*, дается определение гендерных стереотипов, исследуется их функционирование в испаноязычной культуре и языке.

Ключевые слова: гендер, текст, коммуникация, языковые стереотипы.

The article is devoted to features of formation and functioning of gender stereotypes in Spanish. The article contains a review of gender studies in linguistics. We distinguish the use of such concepts as *sex* and *gender*, give the definition of gender stereotypes and examine their functioning in language and culture.

Key words: gender, text, communication, language stereotype.

Тема гендерних стереотипів як лінгвістичних феноменів охоплює міждисциплінарне поле досліджень: філософію, історію, соціологію, фізіологію, психологію та ін. Філософський аспект проблеми має давню традицію – від античних часів до сучасних соціологічних (гендерних) досліджень. Історичний ракурс дозволяє простежити історію взаємин статей і далі – фемінізму. Фізіологічний аспект акцентований на фактах, що стосуються анатомії чоловіка і жінки. Психологія говорить про психологічні

Андрийченко Ю.В.

особливості сприйняття і поведінки чоловіків і жінок, виходячи з даних їхньої анатомії і фізіології.

Мета даного дослідження полягає у студіюванні поняття *гендерний стереотип* в зв'язку з особливостями його вербалізації і функціонування, зумовленими соціально-культурними факторами. **Актуальність** проведеного нами дослідження визначається двома наступними напрямками, залежно від точки відліку: з одного боку – загальним контекстом соціологічних досліджень, в яких приватним фактором оформляється так звана гендерна лінгвістика; з іншого боку, загальним контекстом лінгвістичних досліджень міждисциплінарного характеру, в якому розвиваються і затверджуються приватні напрямки, які спираються на специфіку об'єкта дослідження.

Методологічною базою в цьому випадку в цілому слугує антропоцентричний підхід, що включає соціолінгвістичний, лінгвокультурологічний, когнітивний, прагмалінгвістичний, лінгвоаргументативний аспекти дослідження мовних фактів.

Об'єктом дослідження в даній статі обране поняття *гендерний стереотип* в його мовній репрезентації.

Предмет дослідження – засоби його вираження і особливості функціонування в текстових структурах.

Проблема гендерних стереотипів вивчається в міждисциплінарній галузі, що включає напрямки гуманітарних і природничих наук. Загальнотеоретичною основою в дослідженні питання є філософія. Загальнонауковою основою розробки питання слугують дослідження в галузі фізіології, які надають матеріал для когнітивного підходу при висуненні системних відмінностей в якості основних факторів організації дискурсу з урахуванням проблеми картини світу.

Поняття *гендер* є однією з базових характеристик особистості, яка обумовлює психологічний і соціальний розвиток людини. У свою чергу, воно вивчається як багатокомпонентна структура в єдності таких складових як: біологічна стать, гендерні стереотипи, гендерні норми і гендерна ідентичність.

Термін *гендерні дослідження* можна вважати усталеним, немає підстав, на нашу думку, його замінити терміном *стать*.

Необхідно враховувати, що методологічні основи гендерних досліджень та їхнє філософське освідомлення залежать від історичних факторів розвитку як самих лінгвістичних знань, так і загальнонаукової моделі людини. Гендерні дослідження в мовознавстві охоплюють значно ширше коло питань, розглядаючи конструювання чоловічої та жіночої ідентичності як один з параметрів особистості в комунікативній ситуації тобто в межах прагматики [1]. У цьому випадку гендер розуміється як конвенціональна сутність, в чому і полягає його головна відмінність від статі як біологічної категорії.

У центрі гендерних досліджень знаходяться культурні та соціальні фактори, що визначають ставлення суспільства до чоловіків і жінок, поведінку індивідів у зв'язку з належністю до тієї чи іншої статі, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості – все те, що переводить проблематику статі з галузі біології в сферу соціального життя і культури [2:5].

Слід зазначити, що для гендерних досліджень є актуальним вивчення в мові певних, вже сформованих стереотипів, а також їхньої динаміки, навколишніх змін в традиційній статево рольовій диференціації суспільства [3:63].

Основною в галузі теоретичної гендерної лінгвістики стала праця Р. Лакоффа *Мова і місце жінки*, в центрі уваги якої було дослідження загальних питань відображення соціального статусу жінки в мові [Лакофф, 2001, с. 790]. Дослідниця дійшла до висновку, що у європейських мовах жінки відображені, як правило, негативно (наприклад, у фольклорі), вони відіграють частіше роль об'єкта, а не суб'єкта, їхня мовленнєва поведінка характеризується більшою невпевненістю, ніж чоловіча, і в той же час гуманністю, орієнтованістю на співрозмовника, і тому вона менш агресивна.

В зв'язку з цим такий мовний стиль жінки створює ореол нерішучості і некомпетентності, що завдає шкоди її іміджу. Які ж риси жіночого мовлення сприяють цьому? Р. Лакофф вважає, що в

мові до цих рис можна віднести перевагу жінок до розділових питань, використання підвищувальної інтонації там, де повинна бути понижуюча, [64] вживання семантично спустошеної лексики, спеціальних шаблів словника, що описують традиційно жіночі сфери життєдіяльності, часте вживання емпізи, різного плану інтенсифікаторів і модальних часток. До того ж *жіночі* модальні засоби набагато різноманітніші і вживаються жінками частіше. І в довершення всього, жінки жартують набагато рідше за чоловіків.

Якщо ж жінка починає використовувати *чоловічі* мовні тактики, то вона сприймається як нежіноча, нахабна, Р. Лакофф вважає, що таке мовна поведінка жінки часто призводить до комунікаційних невдач. Вчена називає такий стан речей *ситуацією подвійної пов'язаності* [6].

Історичний контекст роботи Робін Лакофф, яка вважається піонером феміністської лінгвістики, поклав початок інтенсивним гендерним дослідженням в сучасній лінгвістиці, пов'язаним з посиленням протидії впливу Н. Хомського. Це дослідження було створено на інтелектуальному підґрунті, яке створило генеративну семантику, парадигму, яка кидала виклик трансформаційній генеративній граматиці (автономній моделі мови Н. Хомського) і заявила про необхідність врахування соціального і культурного контексту в лінгвістичному аналізі [6]. Формування генеративної семантики об'єднало різні напрямки прагматики и заклало підґрунтя розвитку інших контекстуально-орієнтованих підходів для вивчення мови, в тому числі когнітивної лінгвістики, яка визначає мову як невід'ємну складову пізнання, проникнути в сенс якого можливо лише з врахуванням того, що відомо про мислення, чи то знання, які отримані шляхом експерименту або інтроспекції.

Тема *стать і мова* вимагає врахування різноманіття факторів, що впливають на мовну поведінку чоловіків і жінок і повинна вивчатися в широкому соціальному контексті [4:135]. Лінгвістика використовує в даному випадку поняття стратифікаційної та ситуативної варіативності, мовними корелятами якої є стратифікаційно-ситуативні змінні, які

виявляють варіативність одночасно в двох площинах – стратифікаційній (яка пов'язана в тому числі із соціальною характеристикою гендеру) та ситуативної (пов'язаної з параметрами комунікативного акту). Гендерлект може виходити лише з відмінностей і схожих рис комунікативних стратегій чоловіків і жінок у кожній окремій комунікативній ситуації.

В 2001 році І. Мічелсоном і В. Л. Періш був зроблений акцент на динамічному характері мовлення чоловіків і жінок, підкреслюючи, що *правила ввічливості* зникають при відсутності фізичної присутності комунікантів. Дослідники також вважають, що дана фізична присутність це – діалогові пари, які ведуть до послаблення гендерних ролей. Аналізуючи електронну пошту чоловіків і жінок, І. Мічелсон і В. Л. Періш дійшли до висновку, що такі соціальні категорії як вік, професія та ін. не впливають на визначення статі комуні кантів [7:78].

Незважаючи на ці та інші подібні спостереження, Р.Лакофф вважає, що часте використання запитань у мовленні жінок є ознакою невизначеності. Б. Дюбуа і І. Крауч почали критикувати дослідження Р.Лакофф саме за цієї причини. Вони досліджували використання питання у жіночому мовленні в контексті професійних зустрічей і дійшли до висновку, що принаймні в цьому контексті чоловіки використовували більше питальних речень, ніж жінки. Тому, дослідники вважають, що гіпотеза Р.Лакофф може вважатися певним гендерним стереотипом [5:289].

Гендерні відмінності в мові та мовленні створюють гендерні стереотипи, які зумовлені соціальними ролями чоловіка і жінки і впливають на гендерне самовизначення особистості відповідно до соціокультурних установок, норм і правил даного суспільства. В основі формування гендерних стереотипів знаходяться поняття фемінності і маскулінності, які зазнали серйозних змін, що виражаються у невідповідності біологічної статі людини і психологічних проявів статевої належності. Як показав аналіз зарубіжних гендерних досліджень, в сучасному суспільстві жінки, які досягли високого професійного статусу, зазвичай, більш

маскулінні, ніж їхні колеги-чоловіки; у сучасних чоловіків немає заборони на емоційність, велику душевну відкритість і виконання традиційно жіночої роботи.

Роль соціальних структур має вирішальне значення для визначення і зміни в сприйнятті соціальних відмінностей між чоловіками і жінками. Існує взаємний вплив між переконаннями і даними структурами, оскільки зі змінами в суспільстві, відбуваються зміни в переконаннях громадян. Таким чином, встановлюється зв'язок між сексистськими переконаннями і структурною нерівністю між чоловіками і жінками.

Гендерний стереотип вивчається в трьох його різновидах: стереотипи маскулінності / фемінінності; стереотипи, що відображають розподіл сімейних і професійних ролей; стереотипи, що стосуються специфіки змісту праці. Диференціація видів гендерних стереотипів у своїй підставі має важливе поняття *ідентичність*, більш конкретніше, поняття *гендерна ідентичність*. Облік всіх названих компонентів при дослідженні проблеми стереотипів дозволяє на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки казати не про біологічне поле, а про гендер як про соціокультурне поле.

Таким чином, структурно і системно поняття *гендерний стереотип* відображається в сукупності і взаємодії всіх компонентів, що його формують і розвивають. У цьому відношенні продуктивним видається психоаналітичний підхід, що враховує наявність у кожній з біологічних статей (чоловіча / жіноча) маскулінності і фемінінності. У зв'язку з цим, на наш погляд, виправданою є різноманітність класифікацій і дефініцій, що характеризують чоловіків і жінок, і підкреслена увага до визначення чоловічої ідентичності в сучасному дискурсі, особливо іспанськомовному, виражене в прагненні найбільш повно описати сутність чоловіка.

Дослідження означеної проблеми, а саме конкретизація деяких положень щодо вивчення проблеми гендерного стереотипу, є особливо актуальним в лінгвістичній галузі з урахуванням

інтеграційного підходу. Переосвідомлення положень по досліджуваному питанню закономірно спостерігається в переході від області феміністської лінгвістики до гендерної – від радикального протиставлення маскулінності і фемінінності (основна теза – андроцентризм мови) до їхнього інтегративного розуміння (основний фактор – соціокультурний).

Вивчення проблеми гендерних стереотипів в діахронії і синхронії – від словникової даності до дискурсивної інтерпретації, тобто від аналізу паремічного фонду мови, в якому відображені дихотомічні відносини між чоловіками і жінками, що характеризують різні різновиди стереотипів, аналізу прецедентних, коннотативних імен, до дискурсивного аналізу, тобто вивчення особливостей характеру мислення в гендерному аспекті на матеріалі дискурсу ЗМІ, текстів художньої та науково-популярної літератури, а також експериментальних даних, в тому числі інтерпретацій класифікацій іменувань чоловіків і жінок, продемонстрували, що соціально-культурні умови суспільства обумовлюють пересування маскулінних і фемінінних сем при ідентифікації чоловічої та жіночої сутності.

Даний факт виражений в кількох аспектах: номінативному аспекті, тобто в найменуваннях чоловіків і жінок, що відображають гендерні стереотипи, в логічному аспекті, маємо на увазі нейтралізацію жорсткого протиставлення *чоловічий* логіки *жіночий*, в комунікативному аспекті, тобто у змінах стратегій і жанрів при інтерпретації чоловічих і жіночих стереотипів у сучасному дискурсі.

Таким чином, в результаті можна казати про гендерний стереотип як про поняття (в статичності) і феномен (в динамічності). Лінгвістичне вивчення даного питання відображає положення, що характеризує прикордонне розташування поняття і феномена *гендерний стереотип*, що обумовлює можливість переосмислення існуючих гендерних стереотипів і формування нових. Потенціал гендерного стереотипу як умовної одиниці, розкривається в постійній взаємодії поняття і феномену, вказуючи в підсумку на

розмиту межу між теоретичним і практичним мисленням, конвенціональним і контекстуальним тлумаченням засобів їхнього вираження.

Поняття *гендерний стереотип* встановлюється в результаті аналізу та інтерпретації феномена гендерний стереотип, тобто наявних стереотипних уявлень з гендерною підставою в навколишньому мовному історичному та соціокультурному просторі, який сприяє виявленню всього спектру факторів, що впливають на формування самого поняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гриценко Е. С.* Язык. Гендер. Дискурс: Монография / Елена Сергеевна Гриценко. – Нижний Новгород: Изд-во ННГУ им. Н.И. Лобачевского, 2005. – 267 с.
2. *Кирилина А. В.* Гендер: лингвистические аспекты / Алла Викторовна Кирилина. – М., 1999. – 189 с.
3. *Кирилина А. В.* Гендерные стереотипы в языке / Алла Викторовна Кирилина // Словарь гендерных терминов / под ред. А. А. Денисовой. – М.: Информация – XXI век, 2002. – 256 с.
3. *Токарева Е. Н.* Специфика выражения оценки в гендерном дискурсе: дисс. ... на соиск. уч. степени канд. филол. наук: спец. 12.02.04 «Германские языки» / Елена Николаевна Токарева. – Уфа, 2005. – 204 с.
4. *Cameron D.* Feminism and Linguistic Theory / D. Cameron. – McMillan Press Ltd., 1992. – 247 p.
5. *Dubois B., Crouch I.* The Question of Tag Questions in Women's Speech: They Really Don't Use More of Them. / Dubois Betty, Crouch Isabel. – London, Language in Society 4, 1985. – p. 289-294.
6. *Lakoff, Robin* Language and women's Place / Robin Lakoff // Language in Society, 1973. – N 2. – P. 45–79.
6. *Лакофф Р.* Язык и место женщины / Робин Лакофф // Введение в гендерные исследования. Часть II. Хрестоматия / Под ред. С.В. Жеребкина. – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетея, 2001. – 798 с.
7. *Michelson E., Parish L. W.* Gender Differentials in Economic Success: Rural Europe in 1991, in Redrawing Boundaries: Gender, Households, and Work / *Michelson Ethan and Parish L. William.* – edited by Barbara Entwisle and Gail Henderson. Berkeley: University of California Press, 2001 – 134 p.

АФАНАСЬЄВА О.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

“AND WE'VE GOT ALL OF YOU HERE TODAY”: МІФОРИТУАЛЬНИЙ ХРОНОТОП СВЯТА В КОМУНІКАТИВНОМУ І ДИСКУРСИВНОМУ АСПЕКТАХ

Статтю присвячено аналізу часово-просторових відношень у розбудові комунікативно-дискурсивної події святкування Дня незалежності США 4 липня. Основну увагу сфокусовано на виокремленні міфоритуальних засад вітальних промов американських президентів з нагоди цього свята та ситуації їх виголошення.

Ключові слова: хронотоп, міф, ритуал, сакральне, світське, комунікація, дискурс, промова, святкування.

Статья посвящена анализу временно-пространственных отношений в построении коммуникативно-дискурсивного события празднования Дня независимости США 4 июля. Основное внимание сфокусировано на выделении мифоритуальных основ приветственных речей американских президентов по случаю этого праздника и ситуации их произнесения.

Ключевые слова: хронотоп, миф, ритуал, сакральное, светское, коммуникация, дискурс, речь, празднование.

The article is devoted to the analysis of time-space relationships in the organization of communicative and discursive celebration event of the Independence Day on July 4 in the USA. The main attention is focused on highlighting the mythic and ritual principles of American presidents' greeting speeches on this occasion and circumstances of their deliverance.

Key words: chronotope, myth, ritual, sacred, mundane, communication, discourse, remarks, celebration.

Вивчення різних аспектів суспільного життя в дискурсивно-комунікативній площині стало наразі однією з найбільш **актуальних** галузей сучасного мовознавства та міждисциплінарних студій. До таких складних суспільних явищ слід віднести різноманітні форми ритуалізованої взаємодії. Як

Афанасьєва О.М.

ззначає М.Вілсон, ритуал розкриває цінності на їх найглибшому рівні, люди виражають у ритуалі те, що ними рухає найбільшою мірою, а з огляду на те, що форма такого вираження є умовною та обов'язковою, йдеться про розкриття групових цінностей. Саме тому вивчення ритуалів є ключем до розуміння сутнісної організації людських суспільств [1: 241]. До найпоширеніших форм ритуального дійства в сучасному суспільстві можна віднести святкування значущої для цієї спільноти події, передусім національні свята. У широкому плані таке святкування можна розглядати як комунікативну подію, яка засновується на загальних принципах організації комунікативної ситуації. Як відомо, комунікативна ситуація включає низку чинників, до яких відносяться час і місце, фізичне і матеріальне оточення, комуніканти з їх сталими характеристиками та ситуативно зумовленими особливостями, канал та код спілкування. Крім того, будь-яку комунікативну ситуацію включено до широкого суспільно-історичного контексту, системи дискурсів та відповідних жанрів, властивих певній спільноті на даному етапі її розвитку. Значущим моментом виступає тут кореляція часово-просторових характеристик конкретної комунікативної ситуації та хронотопу цієї ситуації як комунікативної події. Ця остання має суспільне, символічне значення в житті спільноти та розташовується в дискурсивній площині, яка є місцем породження смислів, що транслюються в процесі комунікації та встановлюють певні відносини між учасниками спілкування. Саме тому ми визначили **метою** цієї статті дослідження репрезентації в дискурсивному і комунікативному планах часово-просторового аспекту святкування Дня незалежності 4 липня у США. Крім того, такий тип дослідження передбачає врахування культурно значущих чинників, пов'язаних із сакралізацією свята з огляду на його міфоритуальні засади. **Об'єктом** аналізу є часово-просторові відношення, які структурують святкування Дня незалежності, а його **предметом** – комунікативні та дискурсивні особливості представлення цих відношень у їх міфоритуальному вимірі. **Матеріалом** послужили вітальні промови президентів Р.Рейгана та Б.Обами, виголошені з

Афанасьєва О.М.

нагоди святкування Дня незалежності. **Новизну** дослідження становить визначення комунікативних та дискурсивних особливостей світської сакралізації святкування Дня незалежності у США.

В історії кожного народу є певна подія, яка змінила політичний устрій, трансформувала систему суспільних цінностей та уявлень, закріпилася в національній традиції та створила новий її вимір. Такі визначні події стають зазвичай об'єктом сакралізації та знаходять відповідні форми ритуалізованого представлення, святкування, які, в залежності від епохи та її політичних, суспільних, культурних доміант, можуть набувати як релігійного, так і світського або, найчастіше змішаного характеру. Як зазначає М.Еліаде, оцінити глибину прірви, яка розділяє два досвіди – священний і світський, можна, читаючи роботи про священний простір і ритуальний устрій людського житла, про різні прояви релігійного досвіду по відношенню до Часу, про взаємовідносини релігійної людини з Природою і світом інструментів, про освячення самого життя людини і про священний характер основних життєвих функцій [2: 19]. Водночас, з погляду Г.Лінча, у широкому сенсі поняття сакрального простягається від центральної системи цінностей, навкруги якої утворюється конкретне суспільство, до цінностей, які певні революційні, ідеологічні та релігійні групи вважають сакральними [3: 35]. Дослідник вважає, що сакральне є комунікативною структурою, сфокусованою на абсолютних реаліях, навколо яких конститууються смисли суспільного життя і висуваються нормативні вимоги щодо поведінки в соціальному житті [там само: 133]. Саме свято виступає в житті суспільства тією особливою подією, яка репрезентує ці цінності і смисли, комунікуючи, поширюючи їх на все суспільство та залучаючи його до їх освоєння. Особлива роль належить часово-просторовій організації святкового дійства, передусім його вербалізованим формам (виступам, промовам тощо).

У цій розвідці ми розглянемо дискурсивно-комунікативні особливості часово-просторової організації національного свята, виходячи з таких його характеристик:

- 1) сценаризація свята та повна чи часткова синхронізація компонентів свята у різних точках простору;
- 2) виокремлення хронотопу свята з повсякденного перебігу життя;
- 3) організація символічного центру та сакрального часу;
- 4) складна структура дискурсивно-комунікативного хронотопу.

Значний інтерес в цьому плані представляє той факт, що святкування Дня незалежності не є давньою традицією, а бере свій початок від 4 липня 1776 року, дати підписання Декларації незалежності Другим Континентальним конгресом у Філадельфії, штат Пенсільванія. Уже наступного року цей день почали святкувати в Філадельфії та називати “днем, який ми святкуємо” та “славетним 4 липня”. Майже сто років потому у 1870 році Конгрес США оголосив 4 липня офіційним державним святом.

Ще у липні 1776 році Джон Адамс описав проект майбутнього святкування у своєму листі дружини: I am apt to believe that it will be celebrated, by succeeding Generations, as the great anniversary Festival. It ought to be commemorated, as the Day of Deliverance by solemn Acts of Devotion to God Almighty. It ought to be solemnized with Pomp and Parade, with Shews, Games, Sports, Guns, Bells, Bonfires and Illuminations from one End of this Continent to the other from this Time forward forever more [4].

Уже з 1777 року святкування відбувалося за подібним сценарієм, який включав різні компоненти, що наслідували у більшості випадків давніші європейські традиції, привезені переселенцями до нового континенту, а також архаїчні ритуали. Зміни в сценаризації свята, які відбувалися в різні періоди, можуть свідчити про послаблення його сакральної сутності і перетворення на звичайний вихідний день. Такі міркування наводить Е.Етціоні: “The way we celebrate our holidays tells volumes about the values to which we are committed. Over the last decades, in many suburbs,

patriotic parades of bands playing Sousa marches, veterans carrying tattered flags and fire departments proudly displaying the community's shiny new truck have been replaced by barbecues in backyards and an additional day on the beach. We no longer measure the day by the number of flags raised from rooftops and verandahs or the length of patriotic speeches, but by the pounds of hot dogs consumed, beer lapped up and, above all, the record of people killed driving under the influence. Even if there is a concert in the commons, it is likely to be an imitation Beach Boys (“cruising with a girl...”), Van Halen or maybe Brahms. Fireworks still abound, but their colors are not necessarily red, white and blue. While in small-town America and in working neighborhoods glimpses of the traditional Fourth, celebrated on Main Street, can still be caught, in many upscale communities it is a day friends hang out with each other, at home or at a private picnic” [5].

У різних штатах, великих містах і невеликих населених пунктах святкування є прив’язаним до місцевих особливостей, але водночас існують ті об’єднанчі моменти, які і складають суспільно значущу символічну сутність свята. Одним із таких компонентів є промова президента з нагоди Дня незалежності, яку його співгромадяни можуть чути і спостерігати наживо або у запису. Вітальна промова президента є частиною святкового дійства, у якому він бере на себе роль головного актора. Саме таку ситуацію якнайкраще представляє Дж.Александр, описуючи дію-перформанс, в якій реалізуються владні відношення. Як зазначає дослідник, для досягнення успіху індивідуальний чи колективний актор має бути здатним комунікувати смисли своїх дій, яким повинні повірити інші. Така комунікація довіри відбувається, коли діяч стає актором у сценарії. Якщо аудиторія ідентифікує себе з цим актором й емоційно пов’язує себе зі сценарієм, то вона повірить йому, прийме його символічну проекцію. Таким чином, у цьому дійстві беруть участь актор, колективні уявлення, засоби символічного продукування, мізансцена, соціальна влада й аудиторія [6]. Отже, ідентифікація президента як головного актора святкового дійства відбувається як шляхом його особистісного

упізнання або/та оголошення про його появу, так і завдяки його символічним атрибутам, серед яких:

- право на суспільно визначальний дискурс та його широке розповсюдження, наприклад, трансляцію по телебаченню;
- право на суспільно значущий “сакральний” час;
- право на ініціальне слово;
- право на організацію символічних просторових відношень;
- право вибору та залучення аудиторії до святкового хронотопу.

Цікаво відмітити, що право на суспільно значущий час є наразі одним із обов’язкових топосів вітальної промови:

“My remarks tonight will be brief...” [7].

“So I don't want to keep you from the food, but let me just say this” [8].

“We want you to enjoy yourselves, so I'm going to keep my remarks brief” [9].

Президент посилається на це право, імплікуючи його самою ситуацією взяття слова, проте одразу обмежує, даючи зрозуміти, що поважає право кожного на отримання задоволення від інших складових святкування – видовищ, музики, трапези, спілкування з іншими людьми тощо. Таким чином, скорочуючи свій “сакральний” суспільно спрямований час, головний актор ритуального дійства “розширює” особистий чи комунотарний святковий час інших учасників, наділяє їх правом розпоряджатися ним. Іще Е.Дюркгайм привернув увагу до особливої ролі часу в організації сакральних ритуальних форм суспільного життя. Учений розглядає категорію часу як таку, яка організується колективно, і зазначає, що поділ на дні, тижні, місяці, роки тощо відповідає періодичності ритуалів, свят, публічних церемоній, а календар відбиває ритм колективної діяльності й водночас виконує функцію забезпечення регулярності [10:13]. З цього погляду, саме святковий час є особливо цінним і його “наповнення” має важливе значення як для суспільства, так і для окремої особи.

Крім того, саме президент має визначальне для ритуалу право започаткування святкування. Вітальне слово є тією точкою відліку, тим “початком”, тією межею, яка відділяє свято від повсякденності, сакральне від профанного. Таким ініціальним актом можна вважати вітання зі святом: “*Happy Fourth of July!*” [9]. При цьому, у своєму виступі президент структурує час свята на моноцентричний “сакральний” час самої промови, та поліцентричний святковий світський час, який настає після закінчення його виступу:

“*Now, let’s have some fun — let the celebration begin!*” [7].

“*And with that, let me turn it back over to the Marine Band*” [8].

“*Have a great party. Have a hotdog. Have a hamburger. We want to see you dancing*” [9].

Не менш важливе символічне значення має просторова організація святкування, а саме виокремлення центру символічного простору нації, до якого головний актор залучає своїх співгромадян. Цей центр має, з одного боку, конкретну локалізацію – галявина біля Білого дому (символу президентської влади й відмежованого перебування там головного актора) чи авіаносця “Джон Кеннеді” у Нью-Йоркській гавані (символу військової потуги США), а з іншого, незважаючи на конкретну локалізацію, – це завжди сакральний центр, навколо якого утворюється суспільний простір нації. Позначення чи демонстрація цього локусу влади і сили є одним із засобів символічного продукування [6], завдяки якому головний актор здійснює свою власну символічну локалізацію. Він виокремлюється у символічному і фізичному просторі і, водночас, залучає до нього обрану аудиторію та, завдяки медіа, усю націю чи навіть увесь світ. Сам мовець завжди займає головну, дистанційовану від аудиторії позицію. Місце виголошення промови відповідно позначається у промові:

“*In a few moments the celebration will begin here in New York Harbor*” [7].

“*Welcome to the White House!*” [8; 9].

Це “місце сили” є тим самим *here*, де знаходиться головний актор і, незалежно від своєї географічної локації, стає його владним

атрибутом. Водночас місце виголошення промови зумовлює її комунікативні і дискурсивні особливості. Коли “хазяїн Білого дому” виголошує свою промову саме там, він будує її, виходячи передусім із ритуалу гостинності. Його гості, а саме представники збройних сил США, є уособленням всього американського суспільства, які є фізично присутніми “тут і зараз” на зустрічі з президентом. Ритуал гостинності включає вітання (“*Hello, everybody!*”), формули гостинного прийому (“*Welcome to the White House!*”), подяку за візит (“*we're thankful that you get a chance to spend the Fourth here with us*”), благословення, в якому гості президента можуть поєднуватися зі всією країною (“*God bless you all, and God bless the United States of America!*”). Президент Обама надає у своїй промові також опис приготування до прийому гостей:

“So we've tried to plan a proper Fourth of July celebration. We're grilling some food. We've got the fireworks coming. We've got lots of music. The band fun. is here with us today. (Applause.) And we've got multiple groups from our Marine Band – we've got the Marine Concert Band. We've got the Dixieland Band. We've got the Marching Band. And we've got Free Country, the country band. (Applause.) So we hope everybody has a great time” [8].

Промова президента обов'язково включає рефлексію відповідної комунікативної ситуації, постійні посилання на “тут і зараз”, складне структурування комунікативного простору як простору взаємодії *I, you* і *we*, які виокремлюють особливий сакральний час, а також фізичний і символічний простір свята. Втіленням такої сакральної “деіксизації” комунікативної ситуації може служити наступний вислів президента Обама: “*And we've got all of you here today*” [8], який ми винесли у назву статті. Слід зазначити тенденцію до діалогізації в рамках виголошення промови, що спостерігаємо у виступі президента Обама 4 липня 2014 року, до якого долучаються перша леді та запрошені гості:

“THE PRESIDENT: Hello, everybody! (Applause.) Happy Fourth of July! Welcome to the White House!

AUDIENCE MEMBER: Thank you!

MRS. OBAMA: You're welcome!

THE PRESIDENT: No, thank you. (Laughter.)” [9].

Таким чином, право на сакральний комунікативний простір набувають інші актори, відбувається двосторонній процес десакралізації права на слово головного актора та сакралізації прав інших. Проте, така діалогізація відбувається в рамках ритуалу гостинності або переходу головного актора до іншої повсякденної, спільної з іншими учасниками ролі, наприклад, батька, чоловіка, сім'янина.

Залучення до сакрального хронотопу інших учасників пов'язано з ще одним ритуалом, якому П.Бурдье дав назву ритуалу інституціоналізації, замінюючи ним, стосовно сучасної доби, поняття “ритуалу переходу”, уведене А.Ван Геннепом [11]. Так, П.Бурдье вважає, що сам акт інвеститури – наділення певними повноваженнями чи відзнаками, має реальну символічну ефективність, адже він у такий спосіб трансформує “посвячену” особу: він змінює уявлення про неї інших осіб та їх ставлення до неї (зокрема йдеться про титули, звання, знаки пошани), а також уявлення самої цієї особи про себе та відповідні зміни в її поведінці [12: 59]. Президент Обама не лише вітає особисто запрошених на святкування представників збройних сил США, але й надає коротку історію їх звитяги – своєрідного обґрунтування обраності цих осіб:

“We salute our airmen – like Technical Sergeant Cheryl Uylaki, who manages the Fisher House at Dover Air Force Base, ensuring the families of our fallen are always provided comfort and care worthy of their profound sacrifice. We’re so grateful to you, Cheryl, for your great work. (Applause.)” [9].

Водночас вітальне слово президента включає інший вимір сакрального хронотопу, а саме звернення до “початку часів”, тобто початку сучасної історії США як демократичної держави. Вітальна промова обов'язково включає розповідь про історію Дня незалежності, про відповідні історичні події та їх героїв. При цьому президент зазвичай обґрунтовує необхідність такої розповіді як першопричини свята:

“My remarks tonight will be brief, but it’s worth remembering that all the celebration of this day is rooted in history” [7].

“So I don’t want to keep you from the food, but let me just say this. There are children all over the world right now asking their parents what’s so special about today. And maybe some of those little ones are running around even here on the South Lawn, thinking, well, this is just an excuse for some hotdogs. (Laughter.) But it’s worth remembering what happened 237 years ago on this date and what it meant to the world” [8].

“Now, this is a gorgeous day. We want you to enjoy yourselves, so I’m going to keep my remarks brief. But it is important to remember why we’re here” [9].

Таким чином відбувається перехід до сакрального хронотопу “початку”, яке є часом утворення нації та формування її цінностей, утворення її фізичного і символічного простору. Такий сакральний світський час виходить із поняття часу священного, який М.Еліаде характеризує таким чином: “Священний Час може бути повернений і повторений нескінченну кількість разів. З певного погляду про нього можна сказати, що він не “тече”, що він не складає незворотної “протяжності”. Це у найвищій мірі онтологічний “парменидів” час: він завжди є рівним самому собі, не змінюється і не стікає” [2: 48]. Дослідник вважає, що саме відновлення початкового і священного часу відрізняє поведінку людини під час свята, від її поведінки до та після нього [там само: 57].

В.Уорнер зазначає у свою чергу, що сакральний час зв’язує в одну систему раціональні і верифіковані референції об’єктивного часу, які входять до календаря, годинника та умоглядної конструкції, з почуттями, настроями і значущостями емоційних і нераціональних упорядкувань соціального часу, а також його упорядкувань на видовому рівні. За допомогою реіфікації він реконструює їх і переводить у божественний і сакральний порядок [13: 461]. Встановлення подібного емоційного зв’язку з сучасністю знаходимо в наступному фрагменті, де особовий займенник *we* поєднує покоління американців в часі і просторі, а риторична

побудова висловлення за моделлю синтаксичного паралелізму сприяє посиленню афективного впливу на аудиторію:

“Two hundred and thirty-eight years ago, our founders came together and declared a new nation and a revolutionary idea – the belief that we are all created equal; that we’re free to govern ourselves; that each of us is entitled to life and liberty, and the pursuit of happiness” [9].

Поєднання, накладання часово-просторових вимірів початкової комунікативної події і сучасної ситуації святкування чітко позначено закликом Р.Рейгана ще раз послухати виголошені батьками-засновниками слова:

“For just a moment, let us listen to the words again: “We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty, and the pursuit of Happiness” [7]. (1986).

Формування нового символічного ціннісного простору молодій нації представлено Р.Рейганом як шлях, подолання дистанції, як у прямому фізичному, так і в метафоричному сенсі. Як і ідея “початку часів”, так і центрування простору і шляху, що веде до цього ціннісного центру, становлять основу давнього міфологічного конструювання реальності. “У певному сенсі, – зауважує В.Топоров, – можна умовно вважати, що шлях завжди веде до бажаного центру: незалежно від його реальної локалізації він є виділеним як свого роду центр у міфопоетичному аксіологічному просторі” [14: 340]. Сама територія країни стає простором демократії, який виступає ціннісним осередком світового простору, а його символічним центром, у свою чергу, стає статуя Свободи, на освячення якої посилається президент:

“Last night when we rededicated Miss Liberty and relit her torch, we reflected on all the millions who came here in search of the dream of freedom inaugurated in Independence Hall. We reflected, too, on their courage in coming great distances and settling in a foreign land and then passing on to their children and their children’s children the hope symbolized in this statue here just behind us: the hope that is America. It is

a hope that someday every people and every nation of the world will know the blessings of liberty” [7].

Таке подвійне центрування фізичного і символічного простору відбиває архаїчну організацію сакрального простору як упорядкування відносно певного центру. Б.Обама наголошує на ціннісному вимірі простору, а його представлення як світового центру відбувається за допомогою метафори маяка, яка водночас імплікує ідею порятунку та пункту призначення небезпечної подорожі через океан:

“And now, 237 years later, this improbable experiment in democracy, the United States of America, stands as the greatest nation on Earth. (Applause.) And what makes us great is not our size or our wealth, but our values and our ideals and the fact that we’re willing to fight for them. A land of liberty and opportunity; a global defender of peace and freedom; a beacon of hope for people everywhere who cherish those ideals” [8].

Складний символічний хронотоп представлено в наступному фрагменті з промови президента Рейгана. У ньому часові вектори минулого, сучасності і майбутнього представлено в модально-оцінній перспективі: гордість за “початок часів”, його героїв та цінності, надії та сподівання щодо майбутнього. Сучасність постає у промісивному акті, який має поєднувати минуле і майбутнє. Просторова перспектива постає у вигляді шляху до єднання, до зняття розділення, що закріпить.

“My fellow Americans, it falls to us to keep faith with them [Jefferson and Adams] and all the great Americans of our past. Believe me, if there’s one impression I carry with me after the privilege of holding for 5\1/2\ years the office held by Adams and Jefferson and Lincoln, it is this: that the things that unite us — America’s past of which we’re so proud, our hopes and aspirations for the future of the world and this much-loved country — these things far outweigh what little divides us. And so tonight we reaffirm that Jew and gentile, we are one nation under God; that black and white, we are one nation indivisible; that Republican and Democrat, we are all Americans. Tonight, with heart and hand, through whatever trial and travail, we pledge ourselves to each other and to the cause of human

freedom, the cause that has given light to this land and hope to the world" [7].

Тут доречно буде навести міркування В.Уорнера, який вважає, що такі "колективні спогади про вчорашнє стають надійною і гідною довіри картою для знання того, що станеться завтра, знімаючи тим самим тривогу з приводу невизначеності майбутнього" [13: 460].

Іншим важливим атрибутом сакрального простору є його кордони, відділення від неупорядкованого хаосу. Інші території у такій перспективі розглядаються як віддалені, розкидані по світу. Водночас президент Обама розвиває думку про розширення кордонів символічного простору свободи і демократії, тобто подальшого впорядкування хаосу:

"And we have also earned it – you have earned it – because as part of a long line of folks who are willing to fight for those ideals, we've been able to not only preserve and make more perfect this union, but also try to spread that light elsewhere. You, the fighting men and women of the United States, and those who came before you, you've played a special role. You defended our nation at home and abroad. You fought for our nation's beliefs, to make the world a better and safer place. People in scattered corners of the world live in peace today are free to write their own futures, because of you" [8].

Упорядкування простору відбувається не лише шляхом його центрування, але й розбудови, структурування, наповнення як матеріальними, так і символічними цінностями. У наступному фрагменті ці смисли поєднуються з ідеєю шляху у часі:

"And in the generations that have followed – through war and peace, through depression and prosperity – these truths have guided us as we have built the greatest democratic, economic, and military force the world has ever known" [9].

Слід відмітити, що у промовах президента Обама спостерігається ще один аспект накладання фіксованої в часі і просторі і постійно повторюваної з нагоди святкування символічної події та поняття *special day* у його актуальному, сімейному, особистісному вимірі. Ідеться про нагадування щодо дня народження

дочки президента, що також слугує нагодою до діалогізації промови, новим ракурсом представлення сакрального у світському:

“THE PRESIDENT: And, of course, this is always a special day for us because this is Malia’s birthday. (Applause.)

AUDIENCE MEMBER: She can get her license!

MRS. OBAMA: Oh, she’s going to get her license. (Laughter.)

THE PRESIDENT: She is. She’s getting her license, but she has to practice a little bit before that happens. (Laughter.)” [9].

Таким чином, аналіз промов президентів США з нагоди святкування Дня незалежності в їх культурно-історичному контексті показав особливу смислотворчу роль хронотопу як структури відношень, яка включає “там і тоді” початкової події до “тут і зараз” комунікативної події святкування, яка її відтворює та актуалізує на регулярній циклічно повторюваній основі. Смилова організація промови президента, яка є дискурсивно-комунікативним осередком святкування, включає зняття опозиції минулого і сучасного, представлення часового виміру в модально-ціннісному аспекті, формування ідеї позачасовості сформованих історичною подією символічних цінностей нації. В основі цих смислів лежить міфоруитуальне бачення “початку часів” та організації суспільного простору як фізичного та символічного центрування навколо осередку влади і сили та засадничих цінностей спільноти. При цьому формується двоспрямована тенденція до доцентровості – об’єднання на основі засадничих цінностей, та відцентрового руху до упорядкування “хаосу”, розширення кордонів упорядкованого простору. Комунікативний вектор показує центроформувальну роль головного актора дійства (президента), який є “режисером”, “регулятором” та ініціатором комунікативної взаємодії та виконує різні ритуальні функції – влади (спадкоємця символічних цінностей, їх гаранта та охоронця), інституціоналізації, гостинності. Семантична та риторична організація промови розкриває його хронотоп, вербалізуючи та імплікуючи його різними лінгвосеміотичними засобами. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розширенні поля пошуку ритуалізованих форм комунікації на матеріалі

англомовної лінгвокультури та зіставлення в його рамках специфіки національних лінгвокультур.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Wilson M.* Nyakyusa ritual and symbolism / Monica Wilson // *American Anthropologist*. – Vol. 56, no. 2, 1954. – P.228-241.
2. *Элиаде М.* Священное и мирское / Мирча Элиаде. – М.: Изд-во МГУ, 1994. 144 с.
3. *Lynch G.* The Sacred in the Modern World. A Cultural Sociological Approach / Gordon Lynch – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 192 p.
4. *Adams J.* Letter to Abigail Adams, 3 July 1776 / John Adams. – Режим доступу: <http://www.masshist.org/digitaladams/archive/doc?id=L17760703jasecond>.
5. *Etzioni A.* July Fourth: Independence Together / Amitai Etzioni // *Wall Street Journal*, July 3, 1996. – P.8.
6. *Alexander J. C.* Performance and Power / Jeffrey C. Alexander. – Режим доступу: http://ccs.research.yale.edu/documents/public/alex_perfrmPower.pdf.
10. *Дюркгайм Е.* Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії / Еміль Дюркгайм. – К.: Юніверс, 2002. – 423 с.
11. *Ван Геннеп А.* Обряды переходов. Систематическое изучение обрядов. / Арнольд ван Геннеп. – М.: Восточная литература, 1999. – 198 с.
12. *Bourdieu P.* Les rites comme actes d'institution / Pierre Bourdieu // *Actes de la recherche en sciences sociales*. – Vol. 43, juin 1982. – P. 58-63.
13. *Уорнер У.* Живые и мертвые / Уильям Уорнер. – М.— СПб: Университетская книга, 2000. – 671 с.
14. *Топоров В. Н.* Мировое дерево: Универсальные знаковые комплексы. / Владимир Николаевич Топоров. – Т. 1. — М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2010. —448 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. July 4th flashback: Ronald Reagan's 1986 address to the nation. – Режим доступу: <http://www.theblaze.com/blog/2012/07/04/july-4th-flashback-ronald-reagans-1986-address-to-the-nation/>
8. Remarks by the President at Fourth of July Celebration. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/07/05/remarks-president-fourth-july-celebration>
9. Remarks by the President at Fourth of July Celebration. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/07/04/remarks-president-fourth-july-celebration>

БЕРЕГОВА О. А.

*Дніпропетровський національний університет імені
Олеся Гончара*

СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ІСПАНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ЗАГАДКИ

Статтю присвячено встановленню синтаксичної специфіки іспанських народних загадок та з'ясовано їх статус як лінгвостилістичного феномену. Іспанську народну загадку досліджено як текстову категорію з певною синтаксичною організацією, засоби якої кодують денотат. У статті йдеться про синтаксичну організацію як лексико-семантичний засіб декодування референта та форму синтаксичного забарвлення; висвітлено принципи синтаксису та функціональну особливість саме аналізованих текстів. Визначено, що така організація сприяє пізнанню та структуруванню моделі світобачення в загадці.

Ключові слова: іспанська народна загадка, синтаксична організація, синтаксичні конструкції, спонукальні речення, питальні речення, бесполучникові складні речення.

Статья посвящена изучению синтаксической специфики испанских народных загадок и определению их статуса как лингвостилистического феномена. Испанскую народную загадку исследовано как текстовую категорию с определенной синтаксической организацией, средства которой кодируют денотат. В статье идет речь о синтаксической организации как лексико-семантическом способе декодирования референта и форме синтаксического оформления; отражены принципы синтаксиса и функциональная особенность анализируемых текстов. Определено, что такая организация способствует познанию и структуризации модели картины мира в загадке.

Ключевые слова: испанская народная загадка, синтаксическая организация, синтаксические конструкции, побудительные предложения, вопросительные предложения, бессоюзные сложные предложения.

The article deals with the singling out of syntactic character of Spanish folk riddle and their linguostylistic status. Spanish folk riddle has been analysed as a textual category with certain syntactic organization, the elements of which code the denotatum. The syntactic organization is singled out as lexical and semantic facility of decoding of referent and forms of the syntactic colouring; principles of syntax and functional feature are reflected exactly in analysed texts. It is determined that such organization deals with cognition and structuration of model of world in a riddle.

Берегова О. А.

Key words: Spanish folk riddle, syntactic organization, syntactic constructions, imperative sentences, interrogative sentences, conjunctionless complex sentences.

Актуальність дослідження обумовлено факторами, зв'язаними з сучасним етапом становлення лінгвістики тексту. Постає питання про мовний та мовленнєвий статус, функціональне призначення й структурно-синтаксичні характеристики загадок як комунікативний феномен іспаномовного етносу. Комунікативно-функціональний підхід спрямовано на вивчення синкретичних властивостей іспанської народної загадки з огляду на ті мовні механізми, які формують їхню структуру й визначають закономірності вербальної реалізації енігматичної семантики та тією чи іншою мірою відображають дискурсивну закодованість й комунікативну спрямованість мовленнєвого акту, що лежить в основі загадки. Теоретичною базою дослідження слугують положення з теорії тексту В.Г. Адмоні [1], М.Ф. Алефіренко [2], І.В. Арнольд [3], Н.С. Валгіна [5], І.Р. Гальперін [6], Ю.М. Лотман [7], О.І. Москальська [8], О.О. Селіванова [9], З.Я. Тураєва [10], К.А. Філіппов [11], І.А. Щирова [12] та ін.

Об'єктом дослідження є тексти іспанської народної загадки.

Предметом вивчення є структурно-синтаксичні особливості іспанської народної загадки в функціонально-комунікативному аспекті.

Мета статті полягає у виявленні структурно-синтаксичних особливостей іспанської народної загадки у світлі дискусійних проблем паремійної семасіології.

Текст загадки являє собою особливим чином організовану діалогічну єдність, що складається з двох частин, тісно пов'язаних між собою за змістом. Проаналізуємо загадку з огляду на її синтаксичну структуру та розглянемо відношення, що виникають між синтаксичними одиницями в загадці. Іноді синтаксичні зв'язки та відношення бувають прихованими, але легко відтворюються при зіставленні образної частини та відгадки.

В основі загадки, як і в будь-якому іншому тексті, міститься речення. Речення можуть бути питальні й непитальні. Непитальні речення поділяються з огляду на передану інформацію на спонукальні й розповідні. Спонукальні речення в загадці найчастіше входять до структури складних речень. Вони важливі тут не стільки для основної частини, тобто процесу кодування поняття, що загадується, скільки для периферійних частин, звернених безпосередньо до адресата. У таких реченнях, природно, міститься дієслово (частіше *adivina*) у формі імперативу й досить часто – звертання. Наприклад: *Adivina, adivanza, | ¿cuál es el bicho | que te pica en la panza? {Hambre}*.

Однак спонукальні конструкції зустрічаються часом і в основній частині, присвяченій опису поняття. Такі структури сприяють метафоризації. У загадках, що являють собою певний діалог автора з аудиторією, найчастіше дають зрозуміти, що предмет, який загадується, чи істота мають безпосередній стосунок до реального життя слухача або читача. Такі спонукальні речення можуть бути як стверджувальними, так і заперечними. Присудком виступає дієслово в наказовому способі другої особи однини або множини. Наприклад: *Érase un fiel escudero | famoso en el mundo entero. | Su nombre rima con anza, | adivina, adivinanza {Sancho Panza}*.

У заперечних спонукальних реченнях найчастіше дається своєрідна порада, чого не варто робити із предметом, що загадується, або істотою чи описується те, що може статися, якщо не розгадати загадку. Тут спектр використовуваних дієслів ширший. Наприклад: *Como una culebra, | soy larga, muy larga; | me enresco en el cuello, | doy vueltas y vuelgo. | No me adivina, | ¡qué frío que pasa! {?}*.

Розповідні речення становлять основний корпус тексту, тому що саме в них відбувається процес метафоризації на всіх рівнях. Багато загадок складаються тільки з розповіді. Наприклад: *A veces vengo del cielo | y otros veces de la tierra | y hago grandes beneficios | sin distinción por doquiera. | No hay nada que tenga vida |*

que a mí la vida no deba | y sin mi obra generosa | nada en el mundo existiera {El agua}.

Досить важливі в загадці вставні конструкції. Особливо треба відзначити звертання, тому що саме за допомогою них відбувається “живий” контакт творця загадки (а у народній загадці діапазон можливостей розширюється від конкретної людини до ряду поколінь) із її адресатом, слухачем або читачем. Отже, звертання в іспанській загадці виражаються іменником в однині (*esposa, hombre*), комбінацією іменника із присвійним займенником (*nosotros hermanos, chiquitos*). Зустрічаємо випадки, коли адресата називають на ім'я. Тут оповідач намагається налагодити певний особистий контакт із ним. Стосовно місця розташування звертань у тексті загадки, то це найчастіше крайній, перший або останній рядок. На початку тексту звертання найчастіше відразу супроводжується запитанням, хоча останнє може бути перенесено в кінець. Тут звертання виступає в ролі вітання адресата й має на меті заволодіти його увагою шляхом прямої апеляції до нього. Часто разом зі звертанням можна знайти й вигуки, які також слугують приверненню уваги слухача (*tito, tito; epa, epa*). Наприклад: *Adivina, adivinador | ¿Cómo será posible | que dos madres con dos hijas | para salir a la calle | lleven puestas tres mantillas | sin que a ninguna le falte? {Porque se trata de la abuela, su hija y su nieta}.*

Досить поширений у загадці прийом вставних речень. Імовірно, що в таких випадках метою є моделювання живої розмовної мови. Вони також можуть вносити в основне висловлювання додаткове зауваження (ставлення мовця до змісту висловлення, загальну оцінку повідомлення, вказівку на джерело висловлення тощо). Найчастіше такі конструкції наявні в загадках “від першої особи”, де автор оповідає від імені самого метафоризованого предмета або особи. Вставне речення може служити й посиленню позиції фігури автора. Наприклад, у загадці про помаранч вставне речення виражає його власну думку: *Primero fui blanca, | después verde fui; | cuando fui dorada, | ¡ay, pobre de mí! {Naranja}.*

Фактичний матеріал засвідчує, що не таким частотним, але досить показовим є використання в загадках прямої мови. З одного боку, усі загадки від першої особи можна розглядати як пряму мову, але набагато цікавіше буде вивчити випадки, де пряма мова включається в оповідну тканину загадки на правах вставного елемента. Так, наприклад, у загадці про воду, камені й піну “дійові особи” не тільки зображені як істоти, а й наділені даром мови: *Tres señoritas en un balcón; | la una dice: ¡vamonos!; | la otra: ¡quedémonos!; | y la otra: ¡bailemos! {El agua, las piedras y la espuma}*.

Зустрічається пряма мова, організована у вигляді діалогу. Так, наприклад, у таких “внутрішніх” діалогах може передбачатися відповідь чи реакція слухача або читача. У загадці про метелика нашої увазі пропонується ціла розповідь із досить різноманітною структурою, у тому числі із вбудованим міні-діалогом: *Vino cierto anciano un día | y, un fano con su valía, | me aseguró que en su nombre | un gran misterio hallaría. | – En confusión me habéis puesto, | diga, anciano, la verdad. | – Diré que en el primer verso | la veréis con claridad {Vino}*.

В основі загадки міститься питання, а отже, питальне речення. Проте досліджуваний матеріал надає нам підстави твердити про досить неоднорідну структуру тексту загадки. Пряме запитання є приблизно в половині народних загадок. Запитання може матися на увазі, оскільки загадка часто звертається до людини, яка володіє попереднім знанням. Загадка розцінюється як своєрідна гра зі своїми правилами і має на увазі споконвічну “підготовку” адресата, у тому числі його установку на запитання.

З філософського огляду питальним є будь-яке висловлювання. Так, за М.М. Бахтіним, “ті вирази, що на жодне запитання не відповідають, позбавлені для нас змісту. Змістами я називаю відповіді на запитання” [4:85]. Діапазон функцій питальних речень і їх можливостей величезний, вони мають значний потенціал семантичної, граматичної, стилістичної й виразної реалізацій.

Найпоширеніша форма питання в іспанській загадці – це спеціальне запитання. Найчастіше до завдання адресата загадки входить просто назвати предмет. Часто використовуваними є *qué*, *cómo*, *cuál*, *cuántos (-as)*, *quién* у таких стійких формулах загадки, як *¿qué es?*, *¿cuál es?*, *¿qué cosa es?* *¿quién es?*. Таких речень у загадці може бути кілька. Наприклад: *¿Qué es, qué es, | que te da en la cara | y no lo ves? {Viento}*.

Часом питання виділяється із загального тексту загадки, не вписується в ритмічний малюнок віршованого тексту, не утворює з жодним із рядків рими. Таке питання звучить “особисто” і спонукає адресата до безпосереднього пошуку відповіді, тоді як віршований текст виконує ще й естетичну функцію. Так, наприклад, у загадці про самотність читаємо: *Sol empieza, | edad ya tengo. | ¿cuál es mi situación? {Soledad}*.

Найважливішу роль у структурі загадки відіграють означальні речення, що виконують функцію означення. Вони приєднуються за допомогою відносних займенників. Ці речення найчастіше зустрічаються в структурових елементах тексту. Наприклад: *El que lo vende, | lo vende con gusto; | el que lo compra, | lo compra llorando; | y el que lo usa, | si sentir {El ataúd}*.

Умовні речення виконують, швидше за все, допоміжну функцію. Так, наприклад, цим способом можуть бути виражені умови винагороди за відповідь на загадку: *Detrás de una esquina | hay una tina | llena de flores. | Si eres discreto, | acierta mi nombre {Florentina}*. Умовне речення може бути включене в сам текст опису, а не виходити за його межі, як це зафіксовано в попередньому прикладі: *Tiene cuatro letras, | cuatro nada más; | si repites una, | su nombre dirá {Pepe}*.

Речення причини слугують, як і в звичайній письмовій або розмовній мові, поясненню обставин, що привели до тієї чи іншої ситуації: *Cinco piedras de seis caras | que se agitan en un pozo | y después se desparraman | causando tristeza o gozo {Dados}*. Підрядні речення наслідку сприяють вираженню результатів діяльності або самого об'єкта загадування, або адресата: *Vengo de la catedral | de ver el mundo al revés, | los penitentes sentados | y el confesor a los pies*

{*El Jueves Santo*}. Порівняльні підрядні речення, що вводяться сполучником *como*, виконують у загадці описову функцію: *Tan grande como un madroño | y pesa como un demonio* {*Brasa*}. Обставинні конструкції часу становлять найчисленнішу групу підрядних речень у текстах народних загадок. Вони виконують, як і більшість підрядних, описову функцію: *Mi aposento es un madero, | mi sonido es de campana; | cuando no me necesitan | con una cuerda me amarran* {*Almirez*}.

Отже, систематизація синтаксису народної загадки – завдання непросте. Це відбувається через досить значну кількість винятків, властивих живій мові, а також через ряд поступок, на які йде синтаксис на догоду поетичній формі. Цим синтаксичним “неправильностям” відповідає й пунктуація, яку, не зважаючи на належність загадки до усної народної творчості, можна назвати авторською. Імовірно, сам адресант розставляв розділові знаки відповідно до інтонації оповідача. Із загальних рис, властивих усім іспанським народним загадкам, можна виділити, наприклад, значну кількість повторів. Це необхідно для емпатичного підкреслення окремих слів у тексті й для його ритмічної організації. Також виділено використання односкладних речень. Сюди ж віднесено й поширеність безсполучникового з’єднання однорідних членів речення. Усе це пояснюється особливостями самого жанру загадки – її стислістю, лаконічністю. Однак не завжди складність форми відповідає складності самої загадки. Синтаксичний й семантичний плани тексту можуть бути протиставлені.

Найважливіший аспект синтаксису загадки становить стилістичне оцінювання синтаксичних засобів мови, що виявляє їхню функціонально-стильову закріпленість й експресивні можливості. Вивчення стилістичного використання різних типів речень висуває на перший план функціонально-стильовий аспект. Для стилістичного оцінювання того чи іншого типу речень необхідно визначити його вживаність в тексті загадки. Як відомо, кожному функціональному стилю властиві свої особливості синтаксичних побудов, свої типові конструкції, які вводяться в художній твір і взаємодіють у ньому зі спеціальним стилістичним

ефектом. Досліджувана тема відкриває перспективи для подальшого аналізу загадки в дискурсивно-когнітивному аспекті. Цікавим видається зіставний аналіз загадки в межах різних мовних культур, наприклад, іспанської, італійської, аргентинської, мексиканської та української.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В. Г. Грамматика и текст / В. Г. Адмони // Вопросы языкознания. – 1985. – №1. – С. 63–69.
2. Алефиренко Н. Ф. Речевой жанр, дискурс, культура // Жанры речи: Сборник научных статей. – Саратов: Издательский центр «Наука», 2007. – Вып. 5. – Жанр и культура. – С. 44 – 55.
3. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования) / Ирина Владимировна Арнольд. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
4. Бахтин М. М. Высказывание как единица речевого общения. Отличие этой единицы от единиц языка (слова и предложения) / Михаил Михайлович Бахтин // Эстетика словесного творчества / сост. С. Г. Бочаров. – [2-е изд.]. – М.: Искусство, 1986. – С. 258–296.
5. Валгина Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина. – М.: Логос, 2003. – 250 с.
6. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – [6-е изд.]. – М.: УРСС Эдиториал, 2008. – 144 с.
7. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста / Юрий Михайлович Лотман. – СПб.: Искусство – СПб, 1996. – 252 с.
8. Москальская О. И. Грамматика текста / О. И. Москальская. – М.: Высшая школа, 1981. – 183 с.
9. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації: [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2011. – 350 с.
10. Тураева З. Я. Лингвистика текста / З. Я. Тураева. – М., 1986. – 285 с.
11. Филиппов К. А. Лингвистика текста / К. А. Филиппов. – Изд-во С.-Петербур. унта, 2003. – 336 с.
12. Щирова И. А. Многомерность текста: понимание и интерпретация / И. А. Щирова, Е. А. Гончарова. Книжный дом, 2007. – 472 с.

БОКОВА П.М.

Київський національний лінгвістичний університет

КАЛАМБУР АБО ГРА СЛІВ. ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Дана стаття присвячена розгляду деяких теоретичних питань дослідження каламбуру. Представлена етимологія слова «каламбур», зокрема, окреслені основні проблеми і особливості перекладу каламбурів. Автором була здійснена спроба розмежувати поняття «каламбур», «гра слів».

Ключові слова: каламбур, гра слів, жарт.

Данная статья посвящена рассмотрению некоторых теоретических оснований исследования каламбура. Представлена этимология слова «каламбур», а также очерчены основные проблемы и особенности перевода каламбуров. Автором предпринята попытка разграничить понятия «каламбур», «игра слов».

Ключевые слова: каламбур, игра слов, шутка.

This article considers some of the theoretical foundations of the study pun. Presents the etymology of the word "pun", and pointed out the major problems and peculiarities of the translation of puns. The author attempts to distinguish between "pun", "a play on words."

Key words: pun, pun joke.

Науковий інтерес до каламбуру в лінгвістиці спостерігається з середини ХХ століття. На той час існувало багато суджень про каламбур як про низький сорт дотепності, «словесной побрякушке», «пустом зубоскальстве», «мишуре словесных острот» [Фролов 1954: 319, 324]. Сучасна парадигма наукових поглядів на каламбур представлена різними концепціями. Каламбур як семантичний і стилістичний феномен розглядався у працях В.В.Виноградова, А.М.Гвоздева, А.І.Єфімова, Б.Ю.Нормана, Є.В.Максименко, А.А.Терещенкова, А.О.Щербіни та інших. Про каламбур як фонетичне та семантико-фонетичне явище, що володіє сенсорними якостями, писав О.І.Усминський. Каламбур як втілення прийомів гри у розмовному мовленні представлений у

працях Є.А.Земської, М.В.Китайгородської, Н.М.Розанової та інших. Незважаючи на різноманітність наукових досліджень, чисельні спроби прояснити природу каламбуру, термін «каламбур» дотепер залишається неоднозначним, єдиного визначення не існує. Крім того, багато питань, пов'язаних з цим явищем, залишається недостатньо розробленими, наприклад когнітивні, психолінгвістичні, лінгвосеміотичні особливості каламбуру, механізми його функціонування в ментальному лексиконі особистості та живій мові. Останнім часом ці питання все більше привертають увагу філологів. Підвищена увага до каламбуру також зумовлена збільшенням його вживання не тільки в різних видах писемних текстів, але й в усному дискурсі. Крім того, питання систематичного аналізу різних видів каламбуру і шляхи їх перекладу досліджені недостатньо повно і всебічно. Все вищезазначене і зумовило **актуальність** даної статті.

Етимологія слова «каламбур» дотепер до кінця не досліджена. Існує багато версій його походження. На думку В.З.Саннікова «ряд исследователей (Д.С. Лихачев, П.Б. Кожерова, А.М. Панченко, Е.П. Ходакова) считает, что прием комического столкновения слов был известен в Древней Руси, он отмечен в шутках скomoroxов, в пословицах, поговорках, прибаутках и т. д.» [1:40]. За іншою версією дане поняття пов'язують з назвою міста Калемберга, в якому за часів Лютера жив німецький пастор Вейганд фон Тебен, відомий своїми жартами [2:52]. Одна з версій полягає в тому, що слово «каламбур» з'явилося від імені графа Каланбера або Калемберга з Вестфалії, що жив за часів Людовика XIV, чи паризького аптекаря Каланбура та інші. Існує також припущення, що поняття бере свій початок від італійського висловлення «salato burlare» - жартувати пером. Ще одна оригінальна версія – походження слова від назви каламбурового (або орлиного) дерева, яке привозили з Індії в Європу. Це слово було невдало використано поетом Шерье, який вважав, що крім рифми у вірші нічого не потрібно, і це створило несвідомий комізм у рядках, а пізніше, стало жартівливим афоризмом: Pleurons tous en ce jou / Du bois decalambour (досл. пер.: Будемо плакати дотепер... /

Бокова П.М.

Про каламбурове дерево), знайдене у 1720 р. французьким драматургом Фюзельє [3:77]. Етимологічний словник наводить таке визначення: «Каламбур – французское – calembour (пустые речи, шутки). Распространение в языке слово получило на рубеже XVIII–XIX вв. Оно было заимствовано из французского, который, по всей видимости, является его первоисточником. Буквальное значение слова «каламбур» – «игра слов». Производные: каламбурный, каламбурить» [4:161]. Зважаючи на все вищезазначене, можна зробити висновок про те, що безперечним фактом є французьке походження цього поняття. Загальновідомим є те, що XIX століття вважається епохою величезної популярності французької мови. Саме французькою в цей період говорили і писали у вищому світі Європи, проводились заняття у школах та університетах, а також створювалась більшість наукових праць. Тому такою розповсюдженою є теорія про те, що назва цього лінгвістичного прийому була запозичена у Франції наприкінці XVIII – початок XIX століть.

Переклад каламбурів належить до галузі вузькоспеціальних перекладацьких питань, проте дослідження цієї проблеми на думку А.В.Федорова є принциповим «в практической плоскости по особой трудности задачи, а в плоскости теоретической — по чрезвычайной яркости соотношения между формальной категорией (омонимическое тождество или близость слова) и ее смысловым, в конечном счете образным использованием в контексте» [5:326]. Відомі болгарські лінгвісти С.Влахов і С.Флорін [6] вважають, що буквального перекладу (тобто передачі не тільки змісту але й форми), до якого прагне перекладач при перекладі каламбурів, можна досягти скоріше як виключення; як правило тут не відбувається без втрат. Ось чому перед ним завжди постає основне питання: чим поступитися? Можна передавати зміст відмовившись від гри слів або ж зберегти каламбур за рахунок заміни образу, відхилення від точного значення, ідейного задуму, навіть взагалі зосередитись тільки на грі, повністю абстрагуватись від змісту, треба лише вирішити, що буде найменшим злом. Вирішення цього питання залежить від низки обставин, а саме, в першу чергу від

вимог контексту, головним чином, широкого контексту, а й часто від усього твору в цілому. І лише вже у другу чергу враховуються «каламбурні можливості» мови перекладу у порівнянні з іноземною мовою і лексичні дані власне самих одиниць. Коли перекладач не має можливості шляхом «послівного» каламбуру достатньо чітко передати саме «каламбурність» сполучення, тоді він не перекладає той зворот, який надається автором оригіналу, а створює свою гру слів, що дуже нагадує за тими чи іншими показниками авторський каламбур створений на іншій основі та зовсім іншими засобами. Основними прийомами перекладу каламбурів є: опущення, компенсація і калькування. При прийомі опущення гра слів повністю опускається, переклад тексту на іншу мову здійснюється шляхом простого перекладу. Безумовно, зміни семантичної основи каламбуру мови оригіналу, переклад його змісту у так званій «не каламбурній» формі тягнуть за собою певні втрати. Однак в арсеналі перекладача є надійний засіб їх відшкодування – прийом компенсації, один із засобів досягнення еквівалентності перекладу на рівні всього тексту. Компенсація розглядається як заміна неперекладеного елемента оригіналу аналогічним або іншим елементом, який доповнює втрату інформації і здатним здійснити аналогічний вплив на читача. Калькування – слово або вираз, скопійовані засобами рідної мови з іншої мови, тобто кожна значуща частина оригіналу буквально перекладається і займає в перекладі таке ж місце, як і в оригіналі.

Необхідно зазначити, що в різних типах текстів гра слів функціонує по-різному. В деяких гумористичних оповіданнях, жартах, мініатюрах каламбур може реалізовувати лише функцію гри і мати необразливий характер. Іноді може використовуватись як засіб критики, слугує для вираження негативної оцінки. Одним з найвідоміших прикладів в іспанській мові є історія відомого іспанського письменника Кеведо, який за допомогою каламбуру сказав королеві, що вона шкутильгає: *Entre clavel blanco y la rosa roja, su majestad escoja.* (*Entre clavel blanco y la rosa roja, su majestad es coja.*) Інший відомий каламбур Кеведо: *Ella esclava y él esclavo que quiere hincársele en medio* (*Ella esclava y él es clavo que*

quiere hincársele en medio). Дуже часто каламбури можна зустріти у загадках, як наприклад: *Blanca por dentro, verde por fuera, si quieres que te lo diga, espera (La pera). Oro parece, plata no es (El plátano) Dicen que son de dos, pero sólo son de una (Los dedos). No pienses en otras cosas, que las tienes en el mar, o las ves llegar furiosas, o las ves mansas llegar (Las olas). ¿Os lo creeréis si os lo digo que ésta es su capital? Pero no es ésta, os lo digo, sino ruega y lo sabrás (Oslo y Noruega)*. Відомо, що каламбури створюються завдяки вмілому використанню з метою досягнення комічного ефекту різних співзвучностей, повних і часткових омонімів, паронімів і таких мовних феноменів як полісемія. За звичай складаються з двох компонентів кожний з яких може бути словом або словосполученням. Елементом, який гарантує каламбуру успіх є непередбаченість тієї чи іншої ланки у ланцюгу мовлення, так званий ефект раптовості. Поява кожного елемента у мовленнєвому ланцюжку немов би передбачається всіма попередніми елементами і визначає всі наступні елементи: одночасно або послідовно читач сприймає обидва значення, одне з яких він не очікував. Наприклад: 1. *Desde Irlanda escribe un muchacho a su padre: - Estoy hecho un lio, no aprendo nada de inglés y estoy olvidando el español. Le contesta el padre: - Vuelve inmediatamente antes de que te quedes mudo.* 2. *Una señora pregunta al carpintero: - ¿Me podría hacer una mesita de noche? - Lo siento, señora, de noche no trabajo.* Каламбури також зустрічаються у власних назвах: *Ana Conda / anaconda; Anda Lucía / Andalucía; Aquiles Cuesta Caro / aquí les cuesta caro; Aquiles Mata / aquí les mata; Armando Esteban Quito / armando este banquito; Benito Camela / ven y tócamela / vení, tocámela Casimiro / casi miro; El Doctor Zito / el doctorcito; Elena Morado / el enamorado; Elena Nito / el enanito; Elsa Lami de Milán / el salami de Milán*. Як бачимо, сутність каламбуру полягає у неочікуваному об'єднанні двох несумісних значень в одній фонетичній (графічній) формі. Основними елементами каламбуру є, з одного боку однакове звучання, а з іншого – невідповідність між двома значеннями слів.

Таким чином, зважаючи на все вищезазначене можна отримати загальну уяву про природу каламбуру, проте ще важко визначити межу між поняттями «жарт» - «гра слів» - «каламбур». Широке використання каламбуру диктує необхідність подальшої розробки цього прийому при перекладі з однієї мови на іншу. Тема продовжує залишатись актуальною і в плані дослідження проблеми створення образності перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Санников В. З. Об истории и современном состоянии русской языковой игры // Вопросы языкознания, № 4, 2005. – С. 160. 2. *Литературная энциклопедия*: в 11 т. Т. 5. – М. : Изд-во Ком. акад., 1931. – 784 с. 3. *Всемирное остроумие* : сб. изречений, метких мыслей, острых слов и анекдотов всех времён и народов. – Дубна : Феникс, 1995. – 384 с. 4. Семенов А. В. Этимологический словарь русского языка. – Москва, 2002. – 674 с. 5. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. (Лингвистические проблемы). – М. : Изд-дом «Филология три». – 2002. 416 с. 6. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М. : Международные отношения. 1980. – 415 с. 7. Щербина А. А. Сущность и искусство словесной остроты (каламбур). – Киев : Академия наук УССР, 1958. – 68 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. <http://lenguayliteratura.org> 9 www.juegosdepalabras.com/calambur.htm

БОЦМАН А. В., МОРЕНЕЦЬ І. М., ГАЛИЦЬКА Є. А.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Київська гімназія № 86 “Консул”

ДИВЕРГЕНТНО-РОТАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ГЕРМАНСЬКОГО ФУТУРУМА

Стаття пов'язана з проблемою виокремлення складників, які утворили футуральні форми в германських мовах. Основна увага приділяється спробі змодельовати етапи формування як синтетичних, так і аналітичних структур, а також відслідкувати особливості взаємодії футуральних конститuentів.

Ключові слова: анаплазія часових форм, каудальний розвиток, коаксіальна модель, темпоральна вісь, германські мови.

Статья связана с проблемой дифференциации компонентов, которые образовали футуральные формы в германских языках. Основное внимание уделяется попытке смоделировать этапы формирования как синтетических, так и аналитических структур, а также отследить особенности взаимодействия футуральных конститuentов.

Ключевые слова: анаплазия временных форм, каудальное развитие, коаксиальная модель, темпоральная ось, германские языки.

The article is connected with the problem of differentiating the components which created future forms in the Germanic languages. The main attention is paid to the attempt of modeling the stages of synthetical and analytical structure forming and tracing the interaction specifications of future tense constituents.

Key words: anaplasia of tenseforms, caudal development, coaxial model, temporal axis, Germanic languages.

Постановка проблеми і її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Створення моделі розвитку граматичних (у даному випадку футуральних) форм у межах споріднених (германських) мов дозволяє не лише виявити статус і функціонально-семантичну специфіку виокремлених конститuentів, але і особливості їх взаємозв'язку, субституції. Це свідчить про те, що попереднім (підготовчим) етапом створення

Боцман А. В., Моренець І. М., Галицька Є. А.

моделі є диференціація складників, їх повна дескрипція та класифікаційне розмежування за виявленими конституентними ознаками. Але найголовнішим внеском моделі є уможливлення відслідкувати, окреслити закономірності (як зовнішніх, так і внутрішніх аспектів), які виявляються в історичному розвитку германських мов на тлі градуальної аналітизації граматичних форм. **Постановка завдання (цілі статті).** Основним завданням, яке постає у цій статті, є моделювання процесів, які обумовили формування різноманітних варіантів аналітичних форм на позначення германського футурума. **Метою** дослідження є виявлення латентних ознак, які характерні для диференційованих граматичних форм, що формують корпус германського футурума. **Актуальність** дослідження полягає у тому, що здійснюється не реконструкція “системи архетипів”, а робиться спроба розкрити внутрішні закономірності, які найчіткіше виявляються саме у системі моделювання процесів. **Наукова новизна** пов’язана з тим, що у спробі відтворити послідовність процесів формування структур на позначення футурума, аналітичні утворення виявляють ознаки анаплазії, а весь процес розвитку футуральних форм в усіх германських мовах може бути визначений як каудальний. **Об’єктом** дослідження є факти як давньогерманських, так є сучасних германських мов, які дозволяють виокремити форми на позначення германського футурума, виявити їх семантичне і функціональне навантаження, а також визначити найпродуктивніші патерни. **Предметом дослідження** є особливості, механізм формування темпоральних дієслівних форм для проєкції дії у майбутнє, а також взаємодія і подальший розвиток виокремлених структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження германських мов традиційно проводять шляхом порівняння східних, західних і північних ареалів, оскільки зазначається, що одні ізогlossen об’єднують готів із скандинавами на основі давньої генетичної спільності, інші, ще численніші, пов’язують давньоскандинавську (за винятком готської) із західногерманськими говірками у результаті контактного

спілкування, що тривало між скандинавською і західногерманською групою через вузькі протоки і острови Ютландського архіпелага (у пізніший період, вже після уходу готів і до переселення англів і саксів до Британії, з I по V ст. н. е.) [1:131]. Спроба відтворити особливості розвитку германського футурума (як і будь-якого граматичного явища) повинна врахувати, що всякий граматичний опис, синхронний або діахронний, буде неповним або однобічним не лише якщо він обмежить себе, дотримуючись класичного лексичного зразка, формами флективними, як це було у давні часи, але і в тому випадку, якщо він доповнить їх, як це переважно робиться зараз, “парадигматичними” (тобто традиційно залученими до парадигми) аналітичними формами. Лише повне і широке врахування всіх цілком або частково граматизованих складних форм, що існують в мові, яка розглядається в її розвитку, може надати правильне і вичерпне поняття про систему мови як про явище по природі своїй динамічне. Розвиток аналітичних конструкцій в мові є живим і складним процесом, який потребує процесуального розгляду як в аспекті історії мови, так і при його сучасного стану. З точки зору лінгвістичних теорій це означає відмову від розриву між синхронією і діахронією, розгляд будь-якого стану мови як системи, що знаходиться у русі в цілому, і в окремих своїх частинах. Процесуальний підхід встановлює в аналітичних конструкціях різні ступені граматизації. Він передбачає особливу увагу до випадків перехідних, які віддзеркалюють у сучасному етапі мови динаміку її розвитку [2:124]. Видо-часова система давньогерманських мов зводиться до єдиної граматичної категорії – категорії часу, що конституюється протиставленням двох часових форм – презенса і претерита. Ця елементарна система типологічно протистоїть не лише розгорнутим системам сучасних германських мов, що включають ряд нових (аналітичних) дієслівних форм, але і системам більшості флективних форм [3:5]. За початкову (тобто таку, що не потребує у подальшому пояснення) стадію германської видо-часової системи прийнято приймати стадію, що знайшла безпосереднє віддзеркалення у найдавніших писемних пам’ятках

Боцман А. В., Моренець І. М., Галицька Є. А.

германських мов, у першу чергу готської. За такого обмеження хронологічних рамок дослідження усі зміни, що мали місце у германській видо-часовій системі, репрезентуються як односпрямований процес розширення і ускладнення морфологічних опозицій. Важливо підкреслити, що цей процес відбувається в умовах відносної стабільності старого типу словозмінних маркерів, що використовуються у видо-часовій системі [4:86]. Інакше кажучи, аналітичні формули (пор. діахронічний взаємостосунок відмінкових форм і приєднаних словосполучень), але залучаються до парадигми поряд з останніми [3:6]. Тому увага дослідників закономірно звертається на саму смислову структуру успадкованої системи. Саме тут треба шукати, очевидно, спільні для германських мов морфологічні передумови еволюції, що зумовили паралелізм основних ліній розвитку [5:91]. У елементів, що вживаються з більшою регулярністю (особливо це стосується композитів у готській), зв'язок з простими дієслівними формами не обмежується позиціями прямого контакту. Таким чином, і тут не варто розуміти системну факультативність (або точніше, необлігаторність) вживання периферійного елемента як довільність розподілу простої і маркованої форми у тексті. Була зроблена спроба сформулювати правила, що узагальнюють вживання *ga-conposita* і *simplicia* в залежності від синтаксичного контексту [6]. Наявність у мові елементів, що містять видо-часову ознаку, призводить у цьому випадку до звуження сфери вживання простих форм, свідчаючи про потенційні можливості закріплення в них корелятивної ознаки і морфологізації протиставлення [3:13]. Враховуючи вищевказані факти побудову моделі розвитку германського футурума необхідно здійснювати, беручи до уваги той факт, що кількість так званих часових форм грецької і готської мов (йдеться про співставлення біблійних текстів) не співпадало, тут виявлялася складна система різних відповідностей. Переважно за кожною із відповідних одиниць наче було закріплене відоме основне значення (домінантне значення), але оскільки з тим же значенням виявлялися і інші конкуруючі форми, всі співвідношення і відповідності залишають враження нестабільності

Боцман А. В., Моренець І. М., Галицька Є. А.

[7:41]. Труднощі співставлення пов'язані ще з тим, що з усіх германських мов готська мала найменш розроблену систему часів, за винятком зовсім певних характерних випадків, не виявляючи навіть тенденції перейти до точнішого позначення часових стосунків, що спостерігалися у пам'ятках давньоверхньонімецької, давньосаксонської, англо-саксонської мов [8:120].

Виклад основного матеріалу. Для репрезентації майбутньої дії готська мова здебільшого послуговувалася формами теперішнього часу (*Vpraes. ind.*), але уточнення саме футурального значення цих презентальних форм (конкретизація футурума) здійснювалася за рахунок фразового або над фразового контекста, який містив або специфічні лексико-синтаксичні індикатори; або опосередковані вказівки на видо-часові ознаки процесу: *in þizai ustassai, þan ussatandand þvarjamma ize wairþiþ qens?* (*Mk. XII, 23*), “у неділю, коли вони воскреснуть, кому з них вона буде за дружину?” Серед презентальних форм виокремлюється словотвірна префіксальна модель *ga-* + *Vpraes.* Дієслова, що належать до цієї моделі, умовно позначаються у традиції В. Штрайберга як “композиції (*ga-composita*)” [3:11] і вживаються для передачі грецького футурума: *ik qimands gahailjai ina* (*M. VIII, 7*) “я, прийшовши, вилікую його”; *qīþanu izwis þatei gadauþniþ in frauaurhtim iz waraim* (*J. VIII, 24*) “кажу вам, що помрете (ви) у гріхах ваших”; *qīþandan ina, þatei ik gataira alh þo handuaurhton* (*Mrk. XIV, 58*) “він казав, що я зруйную (розірву) храм, збудований руками”; *iþ gaggiþ swinþoza mis, þizei ik ni im wairþs andbindan skaudaraip skohis is; sah izwis daupeiþ in ahmin weihamma jah funin. habands winþiskauron in handau seinai jah gahra ieip gaþrask sein jah briggip (simplex tantum) kurn in bansta seinamma* (*L. III, 16-17*) “прийде той, хто сильніший за мене, у кого я не гідний розв'язати ремені взуття”; ось він буде хрестити вас святим духом і вогнем, маючи (тримаючи) лопату в руці, і очистить гумно своє, і збере зерно у житницю свою. Прості форми *gahraineip* усвідомлюються як імперфектні, у той час темпоральна віднесеність їх різна і може як співпадати (*daupeiþ*), так і не співпадати (*im, gaggiþ*) із

співвіднесеністю композита. Але паралельно з префіксальною моделлю *ga- +Vpraes.* вживається форма презенса (*Vpraes.*) для передачі грецького футурума: *saei bigitiþ saiwala, seinā, fragisteiþ izai* (M. X, 39) “той, хто береже душу свою, занепасть її”. Необхідно зазначити, що власне лексичне значення готських дієслів (їх “видова семантика”) надзвичайно слабо диференційоване і фактично не здатне обмежувати видо-часову віднесеність форм. Класу лімітних дієслів у готській мові протиставлений клас дієслів нейтральних, тобто таких, що не сигналізують про лімітність; щодо дуративних дієслів, то вони, фактично ще тут відсутні. Всі лімітні дієслова можуть позначати і процеси, що репрезентовані засобами контексту як тривалі, що не досягають своєї межі (зокрема, одночасні моменту мовлення) [3: 9]: *sai qimiþ hveila jah nu qam, ei distahjada hvarjizuh duseinaim* (J. XVI, 32) “ось настає година і вже настала, що ви розсієтесь до своїх”. Словотвірна модель *ga- +Vpraes.* важливіший з видо-часових елементів. Кореляція *ga-composita/simplicia* охоплює більшу частину дієслівної лексики (244 дієслова з превербом *ga-* у 2516 вживаннях), що сприяє семантичній диференціації преверба, а також свідчить про наявність у нього узагальнюючого граматичного значення. Було показано [9], що з певних міркувань композити не можуть бути визнані особливими формами дієслівної словозміни. З їх парадигматичним статусом є несумісними такі факти, як: 1) наявність дієслів, не корелятивних композитам і 2) залежність значення даної моделі від значення лексичних груп, до яких належать прості дієслова [10].

Синтетична структура готського оптативу (*Vopt. praes.*) посідає позицію, що подібна позиції аналітичних структур в інших германських мовах, це стосується дискретно оформлених елементів з модальними дієсловами, які можуть вживатися у контрасті з презентними формами дійсного способу (*Vpraes. ind.*): *ik im Gabriel sa standands in andwairþja gudis...jah sai sija is þahands jah ni tagands rodjan* (L. I, 19-20) “я є Гавриїл, що стоїть перед обличчям Бога...і ось ти будеш мовчати і не зможеш говорити”. Можливим

є також контрастне вживання цієї синтетичної структури з формою дієприкметника I (*Vp*), яка сигналізує про одночасність моменту мовлення: *ap̄pan sa drobjands izwis sa bairai ʃo wargiʃa* (*Gal. V., 10*) “а той, що спокушає вас, понесе на собі осуд”. Відповідно на позначення готського футурума вживаються три синтетичні презентні форми: *Vpraes. ind.*, *ga-* + *Vpraes.*, *Vopt. praes.* Але необхідно врахувати, що презентні форми набувають футурального значення у присутності конкретизаторів вищо-часових ознак (у даному випадку йдеться про футуралізуючий чинник). Функцію конкретизаторів вищо-часових ознак може переймати на себе не лише фразовий або надфразовий контекст, але і синтаксичні структури із чітко вираженою семантикою. Це стосується у першу чергу підрядних речень-обставин часу або умов, де дієслово присудок, маючи футуральне значення, вживається у формі презенса: *ik skal waurkjan waurstwa...unte dags ist* (*J. IX, 4*) “я буду творити справи доти, доки триватиме день”; *jah jabai qeʃjau ʃatei ni kunnjau ina, sijau galeiks izwis liugnja* (*J. VIII, 55*) “і якщо скажу, що не знаю його, буду, подібно до вас, брехуном”. Подібна закономірність спостерігається у підрядному реченні – обставині місця: *ʃadei ik gagga, jus ni taguʃ qiman* (*J. VIII, 21*) “куди я піду, ви не можете йти”. Стабільність і сталість вживання форм презенса із експліцитним футуральним значенням у межах підрядних речень-обставин підтверджується сучасними західногерманськими та північногерманськими мовами, в яких специфіка такого вживання зберігається і досі. Це підтверджує факт впливу конкретизаторів вищо-часових ознак на часову форму дієслова присудка і досі. Вплив семантики підрядних речень-обставин є достатнім для репрезентації футурального значення, відповідно, форма презенса залишається незмінною.

Виокремлені презентні конституенти утворюють стрижень, навколо якого формується модель розвитку германського футурума (*рис. 1*). Цей стрижень утворюється вдовж темпоральної осі і складається з трьох базових сегментів (*Vpraes. ind.*, *ga-* + *Vpraes.*, *Vopt. praes.*), які тісно пов'язані один з одним, утворюючи наскрізну стабільну структуру. Стрижневі форми виявляють певну

резистентність по відношенню до вживання аналітичних форм у підрядних реченнях (часу, умови). Взаємодія і взаємозв'язок трьох ідентифікованих компонентів уможливило формування цього монолітного стрижневого утворення, яке можна схарактеризувати як футуральний синтетичний презенс.

Вживання готського медіопасива, який існував лише у формі презенса [11: 224], для репрезентації грецького футурума можна розглядати з одного боку як розширення інструментарія синтетичних форм (до якого належали презенс і оптатив), але з іншого боку це можна розглядати як перший крок до поступового переходу від синтетичних до аналітичних форм, оскільки для вираження пасивності крім синтетичного медіопасива в готській мові вживалися і перефрази: *ip afar þatei atgibans warþ Johannes = Μετά δέ τὸ παραδοῦναι Ἰωάννην (Marc. I, 14) “а коли Іоанн виданий був”*; *daurips was = ἑβαπτισθη (Marc. I, 9) “хрещений був”*. Вживання опозиції актив/медіопасив є особливо показовим щодо преференції останнього при репрезентації футурального значення: *jah ni stojid, ei ni stojandau, ni afdomjaid, jah ni afdomjanda, fraletaid, jah fraletanda (L. VI, 37) “не судить, щоб не бути судимими; не проклинайте і не будете проклятими; пробачайте і будете прощеними (вас не проклянуть, вас простять)”*. Смислова структура медіопасива, яка має проєкцією у майбутнє, чітко вимальовується, коли згадується діяч: *saei ubil qipai attin seinamma aiþrau aiþein seinai, dauþrau afdaupjaidau (Mrk. VII, 10) “той, хто погано каже батькові своєму, або матері своїй, смертю помре”*. Але таж сама смислова структура виступає і в контекстах без найменування діяча: *gibaid, jah gibada izwis (L. VI, 38) “давайте і воздасться вам”*; *ni uslukaindau daurons (Neh. VII, 3) “нехай відкриваються врата”*; *ip atgaggand dagos, þan afnimada af im sa brufþafs (M. IX, 15) “але прийде час, коли буде взятий від них наречений”*; *all bagte ni taujandane akran god usmaitada jah in fon altagjada (M. VIII, 15) “всьяке дерево, що не приносить плоди, буде зрубане і кинуте у вогонь”*. Це свідчить про те, що готський презенс є колонійутворюючою одиницею; при цьому обриси цієї

одиниці розширюються, оскільки до складу конститuentів залучається не лише презенс активного стану, але також і медіопасив. Відповідно, розширюються кордони презенса як плюріпотентного (темпорального) попередника [12:64], оскільки залучення медіопасива визначає його вживання не лише для репрезентації презенса, але і футурума. При цьому, коли має місце опозиція презенс/медіопасив, останній має переваги для передачі грецького футурума. Оскільки готський медіопасив є синтетичним утворенням, він тяжіє до структури синтетичного стрижня (*рис. 1*), але він є не сегментним стрижневим конститuentом, а охоплює стрижень 1 у вигляді стрілки, яка охоплює поверхню стрижня, розпоруючись. Це демонструє одночасну приналежність *Vmediopas.* до синтетичних конститuentів, але підкреслює невизначеність, приблизність значення цього утворення на позначення футурума. Ця невизначена позиція підкреслює те, що існує еквівалентне аналітичне утворення на позначення не лише пасива, але і футурума.

З усіх германських мов готська мала найбільше число форм, що були покликані виражати інактивність суб'єкта (латентний пасив): не лише медіопасив (*Vpraes. mediopas.*), який існував лише для теперішнього часу, але і дієслова IV класу конкурували тут з дієприкметниковими конструкціями [7:195]. Цим можна пояснити майже повну відсутність конструкцій з формами теперішнього часу від *wairþan*, які мали доволі чітко виражену футуральну проекцію *wairþan + Vp.: jah wairþand allai laisidai gudis (J. VI, 45)* “і будуть (стануть) всі навчені Богом”. Необхідно зазначити, що в цій аналітичній структурі (яку можна назвати комбінованим елементом) ознаки перфективності та дуративності виражені окремо; загальне значення конструкції – інхотативне (перетин початкової точки дуративного процесу-стану). Сполучення з презентною формою *wairþan + Vp.* синонімічні сполученням *duginnan + Vinf.: saurgandans wairþiþ (J. XVI, 20)* “будете журитися”; *fagiron duginna (Ph. I, 18)* “стану радити”. Це свідчить про те, що лексико-синтаксична модель, яка належить до певного типу складеного присудка, набуває певну

поліфункціональність, яка виявляється у її пасивному значенні (позначення інактивності суб'єкта), що значно наближає її до готського медіопасива. При цьому обидві структури належать до футуралізуючих елементів. Співставляючи зазначені дані, а також доповнюючи структурні елементи на моделі (рис.1), виокремлену одиницю *wairþan + Vp.* на позначення готського футурума неможна розмістити на стрижні **1** а ні як сегмент, а ні як компонент **2**. Оскільки ця одиниця є аналітичною, вона не може належати синтетичному стрижню **1**. Відповідно, аналітичні утворення формують навколо стрижня коаксіальні циліндри. Одиниця *wairþan + Vp* формує коаксіальний циліндр **3**, який є максимально наближеним до стрижня, на якому локалізована одиниця **2**, оскільки ці дві одиниці, маючи різну структурну природу, мають близьке пасивне значення. При аналізі цих двох структур можна помітити, з певним наближенням і умовністю, ледь помітний перехід футуралізуючих елементів від синтетичних форм *Vpraes. mediopas.* до прообразу майбутніх аналітичних форм *wairþan + Vp.* Остання форма має синонімічне сполучення *duginnan + Vinf.*, що наближає її до аналітичних інхотативних структур.

Аналітична структура, яка формується із сполучення інфінітива з фазовим (інхотативним) дієсловом (*duninnan + Vinf.*), зустрічається лише у двох випадках, також у позиції контраста: *wai izwis, jus hlalhjandans nu, unte gaunon jah gretan duginnid* (L. VI, 25) “горе вам, що сміються зараз, бо заплачете і заволаєте”, порівняйте також *Ph. I, 19*. Розпорошеність футуральних елементів, вторинність їх часової функції чітко спостерігається у здатності до комбінування; значення комбінованого елемента тут, як і в інших випадках (*wairþan + Vp*) сумується із значень елементів, що складають його. Це особливо помітно при порівнянні вживання моделей *ga- + Vpraes. + Vopt* у позиції контраста з простим елементом *Vopt.*: *jah jabai sijai jainar sunus gawairþjij, gaheilaiþ sik ana imta gawairþi izwar* (L. X, 6) “і якщо буде там син світу, то спочине на ньому світ ваи”; схожий зміст передається комбінуванням *wairþan + Vopt* (L. I, 20).

Боцман А. В., Моренець І. М., Галицька Є. А.

На тлі цієї нестабільності нечітко прослідковується проміжне структурне утворення, яке може розглядатися як перехідний елемент між синтетичними і аналітичними темпоральними формами. Зародки цього переходу спостерігаються у готському медіапасиві, який (залишаючись ізольованим синтетичним утворенням) мав певні випадки вживання на позначення футурама. Враховуючи те, що готський медіапасив не мав відповідних синтетичних рефлексій в інших давньогерманських мовах, цей перехідний зв'язок є дуже тонким і умовним. При цьому виявлені первинні форми аналітичного пасива давньогерманських мов спорадично вживалися на позначення футурама. Тут може йтися про семантичну наближеність готського медіапасива, але стосовно структурної (з одного боку синтетичної, а з другого аналітичної) єдності тут не йдеться.

Повертаючись до моделі (рис.1), необхідно зазначити, що структура з інхотативним дієсловом може бути репрезентована у вигляді коаксіального циліндра **4**, який сформований структурною *duginna + Vinf.* Враховуючи семантичну наближеність моделей *wairþan + Vp.* і *duginna + Vinf.*, відстань між боковими поверхнями циліндрів **3** і **4** може бути мінімальною.

Аналітичні структури, які формуються із сполучення інфінітива з сильним, або претерито-презентним дієсловом (*haba + Vinf.*; *skal + Vinf.*) є малочастотними і за змістом тотожні структурі *Vopt praes.* Очевидно, вони мають більшу експресивність: у трьох випадках із шести (всюди відповідає грецькому футуруму) часове контрастування процесів, що позначені словосполученням і немаркованою часовою формою, підкреслене лексичною тотожністю обох дієслів: ... *þatei jah rodja du izwis, manag skal bi izwis rodjah jah stojan* (J. VIII, 25) “... *те кажу про вас; багато буду казати і судити про вас*”, подібний приклад з *haban* у *th. III, 4*. У наступному прикладі паралельно вживаються аналітична структура *haban + Vinf.* із синтетичною структурою *Vopt.*: *jah þarei im ik, þaruh sa andbahts meins wisan habaþ; jah jabai has mis andbahtheiþ, swerjaþ ina atta* (J. XII, 26) “*і де я є, там і слуга мій буде; і якщо*

кто мене слушає, того пошанує отець”. Структура із сильним дієсловом *haban* + *Vinf.* репрезентується у моделі коаксіальним циліндром **5**, а структура з претерито-презентним дієсловом *skal* + *Vinf.* реалізується у вигляді циліндра **6** (рис. 1). Сформована модель розвитку германського футурума, яка складається з часової футуральної осі, вздовж якої формуються синтетичний стрижень, навколо якого утворюється система з чотирьох коаксіальних циліндрів, може визнаватися як дивергентно-ротаційна, оскільки уся модель, репрезентуючи форми на позначення германського (готського) футурума, рухається уздовж часової футуральної осі. Аналітичні футуральні форми моделюються у вигляді коаксіальних циліндрів, бокові поверхні яких утворені відповідними аналітичними складниками, які обертаються навколо часової футуральної осі на різній відстані. Медіопасивна форма обертається навколо синтетичного стрижня безпосередньо по його поверхні, оскільки є синтетичним утворенням.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Готські джерела демонструють поодинокі описові форми на позначення футурума. При цьому важко судити про те, які форми були найуживанішими, оскільки вони трапляються у пам'ятках нечасто, а їх претерито-презентна первісна семантика інколи заважає зрозуміти преференції щодо їхнього вживання на позначення футурума. Оскільки в інших давньогерманських мовах спостерігається найчастіше структура з двома претерито-презентними дієсловами (які вже були зафіксовані в готській *wiljan*, *skulan*), у деяких мовах вони мають паралельне (майже еквівалентне) вживання, то можна припустити, що їх латентна семантика найкраще слугувала на позначення давньогерманського футурума.

Готська мова демонструє залучення інхотативних дієслів (у формі презенса) на позначення майбутньої дії. З певним припущенням можна розглядати це утворення як одну із ланок між синтетичними і аналітичними формами. Вживання інхотативних дієслів свідчить про те, що у своєму розвитку часова футуральна система створила варіанти аналітичних форм, які у межах простого

речення могли заміщати одне одного, але у межах складно-підрядних речень вони не могли опиратися силі футуральної семантики презенса, що була підкріплена футуралізуючим чинником підрядного речення часу, умови. Постає питання, чому не всі інхोативні та претерито-презентні дієслова були залучені до формування аналітичного футурума. Це може бути частково пояснено з огляду на створену модель (рис.1). Якщо виходити з позиції того, що презентні форми утворюють наскрізний стрижень **1**, навколо якого формуються новоутворені аналітичні структури (**3, 4, 5, 6**), то цей стрижень генерує навколо себе поле тяжіння, в яке потрапляють лише ті слова, семантика яких відповідає проекції у майбутнє. Через це залучаються лише окремі інхоативні і претерито-презентні дієслова. Необхідно також врахувати факт впливу футуралізуючих чинників, серед яких можна диференціювати обставини часу у межах простого речення, а також семантику підрядного речення часу, умови. В останньому випадку семантика підрядного речення-обставини є достатньою, а тому ще додаткове вживання аналітичних (претерито-презентних) форм у складі таких речень перетворює футуралізуючий чинник на надлишковий, тому аналітичний футурум (як інноваційне утворення) не розвинувся у цих типах підрядних речень. Багаторівнева структура моделі демонструє той факт, що аналітичні форми, які потрапили у поле тяжіння стрижня, не залишаються у незмінному вигляді, а можуть або існувати і функціонувати одночасно, підкреслюючи граматичну категорію особи підмета, тип речення, або можуть зникати у певних мовах, зводячи часову парадигму футурума до мінімальної кількості складників (*zullen* у нідерланській, *skall* у шведській мові). Порівняння складників дивергентно-ротаційної моделі, а також характер їх розташування, дозволяє зробити припущення щодо каудального (шлейфоподібного) характеру розвитку футуральних форм у германських мовах. Тенденції, які були виявлені як зародкові у готській мові, спостерігаються у процесі розвитку усіх давніх германських мов, а також мають своє віддзеркалення у сучасних германських мовах. Маючи певні варіювання на шляху

Боцман А. В., Моренець І. М., Галицька Є. А.

свого історичного розвитку, усі германські мови виявили тенденцію до розвитку аналітичних футуральних форм із збереженням синтетичних структур як у межах простих, так і підрядних речень. При цьому аналітичні форми утворюються шляхом залучення як інхोативних, так і претерито-презентних дієслів. На цьому етапі деякі саме західні мови виявляють свої розбіжності. Верхньонімецька мова виявила свою специфіку, надавши перевагу інхоативному дієслову, тоді як інші західні мови виявили спільну із скандинавськими мовами тенденцію до залучення претерито-презентних дієслів. Це ще раз підтверджує факт контактної взаємодії між германськими племенами в ареалі Ютландських островів, відокремлених вузькими протоками від Скандинавії. Послаблення контактної взаємодії між нижньонімецькими і верхньонімецькими діалектами демонструється саме характером варіювання аналітичного футурума. Послугуючись методом побудови моделі розвитку германського футурума виглядає доречним і перспективним побудувати відповідні моделі для давньогерманських мов (як західних, так і північних). Виявлені закономірності формування і подальшого розвитку футуральних форм готської мови свідчать про явище анаплазії, яка визначається як атипова додаткова диференціація футуральних форм. Цією атиповою додатковою диференціацією є апалітизація новоутворень. У подальшому перспективним вбачається порівняння футуральних форм відповідних давніх і сучасних германських мов. Це дозволить повніше зрозуміти динаміку формування аналітичних темпоральних структур.

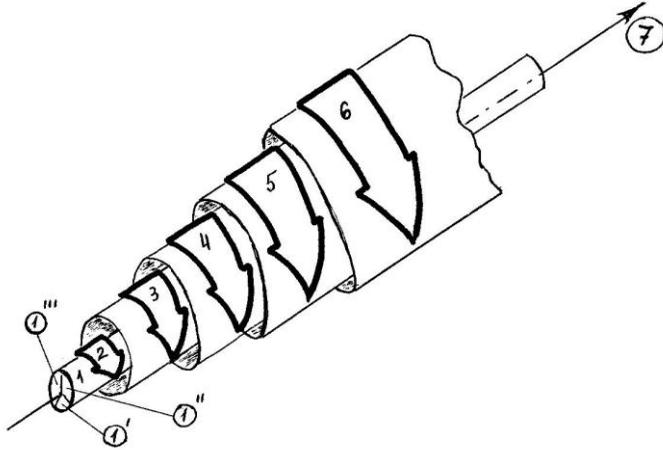
Рис. 1. *Схема дивергентно-ротаційної моделі розвитку германського футурума, де:*

- 1 – синтетичний стрижень із складниками:
- 1 – презенс (*Vpraes. ind.*)
- 1 – *ga-composita* (*ga-* + *Vpraes.*)
- 1 – оптатив (*Vopt. praes.*)
- 2 – синтетичний медіопасив (*Vpraes. mediopas.*)
- 3 – аналітична дієприкметникова конструкція (*wairþan*)

4 – аналітична форма з інхоативним дієсловом (*duginnan* + *Vinf.*)

5 – аналітичний футурум із сильним дієсловом (*haba* + *Vinf.*)

6 – аналітичний футурум з претерито-презентним дієсловом (*skal* + *Vinf.*)

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сравнительная* грамматика германских языков в пяти томах/ главная редакция: М. М. Гухман, В. М. Жирмунский, Э. А. Макаев, В. Н. Ярцева. – М.: Изд-во АН СССР. Т.1: Германские языки и вопросы индоевропейской ареальной лингвистики. – 1962. – 204 с. 2. *Жирмунский В. М.* Об аналитических конструкциях / Виктор Максимович Жирмунский // Общее и германское языкознание. Избранные труды. – Л.: Наука, 1976. С.82-125. 3. *Смирницкая О. А.* Эволюция видо-временной системы в германских языках/ Ольга Александровна Смирницкая // Историко-типологическая морфология германских языков. Категория глагола/ ред.коллегия: М. М. Гухман, Э. А. Макаев, В. Н. Ярцева. – М.: Наука, 1977. – С. 5-127. 4. *Гухман М. М.* Типология преобразовательной словоизменительной парадигматики / Мирра Моисеевна Гухман // Историко-типологическая морфология германских языков. Имя. / ред.коллегия: М. М. Гухман, Э. А. Макаев, В. И. Ярцева. – М.: Наука, 1977. – С. 86-145. 5. *Плоткин В. Я.* Принципы бинарности в развертывании английской видо-временной системы / Виктор Яковлевич Плоткин // Филологические науки, 1969, №5. – С.88-96. 6. *Sherer Ph.* The theory of the function of the Gothic preverb *ga-*/ Philip Sherer// *Word*, 1964, V. 5. – P. 38-45. 7. *Гухман М. М.* Развитие залоговых противопоставлений в германских языках. Опыт историко-типологического исследования родственных языков / Мирра Моисеевна Гухман. – М.: Наука, 1964. – 294 с. 8. *Гухман М. М.* Происхождение строя готского глагола / Мирра Моисеевна Гухман. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1940. – 154 с. 9. *Маслов Ю. С.* Категория предельности / неопределенности в готском языке / Юрий Сергеевич Маслов // Вопросы языкознания, 1959, №5. – С.78-86. 10. *Маковский М. М.* К проблеме вида в готском языке / Михаил Михайлович Маковский // Ученые записки I-го Московского гос.пед.ин.-та иностр. языков, 1959, т.ХІХ. – С. 37-42. 11. *Задорожний Б. М.* Порівняльна фонетика і морфологія готської мови / Богдан Михайлович Задорожний. – Львів: Вид-во Львівського ун.-ту, 1960. – 298 с. 12. *Боцман А. В.* Становлення германського аналітичного футурума / Андрій Васильович Боцман // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб.наук.праць / відп.ред Ніна Миколаївна Корбозерова. – К.: Вид-во КНЛУ, 2011. – Вип. 27. – С.54-65.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Streitberg W.* Die Gotische Bibel/ Wilhelm Streitberg – Heidelberg: Carlwinter. Universittsverlag. 1965. – 498 S.

Боцман А. В., Моренець І. М., Галицька Є. А.

ВЕЛИЧКО М. П.

ЛІТЕРАТУРА ЄГИПТУ ПОЧАТКУ ХХ СТ. У КОНТЕКСТІ ЗАРОДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ АРАБСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Статтю присвячено питанням становлення та розвитку новітньої арабської літератури, яка зародилася у середині ХІХ ст. Цей період у літературі мав назву “Відродження”. Проаналізовано спадщину основоположників новітньої арабської літератури – арабських просвітителів. Виявлено риси синтезу всього найкращого з традицій арабської та європейської літератури, що втілилися у новітній єгипетській літературі.

Ключові слова: жанр, літературна епоха, тематика творів.

Статья посвящена вопросам становления и развития новейшей арабской литературы, которая зародилась в середине ХІХ ст. Этот период в литературе был назван “Возрождением”. Проанализировано наследие основателей новой арабской литературы - арабских просветителей.

Ключевые слова: жанр, литературная эпоха, тематика произведений.

The article deals with the formation and development of modern arabic literature, which originated in the mid-nineteenth century. This period was called in the literature “Renaissance”. Analyzed the heritage of the modern arabic literature founders' - arabic educators.

Keywords: genre, literary epoch, the subject works.

На сучасному етапі розвитку суспільства потік нових понять (політичних, філософських, природознавчих та ін.) наповнюють арабський світ. Природно, що на формування нового літературного стилю значний вплив здійснила традиційна арабська поезика, а також здобутки європейської літературної школи.

Аналіз найновіших досліджень і публікацій з цієї проблеми продемонстрував, що, незважаючи на її різноаспектне висвітлення у літературі (А. Долініна [1], В. Кирпіченко [2], І. Крачковський [3], та ін.) на сьогодні потребує досконалого вивчення процесу становлення та розвитку сучасної літератури Єгипту.

Величко М. П.

Виокремлення не вирішених раніше аспектів загальної проблематики, яким присвячена ця стаття, полягає у необхідності розгляду питання щодо факторів впливу на процес становлення сучасної арабської літератури.

На відміну від класичної арабської літератури середньовічного періоду літературу нового і новітнього часу прийнято називати новою арабською літературою.

Її виникнення зазвичай датується серединою XIX ст. У цей період політичний, економічний і культурний застій в арабських країнах, викликаний багатовіковим пануванням Османської імперії, в XIX ст. змінюється періодом арабського Відродження (“ан-Нагда”). Це обумовлювалось соціально-економічними зрушеннями, які в той час відбувалися в ряді арабських країн: поступове повалення феодальних відносин та поява елементів капіталізму[3].

Арабське “Відродження” – не синонім європейського Ренесансу. Тут мова йде в першу чергу про ідеї відродження колишньої слави й могутності арабів у політичному, економічному і культурному відношеннях і про всі спроби його практичного його втілення. Ідеологи головної шлях до відродження вбачали в подоланні столітньої культурної відсталості народу – насамперед у широкому розповсюдженні освіти, знищенні релігійної ворожнечі, а також в економічних реформах, спрямованих на зміцнення арабських країн і поширення торгівлі.

У вузькому розумінні “Відродження” розумілася як культурний прогрес шляхом реанімації стародавньої арабської спадщини та її використання для потреб сучасності. Однак на меті цього процесу був ще один аспект - засвоєння досягнень європейської цивілізації, науки, літератури [4:187].

Так поступово складався своєрідний синтез культурних традицій, що став основою для арабської просвітницької думки, розквіт якої припадає на останню третину XIX - початок XX ст. Цей період в історії арабської літератури ми умовно називаємо епохою Просвітництва.

На початок XIX ст. найбільш розвиненими в політичному, економічному і культурному відношеннях з усіх арабських країн

були, як відомо, Єгипет і Сирія. Раніше інших втягнуті в орбіту європейського впливу, ці країни почали перелаштовувати своє життя, вступаючи на шлях капіталістичного розвитку. Цей процес був пов'язаний із загостренням внутрішніх та класових протиріч, зростанням визвольних рухів і значними зрушеннями в духовному житті.

Батьківщиною “мусульманського модернізму” став Єгипет. Це було закономірно: адже саме Єгипет з його знаменитим мусульманським університетом аль-Азхар був основним втіленням арабської культурної спадщини, старовніх літературних та філософських традицій. З аль-Азхар були пов'язані і перші єгипетські просвітителі [4:202].

Передумови для зародження нової арабської літератури в Єгипті були закладені ще в першій половині XIX ст. Після провалу Єгипетської експедиції Наполеона 1798-1801 рр. в Єгипті утворилася практично незалежна від Османської імперії держава на чолі з Мухаммедом Алі. Це дало поштовх до економічного і культурного розвитку країни. Впродовж перших трьох десятиліть XIX ст. в Єгипті була створена мережа державних шкіл, з'явилося книгодрукування, стала видаватися (з 1827 року) перша арабомовна газета “Ал-Вакаї ал-Мисрійя” (Єгипетські події).

У 70 роки XIX ст. в єгипетську пресу влився новий струмінь. У цей час багато ліванських діячів культури, рятуючись від переслідувань турецької влади, емігрували до Єгипту, де заснували друкарні, що відіграли важливу роль у формуванні громадської думки Єгипту [5:346].

Культурне відродження країни, що так бурхливо розпочалося, незабаром, проте, зустріло серйозні перешкоди. В результаті посиленого проникнення європейського капіталу, починаючи з 40-х років XIX ст. і особливо з періоду будівництва Суецького каналу (1869 р.), Єгипет потрапив у кабальну залежність від європейських держав, що призвело до його колонізації Великою Британією.

Розпал національно-визвольної боротьби визначили як зміст, так і форми літературних творів кінця XIX століття.

Основним прозаїчним жанром стає політична стаття. Пристрасні памфлети діячів Відродження Джамал ад-Діна Аль-Афгані, Ідіба Ісхака та ін. були спрямовані проти колонізаторів і наповнені пафосом боротьби за свободу і соціальний прогрес. І хоча політичні статті того часу були написані римованою прозою, а мова їх дещо архаїчна, вони досі залишаються неперевершеними зразками публіцистичного стилю. У цьому жанрів почали вироблятися стилістичні норми сучасної літературної арабської мови [1].

До початку ХХ ст. власне художня література була представлена в першу чергу поезією. Головна заслуга у відродженні арабської поезії в Єгипті належить Махмуду Самі аль-Баруді (1838-1904). В період руху під проводом Орабі-паші аль-Баруді виступав як великий національний поет, як виразник думок і сподівань арабського народу. Безпосередній повстанець, він в циклі віршів, написаних в той період, закликав народ виступити проти тих, що утискають його права, і чинити озброєний опір іноземній агресії.

У кінці ХХ ст. на літературний терен виступає “поет Нілу” Хафіз Ібрагім (1871-1932). Будучи офіцером у складі єгипетської військової експедиції, відправленої до Судану, де він став свідком жорстокого пригноблення суданського народу, Хафіз Ібрагім брав участь в офіцерському бунті і був вигнаний з армії. Після повернення до Єгипту, він цілком віддався поетичній творчості. Не раз виступав Хафіз Ібрагім проти пригніченого становища свого народу. Його кращі вірші були пройняті вірою у світле майбутнє своєї батьківщини [4:219].

У 1894 році на Х міжнародний конгрес сходознавців в Женеві виступив представник Єгипту. Він прочитав касиду, в якій блискуче виклав історію своєї батьківщини починаючи з часів фараонів. Це був тоді ще зовсім молодий майбутній “Емір поетів” Ахмад Шауки.

Ахмад Шауки народився в 1868 році в аристократичній сім'ї, освіту отримав спочатку в Каїрі, а потім в Парижі, де вивчав французьку літературу і познайомився з театром.

За активні громадську позицію, зокрема, за вірші, спрямовані проти британських колонізаторів, Ахмада Шауки в 1915 рік вислали з країни. Повернутися в Єгипет вдалося лише в 1918, в розпал національно-визвольного руху. Тут, на Батьківщині, поетична довершеність Ахмада Шауки досягла вершини розквіту, і він став загально визнаним поетом арабського світу[3].

Ахмад Шауки, Хафиз Ібрагім і особливо ал-Баруді у своїй творчості чітко дотримувалися норм класичної арабської поезії. Перші тенденції до оновлення художніх засобів вираження помітно проявилися в творах Халіля Мутрана (1872-1949). Уродженець Баальбеку, він був учнем видатних Ліванських просвітників Халіля та Ібрахіма ал-Азіджі. Ще в юнацьких віршах Халіль Мутран виступав проти турецького панування, за що його переслідували, і рятуючись від репресій, він переїжджає до Парижу. Там він опановував європейську літературу, що зробило помітний вплив на його поезику. Уся творчість Мутрана сповнена бажанням пошуків нової тематики. Поет сміливо виступав проти панування британських колонізаторів і тиранії продажних правителів Єгипту, боровся за права арабської жінки, пристрасно жадав світлого майбутнього для свого народу.

Творчість Халіля Мутрана вирізняється багатством поетичних форм; він широко користувався найрізноманітнішими віршованими розмірами класичної поезії, особливо йому подобалися ритми поетів Андалусії. Уперше в арабську поезію він ввів жанр “балада”.

У кінці XIX - початку XX ст. з'являються перші паростки єгипетської драматургії, розвиток якої, природно, пов'язаний з народженням і розвитком театру [4:125-127].

Ще в 1869 році Якуб Саннуа (1839-1912), відомий під псевдонімом Абу Назара створив в Каїрі першу єгипетську трупку і протягом двох років здійснив постановку більше трьох десятків п'єс. В основному це були переробки на місцевий лад французьких фарсів. У своїх п'єсах Якуб Саннуа, якого прозвали єгипетським Мольєром, висміював пашей і феодалів, виступав проти багатоженства, критикував устої і політику двору. Це не

сподобалося тодішньому правителю Єгипту Ісмаїлу, і виступи трупи були заборонені. Якуб Саннуа, вимушений залишити театральну діяльність, став випускати сатиричний журнал під назвою “Абу Назара”. Незабаром, проте, і журнал був заборонений, а Якуб Саннуа висланий з країни. Оселившись в Парижі, де він залишався до кінця своїх днів, Саннуа продовжував видавати свій журнал і нелегально переправляти його на батьківщину.

Починаючи з Якуба Саннуа, захоплення театром швидко поширилось серед єгипетської інтелігенції і особливо серед молоді, що вчиться. Репертуар єгипетського театру в цей час складався як з оригінальних, так і з перекладних п'єс. Вже з початку існування єгипетської драматургії її основний напрям і головний зміст визначалися завданнями просвітництва і пропаганди національно-визвольних ідей.

Перші кроки національної драматургії пов'язані з ім'ям видатного діяча Арабського Відродження Абдаллаха Надіма (1843-1896). Його патріотичні п'єси “Вітчизна” (ал-Ватан) і “Араби” (аль-Араб), які були поставлені приблизно 1880 року любительським театром заснованої ним школи мусульманського благодійного товариства в Александрії і потім міцно увійшли до репертуару шкільних любительських колективів. Важливе значення для розвитку драматургії мали також сатиричні анекдоти з використанням діалогу, які Абдаллах Надім вже в 80-х роках друкував у своїй газеті “Ат-Танкіт ва т-табкіт” (Сміх і сльози). Вже в цих перших напрацюваннях Надіма представив блискучий зразок того, як варто підходити до проблеми мови в арабській драматургії: він уміло поєднував літературну арабську мову і єгипетський діалект. Перший – він використовував для вираження загальних громадських ідей, другий – у побутових і сатиричних сценах.

У 1893 р. з історичною драмою “Завоювання Андалузії” виступає Мустафа Каміл - лідер опозиційного руху єгипетської буржуазії і інтелігенції проти британського колоніального панування. Історичний сюжет цієї драми служив для вираження соціальних і політичних поглядів автора в той період його

творчості, коли у боротьбі за звільнення країни від британських колонізаторів він покладав надії на допомогу Туреччини [4:46].

Єгипетська драматургія розвивалася під безпосереднім впливом західноєвропейських зразків. Велика заслуга у справі перекладу творів світової драматургії арабською мовою належить ліванцям, що влаштувалися в Єгипті, - Адібу Ісхаку (1856-1885), перекладачеві “Андромахи” Расіна і Нажібу Хаддаду (1867-1899) - перекладачеві “Ромео і Джульєтти” Шекспіра, “Сіда” і “Цінні” Корнеля, “Лікаря по неволі” Мольєра, “Ернані” Віктора Гюго. Серед єгиптян в цій області виділяється Мухаммед Осман Джалал (1829-1898), який окрім поетичних перекладів арабською мовою трагедій Корнеля і Расіна переклав віршами на єгипетський діалект комедії Мольєра. Перекладені п'єси цього періоду є, як правило, вільною обробкою на єгипетський лад оригіналу, який нерідко в перекладі фігурує під іншою назвою і без імені автора. Так, наприклад, дуже популярна того часу серед єгиптян комедія “Тартюф” ставилася під назвою “Розбещений шейх” (аш-шейх ал-матлуф). [4:278, 291, 305].

Ті ж причини спонукали до виникнення жанру історичного роману. Головна заслуга у створенні і популяризації цього жанру належить вихідцеві з Лівану Джирджи Зейдану. Його романами з арабської і, зокрема, єгипетської історії свого часу зачитувалися не лише в Єгипті і інших арабських країнах, але і за межами арабського світу[6:53].

Початок 1900-х років ознаменувався великою подією в історії єгипетської художньої прози. У провідному літературному журналі того часу “Місбах Аш-Шарк” (Лампа Сходу) з'явилася повість Мухаммеда ал-Мувайліхі (1868-1930) “Розповідь Іси ібн Хішама” (Хадіс Іса ібн Хішама).

Подібно до інших арабських просвітників, Мухаммед ал-Мувайліх поєднував в собі елементи арабської і західної культур. Він отримав традиційну мусульманську освіту в лицей каїрському аристократичному університету “ал-Азгар” і здобув знання з літератури Італії і Франції. Основний вплив на формування світогляду ал-Мувайліхі здійснили ідеї Джемал ад-Діна Ал-Афгані.

Мухамед ал - Мувайліхі був одним з тих діячів арабського Відродження, яким належить головна заслуга в галузі вивчення і популяризації древньої національної культури арабів. Так, наприклад, в 90-х роках він здійснив видання низки пам'яток арабської класичної літератури, у тому числі “Послання про пробачення” (Рисалят ал-гуфран) Абу-л-Аля ал-Маарі. Будучи поборником самотності національної літератури, ал-Мувайліхі звернувся до класичного жанру маками. Так само як і в середньовічних макамах, в повісті ал-Мувайліхі діють основний герой і оповідач. Останнього, бажаючи підкреслити відношення свого твору до класичної арабської новели, письменник назвав іменем оповідача макамам ал-Хамадані Ісою ібн Хішамом [5:189].

У перше десятиліття ХХ ст. Єгипет переживав час нового підйому національно-визвольного руху. Важливим поштовхом до цього послужила деншавайська справа, сфабрикована британськими колонізаторами. Декілька ні в чому не повинних фелаків з села Деншавай були повішені за звинуваченням у вбивстві британських офіцерів, а інші жителі села піддані публічній прочуханці. Деншавайська справа сколихнула увесь Єгипет. Країною прокотилася хвиля масових мітингів, преса наповнилася викривальними памфлетами, кращі поети присвячували жертвам нечуваного свавілля колонізаторів вірші, і першим з поетів, що відгукнулися на цю подію був Хафіз Ібрагім.

У 1907 році рух патріотично налаштованої інтелігенції організаційно оформився у Національну партію (Партію ватаністів), на чолі якої став невтомний просвітник, творець “несамовитого публіцистичного стилю” Мустафа Каміл (1874-1908). У заснованій ним газеті “Ал-Ліва” (“Прапор”) Мустафа Каміл поміщав яскраві політичні статті і нариси, на яких виховалося ціле покоління передових діячів єгипетської культури [4:100].

Про розмах діяльності Мустафи Каміля в галузі культури можна судити хоч би по тому, що за його ініціативою була проведена всенародна кампанія зі збору коштів на створення Каїрського університету, відкритого в 1908 році.

Найближчим сподвижником Мустафи Каміля був “борець за звільнення жінки” Касим Амін (1865-1908). Його благородні ідеї знайшли художнє втілення в творах багатьох письменників і поетів.

Молода єгипетська література шукала і знаходила нові шляхи. Романи і нариси Джирджи Зейдана і ал-Манфалуті, публіцистика Мустафи Каміля і Касима Аміна були вже вільні від римованої прози, що обмежувала політ творчої думки, і мали цілком сучасну форму.

Оновлення торкнулося і поезії. До кінця першого десятиліття ХХ століття з'являється романтична школа молодих поетів, що сформувалася під впливом творчості Халіля Мутрана. До неї входили Абар Рахман Шукри, Ібрахім Абд Ал-Кадер і Аббас Махмуд Ал-Аккад, які протиставили свої творчі установки традиціоналізму Хафіза Ібрагіма і Ахмада Шауки. За своїм змістом їх поезія носила ліричний характер, а за формою виходила за рамки традиційного віршування. Композиція касиди, що складалася століттями, була відкинута, для кожного вірша стала обов'язковою єдність задуму, монорима часто замінювалася парною римою, а Абд Ар-Рахман Шукри іноді навіть звертався до білого вірша.

Перша чверть ХХ ст. в арабських країнах була періодом наростання національно-визвольного руху, підйомом боротьби за знищення іноземної окупації. До цього часу Єгипет і Судан залишалися колоніями Великої Британії, Арабський Магриб (Марокко, Алжир, Туніс) підпав під владу Франції. Після першої світової війни Велика Британія встановила своє панування також в Іраку, Кувейті і Палестині, а Франція — в Сирії та Лівані.

До моменту закінчення першої світової війни Єгипет був типовою колоніальною країною. У 1919 р. 91% усіх інвестицій в Єгипті належав іноземцям. Єгипетські пролетарії працювали 12-16 годин на добу, отримуючи за це менше, ніж робочі в метрополії. Не менш безжалісної експлуатації піддавалися і селяни. Широко були розповсюджені відробітки. Влада в Єгипту знаходилася в руках британського верховного комісара [3:344].

Величко М. П.

Перша світова війна сприяла ще більшому погіршенню економічного і політичного стану народних мас Єгипту, різко посилилася ненависть майже усіх верств населення до британських колонізаторів. У країні відбулись серйозні зрушення в соціально-економічному житті: почала розвиватися місцева промисловість, зросла чисельність робочої сили, зміцнювалися позиції капіталізму. Чіткіша розстановка сил вела до подальшого загострення класових протиріч.

Антибританське повстання 1919 р. було пригнічене, але воно стало важливим поворотним моментом в історії сучасного Єгипту. Після поразки повстання хвиля критицизму проявилася буквально в усіх сферах духовного життя єгипетського суспільства. Ці виступи закладали ідейну основу для реалістичного відображення життя єгипетського суспільства в літературі.

Загострення внутрішньополітичної обстановки в країні вело до подальшого розмежування класових сил і політичних груп.

Зміна суспільно-політичної обстановки Єгипту позначилася на розвитку арабської літератури. Діяльність арабських просвітників ХІХ ст., ріст самосвідомості, виникнення і становлення періодичного друку сприяли розширенню кола читачів. Звернення письменників до сучасності, критика феодальних традицій стають головними рисами розвитку літератури Єгипту.

У 20-40-і роки особливо великий розвиток в література Єгипту отримують жанри епосу, створюється драма.

Письменників, що виступили в 20-і роки, прийнято називати “єгипетськими просвітителями”. Їх поява була обумовлена загальним принципом розвитку єгипетського суспільства, коли феодальні відносини змінювалися капіталістичними, а військово-феодальна влада поступово поступалася своїми позиціями національно зорієнтованого капіталізму.

Творчість представників цієї школи відрізняла антифеодальна спрямованість, боротьба з консерватизмом в арабській культурі. В той же час вони прагнули усебічно

використовувати спадщину древньої арабської літератури, виступали проти догматичного наслідування європейської культури [7].

Найбільшою популярністю у представників нової школи користувалися європейські письменники, які належали до школи романтизму, особливо французькі: Альфред де Віньї, Мюссе, Гюго. Романтизація минулого арабських народів, древньої єгипетської цивілізації, бажання знайти силу (виняткову особу), здатну вивести Єгипет в число передових держав,— ось що залучало симпатії молодих письменників до цього літературного напрямку. Арабські письменники знайомилися зі світовою літературою в той час, коли романтизм вичерпав себе, а в реалізмі вже розвинулися сучасні течії, і природно, що окремі представники єгипетської школи випробували відомий вплив модернізму. Проте, збагачуючись досвідом західної літератури, єгипетські письменники не вважали повну європеїзацію засобом боротьби з феодалізмом.

Ідея “відродження” неминуче повинна була торкнутися також питань мови і принципів літератури. Просвітителі вважали за необхідне провести арабську мову та літературу у відповідність до сучасних вимог. Потік нових понять – політичних, філософських, природознавчих наповнив арабський Схід, нові слова вливалися у мову через школи, пресу, постійне спілкування з іноземцями. Природно, що оновлення мови повинно було вплинути на формування нового літературного стилю. Для виконання спільного завдання – освіти народу, потрібно було мобілізувати всі засоби, і в першу чергу найдоступніший – літературу. Так на перше місце ставиться виховна та просвітницька функція художньої літератури. Як і в епоху Просвітництва в Європі, в арабському світі йде процес постійного ідейного, інтелектуального збагачення літератури. Для всіх її жанрів обов’язковим стає поєднання художнього з філософським, публіцистичним.

Отже, аналіз джерельної бази з проблеми дослідження дозволив нам розширити уявлення про становлення сучасної арабської літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Долинина А. А.* Египетская литература на рубеже XIX – XX веков. - [Электронный ресурс] / Анна Аркадьевна Долинина.–Режим доступа: <http://pravshir.livejournal.com/50708.html>.
2. *Кирпиченко В. Н., Сафронов В. В.* История египетской литературы XIX- XX веков. Т.1 / Валерия Николаевна Кирпиченко, Виктор Викторович Сафронов. – М.: Наука, 2002. – 180 с.
3. *Крачковский И. Ю.* Арабская литература в XX веке / Игнатий Юлианович Крачковский. – Л.: Госуд. Орд. Ленина Университет, 1946. – 63 с.
4. *Долинина А. А.* Очерки истории арабской литературы нового времени. Египет, Сирия. Просветительский роман 1870-1914 гг./ Анна Аркадьевна Долинина – М.: Восточная литература, 1973. – 356 с.
5. *Крымский А. Е.* История новой арабской литературы XIX – нач. XX в./ Агафангел Ефимович Крымский – М.: Наследие, 1971. - 465 С.
6. *Тикаев Г.* Египетский исторический роман / Гусейн Тикаев. – М.: Восточная литература, 2003. – 125 с.
7. *Али-заде А.* Египетская новелла / Айдын Али-заде. – М.: Наука, 1974. – 150 с.

КЛАУЗАЛЬНІ АДВЕРБІАЛІЇ СПОСОБУ ДІЇ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЛІНГВОКОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ

У статті йдеться про лінгвокогнітивні особливості клаузальних адвербіалій способу дії давньоанглійської мови. Категорія способу дії в мові може позначуватися по-різному: входити складовим компонентом семантичної структури слова, виражатись мовними формантами (афіксами) або одиницями, які підпорядковані певним одиницям, що позначають різні аспекти життєдіяльності і буття, і потребуючих модифікації щодо способу дії. Такі одиниці ми іменуємо адвербіаліями. Адвербіалії способу дії можуть належати до різних структурних рівнів мови, але на основі єдиної функції формують функціонально-семантичне поле (ФСП) способу дії. Компонентами такого поля можуть бути, в першу чергу, прислівники підкласу способу дії. Крім цього, в нього входять фразові адвербіалії, а також підрядні речення способу дії. Стосовно останніх ми використовуємо термін „клауза”. Дослідження клаузальних адвербіалій способу дії в аспекті функціонально-семантичного аналізу дав можливість встановити їхні структурні та семантичні особливості. В статті, що пропонується, основну увагу привернуто до лінгвокогнітивних особливостей адвербіалій способу дії, що передбачає два напрямки дослідження: по-перше, аналіз мислительних процесів, які лежать в основі творення клаузальних адвербіалій способу дії і, по-друге, формування фреймової структури, яка схематично відображає особливості творення і функціонування клаузальних адвербіалій способу дії в текстах давньоанглійського періоду.

Ключові слова: адвербіалії способу дії, ФСП способу дії, клаузальні адвербіалії, лінгвокогнітивні особливості, ототожнювальні і метаморфозні типи, емпіричні і деонтично – раціональні групи, образно-порівняльні і метафоричні групи, компаративний фрейм, асоціативні зв'язки.

В статье идет речь о лингвокогнитивных особенностях клаузальных адвербиалий способа действия в древнеанглийском языке. Категория способа действия может обозначаться в языке различными способами: входит составным компонентом в семантическую структуру слова, выражаются языковыми формантами (аффиксами) или единицами, которые подчиняются другим единицам, обозначающим разные аспекты жизнедеятельности и бытия, которые

требуют модификации касательно способа действия. Такие единицы мы именуем адвербиалиями. Адвербиалии способа действия могут выражаться единицами разных языковых уровней, но на основе единой функции формируют единое функционально-семантическое поле (ФСП) способа действия. Компонентами такого поля могут быть, в первую очередь, наречия подкласса способа действия. Кроме того, в него входят фразовые адвербиалии и придаточные предложения способа действия. По отношению к последним мы используем термин «клауза». Исследование клаузалных адвербиалий способа действия в аспекте функционально-семантического поля дал возможность установить их структурные и семантические особенности. В статье, которая предлагается, внимание сосредоточено на лингвокогнитивных особенностях клаузалных адвербиалий способа действия, что предполагает два направления исследования: во-первых, анализ мыслительных процессов, которые лежат в основе образования единиц способа действия и, во-вторых, формирование фреймовой структуры, которая схематически отражает процесс формирования и функционирования клаузалных адвербиалий способа действия в дреанеанглийском языке.

Ключевые слова: адвербиалии способа действия, ФСП способа действия, клаузалные адвербиалии, лингвокогнитивные особенности, тождественный и метамозный типы, эмпирические и деонтически-рациональные группы, образно-сравнительные и метафорические группы, компаративный фрейм, ассоциативные связи.

The article deals with the problem of cognitive peculiarities of clausal manner adverbials in Old English. The category of manner of action in language can be reflected in different ways: by a component of semantic structure of a unit, expressed by linguistic formants (affixes) or by separate linguistic units, subordinate to some other head unit, which denotes certain aspects of people's life and activities and needing being modified as regards manner of action. Such linguistic units are termed as manner adverbials. Manner adverbials can be represented by units of different structural levels of language, but having the same manner function, they make up a united functional semantic field (FSF) of manner of action. The components of such a field can be, first of all, manner adverbs, making a subclass of adverbs as part of speech. In addition to these, manner adverbials can be represented by phrasal units and by adverbial clauses of manner of action. The latter are termed as "clausal adverbials". The investigation of clausal adverbials in the aspect of functional semantic field made it possible to establish structural and semantic peculiarities of these units. In the article which is suggested of prime interest are cognitive peculiarities of clausal adverbials, which presupposes two lines of investigation: first, the analysis of cognitive processes at the basis of creating clausal manner adverbials and second, working out of cognitive scheme which could at least schematically reflect the basic process of forming clausal manner units and their functioning in OE texts.

Key words: manner adverbials, FSF of manner of action, clausal manner adverbials, cognitive peculiarities, equalizing and metamorphic types, empirical and deontic-rational groups, comparative and metaphoric groups, comparative frame, associative connections.

Актуальність дослідження визначається високою частотністю підрядних речень способу дії в давньоанглійській мові, які ми називаємо каузальними, і тим фактом, що вони до цього часу практично не досліджувались.

Мета статті полягає у описі лінгвокогнітивних особливостей клаузальних адвербіалій способу дії у давньоанглійських текстах та їх відображення у фреймовій мережі.

Предметом аналізу є лінгвокогнітивні особливості клаузальних адвербіалій способу дії в текстах пам'яток давньоанглійського періоду

Об'єкт аналізу – клаузальні адвербіалії способу дії, які функціонують в давньоанглійських текстах.

Матеріалом для аналізу слугували адвербіальні структури у формі підрядних речень способу дії, відібрані з текстів давньоанглійського періоду з розподілом за двома часовими відрізками – ранньодавньоанглійським та пізньодавньоанглійським.

Наукова новизна полягає в тому, що когнітивні особливості клаузальних структур способу дії в давньоанглійських текстах досліджуються вперше.

Одним із засобів означення способу дії в давньоанглійській мові є підрядні речення способу дії, які ми називаємо "*swa*"-реченнями. Варто нагадати, що підрядні речення, які містять сполучник *swa*, можуть бути різними як за функцією, так і за структурою. Сферою нашого інтересу є підрядні речення способу дії. Останні виокремлюються на підставі функції способу дії стосовно дієслова головної частини речення. Підрядним реченням способу дії в лінгвістиці приділялось мало уваги, а аналіз зводився до їхнього розгляду в рамках інших проблем. У дисертації Л.І. Ікалюк [1] такі підрядні речення не виокремлюються із загального класу підрядних порівняльних. У роботі І.Р. Буніятової [2] про

існування таких підрядних речень лише згадується, коли мова йдеться про сполучниковий зв'язок підрядності.

Аналіз підрядних "swa"-речень ставить перед дослідником низку проблем: 1) чому в давньоанглійській мові такі структури є широко вживаними; 2) які приховані смисли містять такі речення; 3) яке відношення мають такі структури до категорії порівняння; 4) якщо вони будуються на основі асоціативного зв'язку, як цей зв'язок діє і які ментальні процеси відбуваються при творенні таких речень.

На нашу думку, в основі переважної кількості swa-речень, які функціонують в текстах давньоанглійського періоду лежить, в першу чергу, асоціативний зв'язок із ситуацією, яку комунікант мав в своєму досвіді і який може бути відновлений у пам'яті адресата при певному спонуканні з боку адресанта. За своєю суттю такі речення є, фактично, ототожнювальними.

Аналіз речень цього типу в різних творах давньоанглійського періоду дозволяє зробити такі висновки. Термін "порівняльний" стосовно підрядних swa-речень не зовсім вдалий, оскільки, по-перше, такі речення є порівняльними лише з точки зору логічного процесу. В інтенцію мовця входить не порівняння, а назва способу дії або швидше, "натяк", вказівка на спосіб дії; по-друге, на порівняння наштовхує сполучник *swa*, а його значення виводиться із розуміння сучасних порівняльних відношень. Насправді цей сполучник має два значення – і ТАК, і ЯК. Онтологічне значення, якщо виходити з того, що більшість сполучників в індоєвропейських мовах, походять від вказівних займенників, є саме значення "так". Цю думку підтверджено тими давньоанглійськими реченнями, у яких вживаються два слова *swa* підряд: одне з них, на нашу думку, виконує вказівну функцію, а інше – "під'єднувальну", сполучникову. Саме тому переважна кількість ототожнювальних підрядних речень способу дії в давньоанглійській мові обходиться одним сполучником *swa*.

Вважаємо, що такі пропозитивні структури в давньоанглійській мові є аналогом номінативного засобу, який виражає спосіб дії. Можна навіть сказати, що підрядне речення способу дії є картинкою, яка описує спосіб дії у стислій формі: адже

для повного описування того, "як діяв дід", "як йому личило", "як бог велів", або нарешті "як я обіцяв" потрібно було б набагато більше часу, ніж стисла картинка, якою мовець має на меті "нагадати" адресату про те, що він може пригадати з власного досвіду. Це своєрідні емпіричні ("досвідові") підрядні речення, і головна мета в них не порівняння, а намір донести до адресата, у який саме спосіб виконувалася дія, про яку розповідає автор. Згадаймо сучасне звернення до дитини: "зроби так", "роби як я".

З психологічної точки зору при визначенні когнітивних особливосте клаузальних адвербіалій способу дії можна взяти за основу так званий четвертий тип комплексів у розвитку комплексного мислення, Л.С. Виготський назвав його дифузним. Такий комплекс виявляє вищий рівень упорядкованості в класифікації предметів. Водночас ознакою дифузного комплексу є асоціативне об'єднання різних предметів, у зв'язку з чим комплекс стає невизначеним, розмитим, нечітким. Виникає дифузія кольору, форми, розміру, характеру руху, фізичних властивостей; ознаки коливаються, змінюються і непомітно переходять одна в одну. Комплексний образ виступає як генератор думки і наближується до поняття або псевдопоняття. Наочні поняття реалізуються в образах та узагальненнях, до яких приходять і понятійне мислення. Перед нами тінь поняття, його обрис, образ, який ніяк не можна прийняти за трійстий знак поняття. Він швидше за все є картинкою, уявним рисунком, поняттям, маленьким повідомленням про нього [3:151].

Відтворення уявлення може бути здійснено в будь-якій формі – невербальній (жести), у картинці, у цілому реченні, нарешті просто у вигуку, який може свідчити про пригадування. По суті, такі клаузальні адвербіалії не мають особливого смислового значення, крім нагадування про сам факт дії та його співвіднесення з конкретною дією і конкретною ситуацією, яка відбувалася в досвіді самого адресанта і, як останній сподівається, збереглася в пам'яті адресата.

Можливо, певний відтінок порівняння в таких пропозиціях присутній імпліцитно через наявність зіставлення (звідси і сполучник *swa*), але метою таких речень не є порівняння. Це речення

ототожнення. Ми повністю погоджуємось з С.А. Жаботинською, яка вважає, що такі структури вступають спочатку в асоціативні відносини на основі асоціативного фрейму [4:22], і лише після цього у компаративні стосунки [5]. Таким чином компаративні структури спочатку виступають як ототожнювальні, а вже за відсутності тотожності перетворюються в метаморфозні, які можуть набувати значення подібності, схожості або аналогії. Все відбувається з позиції спостерігача, який і „приймає рішення” – віддати перевагу порівнянню з існуючим об’єктом або вдатись до „вигаданої” метафори. Спостерігач здійснює „обробку ситуації” у межах компаративного фрейму: різниця між тотожністю і метаморфозою встановлюється мислительним ”ходом” порівняння сутності самої з собою, а мислительний хід подібності/ аналогії спирається на подібні риси сутностей, які належать до **однієї і тієї** понятійної сфери. В разі вибору „ходу” подібності / метафори встановлюються схожі риси сутностей, які належать **до різних** понятійних сфер [6].

Підрядні порівняльні речення і підрядні порівняльні способу дії не збігаються, адже підрядними порівняльними можуть бути також атрибутивні речення. Різниця між аналізованими структурами полягає у різниці функцій: підрядні атрибутивні, ускладнені порівнянням, відносяться, в основному, до іменника, модифікуючи його, додаючи якість, а підрядні способу дії пов’язані з дієсловом і є обставинними реченнями, оскільки кваліфікують характер дії. На нашу думку, така різниця може певним чином впливати на функціонування і на характер порівняння, але ми не ставимо перед собою завдання вивчати цю проблему. Предмет нашого дослідження – саме підрядні способу дії, а порівняння в них є лише засіб вираження способу дії. Якщо ми виокремлюємо підрядні речення, спираючись на функцію, необхідно ще раз наголосити на тісному зв’язку таких підрядних речень із дієсловом, а отже, на взаємодії семантики дієслова і адвербіалії.

Підрядні речення способу дії виокремлюються на основі функції, і їх особливості можуть пояснюватися передусім в термінах цієї функції. Варто зазначити, що аналізовані структури в давньоанглійській мові – явище досить давнє. Дослідивши смисл

таких речень, ми дійшли висновку, що їх можна поділити на два типи: речення, які відображають у підрядній частині минулу подію і речення, які асоціюються з поточною або майбутньою подією. З позиції адресата подію, про яку йдеться, необхідно не просто зіставити з подією, що відбувалася в минулому, але й ототожнити першу з другою. Саме в такому *ототожненні* адресат має побачити спосіб, у який виконувалася (чи виконується) дія, про яку йдеться. Очевидно, при аналізі таких речень змішуються поняття ототожнення і порівняння. Ототожнення є першим етапом у зіставленні, тобто першим етапом порівняння. При цьому об'єкт зіставлення не є об'єктом порівняння. В наших реченнях, наприклад, він є основою для відтворення уявлення про спосіб дії. Саме тому ми вважаємо за можливе назвати такі речення "досвідовими", емпіричними.

„Досвідовими” є більшість зафіксованих нами підрядних *swa*-речень у давньоанглійській мові. Підрядні способу дії передають смисл зіставлення дії, про яку говориться, з тим, що відбулося раніше. Як показує аналіз, лише пізніше розвиваються речення, в яких спостерігається зіставлення з подією, яка відбувається одночасно з минулою дією головного речення, або з дією загальною, час якої не визначений взагалі. Такі ототожнювальні підрядні речення нами розглядаються як група емпіричних підрядних способу дії.

Друга група клауз є дуже різною за своєю семантикою, що тягне за собою проблему вибору терміна для її позначення. Виходячи з кількісної переваги в цій групі клаузальних адвербіалій значенням "обов'язку", їх слід було б назвати „деонтичними”, виходячи зі значення слова „деонтичний”. Деонтологія – складник етичної теорії, яка стосується обов'язку, моральних вимог і нормативів. Мораль виражає вимоги соціальних законів, набуває різних форм у соціальних і особистих ідеалах. Деонтологія у широкому розумінні передбачає моральні обов'язки, задоволення суспільних інтересів, практичну необхідність і самопожертву [7:236].

Разом з тим не всі речення ототожнення є „деонтичними”. До значної кількості клаузальних структур у цій групі більше підходить термін "раціональні" (від слова "рація"). Частина з них мають значення необхідності йти за „велинням долі”, тобто, як доля розпорядиться. При такому підході ототожнення можна розглядати не як деонтичне, а як „раціональне” – розумніше не йти супротив долі – лише витратиш сили. Такі речення є не стільки „моральними”, скільки раціональними. Виходом з такої ситуації можна вважати подвійний термін – „деонтично-раціональні.” Отже, можна сказати, що ототожнювальні підрядні речення представлені двома підгрупами – емпіричними і деонтологічно-раціональними. Інша справа метаморфозні клаузальні адвербіалії способу дії. Вони виникають в давньоанглійській мові пізніше і також представлені двома підгрупами – образно-порівняльними і метафоричними. Можна сказати, що перша група не містить в собі зміни – порівнюються існуючі об’єкти. В той же час метафоричні порівняння і, відповідно, клаузальні речення відображають зміну, рух, тому вона є, по-суті позначає „динамічною”. Цікаво, що ці аспекти дії також відносяться до способу дії.

Повернемося до пропозиції С.А. Жаботинської щодо метаморфозних порівнянь [4:22]. Ми приймаємо термін "метаморфозні", але серед них розрізняємо також дві підгрупи – образно-порівняльні і метафоричні. Стосовно образно-порівняльних клауз способу дії можна зазначити, що в проаналізованих нами текстах ранньодавньоанглійського періоду ми зафіксували 17 образно-порівняльних адвербіальних клауз способу дії, а в пізньодавньоанглійській період – їх зафіксовано вже 51. Спільним щодо функціонування метаморфозних адвербіалій впродовж обох періодів можна вважати той факт, що більшість із них зустрічаються, в основному, в текстах сакрально-повчального змісту. Наприклад:

Swa heort wilnad to w3tre tonne he werig byd odde oftyrst, swa wilnad min sawl and min mod to te, Drihten. Як прагне до води знесилений або спраглий олень, так прагне до тебе моя душа і серце, Боже (Ps. 41, 22).

Воскрес А.А.

У цьому прикладі підрядне речення виконує функцію способу дії по відношенню до дієслова до *wilnad*. Як засіб вираження способу дії застосовується порівняльна структура, яка є стилістичним тропом. Подібні одиниці в давньоанглійській мові загалом досліджувалися Л.М. Ікалюк [99], яка встановила основні моделі таких конструкцій і їх лексичне наповнення. Можемо покластися на її висновки щодо функціонування категорії порівняння в давньоанглійській період, зваживши на те, що у роботі автор не ставив за мету вивчення когнітивних основ порівняння як явища загалом, тому конструкції на зразок емпіричних не виокремлюються, а досліджувались разом з іншими типами підрядних порівняльних, без протиставлення їх на основі прагматичного спрямування і зображуваного образу.

Метафоричні клаузи у текстах, що підлягали аналізу, є поодинокими. Результати досліджень із проблеми метафори [8; 9; 10] свідчать про складність самої проблеми і про відсутність єдиного підходу в конкретному питанні – стосовно розмежування образного порівняння і метафори. Поодинокі випадки вживання *swa*-речень, які можна було б розглядати як метафоричні не дають можливості робити якісь конкретні висновки, які могли б внести нове бачення проблеми. Що ж до їх не чисельності, то можна лише додати, що її можна пояснити тим фактом, що метафори частіше оформлюються як називні одиниці, а не як цілі пропозиції, що є характерним для обставинних речень. Близькою до метафоричної можна вважати клаузу в наступному реченні, у якому підрядне способу дії містить структуру вторинної номінації *rodorez candel* (небесна свічка, небесне світило):

Lixte se leoma efne swa of heovene scined rodorez candel. Сяло те світло (від обладунків Беовульфа) не згасаючи так, як небесне світило (Вео, Th. 3146).

Концептуальною структурою, яка могла б відобразити особливості клаузальних одиниць способу дії, може бути запропонований компаративний фрейм С.А. Жаботинської. Він містить два ототожнювальних розряди і два метамофозних. Під'єднавши компаративний фрейм до об'єднаної структури з

предметного-центричного та акційного фреймів, ми отримуємо фреймову мережу. Така об'єднана сітка з трьох фреймів може розглядатись як фреймова мережа категорії способу дії давньоанглійської мови. Слоти мережі можуть заповнюватись різними типами адвербіальних структур, які виявлені нами в процесі аналізу текстів давньоанглійського періоду.

На першому рівні схеми розташовуються два базових фрейми – предметно-центричний і акційний, які поєднують діяча з дією. Обидва фрейми оточені рамкою, яка представляє сферу СПОСТЕРІГАЧА. Об'єднаний вихід із двох фреймів передбачає зв'язок вузла "ДІС" з шістьма слотами, кожний із яких заповнюється дієсловами відповідної семантики. Таким чином, спостерігач ніби враховує, з одного боку, особливості діяча, а з іншого – характер дії, виконуваної діячем. Відповідно до оцінки відбувається перехід на наступний рівень із 13 слотів, які відображають розряди, класи і підкласи адвербіалій. Загальний клаузальний слот оформлюється як компаративний фрейм, який на основі асоціативного зв'язку поєднується з відповідним дієсловом. Чотири слоти фрейму репрезентують типи і види клаузальних адвербіалій. Підклас адвербіалій, які позначають якість, об'єднуються однією рамкою номінативних адвербіалій і пов'язуються з категорією порівняння, так само, як і метаморфозні підрядні порівняльні речення.

У XI столітті починається процес заміни сполучника *swa* сполучником *t(e)* і водночас переосмислення деяких речень у підрядні додаткові. Особливо це стосується речень з дієсловами мовлення. Можна сказати, що спостерігається перебудова в певних структурах від "як" до "що". Семантично це означає перехід від "нерозчленованості" узагальненого образу до більш конкретного, уточненого сприйняття дійсності. Названий процес не входить в межі нашої роботи ні з точки зору теми, ні з точки зору хронології змін, які відбуваються вже в наступний, середньоанглійський період і міг би бути предметом спеціального дослідження.

Таким чином, підводячи підсумки проведеного дослідження, можна зробити висновок, що додатковий компаративний фрейм є компонентом загальної фреймової мережі способу дії. У фрейм

входять клаузальні структури способу дії, які можуть бути представлені двома типами – ототожнювальними і порівняльним. Перший містить дві групи клаузальних адвербіалій способу дії – емпіричним і деонтично-раціональним. Другий тип також містить протиставлені структури – образно-порівняльні і метафоричні. Другий тип структур починає функціонувати пізніше першого і вживається як стилістичний троп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ікалюк Л. М. Порівняльні конструкції в текстах давньоанглійської мови: структурний і функціонально-семантичний аспекти : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Ікалюк Леся Михайлівна ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 2010. — 280 с. 2. Буніятова І. Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV—XIII ст.): [монографія] / Буніятова Ізабелла Рафаїлівна. — К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. — 327 с. 3. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский. — М.: Просвещение, 1982. — Т. 2 : Проблемы общей психологии. — 504 с. 4. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ : типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. — Черкаси, 1999. — Вип. 11. — С. 12—25. 5. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора в специальном языке: процедура анализа / С. А. Жаботинская // Иностранные языки в высшей школе. — Рязань : Рязанский гос. ун-т имени С. А. Эсенина, 2013. — Вып. 3(26). — 26—34 с. 6. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ языка: Фреймовые сети / Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства. — Одеса : Астропринт, 2004. — № 9. Проблеми прикладної лінгвістики. — С. 81—93. 7. Lehmann W. P. Proto-Indo-European Syntax / Winfred Philip Lehmann. —Austin : University of Texas Press, 1974. 8. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. — М.: Языки русской культуры, 1999. — 896 с. 9. Lakoff G. Metaphors we live by / G. Lakoff, M. Johnson. — Chicago : The University of Chicago Press, 1990. — 306 p. 10. Langacker R. W. A course in cognitive grammar. Manuscript. Preliminary draft / R. Langacker. — San Diego, 2000.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ps — Psalms [Електронний ресурс]. – Режим доступу до тексту: <http://www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a5.html>

Beo — Beowulf [Електронний ресурс]. — Режим доступу до тексту: <http://www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a4.1.html>

ГЕТЬМАН З. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ХУДОЖНЯ СТИЛІЗАЦІЯ РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ (на матеріалі іспанської мови)

У статті йдеться про стилізоване розмовне мовлення в структурі художнього тексту, прозового або драматичного; подано стислу характеристику іспанського розмовного мовлення; показано його взаємодію з літературною мовою, зокрема літературним розмовним мовленням; визначено специфіку стилізації як художньо-мовленнєвого явища.

Ключові слова: стилізація, розмовне мовлення, літературне розмовне мовлення, художньо-мовленнєве явище.

В статье речь идет о стилизации разговорной речи в структуре художественного текста, прозаического или драматического; подано краткую характеристику испанской разговорной речи; показано её взаимодействие с литературным языком, в частности с литературной разговорной речью; определена специфика стилизации как художественно-речевое явление.

Ключевые слова: стилизация, разговорная речь, литературная разговорная речь, художественно-речевое явление.

The article focuses on the stylization of speech in the structure of prose and drama as types of literary texts; a brief description of the Spanish speech is presented being revealed its interaction with the literary language, in particular; the specificity of stylization is defined as an artistic speech phenomenon.

Key words: stylization, speech, literary speech, artistic speech phenomenon.

Починаючи з кінця 70-х років ХХ століття розмовне мовлення стає в центрі уваги іспанських дослідників. Розмовне мовлення пропоставляється писемному (див. фундаментальну роботу В. Байнхауера [1]) або книжному, що знаходить відбиток у відповідній дихотомії *habla* (lenguaje) *coloquial* – *lengua* (literaria). Розмовне мовлення свідомо застосовується у відповідних комунікативних ситуаціях. Різниця між розмовним і літературним мовленням, на думку А. Нарбони Хіменеси [2], полягає в різних комунікативних умовах та обставинах, що формують різні контексти. Розмовне мовлення, яке

представлено в письмовій формі в літературному, книжному контексті, вчений розглядає як своєрідну транспозицію, трансплантацію мовленнєвого рівня в іншій, літературній, який реалізується в тексті. Якщо текст як семіотичне утворення має такі риси, як закритість, інтенціональність та когерентність, то розмовне мовлення, зберігаючи інтенціональність та часто порушуючи когерентність, за своїм характером є відкритим. Завдяки контекстам різних реєстрів, а також змінам та пристосуванням розмовного реєстра до літературного розмовне мовлення не може бути точною копією розмовних текстів [2:84].

До цього часу не визначено поняття “іспанське розмовне мовлення” через поліфункціональність іспанської мови, що викликає подальше ускладнення визначення меж іспанського розмовного мовлення. Навряд чи можливо визначити однозначно феномен іспанського літературного розмовного мовлення через те, що останнє не є гомогенним. Часто ототожнюються такі поняття, як “усне розмовне мовлення” і “літературне розмовне мовлення”. Але самі сутності, які криються за названими термінами, мають дещо різні базисні принципи: усне мовлення виділяється за каналом комунікації, тоді як “літературне розмовне мовлення” маркує сферу функціонування, що дозволяє кваліфікувати розмовне мовлення як особливий стиль (наприклад, стилістичні традиції радянського мовознавства).

Згідно з каналом комунікації усне розмовне мовлення протиставляється писемному, фіксованому. В той же час літературне розмовне мовлення може бути усним, наприклад, політичні дебати, або писемним, наприклад, інтерв'ю, надруковане в газеті. Точкою зіткнення усного розмовного мовлення та літературного розмовного мовлення є можливість використання останнього в усній формі: літературне розмовне мовлення в усній та письмовій реалізації відрізняється каналом зв'язку та безпосередньою ситуативною “прикріпленістю”, яка дорівнює реальній комунікативній ситуації; або опосередкованою ситуативною “прикріпленістю”, яка вербально виражається в прозовому творі, а в драматичному ремарками. Отже, розмовне мовлення займає виняткове місце в системі будь-якої мови, в тому числі іспанської, через те, що усне розмовне мовлення і літературне розмовне мовлення – це єдина

комунікативна система, в якій превалує комунікативна функція мови як найголовніша і найдревніша.

Літературне розмовне мовлення керується літературною нормою. Якщо дотримуватися тези, що основу літературного розмовного мовлення складає усне розмовне мовлення, то нормою останнього є стилістична норма (мовленнева) літературної мови. Для іспанської мови як полінаціональної літературне розмовне мовлення регулюється літературною нормою іспанської мови, літературними національними нормами і стилістичною мовленневою нормою відповідної іспаномовної країни (пор., наприклад, драматичні твори кубинця Е.Кінтеро і драматичні твори іспанця А.Касони). З огляду на неоднорідність розмовного мовлення, пов'язаного з каналом комунікації та ситуативною прикріпленістю, слід виділити його літературний та нелітературний субстрати, які співіснують і здійснюють взаємовплив один на одний (див., наприклад, “El Jarama”, твір, в якому спостерігається взаємодія іспанської літературної мови з позалітературними сферами мовлення). Таким чином, дихотомія літературне розмовне мовлення (просторіччя, жаргон, сленг, нелітературне, тобто народно-розмовне мовлення) – книжне мовлення, реалізоване в усній і письмовій формі залежно від умов використання, послуговується літературною мовою, що дозволяє деяким вченим кваліфікувати розмовне мовлення не як функціональний стиль, а як особливий різновид мови [3].

Узагальнено, функціональні характеристики розмовного мовлення зводяться до такого:

- усна форма,
- безпосередня участь адресанта і адресата в мовленнєвому акті,
- ситуативність,
- персональна адресність мовлення,
- діалогічність,
- невимушеність мовленнєвого спілкування,
- безпосередній зворотній зв'язок,
- опора на фонові знання.

З огляду на зазначені характеристики розмовне мовлення, взаємодіючи з літературним розмовним мовленням в структурі

художнього прозового твору або самостійно в драматичному творі, окрім комунікативної функції, також спрямоване на створення словесного образу героя, реалістичне зображення суспільства, комічний ефект тощо: "... в художньому творі естетична функція мови неначе підкоряється її комунікативній функції" [4]; "... основною метою розмовного мовлення, що презентується художньо, є ж не безпосередня комунікація, а естетичний вплив на адресата" [5]. Отже, розмовне мовлення в межах художнього тексту актуалізується як сигнал розмовності, який слід відбити якомога точніше, тобто змінюючи функцію в чужорідному середовищі – художньому просторі – розмовне мовлення прагне виявити свої типові риси, що і зумовлює явище стилізації, про яку М. М. Бахтін пише: "Чужу предметну інтенцію (художньо-предметну) стилізація зумовлює слугувати своїм цілям, тобто своїм новим інтенціям. Стилізатор користується чужим словом як чужим і цим кидає легку об'єктивну тінь на це слово... Стилізатор працює чужою точкою зору. Тому певна об'єктивна тінь падає саме на саму точку зору, на саму інтенцію, внаслідок чого вона стає умовною. /.../ Умовним може стати лише те, що колись було неумовним, серйозним. Це початкове пряме і безумовне значення слугує тепер новим цілям, які оволодівають ним зсередини та роблять його умовним" [6].

Стилізація розмовного мовлення як художньо-мовленнєве явище повинна зберігати комунікативно-денотативний аспект усного повідомлення; конотації, сугерентні й емотивні складники мовленнєвої комунікації; логіку композиційно-функціональної форми розмовного мовлення; ідентичність мовної основи та мовленнєву трансформацію правил мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Beinhauer W.* El español coloquial / W. Beinhauer. – Madrid: Gredos, 1991. – 460 p.
2. *Narbona Jiménez A.* Sintaxis coloquial: problemas y métodos / Jiménez A. Narbona // *Lingüística Española Actual: problemas y métodos*, 1988, X/ 1. – P. 81 – 106.
3. *Козлова Л. Н.* Лингвистическая характеристика средств разговорности в русской и переводной немецкоязычной прозе Людмилы Улицкой. АҚД. – Брянск, 2010. – 24 стр.
4. *Будагов Р. А.* Литературные языки и языковые стили / Р. А. Будагов. – М., 1967. – 376 с.
5. *Мирошникова М. Г.* Разговорный синтаксис как стилистическая особенность современной прозы / М. Г. Мирошникова. – Glossos. Issue 2, Winter 2002.
6. *Бахтин М. М.* Собрание сочинений / М. М. Бахтин. – Т. 2. – М., 2000. – 798 с.

ДЯЧУК О.В.

Київський національний лінгвістичний університет

ЛІНГВІСТИЧНИЙ КОНТИНУУМ РЕКЛАМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Реклама сьогодні – це складне і багатогранне соціальне явище, котре постійно притягує до себе увагу спеціалістів різних галузей. Вона існує на стику різних наук, і це, безумовно, ускладнює теоретичне визначення реклами. Відомо, що існує декілька ракурсів, за якими досліджують рекламу: з позицій інформаційного процесу, процесу комунікації, психологічного впливу тощо. У статті фокусуємо увагу на рекламі як формі комунікації, у руслі якої створюються і розповсюджуються інформативно-образні, експресивно-сугестивні тексти, метою яких є викликати необхідний вибір та крок.

Ключові слова: реклама, експресивно-сугестивний текст, психологічний вплив, процес комунікації.

Реклама сегодня является сложным и многогранным социальным феноменом, который постоянно привлекает внимание специалистов из различных направлений. Она существует на стыке различных наук, и это, безусловно, усложняет теоретическое определение рекламы. Известно, что существует несколько вариантов, которые изучают рекламу: с позиции информационного процесса, процесса коммуникации, психологического воздействие, и т.д. В статье фокусируем внимание на рекламу как форме коммуникации, в ходе которой создаются и распространяются информационно-образные, экспрессивно-сугестивные тексты, целью которых является вызвать необходимые выбор и действие.

Ключевые слова: реклама, экспрессивно-сугестивный текст, психологическое воздействие, процесс коммуникации.

Today advertising is a complex and immense social phenomenon, that constantly attracts researchers from different scientific spheres. It exists in various sciences. It is sure to make the theoretical definition more difficult. There are different approaches to investigate advertising: information, communication, psychological affect etc. The article focuses on the advertising as the form of communication, in which informative-imaginative, expressive and suggestive texts are formed to evoke a necessary choice or action.

Key words: advertising, expressive and suggestive text, psychological affect, communication process.

Сьогодні існує велика кількість визначень такого багатогранного, ємного поняття, як реклама. Деякі глибинні закономірності цього явища можуть бути зрозумілими в семантичних джерелах його визначення в різних мовних традиціях. **Актуальність** даної статті зумовлена безперервним розвитком реклами та способи донесення необхідної інформації референту.

Метою даної роботи є дослідження лінгвістичного континуума рекламної комунікації. **Предметом** є дослідження походження та розвиток терміну “реклама”. **Об’єктом** даної статті є реклама, як форма комунікації.

Матеріалом дослідження слугували наукові праці та реклами з Інтернет-ресурсів.

Наукова новизна статті полягає у тому, що встановлено основні дискурсивні стратегії з урахуванням факторів комунікативної ефективності реклами.

Походження терміну “реклама” пов’язане з латинським дієсловом “reclamare” - “вигукувати, голосно кричати, проголошувати, вимагати, відгукуватися”. Безсумнівно, значення слова в латинській транскрипції відсилає до первинних проявів рекламної діяльності в усній формі. Більш пізнє французьке слово “reclame” поряд з “publisite” висловлює ідею громадської поінформованості, що, наприклад, в італійській та іспанській мовах відбилося в позначенні реклами “publisita” та “publisitad” як похідних від терміну “публічність”. В англійській мові поряд з “publicity” найбільш вживаним є “advertising”, від дієслова “advert” в значенні “посилатися, звертатися” [1:111].

Спочатку (у XIV-XV столітті), як свідчить Оксфордський словник, слово “advertise” означало “віддзеркалювати що-небудь”, “думати про щось”. Пізніше це дієслово почали використовувати у значенні повідомлення про те, на що необхідно звернути увагу. У XVI столітті слово “advertise” набуло значення повідомлення інформації, необхідної для усвідомлення широкої аудиторії. І тільки у XVII столітті це слово отримало сучасне значення, що за часом співпало з вдало проведеною англійською колоніальною кампанією та торгівлею. У XIX столітті термін “advertise” закріпився за

процесами розповсюдження товарів переважно в комерційній діяльності.

Реклама – форма комунікації, сутність якої полягає у цілеспрямованому впливі на психіку людини з метою викликати у неї непереборне бажання придбати або зберегти певні блага [2:9]. Останнім часом у визначенні реклами все частіше наголошують на експресивно-образній, сугестивній її сутності. Реклама пройшла шлях від інформування до умовляння, від умовляння – до формування умовного рефлексу, від формування умовного рефлексу – до підсвідомого навіювання, від підсвідомого навіювання – до проектування символічного зображення.

В контексті нашого дослідження у розумінні природи реклами є водночас “інформаційний”, “комунікативний” аспекти. Саме завдяки такому підходу реклама набуває начебто трьохвимірного вираження: вона виступає як передавач інформації, утворює поле комунікації, активно впливає на одержувача реклами.

Наголосимо на необхідності усвідомлення широкого соціологічного трактування реклами [3], оскільки реклама – це не тільки процес “нав’язування” товару споживачеві та навіть не тільки процес “очікування” потенційним реципієнтом певних форм рекламного послання про товар, але ще й процес формування і функціонування певних цінностей, стандартів мислення, світогляду, норм, що продукуються і реалізуються у рекламному просторі.

У відповідності до теми нашого дослідження уточнемо визначення реклами як форми соціальної комунікації. Реклама – це складний комплекс когнітивно-комунікативних, емоційно-чуттєвих, ціннісно-нормативних компонентів, об’єднаних у ієрархічну структуру і спрямованих на формування ідей та певних концепцій життя [4:12]. Вважаємо, сама рекламна комунікація має бути визначена як один із видів соціальної комунікації.

Ознаками реклами, завдяки яким вона трансформується в комунікацію є: наявність адресанта та адресата, які є учасниками рекламної комунікації, донесення інформації до споживача, спонування до виконання пропонованої дії, спрямованість на задоволення потреб споживача шляхом інформаційно-

комунікативного впливу за допомогою пізнавальних та емоційно-психологічних методів.

Основними функціями рекламної комунікації є: інформативна (передача інформації), експресивна (здатність виражати не лише змістовну, але й оціночну інформацію), прагматична, тобто націлена на конкретно виражені у масовій свідомості і соціальній поведінці результати [4]. До останнього часу дослідження рекламної комунікації велися в цілому у межах “функціоналістської” парадигми. І це не випадково, оскільки прибічники “функціоналістського” підходу (в основному американські дослідники) розглядали масову комунікацію в аспекті соціального впливу та ефективності такого впливу. Більш того, у 20-30-ті рр., коли почала формуватися американська комунікативістика, проблеми рекламної комунікації стали конкретним соціальним замовленням для дослідників мас-медіа.

Однією з перших концепцій масової комунікації історично була концепція під назвою “теорія кулі”, висунута В. Шраммом [5]. Така назва символізувала точність та адекватність, у відповідності з якими може діяти комунікація, схожа на чарівну кулю: потрапляючи з мозку однієї людини до мозку іншої, вона майже автоматично трансформує ідеї, почуття, знання та мотивацію. Згідно з цією теорією, аудиторія не може протистояти впливу масової комунікації і, більш того, завжди реагує на певний вплив ЗМІ однаково. Г. Лассвелл же дотримувався думки, що комунікація є чимось необхідним для індивідів і виконує функцію компенсації, відновлення зв’язків, яких не вистачає або які зруйновані. Модель комунікативного акту, запропонована Г. Лассвеллом, складалась з п’яти блоків, кожен блок вбирає ряд перемінних, що опосередковують процес взаємодії (наприклад, основні перемінні аудиторії – це групові норми та цінності, що визначаються реальним життям людей (статтю, віком, освітою, стилем життя, рівнем матеріальних прибутків тощо) [6:28]:

- ✓ Хто? (передає повідомлення) – комунікатор;
- ✓ Що? (передається) – повідомлення;
- ✓ Як? (здійснюється передача) – канал; технологія;

- ✓ Кому? (спрямоване повідомлення) – аудиторія;
- ✓ З яким ефектом? – ефективність, зворотний зв'язок.

Згідно з цією моделлю комунікатор має певний намір вплинути на аудиторію (реципієнта), тому комунікацію можна розглядати як процес переконання.

На думку Г. Лассвелла, який не вважав масову аудиторію однорідною, мета комунікації все ж таки була загальною для усієї аудиторії. Але найважливішим положенням його теорії стосовно рекламної комунікації було визнання необхідності адаптувати інформацію для різних соціальних груп.

Логіка Г. Лассвелла мала певні недоліки. Тому в 1967 році Г. Лассвелл ще раз повернувся до запропонованої ним “комунікативної формули”, уточнив її стосовно нових умов розвитку та завдань масової комунікації. На відміну від суб'єктно-об'єктної, суб'єктно-суб'єктна схема вченого враховувала такі складові комунікативного процесу, як ситуація (контекст), основні цінності та реакції аудиторії. Модель Г. Лассвелла критикували за відсутність в ній елементів, що відображають обставини, на тлі яких відбувається процес комунікації.

Реклама використовує принципи міжособистісної комунікації “особистого впливу”:

1. Індивідів розглядають не ізольовано, а як членів соціальних груп, у взаємодії з іншими людьми.

2. Реакцію обумовлюють два процеси – сприйняття/переключення уваги та прийняття/неприйняття повідомлення.

3. Індивіди виконують різні ролі у процесі комунікації, зокрема, вони можуть бути розподілені на активних (тих, хто сприймає і далі передає ідеї рекламного повідомлення) і тих, хто орієнтується більше на інформацію, що отримана під час соціальних контактів [6:14].

У 1960 році Дж. Клаппер у своїй праці “Ефекти масової комунікації” ще раз довів правильність використання рекламними практиками елементів особистісної комунікації в рекламі. Він дійшов висновку, що найбільш ефективний вплив на групу може

здійснюватися лише через окремих її членів [6:35]. До того ж комунікація повинна “автономізувати” індивідів груп, тобто примусити сумніватися у ціннісному контексті власної групи. В такій ситуації нові групові форми стають більш привабливими, що підвищує ефективність повідомлень.

У 60-90 рр. в функціоналістській парадигмі досліджень масової комунікації відбулися корективи в розумінні масової комунікації як комунікації “суб’єктно-об’єктної”. Один з нових підходів отримав назву “теорія користі та задоволення” (uses & gratification). Цей підхід базується на вивченні потреб та задоволення, пов’язаних з мас-медіа. Засновники цієї теорії Х. Кентрілл, П. Лазарсфельд та Е. Кац виходили з того, що індивіди під час комунікації не є пасивними, а поведуться як соціально активні суб’єкти, що вибирають найбільш потрібну для себе інформацію. Важливим моментом тут є також розуміння того, що поведінка індивідів є ірраціональною – вони вільні у виборі того, що найбільше задовольняє їх потреби. Ця концепція успішно корелювала з цілим рядом психологічних теорій комунікації, котрі також певною мірою можна трактувати як конкретизацію та доповнення “теорії користі та задоволення”. Перш за все це стосується “ієрархії потреб” А. Маслоу [6], концепції “вибірковості уваги” [6] та теорії “когнітивного дисонансу” Л. Фестінгера [6].

Найбільше значення для теорії та практики реклами мала концепція “вибірковості уваги”, відповідно до якої індивід перебуває у безперервному потоці інформації (при розгляді реклами береться до уваги рекламна інформація). З цього потоку інформації увага людини може відібрати для сприйняття лише незначну частину повідомлень. Реальний шанс вплинути на поведінку індивіда має ще менша кількість повідомлень. Таким чином, під час сприйняття інформація проходить ретельний відбір. Дослідження рекламної аудиторії довели, що увага індивідів найчастіше затримується на повідомленнях у таких випадках:

- Коли індивід усвідомлює ризик або небезпеку, яких можна уникнути за допомогою отримання інформації (ризик може бути як фінансовим, так і моральним).

- Коли наявне високе емоційне залучення індивіда до процесу придбання товару. Потреба в інформації збільшується в залежності від ступеня особистих “уподобань” індивідом певних речей або процесів. Індивід, який сильно емоційно “прив’язаний” до товару чи послуги, сам шукає інформацію і навіть відкидає ту, що суперечить його власним переконанням.

Феномен ігнорування інформації, що суперечить існуючим настановам, Л. Фестінгер висвітлив у праці “Теорія когнітивного дисонансу”. Він встановив, що у потоці інформації індивід не вибирає ту інформацію, що змогла привести його до оптимального вибору. Навпаки, він сприймає ту інформацію, котра не суперечить його первісним уявленням і первісним настановам. Стосовно рекламної комунікації, це означає, що повідомлення, яке не підтримує стереотипи споживацької поведінки, буде відкинуте споживачем. Більш того, воно може спричинити внутрішній конфлікт (дисонанс) у свідомості споживача. У ситуації психологічного дискомфорту індивід намагається зменшити внутрішнє напруження. З цією метою він або ігнорує інформацію, або відмовляє у довірі джерелу інформації, або намагається компенсувати дисонанс інформацією, що підтверджує його первісні настанови.

Виходячи з теорії когнітивного дисонансу, дослідники встановили, що споживач з великої кількості інформації обирає саме ту, котра підтверджує його звичні уявлення та настанови, а також не суперечить вибору, що був зроблений раніше. Якщо рекламна інформація ставить під сумнів попередні настанови та звичну поведінку споживача, то у свідомості цієї людини виникає дисонанс. Для того щоб уникнути його, рекламодавець повинен міцно прив’язати потенційного споживача до товару, викликати довіру до джерела інформації, інакше шанси на успіх “дисонуючої” реклами, котра викликає внутрішній конфлікт у свідомості споживача, дорівнюють нулю. “Дисонуючу” рекламу не будуть сприймати, їй не будуть довіряти, її будуть уникати. Така реклама не зможе вплинути на поведінку споживача.

Широке розповсюдження у зв'язку з вивченням умов ефективності комунікацій отримала концепція “ієрархії потреб” А. Маслоу.

А. Маслоу запропонував таку ієрархію потреб [6]:

1. Фізіологічні потреби (голод, спрага).
2. Потреби у самозбереженні (безпека, здоров'я).
3. Потреба у любові (почуття духовної близькості, прихильність).
4. Потреба у повазі (статус, визнання з боку суспільства, престиж).
5. Потреба у самостверженні (самовираз, самореалізація).

А. Маслоу вважав, що задоволення потреб відбувається за зростаючим принципом, тобто від нижчих до найвищих. Коли потреба задовольняється, вона перестає бути рушійним мотивом людської поведінки. Завдання реклами полягає в тому, щоб примусити споживача здійснити певну дію.

Таким чином, соціальна комунікація завжди прагне до ефективного впливу на суспільство. В соціокультурній сфері спостерігається постійний пошук найбільш ефективних та гармонійних форм масової комунікації, котрі успішно можуть бути застосованими і до реклами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Назайкин А. Н.* Практика рекламного текста / А. Н. Назайкин. - М. : Бератор-пресс, 2003. - 320 с.
2. Орлова *О. В.* К вопросу о специфике рекламного текста как объекта лингвистического анализа / О. В. Орлова // Вестник Томского государственного педагогического университета. Серия: Гуманитарные науки (Филология). - 2007. Вып. 2 (65). - С. 108-110.
3. Лабов *У.* Исследование языка в его социальном контексте / Лабов *У.* // Новое в лингвистике. - Вып. 7. Социолнгвистика. - 1975. - С. 96-181.
4. *Николайшвили Г. Г.* Социальная реклама : Теория и практика / Г. Г. Николайшвили. - М. : Аспект Пресс, 2008. - 191 с.
5. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. - М. : Рефл-бук ; Ваклер, 2001. - 656 с.
6. Шарков *Ф. И.* Основы теории коммуникации : Учебник для вузов / Ф. И. Шарков. - М. : Социальные отношения ; Перспектива, 2003. – 248 с.
7. *Сиберт Ф. С.* Четыре теории прессы / Сиберт Ф. С., Шрам У., Питерсон Т. - М., 1998.

ЄСИПОВИЧ К.П.

Київський національний лінгвістичний університет

ДИСПОЗИЦІЯ АКТАНТІВ У КОГНІТИВНІЙ МАПІ ФРАГМЕНТУ “РОНСЕВАЛЬСЬКА БИТВА”

Статтю присвячено розробці методики когнітивного мапування фольклорного дискурсу Франції. Комплексний підхід моделювання когнітивного простору фольклорного дискурсу здійснюється через моделювання його функціонального змісту, а саме через упорядкування пропозиціональних моделей, які мають атрибутивну і трансформативну складову.

Ключові слова: актант, диспозиція, когнітивний простір, когнітивна мапа.

Статья посвящена разработке методики когнитивного картирования фольклорного дискурса Франции. Комплексный подход моделирования когнитивного пространства фольклорного дискурса осуществляется посредством моделирования его функционального содержания, а именно упорядочения пропозициональных моделей, которые имеют атрибутивную и трансформативного составляющую.

Ключевые слова: актант, диспозиция, когнитивный пространство, когнитивная карта.

The Article is devoted to the development of the techniques of the folk discourse of France cognitive mapping. The complex approach of the folk discourse cognitive space modeling is carried out by modeling of its functional content, namely by ordering of the propositional models having attributive and transformative component.

Keywords: actant, disposition, cognitive space, cognitive map.

Актуальність даної статті зумовлюється загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на застосування сучасних лінгвокогнітивних методів обробки та зберігання необхідної інформації у різних видах дискурсу. Побудова когнітивної мапи є ефективним методом структурування та упорядкування отриманої інформації.

Наукова новизна статті полягає у застосуванні методики мапування у дискурсивних дослідженнях на матеріалі фольклорних

Єсіпович К.П.

текстів, що є ефективним засобом наочного відображення новітніх лінгвокогнітивних прийомів обробки фольклорного надбання етносу.

Об'єктом дослідження є моделювання когнітивного простору епічного твору.

Предметом дослідження є пропозиціональні моделі, які мають атрибутивну і трансформативну складову.

Матеріалом дослідження виступив текст оксфордського рукопису центральної пам'ятки французького героїчного епосу "Пісня про Роланда".

Актуальні когнітивні дослідження спрямовані на експлікацію концептів, які утворюють концептуальну картину світу, в якій зберігається зміст знання, досвіду та процесів його пізнання. При вивченні лінгвокультурних концептів увагу дослідників звернено на визначення лінгвокультурологічного наповнення його складників [1:78]. Надзвичайно важливу ролі відіграє культурна складова, яка притаманна лінгвокультурним концептам – одиницям національно-специфічних і мовних картин світу [2:197]. Лінгвокогнітивний і лінгвокультурологічний підходи в дослідженні концепту доповнюють одне одного. Багатозначність тлумачення поняття концепт, різноманітність методів його дослідження відкриває нові перспективи розвитку цього напрямку мовознавства [3:283].

Когнітивний простір оповіді заповнений вербальними знаками, або концептами, які репрезентують предмети, явища та процеси. Аналіз тексту передбачає розкриття наповнення цих концептів та інтерпретацію зміст оповіді. Ця взаємодія може бути представлена в термінах "актантних ролей" або "акторів" [4:280-288].

У наступному фрагменті, фігурують дійові особи, які у нашому дослідженні розглядаються як актанти, що виступають у оповіді позитивними персонажами, статус яких умовно позначений знаком "+".. : актант (Ch) – *Carlemagne*, актант (R) – *Rollanz*, актант (Ol) – *Olivers*, актант (Ans) – *Ansès li fiers*, актант (Sans) – *Sansun li Dux*, актант (Geof) – *Geoffroi d'Anjou*, актант (Geri) – *Gerins*, актант

(Ger) – *Gerers*, актантом (*altres*) – умовно назвемо 15 тисяч французів 108 *des autres* ... 109 *quinze milliers*.

Разом з тим у оповіді фігурують негативні персонажі. Умовно їхній статус позначимо знаком "-": актант (M) – *Marsilie*, актант (Bl) – *Blancandrins de l'castel de Val-Funde*, актант (Cl) – *Clarin de Balaguet*, актант (Es) – *Estamarin*, актант (Eud) – *Eudropin*, актант (Pr.) – *Priamun*, актант (Garl) – *Garlan le barbet*, актант (Mach) – *Machiner*, актант (Ma) – *Maheu, Malbien d'ultra-mer*, актант (J)1 – *Joïmer*.

Власне герої оповіді та процес їх взаємодії можна описати за допомогою визначення їх диференціальних функцій. Подібна схема була вибудована у структуралістській теорії для опису міфу, епосу та чарівної казки, що дало нам підстави використовувати її для аналізу інших жанрів фольклорного дискурсу Франції, а саме народної лірики, народної драми, народного ліро-епосу.

Нижче наведемо приклад упорядкування ментальних диспозицій актантів у формуванні когнітивної мапи фрагменту *Пісні про Роланда*, яку назвемо "Ронсевальська битва".

У Сарагосі чути гуркіт барабанів: 853 *En Sarraguce fait suner ses taburs*; підступний Марсилій збирає військо; 879 *Tut premiereins l'en respunt Falsarun: Icil ert Frere al rei Marsilium*; / 885 *Reis Corsablis il est de l'altre part*; / 894 *Un amurafle i ad de Balaguet*; 909 *Un almacur i ad de Moriane*; / 914 *Se truis Rollant, de mort li duins fiance*; 931 *d'altre part est Escremez de Valterne*; 940 *D'altre part est uns paiens Esturganz*; / 955 *Curenz i vint Margariz de Sibilie*; 975 *D'altre part est Chernublesde Munigre*. За словником лексема *curenz* [5;6] позначає «courir»; *vint* [5;6] «venir». Результати пропозиціонального аналізу зазначеного фрагменту представлений у таблиці (див. табл. 1):

Таблиця 1

Пропозиціональний аналіз фрагменту "Марсилій збирає військо"

Пропозиціональні структури	Моделі пропозиціональних структур
Actant (-) – curir + venir – Actant (M -)	агенс – дія – агенс

Диспозицію актантів у наративному просторі фрагмента епічного твору "Пісня про Роланда" зобразимо на схемі (рис. 1):

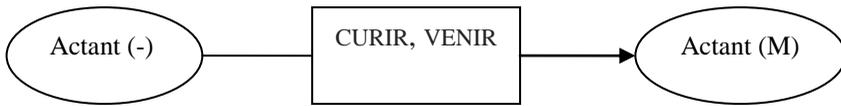

Рис. 1 Диспозиція актантів фрагменту "Марсилій збирає військо"

Карл вже далеко, Роланд і граф Олів'є піднімаються на високий пагорб і бачать численні війська сарацинів. *1017 Olivers est muntez desur un pui / Guardet suz destre par mi un val herbus, / Si veit venir cele gent païenur.* Олів'є дорікає Ганелону у зрадництві і благає Роланда сурмити в ріг. Карл ще може почути заклик повернути війська: *1051 Cumpainz Rollanz, kar sunez vostre corn: / Si l'orrat Carles, si retournerat l'oz.* Але гордовитий Роланд не бажає допомоги і просить воїнів безстрашно йти в бій і здобути перемогу: "Воюватимемо за милу Францію!" *1053 Respunt Rollanz: «Jo fereie que fols, / En dulce France en perdreiemun los...»*

Знову піднімається Олів'є на пагорб і бачить вже зовсім близько маврів, їхні війська постійно збільшуються, вони прибувають. Він знову молить Роланда сурмити, щоб Карл почув їх поклик і повернув назад: *1059 Cumpainz Rollant, l'olofiant kar sunez / Si l'orrat Carles, ferat l'ost returner.* Роланд знову відмовляється від ганебного безумства. Проходить час, і втретє Олів'є, побачивши війська Марсилія, просить Роланда не губити даремно людей, адже їм не впоратися з численними військами сарацинів: *1070 « Cumpainz Rollant, l'olifan kar sunez: Si l'orrat Carles, ferat l'ost returner. ».* Роланд не хоче нічого чути; *1073 Ne placet Deu, ço seit de nul hume vivant / 1106 Respunt Rollanz: Ne dites tel ultrage... ».* За словником старофранцузької мови лексеми: *muntez* означає « monter »; *pui* – « mont »; *veit* – « voir »; *gent païenur* – « ennemi »; *ultrage* –

« honteuse parole » [5;6]. Результати пропозиціонального аналізу зазначеного фрагменту представлені у таблиці (див. табл. 2):

Таблиця 2

Пропозиціональний аналіз фрагменту "Прелюдія битви з маврами"

Пропозиціональні структури	Моделі пропозиціональних структур
Actant (O +) – munter – pui	агенс – дія – локатив
Actant (O +) – vëoir – Actant (-)	агенс – дія – агенс
Actant (O +) – 3 × demander – Actant (R +) – suner – corn	агенс – 3 × дія – агенс – дія – інструмент
Actant (R +) – 3 × respunt – Actant (O +) – ultrage	агенс – 3 × дія – агенс – об'єкт

Диспозицію актантів у наративному просторі фрагмента епічного твору "Пісня про Роланда" зобразимо на схемі (рис. 2):

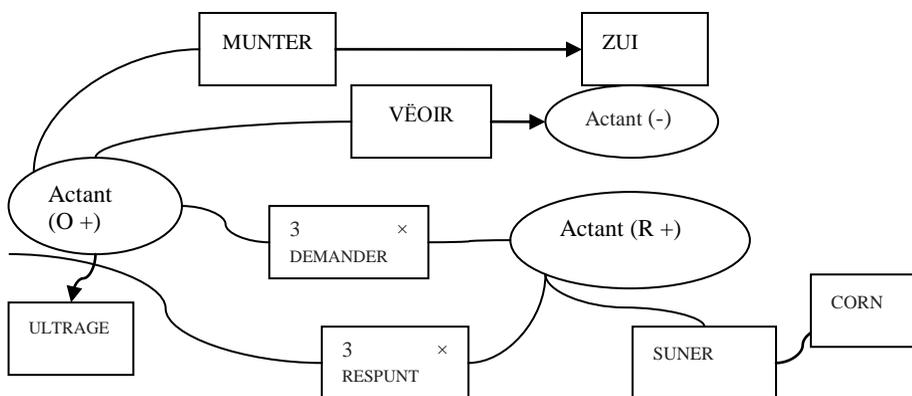

Рис. 2 Диспозиція актантів фрагменту "Прелюдія битви з маврами"

Наступний фрагмент "Пісні про Роланда" ілюструє бій франків із сарацинами. У жорстокій битві зійшлися французи та війська Марсилья. 1190-1200 *Rollanz – Aelroth 1201 Odsun espiet li getet fors; 1235 arcevesques Turpins Corsablis; 1250 Pleine sa hanste l'abat mort si'chemin; 1261 Gerins fiert Malprimis de Brigal; 1269 Esis cumpainz Gerers fiert Amurefle; 1281 Anséis laissent le cheval curre, / Si vait ferir Turigs de Turteluse; 1289 E Engelers, li Guascuinz de Burdele / Si vait ferir Escremez de Valterne1; 1297 E Otes fiert un paien, Estorgant; 1304 E Berengers il fiert Esrtamariz. [7].*

Минає година, французи рубають маврів, лише крики і брязкіт зброї лунають над ущелиною. Граф Олів'є мчить по полю з уламком списа, він вражає мавра Мальзарона, за ним Тургиса, Есторгота. 1355 *Evait ferir un païen, Malsarun; 1357 puis ad ocis Turgin e Esturgus*. Граф Олів'є вже вразив сімсот невірних. *Mort le tresturnet ad tut vii c des lur*. Бій стає гарячішим. Жорстокі удари вражають і франків, і сарацинів, але франки не мають свіжої сили, а утиск ворогів не слабшає.

Марсильй мчить із Сарагоси з величезним військом, він жадає зустрічі з племінником Карла, графом Роландом: 1449 *Marsilies vient par mi une vallée. Od sa grant ost que il out asemblé / xx escheles ad li reis anumbrées*. Роланд бачить, як наближається Марсильй, і тільки тепер остаточно розуміє мерзенну зраду свого вітчима: 1457 *Guenes li fels ad nostre mort jurée*.

Триває жакхливий бій, Роланд бачить, як гинуть молоді франки, і з каяттям кидається до Олів'є, він хоче сурмити в ріг. 1691 *Li quens Rollanz des soens i veit grant perte / Sun cumpaignun Oliver en apelet / Bel sire, cher, cumpainz, pur Deu que vus enhaitet, / Tanz bons vassals veez gesir par tereé. / 1702 Ço dist Rollanz: Cornerai l'olifant; Si l'orrat Carles, ki est as porz passanz*. Але Олів'є говорить, що пізно кликати Карла на допомогу, тепер імператор не допоможе, і стрімко мчить в гущавину бою. 1708 *Quant je l'vus dis, némen feistes nient, / Mais ne l'ferez pas le men loement*. Роланд сурмить. Кривавою піною покривається рот Роланда, розкрилися жили на скроні, звук Оліфанта лунає далеко. За словником лексема

ferir (старофр.) означає «frapper»; *vëoir* (старофр.) – « voir »; *suner* (старофр.) – « sonner »; *ocis, ocire* (старофр.) « tuer » [5;6]:

*1761 Li quens Rollanz par peine e par ahan,
Par grant dulur, sunet sun olifant;
Par mi la buche sn salt fors li clers sancs,
De sun cervel li tient l'oïe en est rumpanz [7].*

Результати пропозиціонального аналізу зазначеного фрагменту представлений у таблиці (див. табл. 3):

Таблиця 3

Пропозиціональний аналіз фрагменту "Битва фразцузів та маврів"

Пропозиціональні структури	Моделі пропозиціональних структур
Actant (R +) – ferir – Actant (Ael -)	агенс – дія – агенс
Actant (T +) – ferir – Actant (C -)	агенс – дія – агенс
Actant (G +) – ferir – Actant (Malp -)	агенс – дія – агенс
Actant (Es +) – ferir – Actant (Am -)	агенс – дія – агенс
Actant (En +) – ferir – Actant (Gas -)	агенс – дія – агенс
Actant (Ot +) – ferir – Actant (Es -)	агенс – дія – агенс
Actant (Ber +) – ferir – Actant (Est -)	агенс – дія – агенс
Actant (O +) – ocire – VIIC Actant (-)	агенс – дія – агенс
Actant (M -) + Actant (-) – venir	агенс – дія
Actant (R+) – vëoir – perte	агенс – дія – факитив
Actant (O+) – apelet – Actant (R+)	агенс – дія – агенс
Actant (R+) – SUNER – CORN	агенс – дія – інструмент

Диспозицію актантів у наративному просторі фрагмента епічного твору "Пісня про Роланда" зобразимо на схемі (рис. 3):

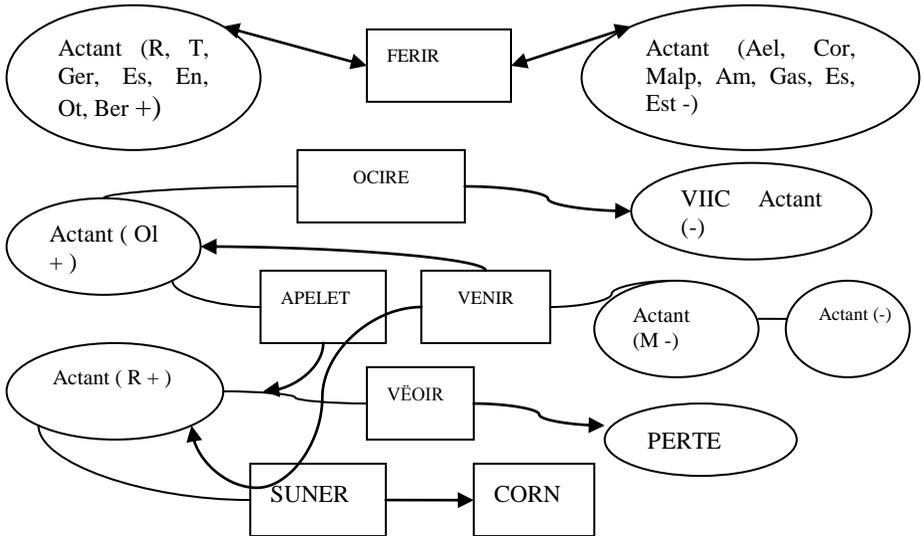

Рис. 2 Диспозиція актантів фрагменту "Битва фразцузів та маврів"

Дійшовши до кордону Франції, Карл чує рiг Роланда, вiн розумiє, що передчуття його не були марними. 1788 *Carles l'oit, e ses Franceis l'entendent: oit (старофр.) uit « entendre » / Ço dist li reis: Cil corn ad lunge aleine!* Імператор повертає вiйска і мчить на допомогу, повний розпачу. Все його вiйсько також не може стримати слiз: 1812 *Li Emperere chevalchet par irrur, / E li Franceis dolent e curius. N'i ad celui ki durement ne plurt:* лексема *plurt* (строфр.) за словником означає « pleurer » [5;6].

Результати пропозиціонального аналізу зазначеного фрагменту представлені у таблиці (див. табл. 4):

Таблиця 4

Пропозиціональний аналіз фрагменту "Повернення короля Карла"

Пропозиціональні структури	Моделі пропозиціональних структур
Actant (Ch +) – uit – corn	агенс – дія – об'єкт
Actant (Ch +) – chevalchet	агенс – дія
Actant (+) – entendre – corn	агенс – дія – об'єкт
Actant (+) – plurt	агенс – дія

Диспозиція актантів у наративному просторі фрагмента епічного твору "Пісня про Роланда" зобразимо на схемі (рис. 4):

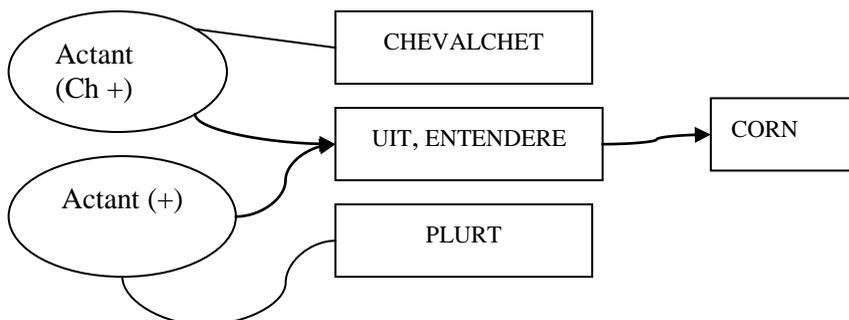

Рис. 4 Диспозиція актантів фрагменту "Повернення короля Карла"

В уривку 1851–1924 йдеться про наслідки бою франків з маврами. Роланд дивиться на гори і долини. Скрізь – смерть і кров, скрізь лежать французи, воїн оплакує їх: *1851 Rollanz regardet es munz e es lariz, / De cels de France i veit tanz morz gesir, / E il les plurent cum chevalers gentilz.*

Минає деякий час, Роланд повернувся на поле битви, він ріже ворогів на шматки, розсікає Дюрандалем Фальдрона та

багатьох знатних маврів. Жахливою є помста Роланда за загибель воїнів і за зраду Ганелона [7]. :

1869 *Li quens Rollanz, el'champ est repairez,*
Tient Durendal, cume vassals i fiert;
Faldrun de Pui i ad par mi trenchet
E xxiiii de tuz les melz preisez

На полі битви він натрапляє на Марсилія, і відрубає йому руку: 1902 *Vait le ferir en guise de barun, / Trenchet li ad li quens le destre puign;* царевича, сина Марсілія, Роланд звалив з коня мечем булатним і заколов списом. 1904 *Puis, prent la teste de Jurfaleu le blund; / Icil ert filz à rei Marsiliun.* Марсілій перелякано втікає, але це вже йому не допоможе: війська Карла занадто близько: 1913 *De ço qui calt? Se fuit s'en est Marsilies.*

Один сарацин на скакуні підлітає до Олів'є і вражає його в спину булатним списом: 1943 *Li Algalifes sist sur un cheval sor, / Brochet le ben des esperuns ad or / Fiert Oliver derereen mi le dos.* Роланд дивиться на графа Олів'є і розуміє, що друга вбито: 2021 *Morz est li quens, que plus ne se demuret. / Rollanz li bers le pluret, si l'duluset; Jamais en tere n'orrez plus dolent hume.* Роланд йде по полю, де відбувалася битва, волаючи він збирає тіла друзів. За словником лексема *munz* означає (старофр.) «mont»; *lariz* (старофр.) – «collines», *repair* (старофр.) – «pays ou l'on revient après de l'absence», *trenchet* (старофр.) – «trancher»; *cercet* (старофр.) «fouiller» [5;6]:

2184 *Rollanz s'en turnet, par le camp vait tut suls,*
Cercet les vals e si cercet les munz;
Ploec truvat Gerin, Gerer sun cumpaignun,
Et si truvat Berenger et Otun,
Ploec truvat Anséis e Sansun,
Truvat Gerard le veill de Russillun [7].

Результати пропозиціонального аналізу зазначеного фрагменту представлені у таблиці (див. табл. 5):

Таблиця 5

Пропозиціональний аналіз фрагменту "Втрати франків"

Пропозиціональні структури	Моделі пропозиціональних структур
Actant (R +) – regardet – munz, lariz	агенс – дія – об'єкт
Actant (R +) – veit – morz	агенс – дія – факитив
Actant (R +) – tient – durendal	агенс – дія – інструмент
Actant (R +) – fiert – Actant (R -)	агенс – дія – агенс
Actant (R +) – trenchet – Actant (M -)	агенс – дія – агенс
Actant (R+) – prent la teste – Actant (J-)	агенс – дія – агенс
Actant (Alg -) – fiert – Actant (Ol +)	агенс – дія – агенс
Actant (R +) – plurt	агенс – дія
Actant (R +) – cercer – Actant (+)	агенс – дія – агенс

Диспозицію актантів у наративному просторі фрагмента епічного твору "Пісня про Роланда" зобразимо на схемі (рис. 5):

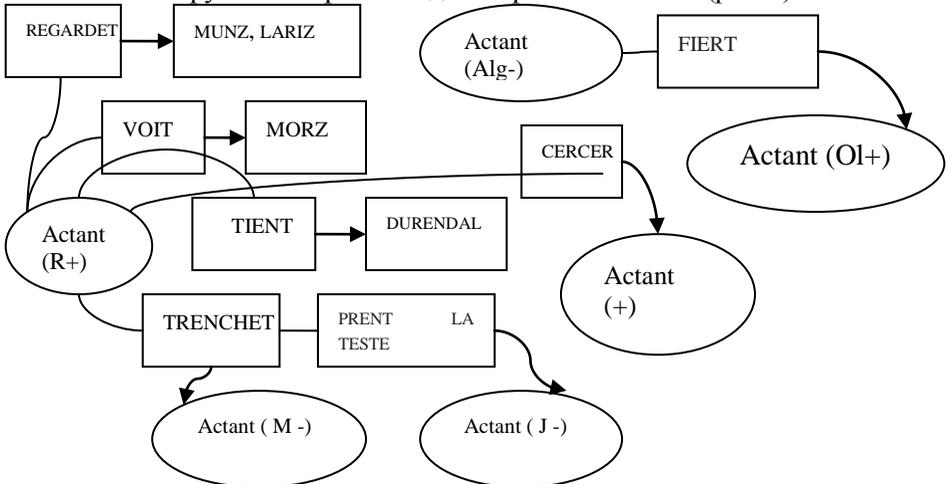

Рис. 5 Диспозиція актантів фрагменту "Втрати франків"

У наступному фрагменті Пісні зображено смерть головного героя. Він відчуває, що до нього прийшла смерть і поклала йому голову на серце. Лежить Роланд обличчям до Іспанії, під сосною, згадує свою милу Францію: 2355 *Ço sent Rollanz que la morz le transprent, Devers la teste sur le coer li escent*. Вбито могутнього лицаря, і ніколи він не побачить свого сеньйора, ніхто не замінить франкам незрівняного воїна. За словником лексема *morz* (старофр.) позначає «mort» ; *teste* (старофр.) – «tête»; *turnet* (старофр.) – «tourner»; *remembrer* (старофр.) «revenir à la mémoire» [5;6]:

*2375 Li quens Rollanz se jut dezuz un pin,
Envers Espaigne en ad turnet sun vis...
De plusurs choses à remembrer li prist:
De dulce France, des Humes de sun lign,
De Carlemagne, sun seignur, ki l'nurrit[7].*

Результати пропозиціонального аналізу зазначеного фрагменту представлені у таблиці (див. табл. 6):

Таблиця 6

Пропозиціональний аналіз фрагменту "Смерть Роланда"

Пропозиціональні структури	Моделі пропозиціональних структур
morz – transprent – Actant (R +)	об'єктив – дія
Actant (R +) – se jut – pin	агенс – дія – локатив
Actant (R +) – remembrer – france, humes, carlemagne	агенс – дія – бенефактив

Диспозицію актантів у наративному просторі фрагмента епічного твору "Пісня про Роланда" зобразимо на схемі (рис. 6):

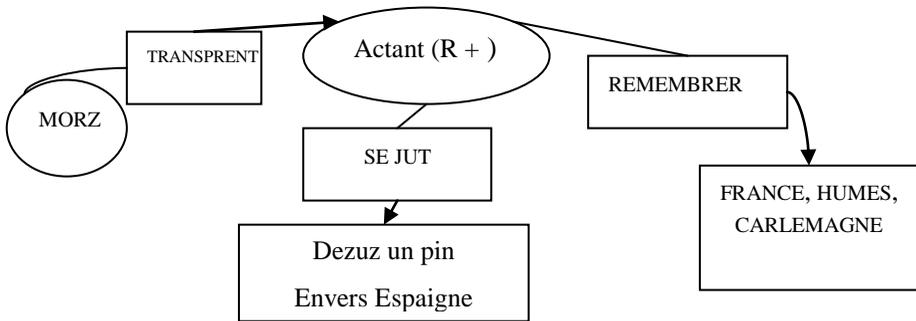

Рис. 6 Диспозиція актантів фрагменту "Смерть Роланда"

Тут на світанку знаходить його військо Карла: 2397 *Morz est Rollanz, Deus en sd l'anme es cels / Li Emperere en Rencesvals parvient*. Імператор з риданнями падає на коліна перед тілом племінника: 2403 *Carles escriet: « U estes vus, bel niés? »*; обіцяє помститися за нього: 2428 *Kar chevalchez: venges ceste dulur*. Поспішають війська швидше в дорогу, щоб наздогнати маврів і дати останній бій ворогу 2443 *Li Emperere fait ses graisles suner:/ Puis, si chevalchet od sa grant ost, li bers*.

Поранений Марсилій рятується від гніву імператора Карла в столиці, в Сарагосі: 2570 *Li reis Marsilies s'en fuit en Saraguce*. Він чує переможний клич французів, які увійшли до міста. Зійшлися його війська з військами Карла, але франки їх швидко розбили, залишивши сарацинів лежати на полі битви. Карл повертається на батьківщину, щоб поховати тіла героїв і здійснити справедливий суд над зрадниками.

Аналізуючи кожний фрагмент когнітивної мапи пісні-жеста, можна побачити, як відбувається розгортання наративного простору всього твору, яким чином змінюються семантичні ролі героїв залежно від їх ментальної диспозиції.

Висновки. Таким чином, когнітивна карта є конструктом, який дозволяє інтерпретувати ментальну модель світу в епічному творі за рахунок її наповнення когнітивними моделями

пропозиційного типу, актантами, визначеними в результаті актантаного аналізу, та їх семантичними ролями.

В результаті проведеного комплексного пропозиційно-текстового і актантного виду аналізу було створено модель когнітивної карти, що є конструктом та інтерпретацією ментальної моделі світу різножанрових текстів французького фольклорного дискурсу.

Перспективи запропонованого дослідження полягають у подальшому використанні пропозиційного аналізу для побудови когнітивної мапи конкретного твору та фольклорного дискурсу зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования / Карасик Владимир Ильич, Геннадий Геннадьевич Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – 2001. С. 75-80 2. Попова Н.М. Моделивання національної концептосфери: семантичний аналіз та когнітивна інтерпретація / Попова Наталя Миколаївна // Проблеми семантики слова, речення та тексту: [зб. наук. пр.]. – Вип. 31. – Київськ. нац. лінгвістичний університет – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2013, С. 197-207 3. Настенко С.В. Ключові концепти іспанської поезії XII – XX століть: когнітивна динаміка / Світлана Василівна Настенко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. пр./ М-во освіти і науки України, Київ.нац.ун-т ім. Тараса Шевченка/ Вип. 24 – К.: Логос, 2013, С. 283-289. 4. Современная американская лингвистика: Фундаментальные направления / Под. ред. А.А. Кибрика, И.М. Кобозевой и И.А. Секериной. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Эдиториал Урсс, 2002. – 480 с.

ДОВІДНИКИ

5. *Antidote Druide* : correcteur, dictionnaires, guides [Электронный ресурс]. – Québec, Druide informatique, 2009 [7]. – Электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. треб: Windows, Mac OS X, GNU/Linux. – Название с титул. экрана. 6. *Dictionnaire du Moyen Français* (1330-1500) [Режим доступа]: <http://www.atilf.fr/dmf>

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *La chanson de Roland* [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k102947j>

Єсипович К.П.

ЗАЛЕСНОВА О.В.

Київський національний лінгвістичний університет

СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНІ ВІДНОШЕННЯ ТА ЇХНЯ РЕАЛІЗАЦІЯ В МОВІ

У статті йдеться про особливості суб'єктно-об'єктних відношень, основні засоби їхньої мовної реалізації та основні форми вираження суб'єкта та об'єкта в іспанській та українській мовах.

Ключові слова: суб'єкт, об'єкт, суб'єктно-об'єктні відношення, дія, предикат.

В статье идет речь об особенностях субъектно-объектных отношений, основных средствах их языковой реализации, а также об основных формах выражения субъекта и объекта в испанском и украинском языках.

Ключевые слова: субъект, объект, субъектно-объектные отношения, действие, предикат.

The article deals with the peculiarities of subject-object relations, the main methods of implementation language and basic expressions of subject and object in the Spanish and Ukrainian.

Key words: subject, object, subject-object relation, action, predicate.

Проблеми лінгвістичної типології відносяться до одвічних і важливих проблем лінгвістики. В наші дні актуалізується типологічний підхід до вивчення мов. Це пояснюється тим, що все більша увага приділяється системно-структурним і функціональним властивостям різних мов. В останні десятиліття активно розвиваються також неграматичні аспекти лінгвістичної типології: типологія фонетичних систем, семантична і лексична типологія (що отримали новий стимул з розвитком когнітивної лінгвістики), виникли також нові напрямки в типології граматики, все це й зумовлює **актуальність** даної наукової статті.

Мета статті полягає в аналізі особливостей суб'єктно-об'єктних відношень та основних засобів їх мовної реалізації.

Залєснова О.В.

Предметом дослідження є основні форми вираження суб'єкта та об'єкта в іспанській та українській мовах.

Відношення, в яких знаходяться між собою предмети та явища, що нас оточують, містять певну ознаку позитивного або негативного зв'язку між об'єктами, їхньої односторонньої або взаємної залежності один від одного. Можна говорити про різноманіття типів відношень: між предметами, поняттями та судженнями, в просторі, в часі, за величиною, відношення порівняння, протиріччя тощо.

В основі пізнання, яке здійснюється мовцем у певному просторі та часі, лежать суб'єктно-об'єктні відношення. Мовець виконує роль суб'єкту сприйняття, в той час як об'єктом може виступати будь-який елемент навколишньої дійсності.

Традиційне значення суб'єкта та об'єкта дає Лінгвістичний енциклопедичний словник: «Суб'єкт (латинське *subjectum*) – це термін логіки, що позначає предмет, стосовно якого формулюється судження, співвідноситься з предикатом. У логічних теоріях суб'єкт трактується або як уявлення про об'єкт, або онтологічно – як сам об'єкт дійсності. В традиційній граматиці термін «суб'єкт» був використаний для позначення члена речення, який виступає предметом думки (судження). Розрізняють граматичний суб'єкт (відповідно – підмет), що відноситься до синтаксичної структури речення (плану вираження); і семантичний суб'єкт, що відноситься до змісту речення [1:338]. Об'єкт (від латинського *objectum* – предмет) – це формальна і змістова категорія синтаксису. Стосовно змісту об'єкт є назвою предмета або особи, на яку спрямована дія, виражена дієсловом» [1:289]. Таким чином, суб'єкт і об'єкт сприймаються як семантичні категорії, а відношення між ними встановлює предикат.

На думку лінгвістів (А.В. Бондарко, Г.А. Золотова, Т.Б. Арутюнова, І.Б. Долініна та ін.), визначення того, який компонент даного речення виражає семантичний суб'єкт, а який компонент – семантичний об'єкт, базується на відображенні в семантиці речення того, хто в дійсності є виробником даної дії і що (або хто) є тим об'єктом, на який ця дія спрямовується. У деяких дослідженнях суб'єкт характеризується як виконувач дії. Наприклад, С.Є Яхонтов

пише з цього приводу: «Відносини між суб'єктом та об'єктом є завжди однаковими: суб'єкт здійснює дію, а об'єкт підпадає під цю дію, це випливає із самого їх визначення» [2:46]. В даному випадку суб'єкту приписують властивості агенса. Проте в лінгвістичній літературі суб'єкт отримує й інші визначення. Наприклад, у С.Д. Кацнельсона знаходимо таке формулювання: «Суб'єкт... це синтаксична функція, що зумовлена змістовною валентністю дієслова... Ми не підміняємо поняття суб'єкта агенсом... Розподіл позицій не виключає перенесення назви речі на позицію суб'єкта, і відповідно імені особи – на позицію об'єкта» [3:63]. У цьому випадку суб'єкту приписується функція підмета, в результаті чого ці поняття можуть ототожнюватися.

З іншого боку, з робіт деяких лінгвістів (Ю.Д. Апресян, Г.А. Золотова, Є.В. Падучева, В.А. Успенський та ін.) випливає, що суб'єкт займає проміжну позицію між агенсом та підметом, не ототожнюючись ні з тим, ні з іншим. Нетотожність суб'єкта агенсу виражається у тому, що позицію суб'єкта може займати не тільки агенс, а й будь-який інший семантичний елемент. Нетотожність суб'єкта підмету проявляється у тому, що при зміні стану дієслова суб'єктно-об'єктні відношення залишаються незмінними, в той час як змінюються відносини між підметом і додатками в реченні. Водночас будь-яка дієслівна конструкція є відображенням тих відносин, якими дієслівна дія пов'язує між собою суб'єкт дії, об'єкт дії, знаряддя дії тощо.

Основними формами вираження суб'єкта є іменники, особові займенники, крім того, у функції суб'єкта може бути інфінітив, а також будь-яка субстантивована одиниця системи мови. У функції суб'єкта також можуть виступати підрядні речення.

Значення суб'єкта дії, як правило, виражається в українській мові формами називного відмінка, а в іспанській мові – безприменниковим вживанням іменника в ролі підмета: *хлопчик читає – el niño lee; пташка летить – el pájaro vuela; квітка росте – la flor crece.*

І в українській, і в іспанській мовах суб'єкт дії іноді передається іншими засобами. Речення з прямим об'єктом дії і суб'єктом, що

виражений зазначеними вище способами, можуть бути трансформовані у синонімічні за змістом речення шляхом заміни активної форми дієслівного присудка на пасивну, і тоді в українській мові суб'єкт дії набуває форми орудного відмінка, а в іспанській вживається, як правило, з прийменником *por*: *Minístrp príime delegación.* / *Delegación bude príinyati mínístrp* – *El mínístrp recibirá la delegación.* / *La delegación será recibida por el mínístrp.*

Вибір українського відмінка, який виражає значення суб'єкта, багато в чому залежить від характеру дієслова, тобто предиката, в залежності від того чи позначає він дію або стан. Як в українській, так і в іспанській мовах спостерігається семантична потреба у вираженні фізичних та емоційно-психічних станів людини за допомогою особливих лексико-граматичних засобів або прийомів.

В мові суб'єкт виконує три функції: структурну, семантичну та комунікативну. Структурна функція суб'єкта полягає в тому, що він обов'язково є компонентом предикативного комплексу. Семантичною функцією суб'єкта є позначення виконавця дії, носія стану чи ознаки, позначеного в предикаті. У цій функції виступають іменники. Суб'єкт також може вказувати на носія ознаки, дії або стану.

Під об'єктом дії ми розуміємо предмет, на який спрямована в тій чи іншій формі діяльність суб'єкта. Як правило, об'єкт виражається іменником, а також іншою частиною мови, яка називає субстанцію. Поняття об'єкту передбачає наявність дії, без якої воно неможливе. З іншого боку, об'єкт, як пасивний учасник дії, співвідноситься з активним виконувачем дії – суб'єктом. Різноманіття форм вираження об'єкта в реченні дозволяє йому виконувати різні синтаксичні функції: підмета, прямого додатку, непрямого додатку.

Значення об'єкта дії в українській мові виражається, як правило, формами знахідного відмінка: *Хлопець читає газету; Я бачу людину; Ми вивчаємо іспанську мову; Я слухаю музику; Подзвони своєму другові; Олена любить сестру.* В іспанській мові спосіб маркування об'єкта дії залежить від семантичної опозиції «істота/неістота». Неживий об'єкт дії не має особливого граматичного оформлення. Він «проявляється» в реченні завдяки перехідному дієслову, з яким

семантично співвідноситься, та змісту висловлення: *El muchacho lee el periódico; Estudiamos la lengua española; Escucho la música*. Але якщо об'єкт є істотою, то на його граматичну функцію вказує прийменник *a*, який ставиться перед таким прямим додатком: *Veo a una persona; Llamo a tu amigo; Elena quiere a su hermana*

Взагалі, відмінності в граматичному оформленні еквівалентних за змістом словосполучень української та іспанської мов часто визначаються різницею семантичних значень дієслів, а також різними принципами семантичного втілення категорії перехідності/неперехідності в конкретних дієсловах. Тобто дієслова, синонімічні на міжмовному рівні, мають свої індивідуальні смислові відтінки, а перехідність/неперехідність таких дієслів семантично може сприйматися по-своєму кожною мовною спільнотою.

Об'єкт, як і суб'єкт, відображає семантику предмета. Його відмінністю від суб'єкта у функціональному плані є те, що перший виражає дійову особу, а другий виражає особу або предмет, що підпадає під його дію, тобто як суб'єкт, так і об'єкт функціонують в комплексі з предикатом.

Основним засобом мовної реалізації суб'єктно-об'єктних відношень розглядається категорія стану дієслова. Категорія стану є суттєвою саме для процесу комунікації, тобто функціональної реалізації мовних форм і передачі відповідних смислів.

Актив і пасив поєднуються у загальній категорії стану на підставі відношення дії до її суб'єкта та об'єкта і протиставляються в межах категорії стану за характером цього відношення: а) відцентрова дія /актив/ – доцентрова дія /пасив/; б) афіцірованість суб'єкта-підмета /пасив/ – активність суб'єкта-підмета /актив/ [4].

За визначенням О.В.Бондарка, стан – це граматична категорія, яка утворюється опозицією таких рядів граматичних форм, значення яких відрізняються семантичною інтерпретацією однієї й тієї ж поняттєвої відповідності “суб'єкт – поняття дії – об'єкт. Традиційний погляд пов'язує аналіз категорії стану з вивченням характеру відношення учасників ситуації до дії, яка виражена у предикаті [5].

Суб'єкт/об'єкт – це білатеральна єдність, і саме предикат регулює її функцію бути першим або другим. Співвіднесеність

предиката із суб'єктом або об'єктом реалізується категорією особи, яку має дієслово. Суб'єктно-об'єктна предикативна структура – це логічна структура речення, в якому головним є предикат.

Обумовленість реалізації суб'єкта та об'єкта певним типом синтаксичної конструкції є суттєвою ознакою, яка щонайбільше пов'язана із системно-категоріальним змістом предиката, й насамперед із значенням стану.

Суб'єктно-об'єктні відношення також пов'язані із парадигмою відмінків, а категорія суб'єктності/об'єктності в структурі мови формувалася на основі синтаксичної категорії відмінка. Суб'єкт, виражений в синтетичній парадигмі називним відмінком, став обов'язковим, головним компонентом предикативного комплексу; в той час як об'єкт став його другорядним компонентом, залежним від дієслова.

Сутність суб'єктно-об'єктних відношень виражає специфіку відображення в мові уявлення мовця про світ. Основними різновидами суб'єктно-об'єктних відношень є:

трансформативні відношення – суб'єкт змінює стан або місце розташування об'єкта;

креативні відношення – суб'єкт створює, відтворює або знищує об'єкт;

адресативні відношення – суб'єкт звертається до об'єкта;

фактитивні відношення – суб'єкт впливає на волю, розум або почуття об'єкта;

перцептивні відношення – суб'єкт сприймає об'єкт органами чуттів;

привативні відношення – суб'єкт потребує об'єкта;

емотивні відношення – суб'єкт відчуває певне почуття до об'єкта;

інструментальні відношення – суб'єкт використовує об'єкт;

когнітивні відношення – суб'єкт пізнає об'єкт [6].

В ситуації мовлення найтісніше пов'язаними з реалізацією суб'єктного та об'єктного змісту є її безпосередні учасники, тобто мовець та слухач. Що ж до моменту та місця здійснення мовлення,

їхній зв'язок із суб'єктно-об'єктним протиставленням видається менш очевидним.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Лінгвістична типологія прагне не тільки позначати та класифікувати факти відмінності й подібності мов, але й пояснювати їх, і це зближує її завдання із завданнями теоретичної лінгвістики. Найтісніше типологія пов'язана з лінгвістичними теоріями функціонального напрямку, тобто такими, що пояснюють наявне різноманіття мов особливостями їхнього функціонування.

В останні десятиліття спостерігається значний прогрес типології морфологічних категорій: стану, виду, часу, способу, класу (роду), числа тощо. Для подальшого дослідження цікавим може стати більш детальне вивчення реалізації суб'єктно-об'єктних відношень в іспанській та українській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лингвистический энциклопедический словарь* / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 688 с.
2. *Яхонтов С. Е.* Конструкции, называемые пассивными в китайском языке // Категория залога. / Сергей Евгеньевич Яхонтов. – Л. : изд. АН СССР, 1970. – С. 42-52.
3. *Кацнельсон С. Д.* Типология языка и речевое мышление. / Соломон Давидович Кацнельсон. – Л. :Наука 1972. – 213 с.
4. *Гухман М. М.* Развитие залоговых противопоставлений в германских языках. Опыт историко-типологических исследований родственных языков. / Мирра Моисеевна Гухман. – М. : Наука, 1964. – 294 с.
5. *Бондарко А. В., Буланин Л. Л.* Русский глагол. / Александр Владимирович Бондарко, Лев Львович Буланин. – Л. : Просвещение, 1967. – 192 с.
6. *Шубик С. А.* Категория залога и поле залоговости в немецком языке. / Сады Александрович Шубик. – Л. :Наука 1989. – 121 с.

КАЗАК С.П.

Київський національний лінгвістичний університет

КОМУНІКАТИВНА ВАРІАТИВНІСТЬ СОМАТИКОНУ ЕМОЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ ПЕРСОНАЖА

Стаття присвячена вивченню комунікативної варіативності соматикону емоційного реагування персонажа на матеріалі сучасного англійського художнього дискурсу. Висвітлено, що комунікативна варіативність залежить від впливу адресантно-адресатного фактору, який пов'язаний з фізичними, соціальними та емоційно-психологічними маркерами комунікантів, розуміння яких сприяє більш ефективному досягненню прагматичних цілей персонажів.

Ключові слова: соматикон, емоційне реагування, варіативність, адресантно-адресатний фактор, маркери комунікантів

Статья посвящена изучению коммуникативной вариативности соматикона эмоционального реагирования персонажа на материале современного англоязычного художественного дискурса. Освещено, что коммуникативная вариативность зависит от влияния адресантно-адресатного фактора, который связан с физическими, социальными и эмоционально-психологическими маркерами коммуникантов, понимание которых способствует более эффективному достижению прагматических целей персонажей.

Ключевые слова: соматикон, эмоциональное реагирование, вариативность, адресантно-адресатный фактор, маркеры коммуникантов.

This article is dedicated to the investigation of communicative variability of nonverbal emotional reactions on the material of modern English fictional discourse. It is highlighted that communicative variability depends on the influence of addresser-addressee factor connected with physical, social, emotional and psychological markers of communicants better understanding of which fosters a more effective achievement of communicants' pragmatic aims.

Key words: somaticon (combination of nonverbal signs), emotional reactions, variability, addresser-addressee factor, markers of communicants.

Сучасні антропологічні дослідження часто зосереджені на вивченні проблем невербальної комунікації, соматикону дискурсивного простору [1;2], у якому втілюються емоції і почуття

Казак С.П.

через феномен емоційного реагування [3;4] вмотивованих прагматичних дій і реакцій мовців [5;6]. *Соматикон* дискурсу розуміють як прагматично зумовлену сукупність невербальних знаків комунікації та їхніх лінгвальних позначень, що своїми системними парадигматичними й синтагматичними відношеннями утворюють семіотичний простір тілесності дискурсивної практики [2], прагматична варіативність якого належить до особливо **актуальних** предметів дослідження.

У останніх роботах в галузі невербалістики соматикон розглядався комплексно [1;2], без розмежування на стимулюючі і реактивні невербальні дії. **Новизна нашого дослідження** полягає в тому, що ми зосереджуємося на вивченні соматикону емоційного реагування як ситуативно обумовленої, психологічно і прагматично вмотивованої комунікативної дії / реакції.

Емоційне реагування належить до реактивних невербальних і вербальних проявів особистості, що виявляється у формі емоційної реакції і виражається у психо-фізіологічному невербальному прояві організму через соматикон дискурсу.

Утім, недостатньо розробленим залишається питання комплексного дослідження потенціалу сукупності невербальних знаків через свої лінгвальні позначення передавати варіативність невербального емоційного реагування партнерів по комунікації на комунікативний стимул під впливом фізичних характеристик персонажів, соціальних особливостей, властивостей, установок, схильностей, життєвих цінностей мовців тощо.

Об'єкт дослідження – соматикон емоційного реагування персонажа, а **предметом дослідження** виступає параметр його прагматичної варіативності **на матеріалі** сучасного англomовного художнього дискурсу.

Виходячи з об'єкту та предмету дослідження, **мета даної статті** – вивчення прагматичної варіативності соматикону емоційного реагування персонажа під впливом адресанто-адресатних маркерів дискурсу в сучасному англomовному художньому дискурсі.

Для вивчення даного ілюстративного матеріалу застосовується інтегративний підхід дослідження невербальних знаків, що базується на принципах комплексної методології і включає наступні **методи та методики аналізу**: метод аналізу словникових дефініцій, метод контекстуального, функціонального, прагмасемантичного, дискурсивного аналізу та ін. для виявлення прагматичної складової комунікативної поведінки персонажів.

Комунікативна значимість соматикону емоційного реагування персонажа нарощується під впливом адресантно-адресатного фактору, який пов'язаний з такими комунікативними маркерами як фізичні, соціальні та емоційно-психологічні характеристики персонажів [2:298].

Фізичні маркери комунікації об'єднують такі характеристики людиняк стать, вік, стан здоров'я, конституційні ознаки тощо. Полярні характеристики віку, фізичного стану, зовнішнього вигляду дуже експресивно передані в номінаціях жестів, дотиків, виразу очей, зовнішнього вигляду.

Вік комунікантів: літній чоловік запевняє лікаря про стабільність свого стану здоров'я і адекватність реагування, незважаючи на похилий вік:

“Have there been any late developments?” the doctor asked.

“No. Nothing new.” He stopped suddenly, raised a warning hand and cocked his head. Old as he was, he had sharp ears; sight, sound, smell, all good, all in order [7:17].

У другому прикладі дівчинка намагається реагувати не типовим для дитини чином, а саме: під дією неприємного для неї стимулу не вдається до сліз, а намагається раціонально оцінити ситуацію:

With frightening suddenness he now began ripping the pages out of the book <...> Matilda froze in horror. Most children in Matilda's place would have burst into floods of tears. She didn't do this. She sat there still and white and thoughtful. Her subtle mind was already at work devising yet another suitable punishment for the poisonous parent [8:41].

Стать. У ситуації оцінки потенціалу партнера по комунікації міжособистісна взаємодія загострюється і проявляється через зухвалість чоловіка, виражену через “погляд” та наштотується на емоційну реакцію гніву з боку жінки, що реалізується експресивною мовою тіла – “поглядом”, “психофізіологічними змінами – почервонінням шкіри”, “поставою”:

“Mitch, this lady, here, wants you to pump her gas.”

Candy watched his gaze skim over her <...>. He rolled his eyes. Angry heat crept up her neck. Turning on her heel, she spoke over her shoulder.

“Forget it. I’ll do it myself.” [9:27].

Стан здоров’я. Наступний фрагмент дискурсу ілюструє соматикон емоційного реагування хворого літнього чоловіка, чії вербальні та невербальні реакції – “погляд”, “вираз обличчя”, “посмішка”, “голос” – на комунікативний стимул – появу та привітання молоді жінки – заповільнені через фізичний стан здоров’я:

As she walked into the room and greeted, he opened his eyes and saw her. He was slow to react this time, which worried her, and then little by little a smile lit his eyes and took a moment to reach his mouth. He looked worn and tired, and she was suddenly afraid that may be this time he was right. He looked all of his ninety-eight years now, and never had before.

“Hello, Sarah,” he said quietly, taking in the freshness of her youth and beauty [10:22].

Конституційні ознаки. У даному прикладі соматикон емоційного реагування чоловічого персонажа відбувається в ситуації знайомства і кокетування, при цьому конституційні ознаки впливають на мову тіла, роблячи її більш незграбною і менш привабливою в очах жіночого персонажа.

Jessica turned around and saw that Tom was walking her way, big and clumsy.

“Hello,” he greeted as he heavily ran his hand through his wavy blond hair.

Казак С.П.

“My name is Tom Larson”. Jessica curved her lips and looked through him [11:7].

Соціальні маркери комунікації – включають національні, професійні характеристики, а також риси соціального статусу та соціальної ролі учасників комунікативної взаємодії та ін. Саме завдання позначення такого боку мовця і слухача обумовлюють включення в дискурс номінацій жестової, мімічного і просодического поведінки, які збагачуються соціальною інформацією, наприклад:

Соціальні ролі. Домінування директора школи через невербальні компоненти комунікації “постава”, “погляд”, “міміка”, “голос” свідчать про агресивний комунікативний стиль цього персонажа, у той час як вчитель школи через невербальну семіотику “голосу” репрезентує субмісивний стиль спілкування.

When Miss Honey entered the study, Headmistress Trunchbull was standing beside her huge desk with a look of scowling impatience on her face.

“Yes, Miss Honey,” she said. “What is it you want?”

“There is a little girl in my class called Matilda Wormwood...”

Miss Honey began in a quiet voice. <... >

Miss Trunchbull barked. She hardly ever spoke in a normal voice. She either barked or shouted [8:85].

Походження / соціальний статус. У ситуації знайомства персонажі проявляють упередженість стосовно походження та соціального статусу представниці іношої соціальної групи, а саме: дівчата-резиденти Манхетену демонструють агресивний комунікативний стиль спілкування, домінування над дівчиною-азіаткою, що невербально проявляється через номінації на позначення “відстані” та “погляду”.

Everyone seemed to keep their distance from Hiroko, and Anne and her friends from Manhattan were outright rude to her, and looked right through her [12: 201].

Професія. Професія персонажа, наприклад офіціанта, вимагає від нього типового соматикону емоційного реагування на

комунікативний стимул, а саме “посмішки” та дотримання близької “відстані”, з урахуванням принципу ввічливості:

Jessika waved to the waiter. “Can I help you?” he asked coming closer smiling widely [11:7].

Виховання / манери. Відсутність знань у чоловічого персонажа про манери, що слід проявляти при запрошенні до танцю, а саме необхідність подати дамі руку, призводять до її емоційної реакції здивування, яка проявляється через “міміку”:

“Yes, I said yes.” A wide smile crossed his face.

“That’s great! Come on.” She raised an eyebrow as he headed for the dance area without her. He obviously didn’t know he was supposed to take her hand and lead her there [11:7].

Віросповідання. Соматикон емоційного реагування буддистського священика залишається незмінним, незважаючи на емоційну навантаженість ситуації – перебування в таборі для полонених. Підтвердження цього – застосування номінацій “постави”, “відстані” та “голосу”, що загалом сприяють гармонізації дискурсу:

And like a vision from the past, she saw the old Buddhist priest on her way back and she smiled at him, wondering if he’d acknowledge her. He bowed to her, and then he stopped her.

“My prayers are very strong for you, and your husband,” he said softly. Walk softly, and always with God beside you.” He bowed again, and then walked on, as though his thoughts had moved on to another subject. But seeing him that night had been like a blessing, and she felt stronger [12:309].

Освіта. Рівень освіченості може проявлятися через ставлення до книг, а саме в наступному прикладі через засудження батьком захоплення читанням книг донькою, що невербально підсилюється номінацією “голосу” великої інтенсивності й негативним емоційним забарвленням.

“No, daddy, he story’s beautiful, honestly it is. It is about.....”

“I don’t want to know what it’s about,” Mr Wormwood barked.

“I’m fed up with your reading anyway” [8:40].

Тун ситуації. У соціальних ситуаціях (соціальної фобії), наприклад, в ситуаціях “оголення душі” тілесність емоційного реагування переміщується на обличчя, шию (червоніє чи блідніє), голову (запаморочення, нереальність):

When she was calm, Erica asked, "So what was that all about? Tell me what's going on."

"Oh, my poor baby girl, I'm so, so sorry. This is all my fault." Eileen said, her head was dizzy [13: 8].

Найбільш значним фактором, що впливає на якісні та кількісні параметри використання невербальних знаків в дискурсі, є група **емоційно-психологічних** маркерів комунікації. Вона включає такі характеристики, як темперамент і склад характеру, настрої, емоційні почуття і стани, волевиявлення і намір, життєвий/емоційний досвід персонажів:

"Still working too hard?" he asked, as she approached the bed, and stood near him. "Of course." She smiled at him.

"Don't I always tell you not to do that? You work too hard. You'll end up like me one day. Alone, with a bunch of pesky nurses around you, living in an attic," he reached up a hand for hers and held it [10:22]. Успішний чоловік, що має багатий життєвий досвід, здійснює намір переконати молоду жінку змінити спосіб життя, щоб уникнути самотності, при цьому ключовим невербальним компонентом його емоційної реакції – заклику є “дотик”:

Таким чином, адресантно-адресатно фактор комунікації пов’язаний із референтними характеристиками персонажів, що спричиняють комунікативну варіативність соматикону емоційного реагування та нарощують його комунікативну значущість. Цей фактор пов’язаний із явищем ідентичності людини, яка визначається як на особистісному, так і на соціальному рівні через фізичні характеристики, соціальні особливості, властивості, установки, схильності, життєві цінності мовців, які впливають на формування внутрішньої та зовнішньої мотивації невербальної поведінки персонажів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Романов А.А., Сорокин Ю.А. Соматикон: Аспекты невербальной семиотики / Алексей Аркадьевич Романов, Юрий Александрович Сорокин. – М.: ИЯ РАН, ТвГУ, 2004. – 253 с. 2. Серякова И.И. Соматикон англоязычных дискурсивных практик : дис. ...докт. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови", 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Ирина Іванівна Серякова, – К., 2012. – 441 с. 3. Ильин Е. П. Психофизиология состояний человека / Евгений Павлович Ильин. – СПб. : Питер, 2005. – 412 с. 4. Казак С.П. Інтенсивність соматикону емоційного реагування персонажа / С.П. Казак // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. / Вип. 26 / відп. Ред. Н.М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – 503 с. – Бібліогр. в кінці ст. С. 118–127. 5. Серякова І.І. Невербалістика: основні напрями дослідження / І.І. Серякова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. / Вип. 22 / відп. Ред. Н.М. Корбозерова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – 503 с. – Бібліогр. в кінці ст. 6. Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі : дис... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 / Людмила Василівна Солощук. – К., 2009. – 469 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. O'Connor E. I was dancing / Edwin O'Connor. – New York : Dramatic Play Service Inc., 1998. – 72 p. 8. Dahl R. Matilda / Roald Dahl. – New York : Puffin, 1988 – 256 p. 9. Gallant J. A Holiday to Remember / Jannine Gallant. – Los Gatos: Smashwords, 2011. – 152 p. 10. Steel D. The House / Danielle Steel. – New York : Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc., 2007. – 416 p. 11. Nordin R. A. A Bride for Tom / Ruth Ann Nordin. – Los Gatos : Smashwords, 2008. – 102 p. 12. Steel D. Silent Honor / Danielle Steel. – New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc., 1996. – 405 p. 13. Gilberts R. Commitment Phobia / B Rachel Gilberts. – Los Gatos : Smashwords, 2014. – 37 p.

КИРИЧОК К. О.

Донецький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ДІЄСЛІВ КАУЗАЦІЇ РАДОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ, ФРАНЦУЗЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.

У статті розглянуто дієслова на позначення каузації стану радості у німецькій, французькій, англійській, російській та українській мовах. Проаналізовано особливості вживання таких дієслів у досліджуваних мовах. Виокремлено типи ситуацій, у яких вживаються дієслова каузації радості.

Ключові слова: каузація, радість, каузативні дієслова, каузативна ситуація, дієслівна семантика.

В статье рассматриваются глаголы, выражающие каузацию состояния радости в немецком, французском, английском, русском и украинском языках. Проанализованы особенности употребления этих глаголов в исследуемых языках. Определены типы ситуаций, в которых употребляются глаголы каузации радости.

Ключевые слова: каузация, радость, каузативные глаголы, каузативная ситуация, глагольная семантика.

The paper deals with verbs of causation of joy in German, French, English, Russian and Ukrainian. The peculiarities of causative verbs of joy were analyzed in the languages under consideration. The types of situations, where causative verbs of joy are in use were identified.

Key words: causation, joy, causative verbs, causative situation, verbal semantic.

1. Вступ

Сучасна лінгвістика зосереджує свою увагу на проблемах репрезентації людини в мові. Протягом останнього часу науковці акцентують свою увагу на проблемах антрополінгвістики, центром якої постає людина, що вивчається у контексті її мови, мовлення, емоцій, які мають вербальне та невербальне вираження [1–5]. Емоційна сфера завжди була об'єктом підвищеного інтересу

дослідників, зокрема психологів та лінгвістів [1–4]. Увагу наявного дослідження фокусує каузація емоції радості у людини та її відображення у різноструктурних мовах. Каузація, тобто спричинення певного емоційного стану є видом генетичного зв'язку у мові, який включає в себе поняття *причини, наслідку та цілі*. Каузативність є функціонально-семантичною категорією, яка втілює семантику поняттєвої категорії причинності і описує відношення “причина – наслідок” мовними засобами різних рівнів (лексичного, фразеологічного, словотвірного, морфологічного та синтаксичного) [2]. Серед лексем, що позначають набуття емоційного стану радості, важливе місце посідають каузативні емотивні дієслова: нім. *freuen*, фр. *rejoir*, англ. *gladden*, укр. *радувати*, рос. *радовать*. Отже, дієслова каузації радості (ДКР) в німецькій, французькій, англійській, російській та українській мовах постають **предметом** даного дослідження. Слід зауважити, що каузативні дієслова позитивних емоцій є недостатньо вивченими на матеріалі досліджуваних мов, тим більше у порівняльному аспекті. Роботи, що стосуються каузативних дієслів, в основному, освітлюють їх синтаксичні особливості [4;5]. Семантичні особливості каузативних дієслів, зокрема емотивних, переважно залишаються не розкритими. Саме цей факт зумовлює **актуальність** дослідження семантичних особливостей дієслів каузації радості.

Метою цієї статті є виявлення особливостей функціонування ДКР як основних компонентів каузативних конструкцій у німецькій, французькій, англійській, російській та українській мовах. Мета статті передбачає розв'язання таких конкретних завдань: виявити типові ДКР у німецькій, французькій, англійській, російській та українській мовах; проаналізувати семантичні ролі конструкцій із ДКР; виявити та порівняти особливості семантики ДКР; описати основні ситуації, у яких живляються ДКР.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка текстових прикладів з електронних корпусів художніх текстів [13;14;16–19]. Вибірка матеріалу склала близько 50 висловлювань із дієсловами

каузації радості в кожній досліджуваній мові.

2. Дієслова каузації радості в німецькій, французькій, англійській, російській та українській мовах.

За традиційними класифікаціями емоцій, радість представлено як одну з першопочаткових емоцій. Стан радості розуміється як таке почуття людини, при якому вона відчуває задоволення, внутрішнє вдоволення, піднесений настрій [10]. Дієслова каузації емоційного стану радості позначають приведення експірієнсера (носія емоції) до такого стану, де він відчуває себе радісним, задоволеним, відчуває сильні приємні почуття. Ситуації, які описуються такими дієсловами, передбачають наявність таких семантичних актантів: учасника, який є носієм емоції, відчуває її – Експірієнсера, та учасника, який є причиною цієї емоції – Стимула. Наприклад: укр. (1) *Галина радує батьків* – стимулом постає Галина, а Експірієнсером батьки. Дієслова даної групи мають таку формулу тлумачення “X каузує Y бути у стані радості”.

Дослідники емоції радості вважають, що ця емоція може переживатися тихо або супроводжуватися іншими емоціями – веселістю, спокоєм, вдоволенням [6:66]. Але радість має більш чуттєво-психологічну природу, ніж вдоволення. О. Пеньковський розуміє радість як задоволення для душі та духа, а вдоволення – як радість тіла. На його думку, поняття *задоволення* є ширшим за поняття *радість* та охоплює частину семантичного комплексу поняття радості. У роботі поділяється такий погляд, тому що синонімічні ряди дієслова *радувати* включають також дієслова із компонентом *задоволення*. У словникових тлумаченнях цих дієслів обов'язково міститься сема «радість», «радісний», або «задоволений».

У мовах, що досліджуються, до цієї групи віднесено дієслова:

а) у німецькій мові це дієслова *freuen, erfreuen, behagen*, які мають значення ‘*Freude bereiten, machen*’ ‘доставити радість’; напр.: (2) *Überhaupt fand ich Bäckerhosen nicht besonders schick, aber sie waren billig, und das freute meine Mutter* [25] ‘Взагалі, я визнав

брюки пекаря не дуже елегантними, але вони були дешевими, та це радувало мою матір’;

б) у французькій мові каузацію стану радості передає дієслово *réjouir* ‘mettre en joie, rendre joyeux’ ‘порадувати’: (3) *Il n’y a pas de plus grande joie que de réjouir un autre être* [26] ‘Не існує більшої радості, ніж радувати іншу істоту’. Треба зауважити, що у французькій мові більш уживаними є аналітичні каузативні конструкції, ‘causer de la joie’ ‘причинити радість’, ‘comblér de joie’ ‘сповнити радістю’ або ‘mettre en état de joie’, ніж дієслово *réjouir*. Дієслово *réjouir* найповніше передає значення каузації стану радості у французькій мові. Інші дієслова, такі як *dérider*, мають часткове відношення до радості, та позначають також стан веселощів.

в) в англійській мові значення каузації радості передають дієслова *to brighten up, to gladden* ‘make or become more cheerful’ ‘ставати або робити когось більш радісним’, *to please* та *to rejoice* ‘cause joy to smb’ ‘спричиняти радість’: (4) *I love to rejoice their poor Hearts at this season* [27] ‘Я люблю радувати їх бідні серця у цю пору року’;

г) в російській мові до цієї групи віднесені дієслова *радовать, обрадовать, порадовать, тешить*, які мають значення ‘взбуджувати, викликають радість в ком-нибудь, доставляють радість’, напр.: (5) ‘Тебе лучше, вот что я вижу, вот что меня радует, — отвечал Василий Иванович’ [28].

д) в українській мові каузацію радості передають дієслова *радувати, порадувати, тішити*, зі значенням ‘викликати почуття радості’. Наприклад: (6) *Людей радувало, що все так обернулося, радувала пісня, що здружувала, радували ті двоє, що їх досі нема* [29].

Слід зазначити, що дієслова укр. *порадовати*, рос. *порадовать* на відміну від дієслів укр. *радувати* та рос. *радовать* позначають не тривалий стан радості, а тимчасовий. Ці дієслова позначають завершеність дії, одноразову дію, яка відбувалася обмежений час. Дієслова укр. *радувати* та рос. *радовать* навпаки позначають тривалу дію, емоцію, яка триває довший час. Це можна

простежити на прикладі: (7) *Очень порадовал и до сих пор радует Юрий Яковлев в самом запоминающемся образе* [30]. Така диференціація значення залежно від форми дієслова наявна лише у слов'янських мовах, тому що категорія виду у цих мовах виражена опозицією дієслів: префіксальні / безпрефіксні. Також, дієслова рос. *обрадовать*, нім. *erfreuen* позначають початок каузації стану радості, тоді як *freuen* та *радовать* – сам процес.

Аналіз практичного матеріалу показав, що дієслова каузації радості вживаються у різноманітному наборі ситуацій.

3. Типи каузативних ситуацій із дієсловами каузації радості

Семантичні особливості каузативного дієслова залежать від типу відображуваної ситуації. Каузативна ситуація (КС) є ключовим поняттям для аналізу висловлювання із каузативним дієсловом. КС представляє собою макроструктуру, яка містить щонайменш дві мікроситуації, пов'язані між собою відношенням каузації [7:6].

Сама ситуація у більшості випадків і є Стимулом для Експірієнсера. Тип ситуації визначає дієслово, яке є типовим для такої ситуації, а також характер суб'єктно-об'єктних відносин.

3.1. Ситуація «Повідомлення приємної новини»

Повідомлення приємних новин є характерною ситуацією, у якій вживаються дієслова каузації радості. Типовими дієсловами-вербалізаторами таких ситуацій є: у німецькій мові *erfreuen*, у російській мові *обрадовать*, *порадовать*, в українській *порадувати*. Наприклад, нім. (8) *Wenn du mir von diesen etwas sagen möchtest, würdest du mir das Herz erfreuen* [31] 'Якби ти мені про це щось розповів, ти б порадував моє серце'. У ситуації цього типу Стимул *du* діє так, щоб повідомити Експірієнсера *mir* приємну новину та цим викликати у нього почуття радості. Порівняємо: рос. (9) *О! Когда же вы так её любите, то должен я вас обрадовать. Я везу её в Москву для того, чтоб сделать её счастье* [32]. Дієслова рос. *обрадовать* та нім. *erfreuen* містять у своєму значенні вказівку на «початок» каузації емоції радості у Експірієнсера та миттєвість. У ситуаціях із дієсловом *порадовать* актуалізуються семи

завершеності дії, здійснення дії у певному відрізку часу, проте немає миттєвості, початок каузації емоції не актуалізується. Такі видові відтінки дії каузації стану виражаються в українській та російській мовах префіксальними формами дієслів. Щодо німецької та французької мов, такі видові відтінки виражаються опозицією часових форм – імперфекта та перфекта.

3.2. Ситуація «Активна дія Стимула, що викликає радість у Експірієнсера»

У ситуації цього типу Стимул виконує активну дію та цим приводить Експірієнсера до стану радості. Наприклад: фр. (10) *Tu m'as réjoui en chantant* [33] 'Ти порадував мене, співаючи' або англ. (11) *To please him she learned to talk about what she read and what she thought* [34] 'Щоб порадувати його, вона навчилась розповідати про те, що вона прочитала та про що думала'. Стимул може виконувати мовленнєву дію (*співати, розповідати, говорити*) або фізичну дію (*танцювати, дарувати* та ін.).

Треба зауважити, що сам Експірієнсера може виконувати активну дію та цим каузувати у самого себе позитивні емоції. У такому випадку роль Стимула бере на себе іменник, який позначає дію, процес: рос. (12) *Возня с «детворой» ее больше не радовала* [35]. У прикладі (12) Стимулом є іменник *возня*, який позначає фізичну дію. Такі ситуації позначають також рефлексивну дію, яка спрямована на себе: укр. *порадувати себе ласощами* (тобто поїсти ласощів та цим порадувати себе), рос. *порадовать себя новым платьем* (купити собі нову сукню). У таких конструкціях дія є прихованою, її можна вивести, перефразовуючи речення або розкладаючи його на частини.

На прикладах німецької та французької мов не було виокремлено рефлексивних ситуацій із каузативними дієсловами, замість них широко вживаються зворотні дієслова *sich freuen, se réjouir*.

3.3. Ситуація «Приємна подія»

а. Зовнішня подія

У ситуації зовнішньої події у якості Стимула постають інші особи (приклад ()), які створюють каузативну ситуацію або взагалі

абстрактні події, у яких не приймає участі інша особа: (13) *Курс национальной валюты также будет радовать инвесторов* [36]. Типовим прикладом зовнішньої події є ситуації візиту, наприклад: англ. (14) *We'll usher him in with a merry din, That shall gladden his joyous heart* [37] ‘Ми завітаємо до нього з веселим гуркітом, це повинно порадувати його серце’ або рос. (15) *Ксения Васильевна, вы так обрадовали нас своим приездом* [38]. Також у ситуаціях цього типу причиною радості Експірієнсера є події, створені іншою особою або вчинки іншої особи: нім. (16) *“Es freut mich, dass Sie das einsehen”, fuhr der Agent gleichmutig fort* [39] ‘Мене радує, що ви це визнаєте, - холоднокровно продовжував агент’ та (17) *Chacun fera de son mieux pour ne pas sombrer dans la peine et réjouir un peu les autres, même les pauvres mamans séparées de leurs enfants* ‘Кожен зробить все, щоб не загинути у стражданні та порадувати трохи інших, навіть бідолашні матері, розлучені зі своїми дітьми’ [40].

б. Внутрішня подія

Щодо внутрішньої події, тут Експірієнсера радує його внутрішній стан, процеси, події які відбуваються не у навколишньому середовищі, а у внутрішньому світі Експірієнсера. Таким чином, Стимулом каузації емоційного стану радості можуть бути інші емоції, які переживає Експірієнсер, а також його думки, спогади, мрії, бажання, тобто результати ментальної діяльності. Наприклад, рос. (18) *То есть она понимала, что желать себе человека в безразличное владение – нехорошо, но её радовало, что в ней живет – и всё сильнее – это желание, что она, оказывается, не умерла ещё* [41]. Інші емоції (напр. натхнення, зацікавлення, захоплення) часто постають стимулом, причиною почуття радості: напр. рос. *тешить себя надеждой*, укр. *радувати себе думками*. У французькій мові у ролі об'єкта дієслова *réjouir* постають іменники на позначення негативних почуттів: фр. (19) *Pourquoi l'humiliation est-elle plus douloureuse au coeur que le plaisir ne le réjouit?* [42] ‘Чому приниження таке болюче до серця, що навіть задоволення не може його усунути’. Тут метафоричний дієслівний вираз *réjouir l'humiliation* дослівно можна перекласти як ‘порадувати приниження’, тому у перекладі застосовано дієслово *усунути*.

3.4. Ситуація «Спостереження за Стимулом»

У ситуації цього типу Експірієнсер є спостерігачем за певним об'єктом матеріального світу. Інформація, яку отримує Експірієнсер за допомогою таких почуттів, як зір, слух, викликає у нього почуття радості. Стимулом у таких ситуаціях можуть бути природні явища, об'єкти або твори мистецтва, предмети, створені людиною.

а. Спостереження за натурфактом.

У літературі багато прикладів того, що природа викликає у людини позитивні емоції. Наприклад, людина може спостерігати такі природні об'єкти, як водойми (озера, моря, ріки, струмки), рослини (квіти, дерева), небесні світила (зірки, сонце, луна, місяць), кліматичні явища (дощ, сніг), і вони можуть викликати у неї почуття радості: (20) укр. *Як тишать нас озера, гори, квіти, Роса і теплий грім, і шепіт віт* [43]. Такі ситуації поширені у п'яти досліджуваних мовах: (21) нім. *Wundervolle Ausblicke und Panoramen, die das Auge erfreuen, und saftige, grüne Bergweiden...*[44] 'Ці неймовірні крайовиди та панорами, які радують око, та свіжі, зелені горні полонини...', або фр. (22) *La forêt, splendid, me réjouissait, mais c'était la mauvaise saison, et la chasse fut très moyenne* [45] 'Ліс, розкішний, радував мене, але була погана пора року і полювання було так собі'. Стимулом почуття радості можуть бути також процеси, які відбуваються у природі: напр. цвітіння: (23) *При хорошем уходе может радовать цветением жителей средней полосы вьющаяся жимолость* [46].

б. Спостереження за артефактом.

Твори мистецтва у багатьох випадках виступають у ролі Стимула каузації позитивних емоцій. Людина створена таким чином, що завжди прагне до творчості. Так, картини, архітектурні споруди, книги викликають у Експірієнсера багато приємних почуттів. Твором мистецтва можуть бути будь-які речі: рос. (24) *Чайник обязан не просто кипятить воду, но радовать глаз* [47]. У прикладі (24) мається на увазі, що зовнішній вигляд чайника повинен бути красивим, щоб викликати приємні почуття у користувача.

Також, не тільки твори мистецтва викликають почуття радості у Експірієнсера, але й будь-які речі, які мають важливість для людини за певних обставин: (25) *Вообще-то я не модница, но сапожки меня радуют* [48], або (26) *que nos retrouvailles me réjouissaient au delà de ce qui est permis à une âme bien née* ‘як радували мене наші знахідки...’ [49].

Особливістю ситуації спостереження є наявність у ряді випадків метафоричного Експірієнсера. Оскільки ситуація спостереження передбачає що, експірієнсер спостерігає за Стимулом за допомогою зору або слуху, то вербалізація такої ситуації може включати ще одного учасника – частину тіла, наприклад «радувати/ милувати/ око», «радувати серце, душу». Особливості таких колокацій ДКР із іменниками, що позначають частини тіла наявні у всіх досліджуваних мовах, але не є ідентичними. Так, у німецькій *das Herz erfreuen*. У французькій, російській та українській мовах широко вживаються словосполучення *réjouir l'âme* ‘радувати душу’, *réjouir le coeur* ‘радувати серце’, *réjouir les yeux* ‘радувати очі’. В англійській мові такими словосполученнями є *to delight the eye* ‘задовільняти очі’, *to rejoice the heart* ‘радувати серце’. В українській мові поряд із фразеологізмом *радувати око*, широко вживається *милувати око/вуха/зір*, іноді *милувати душу*, хоча самостійно дієслово *милувати* не позначає каузативу стану радості, а позначає більш фізичні пестощі. Пор. (27) *Тішили і милували око різної масті коні — вороні, сірі, гніді, білі, карі, солові...* [50] та (28) *Скучив за нею, цілував, милував до ранку* [51].

Можна сказати, що такі фразеологічні колокації містять в собі вказівку на ментальну роботу, яка відбувається в уяві людини при спогляданні, слуханні. Це можуть бути образи, асоціації та їх емоційна оцінка.

3.5. Ситуація «Фізичне відчуття, яке викликає у Експірієнсера радість»

У ситуації цього типу, Експірієнсер відчуває фізичне почуття, яке викликає у нього позитивні емоції. Стимулом емоції є фізичне відчуття, таке як наприклад *холод, тепло, тремтіння,*

подув повітря та ін. Такі фізичні відчуття можуть бути викликаними природними явищами, або стимульованими самим експірієнсером. Порівняємо: англ. (29) *And they are once again dashing along the open road, with the fresh clear air blowing in their faces and gladdening their very hearts within them* [52] ‘І вони знов мчать широкою дорогою, і свіже, чисте повітря обвіває їхні обличчя та радує серця’ та укр. (30) *Його радував морозний ранок і якийсь особливий бадьорий ритм, що відчувався в кожному рипінні сідла і в кожному подиху товаришів* [53]. У прикладі (29) стимулом постає природне явище – вітер, у прикладі (30) – фізичне відчуття ритму.

У французькій мові зустрічається також фразеологічна колокація *réjouir la lèvre* ‘порадувати губу’, що позначає ‘викликати приємні смакові відчуття’, в німецькій, англійській, російській та українській мовах таких прикладів не виявлено.

4. Висновки

Отже, дієслова каузації радості дещо по-різному вживаються у досліджуваних мовах. Так, нім. *erfreuen*, рос. *обрадовать* позначають початок каузації радості та/або короткостроковість стану радості, тоді як дієслова рос. *радовать*, укр. *радувати* – не мають прямої вказівки на початок каузації та короткостроковість стану і можуть вказувати на досить тривалий час перебування у стані радості. Префіксальні дієслова рос. *порадовать*, укр. *порадувати* позначають тимчасовий стан радості. У ситуаціях із ними актуалізуються семи завершеності дії, здійснення дії у певному обмеженому відрізку часу. Як зазначено у п. 3.1., такі відтінки значення залежать від категорії стану, яка існує в українській та російській мовах. В німецькій та французькій мовах видові відтінки виражаються формами імперфекта та перфекта, а значить і відтінки значення залежать від часових форм або інших уточнюючих лексем.

На матеріалі досліджуваних мов було виокремлено наступні типи ситуацій, у яких вживаються дієслова каузації радості: 1. Повідомлення Експірієнсера приємної новини. 2. Виконання стимулом дії, що каузує у Експірієнсера почуття

радості. 3. Приємна подія: а) зовнішня; б) внутрішня. 4. Спостереження за Стимулом: а) за натурфактом; б) за артефактом. 5. Фізичне відчуття, яке каузує радість у Експірієнсера.

У дослідженні виокремлено фразеологічні колокації, які формуються за допомогою каузативних дієслів та назв частин тіла або нематеріальних складових людини, наприклад «радувати око», «радувати серце, душу». Такі колокації наявні у всіх досліджуваних мовах і вживаються у ситуації спостереження за артефактом, але не всі вони є ідентичними. Наприклад, в англійській мові поряд із дієсловами *to rejoice*, *to gladden* вживається дієслово *to delight*, яке позначає більш почуття задоволення, ніж радості ‘*to give somebody a lot of pleasure and enjoyment*’ і формує фразеологізм *to delight the eye* ‘задовільняти очі’, а в українській мові широко вживається словосполучення *милювати око*, тоді як окремо дієслово *милювати* не позначає каузацію емоції радості (п. 3.4.).

Треба також зазначити, що конструкції із каузативним дієсловом *freuen* широко вживаються у німецькій мові у ситуаціях, коли наявна підкреслено ввічлива форма. Наприклад, конструкція *wie es mich freuen würde, wenn...* ‘це мене б дуже порадувало, якби...’ звичайно перекладається українською мовою ‘був би дуже радий’. Для української та російської мов характерно перекладати такі конструкції без вживання каузативу. Наприклад, нім. *Das freut mich, dich zu sehen*, звичайно перекладають як ‘Радий тебе бачити’, без каузативного дієслова *радувати*. Щодо англійської та французької мов, вживання дієслів каузації радості у ввічливих формах не є типовим, навпаки, вживаються конструкції із прикметниками або дієприкметниками, наприклад англ. *I am very glad that* ‘дуже радий, що’ або іменникові конструкції *I have great pleasure in* ‘маю задоволення’ або фр *ravi de vous voir* ‘радий вас бачити’.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кустова Г. И. О семантическом потенциале слов энергетической и эксперенциальной сферы / Галина Ивановна Кустова // Вопросы языкознания. 2005, № 3. 2. Кучман І. М. Функціонально-семантична категорія каузативності в сучасній українській мові: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / [Гроп Миколайович Кучман](#) – Київ: Б.в., 2011. – 19 с. 3. *Ленько Г. Н.* Выражение категории эмотивности в художественных произведениях французских, английских и немецких авторов конца XX, начала XXI веков. Дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук: 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Галина Николаевна Ленько – М., 2001. С. 59-65. 4. *François J.* Changement, causation, action. Trois catégories sémantiques fondamentales du lexique verbal français et allemand / Jacques François. Genève (Droz) 1989. 5. *Kailuweit, R.* Linking: Syntax und Semantik französischer und italienischer Gefühlsverben // Linguistische Arbeiten. – Tübingen: Niemeyer, 2005.- Bd. 493 – 372 S. 6. *Пеньковский А.Б.* Радость и удовольствие в представлении русского языка // Арутюнова Н. Д. (отв. ред.) Логический анализ языка: Культурные концепты М.: Наука, 1991, с. 148-155. 7. *Недялков В. П., Сильницкий Г. Г.* Типология каузативных конструкций / Владимир Петрович Недялков, Георгий Георгиевич Сильницкий // Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив. Под ред. А. А. Холодовича – Л., 1969. С.5-19. 8. *Diwersy S., François J.* La combinatoire des noms d’affect et des verbes supports de causation en français : étude de leur attirance au niveau des unités et de leurs classes syntactico-sémantiques / Sacha Diwersy, Jacques François. – Revue Tranel, vol. 55, 2011. – P. 139-161. 9. *Schmidhauser B.* Kausalität als linguistische Kategorie: Mittel und Möglichkeit für Begründungen / Beda Schmidhauser. – Tübingen: Niemeyer, 1995.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ:

10. Академічний тлумачний словник української мови [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://sum.in.ua>. 11. Большой толковый словарь русского языка. - 1-е изд-е: СПб.: Норинт С. А. Кузнецов. 1998. 12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. — 1736. 13. Корпус текстів української мови [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mova.info/> 14. *Национальный корпус русского языка* [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://www.ruscorpora.ru/> 15. Словарь русского языка: В 4-х тт. / Под ред. А. П. Евгеньевой. — 4-е изд., стер. — М.: Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999. - (Малый академический словарь, МАС). 16. Словник синонімів української мови у двох томах – Київ: Наукова думка, 2006. 17. Base textuelle Frantexte : <http://www.frantext.fr/> 18. British National Corpus: <http://corpus.byu.edu/bnc/>. 19. *Das Digitale Wörterbuch der deutschen Sprache* [e-source]. – Available at: <http://www.dwds.de/> . 20. Duden. Das Bedeutungswörterbuch. 4.neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Dudenverlag. Mannheim, 2010 – 1151s.

21. Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française. - Société du nouveau littré. 1973. 22. Le Robert Micro. Dictionnaire d'apprentissage de la langue française. Alain Rey, Monreal, 1998. 23. Longman Lexicon of Contemporary English. Tom McArthur. Longman Group Limited, 1998 – 910 p. 24. The Concise Oxford Thesaurus. Oxford University Press, 1995 – 896 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

25. Goosen, frank. Liegen lernen: roman, heyne, 2002, s. 40. 26. Gide, andre. Les faux monnaieurs. Breal, 2001. 27. The penny magazine of the society for the diffusion of useful knowledge. Charles knight and co, london, 1843. P. 394. 28. Тургенев и.с. отцы и дети: <http://www.ruscorpora.ru/>. 29. Гончар, о. Собор, київ: дніпро, 1989. 30. Ирония судьбы. Классика советского кино (2009-2011) <http://www.ruscorpora.ru/>. 31. Hesse, hermann. Siddhartha. Dover publications, inc., 1998. S. 162. 32. Фонвизин д. И. Недоросль: <http://www.ruscorpora.ru/>. 33. Barrès, maurice. Cahiers, t. 3, 1903, p. 144. 34. Sherry derr wille, seducing sir gwain, lulu.com, 2014, p.60. 35. Грекова и.. Перелом (1987) <http://www.ruscorpora.ru/> 36. Лаврентьев с. Экономика на качелях. 2010. <http://www.rbcdaily.ru/finance/562949978994268>. 37. Dickens, charles. The posthumous papers of the pickwick club <http://corpus.byu.edu/bnc/>. 38. Островский, а. Не от мира сего <http://www.ruscorpora.ru/> 39. Ende, michael. Momo: <http://www.dwds.de/>. 40. De gaulle, anthonioz. Genevieve, la traversee de la nuit, 1998, p. 28. 41. Слаповский а. И. Гибель гитариста, вагриус, 2000 – с. 2. 42. Bianciotti, hector, le pas si lent de l'amour 1995, p.27. [Http://www.frantext.fr/](http://www.frantext.fr/). 43. Зеров м. К. Вибрані твори, 1966, с. 49. 44. Wörterbuch englisch-deutsch: <http://www.linguee.de/>. 45. Schwartz, laurent. Un mathématicien aux prises avec le siècle, 1997, p. 470. 46. Кукулина а. Декоративные жимолости // «наука и жизнь», 2006 <http://www.ruscorpora.ru/>. 47. Зубцова я. Где коровы летают: <http://www.ruscorpora.ru/>. 48. Грекова и. Перелом. [Http://www.ruscorpora.ru/](http://www.ruscorpora.ru/). 49. Bianciotti, hector, le pas si lent de l'amour 1995, p. 33. [Http://www.frantext.fr/](http://www.frantext.fr/). 50. Малик в. К. Черлені щити: <http://www.mova.info/>. 51. Мушкетик ю. М. Останній гетьман: <http://www.mova.info/>. 52. Dickens, charles. The posthumous papers of the pickwick club: <http://corpus.byu.edu/bnc/>. 53. Довженко о. П. Твори, 1958, с. 151.: <http://sum.in.ua/s/raduvaty> .

КІЗІЛЬ М. А.

Запорізький національний університет

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕЛЕСКОПІЧНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статтю присвячено дослідженню структурних особливостей комп'ютерних термінів-телескопізмів англійської мови. Розглядаються основні структурні типи телескопічних термінів. Визначаються також найбільш продуктивні суфікси та префікси, що беруть участь у творенні англійських термінів-телескопізмів вказаної сфери.

Ключові слова: телескопічний термін, основа, скорочення, структурні типи, афіксоїд, префікс, суфікс.

Статья посвящена исследованию структурных особенностей компьютерных терминов-телескопизмов английского языка. Рассматриваются основные структурные типы телескопических терминов, которые образовались слиянием двух или более сокращенных основ. Определяются также наиболее продуктивные суффиксы и префиксы, которые принимают участие в создании английских терминов-телескопизмов указанной сферы.

Ключевые слова: телескопический термин, основа, сокращение, структурные типы, аффиксоид, префикс, суффикс.

The article is devoted to the investigation of structural peculiarities of telescoped computer terms of the English language. Main structural types of telescoped terms created by merging of two or more contracted stems are considered. Most productive suffixes and prefixes that take part in the production of English telescoped terms of the mentioned sphere are determined as well.

Key words: telescoped term, stem, contraction, structural types, affix, prefix, suffix.

Термінологічна система сфери комп'ютерних технологій належить до однієї з наймолодших терміносистем англійської мови, що сформувалася лише наприкінці двадцятого століття у зв'язку із появою та розвитком нової техногенної сфери, яка докорінно змінила життя людства. Оскільки лідером цієї сфери були та залишаються Сполученні Штати Америки, цілком

природним є той факт, що номінація її об'єктів і понять відбувалася саме англійською мовою. Наслідком глобального розповсюдження персональних комп'ютерів та мережі Інтернет є неологічний бум, якого зазнала англійська мова, кількісне зростання її словникового складу, якісні зміни в засобах і шляхах утворення нових неологізмів, значна кількість яких є телескопізмами.

Незважаючи на той факт, що перші телескопізми виникли в англійській мові ще в XV столітті, вони, здебільшого, мали оказіональний характер і не сприймалися носіями мови як повноцінні номінативні одиниці, а спосіб їх утворення, як такий, що був здатним конкурувати з традиційними способами словотвору. Ситуація докорінно змінилася в XX столітті, коли в лексичному фонді англійської мови, зокрема її американському варіанті, з'явилася значна кількість лексичних інновацій, створених саме шляхом телескопії. На думку, Ю. А. Зацного телескопія є одним із найбільш розповсюджених способів словотвору в американському варіанті англійській мові, починаючи з вісімдесятих років XX століття [6:8]. Саме в американському варіанті на сучасному етапі виникає найбільша кількість телескопічних новотворів, які успішно запозичуються в інші національні варіанти англійської мови. Достатня кількість таких одиниць є термінами сфери комп'ютерних технологій.

Актуальність статті визначається недостатнім вивченням англійських термінів-телескопізмів сфери комп'ютерних технологій в сучасній англістиці. Роль таких термінів у розвитку англійської мови важно переоцінити. **Метою** даної статті є з'ясування структурних характеристик телескопічних одиниць сфери комп'ютерних технологій. Досягнення поставленої мети припускає вирішення наступних **завдань**: розглянути підходи до виокремлення телескопічних одиниць, що існують у сучасній лінгвістиці, уточнити поняття “телескопія”, здійснити аналіз структурних особливостей англійських термінів-телескопізмів сфери комп'ютерних технологій, дослідити найбільш продуктивні

афіксоїди, що використовуються при творенні визначених телескопізмів.

Об'єктом статті є комп'ютерні терміни англійської мови, утворені шляхом телескопії, а **предметом** постають їх структурні характеристики.

Матеріалом статті слугували комп'ютерні терміни-телескопізми, отримані методом суцільної вибірки із сучасних англійських лексикографічних джерел.

Наукова новизна статті зумовлена тим, що в ній вперше здійснюється системний аналіз англійських термінів-телескопізмів сфери комп'ютерної технології з точки зору їх структурної організації.

Незаслужене віднесення телескопічного словотворення (термін був вперше використаний М. М. Маковським у статті “Мовний механізм лексико-семантичного запозичення”, 1970 [8] на периферію дослідження спричинило виникнення ряду проблем, що стосуються формальних і функціональних особливостей телескопічних одиниць.

Перш за все, необхідно уточнити сам термін, який позначає цей словотворчий спосіб. У сучасній лінгвістиці вживається ряд назв, що відображає один і той же спосіб утворення нових слів. За влучним зауваженням Г. Вентворта, жоден із класів слів, існуючих в мові, не має стільки позначень цього терміна (*portmanteau word, portmanteau, blend-word, amalgam, amalgam word, amalgam form, fusion word, fusion, composite, composite word, overlapping word, conflation, coalesced word, coalesce form, telescope word, telescoped word, hybrid, analogical neologism, brunch word, counter-word, cross-form, word blending, contamination*) [17:45]. Подібний термінологічний різнобій спостерігається і у вітчизняній лінгвістичній літературі. Лексичні одиниці, отримані в результаті даного способу словотворення, називаються *телескопічними словами* [11], *контамінаціями* [2], *словами-злитками* [4], *згортками* [1] та ін. Сам спосіб створення нових слів називають *вставним словотворенням* [7], *телескопічним словотворенням* або *телескопією* [11], *словозлиттям* [4], *контамінацією* [7] тощо.

Причиною появи численних термінів стала відсутність чітких критеріїв віднесення лексичних одиниць до телескопічних утворень, відсутність ретельного і всебічного дослідження специфічних особливостей телескопічних одиниць, що визначило різне розуміння сутності даного словотворчого явища – телескопії. Спочатку термін “телескопія” згадувався у зв’язку зі способом утворення неологізмів шляхом накладення морфем одного вихідного компонента на морфему іншого вихідного компонента, оскільки подібне накладення нагадує “висування трубок телескопа”. Подібне поняття самого явища значно розширилося і стало включати не тільки спосіб утворення нових лексичних одиниць шляхом накладання морфем, але також і спосіб з’єднання частин морфем вихідних компонентів. Сам же термін “телескопія” зберігся, означаючи процес створення нових слів способом нерегулярного зрощення морфем [5:6].

Дискусійним продовжує залишатись питання про обсяг телескопічного словотворення, коли телескопія розглядається в широкому, вузькому і максимально вузькому планах [12:16]. Прихильники вузького розуміння телескопії К. Бергстром [13], Г. Марченд [14] відносять до телескопічних одиниць утворення, створені злиттям будь-яких частин вихідних слів: *chortle* – *chuckle* + *snort*. Г. Марченд визначає телескопію як метод з’єднання частин слів в одне слово і не вказує, які конкретно частини слів вступають в комбінаторику. У той же час дослідник не вважає телескопічними лексичні одиниці, створені за моделями “початок першої основи + друга повна основа” і “повна перша основа + кінець другої основи”, відносячи їх до групи “*clipping*” [14:82]. К. Бергстром присвятив свою дисертацію саме вивченню контамінації, оскільки вона виявляється в утворенні, так званих, “слів-валіз” (*portmanteau words*) і навіть цілих виразів такого ж характеру. Головною причиною утворення змішаних форм (*blendings*) автор вважає аналогію і визначає, що “контамінація” виникає як прояв аналогії, наприклад: *askility* – *ability* + *skill*, *preet* – *pretty* + *sweet* [13:23].

Звужуючи межі телескопії, більшість лінгвістів розуміють під телескопією процес творення нових слів шляхом злиття лише

певних частин – початкової й кінцевої – двох слів, тобто слова типу *raecon* “маяк радіолокації”, де *ra* – це ініціальна частина першого початкового компонента *radar*, а *con* – фінальна частина другого початкового слова *beacon*. Телескопічна одиниця, якщо її розглядати за формальними ознаками, це “...не механічне з’єднання елементів початкових слів, а як правило, тісне прикріплення ініціальної частини однієї початкової основи до фінальної частини іншої” [17:22]. Узагальнюючи різноманітні підходи до телескопізмів, ми вважаємо, що ці одиниці утворені злиттям двох (чи більше) усічених основ, а також злиттям повної основи з усіченою, в результаті якого утворюється нове слово, повністю або частково поєднуючи значення усіх елементів, що входять в нього.

Телескопізми утворюються шляхом складання скорочених основ, скорочення двох або однієї основ за умов існування двох вихідних елементів. За структурними типами відповідно виокремлюють: повні телескопічні слова, часткові та “накладні” телескопізми [9:13]. Повні телескопізми, створені злиттям двох або більше скорочених основ в одне слово, вже стали об’єктом численних лінгвістичних розвідок. Наше дослідження структурних характеристик англійських комп’ютерних термінів здійснювалося за класифікацією Т. Р. Тимошенко, яка запропонувала розподіл повних телескопізмів на наступні підгрупи [12:126]:

а) утворені злиттям двох скорочених форм вихідних основ (*hacktivist*, *hacking* + *activist*, тобто “*хактивіст*”, що позначає *хакера, який зламує систему для подальшої агітаційної діяльності*);

б) утворені злиттям початку першого компонента та початку другого: (*hackint*, *hacking* + *intelligence*, тобто “*хакерство*” + “*розвідка*”, що позначає *секретну інформацію, яку отримали після зламу комп’ютерної системи; datacasting*, *data* + *broadcasting*, як загальне позначення *передачі будь-якої інформації через “цифрові” мережі, webcasting* (*web*+ *broadcasting*) – “*передача інформації через “світлове павутиння*”);

в) утворені злиттям початкових частин скорочених основ вихідних слів, а також слова-злитки скороченої частини другого

компонента (*podcast, iPod+broadcast*, тобто “аудіо-файл, який можна завантажити та прослуховувати на комп’ютері, телефоні”);

г) утворені злиттям початку першого компонента одного слова та середини другого компонента наступного слова (*confab, confer + confabulation – чат-конференція у мережі Інтернет*);

д) утворені злиттям закінчення першого компонента із закінченням другого (*bluejacking, Blue(tooth) + jacking*, тобто *викрадання даних із чийогось мобільного телефону, надсилаючи анонімне повідомлення через Bluetooth*).

Як відомо, внаслідок своєї структури телескопізми англійської мови є постачальниками нових афіксоїдов. Афіксоїд – це компонент складного або складноскороченого слова, який повторюється з одним і тим же значенням у ряді слів і наближається за своєю словотворчою функцією до префікса або суфікса [10:45].

Можна сказати, що афікс, перш ніж стати власне афіксом, спочатку був значущим словом, потім перехідний етап – афіксоїд, і тільки потім він перетворюється на префікс або суфікс даної одиниці, її значення стає більш загальним, неконкретним, поки вона не набуде абстрактність афікса і не перетвориться на префікс або суфікс. Таким чином, залежно від того, яку роль (префікса чи суфікса) виконують афіксоїди, їх можна поділити на префіксоїди і суфіксоїди.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив встановити найбільш розповсюджені префікси у творенні англійських термінів сфери комп’ютерних технологій. “Вибух” інновацій з елементом *cyber-* в значній мірі пов’язується з глобальною комп’ютерною мережею “Інтернет”. Саме “світ” Інтернета почали називати кіберпростором – *cyberspace*. Термін *cyberspace* якраз і стало зразком для незчисленної кількості “кіберслів”, а елемент *cyber-* набув додаткового значення “пов’язаний з комп’ютерною мережею “Інтернет”, такий, що здійснюється через комп’ютерну мережу “Інтернет”, зокрема: *cybercommerce, cybershopping, cybercash, cybermoney, cybercurrency, cyberclinic, cybermedia, cyberpolitics, cyberjournalism, cyberattack, cybersecurity,*

cyberdefence, cybersecrecy, cybervulnerability, cyberweapon, cyberwarfare, cyberchondria, cybercop, cyberculture.

Якщо *cyber-* з самого початку було, фактично, закріплено за інформаційною революцією, то інший продуктивний елемент *techno-*, в певній мірі синонімічний афіксоїду *cyber-*, зазнав “інфоспеціалізації” і широко використовується для введення понять, пов’язаних з сучасною, особливо з комп’ютерною технікою, наприклад: *technoangst* – “страх перед сучасною інформаційною технологією”, *technointelligentsia* – “науковці, фахівці в сфері сучасної техніки”, *technopreneur* – “підприємець, бізнесмен в галузі комп’ютерної техніки та програмного забезпечення”, *technoworld* – “центр виробництва самої сучасної техніки”, *techno-tycoon* – “магнат у галузі комп’ютерної техніки”.

Продуктивним префіксом вважається також і елемент *e-* (етимологічно – абrevіатурне скорочення слова *electronic*). Британський лінгвіст М. Квініон називає його навіть “новим префіксом “*cyber-*”, його еквівалентом [15]. Кількість інноваційних одиниць із цим префіксом, що став вводити поняття, які співвідносяться з комп’ютерною технікою й Інтернет сферою (*e-mail, e-surfing*) не піддається точним підрахункам. Численні інновації з цим елементом виникли в сфері електронного бізнесу (*e-banking, e-trading e-shopping, e-sales, e-cash, e-entrepreneur*), в “електронному видавництві” (*e-book, e-publishing, e-reading, e-title*).

Найбільш продуктивними суфіксами, що беруть участь у творенні термінів комп’ютерної сфери вважаються на сьогоднішній день суфікси *-ware* та *-net*. Так, світ комп’ютерної техніки дав англійській мові продуктивний суфікс *-ware*, який був частиною слова *software* – “програми, що контролюють комп’ютер”. Це слово разом з одиницею *hardware* (“комп’ютер, його будова”) стали моделями для численних інновацій, що означають різні види та типи комп’ютерних програм, наприклад: *cheapware, courseware, freeware, groupware, merchantware, shareware, shovelware, vapourware*. В сфері комп’ютерних технологій широко вживаються лексичні одиниці із суфіксом *-net*, наприклад: *extranet*

(комп'ютерна мережа, що з'єднує комп'ютери певної фірми), *intranet* (комп'ютерна мережа, що з'єднує певну фірму з постачальниками), *evernet* (техніка, що надасть можливість постійного та надійного зв'язку з Інтернет шляхом використання простих приладів, у тому числі навіть побутових).

Отже, особливістю утворення телескопічних комп'ютерних термінів англійської мови є те, щонайменше, один з його компонентів представлений не цілою, а усіченою основою, її фрагментом, «уламком» або, якщо в злитті зберігаються обидва або більше вихідних слів, то наявне накладення. У цьому полягає основна відмінність телескопізмів від словоскладання, при якому компоненти нового слова являють собою цілі нескорочені основи. Багато телескопізмів, на відміну від аббревіатур, не мають відповідних вільних словосполучень, а утворюються завдяки встановленню асоціативних зв'язків між двома синтаксично відокремленими словами. Це дозволяє нам говорити про окремішій від словотвору в англійській мові як телескопічне словоскладання. Подальші дослідження вбачаємо в більш детальному дослідженні афіксів англійських телескопічних термінів сфери комп'ютерних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алянская Э. Я.* К проблеме отражения многокомпонентных терминов и терминологических сочетаний в отраслевых словарях / Э. Я. Алянская // Проблемы общей и терминологической лексикографии. – Баку, 1978. – С. 6–7.
2. *Беликова И. А.* Особенности образования терминов-неологизмов в подязыке компьютерной техники : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.04 / Ирина Александровна Беликова. – Омск, 2004. – 147 с. 3. *Берман И. М.* О «вставочном» типе словообразования / И. М. Берман // Вопросы языкознания. – 1959. – № 2. – С. 104–107. 4. *Волошин Ю. К.* Общий американский сленг : состав, деривация и функция (лингвокультурологический аспект) / Ю. К. Волошин. – Краснодар : КубГУ, 2000. – 282 с. 5. *Заботкина В. И.* Новая лексика современного английского языка : учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / В. И. Заботкина. – М. : Высшая школа, 1989. – 126 с. 6. *Зацний Ю. А.* Развитие словарного состава современной английской мови / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя : Вид-во Запорізь. нац. ун-ту, 1998. – 429 с. 7. *Егорова К. Л.* О так называемом телескопическом словообразовании / К. Л. Егорова // Филологические науки.– 1985. – № 5. – С. 56–60. 8. *Маковский М. М.* Языковой механизм лексико-семантического

заимствования / М. М. Маковский // Иностранные языки в школе. – 1970. – № 3. – С. 11-19. 9. *Маракушина Г. В.* Роль компрессии в лексической номинации (на материале английского, немецкого и русского языков) : автореф. дис. ...канд. филол. наук : 10.02.20 / Галина Владимировна Маракушина. – М., 2008. – 19 с. 10. *Лопатин В. В.* Морфемика / В. В. Лопатин // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 546 с. 11. *Омельченко Л. Ф.* Телескопійні слова сучасної англійської мови та їх структурно-семантична характеристика / Л. Ф. Омельченко // Збірник Львівського університету. Іноземна філологія. – Л., 2003. – Вип. 15. – С. 49–52. 12. *Тимошенко Т. Р.* Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.04 / Тарас Романович Тимошенко. – К. : Світ, 1975. – 176 с. 13. *Bergstrom G. A.* On Blendings of Synonymous or Cognate Expressions in English / G. A. Bergstrom. – Lund : Harrassowitz, 1966. – 211 p. 14. *Marchand H.* The Categories and Types of Present Day English Word Formation / H. Marchand // Readings in Modern English Lexicology. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 141 p. 15. *Quinion M.* Words of 2001. [Електронний ресурс] / M. Quinion. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.worldwidewords.org/>. 16. *Vachek J.* Some Less Familiar Aspects of the Analytical Trend of English / J. Vachek // Brno Studies in English. – 1961. – V. 3. – P. 9–78. 17. *Wentworth H.* Blend-words in English / H. Wentworth. – N.Y. : Ithaca, 1964. – 112 p.

ДОВІДНИКИ

18. *Князев Н. А.* Телескопные образования в сфере компьютерных технологий [Електронний ресурс] / Н. А. Князев. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.pn.pglu.ru>. 19. *Arnold C.* The hologenome : A new view of evolution [Електронний ресурс] / Carrie Arnold. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.patentlens.net>. 21. British National Corpus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/bnc/>

КЛИМЕНКО Л. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФРАНЦУЗЬКИЙ ХУДОЖНІЙ ПЛАКАТ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ЦІННІСНИХ ДОМІНАНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

У статті досліджено особливості відображення національно-специфічних реалій французької лінгвокультури у жанрі художнього плакату. Плакатні повідомлення проаналізовано як різновид текстів креолізованого типу. Визначено домінантні для плакатного жанру семантичні характеристики, засновані на стереотипізації моделей світосприйняття. Найбільш продуктивним для художнього плакату виявилось асоціативно-сміслові поле *ART DE VIVRE à la française* та звернення до національної символіки.

Ключові слова: французький художній плакат, *ART DE VIVRE à la française*, національна лінгвокультура, ціннісна домінанта, креолізований текст, стереотип.

В статье исследованы особенности отражения национально-специфических реалий французской лингвокультуры в жанре художественного плаката. Сообщения плакатов проанализированы как разновидность текстов креоллизованного типа. Определены доминантные для плакатного жанра семантические характеристики, основанные на стереотипизации моделей мировосприятия. Наиболее продуктивным для художественного плаката оказалось ассоциативно-смысловое поле *ART DE VIVRE à la française*, а также обращение к национальной символике.

Ключевые слова: французский художественный плакат, *ART DE VIVRE à la française*, национальная лингвокультура, ценностная доминанта, креолізований текст, стереотип.

The research highlights the peculiarities of the French culture-bound terms realization in the artistic poster's form. The poster's messages are analyzed as a variant of creolized texts. The French poster's predominant semantic characteristic based on the fixed-action pattern are determined. The associative-semantic field *ART DE VIVRE à la française* and the reference to the French national symbolic are identified as the most creative for French posters linguistic culture.

Key words: French artistic poster, *ART DE VIVRE à la française*, national linguoculture, value dominant, creolized text, stereotype.

На тлі глобалізації лінгвістичні розвідки дедалі більше розглядають мову крізь призму культури, а соціокультурний аспект досліджень стає одним з основоположних для сучасної антропоцентрично орієнтованої наукової парадигми. Чисельні дослідження лінгвокультурологічного спрямування приділяють увагу визначенню та аналізу смислових кореляцій, сукупність яких розкриває ціннісні домінанти національних лінгвоконцептосфер. У цьому контексті увага до феноменів окремих лінгвокультур, зокрема французької, складає **актуальність** дослідження, здійсненого на **матеріалі** творів жанру художнього плакату, що розглядається як особливий креолізований тип текстів, адже поєднує візуальну та мовну складові. Французький художній плакат постає як один із значущих феноменів, в якому знайшли втілення національні історичні та сучасні реалії – складові ціннісної домінанти національної лінгвоконцептосфери – визначені **об'єктом** дослідження.

Метою розвідки є виявлення із добірки зразків французького художнього плакату національно маркованих домінант лінгвокультури та аналіз особливостей їхньої мовної та позамовної об'єктивації (**предмету** дослідження).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше твори французького художнього плакату, жанру з історичним корінням, було досліджено із застосування сучасних підходів до аналізу креолізованого типу текстів. Це дозволило зробити нові висновки про роль та особливості об'єктивації національних ціннісних домінант у французькій лінгвокультурі.

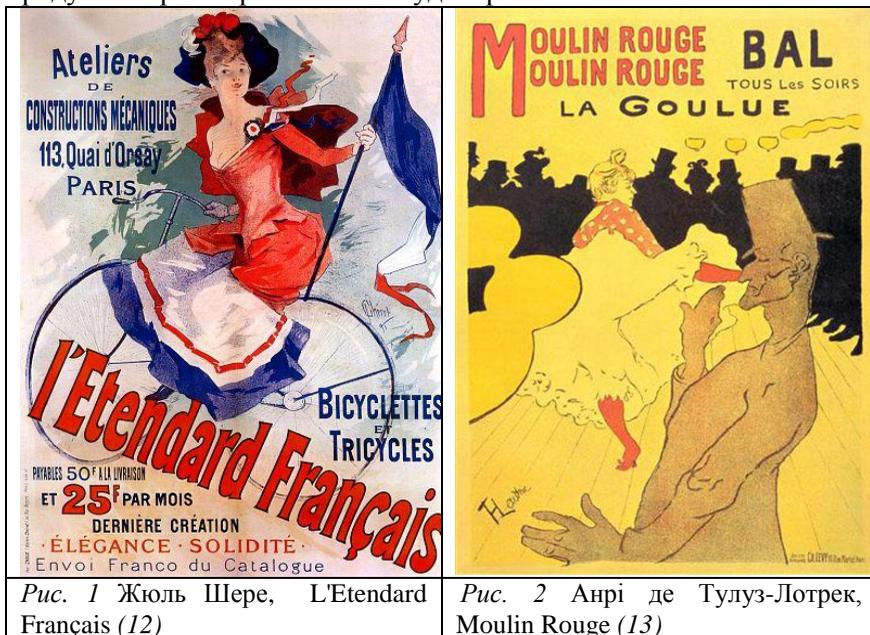
Становленню мистецтва художнього плакату як окремого жанру провідним чином посприяла новаторська роль авторів французької художньої школи, які від кінця XVIII століття дуже талановито і вдало використовували різні художні техніки та стилі для зображення яскравих повідомлень різного спрямування, *«écrit, généralement imprimé, servant à donner à un large public une information de nature officielle ou publicitaire»*[1], на великих вертикальних, здебільшого паперових поверхнях. Два основні напрямки, за якими активно розвивався художній плакат кінця XIX

– початку ХХ століття, склали основу жанру. Перший з них – імпресіоністичні плакати, представлені Жюлем Шере, Анрі де Тулуз-Лотреком, Теофілем Стейнленом, другий – стилізовані плакати естетського виду, основоположниками якого вважають Ежена Грассе, а послідовниками – Альфонса Муха, Жоржа де Фертошо [2].

Плакатний жанр виробляє свої форми представлення інформації, розробляє специфічні способи її кодування. Жодний інший вид мистецтва не відбиває так чітко свій час, соціальний клімат, втілює різні соціокультурні цінності й ідеологічні мотиви, які відтворюють ціннісні реалії своєї епохи і втілюють національні культурні доміанти. З плином часу початковий смисл плакатних повідомлень часто втрачає актуальність, проте очевидними залишаються ті властивості, які характеризують їх саме як представників національної лінгвокультури: специфічна риторична організація й особлива аргументація. Найбільш характерними для того часу були плакати, близькі французькому буржуазному духу: красиві врівноважені театральні афіші, анонси модних паризьких кравців та парфумерних лавок, реклама відомих марок шампанського. Виробилася естетика плакату, підпорядкована головним вимогам жанру – яскравості, лаконічності, помітності [2].

“Батьком” рекламного плакату визнано Жюля Шере. Дослідник його творчості Б.Коллінс у статті *"Плакат як мистецтво: Жюль Шере і боротьба за рівність в образотворчих мистецтвах Франції кінця ХІХ століття"* зазначає, що у 1890-х роках Шере отримує абсолютне визнання як художник-засновник яскравої візуальної реклами, який звеличив стандартну вуличну афішу до рівня образотворчого мистецтва [3]. Він створив більше тисячі плакатів з рекламою усього, що було на часі у суспільстві: від світських заходів - маскарадів, виставок; реклами кабаре та кафешантанів, автомобілів та інших товарів різного призначення. Йому належить авторство афіші - повідомлення про відкриття кабаре *"Moulin Rouge"* і перші роботи для мюзік-хола *"Folies Bergère"*, саме Шере став передвісником "золотого періоду" французького плакату, яким вважається десятиліття з 1880 по 1890

роки [3]. На рис. 1 зображено яскравий плакат "L'Etendard Français" з рекламою магазину велосипедів – показовий представник жанру, створений за основними принципами: помітності, можливості сприйняття зображення і тексту "на ходу", лаконічності завдяки концентрації уваги на головній фігурі. Цікавим вдається авторський прийом звернення до французької національної символіки: дама у вбранні кольорів національного прапору, сам триколор, який вона тримає у руках, а також текстова частина - однойменна назва ательє з виготовлення і продажу велосипедів *L'Etendard Français*, - роблять наголос на національних цінностях, відомих і зрозумілих загалу. Цей прийом є аргументом на користь визнання достовірності інформації про рекламований продукт і сприяє прихильності аудиторії.

Взагалі жанр французького плакатного мистецтва є яскравим втіленням національних стереотипних уявлень про етнос і відображенням етноспецифічних реалій, адже традиційно Франція

сприймається як особлива країна з витонченою естетикою, а Париж - як всесвітня столиця моди та краси. Духовною основою французької ідентичності є почуття прекрасного, любов до мистецтва, прагнення до гармонії і естетизму, задоволення від кожної миті життєвого перебігу, всіх тих феноменів, що складають *art de vivre à la française* або *мистецтво жити по-французьки* (про що вже йшлося у попередніх розвідках [4, с. 81]).

Цю ідею підтверджують також і роботи у плакатному жанрі Анрі де Тулуз-Лотрека, представника постімпресіоністичного напрямку, який зумовив майбутнє мистецтво, що увійшло до ХХ століття під егідою кубізму. Дослідник Г. Мак зазначає, що в роботах Тулуз-Лотрека яскраво проявилися специфічні риси художньої мови плакату: гротескні форми, які миттєво запам'ятовуються, кадрованість зображення, силует у вигляді яскравої кольорової плями [5:370]. Крім того, саме національно-специфічна сутність французького *art de vivre* пронизує роботи художника, що обожнював життя. Жіночі ніжки, сп'янілі поети в обіймах злодіїв, повії у пошуках заробітку та безкоштовного вина - таким був Париж за часів Тулуз-Лотрека. Рис. 2 демонструє плакат *la Goulue*, одну з самих відомих і популярних афіш паризького кабаре "*Moulin Rouge*". Перша, прикрашена образами янголят афіша, виконана Ж. Шере з нагоди відкриття кабаре, до того часу вже втратила актуальність, адже не втілювала його гріховну, таку привабливу і бажану для відвідувачів сутність. У центрі нової афіші авторства Тулуз-Лотрека - популярна зірка тогочасного "*Moulin Rouge*" - танцівниця канкану Ла Гулю. Вона епатувала публіку кокетливими, провокуючими позами і відлюдкуватим виразом обличчя, що правдиво і відверто передав художник, відтворивши таким чином дух і внутрішню атмосферу одіозного кабаре і передавши його паризьку, життєлюбну сутність. Визнають, що саме завдяки творчості Тулуз-Лотрека плакат стає не тільки витвором мистецтва, а й представником медіажанру, який спричиняє справжню "афішеманію" на паризьких вулицях [6] і сам стає національною реалією.

Отже, автори "золотого віку" французького художнього плакату довели своєю творчістю ідею про те, що культура говорить національно маркованими символами і знаками, адже є знаковою системою, яка зберігає і транслює інформацію. Особливості мовної та позамовної об'єктивації національно маркованих реалій у складі полікодового, креолізованого типу рекламних повідомлень вже викликали зацікавлення дослідників. Одним з перших, хто звернув увагу і дослідив особливу природу поєднання тексту та зображення у рекламних повідомленнях був Ролан Барт.

В роботі *Communications* (1964) Р. Барт виділив 3 основних значущих компоненти, що їх зазвичай містять рекламні полікодові тексти: мовне повідомлення (*message linguistique*), денотативне зображення (*l'image dénotée*) та конотативне (або символічне) зображення (*l'image connotée ou symbolique*). Дослідник також окреслив дві основні функції мовної (текстової) частини повідомлення (*message linguistique*) по відношенню до іконічного повідомлення: опорну (*l'ancrage*) та зв'язувальну (*le relais*) [7:45]. Р. Барт говорить про особливу риторичну організацію рекламних повідомлень, яку складає комплекс конотацій (*un ensemble de connotateurs*), значущий в контексті певної ідеології (*signifiante d'une idéologie*) [7:49].

Ідею Р. Барта про особливу природу взаємодії текстового та візуального компонентів розвинув Д. Скотт, автор чисельних публікацій з історії та теорії мистецтва. У статті, присвяченій сучасному французькому плакату, дослідник наголошує на національній самотності [8] *комплексу конотацій*, закладених рекламодавцем у рекламне повідомлення, що їх має розгадати реципієнт, їхній підпорядкованості комунікативній інтенції переконання реципієнта у певній ідеї, вираженій у синтезі текстуальних та візуальних складових. Д. Скотт зазначав, що саме у Франції плакатний жанр є настільки самотнім, що завдяки власній риторичі дає потужний поштовх подальшому розвитку рекламного мистецтва, підпорядкованого новим стратегіям прочитання і тлумачення повідомлення як монолітної комбінації текстового та зображувального елементів: "...l'affiche n'était plus un

texte plus image ni une image plus texte mais un texte/image ... où une rhétorique de l'image/texte - s'instaure" [8].

Д. Скотт визначає три глибинні сучасні тенденції в складі жанру художнього плакату. По-перше, це як ніколи раніше глибоке відтворення текстової частини повідомлення у зображувальній з її частковою або повною елімінацією. Так текст, значення якого є символічним, трансформується у іконічний знак, тобто у зображення, що намагається відтворити частину форми свого об'єкта. Зображення стає фрагментованим задля логічного синтаксичного розташування складових елементів на плакаті. Друга тенденція - взаємний обмін формальними характеристиками між тестом та зображенням призводить до повної взаємної інтеграції та подальшої неможливості відділення елементів один від одного: слово та зображення підпорядковані подвійній текстуальній та візуальній логіці і є взаємодоповнюючими. Третя тенденція - інтеграція текстуальних та зображувальних елементів в одному форматі, яка засновує нову риторику переконання, прагматично спрямовану зачарувати, спокусити реципієнта синкретичного повідомленням завдяки особливому шарму, магії такого симбіозу. Іноді, сприйняття повідомлення, що його містить плакат, ініціює певну гру: *"ainsi, dans une certaine mesure, l'affiche devient un jeu"* [8]. Приймаючи цей виклик, реципієнт отримує задоволення від ігрової діяльності, пов'язаної із розгадуванням, декодуванням конотацій і символічних смислів, що їх містить повідомлення.

Застосовуючи теоретичні погляди Д. Скотта, звернімося до аналізу об'єктивації лінгвокультурних феноменів у французьких художніх плакатах епох модерну та постмодерну. Перша світова війна гальмує художню продуктивність проте стає поштовхом для розвитку мистецтва авангарду. Під час періоду конфліктів експресивні можливості плакату слугують цілям ідеологічної доктрини держави Франції, пропаганда стає важливою психологічною зброєю держави для маніпуляції публічною думкою, а плакат - чи не єдиним засобом звернення влади до населення (про радіо та телебачення тоді ще й не йшлося) [9]. На

рис. 3 зображено плакат авторства А. Февра - пропагандистське звернення до французького народу в історичному контексті початку Першої світової війни. На плакаті бачимо німецького солдата на колінах і з рушницею. Його атакує півень, зображений на золотій монеті (символ Франції). Там само, на монеті, за традицією прописано відоме республіканське послання - *liberté, égalité, fraternité*. Також текстова частина повідомлення містить слоган із закликом перераховувати гроші задля перемоги "*Pour la France versez votre or, l'or combat pour la victoire*". Прагматична настанова, втілена в повідомленні, апелює до патріотизму, висловлення громадянської позиції шляхом допомоги державі у фінансуванні армії. Вагомості і достовірності додають плакату звернення до офіційних символів Франції, а авторський прийом залучення до коду повідомлення конотацій, пов'язаних із походженням французької нації від галлів (етнонім від латинського «півні») - забіяки, любителі ефектного й яскравого), що жили на території сучасної Франції. Натяк на знамениту галльську задирикуватість допомагає розширити способи впливу пропагандистського повідомлення на свідомість реципієнта - француза, що одразу віднаходить ці конотації.

Рис. 3 А. Февр. Пропагандистський плакат (14)

Рис. 4 Поль Дево, плакат Vichy (15)

Досить цікавим вбачається лінгвістичний аналіз, який наводить Д. Скотт на матеріалі плакату Поля Дево (1930 р.), з рекламою французького термального курорту Віші (*Vichy*) (рис. 4). Дослідник стверджує, що за рахунок вдалої кореляції зображувальної та текстової частин досягається економія повідомлення [8], і визначає чотири зображувальних рівні повідомлення на фоні домінування текстової складової - топоніму *VICHY*, що корелює з зображувальними елементами, забезпечуючи всебічність образу об'єкта реклами. Фонтан є одночасно як знаком води, так і термальних джерел курорту Віші, карта Франції вказує на країну, де розташовано Віші, так і підкреслює національне значення, земна куля вказує на світову репутацію, і, нарешті, кольорові кола по контуру зображення від білого (свіжість джерельної води) до яскраво блакитного (небесна синь) в абстрактній манері символізують природні принади курорту.

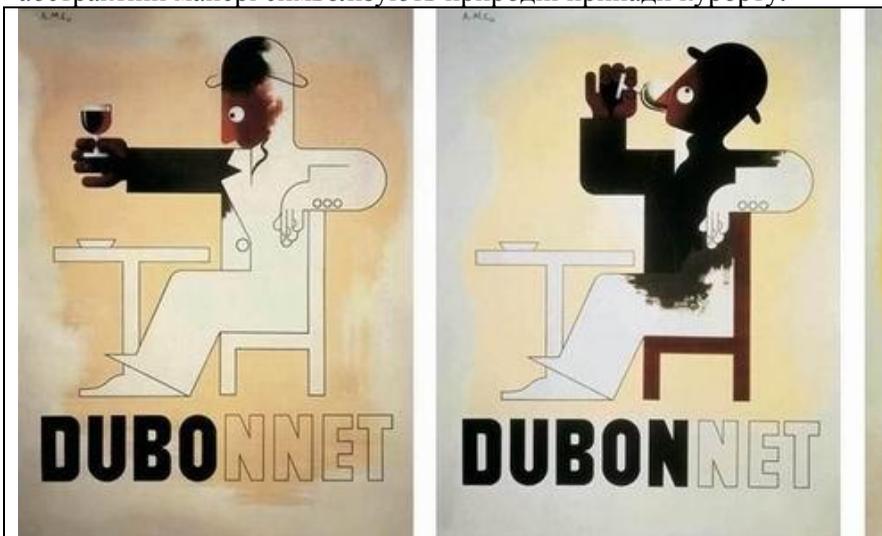

Рис. 5 Касандр. Реклама аперитиву DUBONNET (16)

Розгляньмо рекламу аперитиву *Dubonnet* (рис. 5) - один із видатних творів авторства художника, що працював у 30-х роках

минулого століття під псевдонімом Касандр і є також відомим завдяки роботам "*l'Étoile du Nord*" та "*Paquebot Normandie*", виконаним у стилі графізму. Плакат є триптихом, в центрі сюжету якого - кадри із зображенням персонажу, що, напевне, присів за столик на терасі кафе, аби випити келих. Якщо на першому кадрі силует майже не має кольору, а бліді контури тіла окреслено лише схематично, то по мірі споживання рекламованого напою чоловіка втамовує спрагу (або *se désaltère* французькою), силует набуває кольору, а зображення стає цілісним. Окрім ідеї про фізіологічне насичення, Касандр метафорично розширює концепцію рекламного повідомлення, апелюючи до переносного значення французького дієслова *désaltérer*, що також вживається у значенні *полегшувати*. У такому контексті напій має сприйматися реципієнтом реклами й як своєрідний "стимулятор" особистої соціальної значущості і ставати каталізатором підвищення самооцінки (разом із силуетом людини кольору набуває також й стілець, що, перетворюючись для персонажу із слабкої опори на монолітну, символізує підвищення людської самовпевненості, спричиненої споживанням рекламованого напою). Касандр апелює до своєрідної для французької нації, культуро-формуючої [10:6] функції споживання вина, феномену, що у системі французької етнокультури є вагомою складовою у контексті спілкування.

У взаємодії з зображувальною частиною рекламного повідомлення перебуває текстова - назва напою DUBONNET, розміщена під кожним з трьох кадрів з тією різницею, що у першому зображенні чорним кольором виділено лише перші чотири літери DUBO, у другому вже п'ять DUBON, а в останньому все слово. Назва DUBONNET є основою риторичної організації рекламного повідомлення, авторською ідеограмою, певним ребусом, значення якого пропонується віднайти. DUBO співзвучне з *du beau* (красивий, видатний тощо) і навіть ідею про особливі якісні характеристики напою, в свою чергу DUBON асоціює з *du bon* (гарний, смачний), підкреслюючи його особливі смакові якості, що поступово відкриваються в процесі дегустації і споживання, і в результаті продовження асоціативного ряду мають скласти

комплексне позитивне враження і викликати прихильність до аперитиву DUBONNET. Таким чином, взаємопроникнення кодів різних семіотичних систем - серії з трьох зображень, та текстової комбінації DUBO/DUBON/DUBONNET складають особливу синтаксичну форму монолітного рекламного повідомлення, і є авторською ідеограмою Касандра [11].

Таким чином, унікальність французького художнього плакату складають особливості мовної та позамовної об'єктивації *французького мистецтва жити*, які полягають в тому, що майже кожний образ, представлений афішею, являє собою риторичну фігуру, авторську ідеограму, організовану на основі антономасії - тропу, сутність якого виражається в заміні назви або імені предмета чи явища згадкою про якусь певну суттєву його особливість чи його відношення до національних властивостей та реалій, що становлять систему і вагому частину уявлень про французький етнос.

Дослідження добірки французьких художніх плакатів з метою встановлення етнокультурної специфіки повідомлень й особливостей її мовної та позамовної об'єктивації дало змогу зробити висновок про домінантні для плакатного жанру семантичні характеристики, в реалізації яких спостерігається масова повторюваність, заснована на стереотипізації національно-специфічних моделей світосприйняття. Серед них значущу роль відіграють образно-метафоричні конотації, пов'язані з національною символікою, а також асоціативним компонентом *art de vivre à la française* (мистецтвом жити по-французьки), визначеним як національно-маркована домінанта французької лінгвокультури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Graphisme en France : l'affiche, un support de communication entre art et design, reflet des mutations de la société française.* [e-journal] <http://finlande.vizafle.com/files/pedagogicalfiles/544238e71ce5b557546b15e2.pdf>.
2. *Охочинский В. К.* Плакат. Развитие и применение. - Л.: 11 зд-во Акад. художеств, 1926. – 92 с: ил. 3. *Collins B. R.* The Poster as art: Jules Cheret and the struggle for the equality of the arts in late nineteenth-century. - France II. Design Issues. - 1985. - Vol. 2. - No. 1. - P. 41-50. 4. *Клименко Л.В.* Константа культури *ART DE VIVRE* у дискурсі сучасної французької реклами / Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. - К.: Логос, - 2014. - С.75 - 83. 5. *Mack G.* Toulouse-Lautrec. - New York: Kopf, - 1938. - P. 370, il. 6. *Fresnault-Deruelle, Pierre,* L'Image placardée : Pragmatique et rhétorique de l'affiche - Paris : Nathan, 1997. 7. *Barthes, Roland,* Rhétorique de l'image, *Communications*, 4 (1964), - P. 40-51. 8. *Scott, D.* Figures de l'affiche : La rhétorique de l'image/texte dans l'affiche française. - *Image [& Narrative]* [e-journal], 21 (2008), http://www.imageandnarrative.be/affiche_contemporaine/scott.htm. 9. *Gervereau, Laurent,* La Propagande par l'affiche. - Paris : Syros-Alternatives, 1991. 10. *Іванченко, В.О.* Енологічна складова мовної картини світу сучасної Франції: лінгвопрагматичний аспект : автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.05 / Вікторія Олександрівна Іванченко . – Київ, 2013 . – 19 с. 11. *Pierre Fresnault-Deruelle.* Dubonnet par Cassandre ou comment gagner des couleurs. - *Communication & Langages* [Ressource électronique] http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/colan_0336-1500_2004_num_139_1_3253doi:10.3406/colan.2004.3253.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. *Jules Chéret,* L'Etendard Français, 1891 poster for the bicycle shop on the Quai d'Orsay. [ел. ресурс] Режим доступу <http://www.lordprice.co.uk/mm5/graphics/00000001/TRBC1008,-L%27Etendard-Franca.jp>. 13. *Henri de Toulouse-Lautrec,* Moulin-rouge. [ел. ресурс] Режим доступу <http://www.galerie-creation.com/henri-de-toulouse-lautrec-moulin-rouge-concerts-l-2914581.htm>. 14. *Fevre A.* AFFICHE "VERSEZ VOTRE OR" Affiche de propagande 1915/ [ел. ресурс] Режим доступу <http://histoiredesarts2012.jimdo.com/3%C3%A8me/histoire-g%C3%A9ographie/1-guerre-mondiale-affiche-versez-votre-or/>. 15. *Paul Devaux,* Vichy [ел. ресурс]. Режим доступу <http://alapagevichy.blogspot.com/2014/12/connaissiez-vous-paul-devaux.html>. 16. *Cassandre* (Adolphe Jean Marie Mouron), DUBONNET [ел. ресурс]. Режим доступу <http://www.cassandre.fr/amcassandre/>

КОЗЯРЕВИЧ-ЗОЗУЛЯ Л. В.

Київський національний лінгвістичний університет

ФАСЦИНАТИВИ У СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про лексичні засоби фасцинації, які отримали назву фасцинативи і подається їхня класифікація на основі поняттєвого поля фасцинації із залученням 40 лексичних одиниць англійської мови.

Ключові слова: фасцинація, фасцинативний, фасцинативи, поле, лексичні одиниці, вербальні засоби.

В статье идет речь о лексических средствах фасцинации, которые получили название фасцинативов и представлена их классификация на основе понятийного поля фасцинации с обращением к 40 лексическим единицам английского языка.

Ключевые слова: фасцинация, фасцинативный, фасцинативы, поле, лексические единицы, вербальные средства.

The article deals with lexical means of fascination that got the name of the fascinatives and their classification on the basis of conceptual field of fascination using 40 lexical units of the English language.

Key words: fascination, fascinative, fascinatives, field, lexical units, verbal means.

Актуальність дослідження зумовлена сучасною антропоцентричною парадигмою у лінгвістичних дослідженнях [1: 2], саме фасцинація постає антропоцентричною категорією у комунікації. **Мета** статті полягає у розробці корпусу лексичних засобів вираження фасцинації у сучасній англійській мові. **Предметом** є особливості вербального вираження фасцинації в англійській мові. **Об'єкт** дослідження – фасцинативи в англійській мові. **Матеріалом** дослідження слугує англійськомовний художній дискурс. **Наукова новизна** – у тому, що вперше пропонується новий клас лексичних засобів – фасцинативи.

Для цілей нашого дослідження важливо чітко окреслити зміст поняття “фасцинація” та співвіднести його з іншими,

подібними. В англійській мові слово *fascination* – “зачаровування, чарівність” вдало передає зміст фасцинації як категорії теорії комунікації [3: 49]. Саме це дозволяє, розробляючи лінгвістичні основи теорії фасцинативної комунікації, спиратися на його семантику в англійській мові. На наш погляд, термін “фасцинація” цілком коректний як позначення чарівливих феноменів спілкування, пов’язаних з чаруванням. Концепція привернення уваги у процесі спілкування із залученням фасцинації передбачає створення певного враження для того, щоб сподобатися іншому, завоювати його, підкорити, звабити, зачарувати, прихилити до себе, заморозити.

У фасцинативній комунікації основною комунікативною інтенцією мовця (ілокутивною силою його висловлення) є прагнення фасцинатора викликати в адресата позитивні емоції, принести йому радість, задоволення, тобто здійснити вплив на емоційно-психологічний стан, виражаючи своє позитивне ставлення до нього. Вибір мовних засобів впливу на адресата знаходить вираження в мовних одиницях. Вербальні засоби, що позначають дію, стан або реакцію людини, які експліцитно або імпліцитно виконують фасцинативну функцію виразити та викликати привабливість, прихильність, інтерес, зацікавленість, увагу, задоволення, зачарування, симпатію, миттєвий та сильний емоційний відгук. Такими вербальними засобами фасцинативної комунікації є фасцинативи, тобто одиниці мови, у семантичній структурі яких є емоційна складова фасцинації у вигляді семантичної ознаки, семи, конкретизатора значення, завдяки чому ця одиниця адекватно використовується для вираження фасцинації. Ці слова не є фасцинативними, але в процесі свого функціонування вони реалізують свій потенціал. Тобто фасцинативи, які містять сему “привабливість”, “інтерес”, “притягування” “захопленість” ми називаємо прямими (узусними). Фасцинативи, які набувають значення фасцинації в певному комунікативному оточенні, ми вважаємо непрямыми. Вони є оказіональними та такими, що опосередковано передають різні прояви фасцинативної дії або

стану мовця, що викликає хвилювання, підвищену увагу, ефект заворожливої експресії, привабливості тощо.

Однак фасцинативи займають місце у межах пласту емотивної лексики. Фасцинативи називають, описують, характеризують відповідні дії, стани та реакції мовців і таким чином виступають маркерами фасцинативної комунікативної взаємодії. Фасцинативом вважаємо мовну одиницю, головна функція якої полягає у вираженні фасцинації як: 1) особливого сигналу, який викликає хвилювання, підвищену увагу, не залишає байдужим; 2) особливого контакту на основі ефекту заворожливої експресії, привабливості тощо.

Дослідження пропонує думку про можливість надавання фасцинативного значення нефасцинативним мовним формам. Визначено, що фасцинативне значення може виражатися в непрямих формах завдяки особливому мовному оформленню, а також прагматичним чинникам формування їхнього змісту внаслідок впливу прагматичних чинників: характеру стосунків між учасниками мовленнєвої ситуації, їхнього ставлення. Аналіз виявив непрямі фасцинативи, які на відміну від прямих не містять спеціальних індикаторів фасцинації. Можливість вираження фасцинативного значення різноманітними мовними засобами, у тому числі тими, які спеціально не призначені для цього, пояснюється специфікою фасцинації як категорії, яка більшою мірою, взаємодіє з комунікативною перспективою висловлення.

Видається доцільним класифікувати фасцинативи за принципом експліцитності фасцинативних архисем “притягування / привертання уваги”, “зачарованість / захопленість”, “інтерес / зацікавленість”, “приємність / привабливість”.

Дослідження дозволило зафіксувати найбільш поширені мовні одиниці з фасцинативними семами: 1) інтерперсональна лексика емоційно-оцінних стосунків з позитивним ставленням: а) симпатії та схвалення: *to adore, to admire, to worship, to appreciate, to approve, to glorify, to honour, to like, to love etc.*; б) уваги та пошани: *to respect, to attend, to esteem, to value, to recognize, to*

regard, to revere, to reverence, to apprise, to cherish, to consider, etc.;
в) довіри: *to trust, to believe, to confide, to hope etc.*

Типова семантика цих лексичних одиниць – привертати до себе. Включені у цю групу лексеми – дієслова позитивного емоційно-оцінного ставлення – позначають інтерперсональні дії.

2) лексика на позначення психологічного комфорту: *to support, to encourage, to sympathize, to cooperate, to assist, to help, to tolerate, to reinforce, to approve, to comfort, etc.*

Вказані фасцинативи забезпечують позитивний вплив на емоційну сферу адресата, беруть участь у посиленні або корегуванні комунікативної атмосфери, психологічної тональності контексту, Репрезентуючи почуттєві стани мовця, його намагання викликати подібні інтенції в комунікативних партнерів, фасцинативи виконують роль спонукання їх до активного, небайдужого сприймання мовлення адресата висловлювання й детермінують появу відповідної позитивної вербальної реакції. Остання – запорука продовження фасцинативної комунікації в заданій тональності.

Перераховані лексичні одиниці вербалізують позитивне ставлення та враження комунікативних партнерів і націлені на комфортизацію комунікативних стосунків. Подібна комунікація налаштовує на приємне.

3) позитивна емотивно-оцінна лексика: *amazing, exciting, magic, unsurpassed, evocative, colossal, crepuscular, crystalline, echoing, ebullient, endorsed, enormous, excellent, exclusive, exuberant, fascinating, gigantic, greatest, incandescent, indescribable, impressive lavish, startling, etc.*

Відтак тяжіння фасцинативів до полюсу позитивної оцінки не викликає сумніву. У фасцинативній комунікації діє так зване “правило золотого слівця”. Таким фігуральним висловом позначають комплімент – динамічну систему логічно впорядкованих вербальних знаків, які позитивно передають значущість певної особи, тобто компліменти й похвала виступають фасцинативними знаками, за допомогою яких виявляється

прихильність і симпатія, віддзеркалюється динамічний розвиток контакту учасників комунікації.

Непрямі вербальні засоби набувають ознак фасцинативності в умовах конкретного лінгвального і екстралінгвального контексту. Вони є оказіональними та такими, що підсилюють фасцинативний вплив:

1) лексика, яка налаштовує на міжособистісний контакт: привітання, звертання, що вдало відкривають комунікативний контакт, закладають основу доброзичливого, неконфліктного спілкування. Звертання привертають та активізують увагу співрозмовника [150, с. 28]. Те, як комуніканти звертаються один до одного, є важливим компонентом успіху мовленнєвої взаємодії. Привітання дозволяють продемонструвати бажання вступити у діалог, прийняти один одного [64, с. 83]. Демонстрація позитивних емоцій від зустрічі, готовність співрозмовників приділити достатньо уваги один одному, намагання виправдати комунікативні очікування партнера – усе це сприяє вдалому початку комунікації. Адресант добирає ту форму вітання, яку співрозмовник сприйняв би як коректну і в той же час не шаблонну, а оригінальну, до того ж особистісно-орієнтовану. Для людини звучання її імені уже саме по собі є вагомим і приємним.

2) емотивно-підсилювальна лексика:

admiringly, exactly, keenly, sedately, abundantly, exceedingly, kiddingly, shakily, actively, exceptionally, kindheartedly, significantly, absolutely, excitedly, kindly, silently, affectionately, excitingly, sincerely, agreeably, exclusively, etc.

Фасцинативна інтенсивність досягається за рахунок одиниць-інтенсифікаторів. Бажання привернути увагу, прагнення виявити свою симпатію і цим викликати відповідну емоцію у співрозмовника спонукають комунікантів більш експліцитно, відверто неприховано інтенсифікувати свої емоційні переживання.

3) персуазивна лексика: *abide, afflict, appease, aspire, bewail, converge, crave, dread, elate, endeavor, feign, flog, flush, forfeit, frolic, inflict, mangle, thrill, enmesh, ennoble, ensure, entreat,*

envisage, envision, epitomize, equivocate, eschew, espouse, establish, esteem, etiolate, evince, evoke, exacerbate, exalt, exceed, excel, etc.

У кожній персуазивній вербальній одиниці імпліцитно закладена fascinaція, що збільшує прагматичну силу, здійснює потужний вплив, передає зміст з високою інтенсивністю, виражаючи внутрішній стан мовця, і має своїм наслідком емоційне посилення. До того ж, емоційно забарвлена інформація легше проходить через фільтри адресата [4: 24].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Омельченко Е. В.* Фасцинативная стратегия в автобиографическом дискурсе Н. П. Бехтеревой в цикле передач “Магия мозга” / Е. В. Омельченко // Вестник Челябинского государственного ун-та. – 2013. №1 (292). Филология. Искусствоведение. Вып. 73. – С. 237-242.
2. *Морозова И. И.* Стратегии вежливости в коммуникативном поведении: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / И. И. Морозова. – К., 2004. – 181 с.
3. *Соковнин В.* Что такое фасцинация / В. Соковнин. – Екатеринбург: Изд-во Авторской Академии фасцинологии (АФА), 2009. – 66 с.
4. *Шаховский В. И.* Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации / В. И. Шаховский // Филологические науки, 1998. – №2. – 24 с.

KORBOZEROVA N. M.

Universidad Nacional de Kyiv Taras Shevchenko

ANÁLISIS CONTRASTIVO DE LOS SISTEMAS LÉXICOS EN LAS LENGUAS ESPAÑOLA Y UCRANIANA

У статті проведено контрастивний аналіз лексичних систем іспанської та української мов. Розглянуто семантичний обсяг слів у мовах, що порівнюються, а також тематичні групи, типи номінацій, типи лексико-семантичних відповідностей.

Ключові слова: іспанська та українська мови, лексична система, семантичний обсяг слова, тематична група, тип номінації.

В статье проведен контрастивный анализ лексических систем испанского и украинского языков. Рассмотрены семантический объем слов в сравниваемых языках, а также тематические группы, типы номинаций, типы лексико-семантических соответствий.

Ключевые слова: испанский и украинский языки, лексическая система, семантический объем слова, тематические группы, тип номинации.

The article deals with the problem of contrastive analysis between the Spanish and Ukrainian languages. Lexical systems of these two languages have been compared and analysed. The next step of investigation has been connected with the semantic word volume, which has been realized within thematic groups, types of nomination, types of lexico-semantic correspondences.

Key words: the Spanish and Ukrainian languages, lexical system, semantic word volume, thematic group, type of nomination.

Generalidades. El léxico encierra en sí mismo los componentes lexicales que se correlacionan, están vinculados mutuamente, y pueden estar estudiados en diferentes aspectos, a saber, desde el punto de vista del significado semántico, del lugar que ocupan en este sistema general, de la procedencia de las palabras, del empleo, de su uso y del matiz expresivo-estilístico. El léxico está en estrecha e inmediata relación con el desarrollo de la sociedad concreta y reacciona éste con rapidez ante las transformaciones que suceden en la vida política, económica y

cultural. Precisamente por eso, el léxico sufre constantes cambios: así, unas palabras caducan y otras, a difirencia, surgen. En ambas lenguas existen voces que surgieron en tiempos remotos y se conservan hasta hoy día, sirviendo de base para formar otras palabras nuevas. Los objetivos principales de la investigación tipológica serán las estructuras de los campos léxicos, los grupos semánticos, las series sinonímicas, las estructuras significativas y, además, la correlación de las denominaciones, que están integradas por unas palabras, para designar las mismas nociones abstractas.

Todavía, son pendientes para la tipología contrastiva general muchísimos problemas que aún quedan por resolver. Esto se debe al carácter abierto del sistema léxico. El sistema mismo posee un gran volumen y una complejidad jerárquica de sus propios elementos. Además, carecen las investigaciones actuales que contengan una caracterización de las peculiaridades estructurales del léxico.

El método comparativo-tipológico actual usado en la lexicología, tanto teórica como práctica, es importante, sobre todo, para la enseñanza de la lengua extranjera. Su empleo ayuda a comprender y a caracterizar los tipos lexicales que se comparan en toda su originalidad nacional, a revelar y estudiar las leyes interiores de la evolución de las lenguas y, de tal manera, a comprender las premisas de sus diferenciaciones.

Todas las palabras de las lenguas en comparación se unen en tres grupos principales: coincidencia completa, coincidencia semántica entre las palabras, o sea el isomorfismo completo, de ejemplo: *lingüística* - *лінгвістика*; *tipología* - *типологія*; correspondencias semánticas parciales, o sea isomorfismo parcial, y ausencia de correspondencias semánticas, o sea alomorfismo, de ejemplo: *correspondencia* - *кореспонденція*.

En los sistemas lexicales de cada lengua comparada se establece una correlación determinada de lo nacional y lo internacional, con la predominación de lo primero. Esto explica que el isomorfismo completo en el cuerpo léxico de las lenguas comparadas es un fenómeno bastante raro.

Volumen semántico. Las equivalencias sistematizadas comparadas derivan de los recursos isomórficos cuando se observan las correspondencias semánticas completas entre las palabras en el volumen entero de su significado referencial y situacional.

En los casos de isomorfismo léxico-semántico, el volumen de significado de las voces españolas puede ser más amplio o más estrecho que el de las palabras ucranianas correspondientes. Esta desigualdad es el resultado de un grado distinto de diferenciación interna semántica de las palabras que representan un mismo grupo léxico-semántico de las lenguas comparadas. Se conciben aquí: 1) concretización del volumen significativo de las palabras españolas de tipo *mano* y *brazo* que corresponden a *рука* en el ucraniano; *pie* y *pierna* que corresponden a *нога* y, al contrario, 2) concretización del volumen significativo de las palabras ucranianas de tipo *тижер* que corresponde a *жінка, дружина*; *azul* que corresponde a *синій, блакитний*; *soñar* que corresponde a *мріяти, бачити уві сні, марити*; *rojo* que corresponde a *червоний, рудий*.

Grupos temáticos. En las lenguas comparadas existen los grupos temáticos que incluyen los constituyentes revelados como resultado del análisis onomaseológico y del estudio de los campos semánticos. Este análisis consiste en que los rasgos tipológicos se observan en el significado.

Tipos de denominaciones. En cualquier grupo temático existen dos casos de denominaciones de la correlación numéricamente desigual, que son: el tipo de una sola palabra, o simple, y el tipo de más de una palabra, o compuesto. Lo que toca a la conjugación de ambos tipos de denominaciones, las lenguas comparadas se distinguen entre sí y revelan una considerable diversidad en cada grupo temático.

Los casos de no coincidencia formal de las palabras, al expresar una misma noción, son las siguientes. Primero, las denominaciones simples y compuestas dependen de las vías de formación de palabras y de los formantes concretos en las lenguas española y ucraniana, que se fijan en grupos léxico-temáticos determinados. Por ejemplo: *тіовиво / карусель, coliflor / кольорова капуста, de felra / оксамитовий, de media hora / півгодинний*. Segundo, al denominar nociones ausentes en

una de las lenguas comparadas hace falta recurrir a su semantización descriptiva. De ejemplo, las palabras ucranianas *гусяр* y *лікбез* se explican en español como *tocador de gusli* y *liquidación del analfabetismo*. Hay casos en que una palabra en una de las lenguas comparadas equivale a un grupo de palabras en otra. De esta manera las denominaciones simples manifiestan una tendencia sintética, en cambio, las palabras compuestas manifiestan una tendencia analítica. En el aspecto semántico, las denominaciones compuestas se caracterizan por un alto grado de motivación de los elementos de los grupos temáticos. Comparemos las palabras y los grupos de las palabras siguientes: *carne de paloma, fabricación de mantequilla, ganas de bostezar, frecuentar, escandalizar, escarpar, linar, llamarada, tobogán, vinagrería, violetal, zarurar, zambullirse* y *голуб'ятина, маслоробство, позіхання, часто відвідувати, провокувати сварку, зрізати під кутом, поле льону, спалах полум'я, гірські санчата, виробництво оцту, фіалкова клумба, пірнути стрімголов*.

La correlación *una palabra en una lengua; un grupo de palabras en otra* es semántico-funcional y se basa en que cualquier palabra o cualquier grupo de palabras pueden servir de unidad de denominación. Las denominaciones compuestas no coinciden con los fraseologismos. Basándonos en resultados ya publicados, respecto al grupo temático con el sema de denominación de las lenguas en los idiomas eslavos [1:213–217] y añadiendo a éstos las observaciones de una agrupación de palabras semejante en español, podemos afirmar que en las lenguas comparadas se usan denominaciones compuestas como un rasgo común tipológico en el plano formal-nominativo. Son grupos analíticos compuestos por el nombre adjetivo que designa la nacionalidad y el nombre sustantivo con significado de *lengua / мова*. Por ejemplo: *lengua española o idiota español; іспанська мова*.

Al mismo tiempo, existen casos de denominación simple. Este tipo se realiza en los grupos romano y eslavo de modo diverso. En ambas lenguas hay una cantidad restringida de formas específicas de denominaciones simples que se correlacionan semánticamente con las compuestas. Son formaciones sufijales, o de sufijos, como: *latín; латина* y *грека*, que corresponden a *lengua latina / латинська мова* y

грецька мова. Las denominaciones simples están estilísticamente marcadas en el ucraniano. La denominación *латина* contiene un matiz del estilo coloquial; la denominación *грека* es una palabra arcaica.

Las divergencias entre las lenguas comparadas se expresan por una correlación poco diversa de las denominaciones simples y compuestas (compárense: *санскрит*) y un matiz funcional diferente. Asimismo, en las lenguas comparadas se nota una tendencia común hacia el modo analítico de la denominación de esta índole.

La asimetría aparece como resultado alomórfico que no puede ni debe tener las equivalencias sistematizadas.

Tipos de correspondencias léxico-semánticas. Se calcula que existe el 22 % de correspondencias léxicas romano-eslavas. En efecto, el español y el ucraniano poseen una serie de lexemas formales y semánticos comunes para ellos.

En la esfera del léxico la afinidad y la divergencia entre el español y el ucraniano se explica por:

- un grado diferente de presencia de palabras procedentes del indoeuropeo;
- la estabilidad de los fondos, uno – protoeslavo común y otro – eslavo oriental en el ucraniano y la estabilidad del fondo latino en el español;
- el carácter específico del sustrato y el superstrato lingüísticos;
- el empleo de recursos morfológicos propios, iguales o desiguales genéticamente, que provocan la aparición de lexemas nuevos y semánticamente afines y no afines en los grupos romance y eslavo;
- la presencia de préstamos comunes y propios en el español y en el ucraniano.

El término *correspondencias* significa semejanza fonética, equivalencia semántica y existencia de las relaciones lógico-objetivas determinadas que se establecen entre dos o más unidades léxicas de diferentes lenguas de una misma familia lingüística [2:1–2]. Entre dos correspondencias etimológicas se conserva una relación lógica debido a su desarrollo semántico desigual sobre la base de grupos lingüísticos

diferentes, uno romance y otro eslavo, o debido a las diferentes vías de penetración.

Todas las correspondencias ucraniano-españolas se dividen en: el léxico convergente y el divergente. El léxico convergente surge como resultado del desarrollo de las propias lenguas: *argumento*; *аргумент*. Estas correspondencias se revelan sin un análisis histórico especial. Las palabras convergentes tienen equivalencia semántica y semejanza morfológica completa o parcial. Pertenecen a esta clase las palabras de uso amplio y los etnografismos históricos, a saber: *bambú*, *harem*; *бамбук*, *гарем*; *cebolla* - *цибуля*.

Por el contrario, el léxico divergente incluye las correspondencias léxicas que, pese a la etimología común, viene desarrollándose en las lenguas comparadas de modo diverso ya sea el aspecto semántico o fonomorfológico. La localización de las correspondencias divergentes exige un minucioso análisis etimológico-histórico. Se distinguen las palabras de correlación lógico-objetiva igual que no tienen equivalencias semánticas y fonomorfológicas; las palabras cuya equivalencia semántica se acompaña por una divergencia fonomorfológica completa o parcial y, por fin, las palabras cuya equivalencia fonomorfológica completa o parcial se correlaciona con la ausencia de una equivalencia semántica.

Integran el segundo grupo las palabras, como: *nieve*, *mar*, *hormiga*; *сніг*, *море*, *мурашка*, etc. Comparemos la transformación de tales correspondencias: *snigūhs* (ind.) > *nix*, *nivis* (lat.) > *nieve* (esp.) y *snoiguhos* (ind.) > *сньгъ* (protoesl.) > *сніг* (ucr.); *morm(o)* (ind.) > *formica* (lat.) > *hormiga* (esp.) y *mраві* (protoesl.) > *мурашка* (ucr.); *mer*, *mer-* (ind.) > *mors*, *mortis* (lat.) > *muerte* (esp.) y *смерть* (protoesl.) > *смерть* (ucr.); *kmtom* (ind.) > *centum* (lat.) > *ciento* (esp.) y *сѣто* (protoesl.) > *сто* (ucr.); *khoth* > *khoeth* (ind.) > *cuatro* (esp.) y *чотири* (ucr.).

Además, se correlacionan entre sí las palabras siguientes: *barba* (lat.) > *barba* (esp.) y *брада* (protoesl.) > *борода* (ucr.); *lupum* (lat.) > *lobo* (esp.) y *вълкъ*, *вълкъ* (ruso ant.) > *вовк* (ucr.); *mare* (lat.) > *mar* (esp.) y *морє* (protoesl.) > *море* (ucr.); *oculum* (lat.) > *ojo* (esp.) y *око* (protoesl.) > *око* (ucr.). Otros ejemplos: *sembrar* y *сіяти*; *grano* y

зерно; *sol* у *сонце*; *agua* у *Ока* (nombre toponímico, nombre del río). Para el tercer grupo tomemos de ejemplo: *nebulam* (lat.) > *niebla* (esp.) (significa "хмара") у *небо* (pro-toesl.) > *небо* (ucr.) (significa "cielo").

En el latín y en el protoeslavo coincide la denominación de persona de otra tribu *hostis* у *гость* que quiere decir *extraño* / *чужоземець*. De aquí provienen dos significados opuestos: *enemigo* (*ворог*) у *huésped* (*гість*). Compárense la evolución: *hostis* (lat.) (en el sentido de "extraño" y luego "enemigo") > *hoste*, *hueste* (esp.); *гость* (protoesl.) > *гість* (ucr.) (en el sentido de "huésped"). En el español, a diferencia del ucraniano, la palabra *hueste*, *hoste* significaba "enemigo", y en la Edad Media pasó a determinar "un cuerpo de enemigos", "un ejército" [3:769]. En el español actual esta palabra posee un matiz irónico de sentido "ejército" (*військо*) hasta "*partidario*" (*прихильник*). En los derivados *hostilidad* (esp.) у *гостинність* (ucr.) se observa una oposición polar entre sus significados.

Resumiendo, entre las lenguas española y ucraniana hay cierta afinidad léxica que debe estudiarse en diferentes planos, en primer lugar, en el aspecto cultural-histórico, pues esta afinidad tiene raíces enormemente profundas. La pertenencia de ambas lenguas a los grupos lingüísticos muy distintos explica la presencia en cada una de ellas de un cuerpo léxico alomórfico que forma un núcleo nacional.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Историческая* типология славянских языков// Под. ред. А. С. Мельничука. – К.: Наукова думка, 1986. – 280 с.
2. *Коломиец О. А.* Французско-украинские лексические соответствия: автореф. дис. канд. филол. наук. – К., 1976. – 27 с.
3. *Monlau P. F.* Diccionario etimológico de la lengua castellana. – Buenos Aires: Librería "El Ateneo", 1944. – 1196 p.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФІЛОСОФІЯ МОДАЛЬНОСТІ

В статті досліджується категорія модальності як одна з систем мови. Призначенням модальної системи є фіксування постійного балансу між об'єктивним і суб'єктивним. Актуальність даної статті полягає в розмежуванні значення і смислу модальних дієслів *should* і *ought to*, що є предметом розгляду.

Ключові слова: категорія модальності, постійний баланс між об'єктивним і суб'єктивним, розмежування значення і смислу.

В статье исследуется категория модальности как одна из систем языка. Назначением модальной системы является фиксирование постоянного баланса между объективным и субъективным. Актуальность данной статьи заключается в разграничении значения и смысла модальных глаголов *should* и *ought to*, что является предметом рассмотрения.

Ключевые слова: категория модальности, постоянный баланс между объективным и субъективным, разграничение значения и смысла.

The article examines the category of modality as one of the language system. The purpose of the modal system is to focus on constant balance between objective and subjective meaning. The relevance of this article lies in distinguishing between the value and meaning of modal verbs *should* and *ought to*, which is the subject under consideration.

Key words: category of modality, constant balance between objective and subjective, differentiation between values and meanings.

Мовлення – це “живий” діалог, за допомогою якого актуалізуються будь-які смисли. Сучасна культура, – писав Володимир Олександрович Конєв, – це культура діалогу. Діалог – це “простір публічного вживання розуму” [2:51]. Сутність людини значною мірою виявляється у спілкуванні з подібними собі, і тому цей простір подвоюється. Як твердить філософія “нема нічого в розумі, чого не було б раніше в почуттях”. Під почуттями ми розуміємо чутливість людини до різноманітних ситуацій і її реакція на них, що викликає певні емоції або збуджує емоційну пам'ять, зумовлену стосунками мовців. Емоції – це одна з форм відображення світу. Вони

демонструють відношення предметів і явищ реального світу до людини [1]. Під розумом ми розуміємо уявлення людини про світ, що доповнюється певною шкалою цінностей. Зближення філософії і мови – природний процес, який характеризує сучасний розвиток науки. Аналітична ж філософія вийшла із логічного аналізу мови. В той час лінгвістика збагатилася науковими теоріями філософського характеру [4:4-6].

Ще у класичній логіці, починаючи від Аристотеля і закінчуючи Кантом, класифікація суджень, що характеризувались модальністю (асерторичні, проблематичні, аподиктичні) здійснювалися за різними логічними, онтологічними та гносеологічними критеріями. Оскільки термін “модальність” був запозичений у лінгвістику з формальної логіки, більшість лінгвістичних теорій модальності пов’язується з філософією та логікою і є найбільш дискусійними у лінгвістиці. Дослідження категорії модальності дозволяє пояснити статус модальних одиниць залежно від їх належності до модального поля, у кожному з яких діють власні закономірності. У мові поняття виражаються за допомогою різної подільності семантичної системи. У модальній системі модальні одиниці визначено членуванням смислового простору мікротексту їх функціонування. Диференційними чинниками між модальними одиницями є **смиловий та формальний**, що розглядаються у неподільній єдності [7:1].

Видатний український мислитель і філолог О. Потебня розробляв порушену німецьким мовознавцем В. фон Гумбольдтом проблематику співвідношення мови і мислення. Він наголошував на зв’язку між мовою і культурою, трактував мову як механізм мислення, оскільки вона відображає один з моментів діяльності людини – процес пізнання. За О. Потебнею кожен акт мовлення є творчим процесом, у якому не повторюється вже готова істина, але народжується нова [5:64]. Слід за Потебнею ми вважаємо що нова істина – це смисл, який набуває власної вартості.

Все це ми можемо зробити за допомогою групи дієслів, що називаються модальними. Вони є джерелом виразності, образності мови, сприяють комунікативному співробітництву, служать засобом вираження експресивності й емотивності мови. Модальні слова дуже

різноманітні за типом додаткової інформації, яку вони вносять до повідомлення. Ядром модальних слів як можливої частини мови є засоби реального й ірреального проектування висловлення на ситуації дійсності; а також оціночного ставлення до повідомлення.

Тому **метою** нашої статті є спроба розглянути одну з категорій мови й мовлення – **модальність**, що виражає реальні відношення висловлення до дійсності або суб'єктивну кваліфікацію повідомлення мовцем. Корисним матеріалом для такого теоретичного аналізу, а в подальшому і в практичному застосуванні може слугувати посібник-довідник В.І. Карабана “Переклад англійської наукової і технічної літератури” (ч.І), підручник з теорії та практики перекладу І.В. Корунця та авторський підручник з практичної граматики англійської мови, які всебічно та ґрунтовно представляють дану категорію мовлення.

Предметом розгляду даної статті є розмежування значення і смислу модальних дієслів. Розкриття смислової структури модальних одиниць, її взаємозалежність від параметрів мікротексту, яка визначається через модуси (волітивний, епістемічний, перцептивний, емотивний та інші).

Особливо **актуальним**, на нашу думку, є аналіз емоційно-оцінного змісту, який нашаровується на предметно-логічну інформацію висловлення як інформація про почуття й оцінне ставлення мовця до позначеної ситуації.

Об'єктом даного дослідження служать модальні дієслова **should and ought to**, які виконують функції вставних, і спектр значень яких дуже різноманітний. Щоб передати модальність, модальні дієслова повинні втратити своє лексичне значення і піддатися переосмисленню. Статус модальних одиниць визначається у такий спосіб: модальні інкорпоровані маркери, модальні оператори, фіксовані модальні структури, модальні структури.

Розглянемо найуживаніші модальні дієслова **should, ought to**, які вводять інформацію з високою ентропією і з іншими дієсловами утворюють фіксовані модальні структури, що мають свої формальні значення (треба, повинен, варто). У даному дослідженні ці модальні одиниці є тими мовними засобами, що відносяться до модальних полів і сполучаються з ними через модальні значення. Поле традиційно

тлумачиться як сукупність мовних одиниць, об'єднаних спільністю змісту та формальних показників, що відображають поняттєву, предметну або функціональну схожість позначуваних явищ (Г.А. Уфимцева). Стосовно модальних полів тут можна сказати, що кожне з них має свою шкалу виміру достовірності, необхідності, можливості, ймовірності, бажаності, істинності, хибності, проблематичності.

Звернімося до академічних граматик, що фіксують уже усталені в мові явища, в даному випадку засоби мови і правила їхнього вживання. Правила полегшують і підвищують ефективність сприйняття, розуміння й передачі інформації. Вони обрані у процесі комунікативної взаємодії з числа варіантів мовної реалізації, уніфіковані, свідомо фіксовані й подаються як найбільш поширені традиційні стандарти. Але оскільки мова є динамічною системою, що має механізми збагачення, поповнення, розвитку і стихійно регулюється мовним середовищем, то і її нормативність є явищем відносним. Заслугує на увагу і така думка В. Липинського: “Слово, коли воно має бути творчим, повинно служити життю, а не безплідно намагатись нагинати життя до своїх законів... Закони слова: закони логіки, тільки тоді можуть придбати творчу силу, коли вони служать не самим собі, а тому ірраціональному, нелогічному, стихійному хотінню, з якого родиться все життя, а в тім числі і саме слово” [5:69].

Такої ж думки про слово дотримується Л. Виготський, який каже, “що думка не виражається у слові, а здійснюється у ньому”. Модальні дієслова вживаються у певних значеннях у мові. А в мовленні вони можуть набувати іншого смислу. Бо як казав Т. Фреге “ідеальне у тексті складається не лише зі значень, але й зі смислів” [6:170]. **Проблема розмежування значення і смислу** актуальна для багатьох дослідників, розгляд якої започаткував російський мовознавець І. Бодуен де Куртене. Як на нашу думку, оцінно-емотивне ставлення до висловлення, яке під час комунікації є гнучким та мінливим, здатним змінюватись відноситься до смислу. **І смисл ми розглядаємося як мету висловлення, а значення як спосіб.**

Призначенням модальної системи є фіксування постійного балансу між об'єктивним і суб'єктивним. В одних випадках це відповідає дійсності – в інших суперечить. Оскільки намір та його

реалізація залежать від багатьох параметрів: суб'єкта модальної оцінки, фрагмента дійсності, простору, часу, емоційний стан суб'єкта. Це постійне балансування між об'єктивними та суб'єктивним. Ми хочемо наголосити, що кожне висловлення чи текстовий сегмент, в якому міститься модальна одиниця, що має певне граматичне значення, включається в смислопороджувальну ситуацію. Про модальність можна говорити, якщо існує залежність між **сміслом** та **значенням** модальної одиниці, засобом вираження якого вона виступає і при цьому завжди проявляється домінуючий модус.

Емоції виражаються комплексно за допомогою мовних засобів лексичного, граматичного і фонетичного рівнів. Та провідна роль в передачі емоційно-модальних значень належить кореляційно синтаксичному зв'язку із реченням, пунктуаційному виділенні, особливій інтонаційній оформленості. На думку Н.Д. Светозарової, “розпізнати конкретні емоції не володіючи інтонаційною системою іноземної мови, неможливо”.

Семантична структура модальних дієслів **should and ought to** може бути представлена у виді наступних зразків [3:147]:

I. Should *mild obligation that rather means advisability.*

Shouldn't *trying to help someone by advising him to do something.* // *Передає необхідність виконання дії, яка означає, скоріше, пораду – слід, варто, треба, повинен, не слід, не варто.*

We should calm down ourselves. – Нам треба заспокоїтися. (порада)

You should take it easy. – Тобі не варто так перейматися. (переконаність)

He shouldn't take it as a personal insult. – Йому не слід приймати це за особисту образу. (неприсмність)

You shouldn't go jumping to conclusions. – Вам не слід робити передчасних висновків. (застереження)

Each person should look after his own interest. – Кожна людина повинна дбати про свою справу. (безсумнівність, безперечність)

He should be proud of himself. – Він повинен пишатися собою. (гордість, запал)

*I think you **should** get in touch with your solicitor. – Я думаю, тобі слід зв'язатися зі своїм адвокатом. (бажання)*

Ought to – obligation – обов'язок, повинність (слід, варто, повинен, слід було б);

advisability, but more stronger as should, as a moral duty. // 'Ought to' – трохи сильніше за 'should'. Вживається для вираження моральної необхідності виконання дії.

*You **ought to** be careful. The traffic is too busy. – Тобі слід бути обережним. Рух транспорту дуже інтенсивний. (збентеженість)*

*It is impossible to lose the sight of him. Your people **ought to** keep an eye on him. – Неможливо втратити його з поля зору. Вашим людям слід стежити за ним. (погроза, наказ)*

*First of all you **ought to** survive an interview. – Передусім тобі необхідно було б пройти співбесіду. (обачність)*

*I think you **ought to** try a different approach. – Я думаю, тобі варто було б спробувати інший підхід. (обережність щодо поради)*

*The letter **ought to** reach him today. – Він, мабуть, одержить листа сьогодні. (ймовірність).*

2. Should and ought to (criticism)

а) У стверджувальній формі висловлює критичні зауваження або осуд з приводу невиконання якоїсь дії або обов'язку в минулому.

*You **should have packed** valise. We are going to be late. – Тобі слід було б спакувати валізу. Ми спізнюємось. (уциплевезе зауваження)*

*Your father **ought to have gone** to the sea resort. – Твоєму батькові варто було б поїхати на море (турбота).*

*I **should have thought** of it before. – Мені треба було б подумати про це раніше. (жаль, упущена можливість)*

*You **ought to have done** it long ago. – Вам треба було б давно це зробити. (критика)*

б) В заперечній формі висловлює осуд.

*She **shouldn't have indulged** him in everything. – Її не слід було потурати йому в усьому. (обурення)*

*He was ruined. He **oughtn't to have spent** money to the last penny. – Він збанкрутував. Йому не слід було витратити гроші до останньої копійки (but he did). (осуд, виклик)*

You ought not to have touched his things. – Не треба було чіпати його речі. (недовіра)

3. Expectation. *You use 'should' and 'ought to' to say that you expect something to happen or to have happened already (очікування, сподівання).*

We should be there by dinner time. – Нам треба бути там до обіду. (обов'язок)

It ought to get better as it goes along. – Слід сподіватися на краще. (сподівання)

Dear Mom, you should have heard by now that I am O.K. – Дорога матусю, ти вже, напевно, чула, що в мене все гаразд. (Ти повинна була чути...) (надія, сумнів)

Two bags which should have gone to Rome were loaded aboard a flight to Madrid. – Дві валізи, які повинні були летіти до Рима, були завантажені на рейс до Мадрида.

Sam ought to have realized how dangerous it was. – Сем повинен був усвідомити, наскільки це було небезпечно. (схвильованість)

4. Suggestion. (пропозиція)

We ought to celebrate it. Let's get a bottle of champagne. – Нам треба відсвяткувати це. Давайте купимо пляшку шампанського. (спільний інтерес, радість)

Shouldn't we at least give her a chance? – Чи не дати нам, нарешті, їй це один шанс? (люб'язність)

Oughtn't we to phone the police? – Чи не слід нам зателефонувати в поліцію? (пропозиція, намір)

5. Should often means indignation – В окличних реченнях і питаннях, які виражають здивування і обурення, незадоволення.

a чому це...

звідки мені знати ...

з чого це...

навіщо мені ...

Why should you go there? – Навіщо тобі йти туди?

Why should I tell her the truth? – А чому це я мушу казати їй правду?

How should I know? – Звідки мені знати?

Дієслово *should* вживається в умовному способі для вираження ірреальної, проблематичної дії.

6. In the sentences to express unlikely situations. // В обставинних умовних реченнях для вираження малоімовірної дії.

*If you **should ever come across** his address, I'll be very grateful to you.*

Якщо коли-небудь ви знайдете його адресу, я буду дуже вдячна вам.

***Should he come** tomorrow I shall confide all my troubles to him.*

Якщо (станеться так) він прийде завтра, я розповім йому про всі свої негаразди.

7. In adverbial clauses of purpose (після сполучника *lest*) (має негативне значення)

*Take the book from the child **lest it should spoil** it.*

Заберіть книжку в дитини, щоб вона її не зіпсувала (застереження).

*They built a statue of him, **lest people should forget** what he had done.*

Вони спорудили статую на честь нього, аби люди не забули, що він для них зробив (надія).

8. After the verbs of fear + *lest* (in object clauses) В підрядних додаткових реченнях які означають докір, побоювання.

*He feared **lest his mother should reproach** him for being late for dinner again.*

Він боявся, що мати знову стане докоряти йому за те, що він спізнився на вечерю.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ми зупинилися лише на висловлюваннях на рівні речення, де передбачається мінімальне оточення модальної одиниці, а сама модальна одиниця розглядається як граматико-дискурсивна категорія. Кожна модальна одиниця є згорнутою структурою і на рівні граматики це слово з певним значенням за допомогою наприклад, психолінгвістичного аналізу (взаємодія зовнішнього і внутрішнього контекстів – О.О Залевська) при розгортанні ситуації набуває смислу.

Модальність дієслів **should** і **ought to** полягає в оцінці висловлення з певних позицій, базується на інтегрованості певних асоціацій, думок, відчуттів, почуттів, емоцій (порада, переконаність, неприємність, застереження, безсумнівність, безперечність, гордість, бажання, збентеженість, обачність, погроза, критичне зауваження, жаль, дошкульна критика, осуд, виклик, обурення, недовіра, обов'язок, сподівання, очікування, надія, схвильованість, пропозиція, люб'язність, наміри, запевнення).

Як видно з наведених прикладів, у значенні треба, повинен, слід, варто, модальні дієслова **should** і **ought to** наповнюють речення своїм особливим змістом (сміслом).

Отже, значення може мати кілька смислів, бо термін “значення” остаточно не отримав сталої дефініції через розмитість межі між цими поняттями. На нашу думку, вірним є розмежування цих понять, які послужать матеріалом для подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійченко Ю. В. Особливості вираження емотивності в художніх творах // “Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики” / Зб. наук. праць. – К., – 2005. – № 6. – 335 с. 2. Конев В. А. Культура и архитектура педагогического пространства // Вопросы философии. – 1996. – № 10. – 51 с. 3. Костик О. І. English practical grammar for students // підручник з граматики для студентів внз'ів., К. : – ІВЦ Держкомстату України. – 2005. – 596 с. 4. Кузнецов Ю. Філософія вивчення іноземних мов // Іноземні мови в навчальних закладах. – № 1-2. – 2002. – 192 с. 5. Матвеева Л. Л. Культурологія // Навч. Посібник, – К. : Либідь, 2005. – 512 с. 6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. – Полтава : Довкілля – К. : 2006. – 716 с. 7. Охріменко В. І. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філ. наук. – К. : 2012 р.

КОТЕНКО В. Л.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ЖАНРОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ІСПАНСЬКОМОВНОГО СПОРТИВНОГО
ДИСКУРСУ
(НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИКИ ФУТБОЛЬНОЇ
ТЕМАТИКИ)**

Статтю присвячено аналізу головних жанрових особливостей сучасного футбольного дискурсу іспанської спортивної преси. Виокремлено канонічні жанри та окреслено тенденції до жанрових новотворів, характерних для сучасних спортивних газет. Проведений порівняльний аналіз жанрового наповнення чотирьох головних спортивних видань Іспанії.

Ключові слова: жанр, спортивний дискурс, новина, хроніка, аналітична стаття, репортаж.

Статья посвящена анализу главных жанровых особенностей современного футбольного дискурса испанской прессы. Выделены канонические жанры и намечены тенденции жанровых новообразований, характерные для современных спортивных газет. Проведен сравнительный анализ жанрового наполнения четырех главных спортивных изданий Испании.

Ключевые слова: жанр, спортивный дискурс, новость, хроника, аналитическая статья, репортаж.

The article highlights the main genre characteristics of modern Spanish football media discourse. It determines canonical genres and marks newly created genres that characterize modern sports newspapers. The comparative analysis of genres of four major sports publications of Spain was also realized.

Key words: genre, sports discourse, news, chronicle, analytic article, analysis, report.

Іспанська мова спорту є гетерогенною за своєю природою, спортивна комунікація має свою особливу “філософію” [1:540], а тому термін “іспанськомовний спортивний дискурс” вже викликає неоднозначність його трактування з огляду на питання: що є складовими спортивного дискурсу, що формує собою матеріал та корпус дослідження, що є його жанровим наповненням, чи є,

наприклад, спортивним дискурсом телевізійні трансляції, радіокоментарі, віршівки вболівальників, офіційні та неофіційні гімни міжнародних змагань або реклама спонсорів спортивних змагань. Незважаючи на суттєвий доробок в загальній теорії вивчення жанрів (зокрема фундаментальні праці М. Бахтіна), особливості жанрового складу спортивного дискурсу на матеріалі іспанської мови не є достатньо дослідженими, що і зумовлює **актуальність** цієї розвідки. Її **метою**, отже, є окреслення загального спектру жанрового наповнення сучасного іспанськомовного спортивного дискурсу із виокремленням нових неканонічних жанрів, що його формують.

Еволюція спорту стала одним із тих феноменів, що спричинили найактивнішу за історію людства комунікацію. Діяльність, пов'язана зі спортивними змаганнями, спочатку вплинула на розвиток міжособистісних спілкувань, а потім поступово сприяла подоланню лінгвістичних, ідеологічних та релігійних бар'єрів [1:539]. Засоби масової комунікації, а зокрема спортивна преса, стали основними джерелами отримання інформації для вболівальників та любителів спорту, а сучасні електронні онлайн версії іспанських спортивних газет Marca, Mundo Deportivo, Sport, As цілком можуть замінити телебачення, оскільки завдяки своєму формату гіпертексту включають не лише графічні, іконічні елементи, але й повномасштабні відеотрансляції, що дають можливість коментувати ту чи іншу інформацію, перетворюючи цим самим концепцію газети у інтерактивний простір. Головною перевагою ресурсів такого формату є якнайшвидше оперативне отримання останньої інформації, їхня сторінка постійно оновлюється та доповнюється. **Предметом** нашого дослідження, проте, є зафіксовані тексти друкованих газетних видань. Іспанські спортивні газети є більш структурованими у жанровому відношенні на відміну від їх електронних варіантів, проте кожен номер відрізняється від попереднього, зважаючи на тематику подій та прагматичну настанову авторів (оспівування перемоги, критика поганої гри, виправдовування поразки тощо).

Спортивний дискурс ми визначаємо як відкрити багатогранну динамічну структуру, що ґрунтується на висвітленні та інтерпретації спортивних подій, конструюється усіма дотичними до спорту

акторами (спортсменами, тренерами, вболівальниками, журналістами і письменниками), формується строкатою палітрою стилів, жанрів та мовних художніх засобів, перебуває у діалогічних стосунках з іншими дискурсами, а також є чітко маркована суб'єктивним началом та домінантою експресивності. Іспанськомовний спортивний дискурс існує на помежів'ї публіцистичного, розмовного та художнього функціональних стилів і формується із корпусу текстів та позамовних утворень різних жанрів, що об'єднані між собою спектром спортивної тематики, а саме:

- новина
- репортаж
- хроніка
- аналітична стаття
- інтерв'ю
- книги науково- чи художньо-публіцистичного стилю
- ліричні жанри
- повідомлення спортсменів у соціальних мережах та мікроблогах
- телевізійні та радіопередачі
- музичні твори та кінематограф
- реклама.

Дослідники спортивного дискурсу К. Снятков, О. Малишева та І. Дубчак розглядають спортивний дискурс як медійний продукт, тобто спорт і мас-медіа ставляться у стосунки інкорпорації: спорт існує у вимірі ЗМІ. Ми не розділяємо такий підхід повністю, адже справедливо вказати, що за кількісними показниками той корпус, який ми відносимо до спортивного дискурсу, справді формується у ЗМІ: мова йде про газетний, журнальний, телевізійний, радіо- та Інтернет-жанри спортивної комунікації. Він абсолютно точно твориться медійниками та функціонує у сфері масової комунікації. Проте, якщо говорити про виключно письмовий канал передачі інформації, то не можна забувати і про інші жанри спортивного дискурсу, адже існують ще й поетичні та музичні твори, а також книги, написані науково-публіцистичним чи художньо-публіцистичним стилем, присвячені як одній конкретній події (наприклад, аналіз гри на Чемпіонаті Світу

одним з гравців¹), так і тексти, обрамлені формою мемуарів як наслідок закінчення кар'єри чи роботи у клубі². Такі одиниці спортивного дискурсу не вписуються у шкалу виключно медійності, а функціонують поза нею. Ми не вважаємо доцільним стверджувати, що уся публіцистика належить до медійного простору, особливо її книжковий варіант, адже існує тенденція як серед письменників дописувати у газети, так і серед журналістів – публікувати книги, стилістика яких не відповідає принципам побудови газетної чи журнальної статті. За нашим переконанням, варто говорити про існування спортивного дискурсу як полімедійного, але не як про єдиний дискурс мови спорту, що існує у вимірі мас-медіа. Перевагою саме такого підходу є те, що дискурс не обмежується рамками власне тексту, а включає також і соціальний контекст комунікації (що особливо важливо для Іспанії), який характеризує її учасників, процеси продукування й сприйняття мовлення з урахуванням фонових знань. Оскільки публіцистика є складним соціокультурним феноменом, що одночасно виявляє себе як у сферах журналістики (газетна/журнальна, теле-, радіопубліцистика), так і літератури (художня публіцистика)³, варто так само підкреслити, що іспанськомовний спортивний дискурс теж існує в межах як газетної, так і художньої публіцистики. Під художньою спортивною публіцистикою ми розуміємо різножанрові (мемуари, присвята, оповідь, історія тощо) книжки, написані як спортивними журналістами, так і самими спортсменами. Її, проте, ми не відносимо до сфери медійного продукту.

Повертаючись до проблеми визначення жанру, зазначимо, що жанром є тип одиниці дискурсу, що має особливі характеристики форми та змісту. Мова йде про комунікативний пристрій, визначений соціально та історично, про дискурсивну практику, прив'язану до

¹ *Reina P.* El mundo en nuestros manos. Así fuimos campeones / Pepe Reina. – Barcelona: Medialive, 2010. – 220 p.

² *Calderón L. J.* Historias del autobús del Real Madrid / José Luis Calderón. – Prime Books, 2014. – 194 p.

³ Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/visnyk30/Visnyk%2030_P1_03_Tytarenko.pdf

культури та суспільства [2:65; 250], абстрактне угруповання, об'єднане спільними формальними характеристиками [3:80]; регулятивне обрамлення інтердискурсивного характеру; те, що поєднує текст із дискурсом [4:98; 149]. За допомогою жанрів стає можливо виокремити конкретні зразки дискурсу із загальної дискурсивної формації. Журналістською інформацією у цьому контексті є звичне повідомлення актуальних та достовірних новин за допомогою технологічних засобів розповсюдження інформації, спрямоване до невизначеної кількості отримувачів та з метою виконання соціально значимої мети [5:121]. У межах спортивного дискурсу мова йде не так про виокремлення жанрів за методом Харріса (1952 р.), тобто про відбір певних апіорі ключових слів, що є характерними для конкретної дискурсивної формації, а радше про його прагматичну направленість, тобто конкретну настанову автора, що формується потребами його аудиторії. Так, спортивний заголовок, аналітична стаття чи репортаж існують в межах публіцистичного дискурсу за формою і водночас спортивного – за змістом; творяться ж вони суміжними між собою формальними мовними засобами, характерними для публіцистики.

За М. Бахтіним, мовні жанри (саме мовні, а не літературні) є стійкими типами висловлювань, характерними для кожної сфери використання мови. Саме висловлювання є реальними одиницями мовного спілкування [6:160]. Варто зазначити, що відносини між текстами і жанрами є потенційно складними: текст не може вписуватися в один лише конкретний жанр, він може змішувати і гібридизувати різні жанри. Саме з динаміки типів дискурсів та жанрів виникла ідея, що тексти не обов'язково повинні бути лінгвістично однорідними. Насправді вони можуть бути дуже різномірними, а також мати суперечливу стилістику і семантику [7:205]. Іспанськомовний спортивний дискурс формується саме такою строкатою палітрою жанрів: від газетних новин та аналізів до художньої публіцистики та поетичних творів.

У газетній публіцистиці, що є предметом нашого дослідження, виділяють три головних групи жанрів: інформаційні, інтерпретативні та аналітичні жанри [5:109]; існують також гібридні жанри. У межах

цих трьох груп виділяють тексти шести типів: новина, репортаж, хроніка, інтерв'ю, аналіз та аналітична стаття. Відповідно до рекомендацій Книги стилю газети El País, у пресі необхідно є ще наявність жанру документації (documentación) [8:40], однак текстів окремого такого жанру серед проаналізованого корпусу спортивних газет не було виявлено. Проте, тематично медіа-тексти з рубрик *Historia Marca* та *Personaje* містять характерні статистичні дані. Усі досліджувані мовні жанри об'єднані однією метою, сферою функціонування та агентами. Спільним знаменником для них виступає письмовий канал передачі інформації.

Новина вважається найчистішим жанром за шкалою “об’єктивність – суб’єктивність”. Головний критерій цього жанру – це опис героїв події, самої події, що є новиною, часових та просторових обставин, а також причини та мети, тобто це відповідь на питання “хто”, “що”, “коли”, “де”, “чому”, “навіщо”. Новина береться за основу, адже решта жанрів – це лише різні способи розвинути чи потрактувати її [9:171;224]. Новиною є актуальна подія, спортивні новини повідомляють сенсаційним стилем, тобто застосовується багато виразів, які були б неприйнятними для будь-якої іншої версії тієї ж щоденної газети. За спостереженням Н. Ернандеса Алонсо, новина є тим жанром, що у наш час є доволі маргінальним і зводиться до декількох рядків. Найважливішим у ньому виступає передати зміст новини та зробити це прямо і відкрито [10:64-65]. Головними критеріями формування новини є її актуальність та комунікативність. Проте існує думка, що новина – це не те, що відбувається, а текст, який трактує те, що відбулося [11:2126]. Така думка вже виключає собою твердження про абсолютну чистоту жанру новини. Іспанські спортивні газети доводять, що об’єктивність зберігається у новинах дуже відносно, адже повідомляється результат змагання, проте автори не утримуються від надання своїх оцінок: *A Mendilibar aún le queda por delante un buen puñado de deberes. Entre ellos, clonar el corazón de Puñal. ...Andrés Fernández metió la primera de sus dos manos milagrosas y revitalizó a los suyos* [As 19.08.2013, p.22]; *La victoria de dignidad* [As 24.06.2014, p.2]; *Barça, 2 – R. Madrid, 1. Los colosos vencen a los virtuosos* [el País 25.03.2015].

Репортаж: інформаційний жанр, метою якого є відтворення нещодавньої інформації про подію із наданням більшої кількості деталей [9:248, 249]. Репортаж є змішаним інформаційно-суб'єктивним жанром, його характер є описовим [12:2.2.4]. Суттєвою характеристикою цього жанру є вибірковість інформації, тобто репортажі присвячують найвідомішим спортсменам чи якомусь аспекту їхнього життя поза спортом. Варто також підкреслити, що в цілому репортажі втрачають своє значення у сучасній мові спортивних газет, а їхні функції переймають хроніки [10:64]. Текст тут посідає другорядну роль, для іспанських спортивних газет найголовнішим є паралінгвістичний та іконічний елемент у побудові матеріалу.

Хроніка: інформаційний жанр, проте при висвітленні подій автори експліцитно залучають свій аналіз та інтерпретацію, тобто це своєрідний гібридний жанр, що поєднує інформацію та інтерпретацію [9:269], та набуває рис репортажу чи аналізу. Вона не обов'язково мусить будуватися за хронологічним принципом, проте організація, баланс і розважливність є в ній фундаментальними [12:2.2.2]. Варто підкреслити вагому роль графічних елементів у такому жанрі: розмір та колір шрифтів, темне тло у випадку висвітлення поразок, розміри фотографій. У іспанських спортивних газетах хроніки доповнюються короткими (50 слів) повідомленнями інформативного характеру: *статистика, цифра, питання, факт, фото*. Хроніка за своєю чисельністю має абсолютну перевагу серед інших жанрів спортивної публіцистики.

Аналітична стаття: єдиний жанр, що не потребує обов'язкового включення інформаційного складника. Такі медіа-тексти виділяються з усього масиву спортивних повідомлень своїми заголовками та графічними помітками [12:2.2.6]. Деякі такі коментарі можуть бути досить сконденсованими (до 30 слів), коли автори без аргументування кваліфікують той чи інший вчинок за шкалою “добре – погано”, а інші – розлогішими, із наведенням деталей. Загалом коментарі характеризуються аналітичністю, оцінним судженням, наданням якісних характеристик. Це дуже гетерогенні, поліжанрові тексти, що водночас мають новинну та інтерпретативну функцію, а також виражають власну думку автора [11:1834]. Аналітичні статті

відповідають конкретному стилю автора, і редакція може вносити лише орфографічні рекомендації [8:53].

Говорячи про структуру та жанрове наповнення сучасних спортивних газетних видань, варто зауважити, що канонічні жанри новини, хроніки, репортажу та принаймні одного інтерв'ю у кожному випуску доповнюються новими. Так, у **контрахроніці** автори висвітлюють ті детальні аспекти головної події, що залишилися поза увагою у хроніці: якість покриття стадіону; самопочуття когось із гравців, що могло потім вплинути на якість його гри; особисті стосунки чи конфлікти між гравцями і тренерами. У таких жанрах переважає суб'єктивна домінанта автора, що твориться за допомогою персонального дейксиса, апелювання до читача, художніх засобів, окличних речень, реітеративних конструкцій, маркерів експресивного синтаксису, лексики розмовно-побутового стилю, фразеологізмів та сталих виразів.

Рубрику **Historia Marca** (газета “Marca”), **el personaje** (газета “Sport”) присвячують особливій ролі та становленню когось із гравців, розвитку молодого таланту, майбутньому потенційному трансферному гравцю тощо.

Жанр **питання-відповідь** (interrogatorio) спрямований на постановку питання, відповідь на які дають експерти із можливим прогнозуванням розвитку подій у майбутньому. Такі поради творяться за допомогою залучення епістемічної та деонтичної модальностей та відповідних модальних прислівників і прикметників: *cierto, probable, dudoso, improbable; obligatorio, permitido, prohibido*.

Ще одним новим жанром, що формує собою сучасний іспанськомовний дискурс, є включення соціальних мереж до газетного дискурсу, що особливо характерно для газети “Marca”. Так, рубрика **Tu equipo en un ‘tuit’** цитує повідомлення спортсменів, журналістів чи експертів з мікроблогу Твіттер та наводить їх без жодних орфографічних чи стилістичних правок. Метою включення таких дописів є не лише долучення експертної думки з першоджерела, але й наближення самого формату газетної статті до сучасного електронного. Дописи журналістів із характерним покликанням внизу сторінки так само наводяться у газеті.

Варто підкреслити, що спортивні газети долучають до свого змісту найрізноманітнішу палітру інших неканонічних жанрів: мова йде про опитування серед читачів, листи до редакції, ставки на перемогу тієї чи іншої команди, лотереї, гумор у графіках, розважальні ігри та телепрограми. Таким чином, суб'єктивізм основних жанрів та експресивність висловлювань журналістів чергується із об'єктивними графіками, думками експертів та фотографіями з місця спортивних подій.

Газети	As	Marca	Mundo Deportivo	Sport
Жанри				
Хроніка	✓	✓	✓	✓
Репортаж	✓	✓	✓	✓
Інтерв'ю	1	1	1	1
Аналітична стаття	✓	✓	✓	✓
Контрахроніка	✓	✓	X	✓
Інтраісторія	✓	X	X	X
Питання-відповідь (interrogatorio)	X	✓	X	✓
Інші неканонічні жанри	графічний репортаж	“Tu equipo en un ‘tuit’”	“Servicios: sudoku, ajedrez”	“El partido al minuto”
Коефіцієнт футбольних новин	70%	62%	55%	77%

Газети спортивної тематики мають різну структуру, почерговість висвітлення подій залежить від їх значимості (для газети “Marca” типовим є гра із вертикальним і горизонтальним форматом друку). В цілому, перша титульна сторінка газет має трирівневу структуру, що є характерно для усіх проаналізованих видань: головна новина та дві суміжні. Газета “As” активно долучає на першу строкату

шпальту з багатьма фотографіями ще й рекламне оголошення. Об'єктивність інформації забезпечується наведенням статистичних даних, квантитативного аналізу, інфографіки матчу, діаграм та жанру графічного репортажу (його активно застосовує газета "As"), прямим цитуванням (висловлювання дня, коментарі тренерів та гравців, що виступають дискурсивною стратегією (термін за [11:2089]) для залучення зацікавленості читача до того, про що йтиме мова далі).

Як це вже підкреслювалося вище, мова іспанськомовного спортивного дискурсу є гетерогенною за своєю природою, тобто розмовний реєстр комбінується із вжитком техніцизмів та розлогих аналітичних коментарів із активним використанням художніх засобів. Говорячи про стилістичні особливості іспанськомовного спортивного дискурсу, варто зауважити, що один і той же жанр може належати до різних стилів, а один і той самий стиль може бути представлений різними жанрами. Функціональні стилі не мають чітких схем, тому вони легше піддаються змішуванню [13:11]. Я. Ренкема у своїй праці, присвяченій вивченню дискурсу, наводить схему щодо класифікації дискурсів:

Символ "інформація" – інформаційний дискурс

Символ "експресія" – наративний дискурс

Символ "переконання" – аргументативний дискурс [14:70].

Проаналізувавши сукупно тексти іспанськомовного спортивного дискурсу за такою шкалою, можна стверджувати про неможливість його віднесення до одного з критеріїв: жанр новини може бути забарвлений не лише інформаційною, але й наративною інтерпретативною складовою, а хроніки, аналітичні статті, інтерв'ю, книги художньої публіцистики насичені експресивністю та аргументацією. Їхні мовні характеристики не є однорідними, а варіюються залежно від жанру. Для прикладу, жанр хроніки має характерні риси новини і коментаря, заголовок статті може бути наділений як об'єктивністю новини, так і судженням коментаря чи інтерв'ю, а контрахроніки можна назвати радше розлогим інформаційним коментарем.

Н. Ернандес Алонсо зауважує, що в сучасному спортивному дискурсі у спортивній журналістиці вже не існує індивідуального

авторського стилю, вся мова спорту є глобалізованою та стандартизованою, а національні характеристики з кожним сезоном мають все менше значення [10:218]. Ми не розділяємо таку думку, адже різні жанри проаналізованого корпусу довели, що журналістські хроніки відрізняються одна від одної залежно від авторства та редакційної політики, а також шкали значимості та драматичності події: чим вищий рівень змагання, тим більше художніх мовних засобів використовують автори для пояснення своєї позиції. Попри те, що офіційні наймасштабніші газетні видання у своїх публікаціях намагаються уникати провокативних висловлювань і обмежуються лише наданням переваги у першочерговості висвітлення тієї чи іншої події, на дискурсивному рівні дослідження мови спорту можна простежити вболівальницьку позицію редакцій. Так, якщо порівняти спортивні видання *Marca* та *Sport* за одну і ту ж саму дату, то непоодинокими є випадки, коли остання, на відміну від першої, висвітлює новини, пов'язані з ФК “Реал Мадрид” на сторінці №20, присвятивши таким чином 19 сторінок тексту подіям, пов'язаним з “Барселаною”; а на одній зі сторінок навіть включаються купони для купівлі ковдри із логотипом цього клубу чи акційна ціна на прапор “Барселони”, яку розміщують одразу на титульній сторінці.

Особливості жанрового наповнення іспанської періодики можна побачити у порівнянні з українською. Так, приклад газети “Український футбол” (24.02.2015) засвідчує, що вона абсолютно відрізняється і за структурною побудовою, і за жанровим наповненням. На 16 сторінках газети є 11 інтерв'ю, коротке зведення новин і контрольних матчів, інформація про жіночий футбол, статистичні дані про регіональний (Київська обл.) футбол та національні чемпіонати інших країн, рубрика “Цей тиждень в історії” та реклама. Мова 6 статей дуже важко піддається вписуванню у якийсь конкретний жанр: вона так само наскрізно суб'єктивна, проте показує радше особисті враження авторів від спортивних подій, ніж їх експертну оцінку.

Отже, категорії відкритості, суб'єктивності та експресивності є взаємопереплетеними у дискурсі спорту Іспанії, проте саме суб'єктивність ми визначаємо як головний показник у творенні жанрового наповнення газетної публіцистики, адже від постаті автора

та його особистих зацікавлень, інтересів і прагматичних настанов залежить сам контент спортивного повідомлення. Незважаючи на те, що вже у першому пункті розділу про журналістську етику у “Книжці стилю” найпопулярнішої іспанської спортивної газети *Marca* зазначається, що журналіст повинен оперувати лише перевіреними фактами і ніколи не надавати оціночних суджень, особистих думок чи критичних коментарів [12:1.2.1], такі випадки не є поодинокими. Діюверсія авторів спортивних матеріалів є яскраво вираженою у іспанській спортивній пресі. Для іспанськомовного спортивного дискурсу є характерним виражена вболівальницька позиція авторів. Так само варто зауважити жанрові новотвори *el personaje, historia, tu equipo en un 'tuit', питання-відповідь* і *контрахроніка*, кожне з яких має ще й соціолінгвістичну маркованість.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Blázquez N.* La nueva ética en los medios de comunicación: problemas y dilemas de los informadores / Niceto Blázquez. – Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 2002. – 864 p.
2. *Calsamiglia Blançfort H., Tuesón Valls A.* Las cosas del decir: manual de análisis del discurso / *Helena Blançfort Calsamiglia, Amparo Valls Tuesón.* – Barcelona: Ariel, 2008. – 391 p.
3. *Rodríguez Cortés L., Adarve Camacho Mª M.* ¿Qué es el análisis del discurso? / *Luis Cortés Rodríguez, Mª Matilde Camacho Adarve.* – Barcelona: EUB, 2003. – 158 p.
4. *Herrero Cecilia J.* Teorías de pragmática, de lingüística textual y de análisis de discurso / *Juan Cecilia Herrero.* – Cuenca: Ed. Universidad de Castilla-La Mancha, 2006. – 286 p.
5. *Muñoz J. J.* Diccionario de periodismo / *Javier José Muñoz.* – Salamanca: Librería Cervantes, 2000. – 246 p.
6. *Бахтин М. М.* Собрание сочинений / *Михаил Михайлович Бахтин.* – М.: Русские словари, 1996. – Т.5: Работы 1940-1960 гг. – С.159-206.
7. *Методы анализа текста и дискурса* [Тичер С., Мейер М., Водак Р., Веттер Е.]. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2009. – 356 с.
8. *El País: libro de estilo.* – Madrid: Ed. Siruela, 1996. – 662 p.
9. *Álvarez A. I., Núñez R.* Leer en español / *Alfredo I. Álvarez, Rafael Núñez–* Oviedo: Ediciones de la Universidad de Oviedo, 2005. – 358 p.
10. *Alonso Hernández N.* Tendencias en el lenguaje deportivo actual / *Nestor Hernández Alonso.* – Madrid: Vision Libros, 2012. – 257 p.
11. *Lengua, discurso, texto.* I Simposio Internacional de Análisis de Discurso. – Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2000. – 2200 p.
12. *Marca: libro de estilo: todo lo que hay que saber para informar y escribir con propiedad sobre el mundo del deporte.* – González-Palencia, Rafael. Madrid: La Esfera de los Libros, 2012. – 357 p.
13. *Кирич А. А.* Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов / *Андрей Александрович Кирич.* – М.: Институт языкознания РАН, 2009. – 19 с.
14. *Renkema J.* *Introducción a los estudios sobre el discurso* / *Jan Renkema.* – Barcelona: Gedisa, 1999. – 285 p.
15. *Maingueneau D.* Términos clave para el análisis del discurso / *Dominique Maingueneau.* – Buenos Aires: Nueva Visión, 1999. – 111 p.

КРУКІВСЬКА О.В., КРУКОВСЬКИЙ В.І.

*Відділ міжнародних зв'язків державного підприємства
«Укрпошта»*

Київський національний економічний університет

СЕМАНТИЧНІ ПРОЦЕСИ ПРИ ПЕРЕХОДІ СЛОВА З БУДЕННОГО ДИСКУРСУ ДО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО (на матеріалі французької мови)

Стаття присвячена семантичним процесам, що відбуваються при переході слова зі звичайного дискурсу до спеціалізованого (законодавчого) на прикладі словникових і легальних дефініцій. В результаті дослідження були визначені три види дефініцій, характерні для законодавчого дискурсу: реструвальна, яка, не надає жодного нового значення терміна, а лише фіксує його в законодавчому дискурсі, уточнювальна, яка як правило, звужує значення терміна в законі та перекваліфікаційна, яка встановлює принципово нові значення означуваного концепту.

Ключові слова: термін, значення, дефініція, закон, дискурс.

Статья посвящена семантическим процессам, что происходят при переходе слова из обычного дискурса в специализированный (законодательный). В результате исследования были определены три вида дефиниций, характерных для законодательного дискурса: регистрационная, которая не придает никакого нового значения термину, а только фиксирует его в законодательном дискурсе, уточнительная, которая, как правило, сужает значения термина в законе и переквалифицирующая, которая устанавливает принципиально новые значения определяемого концепта.

Ключевые слова: термин, значение, дефиниция, закон, дискурс.

The article deals with semantic processes that take place during transition of the word from ordinary to special discourse (legal discourse) on the example of the dictionary and legal definitions (LD). Three types of LDs were determined: registering one that does not convey any new meaning to the term, it only fixes it in legal discourse, specifying one which as a rule makes the meaning of the term more precise in law and requalifying one that establishes totally new meanings of the defined concept.

Key words: term, signification, definition, law, discourse.

“Лінгвістика – це в основному, пошуки значення”, – заявляє Б.Л. Уорф [1:43]. Протягом достатньо довгого періоду актуальним і цікавим напрямком загальної теорії розвитку мови залишається процес вивчення зміни семантики лексичних одиниць, їхніх основних типів і причин, однією з яких може бути перехід слова з буденного дискурсу до спеціалізованого, наприклад, до французького законодавчого недостатньо дослідженого в українській романистиці, що й визначило **актуальність** даної статті. Законодавчий дискурс – це насамперед вокабуляр, коли звичайний термін набуває змісту необхідного для потреб права, а це складає проблему належного розуміння спеціалізованого дискурсу. Одним із найуживаніших способів вирішення цієї проблеми в законодавчому дискурсі є розкриття й уточнення значення слова загальноновживаної мови за допомогою легальної дефініції (ЛД).

Мета даної статті – дослідити процес зміни семантики слова при його переході зі звичайного (буденного) французького дискурсу до законодавчого, **об’єкт** – французький лексикографічний і законодавчий дефінітивні дискурси, **предмет** – дефініції одних і тих же слів у цих дискурсах, **завдання** – визначити способи зміни значення слова та встановити види ЛД. Порівняння легальної дефініції зі словниковою дефініцією (СД) необхідне насамперед в аспекті трансформації семантичної структури слова в межах законодавчого дискурсу. **Матеріалом** дослідження є тексти французького Цивільного кодексу та французькі тлумачні словники. **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання зміни значення юридичних термінів і номенів законодавчого дискурсу висвітлюються лише принагідно, фрагментарно – у рамках робіт, присвячених дослідженню термінології окремих галузей юриспруденції [2; 3; 4; 5].

Результати дослідження. Потребу в ЛД визначає насамперед те, що в загальномовних або термінологічних словниках дефініція юридичного концепту взагалі може бути відсутня, оскільки він не має застосування в повсякденному житті, його створює законодавець, зумовлює юридична реальність, напр. :

aéronef perdu, administrateur judiciaire, acte de fraternité та ін. Багато термінів законодавства запозичено з інших галузей знання, загальноживаної мови, але вживаються в законах і загальномовні слова у своєму звичному значенні, дефініція яких наводиться в мовному тлумачному словнику. СД представляє концептуальне визначення референта, містить лише ознаки, необхідні для правильного функціонування мовлення. СД передають звичайний зміст слова, який має бути зрозумілим усім, і така дефініція стає спільним референтом, до якого кожен може включати свої власні знання про об'єкт. Загальномовний тлумачний словник дає словам дефініції, завдання яких відмежовувати одну річ від інших, виокремлювати її.

Як уже відзначалося, в законодавстві нерідко використовуються загальноживані терміни, що набувають у нормативно-правовому акті особливого змісту, породженого незвичним, спеціалізованим контекстом. Взагалі якщо йдеться про словотворчу систему, то вчені визначають семантичний спосіб як один із основних прийомів творення термінологічних найменувань [6]. З метою позначення соціальних реалій законодавець надає особливого смислу вживаним концептам, а для цього необхідно “технізувати”, “юридизувати” звичайне мовлення, пристосувати його до права. Наприклад, висловлення зі словника *Le Petit Robert*: “*Le gibier est l'ensemble des animaux bons à manger que l'on prend à la chasse*” [13:V. Le gibier] для судді має специфічне значення: “*Le gibier sont des animaux sans maître, appartenant à une espèce non-domestique, fut-elle protégée, vivant à l'état sauvage*” [12:a. 274-17], тобто суддя може надавати терміну значення, необхідне для здійснення правосуддя.

Отже, в аспекті зміни значення слова в межах французького законодавчого дискурсу можна виділити три види ЛД: реєструвальна (резюмувальна), уточнювальна й перекваліфікаційна.

Реєструвальна ЛД характеризується як “чисто лексична” [5], оскільки вона не надає терміну жодного нового відтінку, а визначає, фіксує конкретні внутрішньолінгвістичні відношення

синонімії між означуваним і означуючим. Реєструвальна дефініція включається до нормативно-правового акту для роз'яснення значення вживаного в ньому терміна і полегшує однозначне розуміння суті закону і сфери його спеціалізації у системі суспільних відносин, напр.: “*Clonage. Reproduction asexuée: Création d'organismes à partir d'un organisme parental unique, sans apport de matériel génétique nouveau*” [12:a. 2731].

Уточнювальна ЛД співвідносить значення означуваного концепту з його значенням у природній мові, тобто з СД). При цьому суттєвим є твердження, що семантичний обсяг терміна задається дефініцією, але не прирівнюється до визначеного концепту [7]: дефініція, якою б вона не була, служить постійному уточненню семантичного обсягу, що може варіювати в межах моносемічного терміна, при цьому варіювання частини семантики терміна виникає за рахунок зміни підходів до досліджуваного об'єкта. У номінації терміном іншого поняття або об'єкта мова йде про виникнення нового значення в одному й тому ж терміні, тобто про розвиток полісемії, зміна меж семантики й виникнення нових значень в терміносистемі оцінюються як закономірні, що не може не відбивати процес пізнання дійсності, яка постійно розвивається. Для деяких термінів законодавець не може задовольнитися звичайним значенням, оскільки СД видається йому надто розпливчастою, тобто недостатньою для функції, яку має виконати, і тоді законодавець удається до її трансформації. Природа уточнювальних дефініцій подвійна: почасти вони близькі до реєструючих, а почасти носять новаторський характер, як, скажімо, “*Hydrocarbure. Ne vise pas le charbon*” [12:a.1089]. За посередництвом уточнювальних ЛД слова природної мови, які мають у ній нечітке значення або кілька значень, у тексті нормативно-правового акту набувають точного змісту, стають однозначними і легко сприймаються, за їх допомогою окреслюється точний смисл термінів з метою регулювання конкретного виду суспільних відносин.

Природа правничої мови неоднорідна: мовлення цієї сфери уможливується тим, що право надає особливого технічного (спеціалізованого) значення певним термінам, які у своїй сукупності

утворюють юридичний вокабуляр, але законодавець використовує звичайні слова, щоб визначити й уточнити юридичні концепти. Мовний референт законодавця – звичайне мовлення, але для позначення соціальних реалій законодавець приписує особливий зміст усталеним поняттям, надає технічного значення словам звичайного мовлення, щоб пристосувати їх до права. У цьому сенсі технічність правничого мовлення забезпечує виконання відповідних завдань тієї чи іншої гілки права, але юридичне мовлення формується комбінацією слів, обраних для цього законодавцем. Слова в таких комбінаціях, взяті окремо, мають лише звичайне значення, тоді як у конструкції з такими ж звичайними словами набувають суто юридичного значення. Наприклад, звичне значення слова *concours*: “*épreuve portant sur les connaissances dans laquelle plusieurs candidats entrent en compétition...*” [13:V. concours], проте у поєднанні з іншими словами розкривається інше значення цього терміна: “*Il y a concours d'infractions lorsqu'une infraction est commise par une personne avant que celle-ci ait été définitivement condamnée pour une autre infraction*” [12: a.132-2]. Сказане можна підкріпити влучним порівнянням Ейсеманна: юридичні терміни повинні позначати концепти, “як етикетка чи алгебраїчний знак” [8:30]. Слова, “рекрутовані” зі звичайного мовлення на позначення юридичних концептів, шляхом певних регулювань набирають здатності репрезентувати особливий, обраний правом, смисл.

Потрапивши в законодавчо-нормативний текст, ці концепти можуть отримувати нове значення, а отже, потребуватимуть дефініції. Така зміна може проходити в напрямку розширення чи звуження поля його застосування, зокрема йдеться про випадки, коли законодавець вирішує відмовитися від звичайного значення лексеми й дати їй своє визначення, у такий спосіб уточнюючи значення, як, наприклад, з поняттям “conteneur”: *Contenant réutilisable destiné à l'expédition de marchandises. La présente définition exclut les emballages ou conditionnements* [12:a.1974].

Дефініція належить до кола відносних істин, оскільки підвладна вимогам політичного й соціального регулювання, саме у зв'язку з цим у рамках розширення чи обмеження репресивного поля

законодавець змінює СД: повністю зберігаючи первинне значення терміна, законодавець посилює семантичний його потенціал шляхом додаткового термінологічного внеску. Аналіз виявив, що ЛД конструюється шляхом дескрипції, аргументації й переліку ознак концепту з метою прагматичної реалізації об'єкта. Термінологічний внесок має на меті не стільки уточнити смисл терміна, скільки змінити поле застосування об'єкта, і робиться, головним чином, за допомогою слів, семантичне навантаження яких позначене розпливчастістю. Технічна (легальна) дефініція потенційно призначається для всіх громадян: “Nul n'est censé ignorer la loi”. Технічність ЛД полягає в конструюванні семантичного потенціалу, який передбачає ситуативний підхід до смислу терміна. Зміст ЛД може залишатися дуже близьким до звичайного змісту терміна або менш близьким, що визначається тим, наскільки СД “зв'язується” правничими характеристиками означуваного об'єкта. Так, у *Le Petit Robert* зазначено: “L'infraction est la violation d'un engagement, d'une loi, d'une convention” [13:V. infraction], хоча найчастіше термін “l'infraction” уживається в значенні “порушення закону”, тому юридичний словник дає таку дефініцію “l'infraction”: “Action ou omission, définie par la loi pénale et punie de certaines peines également fixées strictement par celle-ci” [11].

У цьому випадку СД можна до певної міри розглядати як форму спрощення, популяризації ЛД, що відповідає практиці укладання словників, яка полягає в позначенні галузевого вживання слова (у філософії, логіці, моралі, праві, лінгвістиці, математиці тощо). Зіставивши для прикладу дефініції терміна “aéronefs”. *Code civil. : Sont qualifiés aéronefs pour l'application du code tous les appareils capables de s'élever ou de circuler dans les airs* [11:a.2242]. *Le Petit Robert. “Tout appareil capable de s'élever ou de circuler dans l'atmosphère”* [13:42], відзначаємо повну еквівалентність, рівнозначність обох дефініцій, їхній інтенціонал і екстенціонал збігаються, виняток становить мета, призначення. У першій дефініції підкреслюється: “pour l'application du code”, і саме це висловлення ключове для законодавчих дефініцій, які даються виключно для застосування певного закону чи нормативного акту.

Коли зміст ЛД стає відмінним від змісту СД, це робиться для того, щоб відповідати правничій функції легальної дефініції, призначеної для регулювання соціальної поведінки громадян. Наприклад, якщо в *le Petit Robert* дефініція концепту “casino” формулюється так: “*Établissement de plaisir, de spectacle, ou les jeux sont autorisés*” [13:V. casino], то в Цивільному кодексі дефініція цього концепту вже дається в значенні, потрібному законодавцю: “*Un casino est un établissement comportant trois activités distinctes; le spectacle, la restauration et le jeu, réunies sous une direction unique sans qu’aucune d’elles puisse être affirmée*” [11:a.1959]. Як бачимо, значення терміна, окреслене ЛД, відрізняється від визначення СД (в даному випадку значення терміна звужується), в іншому разі взагалі не було б сенсу їх визначати.

Істотна особливість ЛД полягає в тому, що законодавець дає юридичному терміну одну дефініцію, яка повинна містити всі істотні для застосування правового режиму ознаки, тобто ті, що носять регуляторний характер, мають правове значення. Навівши ЛД, законодавець змінює відношення до об’єкта, а саме – встановлює правові відношення до нього, як наслідок – дефінітивне означуване не тотожне означуючому в семантичному плані. Якщо в основі ЛД містяться критерії відмінності одного концепту від іншого, то така дефініція націлена на пояснення смислу термінів. Специфіка ЛД полягає в тому, що вона не фіксує, а приписує, тобто, коли концепт визначається законодавцем, то лише в цьому значенні він і буде вживатися в даній сфері, скажімо, якщо законодавець прирівнює *алюміній* до дорогоцінних металів, то таким *алюміній* і буде вважатися в нормативно-правових актах. У тому, що концепт обмежується сферою вживання, можна бачити мінус, проте цей мінус знімається отриманням дефініції одного й того самого концепту з різних джерел, до того ж існує і великий плюс – зростає якість пошуку, його точність й повнота в конкретній правовій галузі.

У загальнозживаній мові значення слів визначається контекстом, у законі, відповідно, – нормативним контекстом. Коли це значення відхиляється від звичного для загальної мови, слово отримує “юридичне” значення, яке йому надає законодавець, виходячи зі своєї

функції регулювання. Отже, ЛД лише схематично визначає значення терміна, часто повне й точне значення впливає із ширшої сукупності статей закону або з інших елементів нормативного контексту. У законодавчому акті при формулюванні дефініції повністю виключена багатозначність, тобто дається дефініція терміна, при цьому слід зазначити, що ЛД конкретніші і в багатьох випадках являють собою перелік ознак, які описують даний концепт.

Проблема багатоплановості змін значення, тобто семантичної варіантності тісно пов'язана з поняттям розпливчастості інтенціонала й екстенціонала деяких термінів, ужитих в ЛД. Проілюструємо це на інших прикладах.

Дефініція “вторгнення в житло” (l'escalade). Стаття 132-74 Кримінального кодексу говорить: “*L'escalade est le fait de s'introduire dans un lieu quelconque soit par dessus un élément de clôture, soit par toute ouverture non destinée à servir d'entrée*”.

Представивши словникову й легальну дефініції у вигляді двох колонок, матимемо таку картину:

Табл. 1

Словникова дефініція	Легальна дефініція
action de pénétrer	Le fait de s'introduire
dans la maison	dans un lieu quelconque
par les fenêtres	par toute ouverture non destinée à servir d'entrée
de passer par dessus les murs de clôture	par dessus un élément de clôture

Якщо слова *pénétrer* (проникнути) і *s'introduire* (влзти) можна вважати синонімами, то інші терміни дефініцій змінюються від принципу одиничності предмета до принципу множини предметів: *dім* стає особливим місцем: *вікна* перетворюються в будь-який отвір, не призначений для входу, *стіни* стають елементами огорожі.

Законодавець використовує в ЛД принцип категоризації дій і речей, унаслідок чого відбувається нейтралізація значення слів, і як результат отримує значний масив неточностей, тому прагне в

такий спосіб передбачити щонайширше коло ситуацій, які можуть кваліфікуватися як *втогнення*.

Дефініція “вбивство” (le meurtre). Стаття 221-3 Кримінального кодексу визначає вбивство так: “*Le fait de donner volontairement la mort à autrui constitue un meurtre*”.

Табл. 2

Словникова дефініція	Легальна дефініція
action de tuer	Donner la mort
volontairement	Volontairement
un être humain	à autrui

Обидві дефініції дуже близькі в термінологічному плані. Вбити – це спричинити насильницьку смерть когось, це тотожно дії заподіяння смерті; в юридичному сенсі *autrui* стосується будь-якої особи (*un être humain*). Законодавець прагне бути точнішим за словникову дефініцію, вираз “*donner la mort*” об’єктивує факт: ідеться про матеріалізацію поведінки суб’єкта правопорушення, проте вираз залишається при цьому досить неточним, оскільки він лише денотує факт, посилений навмисним характером дії, а умови й засоби реалізації правопорушення не мають значення, якщо заподіяно смерть. **Дефініція “учень” (l’apprenti):**

Табл. 3

Словникова дефініція	Легальна дефініція
Personne	Un jeune travailleur
qui est en apprentissage	en première formation professionnelle alternée
	titulaire d'un contrat de travail de type particulier.
	il bénéficie des dispositions applicables à l'ensemble des salariés
	dans la mesure où elles ne sont pas contraires à celles qui sont liées à sa situation de jeune en première formation.

Тут знову бачимо, що СД дуже синтетична, цілком загальна, у ній чітко говориться про молодого працівника, який проходить першу професійну підготовку в рамках трудового контракту і підлягає захисту законом. Закон додав набагато більше ознак: молодий працівник, перша професійна підготовка, трудова угода особливого типу + права всіх інших працівників.

Дефініція “смерть” (la mort). У зв’язку з трансплантацією органів у випадку раптової смерті законодавець змушений був дати дефініцію смерті, але слід відзначити, що ця легальна дефініція різна у різних країнах. Одна з цілей констатації смерті – встановлення критеріїв смерті й аналіз факторів, які її спричинили. Медична дефініція смерті приблизна й може змінюватися залежно від контексту. Установлені ЛД критерії юридичної смерті тепер дозволяють полегшити завдання лікаря у разі трансплантації органів.

Табл. 4

Словникова дефініція	Легальна дефініція
arrêt des conditions vitales	la mort cellulaire
	la mort de l’organe
	La mort de l’organisme

Зміст ЛД виходить з того засновку, що органи “живуть разом, а вмирають поодино”, і хоч юридична особистість зникає зі смертю, та воля покійного може його пережити в його заповіті. ЛД знімає складнощі трансплантації органів, пов’язані з тим, що цей біологічний процес неможливо визначити як єдиний, одномоментний, який стосується всієї сукупності життєвих функцій (смерть серця, мозку, ступінь коматозного стану тощо).

Дефініція ‘підробка’ (le faux). Стаття 441-1 Цивільного кодексу формулює сучасне бачення підробки: “*Constitue un faux toute altération frauduleuse de la vérité, de nature à causer un préjudice et accomplie par quelque moyen que ce soit, dans un écrit ou tout autre support d’expression de la pensée qui a pour objet ou qui peut avoir pour effet d’établir la preuve d’un droit ou d’un fait ayant des conséquences juridiques*”, водночас *Le Petit Robert* дає їй таку дефініцію: “*contrefaçon ou falsification d’un écrit*” [12:V.contrefaçon]. Як видно, ця словникова

дефініція близька до законодавчої, тому що *підробка* визначається як “навмисне спотворення (субстанції) з метою обману”. Слід зазначити, що *Le Petit Robert* дає цю дефініцію, відсилаючись до *субстанції*, але коли словник посилається на субстанцію (документ) як на зв'язок із юридичним контекстом, то він говорить про “дію викривлення, надання хибного вигляду” (*altération frauduleuse de la vérité*).

За своїми властивостями СД і ЛД *підробки* близькі, але законодавець наголошує різницю між звичайним поняттям і правовим, називаючи матеріальні носії реалізації правопорушення. Він говорить про використання “*par quelque moyen que ce soit, dans un écrit ou tout autre support d'expression de la pensée*”. Законодавець фіналізує дію, уточнюючи, що вона має характер заподіяння шкоди (*de nature à causer un préjudice*). ЛД специфікує дію “*altération frauduleuse*” через висловлення предмета дії (*la vérité*), звідси впливає точність можливих матеріальних засобів цієї дії. *Підробка* – особливий предмет кримінального права, і стандартної дефініції тут недостатньо. Щоб наголосити схожість СД і ЛД, слід послатися на близькі поняття, а це дозволяє припустити, що законодавець без зайвих вагань використовує семантичне поле понять, щоб дати задовільну дефініцію кримінального предмета.

Законодавець створює продукти, властиві праву, він не зупиняється перед тим, щоб наблизитися до звичайного значення при висловленні понять, але при цьому розрізняє такі поняття шляхом специфікації у вигляді матеріальної характеристики предмета і його фіналізації у відповідності до цілей права. Можна констатувати, що законодавцю краще визначати предмети з урахуванням зовнішніх чинників, ніж формулювати дефініції, засновані на вираженні сутності чи на властивостях предмета. ЛД як правові утворення підтверджують свій дескриптивний і аргументативний характер у праві, мотивуючи існування одиничних (унікальних) об'єктів права.

Отже, інколи законодавець надає термінам розширювальне (фіктивне) значення, що обов'язково знаходить відображення в ЛД. Коли треба розширити звичайне для терміна поле дії, законодавець використовує **асиміляцію** (уподібнення), яка полягає в приєднанні до категорії елемента, який зазвичай до неї не входить, наприклад,

agriculteur : “*Sont assimilés à l’agriculteur le propriétaire, l’occupant, le bailleur et le locataire d’une ferme*” [11:a. 1757].

Асиміляція характеризує і визначений у *Le Petit Robert* як: “*le fait de tirer des revenus de la prostitution d’autrui*” [12:V. proxénétisme] концепт ‘*le proxénétisme*’, що у Цивільному кодексі отримує набагато ширшу дефініцію: “*Le proxénétisme est le fait, par quiconque, de quelque manière que ce soit : 1. D’aider, d’assister ou de protéger la prostitution d’autrui : 2. De tirer profit de la prostitution d’autrui d’en partager les produits ou de recevoir des subsides d’une personne se livrant habituellement à la prostitution : D’embaucher d’entraîner ou de détourner une personne en vue de la prostitution ou d’exercer sur elle une pression pour qu’elle se prostitue ou continue de le faire*” [11:a. 225-5]. Зіставлення їх виявляє, що ЛД тут повніша за СД, оскільки законодавець ставить за мету включити до означуючого усю сукупність знань про означуване, адже, збільшуючи обсяг означуваного, законодавець надає дефініції максимально широке поле застосування. У цьому явищі відображується парадоксальність ЛД, оскільки звичайно дефінування полягає в обмеженні концепту предмета, відмежуванні його від інших, проте, як виявилось, ЛД не підлягає цьому правилу.

І нарешті, за участю **перекваліфіційних** дефініцій встановлюються принципово нові значення означуваного концепту, не пов’язані із жодним із значень, характерних для нього раніше у природній мові або мові певних наук. Для ілюстрації цього явища можна навести кілька прикладів: *enfant naturel* – буквально – природна дитина, а у праві – позашлюбна. *Récompense* має загальне значення “*hommage au mérite, gratificatio*” [12:V. récompense], а законодавче – “*Indemnité pécuniaire due par la communauté à un époux ou vice versa*” [11:a.1468]; *Confusion: trouble, erreur, méprise* та ін. – загальне значення [12:V.confusion], тоді як “*Mode d’extinction de l’obligation résultant de la réunion en la même personne des qualités de créancier et de débiteur*” – законодавче значення [11:a.1300].

Висновки. Порівняльний аналіз ЛД і СД виявив розбіжності в тлумаченнях одних і тих самих лексем, що зумовлено специфікою завдань законодавця, якому потрібно враховувати істотні

компоненти юридичного концепту і в той же час не викривити поле референції терміна. **Перспективи подальших розвідок** полягають у поглибленому порівняльному вивченні тих слів, які найчастіше змінюють своє значення в законі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уорф Б. Л. Об организации семантической информации в словаре / Бенджамин Ли Уорф; [пер. с англ.] // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1976. – Вып. VI. – С. 23-61. 2. Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів / Григорій Грегуль // Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка» / відп. ред. Й. М. Пейрович. – Серія «Проблеми української термінології». – Львів: Вид-во нац. ун-ту "Львів. політехніка", 2008. – № 620. – С. 285-294. 3. Дерді Е.Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Емма Тіберійвна Дерді. – К., 2003. – 21 с. 4. Деревин А. А. Определение юридических понятий / Андрей Андреевич Деревин // Академический юридический журнал / отв. ред. А. И. Татаркин. – Екатеринбург: Урал. гос. юр. акад. – 2009. – № 1(15) (январь-март). – С.20-25. 5. Gassin R. Les définitions dans les textes en matière pénale / Robert Gassin // Travaux de l'atelier de Méthodologie Juridique de la faculté de Droit et de Science politique d'Aix-Marseille (1986-1987) avec la collaboration du groupe français de l'Association Internationale de Méthodologie Juridique. – P. : PUF, 1987. – P. 1019-1043. 6. (82) Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти: [колективна монографія] / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Видавничий дім «KM Academia», 2000. – 218 с. 7. (148) Неженець Е. В. Варіативність російських термінів юриспруденції в системному та комунікативно-прагматичному аспектах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / Елеонора Володимирівна Неженець. – Дніпропетровськ, 2003. – 23 с. 8. (283) Eisenmann Ch. Quelques problèmes de méthodologie des définitions et de classifications en science juridique / Christian Eisenmann // In Arch. Phil. de droit. – P. : Sirey, 1996. – Т. XI. – P. 25-42. 9. (235) Шелов С. Д. Логическое и лингвистическое в определении терминов (об одном синтаксическом правиле определения) / Сергей Дмитриевич Шелов // Известия АН СССР СЛиЯ: сб. науч. тр. / отв. ред. В. П. Григорьев. – М.: Изд-во АН СССР. – Т.46, №2. – 1987. – С. 111-121. 10 (249). Auger A. Les énoncés d'intérêt définitoire : typologie, vocabulaire et repérage / Alain Auger. – P. : Université Paris-Nord, 2005. – 345 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. C. civ. – Code civil. – [107e éd.]. – P.: Dalloz, 2008. – 707 p. 12. *Lexique de termes juridiques.* – [12e éd.]. – P. : Dalloz, 2003. – 565 p. 13. *Le Petit Robert.* – P., 2007. – – 1207 p.

УДК 811.133.1

KRIUCHKOV H.H.

Université nationale Taras Chevtchenko de Kiev

SIMPLIFICATION DES ORTHOGRAMMES DANS LES TERMES ET NÉOLOGISMES FRANÇAIS DU GRAPHOSTYLE NEUTRE

Стаття присвячена нейтральному графостилю французького письма та опису його основних орфограм. Головна тенденція французького письма полягає у спрощенні орфографії слів, злитному написанні складних термінів, застосуванні найпростіших мовних засобів при творенні неологізмів.

Ключові слова: графостиль, нейтральний графостиль, орфограма, аглютинативна форма, графічне офранцуження.

Статья посвящена нейтральному графостилю французького письма и описанию его основных орфограмм. Основная тенденция французького письма заключается в упрощении орфографии слов, слитном написании сложных терминов, применении простейших лингвистических средств при создании неологизмов.

Ключевые слова: графостиль, нейтральный графостиль, орфограмма, аглютинативная форма, графическое офранцуживание.

The article focuses on the main orthograms of French Neutral Graphostyle. The main tendency of the French writing consists in simplification of the orthography of words, in agglutination of the composite terms, using the simplest linguistic means in creation of neologisms.

Key words : graphostyle, neutral graphostyle, orthogram, agglutinative form, graphical francisation.

Cet article décrit les principaux orthogrammes du graphostyle neutre français. La tendance essentielle dans l'usage actuelle consiste à simplifier l'orthographe des mots, à souder les termes composés, à mettre en oeuvre les procédés linguistiques les plus simples en vue de former ou créer des néologismes.

Mots-clés : graphostyle, graphostyle neutre, orthogramme, forme agglutinée, francisation graphique.

Depuis l'ordonnance de Villers-Cotterêts de 1539 par lequel François 1er qui parlait le françoys, le latin, l'italien et l'espagnol impose l'usage du français comme langue administrative au lieu du latin, l'État ne cesse de s'occuper de la langue et de l'orthographe. L'article 111 de cette ordonnance stipule : “Nous voulons donc que dorénavant tous arrêts, et ensemble toutes autres procédures, soient de nos cours souveraines ou autres subalternes et inférieures, soient des registres, enquêtes, contrats, testaments et autres quelconques actes et exploits de justice ou qui en dépendent, soit prononcés, enregistrés et délivrés aux parties en langage maternel françoys et non autrement” [1: 72].

En 1635, Armand Jean du Plessis, cardinal de Richelieu fonde l'Académie française pour conserver et perfectionner la langue française. L'Académie s'occupe en particulier de la rédaction et de la mise à jour d'un dictionnaire (neuf éditions) et reste toujours une gardienne de la norme.

La révolution de 1789 fait du français un ciment de l'unité nationale. Elle proclame la nécessité d'abolir les patois et d'assurer la prédominance de la langue française unique et invariable dans une République “une et indivisible”. Dès le XVIIe siècle la grammaire, puis l'école, font respecter les règles orthographiques et mettent le français dans un corset. Mais la langue orale garde une certaine diversité phonétique et lexicale malgré la stricte réglementation de la langue écrite.

Aux XIXe et XXe siècles la langue française a franchi les mers et s'installe en Afrique, en Amérique et en Asie au gré des expansions de l'Empire, du Royaume et de la République. Elle s'enrichit fortement en emprunts d'autres langues, mais est aujourd'hui menacée par l'anglais.

La France est le seul pays au monde où les institutions d'Etat (l'Académie française, le Conseil supérieur de la langue française, la Délégation générale à la langue française, les Commissions ministérielles de terminologie, le Centre national de la recherche scientifique) réunissent les efforts des linguistes, des terminologues, des

écrivains, des professeurs des Universités pour mettre en place un dispositif chargé de gérer la production terminologique et néologique.

Les fonds du Centre national de la recherche scientifique ont permis la réalisation du *Trésor de la langue française*, dictionnaire historique de la langue française des XIXe et XXe siècles (1971 – 1994), qui repose sur l'analyse de 90 millions d'exemples pris dans des ouvrages littéraires et techniques des deux derniers siècles.

L'Institut national de la langue française, à Nancy, a recensé 260 millions de mots pour créer le *Trésor général des langues et parlars français*. On arrive à un total stupéfiant de plus de 1 200 000 mots différents y compris les quelques centaines de milliers de néologismes enregistrés depuis 1960 (175 000 mots différents tirés des œuvres littéraires des XIXe – XXe siècles et 500 000 termes techniques).

Les listes terminologiques sont publiées dans le *Journal officiel de la République française* qui enrichit la langue en proposant des néologismes et des emprunts accompagnés de substituts français. Le dispositif n'est pas dirigé contre les langues étrangères, car le français, comme toute langue vivante, a besoin de mots nouveaux et les emprunts en font la source.

La *Commission générale de terminologie et de néologie* (Paris) gère l'adoption d'emprunts et leur intégration dans le système français. Elle tient compte des recommandations orthographiques et des rectifications de 1990.

Depuis 1990, le comité d'experts composé de membres du *Conseil supérieur de la langue française* (Paris) élabore deux trains de mesures visant à apporter à l'orthographe des rectifications cohérentes et mesurées qui rendent son usage plus sûr.

On analyse et propose **des rectifications orthographiques** établies pour le grand public. Ces derniers temps sont créés des logiciels doués de compétences linguistiques. Il ne s'agit pas de la réforme radicale de l'orthographe française, mais des aménagements et des retouches corrigeant les anomalies dans les graphies françaises. Ainsi, le bouton magique appelé “RECTO/VERSO” ce qui veut dire RECTifications Orthographiques/VERSION Originale, permet aux usagers de basculer automatiquement d'une version traditionnelle à une

version moderne en convertissant n'importe quel texte dans la nouvelle orthographe [2: 42]. Ce phénomène est déjà appelé “ le tsunami orthographique ”.

Le mot ‘crémerie’ est rectifié en *crèmerie* (comme crème), le mot ‘sécheresse’ – en *sècheresse* (comme assèchement).

Quelques familles de mots sont **réaccordées**. Par exemple : *persiffler* (au lieu de persifler) comme *siffler* ; *prudhommie* (au lieu de prud'homie) comme *homme* ; *bonhommie* (au lieu de bonhomie) comme *bonhomme* ; *imbécilité* (au lieu de imbécillité) comme *imbécile*, *imbécilement*; *innommé* (au lieu de innomé) comme *nommé*.

Quelques **anomalies** sont supprimées. Par exemple: 'asseoir' est remplacé par *assoir*, eczéma est remplacé par *exéma* (comme *examen*), oignon est remplacé par *ognon* (comme *pognon*), nénuphar est remplacé par *nénufar* en conformité avec son origine arabo-persane. L'orthographe **ph** correspondant au phonème [f] appartient aux notations étymologiques dans les mots d'origine grecque : alphabet, phare, pharmacie, philosophie, philtre, etc. [3: 168]. Ce digramme n'existe ni en arabe, ni en vieux persan.

On recourt à la **soudure** dans les cas où le mot est bien ancré dans l'usage et senti comme une seule unité lexicale.

Le trait d'union est remplacé par la soudure dans tous les composés formés avec *contr(e)* et *entr(e)* pour lesquels on poursuit l'action commencée par l'Académie française en 1835, 1878, et 1935. Par exemple:

- contrattaque, contramiral, contrallée, contrappel, contrarc, contrechoc, contrefeu, contrehaut, contrejour, contremanifestant, contremesure;

- entredeux, entrebande, s'entredétruire, s'entrehaïr, s'entrégorger, s'entremanger, entrenerf, s'entretuer.

La soudure est recommandée dans les composés formés avec *extra-*, *infra-*, *intra-*, *ultra-*, *télé-*. Par exemple:

- extrafin, extrafort, extralégal, extrasensible, extrasensoriel, extraterrestre;

- infrason, infrasonore;

- intraatomique, intramuros, intraoculaire, intraveineux;

- ultrachic, ultracolonialisme, ultracourt, ultrasensible, ultrason;
- téléachat, télécommande, téléconférence, télécopie, télévente.

Pourtant, le trait d'union est maintenu dans les mots où la soudure pourrait engendrer la formation d'un digramme avec son équivalent phonique qui déflectue la prononciation. Si l'on écrivait le mot *extra-utérin* sans trait d'union, les monogrammes **a** et **u** formeraient le digramme **au** correspondant à la voyelle [o].

Le trait d'union ne s'emploie plus dans les composés d'éléments "savants", en particulier en **-o**. Par exemple: agroalimentaire, audiovisuel, autoallumage, autoalarme, autoécole, autoexcitation, autostop, autoérotisme, biocarburant, bioéthique [4: 36], cardiovasculaire, macroéconomie, radiotaxi, radioactif, radioamateur, radioélectricien, radioélément, vidéocassette. Mais le trait d'union est maintenu dans les noms propres ou géographiques où il sert à marquer une relation de coordination entre les deux termes. Par exemple: gréco-bouddhique, gréco-latin.

Certains composés sont formés à l'origine d'un verbe et d'un nom, d'un verbe et d'un pronom, d'un adjectif et d'un nom, etc. Par exemple:

- portefaix, portecrayon, portemanteau, portemonnaie, portevoix, porteplume, poussepousse, passepasse, passetemps, chaussepied, pissesfroid;
- mangetout, faitout, passepartout;
- millepatte, millefleur, millepertuis, rondpoint, plateforme.

Ces mots sont devenus des simples qui suivent la règle générale de la formation du pluriel:

- un millepatte – des millepattes,
- un portecrayon – des portecrayons,
- un portemine – des portemines,
- un mangetout – des mangetouts.

Les composés de formation onomatopéique ou des mots d'origine étrangère sont soudés: blablabla, bouiboui, grigri, un apriori, weekend, kifkif, knockout.

Dans de nombreux cas, le trait d'union est toujours maintenu. Il est utilisé notamment lorsque le nom composé est employé

métaphoriquement ou quand une coordination libre est présentée comme une unité en voie de lexicalisation. Comparez:

langue de bœuf (en cuisine, sans métaphore) – langue-de-bœuf (en botanique);

dent de lion (en zoologie) – dent-de-lion (en botanique);

avant-première – preview;

crédit-bail – leasing;

navire-citerne – tanker;

prêt-à-monter – kit;

remue-méninges – brainstorming.

Dans ces cas, l'emploi des illetrogrammes (trait d'union, intervalle) assure la lexicalisation des unités significatives ayant leurs analogues simples dans d'autres langues vivantes.

Les promoteurs des changements orthographiques s'entourent d'un maximum de précautions pour rendre leurs innovations acceptables aux yeux d'usagers. Aussi parlent-ils des aménagements, des rectifications et non pas de la réforme de l'orthographe. C'est pourquoi on garde le trait d'union dans un bon nombre de mots composés. Par exemple: porte-avion, porte-bagage, porte-bonheur, porte-cigare, porte-papier, pousse-café, pousse-pied, pousse-wagon, pare-choc, pare-brise, pare-fumée, chasse-mouche, chasse-neige, chasse-pierre, chauffe-bain, chauffe-eau, chauffe-lit, grille-pain, guide-fil, mange-disque, ouvre-bouteille, pèse-lait, passe-montagne.

Les rectifications orthographiques tendent à simplifier des graphies, à supprimer des irrégularités et des anomalies. Les noms composés sont perçus comme des mots simples et prennent la marque du pluriel seulement au second élément, c'est-à-dire à la fin de l'unité lexicale:

un cure-ongle – des cure-ongles;

un garde-côte – des gardes-côtes;

un lave-vaisselle – des lave-vaisselles;

un sèche-cheveu – des sèche-cheveux;

un après-midi – des après-midis;

un sans-papier – des sans-papiers.

Si les composés contiennent dans le second élément un article ou une majuscule, ils ne suivent pas la règle de la formation du pluriel : un trompe-l'œil – des trompe-l'œil, un sans-le-sou – des sans-le-sou, un prie-Dieu – des prie-Dieu.

Les emprunts suivent la règle générale du singulier et du pluriel des mots français. Donc, la francisation orthographique simplifie l'écriture. Par exemple :

un boss – des boss,
un cédérom – des cédéroms,
un chichekébab – des chichekébabs,
un chowchow – des chowchows,
un clergyman – des clergymans,
un jazzman – des jazzmans,
un kibboutz – des kibboutz,
un match – des matchs, un minimum – des minimums,
un pirojki – des pirojkis, un quiz – des quiz,
un tutti frutti – des tutti fruttis.

Les consonnes doubles non prononcées comme telles constituent une grande source d'erreurs orthographiques. Au Moyen Âge les mots *pomme*, *donner*, *Anne* sont écrits avec un seul *m* ou *n*. Vers la fin du XVIe siècle, en France, la différence entre les sons *a* oral et *a* nasal correspondait à un effet contextuel. Le *a* était obligatoirement nasal devant *m* et *n*. Le mot *an* était alors prononcé avec deux sons : *a* nasal et la consonne *n*. Et le mot *Anne* était prononcé avec trois sons : *a* nasal, la consonne *n* et la voyelle *e*. Leur distinction était assurée par la voyelle *e* qui est aujourd'hui “ muette ”.

A l'époque où le son *e* a cessé d'être prononcé en fin du mot, *Anne* s'est prononcé [an], comme aujourd'hui, avec la dénasalisation de la voyelle nasale *a* et la chute de *e* final. Alors que *an* prenait sa prononciation actuelle avec la voyelle nasale *a* et avec la chute de la consonne *n*.

Les mots *pome* (du latin *pomum*) et *doner* (du latin *donare*) s'écrivaient comme en latin. L'évolution de la prononciation en moyen français transforme le son *o* en une voyelle nasale. L'orthographe de ces mots s'adapte à la prononciation : on ajoute la deuxième lettre *m* ou *n*, la

première marque la nasalisation et la deuxième indique la consonne [m] ou [n]. Au XVe siècle, ces voyelles nasales redeviennent orales. Les mots *pomme*, *donner* se prononcent comme actuellement, mais l'orthographe ne change pas.

Les rectifications actuelles tendent à la simplification des consonnes doubles sans toucher les orthogrammes dans la langue ayant une tradition littéraire riche et un héritage culturel important [5: 205].

Les mots anciennement en *-olle* et les verbes en *-otter*, de même que leurs dérivés, s'écrivent avec un orthogramme simple. Par exemple : *girole*, *frisoter*, *frisotis*. Mais on ne peut pas réformer les monosyllabes bien implantés dans l'usage *colle*, *folle*, *molle*, ainsi que les mots de la même famille qu'un nom en *-otte* : *botte* – *bottes*, *flotte* – *flotter* – *flottement*. On ne cherche pas non plus un substitut au digramme, soit que celui-ci se prononce autrement que le monogramme (comparez : *fille* – *file*, *poisson* – *poison*, *succès* – *sucer*), soit qu'il marque la nasalisation de la voyelle (par exemple : *emmener*, *ennuyer*), soit qu'il s'emploie dans les mots de haute fréquence (homme, femme), soit que le doublement est nécessaire à la représentation phonétique du mot (terre, passer).

Un orthogramme qui suit un *e muet* est simple, mais le digramme reste si le *e* qui le précède équivaut à *e ouvert* [E]. Comparez : *chamelier* – *chamelle*, *dentelier* – *dentelle*, *lunetier* – *lunette*, *noisetier* – *noisette*, *prunelier* – *prunelle*.

Les formes conjuguées des verbes en *-eler*, *-eter* s'écrivent avec un accent grave et un monogramme simple devant une syllabe contenant un *e muet*. Par exemple : *dételer* – *il détèle*, *peler* – *il pèle*. Les dérivés en *-ment* de ces verbes suivent la même règle : *niveler* – *nivèlement*, *renouveler* – *renouvèlement*.

Les exceptions restent dans la nouvelle orthographe française, surtout s'il s'agit des mots bien implantés dans l'usage. Par exemple : *appeler* – *il appelle*, *interpeler* – *il interpelle*, *jeter* – *il jette*.

Conformément à la prononciation la plus courante, on écrit avec un accent grave le *e* qui est à la fois situé en fin de syllabe et suivi d'une syllabe avec *e muet* :

a) au présent de l'indicatif, du subjonctif et de l'impératif, au futur simple et au conditionnel présent des verbes où l'infinitif présente la séquence *é + consonne + er* :

céder – je cède, je céderai, elle céderait; considérer – je considère, elle considèrerait; interpréter – j'interprète, ils interprèteront ;

b) dans les formes verbales interrogatives *puissè-je, dussè-je, trouvè-je, aimè-je* ;

c) dans les mots pour lesquels l'usage hésitait entre deux graphies : *é* ou *è*.

Devant une syllabe graphique contenant un *e muet*, on écrit *è* et non *é*. Ainsi, on écrit *évènement* sur le modèle de *avènement*, *règlementaire* sur le modèle de *règlement*, etc.

En raison de leur prononciation normée en syllabe initiale, ne sont pas concernés les préfixes *dé* et *pré* qui demeurent identiques partout (*dégeler* comme *dégel* ou *déconfiture* ; *prélever* comme *prélèvement* ou *prémonition*; *prévenir* comme *prévision*); les *é* à l'initiale des mots (*échelon, édredon, élevage, émeraude*); ainsi que *médecin* et *médecine*.

On ne met plus **d'accent circonflexe** sur les lettres *i* et *u*. Par exemple : *aout, bucher, flute, ile, traître; entraîner – nous entraînons, connaître – il connaît, paraître – il paraît*. Dans ce cas, il ne s'agit pas des mots indissociables appelés logogrammes [6: 42].

On maintient néanmoins l'accent circonflexe pour sa fonction analogique ou distinctive [3: 173]. Le circonflexe est maintenu dans les cas suivants :

a) pour éviter une confusion de sens quand un signe diacritique différencie les mots :

- acheter *du pain* – payer son *dû*,
- un *jeune* garçon – observer le *jeûne*,
- un *mur* d'assaut – age *mûr*,
- un fruit *sur*, *sur* le pont – avoir le pied *sûr* ;

b) pour distinguer les verbes *croire* et *croître* :

- je *crois*, elle *crut* (du verbe *croire*)
- je *croîs*, elle *crût* (du verbe *croître*) ;

c) pour uniformiser la conjugaison des verbes au passé simple et au subjonctif :

- nous *vîmes*, vous *lûtes*, vous *reçûtes* comme nous chantâmes, vous chantâtes (passé simple) ;

- qu'il *fît*, qu'il *partît*, qu'elle *voulût* (imparfait du subjonctif) ;

- qu'elle *eût voulu* (plus-que-parfait du subjonctif).

Le tréma est déplacé sur la lettre *u* qui correspond à un son. De façon générale, le tréma interdit que l'on prononce deux lettres en seul son. Donc, le tréma ne permet pas la formation d'un digramme, mais il reste un signe graphique distinctif. Comparez : *mais* – *maïs*. Dans les mots terminés par *-gue*, *-gues*, le tréma se met sur le *u* effectivement prononcé. On procède de même dans leurs dérivés qui contiennent la suite *-gui*.

Par exemple :

aigüe ; *aigües* (au lieu de l'ancienne orthographe *aiguë*, *aigüés*),

ambigüe, *ambigüité* (au lieu de *ambigüe*, *ambigüité*),

contigüe, *contigüité* (au lieu de *contigüe*, *contigüité*),

exigüe, *exigüité* (au lieu de *exigüe*, *exigüité*).

Un tréma apparaît également sur le *u* dans la conjugaison du verbe *argüer* (il *argüe*, nous *argüons*) qui se prononce différemment de *narguer*, *blaguer*, *naviguer*, etc.

Le tréma est ajouté dans quelques mots afin de corriger les prononciations jugées défectueuses. Comparez : *gagüeire* – *gagieur*, *rongüeire* – *rongeur*.

Les mots empruntés s'écrivent avec des accents conformes aux règles du français et forment leur pluriel et la soudure comme les mots français. Comparez l'ancienne orthographe des emprunts et *la nouvelle orthographe* après les rectifications :

pedegree – *pédigrée*, *revolver* – *révolver*, *vademecum* – *vadémécum*, des *barmen* – des *barmans*, des *boxes* – des *box*, des *matches* – des *matchs*, des *maxima* – des *maximums*, un *week-end* – un *weekend*.

On voit que la francisation graphique des emprunts accentue les principes phonétique et morphologique de l'orthographe française.

D'une manière générale, on privilégie la graphie la plus simple lorsque plusieurs formes des termes et des néologismes sont en usage : la graphie sans accent, la forme agglutinée, le pluriel régulier, la francisation des mots empruntés, la préférence à la forme graphique la plus proche du français et aux moyens dérivatifs français.

L'existence de plusieurs formes graphiques des innovations qu'elles soient créées ou empruntées à des langues étrangères ou à des régiolectes, dialectes ou sociolectes français caractérise le graphostyle neutre de l'écriture.

BIBLIOGRAPHIE

1. *Solomarska O.* Dialectologie française. – K. : Centre des éditions et de polygraphie “ Université de Kyiv ”, 2013. – 127 p.
2. *Lenoble-Pinson M.* Néologie, terminologie et orthographe // Français 2000. Revue de l'ABPF. – No 220-221. – 2009. – P.42-47.
3. *Kriuchkov H.H.* Orthogrammes français du graphostyle soutenu // Style et traduction. Recueil d'ouvrages scientifiques. – No 1 (1). – K. : Centre des éditions et de polygraphie “ Université de Kyiv ”, 2014. – P.163–175.
4. *Rey A.* Le français, une langue qui défie les siècles. – P. : Editions Gallimard, 2008. – 160 p.
5. *Frutiger A.* L'homme et ses signes. Signes, symboles, signaux, – P. : Atelier Perrousseaux, 2004. – 320 p.
6. *Léon P.* Phonétisme et prononciations du français. – P. : Armand Colin, 2011. – 284 p.

КУЛЬБИДА Д.П.

Київський національний лінгвістичний університет

ТАКСОНОМІЯ АНГЛОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНОМУ ІСПАНСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджуються проблеми класифікації англійських запозичень в іспанській мові, зокрема в туристичному дискурсі. Згідно сфери функціонування, англомовні лексичні запозичення категоризуються на інтегральні та модифіковані. Аналізуються результати кількісної характеристики різних категорій англіцизмів, представлених у сучасних іспанських журналах про подорожі.

Ключові слова: англомовні запозичення, таксономія, інтегральні та модифіковані англіцизми, туристичний дискурс, тревел-журнали.

В статье исследуются проблемы классификации английских заимствований в испанском языке, в частности в туристическом дискурсе. Согласно сферы функционирования, англоязычные лексические заимствования категоризованы на интегральные и модифицированные. Анализируются результаты количественной характеристики различных категорий англицизмов, представленных в современных испанских журналах о путешествиях.

Ключевые слова: англоязычные заимствования, таксономия, интегральные и модифицированные англицизмы, туристический дискурс, тревел-журналы.

The article focuses upon the problem of English borrowings' classification in the Spanish language, particularly in tourism discourse. The English borrowed words are categorized as integral and modified anglicisms according to their functional spheres. The results of the quantitative characteristics of different categories of anglicisms, presented in modern travel magazines, are analyzed.

Key words: English borrowings, taxonomy, integral and modified anglicisms, tourism discourse, travel magazines.

Нинішній етап запозичення англіцизмів в іспанській мові заслуговує найпильнішої уваги, адже йому властиве прискорення асиміляції запозичених лексем та складні лексико-семантичні процеси, спричинені сучасними мовними контактами. Поповнення мови запозиченнями – процес неоднозначний. Іспанські ЗМІ,

зокрема тревел-журнали, щоразу популяризують нові іноземні слова й вислови, у цьому вбачаємо їх позитивну роль. Однак зловживання ними призводить до перевантаження тексту, робить його незрозумілим і важким для сприймання, що суперечить основним вимогам до друкованої преси – загальнодоступності та комунікативності.

Актуальність та **новизну** даної проблеми дослідження обумовлює підвищений інтерес зі сторони іспаномовних науковців-лінгвістів щодо вивчення їх форм і значень у мові-позиціальниці, що неможливо зробити без належної систематизації іноземних лексем.

Мета даної статті є висвітлення сучасних підходів щодо класифікації іншомовних лексичних одиниць англомовного походження, зокрема в туристичній сфері функціонування, та визначення кількісної характеристики різних категорій англомовних запозичень в сучасному іспанському туристичному дискурсі.

Об'єктом дослідження в даній науковій розвідці виступають категорії англіцизмів та їх лексико-семантичні групи.

Предмет аналізу – закономірності систематизації англомовних запозичень крізь призму сучасного іспанського туристичного дискурсу.

Матеріалом для дослідження слугували приклади англомовних запозичень із іспанських публіцистичних видань Condé Nast Traveler, GEO, National Geographic (España), Viajes National Geographic, Hosteltur, Ocho Leguas.

Вітчизняні та зарубіжні мовознавці, котрі займаються проблемою класифікації лексичних одиниць іноземного походження (О.Е. Бондарець, Л.П. Крисін, О.В. Кромбет, Д.С. Лотте, Н.О. Попова, І.П. Скорейко-Свірська, М.І. Фоміна), групують їх згідно різних критеріїв: генетичною належністю до мов-джерел чи до мовних сімей, характером запозиченого матеріалу, ступенем засвоєння мовою-реципієнтом, сферою використання тощо [1–7].

В основі більшості класифікацій іншомовних лексичних елементів лежить типологія розроблена Е. Хаугеном. Різняться лише термінологія внаслідок передового впливу вітчизняних досліджень. Дослідник вважає, що будь-яке запозичення є елементом перенесення (*importation*) і підстановки (*substitution*). Під “*перенесенням*” маються на увазі всі ознаки схожості між запозиченим словом та його етимомом. Усі відмінні риси називають “*підстановкою*” матеріалу мови- запозичувачки. З плином часу лінгвісти послуговуються останнім терміном у відношенні до звуків рідної мови, які використовують замість іноземних в запозичених словах, а “*перенесення*” наразі трактують як імітацію структури іноземного слова [8:350–351].

Е. Хауген виокремлює два основних види запозичень у залежності від сфери дії підстановки: *запозичені слова* (*loanwords*) – запозичення з повним або частковим перенесенням фонетичної оболонки іноземної лексеми і *запозичені зсуви* (*loanshifts*) – запозичення, що проявляється у зсуві вживання лексеми рідної мови. Запозичені слова у свою чергу поділяються на *власне запозичені слова* (*pure loanwords*) і *гібридні запозичення* (*loanblends*) у залежності від повного або часткового перенесення іноземних морфем. Запозичені зсуви розпадаються на *розширення* (*extensions*), тобто семантичні запозичення, і *створення* (*creations*) – кальки [8:354].

Основною таксономією англіцизмів в іспанській мові є *власне запозичення* (*préstamos* – прямі запозичення з англійської мови), *кальки* (*calcos semánticos o estructurales*) та *гібриди* (*hibridos o calcos parciales*) [9:185; 10:991–992; 11]. Наприклад: *trip, viaje, tripear*. У свою чергу із власне запозичень (*préstamos*) можна виокремити *іноземні слова* (*extranjerismos* – неасимільовані запозичення) згідно їх ступеня інтеграції в іспанській мові. Межу розрізнення між ними не завжди легко встановити, як зауважує Ф. Гонсалес [9:185].

За критерієм значущості іспаномовні вчені вирізняють наступні види англомовних запозичень [12; 13:256–257; 14]:

- надлишкові (*extranjerismos superfluous, innecesarios o de lujo*), ті, що мають еквіваленти серед питомих лексичних ресурсів мови-позичальниці. Наприклад: англ. *hit* – ісп. *éxito*; англ. *remake* – ісп. (*nueva*) *version, adaptación*; англ. *flash back* – ісп. *escena (secuencia) retrospectiva, salto atrás*; англ. *software* – ісп. *programas informáticos, aplicaciones informáticas, soporte lógico*; англ. *backup* – ісп. *copia de seguridad*; англ. *feedback* – ісп. *retroalimentación, retroacción*; англ. *commodity* – ісп. *mercancías, artículo de consumo, bienes de consumo, productos básicos, materias primas*.

- необхідні запозичення (*extranjerismos necesarios o muy extendidos*), використання яких виправдано нестачею лексичних одиниць у власній номінативній базі, у свою чергу, поділяються на ті, що зберігають свою оригінальну вимову і графіку (*extranjerismos crudos* – англ. *blues* (m) /blus/), і на такі, що зазнають змін чи то акцентологічних, чи орфографічних у мові-рецепторі (англ. *roastbeef* – ісп. *rosbif*, англ. *closet* – ісп. *clóset*, англ. *gay* /-ei/ → ісп. *gay* /-ai/). Потреба в англомовній номінації, за словами М. Секо, виникає по-різному: запозичення англіцизму разом із предметом, який він позначає; з причин мовної економії та зручності (англ. *clip* замість ісп. *sujetapapeles*); з міркувань вишуканості мовлення (англ. *glamour*); для посилення, виділення емоційної виразності слова (емфаза) (англ. *building*); для заміни грубих слів м'якшими (евфемізм) (англ. *call girl*); для вираження значення, відтінка слова, яке не може передати питома лексема (англ. *stick* (в гольфі) замість ісп. *palo*) [13:256–257].

Р. Альфаро висуває думку про те, що прийняття *екзотизмів*, як складників однієї з основних груп англіцизмів, безперечно сприяє поповненню лексичного масиву іспанської мови [14]. Лінгвіст К. Пратт, аналізуючи англіцизми в іспанській мові, вважає за необхідне розмежовувати їх на *запозиченні англомовні слова та словосполучення* [15:94]. Пуерториканська дослідниця А. Моралес класифікує англомовні запозичення таким чином [16:109]: *неадаптовані англіцизми (anglicismos crudos)* – ті, що зберігають оригінальний правопис (*adapter, bill, short, slice*); *адаптовані англіцизми (anglicismos adaptados)* – ті, що змінили свою

фонологічну форму (*accesar* (ісп. *acceder*), *clipear* і *clipeadora* (ісп. *grapar* і *grapadora*), *printear* (ісп. *imprimir*)). Деякі з цих англіцизмів є визнаними Асоціацією академій іспанської мови: *parquear* (ісп. *estacionar*) від англ. *to park*, *referí* (ісп. *árbitro*) від англ. *referee*, *convertible* (ісп. *descapotable*); семантичні відхилення (*desvíos semánticos*) – питомі іспанські слова, що набули нових значень під впливом англійської мови (*aplicación* (ісп. *solicitud*) від англ. *application*), (*casual* (ісп. *informal*, *sencillo*); структурні кальки (*calcos de estructuras*) – лексичні одиниці, що є буквальним перекладом англословного слова або виразу (*hacer claro* (ісп. *manifestar*, *asegurar*) від англ. *to make clear*). Також дослідниця виділяє терміни та конструкції, у яких змішується іспанська мова з англійською без їх номінування (*estar down* (ісп. *estar deprimido*), *dar un call* (ісп. *hacer una llamada*)).

Одну з найдетальніших класифікацій англословних запозичень пропонує В.О. Рубан, яка виділяє три основні групи лексичних запозичень залежно від їх форми та природи: *повні* або *інтегральні запозичення*; *неповні* або *модифіковані запозичення*; *запозичення словотвірних моделей* [17:78–79]. Категорія повних запозичень, куди входять іноземні лексеми, що позначають загальні та власні назви (назви фільмів, пісень, музичних альбомів, установ тощо), елементи на позначення чужих реалій, а також переважна більшість новітніх англіцизмів, найбільш широко представлена в досліджуваному корпусі преси. Причиною цього є брак часу на видозміну та адаптацію нової лексеми [17:131].

Англіцизми можуть запозичуватися на таких рівнях: *фонема* (імітація американського чи британського акценту неанглословним носієм), *інтонема* (фонема тону), *графема* (перенесення англійських літер в іноземні слова та словосполучення замість питомих графем, що мають подібну вимову), *дейтограма* і *логограма* (запозичення на письмі знаків, що відображають емоції (:)) – радість, :(– смуток, :-D – сміх, *O* – захоплення, :-/ – незадоволення) та позначають слова (& вживається замість *and*, \$ – долар)), *морфема* (запозичуються англійські корінні морфеми та афікси), *слова* (найбільший сегмент

сфери запозичень), *словосполучення* (запозичуються не лише не асимільовані англійські словосполучення, а також кальковані), *речення* (дані запозичення рідко трапляються і зазвичай є частиною складного речення з послідовним перекладом в дужках), *текст* (запозичення невеликих фрагментів англомовних текстів, які трансплантовані в іноземний контекст) [18:116–118]. Маючи справу з туристичним дискурсом, представленим іспанською періодикою, та враховуючи особливості системи графічних знаків алфавіту іспанської та англійської мов, а також цільову спрямованість тревел-журналів, лінгвістичний аналіз англіцизмів у сучасній іспанській мові здійснюється на рівні морфем, слів, словосполучень і речень.

Беручи до уваги велике розмаїття класифікацій іншомовних запозичень, широке тлумачення терміна “*англіцизм*” (слова (різні за формою та ступенем запозичення) і словосполучення, що прийшли в іспанську мову з англійської мови (її будь-якого національного варіанта), а також ті, що створені за її зразком) та враховуючи туристичну сферу нашого дослідження, вважаємо доцільно категоризувати англомовні лексичні запозичення на: *інтегральні англіцизми* (*anglicismos integrales*) (слова та словосполучення, що прийшли в іспанську мову не змінивши свою оригінальну морфонологічну структуру та значення) та *модифіковані* (*anglicismos modificados*) (запозичення (слова та словосполучення), які зазнали певних видозмін (морфологічних, семантичних) при переході в чужу мовну систему, а також тут розглядаємо англомовні слова, що змінили свій “іноземний” статус і ввійшли до іспанських лексикографічних праць на правах визнаних та рекомендованих для вживання). Вважаємо за необхідне виокремити в даних категоріях такі їх структурні варіанти: інтегральні англіцизми – іноземні слова (*extranjerismos o xenismos*), слова-реалії або екзотизми (*realias o exotismos*), аббревіатури та акроніми (*siglas y acrónimos*), вирази та фразеологічні звороти (*frases hechas y fraseologismos*) та модифіковані англіцизми – іншомовні слова (*palabras extranjerias*), семантичні та структурні

кальки (*calcos semánticos o estructurales*), гібриди або напівкальки (*hibridos*), псевдоангліцизми (*pseudoanglicismos*).

Подаємо білінгвальні номінації запозичених англіцизмів для уникнення міжмовних омонімів. Дана класифікація розроблена спеціально для досліджуваного корпусу англіцизмів, представлених у сучасних іспанських тревел-журналах, оскільки вважаємо, що створити універсальну неможливо.

Перевага у перейманні англіцизмів надається інтегральним запозиченням. Це можна пояснити туристичною сферою їх функціонування, якій притаманні постійні контакти з різноманітними світовими країнами, зокрема англомовними, їх поняттями, науковими й технічними здобутками, культурними реаліями. Як зазначає М. Григорян: “*Журналістика – ідеологія сучасності, інформація – її повітря*” [19:7]. Все те нове, що тільки з’являється в науці й техніці відразу висвітлюється в тревел-журналах. Журналісти, володіючи настільки актуальним, новим матеріалом, в основному з англомовних першоджерел, воліють, як на нас, передавати його з перших вуст, тому нерідко зіштовхуємося в туристичних статтях із неасимільованими іноземними словами, словосполученнями і реченнями. Не малу роль у цьому відіграють і світові глобалізаційні процеси, наслідком яких, у першу чергу, є створення і насадження метамови – англійської. Завдяки частотності використання англомовних запозичень в мас-медіа, іноземні лексеми щоразу швидше, ніж це відбувалося в попередні історичні періоди, засвоюються мовцями і набувають статусу засвоєних. Відповідно з-поміж модифікованих англіцизмів найбільший відсоток (30,73%) належить саме іншомовним словам. Найменше у туристичному дискурсі, представленому журналами про туризм, себе проявляють псевдоангліцизми або несправжні англіцизми (0,57%). Це демонструє достатній рівень володіння іспанських журналістів англійською мовою.

Крім запозичених лексем (*blogs, partners, flyers, jumpsuit, festival, cóctel, township, rugby, grill, outdoor, cool, backstage, freestyle, freeride, bacon*) та словосполучень (*Big Data, room service, low cost, duty free, First (Business, Joint) Class, November brunch,*

wine spa, junior suites, snack bares, Royal Service, Freestyle Cruising, Google Shopping, business travel, First Choice, Special Tours, Travel Offers, Marketing Cloud, responsive design, full content, show cooking, street marketing, tee time), виокремлюємо запозичені англомовні речення. Наприклад: *Porque él demostró que con dedicación, convicción, comprensión y paciencia se podía lograr cualquier meta y nos dejó un consejo motivador: It always seems impossible until it's done*. (Todo parece imposible hasta que está hecho) [20:151]; *Ha llegado la hora de cambiar tu dinámica perdedora porque [You can]* [21:105]; *Africa bites you. África te muerde, ya verás que querrás volver”, me decía Daniel, un simpático y socorrido mozambiqueño, que frenó inmediatamente cuando me vio al lado de la carretera para ayudarme a arreglar el coche* [20:148]; *Elementary, my dear One* [22:11]; *Por eso la iniciativa australiana Be smart – choose tap (Sé listo, elige agua del grifo) ha puesto en marcha una campaña de vídeos en Internet en los que se ofrece a los consumidores aire en frascos para explicar que comprar agua embotellada es igual de absurdo* [23:18]; *“Nina and Wilma GGrubbing”, dicta Moscovice en su grabadora* [23:61]; *Keep calm and drive Volkswagen 4motion* [22:9]. Наведені приклади демонструють, що туристичний дискурс запозичує прості й складні, поширені й непоширені, розповідні й спонукальні англомовні речення. Деякі з них є частиною іспанського складного речення, інші послідовно перекладаються іспанською мовою, що можна пояснити лише міжнародним форматом комунікації журналів про подорожі, який передбачає постійний контакт з англомовними джерелами інформації. Попри те, що кожне запозичене речення зазвичай фігурує в іспанському тексті одноразово (репортажні статті про подорожі та рекламні тексти мають здебільшого перекладний характер), ми не можемо не враховувати його під час дослідження англомовних лексем, так як проводимо суцільну вибірку запозичених елементів, і згідно наших статистичних даних, частотність їх вживання в туристичному дискурсі помітна (3%).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, огляд наукових доробків з проблематики таксономії

іноземних лексичних одиниць демонструє, що кожній авторській класифікації притаманна єдність у підході до їх побудови. Відмінності між типами, видами, класами запозичень є чіткими. Слушним є створення різнобічних класифікацій, адже сфери функціонування запозичених лексичних елементів також різняться. Відповідно це сприяє детальній систематизації запозичень, повноцінному засвоєнню слів мовою-позичальницею, їх вивченню та нормалізації. Однак сучасні лексикологічні розвідки показують, що проблема запозичення ще не є остаточно вивченою. Про це свідчить зокрема неузгодженість окремих лінгвістичних понять і термінів, що у свою чергу призводить до неоднакової оцінки процесів і явищ мовної міграції та їх класифікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондарець О.Э.* Иноязычные заимствования в речи и в языке: лингвосоциологический аспект : дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.01 / Ольга Эдуардовна Бондарець. – Таганрог, 2004. – 183 с.
2. *Крысин Л.П.* Иноязычные слова в современном русском языке / Л.П. Крысин. – М. : Наука, 1968. – 209 с.
3. *Кромбет О.В.* Фонографічна і семантична адаптації лексичних запозичень у французькій мові доби Відродження (на матеріалі новел XVI століття) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.05 / Ольга Володимирівна Кромбет. – К., 2011. – 324 с.
4. *Лотте Д.С.* Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Лотте Дмитрий Семенович. – М. : Наука, 1982. – 152 с.
5. *Попова Н.О.* Структурно-семантичні особливості новітніх запозичень з англійської мови в українську (90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Наталія Олександрівна Попова. – Х., 2004. – 196 с.
6. *Скорейко-Свірська І.П.* Освоєння англійських запозичень в українській науково-технічній термінології : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Ірина Павлівна Скорейко-Свірська. – Тернопіль, 2009. – 242 с.
7. *Фомина М.И.* Современный русский язык. Лексикология / М.И. Фомина. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1990. – 414 с.
8. *Хауген Э.* Процесс заимствования / Эйнар Хауген // Новое в лингвистике. – Москва, 1972. – № 6. – 535 с.
9. *Rodríguez González F.* Anglicismos en el argot de la droga / Félix Rodríguez González // Atlantis. – Spain, AEDEAN : Revista de la Asociación Española de Estudios Anglo-Norteamericanos, 1994. – Vol. 16. – № 1–2. – P. 179–216.
10. *Tonin R.* Timidez y arrojito: las dos caras del préstamos en traducción / Raffaella Tonin // Interlingüística. – España, 2003. – № 14. – P. 989–1000.
11. *Lorenzo E.* Anglicismos en la prensa / Emilio Lorenzo // Actas de la I reunión de Academias de la lengua española sobre el lenguaje y los medios de comunicación. – Madrid : RAE, 1987. – P. 71–79.
12. *Molinié L.* Los

extranjerismos en español: nuevas voces de origen francés e inglés / Luisa Molinié // Tinkuy. Boletín de investigación y debate. – España, 2007. – № 4. – P. 97–107. 13. *Seco M.* La importación léxica y la unidad del idioma: anglicismos en Chile y en España / Manuel Seco // Boletín de Filología de la Universidad de Chile. – Santiago, 2000. – Vol. 38. – № 1. – 253–280. 14. *Alfaro R.J.* El anglicismo en el español contemporáneo / Ricardo Joaquín Alfaro // Thesaurus. – Bogotá: el Instituto Caro y Cuervo, 1948. – № 4. – P. 118–128. 15. *Pratt C.* El anglicismo en el español peninsular contemporáneo / Chris Pratt – Madrid: Gredos, 1980. – 276 p. 16. *Bargalló Escrivà M., Forgas Berder E., Nomdedeu Rull A.* Avances de lexicografía hispánica / María Bargalló Escrivà, Esther Forgas Berder, Antoni Nomdedeu Rull. – Tarragona : Publicacions URV, 2012. – Vol. 1. – 554 p. 17. *Рубан В.О.* Англомовні запозичення у сучасному французькому медіа-дискурсі: структурно-типологічний та функціонально-прагматичний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / В.О. Рубан. – Київ, 2012. – 249 с. 18. *Дьяков А. И.* Уровни заимствования англицизмов в русском языке / А. И. Дьяков // Известия Южного федерального университета. Филологические науки. – Ростов-на-Дону, 2012. – № 2. – С.113–125. 19. *Григорян М.* Пособие по журналистике / Марк Григорян. – М.: “Права человека”, 2007. – 192 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. Condé Nast Traveler, mayo, 2014. – № 73. – 156 p. 21. Hostelur, 2013. – № 224. – 148 p. 22. Viajes National Geographic, diciembre, 2013. – № 165. – 98 p. 23. GEO, diciembre, 2014. – № 331. – 124 p.

КУРЧЕНКО О.О., НАУБЕТОВА О.Д.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЗИТИВНА ВВІЧЛИВІСТЬ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ: ФЕНОМЕН MENTIRA PIADOSA

Статтю присвячено феномену *mentira piadosa* та його проявленню в іспанській мові у рамках позитивної ввічливості. Це явище детально аналізується як імплікатура максими якості мовленнєвого акту П.Грайса.

Ключові слова: позитивна ввічливість, позитивний образ, мовленнєвий акт, умисний смисл, особистість, щирість.

Статья посвящена феномену лжи во спасение и его проявлению в испанском языке в рамках позитивной вежливости. Данное явление детально анализируется как импликатура максим качества речевого акта П.Грайса.

Ключевые слова: позитивная вежливость, позитивный образ, речевой акт, умысленный смысл, личность, искренность.

The article is dedicated to the phenomenon of white lie and its occurrences in Spanish within a framework of positive politeness. This phenomenon is thoroughly analyzed as a quality maxims implicature of a speech act by P.Grice.

Key words: positive politeness, positive face, speech act, intended sense, personality, sincerity.

Мета цієї статті дослідити феномен *mentira piadosa* у контексті іспанської лінгвокультури в цілому, а також як аспект вербальної ввічливості

Предметом дослідження виступає власне іспанська вербальна ввічливість на прикладах окремо взятих мовних актів та дослідження в цих рамках національної специфіки вербальної ввічливості.

Об'єктом нашого дослідження є власне феномен *mentira piadosa* як стратегія позитивної ввічливості у іспанській мові, що спрямований на захист позитивного образу мовця або співрозмовника.

У якості теоретичного **матеріалу** для нашої статті послугували праці багатьох видатних іноземних дослідників у

галузі вербальної ввічливості, а також були досліджені окремі мовленнєві формули, які використовуються іспанцями у повсякденному спілкуванні, що становить корпус практичного **матеріалу** нашої статті.

Наукова новизна полягає у тому, що феномен *mentira piadosa* досі не був досконало досліджений як аспект вираження позитивної ввічливості в іспанській мові.

Категорія ввічливості є однією з головних не лише у структурі етикетно-мовного спілкування, але й у структурі комунікації людей взагалі. Ввічливість на комунікативному рівні проявляється у формах мовленнєвого етикету, основний корпус якого складають сталі мовленнєві формули. Такі мовленнєві формули стають обов'язковими для членів соціуму і відображають національно-культурну специфіку спілкування, пов'язану з усталеними у суспільстві правилами поведінки. Вищезазначені аспекти становлять **актуальність** дослідження *mentira piadosa* як однієї із усталених формул для вираження ввічливості.

Дослідники ввічливості схильні поділяти її на позитивну та негативну та пов'язують її з поняттям образу.

Позитивна ввічливість виявляється через повагу та прихильність до співрозмовника та його побажань, при чому мовець звертає особливу увагу на інтереси та смаки співрозмовника, перебільшує інтерес до свого слухача і дає зрозуміти, що той вартий захоплення. Позитивний образ ґрунтується на побажанні співрозмовнику усього того, що мовець побажав би сам собі, наприклад, здоров'я, свободи та поваги. Загальноновизнаним є той факт, що характерною рисою особистості є свідоме чи підсвідоме бажання, щоб її любили, сприймали, розуміли та захоплювалися інші люди і як наслідок, щоб цілі однієї людини (бажання, здобутки, цінності) задовольняли інших – саме у цьому і полягає основне завдання позитивної ввічливості. Водночас це поняття є тісно пов'язаним з позитивним образом, який дослідники П.Браун та С.Левінсон визначають як: *“Positive politeness is redress directed to the addressee’s positive face. Redress consists in partially satisfying that desire by communicating that one’s*

own wants (or some of them) are in some respects similar to the addressee's wants" [1:95].

Негативна ввічливість, згідно з П.Браун та С.Левінсоном, полягає у зменшенні потенційної загрози або нав'язуванні, яке можуть являти собою певні мовленнєві акти. Для цього мовець повинен зробити певне зусилля (*repair work* за Гоффманом); якщо воно спрямоване на негативний образ, на бажання не зазнавати втручань з боку інших у своїх діях, то таке зусилля становитиме негативну ввічливість або ввічливість невтручання [2:49]. Ці автори визначають її таким чином: "*Negative politeness is redressive action addressed to the addressee's negative face*" [1:97].

Такий тип ввічливості є доречним у тих ситуаціях, де немає фамільярності та рівності між співрозмовниками, а лише шанобливе або дистантне ставлення, яке часто розуміють як ввічливість. На думку дослідників П.Браун та С.Левінсона, такий тип ввічливості є домінантним у культурах країн Західної Європи. Основні її риси це: стриманість висловлень, формальність та дистанціювання.

У нашій статті йдеться про позитивну ввічливість та окреме її явище *mentira piadosa* в іспанській мові.

Суть *mentira piadosa* полягає у нещирому твердженні, яке вимовляють з доброзичливими намірами. Метою цього, як правило, є спроба зробити певну інформацію про особистість або особисті обставини максимально легкою для сприйняття, аби уникнути заподіяння співрозмовникові якомога меншої моральної шкоди. Як правило, *mentira piadosa* застосовується задля запобігання негативним наслідкам комунікативної ситуації або таких ліній поведінки, які можуть бути неприємними для співрозмовника.

Сприйняття надприродних явищ є одним з найяскравіших прикладів вираження *mentira piadosa*, що спрямована на дітей, метою якої є змусити дитину відчути радість. Так, наприклад, в іспанській культурі одним із таких явищ є існування *Reyes Magos*, які, за легендою, приносять дітям подарунки у ніч на Богоявлення.

Слід зауважити, що феномен *mentira piadosa* тісно пов'язаний з поняттям позитивного образу, який полягає у

побажанні мовця співрозмовникові усього того, що він побажав би собі сам. Наприклад, вираз *Que tengas/ tenga un buen día*, який зазвичай повторюється багато разів протягом дня, має на меті підсилити позитивний образ співрозмовника. У той же час смисл, пов'язаний з намірами мовця, смисл, який мовець має на увазі під час мовлення, П.Грайс називає “умисним смислом” [3:117]. Ситуації умисного смислу П.Грайса не випадково потрапляють до класу, іншими членами якого є обман та маніпуляція. Так, Джон Серль наводить яскравий приклад на противагу одного з формулювань Грайса: американець, захоплений у полон під час Другої Світової війни за лінією фронту в Італії, намагається змусити італійців, які його затримали, прийняти його за німецького офіцера – і саме з цією метою він вимовляє одне єдине відоме йому речення на німецькій мові: “*Kennst du das Land, wo die Zitronen blühen?*” Грайс зазначає, що такі випадки із ситуаціями умисного смислу об'єднує елемент використання раціональності жертви [3:119]. Однак, на нашу думку, наведений випадок може слугувати свідченням того, що *mentira piadosa* може вживатися також з метою вигоди для мовця, оскільки американець вдається до обману заради власного порятунку. Успіх у подібних ситуаціях залежить від того, чи вдається змусити жертву розпочати ланцюжок міркувань, задля якого прямо чи опосередковано наводяться посилання.

Таким чином, *mentira piadosa* має конкретну інтенціональну мету в залежності від комунікативної ситуації. У теорії мовленнєвих актів щирість визнається одним із найважливіших аспектів комунікації. Дж. Серль вводить поняття умов, необхідних для успішності ілюктивного акту (*felicity conditions*). Серед таких умов названа щирість (*sincerity conditions*). Для того, аби проілюструвати цю умову, Серль наводить приклад мовленнєвих актів, які представляють собою щирі/ нещирі обіцянки, і стверджує, що у разі щирої обіцянки мовець має намір виконати те, що він обіцяє у мовленнєвому акті, і він має реальну можливість зробити це; більш того, він вірить у те, що може виконати обіцяне. Водночас за нещирого обіцяння мовець не має наміру його

виконати [4:60]. Джон Серль, крім того, виокремив вісім типів ілокутивних актів (прохання, ствердження, подяка, питання, порада, попередження, привітання, поздоровлення), визначивши умови щирості для кожного типу. На думку Серля, мовленнєвий акт можна вважати щирим, якщо він відображає психологічний стан мовця і відповідає умовам щирості, і, навпаки, він є нещирим, якщо не відображає реального психологічного стану мовця [4:65]. Для того, щоб мовленнєвий акт був щирим, мовець повинен вірити у те, що повідомляє. У випадку *mentira piadosa* щирість також можна вважати умовою успіху, оскільки мовець, що говорить неправду заради порятунку власного позитивного образу або позитивного образу свого співрозмовника, має сам повірити у те, що говорить, а отже, має бути максимально щирим, щоб переконати іншого у тому, що він говорить правду.

Проте, слід зауважити, що *mentira piadosa* суперечить теорії комунікації Пола Грайса, який визначає будь-яку розмову чи обмін репліками співробітництвом і передбачає, що учасники бесіди намагаються не вводити один одного в оману, не обманювати та не приховувати важливу інформацію. [3:121]. Явища, які протирічать вищезазначеним умовам, П.Грайс назвав імплікатурами.

Проблематика, пов'язана зі щирістю, залишається актуальною, оскільки велика кількість питань не має однозначної відповіді, наприклад, способи вираження, а також проблема розпізнавання щирості [5:57].

Mentira piadosa можна чітко простежити у зворотному зв'язку комунікації між викладачем та студентом (учителем та учнем). Провал зворотного зв'язку у такій комунікації полягає у тому, що позитивний зворотній зв'язок передує негативному, і за таких обставин ввічливість виявляють авансом. Таке завчасне виявлення ввічливості частково полегшує слухачу сприйняття певних висновків або припущень. Вираження ввічливості може бути як загальноприйнятим (наприклад, "*creo que deberías*") так і може проявлятися через різні форми, деякі з яких є рідко вживаними та нетрадиційними [6:428]. У наведеному нижче прикладі можемо чітко простежити відсутність щирості або

іншими словами *mentira piadosa*, яка слугує пом'якшуючим фактором критики ефективності роботи студента:

En lo que se refiere al apartado de destrezas académicas, creo que te defiendes perfectamente, quizás te falta un poquito esta idea que nos pide este programa de anticipar las posibles objeciones y hacerles frente [6:428]. У цьому прикладі науковий керівник вдається до перебільшеного коментаря (послугуючись пом'якшуючою фразою *yo creo* і цим самим водночас захищаючи свій соціальний образ) щодо ефективності роботи студента, що виражається словами, що він розбирається у темі бездоганно ("*te defiendes perfectamente*"). Наведений приклад слугує водночас свідченням виявлення позитивної ввічливості. Критичний коментар викладача, у якому присутні слова *quizás* і *poquito* із мінімізованим негативним значенням доводять, що авторитет належить не викладачеві, а навчальному закладу, тому стратегія, через яку виявляється позитивна ввічливість – використання займенника "*nos*" з метою, аби мовець і слухач стали одним цілим. "*Perfectamente*" у наведеному прикладі виконує роль *mentira piadosa*, адже далі викладач надає вичерпний коментар щодо способів, за допомогою яких студент може поліпшити свої академічні навички та вміння.

Іншим прикладом, де застосовуються пом'якшуючі слова з мінімізованим негативним значенням, може бути таке висловлення викладача:

Pasando a la calidad del lenguaje, te voy a comentar un par de cosas... [6:429]

У наведеному реченні завдяки словосполученню *un par de cosas* складається враження, що насправді є тільки пара моментів, які студенту варто виправити, а в дійсності викладач перераховує сім пунктів, які є важливими, та на які слід звертати увагу [6:429].

У наступному прикладі можемо побачити, що уже на початку відповіді викладача слідує *mentira piadosa*. Оскільки студент не висловив жодної з основних думок, про які мало йтися у його презентації, важко здогадатися, чи дійсно він володіє базовими знаннями:

Está claro que tienes un conocimiento de fondo. Pero te ha faltado mencionar ideas principales importantes, has mencionado muy poco de los temas...del arte latinoamericano actual, como... [6:430]

Із усього вищезазначеного можемо зробити висновок, що феномен *mentira piadosa* може бути націлений на порятунок образу мовця або на порятунок образу співрозмовника: як педагогічний прийом викладача по відношенню до студента або як медичний прийом, у випадках, коли пацієнт тяжко або навіть невиліковно хворий, лікар вдається до *mentira piadosa*, щоб моральний стан хворого не погіршився.

Серед найчастіших випадків вживання *mentira piadosa* є такі [7:82–85]:

1. Компліменти становлять два важливі аспекти. Перший аспект полягає у тому, що правила ввічливості є простими: слід надати великого значення особистості співрозмовника та звернути на нього увагу. У рамках цього правила комплімент виконує функцію *mentira piadosa*, при чому, коли мовець адресує комплімент співрозмовнику, він має на меті зміцнити зв'язок із ним та підтримати теплі товариські відносини. Другий аспект полягає у висловленні компліментів у жіночому середовищі. Неприпустимим є той факт, щоб жінки відкрито критикували одна одну, навпаки вони обирають такі стратегії, які сприяють встановленню нових зв'язків та підтримці або зміцненню уже існуючих відносин завдяки ввічливим мовленнєвим актам, серед яких виділяють компліменти. Їх як правило можна почути на весіллі, хрестинах та інших святах, де існує святковий дрес-код. Саме під час таких заходів жінки найчастіше обмінюються компліментами щодо вбрання, зачісок та надмірного макіяжу лише через те, що вони докладали зусилля, хоча така похвала не завжди відповідає дійсності.

2. *Estás más flaca* – інший комплімент, поширений серед жінок, який також виконує функцію *mentira piadosa*, оскільки це чудовий спосіб поновити відносини з жінкою, яку ви не бачили впродовж тривалого періоду часу. Майже усі жінки не хочуть гладшати, тому їм приємно чути подібні речі.

3. *Si me avisabas antes, iba.* Докір у певних комунікативних ситуаціях може виконувати функцію *mentira piadosa*. Часто виявляється зручнішим звинуватити свого співрозмовника у тому, що він завчасно не попередив про захід, ніж брати на себе обов'язок бути присутнім на заході, особливо якщо немає часу або є інші плани.

4. *Estamos analizando tu perfil.* Ця *mentira piadosa* вживається суто у сфері корпоративного спілкування. Яскравим прикладом може послугувати ситуація, коли претендент, який не отримав місце роботи, але який не може впоратися із станом пригніченості, телефонує менеджерам із підбору персоналу і чує у відповідь цю фразу. Почути її означає втратити останню надію щодо отримання бажаної роботи, однак, звучить вона обнадійливо.

5. *Puedes contar conmigo en las buenas y en las malas.* Як правило ця фраза є часто вживаною між «справжніми» друзями, які не кидають один одного ні у легкі часи, ані у скрутному становищі. Однак, коли у житті настає чорна смуга, у них раптово виникають невідкладні справи або просто є краща перспектива приємно провести час з другом, у якого немає проблем. Тому, у дружніх або товариських відносинах така фраза дуже часто розцінюється як *mentira piadosa*.

6. *Me quedé sin saldo en el móvil.* Таке виправдання є ідеальним, коли людина не хоче телефонувати, якщо обіцяла, або відповідати на повідомлення, тому перекласти усю провину на надзвичайно високі тарифи телефонних компаній виявляється набагато простішим рішенням. Вживання цієї *mentira piadosa* є найбільш поширеним серед молоді.

7. *Es interesante.* Цей прикметник дуже часто вживається, коли мовець говорить неправду. Така *mentira piadosa* вживається у випадках, коли хлопець або дівчина не є привабливими на перший погляд, і третя особа цікавиться про враження, яке склалося у мовця про нього/неї. Інша ситуація, коли застосовується ця *mentira piadosa* – коли людина куштує незвичну для себе або навіть несмачну страву, але не хоче образити кухаря,

тому вдається до такого нейтрального коментаря, аби не завдати жодної моральної шкоди тому, хто приготував цю страву.

8. *¡Muchas gracias! Me encantó.* Ця фраза є найбільш вживаною у період новорічних та різдвяних свят, а також у день народження; вона адресована особам, які не знають смаків того, кому роблять подарунок, але бажають зробити гарний жест, тому вирішують подарувати що-небудь на свій розсуд. Як наслідок, люди, які дарують, помиляються у виборі розмірів одягу та кольорах, жанрів літератури та ін. Подяка зі сторони людини, якій подарунок не підійшов або не сподобався, буде виконувати роль *mentira piadosa*, оскільки вона не буде щирою, але і не завдасть моральної шкоди людині, яка зробила цей подарунок і хотіла виявити таким чином ввічливість.

9. *Ya salió para allá.* Ця фраза є типовою для служб доставок, у яких кур'єри зазвичай запізнюються. Оператори дуже часто вдають, ніби перевіряють, чи забрав кур'єр замовлення та виїхав доставити його по зазначеній адресі, але насправді у цей час вони можуть займатися сторонніми справами, які не мають жодного відношення до замовлення клієнта. Така фраза виконує роль *mentira piadosa* для операторів, оскільки говорячи неправду вони захищають свій позитивний образ і водночас, навіть не бажаючи того, позитивний образ кур'єра, який запізнюється.

10. *Ya estoy cerca* – інший варіант вищезазначеної *mentira piadosa*, який вживається у спілкуванні друзів. Гарним прикладом може послугувати ситуація, коли людина запізнюється на зустріч із друзями, говорить саме цю фразу або ж аналогічні: *“estoy a pocas cuerdas”*, *“llego en cinco minutos”*. Як правило, така *mentira piadosa* вживається, коли людина щойно вийшла з дому і таким чином намагається зберегти свій позитивний образ перед співрозмовником.

11. *No eres tú, soy yo.* Ця фраза є класичним вираженням *mentira piadosa* і вживається у ситуаціях, коли особа вирішує розірвати стосунки. Зазвичай цю фразу супроводжують доповнення типу *“aún no estoy listo para una relación”* або *“si nos hubiéramos cruzado en otro momento de nuestras vidas, ¿quién te dice?”*, які

також у цьому контексті виконують роль *mentira piadosa*, оскільки мовець надає значної моральної шкоди своєму співрозмовнику, то він намагається хоча б мінімізувати пригнічення, завдане розставанням.

Таким чином, можна зробити висновок, що в усіх вищенаведених прикладах *mentira piadosa* застосовується або для захисту позитивного образу мовця або співрозмовника. Хоча феномен *mentira piadosa* є суперечливим, оскільки заперечує умову щирості Дж.Серля, проте загальновідомим є той факт, що у певних ситуаціях правда може образити людину і завдати значної моральної шкоди, виходячи із цього логічним рішенням буде сказати неправду, аби не образити свого співрозмовника. Оскільки феномен *mentira piadosa* є мало дослідженим у галузі лінгвопрагматики, його вивчення та аналіз залишаються актуальними.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Brown P., Levinson S.* Politeness : Some Universals in Language Usage / Penelope Brown, Stephen Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – P. 95-97. 2. *Goffman E.* Relations in public : microstudies of the public order / Erving Goffman. – N.Y. : Basic Books, 1971. – 49 p. 3. *Grice H. P.* Logic and conversation. Syntax and Semantics / Herbert Paul Grice. – N.Y. : Academic Press, 1975. – P. 117-121. 4. *Searle J.* Indirect speech acts. In The Philosophy of Language / John Searle. – Cambridge : Cambridge University Press. 1996. – P. 60-65. 5. *Mann W. C., Kreutel J.* Speech act and recognition of insincerity / Wilhelm Carl Mann, Jacob Kreutel. – N.Y. : Academic Press, 2008. – 57 p. 6. *Stewart M.* El feedback pedagógico y la cortesía: sinceridad y discurso / Miranda Stewart // Actos del II Coloquio Internacional del Programa EDICE.-Universidad de Costa Rica, 2005. – P. 428-430.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *C. Abud.* Las Mentiras Píadasas Que Todos Dicen / Celina Abud. – Barcelona : Grupo Zeta, 2012. – P. 82-85.

КШАНОВСЬКИЙ О. Ч.

Київський національний лінгвістичний університет

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ГРАМАТИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ

Проаналізовані лексеми із закінченням жіночого роду та категорія каузативності в сучасній перській мові. Виявлено, що запозичені з арабської мови лексеми із закінченням жіночого роду цілковито асимілювали до перської лексичної системи, тобто ці запозичення є формальними за лінгвістичним статусом. Натомість модель каузативації в перській мові є набутою рисою через зовнішній вплив тюркських мов, тобто в цій мікросистемі власне тюркських елементів немає. Натомість, запозичується тюркський принцип функціонування перських питомих елементів.

Ключові слова: перська мова, запозичення, арабська мова, азербайджанська мова.

Проанализированы лексемы с окончаниями женского рода и категория каузативности в современном персидском языке. Обнаружено, что заимствованные из арабского языка лексемы с окончаниями женского рода полностью ассимилировали к персидской лексической системе, то есть, являются формальными по лингвистическому статусу. С другой стороны, модель каузативации в персидском языке является заимствованной благодаря внешнему воздействию тюркских языков, то есть, в этой микросистеме собственно тюркских элементов нет. Зато заимствуется тюркский принцип функционирования исконно персидских элементов.

Ключевые слова: персидский язык, заимствования, арабский язык, азербайджанский язык.

The article analyzes the lexemes with the feminine endings and the category of causativity in the modern Persian language. It is found that the borrowed from the Arabic language lexemes with feminine endings completely assimilated to Persian lexical system, in other words, the borrowings are formal, in its linguistic status. On the other hand, the causative model in Persian language is borrowed through the external influence of the Turkic languages, that is, there are not any Turkic elements in this microsystem. But the principle of the functioning for the native Persian elements is borrowed.

Key words: Persian language, borrowings, Arabic, Azerbaijani.

Актуальність дослідження полягає в тому, що незважаючи на очевидність того факту, що всі мови контактують одна з одною та впливають одна на одну (див., наприклад, у: [1: 68]), вивчення процесів мовного контактування та запозичення ускладнюється великою кількістю проблемних питань у спеціальній літературі (див. про це в: [2: 234–236]). З одного боку, в літературі з мовних контактів гіпертрофовано переоцінено матеріал та судження “класиків”. Дослідження ж останніх років здебільшого переглянули як теоретичні судження “класиків”, так і суттєво скорегували практичні результати їхньої роботи. З іншого боку, досі немає чіткої класифікації запозичених елементів, виходячи з того, яку функцію кожен з них несе в мові-реципієнті. **Метою** роботи є визначити формальність чи функціональність статусу двох запозичених у перську мову з арабської та азербайджанської мов елементів. **Об’єктом** дослідження є слова із закінченнями жіночого роду –at та –e, а також категорія каузативності в сучасній перській мові. **Предметом** розгляду є здатність цих елементів асимілюватися до системи мови-реципієнта, чи, навпаки, перебудовувати її окремі підсистеми. **Матеріалом** дослідження стали ілюстрації до визначених вище категорій, почерпнуті з різних наукових описів сучасної перської мови (див. Список літератури). **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що досліджуваним у статті запозиченим елементам уперше надано статус щодо їх функціональної ролі в системі мови-реципієнта.

Еволюція запозичень у новій мовній системі відбувається згідно з законами цієї мови на фонетичному, графічному, граматичному, семантичному і стилістичному рівнях. До речі, фонетичне й графічне освоєння (можливість зміни наголосу, виконання вимог графічної передачі звукових запозичень із мови-донора до мови-реципієнта, передача оригінального написання слова мови-донора засобами письма мови-реципієнта; зміна правопису у зв’язку з новим лінгвістичним оточенням) мають дуже важливе значення для подальшої асиміляції запозиченого слова, тобто стирання його початкового іншомовного вигляду. У подальшому включення запозиченої лексеми до словотвірної

системи мови-реципієнта та її участь у словотвірних процесах – це ознака найбільш успішної асиміляції.

Усі нові елементи, появу яких в мові спричинено контактуванням її носіїв з носіями іншої мови, стають частиною системи мови, пройшовши низку етапів спершу в мовленні: спочатку один або невелика кількість мовців уперше вживають окремий елемент; потім інші мовці починають уживати цей елемент та згодом він стає частиною їхньої мовної свідомості; потім ще інші мовці починають уживати цей елемент, який згодом стає частиною їхньої мовної свідомості; так відбувається, доки нарешті цей елемент не стає частиною колективної мовної свідомості усієї комунікативної спільноти, тобто з явища мовленнєвого перетворюється на мовне [3: 21–22]. Механізм такої контактної інновації в мові як запозичення цілком збігається із загальним механізмом інноваційного процесу в мовах світу (неологізація, розширення семантики, пристосування нового елемента до старого, перерозподіл меж морфемної структури словоформи або її спрощення). Запозичення у вузькому розумінні становлять певний тип білінгвальних неологізмів, коли новий елемент (його зміст або форму, або і зміст, і форму) взято з іншої мови. Механізму розширення функцій та семантики елемента в ситуації двомовності відповідає термін **вкраплення** – своєрідний тип розширення семантики елемента однієї мови на елемент іншої мови. Саме вони відіграють головну роль у формуванні мовних союзів. Саме завдяки інтерферентному і трансферентному розширенню семантики одиниць у мовах формуються, відповідно, субстрати та суперстрати. Пристосування альтернативних мовних значень із контактних мов до елементів рідної, а також перерозподіл морфемних меж іншомовної словоформи або спрощення її структури за законами системи рідної мови відіграють важливу роль в утворенні перехідних діалектів і мовних союзів [Там само: 22–24]. У зв'язку з цим потрібно ще раз наголосити на тому, що терміни інтерференція та запозичення не є тотожними. З широкого переліку відмінностей між цими поняттями (див. дет. у: [4: 93–94]) головним, на наш погляд, є те,

що запозичення суттєво не впливають на структуру мови в цілому, не вносять в неї помітних для структури мови нових системних рис. Натомість інтерференція за особливо сприятливих обставин може спричинити суттєві зміни в будові мовної системи, в її внутрішніх зв'язках та організації. Тому інтерференція є можливою лише за умови довготривалих безпосередніх контактів носіїв. У результаті й виникають так звані мовні вкраплення. Запозичення ж можуть відбуватися навіть за відсутності безпосереднього зв'язку та географічного сусідства носіїв мов (особливо за умови сучасного рівня розвитку інформаційних засобів). Вони є типово іншомовними елементами, прийнятими монолінгвальною традицією спілкування для виконання специфічних комунікативних цілей. Запозичення асоціюються зі збагаченням мови, а вкраплення – зі зсувом мовної системи [5: 6]. Саме в результаті довготривалого проксимального контактування носіїв так званих престижних національних мов може виникнути найцікавіший випадок прояву інтерференції, так звана “прихована інтерференція”, за якої в мовленні носіїв відбувається зміна в значенні або функціонуванні вже існуючих у мовній системі форм під впливом іншої системи. Згодом прихована інтерференція може стати частиною мовної системи рідної мови – **функціональним** запозиченням. При цьому виникає вплив (запозичення) семантичної моделі (meaning pattern). Тобто конкретні вирази, що слугують для передачі певних ідей, можуть надзвичайно різнитися в мовах, але обсяги їхніх значень прагнуть уподібнення настільки, що мовні конструкції в одній мові становлять психологічний та культурний переклад конструкцій іншої (див. [6: 241–242]).

Аналіз матеріалу. Ареал поширення перської мови перебуває в оточенні мов трьох сімей: індоєвропейської, тюркської та семітської. Таке географічне розташування передбачає можливість мовних контактів, які й доводить історія перської мови, зокрема цілі періоди гегемонії носіїв неіранських мов на її обширі (див.: [7; 8]). Два джерела впливу на перську мову – семітський і тюркський – й стали головними протягом її історії.

Арабські слова із закінченнями жіночого роду. Хоча

арабська мова більше не є джерелом лексичних запозичень, у багатьох мовах досі функціонує велика кількість, головню, іменників та прикметників, і як окремих лексем, і як елементів складних слів і словосполучень.

Передумови для запозичення великої кількості арабських елементів у пізню середньоперську були винятково сприятливими. Такі вчені іранського походження, як Сібавейгі, Табарі та Біруні писали арабською мовою на кілька століть раніше за своїх послідовників (наприклад, Ібн Сіні, Аль Газалі), паралельно займаючись перекладами на перську. Тому процес асиміляції арабських запозичень у книжному стилі перської мови полягав не стільки у вбудовуванні арабських лексем у перську систему, скільки в підлаштовуванні лексичної та граматичної системи на той час соціально меншовартісної перської мови до лексичної та граматичної системи писемного стилю (й графіки) арабської мови [9: 98]. На той час середньоперська мова мала стилістично та жанрово розвинуту писемну форму з гнучкою та багатою лексико-словотвірною системою. Вона значно випереджала арабську мову як у продукуванні власних релігійних термінів, так і адаптації грецької релігійної та медичної термінології [10: 47–54]. Інакше кажучи, середньоперська мова не мала жодної внутрішньомовної потреби запозичувати цілковито іншомовну лексичну підсистему ані в галузі ісламської релігії, ані в іншій спеціальній сфері. Однак лінгвістична потреба в запозиченні іншомовних елементів зазвичай поступається соціальній потребі чіткого розмежування високого та низького стилів. Перемога ісламу над зороастризмом провела межу між арабомовним та персомовним населенням саме у плані престижності. Саме тому майже усі арабізми в перській лексиці становлять чи то надлишкові синоніми (наприклад, ар. *mariz*=пер. *bimār* ‘хворий’), чи то згодом розтлумачувані перськими еквівалентами вирази (наприклад, арабський вираз *ta’lim va tarbiyat* ‘освіта’ згодом поступився перському *āmuzesh o parvaresh*). Тобто арабські запозичення становили надбудову над лексичним ядром перської мови. Так, за результатами зіставлення лексики сучасних іспанської та перської мов, носії яких висловлювалися на “не

мусульманські” теми, кількість слів арабського походження в них становить 52% в іспанській мові та лише 14% – в перській (див.: [9: 99]). Щодо релігійної термінології, то, з одного боку, пехлевійські терміни з конотаціями старої релігії (наприклад, *sōshyans* ‘Спаситель’) зникли, а їм на зміну прийшли арабські; з іншого боку, базові іранські релігійні терміни (наприклад, *behesht* ‘рай’, *duzakh* ‘пекло’, *khodā* ‘Бог’ та десятки інших) залишилися активними в перській мові. Крім цього, певна кількість арабізмів була запозичена й через усне мовлення, про що свідчить їхня фонетична асиміляція, пор.:

пер. *mosalmān* ‘мусульманин (одн.)’ ← ар. *muslimin* ‘мусульмани (мн.)’;

пер. *mir* у словах *mirākhor* ‘головний конюх’, *mirāb* ‘особа, що розподіляє воду’, *mirzā* ‘принц’ ← ар. *amir* ‘командувач’;

пер. *bu*, *bā* у власних іменах *buali*, *buyazid* ← ар. *abū*, *abā* (знах. відм.) ‘батько’.

В останніх прикладах має місце поширена в той час в перському розмовному мовленні втрата початкового голосного (афери́за) [Там само].

Ще два морфологічні явища пізньої середньоперської мови відіграли провідну роль в асиміляції арабізмів:

1) по-перше, втрата кінцевого задньопіднебінного -g (раннього -k) у більшості лексем, пор.:

dānag → *dāna* ‘сім’я, зерно’,

nātag → *nāta* ‘лист’,

tāzig → *tāzi* ‘арабський’,

parik → *pari* ‘казковий’.

Цей морфонологічний процес спричинив те, що в той час, як величезна кількість арабських прикметників на -i(*yūn*) запозичувалася перською мовою, перський семантичний еквівалент – прикметниковий формант -ig, -ik – редукувався до -i (сучасного вигляду) та став орфографічно й фонетично ідентичним арабському форманту. Саме через це в сучасній перській мові існують омоніми на кшталт ар. *dudī* ‘хробаковидний’ та пер. *dudī* ‘димовий’. Саме омонімічний формант -i відкрив шлях у перську

мову для великої кількості арабських прикметників на *-i*.

2) по-друге, одзвінчення кінцевого *-t*, тобто його перетворення на *-d* (або на поствокальний фрикативний варіант *-ð*). Цей процес було завершено в V ст., пор.:

kart → *kard* ‘(з)робив’,

buvat → *buvað* ‘е’.

Цей морфологічний процес спричинив те, що під час того, як запозичувалися сотні арабських слів із закінченням жіночого роду *-at* (наприклад, *hekmat* ‘мудрість, знання’) у перській мові вже не залишилося жодного слова з кінцевим *-t*. Тому велика частина арабізмів, відкинувши кінцеве *-t*, увійшла в перську мову із закінченням *-a* (у сучасній вимові *e*), пор.:

ma’shuqe ‘кохана’,

dāyere ‘коло, сфера’.

Це кінцеве *-t* збереглося лише в одиничних складних словах, пор.:

dāyerat-ol-māref ‘енциклопедія’.

Тим самим ці арабізми набули ідентичної до перських іменників і дієприкметників форми, пор.:

khāne ‘будинок, дім’,

fereshte ‘ангел’,

zende ‘живий’.

Саме тому цей клас арабських слів став відкритим, а клас слів на *-at* залишився закритим.

Дихотомія в перській мові арабських слів жіночого роду на *-at/-e* не є випадковою. В арабській мові формант жіночого роду має дві фонетичні реалізації: *-at* у препозиції до наступного слова та *-a* – в окремому слові. Обидві форми на письмі позначаються єдиною графемою *ة*. Через відсутність у перській мові синтаксично детермінованої іменної словозміни за родом запозичені арабізми увійшли в різних формах. З часом кількість арабських лексем, що втрачають закінчення *-at*, у перській мові зростає, див.: [Там само: 101]. Ці суфікси в перській мові набули семантичної диференціації, пор.:

resālat ‘місія, послання’ – *resāle* ‘трактат, дисертація’,

erādat ‘відданість’ – *erāde* ‘воля, намір, бажання’.

Найперші приклади такої диференціації засвідчено вже в працях Аль Газалі (XI-XII ст.) [Там само]. Лексеми на *-e* мають конкретнішу семантику, натомість іменники з абстрактним значенням, процесуальною семантикою тяжіють до класу на *-at*, пор.:

meumanat ‘щастя, добробут’ – *meumane* ‘правий фланг, праве крило’.

Отже, в межах лексичної системи однієї мови відбулося взаємне пристосування двох граем різних мов. Форми на *-t* (незалежно від того, чи мають пари на *-e*, чи ні) належать до книжної сфери, наприклад, *hekāyat* ‘анекдот, коротке оповідання (літ. жанр)’; натомість форми на *-e* – до розмовної, наприклад, *qesse* ‘казка, оповідання’ (у тих мовах, де відбулися урядові мовні реформи, форми без *-t* належать до побутової мови, пор.: тадж. *хикоя*, тур. *hikâye* ‘оповідання’).

Крім усього сказаного вище, арабські запозичення, окрім морфологічної та граматичної асиміляції, підлягли інтенсивним процесам семантичного переосмислення. Так, за підрахунками дослідників, лише 20% запозичених перською мовою арабських лексем аналізованого класу мають семантичний зв’язок зі своїми арабськими етимонами (див.: [Там само: 106–108]). Інакше кажучи, ці лексеми цілковито асимілювали до перської лексичної системи, тобто є **формальними** за власним лінгвістичним статусом.

Каузативність. У давньоперський період у перській мові було виражене протиставлення лише дієслівних форм активного стану дієслівним формам медіального, пор.:

tanā (1) *bājim* (2) *abarantā* (3).

tanā (1) *bājim* (2) *abaraḥa* (3).

‘Мені (1) данину (2) приносили (3)’ (де в першому прикладі дієслівну форму (елемент 3) виражено формою 3 ос. мн. медіального стану (досл. ‘приносилися’), а в другому – формою 3 ос. мн. активного стану).

З точки зору граматичної семантики це протиставлення на той час уже було нестабільним [11: 43], що свідчить про

перебудову цієї системи. Натомість, саме в цей період у перській мові з'являються деякі дієслівні форми з суфіксом *-aʔa* (похідним від пасивного суфікса *-ʔa*), які могли виражати каузативні значення. У середньоперський період уже регулярний перський каузатив утворюється за допомогою суфікса *-ēn* (*-ān*), притаманного тюркським мовам для утворення зворотних та каузативних форм дієслів (див.: [12: 50]).

У сучасній перській мові окрім словотвірного способу утворення каузативних значень дієслів існує вже й синтаксичний, яким, на відміну від суфіксального способу, можуть каузативуватися усі без винятку дієслова, пор.:

ali khābid

‘Алі заснув’;

man (1) *bāes* (2) *shodam* (3) (*ke*) (4) *ali* (5) *bekhābad* (6)

‘Я (1) став (3) причиною (2) (того), (що) (4) Алі (5) заснув (6)’ (де дієслівний префікс *be-* (елемент 6) є так званим “масдартвірним” формантом, пор.: *Я став причиною спання Алі.*)

Головною особливістю такої конструкції є відсутність у дієслова підрядного речення (елемент 6) значення часу [13: 16–17]. Аналогічну конструкцію знаходимо в азербайджанській мові, поширеній на території Ірану (див.: [14]), пор.:

Ali yatdi.

‘Алі заснув’;

Mən (1) *bayıs* (2) *oldum* (3) (*ci*) (4) *Ali* (5) *yata* (6).

‘Я (1) став (3) причиною (2) (того), (що) (4) Алі (5) заснув (6)’.

Словотвірний спосіб передбачає утворення каузативних дієслів шляхом додавання до основи теперішнього часу суфікса *-ān*, пор.:

khābid ‘(він) заснув’ → *khābānid* ‘(він) приспав (когось)’;

khord ‘(він) з’їв’ → *khorānid* ‘(він) згодував (комусь щось)’.

Таким способом можуть утворюватися лише перехідні дієслова, а також дієслова, які не мають каузативних лексичних пар на кшталт:

āmad ‘(він) прийшов’ → *āvard* ‘(він) привів (когось)’;

mord ‘(він) помер’ → *kosht* ‘(він) убив’.

В азербайджанській мові словотвірним способом, шляхом додавання суфіксів *-dir*, *-dirt*, *-t* (уживання яких залежить від низки лексичних і структурних факторів), каузативи можуть утворюватися практично від будь-якого дієслова, пор.:

yazdi ‘(він) (на)писав’ → *yazdirdi* ‘(він) спонукав до написання (кимось)’.

При цьому послідовність слів у конструкціях з каузативними дієсловами в перській та азербайджанській мовах цілковито збігається, пор.:

пер. *hasah* (1) *be* (2) *bāq* (3) *david* (4)

‘Гасан (1) побіг/прибіг (4) у (2) сад (3)’;

пер. *man* (1) *hasan* (2) *rā be* (3) *bāq* (4) *davānidam* (5);

азерб. *mən* (1) *həsəni* (2) *bağa* (3) *gaçirtirdim* (4)

‘Я (1) погнав/пригнав (5) Гасана (2) у (3) сад (4)’ (де порядок слів є: підмет (1) – прямий додаток (2) – непрямий додаток (4)).

Каузативізація складних дієслів в обох мовах відбувається шляхом заміни дієслівного компонента, пор.:

пер. *savār show* ‘сідай (у транспортний засіб, на коня та под.)’ → *savār kon* ‘посади (когось) (у транспортний засіб, на коня та под.)’;

азерб. *piyadə ol* ‘забирайся геть’ → *piyadə elə* ‘прожени геть (когось)’.

Так само формально та семантично збігаються в обох мовах конструкції з каузативованими пасивними формами дієслів (див. дет.: [15]), пор.:

пер. *ali* (1) *sib* (2) *rā khord* (3)

‘Алі (1) з’їв (3) яблуко (2)’;

sib (1) *khorde* (2) *shod* (3)

‘Яблуко з’їли’ (досл. ‘Яблуко (1) стало (3) з’їдженням (2)’);

man (1) *bāes* (2) *shodam* (3) *ke* (4) *sib* (5) *khorde* (6) *bešavad*

(7)

‘Я (1) став (3) причиною (2), що (4) яблуко (5) з’їжене (6,7)’ (досл. ‘...з’їдженням (6) стати (7)’);

азерб. *Ali* (1) *alman* (2) *yeđi* (3)

‘Алі (1) з’їв (3) яблуко (2)’;

Alma (1) *yeil*(2) *đi* (3)

‘Яблуко з’їли’ (досл. ‘Яблуко (1) було (3) з’їдженим (2)’);

Mən (1) *bayıs* (2) *oldum* (3) (*ci*) (4) *alma* (5) *yeilə* (6)

‘Я (1) став (3) причиною (2), (що) (4) яблуко (5) з’їджене (6)’.

Отже, одна з найяскравіших синтаксичних ознак сучасної перської мови є набутою рисою через зовнішній вплив тюркських мов.

Висновки. Функціональні (в іншій термінології – структурні) запозичення, на відміну від відомих всім формальних запозичень, не асимілюються до системи мови-реципієнта, а, навпаки, перебудовують елементи окремої підсистеми під модель мови-донора. Джерелами формальних запозичень в окремій мові може стати будь-яка інша мова світу, навіть без безпосереднього контактування носіїв. Джерелом функціональних запозичень може стати лише мова, яка конвергентно впливала або впливає на іншу мову та обов’язково за умови тривалого проксимального контактування носіїв. Враховуючи історію перської мови, потенційними джерелами таких системних функціональних запозичень могли стати або семітські або тюркські діалекти. За результатами аналізу семітських і тюркських запозичень у перській мові на всіх мовних рівнях можна зробити такий висновок.

Два джерела запозичень у перській мові (семітський та тюркський) виявилися надто нерівнозначними щодо їхнього впливу на формування окремих її підсистем. Так, арабські запозичення цілковито асимілювалися до системи перської мови, що було продемонстровано на прикладі запозичених лексем із закінченнями жіночого роду (які формально перебудовуються та семантично переосмислюються). З іншого боку, тюркські запозичення не лише не асимілюються до перської системи, а, навпаки, несуть із собою перебудову цілої мікросистеми, в яку вони входять, що було показано на прикладі категорії каузативності. У цій мікросистемі власне тюркських елементів

немає. Натомість, запозичується тюркський принцип функціонування перських питомих елементів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Серебрянников Б.А.* Роль человеческого фактора в языке. Язык и мышление / *Б.А. Серебрянников*. – М.: Наука, 1988. – 242 с.; 2. *Ruth K.* Crossing grammatical borders: Tracing the path of contact-induced linguistic change / *K. Ruth* // *Dialects across borders: Selected papers from the 11th international conference on methods in dialectology (methods XI)* / (eds.) Markku Filppula, Juhani Klemola, Marjatta Palander, Esa Penttilä. – Joensuu, August 2002. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. – 291 p. – PP. 233–251; 3. *Andersen H.* Grammaticalization in a speaker-oriented theory of change / *Henning Andersen* // *Grammatical Change and Linguistic Theory* / Ed. by T. Eythörsson. – Amsterdam: John Benjamins, 2008. – PP. 11–24; 4. *Баранникова Л.И.* Сущность интерференции и специфика ее проявления / *Л.И. Баранникова* // *Проблемы двуязычия и многоязычия*. – М.: Наука, 1972. – С. 88–98; 5. *Andersen H.* Introduction / *H. Andersen* // *Language contacts in prehistory. Studies in Stratigraphy* / Ed. by Henning Andersen. – Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2003. – 292 p. – PP. 1–10; 6. *Сепир Э.* Язык / Э. Сепир // *Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии*: Пер. с англ. / *Общ. ред. и вступ. ст. А.Е. Кибрика*. – 2-е изд. – М.: Изд. гр. «Прогресс», 2001. – С. 223–247; 7. *Utas B.* Semitic in Iranian: Written, Read and Spoken Language / *B. Utas* // *Linguistic Convergence and Areal Diffusion. Case studies from Iranian, Semitic and Turkic* / Ed. by Éva Ágnes Csató, Bo Isaksoon and Carina Jahani. – L., N.Y.: RoutledgeCurzon, 2005. – 373 p. – PP. 65–77; 8. *Расторгуева В.С.* К вопросу о путях развития близкородственных литературных языков / *В.С. Расторгуева* // *Типология сходств и различий близкородственных языков*. – Кишинев: Изд-во «Штииница», 1976. – С. 79–89; 9. *Perry J.R.* Lexical Areas and Semantic Fields of Arabic Loanwords in Persian and, Semitic and Turkic / *J.R. Perry* // *Linguistic Convergence and Areal Diffusion. Case studies from Iranian* / Ed. by Éva Ágnes Csató, Bo Isaksoon and Carina Jahani. – L., N.Y.: RoutledgeCurzon, 2005. – 373 p. – PP. 97–109; 10. *Yarshater E.* The Persian presence in the Islamic world / *E. Yarshater* // *The Persian Presence in the Islamic World* / Eds. R.G. Hovannisian and G. Sabagh. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – PP. 4–125; 11. *Виноградова С.П.* Древнеперсидский язык / *С.П. Виноградова* // *Языки мира: Иранские языки. I. Юго-западные иранские языки*. – М.: Индрик, 1997. – С. 35–57; 12. *Халимоненко Г.И.* Турецка мова: Основи теоретичної граматики: Підручник / *Гигорій Іванович Халимоненко*. – К.: ВЦ “Київський університет”, 1999. – 251 с.; 13. *Dabir-Moghaddam M.* Sakhthā-ye sababi dar zabān-e fārsi / *Mohammad Dabir-Moghaddam* // *Majalle-ye zabānshenāsi*. – 1367 (1988). – №1. – S. 13–76; 14. *Dehghani Y.* Causative contractions in Persian and Azari, 1996 / *Y. Dehghani* / *Режим доступу*: <http://www.iranianlinguistics.org/papers/05Dehghani.pdf>; 15. *Dabir-Moghaddam M.* Majhul dar zabān-e fārsi / *M. Dabir-Moghaddam* // *Majalle-ye zabānshenāsi*. – 1364 (1985). – №1. – S. 31–46.

ЛЮБЧУК Н. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ІНШОМОВНИХ НАЗВ ВІДОМСТВ, ПАРТІЙ, ОРГАНІЗАЦІЙ НІМЕЦЬКОЮ Й УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

В статті зіставлено способи відтворення іншомовних назв відомств, партій, організацій німецькою й українською мовами, проаналізовано проблеми, що виникають при перекладі таких одиниць з німецької мови українською і навпаки, запропоновано способи розв'язання цих проблем.

Ключові слова: переклад, відповідник, транскрипція, транслітерація, калькування.

В статье сопоставлены способы передачи иноязычных названий ведомств, партий, организаций в немецком и украинском языках, проанализированы проблемы, возникающие при переводе таких единиц с немецкого языка на украинский и наоборот, предложены способы решения этих проблем.

Ключевые слова: перевод, соответствие, транскрипция, транслитерация, калькирование.

Ways of rendering the foreign names of departments, parties, organizations in German and Ukrainian are compared, problems of their translation from German into Ukrainian and vice versa are analysed, ways to solve these problems are offered.

Key words: translation, analogue, transcription, transliteration, calquing.

Назви відомств, партій, організацій є одним із найцікавіших об'єктів перекладу. А. Федоров вважає, що вони посідають "проміжну позицію між терміном у вузькому значенні слова (позначенням спеціального наукового поняття) і власною назвою" [1:275]. С. Влахов і С. Флорин відносять їх до суспільно-політичних реалій [2:51-56]. Проте підходи до перекладу власних назв і реалій відрізняються: якщо власні назви більшою мірою транскодують (транскрибують чи транслітерують), то способів відтворення реалій є кілька, серед найпоширеніших, крім транскодування, можна назвати калькування, гіперонімічне

перейменування, комбіновану реномінацію, наближений переклад. Чи всі ці способи релевантні для перекладу назв організацій і відомств? Як перекладати аббревіатури? Ці питання постають як перед перекладачами-практиками, так і перед студентами, які вивчають перекладознавство. Проблема ускладнюється, якщо перекласти слід не власну реалію вихідної мови, а іншомовну, тобто чужу для обох мов. Як приклад тут можна згадати випадок, коли студенти четвертого курсу, перекладаючи текст з німецької мови, переклали *das Außenministerium der USA* як *Міністерство закордонних справ США*, хоча всім відомо, що в Україні назву цього відомства не адаптують до українських реалій, а калькують – *Державний департамент США*. Деякі перекладачі стверджують, що, перекладаючи подібні одиниці, слід орієнтуватися на мову, в якій вони виникли. Але чи завжди спрацьовує цей підхід? Адже при перекладі того ж таки *Державного департаменту США* німецькою мовою слід керуватися традиціями, що усталилися в мові перекладу. Як показує аналіз фактичного матеріалу, єдині підходи до перекладу подібних назв відсутні як в українській, так і в німецькій мові, а теоретичні праці обмежуються аналізом способів відтворення реалій загалом, а не окремих їх типів. Все це й зумовлює **актуальність** дослідження, **метою** якого є випрацювання способів відтворення іншомовних назв організацій, відомств, партій при перекладі з німецької мови українською і навпаки.

Об'єктом дослідження є іншомовні назви організацій, відомств, партій в німецькій і українській мовах.

Предметом – аналіз підходів до відтворення іншомовних назв організацій, відомств, партій в німецькій і українській мовах.

Матеріалом дослідження стали матеріали німецьких і українських інформаційних сайтів.

Наукова новизна дослідження полягає у випрацюванні способів відтворення іншомовних назв організацій, відомств, партій при перекладі з німецької мови українською і навпаки.

Однією з проблем перекладу іншомовних назв відомств і партій є той факт, що вони практично відсутні в двомовних

словниках. Єдиним джерелом інформації можуть бути паралельні або тематично подібні тексти (німецькі перекладознавці називають їх *Parallel- i Hintergrundtexte* відповідно, відносячи до перших тексти з порівнюваним змістом або вживані в порівнюваній комунікативній ситуації, а до останніх – тексти, подібні за тематикою [3:97-98]). Проте навіть такі джерела не завжди дають однозначну відповідь, особливо це стосується української мови.

Важливу роль для вибору способу перекладу назви відомства, організації чи партії відіграє структура відповідної назви. Багатокomпонентні назви, як правило, калькують, причому в німецькій мові вони досить часто виступають у формі складних слів, а в українській – у формі словосполучень. Назви парламентів різних країн можуть бути абсолютно однаковими, ідентифікація країни відбувається шляхом введення її назви або в контекст, або безпосередньо в назву парламенту:

"Die derzeitigen 687 Mitglieder der Obersten Volksversammlung waren vor fünf Jahren gewählt worden.

Die Volksversammlung ist zwar nominell das höchste Machtorgan in Nordkorea" [5].

"Вищі Народні Збори Північної Кореї, засідання яких відбулося 1 квітня, зазвичай розглядають питання економічного характеру" [6].

Проте у вживанні назв парламентів деяких країн можна помітити розбіжності, які важко пояснити. Так, парламент сучасної Греції не має окремої назви, що і відображається в українських інформаційних джерелах:

"Президент Греції Каролос Папульяс своїм указом припинив повноваження парламенту у зв'язку з достроковими виборами 25 січня 2015 року.

За конституцією Греції, в таких випадках найвищий законодавчий орган необхідно упродовж 10 днів розпустити і провести дострокові загальні вибори" [7].

В німецьких же джерелах доволі часто можна зустріти позначення *Volksversammlung*:

"In Griechenland ist das am 6. Mai gewählte Parlament erstmals zusammengetreten und soll am Samstag wieder aufgelöst werden.

Die erst vor zwölf Tagen gewählte Volksversammlung musste zunächst formell ein Präsidium und andere Gremien wählen, um gemäß der Verfassung aufgelöst werden zu können" [8].

Volksversammlung відповідає українському *народні збори*, така назва побутувала в Давній Греції і не вживається в сучасній, отже, при перекладі з німецької мови українською використовуватися не може.

Ще більші проблеми виникають при відтворенні однокомпонентних назв, які, здавалось би, можна транскодувати, як це роблять з російською *Думою* (*Duma*). Аналіз же показує, що транскодування має місце лише в окремих випадках. Порівняймо приклади:

"In Schweden ist man noch nicht so weit. Die Regierung hat noch keinen Beschluss des Reichstags, erwartet aber eine breite parlamentarische Mehrheit dazu noch vor dem NATO-Gipfel" [9].

"Позачергові вибори до шведського парламенту мають відбутися 22 березня 2015 року - через півроку після попереднього голосування.

Позачергові вибори до Риксдагу мають відбутися 22 березня, передає інформагенція дпа" [10].

"Am Donnerstag soll der finnische Reichstag über das Paket abstimmen" [11].

"Das Finnische Parlament (finnisch eduskunta, schwedisch riksdagen, daher deutsch auch Reichstag) ist ein Einkammer-Parlament mit 200 Abgeordneten und hat seinen Sitz in Helsinki. Parlamentspräsident ist seit dem 23. Juni 2011 der Sozialdemokrat Eero Heinäluoma.

Gemäß dem finnischen Grundgesetz vertritt der Reichstag das Volk und übt die gesetzgebende Gewalt aus" [12].

"Після проголошення незалежності країни 5 січня 1918 фінський сенат представив в рейхстаг проекти державного та торгового прапорів" [13].

"Сучасна Фінляндія є унітарною республікою з однопалатним парламентом, що має назву Едускунта (фін. - *Eduskunta*, шв. - *Riksdagen*)" [14].

"При цьому, намітилася чітка тенденція того, що практично всі партії фінського парламенту (*Ріксдагену*) налаштовані на прийняття Конституції" [15].

"Вищим органом державної влади є парламент Ріксдагу, однопалатний представницький орган з 349 депутатів, що обираються шляхом загальних виборів на основі пропорційного представництва ... Ріксдаг володіє правом розпуску уряду" [16].

Як бачимо, в німецькій мові на позначення шведського і фінського парламентів вживають німецьке *Reichstag*, яке є відповідником шведського *riksdagen*. Використання цього слова стосовно фінського парламенту стало можливим з огляду на те, що шведська мова є однією з офіційних мов Фінляндії. Фінську назву *Eduskunta* можна побачити лише в довідкових джерелах. В українських інформаційних джерелах використовують чотири позначення, що важко вважати нормальним. Доцільним видається транскодування фінського *Eduskunta* – *Едускунта*, оскільки саме фінською мовою говорить більшість населення країни (92 %).

Цікавими з огляду на переклад з німецької мови українською і навпаки є також назви парламентів Польщі, Латвії і Литви. Якщо в українській мові парламенти всіх країн називають *сейм*, додаючи назву країни, то в німецькій назву запозичують з кожної окремої мови:

"*In Lettland wird an diesem Samstag ein neues Parlament, die Saeima, gewählt*" [17].

"Після підрахунку бюлетенів з 1000 дільниць із 1054 на виборах в 12-й сейм найбільше голосів віддано за опозиційну партію "Згода", яка відстоює інтереси російськомовного населення, — 23,26%" [18].

"*Innerhalb von vier Wochen war es das zweite Mal, dass die Abgeordneten des Seimas über das neue Jugendschutzgesetz mit dem Titel "Gesetz zum Schutz von Minderjährigen gegen die schädlichen Folgen öffentlicher Informationen" abstimmen*" [19].

"Сейм Литви оприлюднив заяву на підтримку українських політв'язнів, викрадених Росією" [20].

"Polnischer Sejm will Entschädigung fordern" [21].

"Всі парламентські клуби погодилися підтримати проект, у якому польський Сейм висловлює згоду на здійснення президентом Польщі ратифікації Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і Україною" [22].

Тут варто відзначити, що уточнення, про сейм якої країни йдеться, може вводитися в контекст або додаватися до назви парламенту у формі означення або прикладки, причому в німецькій мові переважають означення, виражені прикметником (*polnischer Sejm, litauischer Seimas, lettische Saeima*), в українській мові переважає використання назви країни в родовому відмінку (така форма вважається офіційною), хоча останнім часом у ЗМІ дедалі частіше можна побачити прикметникові означення (*Сейм Литви, польський Сейм*).

Наступну групу назв, що заслуговує на увагу, представляють назви партій, рухів, організацій. В німецькій мові утвердилася традиція використовувати оригінальну назву в поєднанні з поясненням або, інколи, перекладом німецькою мовою (*die konservative Partei Nea Dimokratia, die linksradikale Syriza, die Linkspartei Syriza; die pro-russische Partei „Saskanas centrs“, die Gewerkschaft Solidarnosc, die national-religiöse Siedler-Partei Habeit Yehudit ("Jüdisches Heim"), Partei "Israel Beitenu" ("Unser Haus Israel"), "Hatnua" ("Die Bewegung"), "Yesh Atid" ("Es gibt eine Zukunft")*). Багатокomпонентні традиційні назви, як правило, калькують (*die Arbeitspartei* (Ізраїль); *die Union der Bauern und Grünen, die Nationale Allianz* (Латвія); *die Liberal-Demokratische Partei Usbekistans*). В українській мові деякі назви транскрибують (*коаліція лівих радикалів – Сіріза* (Греція), *центристські партії "Сш Амід" та "Ха-Тнуа"* (Ізраїль), але найчастіше такі назви калькують, не наводячи оригінальну назву (*проросійська партія "Згода", партія влади "Єдність"* (Латвія)). В такому випадку виникає небезпека, що різні інформаційні джерела перекладуть

назву по-різному (*проросійська опозиційна лівоцентристська партія "Злагода"* [23] – *проросійська партія "Згода"* [24]).

Виникають запитання також щодо перекладу абrevіатур. Єдиний підхід до їх перекладу відсутній в обох мовах. Спостерігаються також відмінності у перекладі одних і тих самих назв. Так, Е. Маркштайн стверджує, що в німецьку мову абrevіатури найчастіше запозичують в іншомовній формі й лише зрідка "декодують" і утворюють німецьку абrevіатуру [4:291]. Проте варто зауважити, що останній спосіб стосується лише деяких назв міжнародних і регіональних організацій і блоків (*CHG* (*Содружество Независимых Государств*) / *SNG* (*Sodruschestwo Nesawissimych Gossudarstw*) – *GUS* (*Die Gemeinschaft Unabhängiger Staaten*), *BSEC* (*Organisation of the Black Sea Economic Cooperation*) – *SMWK* (*die Schwarzmeer-Wirtschaftskooperation*), *IMF* (*International Monetary Fund*) – *IWF* (*der Internationale Währungsfonds*). Якщо ж мова йде про партії, рухи, організації певних країн, абrevіатуру запозичують, а повну назву калькують (*Oppositionspartei Recht und Gerechtigkeit (PiS)* (Польща), *die linksnationalistische CHP* (*Republikanische Volkspartei*), *die rechtsnationalistische MHP* (*Partei der Nationalistischen Bewegung*), *Partei für Gerechtigkeit und Entwicklung (AKP)* (Туреччина), *die Christliche Volkspartei (KrF)* (Норвегія). Повну назву наводять, як правило, на початку статті, далі в тексті використовують абrevіатуру. В українській мові назви міжнародних і регіональних організацій і блоків досить часто, проте не завжди, декодують і утворюють українську абrevіатуру (*IMF* (*International Monetary Fund*) – *МВФ* (*Міжнародний Валютний Фонд*), *WTO* (*World Trade Organization*) – *СОТ* (*Світова організація торгівлі*), *BSEC* (*Organisation of the Black Sea Economic Cooperation*) – *ОЧЕС* (*Організація Чорноморського економічного співробітництва*). Так само перекладають назви відомих німецьких партій, представлених у Бундестазі (*CDU* (*Christlich Demokratische Union Deutschlands*) – *ХДС* (*Християнсько-демократичний союз Німеччини*), *CSU* (*die Christlich-Soziale Union*) – *ХСС* (*Християнсько-соціальный союз*). Така ситуація створює враження, що саме цей спосіб

переважає при перекладі скорочених назв партій і організацій. Аналіз же фактичного матеріалу свідчить, що можливе також запозичення абрєвіатури, причому інколи із збереженням написання латинкою (*ліберально-консервативна партія "Громадянська платформа" (PO)*, *Польська народна партія (PSL)* (Польща), *Християнсько-Демократична партія Норвегії (KrF)*. Одна й та сама назва в різних джерелах може скорочуватися по-різному або взагалі не скорочуватися (*Християнсько-Демократична партія Норвегії (KrF)* [25] – *Християнська народна партія (ХНП)* [26] – *Християнська народна партія* [27]). З останнього прикладу видно, що в різних українських джерелах норвезьку партію *KrF* декодують по-різному, хоча тут можна зауважити, що *KrF* – це *Kristelig Folkeparti*, тобто *Християнська народна партія*, отже, в першому прикладі переклад неправильний, ідентифікація партії стала можливою лише завдяки оригінальній абрєвіатурі. Неправильне або різне відтворення назви в різних джерелах призводить до непорозумінь, які зумовлюють помилки при перекладі третіми мовами.

Підсумовуючи сказане, хотілося би зауважити, що перекладаючи назви іншомовних відомств, партій, організацій, варто дотримуватися традицій, усталених в мові перекладу, якщо такі існують. Назви міжнародних організацій, парламентів країн варто вводити в словники. Якщо відповідник певної назви відсутній в мові перекладу, при першому згадуванні доречно наводити оригінальну назву, особливо коли йдеться про однокомпонентну назву або абрєвіатуру. При подальшому згадуванні в тексті для однокомпонентних назв можна наводити відповідник мови перекладу, для багатоконпонентних – кальку. Такий підхід дасть змогу точно ідентифікувати всі організації, а при перекладі з третіх мов не будуть виникати неточності й непорозуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / Андрей Венедиктович Федоров. – 5-е изд. – СПб: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО "Издательский Дом "Филология три", 2002. – 416 с.
2. Влахос С., Флорин С. Непереводимое в переводе / С. Влахос, С. Флорин. – М.: Международные отношения, 1980. – 343 с.
3. Kautz U. Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens / Ulrich Kautz. – München: Iudicium, 2000. – 632 S.
4. Markstein E. Realia / Elisabeth Markstein // Handbuch Translation. – Tübingen: Stauffenburg Verlag, 1998. – S. 288-291.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. Kim lässt sich neues Parlament wählen // www.dw.de. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 09.03.2014. – Режим доступу до статті: <http://www.dw.de/kim-l%C3%A4sst-sich-neues-parlament-w%C3%A4hlen/a-17483762>
6. Північна Корея розширює програму ядерних озброєнь // www.bbc.co.uk. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 1.04.2013. – Режим доступу до статті: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2013/04/130401_nkorea_nuclear_programme_az
7. Президент Греції припинив повноваження парламенту у зв'язку з достроковими виборами // www.unian.ua. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 31.12.2014. – Режим доступу до статті: <http://www.unian.ua/world/1028165-prezident-gretsiji-pripiniv-povnovajennya-parlamentu-u-zvyazku-z-dostrokovimi-viborami.html>
8. Griechisches Parlament wickelt sich ab // www.dw.de [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 18.05.2012. – Режим доступу до статті: <http://www.dw.de/griechisches-parlament-wickelt-sich-ab/a-15958197>
9. Hasselbach Ch. Finnland und Schweden rücken näher an die NATO / Christoph Hasselbach // www.dw.de [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 29.08.2014. – Режим доступу до статті: <http://www.dw.de/finnland-und-schweden-r%C3%BCcken-n%C3%A4her-an-die-nato/a-17888258>
10. Шейко Ю. У Швеції будуть дострокові парламентські вибори – уряд пішов у відставку / Юрій Шейко // dw.de [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 03.12.2014. – Режим доступу до статті: <http://dw.de/p/1Dyvl>
11. Spanien gibt Finnland Pfand für Hilfskredite // www.faz.net [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 17.07.2012. – Режим доступу до статті: <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/eurokrise/spanien/schuldenkris-e-spanien-gibt-finnland-pfand-fuer-hilfskredite-11823284.html>
12. Das Finnische Parlament // de.wikipedia.org [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу до статті: http://de.wikipedia.org/wiki/Finnisches_Parlament
13. Прапор Фінляндії // www.boryviter.net.ua – [Електронний ресурс] / Офіційний сайт – 29.01.2015. – Режим доступу до статті: <http://www.boryviter.net.ua/?q=article/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B4%D1%96%D1%97>
14. Республіка Фінляндія: досвід конституційної реформи //

www.parlament.org.ua [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу до статті: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=133&iar_id=117&as=2 15. *Фінські* парламентарії налаштовані на прийняття Конституції ЄС // *Euobserver* [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 24.06.2004. – Режим доступу до статті: http://www.ea-ua.info/news.php?news_show_type=1&news_id=5916. *Державний устрій* // www.zen.in.ua [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу до статті: <http://www.zen.in.ua/sh/shvec%D1%96ya-korol%D1%96vstvo-shvec%D1%96ya/derzhavnij-ustr%D1%96j> 17. *Bushuev M.* Russland-Frage überschattet Lettland-Wahl / Mikhail Bushuev // www.dw.de [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 04.10.2014. – Режим доступу до статті: <http://www.dw.de/russland-frage-%C3%BCberschattet-lettland-wahl/a-17970862> 18. *На парламентських виборах* у Латвії лідирує проросійська партія // 24tv.ua [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 5.10.2014. – Режим доступу до статті: http://24tv.ua/news/showNews.do?na_parlamentskih_viborah_u_latviyi_lidruye_prorosjyska_partiya&objectId=492845 19. *Dudek Th.* Zensur aus Homophobie / Thomas Dudek // www.heise.de [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 23.07.2009. – Режим доступу до статті: <http://www.heise.de/tp/artikel/30/30782/1.html> 20. *Литовський Сейм* підтримав викрадених Росією українців // www.5.ua [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 15.01.2015. – Режим доступу до статті: <http://www.5.ua/suspilstvo/litovskii-seim-pidtrimav-vikradenih-rosiyeu-ukrajnciv-67398.html> 21. *Polnischer Sejm* will Entschädigung fordern // www.berliner-kurier.de [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу до статті: <http://www.berliner-kurier.de/archiv/reaktion-deutsche-politiker-sind-entsetzt-polnischer-sejm-will-entschaedigung-fordern,8259702,4138200.html> 22. *Сейм* Польщі підтримав ратифікацію Угоди про асоціацію України з ЄС // www.unian.ua [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 27.11.2014. – Режим доступу до статті: <http://www.unian.ua/world/1014395-seym-polschi-pidtrimav-ratifikatsiyu-ugodi-pro-asotsiatsiyu-ukrajini-z-es.html> 23. *Соколовська Н.* Вибори у Латвії: Лідирує правляча партія "Єдність" / Наталія Соколовська // [dw.de](http://www.dw.de) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 04.10.2014. – Режим доступу до статті: <http://dw.de/p/1DPTd> 24. *У Латвії* відбуваються парламентські вибори // www.5.ua [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 4.10.2014. – Режим доступу до статті: <http://www.5.ua/svit/u-latvii-vidbuvauiutsia-parlamentski-vybori-58551.html> 25. *Християнські* (Християнсько-демократичні) партії // www.lnu.edu.ua [Електронний ресурс] / Офіційний сайт – Режим доступу до статті: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/slovnyk_shveda/h.htm 26. *Демкова С.* В уряд Норвегії увійде колишня партія Брейвіка / Слава Демкова // uapress.info [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 01.10.2013. – Режим доступу до статті: <http://uapress.info/uk/news/show/8663> 27. *Колішня партія Брейвіка* вперше увійде у правлячий блок Норвегії // ua.korrespondent.net [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – 1.10.2013. – Режим доступу до статті: <http://ua.korrespondent.net/world/1609638-kolishnya-partiya-brejvika-vpershe-uvijde-upravlyachij-blok-norvegiyi>

МАКСИМЧУК Н. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АНГЛОМОВНИЙ БРИФІНГ ЯК ДІАЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ

Розглянуто англомовний брифінг як діалогічну взаємодію між представниками ЗМІ й співробітниками Міністерства оборони США. Відзначено найпоширеніші комунікативні стратегії учасників брифінгу в Пентагоні. Дослідження комунікативних технологій засвідчило, що англомовний брифінг є прямою формою ведення пропагандистської та PR-діяльності.

Ключові слова: брифінг; англомовний брифінг; політичний дискурс; комунікативна стратегія; Пентагон.

Рассмотрен англоязычный брифинг как диалогическое взаимодействие между представителями СМИ и сотрудниками минобороны США. Отмечены наиболее распространенные коммуникативные стратегии участников брифинга в Пентагоне. Исследования коммуникативных технологий подтвердило, что англоязычный брифинг является прямой формой ведения пропагандистской и PR-деятельности.

Ключевые слова: брифинг; англоязычный брифинг; политический дискурс; коммуникативная стратегия; Пентагон.

English-language briefing has been reviewed as dialogic interaction between the media and the staff of the Ministry of Defense of the USA. The most common communicative strategies of the participants of the briefings have been focused on. Studies of communication technologies has confirmed that the English briefing is a direct form of promotional and PR activities.

Keywords: briefing; English briefing; political discourse; communication strategy; the Pentagon.

Ефективна комунікація між органами державної влади та громадянським суспільством є важливим проявом демократичного розвитку країни. Через комунікацію відбувається зворотній зв'язок, коли уряд може краще інформувати про свою діяльність суспільство, а також дізнатися про оцінку цієї діяльності з боку активних верств населення, що їх представляють інституції громадянського суспільства [1:3].

У політичній практиці початку XXI ст. комунікація являє собою комплексну систему інтегрованих формальних і неформальних, вербальних і невербальних, горизонтальних і вертикальних, міжособистісних і масових способів взаємодії, стратегічною метою яких є політична інформаційна взаємодія, спрямована на структурування політичного поля й на встановлення в ньому певних владних відносин.

Для здійснення політичних комунікацій застосовуються різноманітні політичні технології. Політичні технології – це сукупність прийомів, методів, способів, процедур, які використовують суб'єкти політичної діяльності (особистості, політичні, суспільні групи, політичні партії, громадські об'єднання, групи тиску й ін.) [2:25]. Найбільш пріоритетні у цій сфері життєдіяльності суспільства є прес-конференції, брифінги, які проводять служби паблік рілейшинз за участю відповідальних працівників владних структур або без них. Такі заходи можуть здійснюватися і на регулярній основі, і на періодичній, коли виникне потреба передати важливу інформацію або проінформувати ЗМІ про ті чи інші події, пов'язані з діяльністю владних структур.

Публічне роз'яснення своєї діяльності стає невід'ємною складовою реалізації державної влади. Безумовно, не усім інститутам або високопосадовцям однаковою мірою властива відкрита інформаційно-комунікаційна політика. У медіапросторі політичної комунікації президентський дискурс завжди перебуває у центрі уваги. Особливий інтерес викликають прес-конференції та брифінги, які у структурі політичного дискурсу розглядають як інструмент формування стратегічних комунікацій [3:483].

Комунікація входила і входить до сфери зацікавлень багатьох вчених. Серед них варто виділити: Ч. Кулі, Дж. Уотсона, Дж. Міда, Д. Белла, З. Бжезінського, П. Брегера, Т. Лукмана, Ю. Хабермаса, Н. Вінера, К. Леві-Строса та ін. Розробкою поняття “політична комунікація” займались: Л. Пай, Ж.-Р. Шварценберг, Л. Посікера, Ж.-М. Котре, К. Санне, Б. Кретон, Е. Бенрайз, Д. Берло, Р. Катц. Окремі аспекти дискурсу прес-конференцій висвітлені в працях науковців, які вивчали політичний (О. Артемова, О. Бакумова, З. Карманова,

М. Кочкін, О. Міхальова, О. Шейгал), рекламний (О. Анопіна, Т. Полетаєва, Р. Bruthiaux), медійний (М. Подолян, А. Шевченко, Н. Fowler, М. Rapley, С. Antaki) дискурси та дискурс у сфері паблік рілейшнз (Ф. Бацевич, М. Бочаров, Г. Почепцов, О. Чуміков). Дискурс брифінгу (в т. ч. на матеріалах міністерства оборони США) фактично залишився поза увагою лінгвістів, що зумовлює **актуальність** даної статті.

Отже, **мета статті** полягає у розгляді англомовного брифінгу як діалогічної взаємодії між представниками ЗМІ й співробітниками Міністерства оборони США.

Об'єктом дослідження є брифінги, що проходять у міністерстві оборони США.

Предмет дослідження комунікативно-прагматичний аспект спілкування учасників брифінгів у військовому відомстві США.

Матеріалом дослідження є аудіо- та відеоматеріали брифінгів міністерства оборони США (2008-2012 р.р.), які призначені для загального користування.

Наукова новизна дослідження обумовлена багатоаспектним підходом до дослідження питання інтеракції співробітників міністерства оборони США з представниками ЗМІ та проведенням аналізу діалогічної взаємодії в дискурсі англомовного брифінгу.

Технологія, стратегія, тактика – ці три поняття, що використовують в аналізі дискурсу, ще не мають несуперечливого лінгвістичного обґрунтування. З моменту їх уведення в науку в 70-х рр. ХХ ст. Є. Гоффманом (поняття технології незалежно від нього водночас увів М. Фуко) роблять спроби виробити їх визначення. Однак дотепер самостійну сутність цих понять не з'ясовано.

Є. Гоффман, уживаючи всі ці три поняття (strategy, technique, technology), не зупиняючись на них докладно, відразу використовує їх у контексті своїх міркувань про спілкування. Його основна ідея щодо цього питання така: існують стратегії й технології спілкування, схожі з технологіями, що використовують у процесі трудової діяльності. За допомогою стратегій і технологій спілкування люди пристосовуються одне до одного, створюючи соціальний ритуальний порядок. Як пише Є. Гоффман у своїй книзі “Стратегічне спілкування”, ритуальна

організація громадського життя припускає, що людське спілкування є стратегічним, причому стратегічна комунікація – це не синонім успішної або усвідомлено керованої комунікації. Навпаки, це швидше синонім спонтанної або автоматичної комунікації, оскільки, за Є. Гоффманом, опановуючи рідну мову, діти відразу починають спонтанно стратегічно взаємодіяти з оточуючими. Крім дитячого мовлення Є. Гоффман визнає стратегічне й мовлення психічно хворих людей; їх стратегії змінюються в міру розвитку хвороби.

Отже, згідно з Є. Гоффманом, стратегічність дискурсу закладається на рівні несвідомого; у процесі онтогенезу неусвідомлений вибір стратегій передує їх усвідомленому вибору; спонтанна комунікація ґрунтується на неусвідомленому або усвідомленому лише частково виборі стратегій [4]. Визнання того, що комунікативна взаємодія завжди є стратегічною, обумовило розмежування термінів “стратегія” і “технологія”. Термін “технологія” означає усвідомлене, обмірковане й сплановане керування партнерами по комунікації за допомогою дискурсу. М. Фуко, зокрема, використовує поняття технології для пояснення технології влади як керування людьми, що виникає в результаті якого-небудь запиту – політичного, адміністративного, сімейного і т. ін. [5].

Науковці розглядають стратегію як характеристику когнітивного плану, що оптимізує співвідношення цілей та гнучких і локально керованих засобів їх досягнення [6:274]. Вони представляють найфундаментальніший підхід до стратегічного аналізу дискурсу, який ґрунтується на міждисциплінарній складовій. Стратегії втілюють за допомогою стратегічних локальних ходів, або кроків. Єдиної типології комунікативних стратегій поки не створено [7:119]. Т. А. ван Дейк виокремлює когнітивні, мовленнєві, семантичні, риторичні, контекстуальні, текстові стратегії. Наголошуючи на незавершеності власної теорії, відомий вчений робить важливі спостереження, що “мовленнєві стратегії найчастіше являють собою лише спроектовані в область мовленнєвої взаємодії когнітивні стратегії, спрямовані на ефективне маніпулювання виробленими умовиводами” [6:300].

У деяких контекстах термін “технологія дискурсу” суперничає з терміном “стратегія дискурсу”. Визнаючи правомірність обох термінів, слід зауважити, що стратегії в науковій літературі є насправді технологіями, оскільки вони – це поетапний технологічний процес виробництва кінцевого продукту, зокрема дискурсу. Подібно до промислових і комерційних технологій технології виробництва дискурсу будуються на обміркованому використанні наукових знань – у цьому випадку лінгвістичних. Дискурс як кінцевий продукт, що отримують після застосування певної дискурсивної технології, слугує меті управління соціальним адресатом у заданих технологом параметрах.

Комунікативні стратегії вибудовуються, спираючись на картину світу цільової аудиторії, й посідають важливе, а, на думку Ф. Бацевича, можливо, й центральне місце у процесах комунікації, виступаючи єднальною ланкою до комунікативної фази (мета спілкування) та власне її реалізації [7:120].

Отже, офіційне спілкування – це особливий тип комунікативної діяльності. Його учасники відповідають за інформацію, що публічно обговорюють. Свідком цього спілкування в багатьох випадках аудиторія стає завдяки засобам масової інформації (ЗМІ), що відіграють важливу роль у формуванні порядку денного політичного й громадського життя країни [8:113]. Більшість членів будь-якого суспільства покладається на ЗМІ в здобутті інформації про політичний курс, ініціативи уряду й міжнародні новини. Ефективність преси, радіо й телебачення пов’язана з рівнем довіри громадськості до ЗМІ як до джерела об’єктивної, правдивої, неупередженої інформації про події в державі й за кордоном [8:114].

ЗМІ здатні виносити будь-які питання на публічне обговорення, а також створювати обставини, за яких вони самі ігнорують певну проблему. Це утворює таку ситуацію, коли проблему ефективно вилучають із поля зору громадськості. Саме представники ЗМІ першими ставлять гострі суспільні питання, тому співробітництво з журналістами набуло особливої важливості у другій половині ХХ ст. і є актуальним сьогодні. Проблема, що виникає, пов’язана з пошуком шляхів виділення технологій маніпуляції

суспільною свідомістю шляхом диспозиції проблеми, що або перебуває в центрі уваги, або виводиться на периферійний простір. За допомогою таких маніпуляцій проблема може повністю втратити свою актуальність.

Комплексним заходом роботи зі ЗМІ є зустрічі працівників прес-посередницьких структур та керівництва організації з представниками різних ЗМІ. Найбільш поширеними видами такої роботи є брифінги та прес-конференції. Незважаючи на схожість цих форм діяльності, кожен має свою специфіку та особливості.

Брифінг – коротка оперативна нарада представників засобів масової інформації, на якій викладається офіційна позиція з певного питання у процесі переговорів, засідань, конференцій, що відбуваються [9:282].

Загальна мета брифінгу – надання інформації (відповідно громадянам, що також пов'язано з можливостями прямої трансляції по радіо, телебаченню й Інтернет) фактографічної, проблемної та коментуючої інформації “з перших вуст”, минаючи перешкоди у вигляді редакторів і працівників інформаційно-аналітичних служб. Відзначимо, що висока статусна роль забезпечує головну перевагу: брифінг – це завжди достойний інформаційний привід, що не потребує додаткових “зачіпок”. Сучасні медіа функціонують в ринкових умовах, відповідно залежать від попиту масового споживача, що призводить до появи у демократичному суспільстві феномену “економічної цензури”. У вагомих для споживача новинах, на думку відомого спеціаліста у галузі психології масової комунікації Р. Харріса, обов'язково має бути головний герой, з яким споживач міг би себе ідентифікувати або, навпаки, якому міг би себе протиставити; найвдаліші варіанти, коли герой – “зірка” [10:232-233].

На думку автора, Міністерство оборони США реалізує за допомогою брифінгів політичну, пропагандистську й “паблік рілейшнз” технології комунікації американського уряду із власними громадянами, а також зі світовим співтовариством.

У сучасних дослідженнях політична комунікація часто розглядається як невід'ємний елемент політичної системи суспільства, частина суспільно-політичної свідомості й буття людини. Її

розглядають і як специфічний вид політичних відносин, за допомогою якого регулюється виробництво й поширення соціально значимих ідей, і як аспект взаємодії суб'єктів політики в процесі боротьби за владу, і як засіб зберігання й передачі політичної культури, і як сукупність певних політичних технологій тощо.

Специфічний характер повідомлення в структурі політичної комунікації пов'язаний, з одного боку, з його особливим змістом, вираженим у феномені політичної інформації, а з іншого боку – з особливими формами подання цієї інформації, що реалізуються у системі політико-комунікативних жанрів. Утім, хай як точно й грамотно з погляду комунікаційної ефективності буде вибудовано політичне повідомлення, його необхідно донести до адресата. А тому проблема вибору каналу зв'язку набуває особливої значущості у структурі політико-комунікативного акту.

Можна відзначити, що політична комунікація – це смисловий аспект взаємодії суб'єктів політики шляхом обміну інформацією в процесі боротьби за владу або її здійснення. Ключовими словами тут є: влада, боротьба за владу, взаємодія політичних суб'єктів. За допомогою комунікації передаються три основні типи політичних повідомлень: а) спонукальні (наказ, переконання) для суспільства і його громадян; б) власне інформативні (реальні або вигадані відомості); в) фактичні (відомості, пов'язані зі встановленням і підтримкою контакту між суб'єктами політики) [11:16].

Політичне повідомлення є ключовим аспектом політики, оскільки переважну частину політично значущої інформації ми отримуємо саме завдяки поширеним повідомленням, а не з власного досвіду. Значна частина нашої реальності формується вербально. І лише незначну частину реальності ми пізнаємо шляхом безпосереднього досвіду, повна ж картина складається завдяки системі символів. Що стосується таких абстрактних понять, як “демократія” або “справедливість” і ще низки політичних феноменів, то тут не існує емпіричної основи. Їх тлумачення повністю залежить від вербальних символів. Те ж саме можна сказати про більшість політичних явищ [11:21].

Стало звичним, коли світових політичних лідерів просять негайно відреагувати на те, що тільки-но трапилося або було висловлено в іншому кінці світу. Уперше цю тенденцію можна було спостерігати під час війни 1991 р. в Перській затоці. Перед об'єктивними камер з'являлися політичні лідери провідних держав, які відразу коментували події й висловлення одне одного. Склалася така ситуація, за якої американські дипломати здобували інформацію від кореспондентів CNN швидше, ніж власні дипломатичні канали [8:85]. Таким чином, вони були змушені вчитися розуміти власні ЗМІ й працювати з ними ефективніше. Розуміти ЗМІ означає бути відповідальним за поширення власних поглядів і позицій уряду, бути чутливим до впливу на громадськість заявами й діями владних структур.

Уряд США засвоїв цей досвід. Його вважають зразком співробітництва зі ЗМІ. Більш-менш значуща подія (на території США або за їх межами), що стає предметом обговорення світового співтовариства, не відбувається без залучення ЗМІ, причому не тільки американських, але й іноземних інформантів. Американський уряд майстерно використовує свої відносини зі ЗМІ заради реалізації комунікативних технологій, зокрема пропаганди, “паблік рилейшнз” і політичних технологій. Не є винятком і Міністерство оборони США. Пентагон на сьогодні є майже єдиним департаментом уряду, що найтісніше співпрацює зі ЗМІ, оскільки США відіграють роль світового лідера, розв'язують багато конфліктів. Міністерство оборони США, будучи військовою установою й відіграючи роль політичного відомства водночас, повинне постійно коментувати політичні рішення своїх лідерів, а також воєнні дії американського контингенту за кордоном.

Результатом діалогічної взаємодії між представниками ЗМІ й співробітниками Міністерства оборони США може бути гармонія або конфлікт [12]. У нашому випадку співрозмовники реалізують свої комунікативні наміри, зберігши баланс відносин, тобто комунікативну рівновагу [13:161]. Це означає, що спілкування ґрунтується на основі стратегії кооперації [14:11-16]. Взаємодія комунікантів характеризується підтвердженням взаємних рольових очікувань. У

цьому випадку реалізуються стратегії ввічливості й співробітництва. Аналіз матеріалу засвідчив, що основними комунікативними технологіями англомовного брифінгу є пропагандистська, “паблік рілейшнз” і політичні технології.

Пропаганда – це робота з розширення своєї ідеологічної території. Вона полягає в плануванні, виконанні й оцінюванні [15:104]. Під час планування відбувається всебічний, інтегрований аналіз проблеми, відбирання певної стратегії й формулювання мети. Під час виконання створюються відповідні повідомлення й визначаються кандидатури, які повідомлятимуть ці повідомлення. Це повинна бути авторитетна особа, якій би повірила аудиторія. Основною вимогою, що висувають до цієї особи, є висока комунікативна компетенція, зокрема вміння донести необхідну інформацію, транспонуючи її в процесі комунікації з метою переконання іншого комуніканта або цілої аудиторії.

А. Соловйов пропонує розрізняти маркетингові (PR, політична реклама, інформаційний лобізм тощо) і немаркетингові (пропаганда й агітація) форми організації дискурсу в цьому соціальному просторі. “Причому наявність і одного, і іншого типу комунікації не залежить від характеру організації влади й по суті є універсальною рисою політичної комунікації в сучасному світі” [16:15].

Агітація і пропаганда, за його твердженням, являють собою способи інформаційного контролю над людьми й надання їхній політичній діяльності соціальної спрямованості. При цьому вони нерідко переходять межі вільної конкуренції за свідомість людини, підмінюючи способи її ідейного завоювання методами насильницького нав’язування їй заздалегідь запрограмованих оцінок і відносин. “На противагу таким прийомам завоювання людини, – відзначає автор, – маркетингові стратегії формуються відповідно до відносин попиту та пропонування інформації й спрямовані на те, щоб необхідна суб’єктові інформація в потрібний час і в потрібному місці була в його розпорядженні” [16:16].

Зазвичай під час проведення брифінгів у Пентагоні доповідачами є представники Міністерства (військовослужбовці або цивільні співробітники, наприклад: глава Комітету начальників

штабів збройних сил США адмірал М. Мулен, командувач тихоокеанського флоту США адмірал Р. Вілард, командувач південної групи військ США генерал Д. Фрейзер, міністр оборони США пан Р. Гейтс, прес-секретар військового відомства пан Д. Морел). У своїх повідомленнях доповідачі поширюють інформацію, що має на меті донести до мас ідеологічні погляди Міністерства й уряду США.

Комунікативна технологія “паблік рілейшнз” займається просуванням іміджу. Діяльність у цьому напрямі повторює основні етапи пропагандистської кампанії: планування, виконання й оцінювання [15:104] з увагою до аудиторії. Це – технологія продукування позитивної інформації, а заодно й позитивного іміджу.

У сфері публік рілейшнз найбільш яскраво проявляють себе певні особливості політичної комунікації: символічна основа політичного дискурсу, міфологічні й ігрові технології в створенні політико-комунікаційних повідомлень, ритуальний аспект демократичних виборів, роль метафори в організації політико-комунікативного процесу.

Паблік рілейшнз – це складне й досить розмите поняття. В українському перекладі воно означає “зв’язки із громадськістю”. Але такий переклад не зовсім відбиває сутності поняття.

Відомий український вчений і практик публік рілейшнз Г. Почепцов визначає PR як “науку про управління громадською думкою” [17]. Своє визначення він пояснює тим, що будь-яка організація зацікавлена не тільки у своїх безпосередніх співробітниках (внутрішній аудиторії), а й у зовнішній аудиторії. Завданням при цьому стає збільшення кількості контрольованих параметрів. Усі визначення (їх близько п’ятисот) акцентують різні характеристики, але всіх їх поєднує одне – відносини між організацією й громадськістю. Суть полягає в тому, що всі зв’язки із громадськістю мають на меті створення комунікативних стратегій і повідомлень для передачі їх цільовій аудиторії.

Таким чином, крім військових і політичних питань під час брифінгів обговорюють питання просування позитивного іміджу американського уряду й американської армії як у самих Сполучених Штатах, так і закордоном. Оскільки участь у брифінгах беруть не

тільки представники американських ЗМІ, але й журналісти світових інформгентств, стає зрозумілим, що про дії американських військових і цивільних дізнаються і в інших країнах. Це дає можливість стверджувати, що англомовний брифінг є інструментом успішної реалізації комунікативної технології “паблік рілейшнз”.

Політичні технології – це сукупність прийомів, методів, способів, процедур, що використовують суб’єкти політичної діяльності (особистості, політичні й суспільні групи, політичні партії, суспільні об’єднання й т. ін.) [18:287]. Аналіз політичної діяльності, її особливостей свідчить, що політичні технології застосовують для досягнення мети в політичній боротьбі.

Характер і особливості політичних технологій обумовлені особливостями суспільства, сутністю політичного процесу як сукупності діяльності суб’єктів політики. Саме американське суспільство започаткувало і розвиває політичні технології, саме американське суспільство вимагає від політиків повної відкритості в їх діях. За допомогою брифінгів у Пентагоні громадяни США (через ЗМІ) можуть у певний спосіб стежити за діяльністю свого уряду й потім висловлювати свої позитивні або негативні реакції у вигляді суспільної думки.

Метою політичних технологій є захоплення влади. Однак метою Пентагона є не боротьба за владу, оскільки він є Міністерством і його очільника призначає президент. Президент є тією особою, яка бореться за найвищу політичну посаду у своїй країні. Діяльність силових структур дуже часто зазнає нищівної критики суспільства, що впливає на рейтинг президента. Через заходи із залученням ЗМІ (через брифінги) висвітлюють діяльність Міністерства оборони США, яке зацікавлене в успішному проведенні не тільки воєнних операцій, але й політичній діяльності. Це сприяє отриманню позитивних результатів у майбутній передвиборній кампанії для чинного президента США. Таким чином, можна припустити, що англомовний брифінг є опосередкованою формою реалізації політичних технологій.

Дослідження комунікативних технологій засвідчило, що англомовний брифінг є прямою формою ведення пропагандистської та PR-діяльності. Отже, брифінг є ефективним інструментом зв’язків з

громадськості, який надає можливість голові держави донести до громадськості власну позицію, використовуючи різноманітні засоби – як вербальні, так і невербальні – досягнення комунікативної мети. Комунікативна мета втілюється у виборі певних комунікативних стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Запровадження комунікацій у суспільстві* / За заг. ред. Н. К. Дніпроенко, В. В. Різуна. – К.: ТОВ «Вістка», 2009. – 56 с. 2. *Політичні технології: механізм і мистецтво здобуття політичної влади* / М. Ф. Головатий, О. В. Бабкіна, В. В. Басалюков [та ін.] // PR в органах державної влади та місцевого самоврядування. – К.; Сімф.: МАУП, 2003. – С. 25. 3. *Ольшанский Д. В.* Политический PR / Д. В. Ольшанский. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с. 4. *Goffman E.* Strategic Interaction / E. Goffman. – Philadelphia: University of Philadelphia Press, 1969. – 145 p. 5. *Фуко М.* Интеллектуалы и власть / М. Фуко. – М.: Праксис, 2002. – 384 с. 6. *Ван Дейк Т. А.* Язык. Познание. Коммуникация: пер. с англ. / Сост. В. В. Петрова. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с. 7. *Бацевич Ф. С.* Основы комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: Вид. Центр «Академія», 2004. – 344 с. 8. *Даниленко С. І.* Міжнародна журналістика: Репортерське спілкування / С. І. Даниленко. – К.: ІМВ, 2002. – 248 с. 9. *Тихомирова Є. Б.* Зв'язки з громадськістю: навчальний посібник / Є. Б. Тихомирова. – К.: НМЦВО, 2001 – 560 с. 10. *Харрис Р.* Психология массовых коммуникаций / Р. Харрис. – СПб, 2003. – С. 232-233. 11. *Денисюк С. Г.* Технологічні виміри політичної комунікації: монографія / С. Г. Денисюк. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 276 с. 12. *Солощук Л. В.* Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі: автореф. дис. ... докт. філол. наук / Л. В. Солощук. – К., 2009. – 37 с. 13. *Яшенкова О. В.* Основы теории мовної комунікації: навч. посіб. / О. В. Яшенкова. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 312 с. 14. *Белова А. Д.* Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А. Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць. – К.: Логос, 2004. – Вип. 10. – С. 11-16. 15. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, 2001. – 656 с. 16. *Соловьев А. И.* Политическая коммуникация: к проблеме теоретической идентификации / А. И. Соловьев // Полис. – 2002. – № 1. – С. 15-16. 17. *Почепцов Г. Г.* Паблік-релієшнз / Г. Г. Почепцов; Киевский ун-т им. Т. Шевченка, Институт Международных отношений. – К.: [б.в.], 1996. – 200 с. 18. *Василик М. А., Вершинин М. С.* Политология: словарь-справочник / М. А. Василик, М. С. Вершинин. – М.: Гардарики, 2000. – С. 287.

МАРИНЕНКО П.І., КОПИЛОВА Т.Р.

*Гранадський університет, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

Удмуртський державний університет

SILENCIO ЯК КЛЮЧОВИЙ КОНЦЕПТ ІСПАНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ (ВІД ІСТОРІЇ ДО СУЧАСНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ)

Стаття присвячена одному з ключових концептів іспанської лінгвокультури *silencio*. Досліджується історія розвитку цього концепту в іспанській мові та сучасне його функціонування. Проводиться аналіз комбінаторики *silencio* з прикметниками, іменниками та дієсловами.

Ключові слова: тиша, мовчання, значення, концепт, лінгвокультура.

Статья посвящена одному из ключевых концептов испанской лингвокультуры *silencio*. В статье исследуются история развития данного концепта в испанском языке и современное его функционирование. Проводится анализ комбинаторики *silencio* с прилагательными, существительными и глаголами.

Ключевые слова: тишина, молчание, значение, концепт, лингвокультура.

The article is dedicated to *silencio*, one of the key concepts of the Spanish linguoculture. The history of the evolution of this concept in Spanish and its modern functioning are considered. The combinatory possibilities of *silencio* with adjectives, nouns and verbs are analyzed.

Key words: silence, meaning, concept, linguoculture.

Інтерес до мови як засобу спілкування, що характеризує наукові гуманітарні парадигми, актуалізує дослідження не тільки людини мовця, а й людину мовчазного. Мовчання як текст, як висловлювання, як особливий вид комунікації все частіше привертає увагу і сучасних лінгвістів. Метою цього дослідження є виявлення особливостей мовної репрезентації ідеї мовчання в іспанській лінгвокультурі. Функціонування одиниці *silencio* як ключової лексики концепту «мовчання» є предметом дослідження, в той час як об'єктом

дослідження стала іспанська лінгвокультура. Звернення до історичних словників, граматик, сучасних контекстів дозволяє зробити висновки про специфіку формування аналізованого концепту і про те, як це вплинуло на сучасне вживання носіями іспанської лінгвокультури.

У сучасній іспанській мові ідея мовчання репрезентується за допомогою декількох одиниць, що відрізняються своїм функціонуванням: *silencio*, *silenciar*, *callar*. *Diccionario de Real Academia* прямо вказує на походження слова *silencio* від латинського *silentium*. У середньовічних словниках тлумачення цієї одиниці відсутнє, відзначається лише запозичення з латинської мови [1; 2]. Себастьян де Коваррубіас вказує, що *silencio* позначає те ж, що і лат. *taciturnitas*, 'мовчазність, стриманість, скромність', які символізуються язичницьким богом мовчання Гарпократом, який зображувався з пальцем, прикладеним до губ [3]. Про те, що одиниця *silencio* відображає мовчання, яке формувалося ще в античну епоху і під впливом античної епохи, говорить і тлумачення цієї одиниці в «Словнику кастильської мови з термінами науки і мистецтва та їхніми відповідниками у трьох мовах: французькою, латинською та італійською»: *silencio* – в латинській мові 'протилежне шуму, гамору, крику, безладу і смуті, говорінню', *silenciar* – 'йдеться про приховане відокремлене місце, де немає шуму', 'йдеться про тих, хто зберігає мовчання, мовчазний'. У дефініціях у якості прикладу вживання аналізованих одиниць наводяться приклади часів Римської імперії, наприклад, *silenciar* називали раба, який отримував завдання щось приховати від інших [4]. Мабуть, варіанти вживання з латинської мови говорять і про той факт, що довгий час *silencio* сприймається іспанцями як латинізм, у порівнянні з *callar*.

Споконвічне значення, пов'язане зі стриманістю, відмовою від промови, з язичницькою культурою мовчання, і приналежність до латинської мови обумовлює той факт, що саме одиниця *silencio* в католицизмі починає позначати обітницю мовчання. У Словнику Королівської Академії видання 1739 року першим, тобто основним вказується значення *silencio* – 'privacion voluntaria de hablar', 'santo silencio'. Крім цього компонента, виділяються 'metaphoricamente vale la quietud ó sosiego de los lugares, en donde no hay ruido', 'imponer silencio:

prohibir el que se controvierta alguna question, ó se hable en alguna diferencia, ó pléito' [5].

У самих ранніх редакціях словника видно, як нарощується значення лексеми компонентами, наприклад, 'entregar alguna cosa al silencio. Olvidarla, callarla, no hacer mas mencion de ella' (1817), але незмінним і основним протягом усього XVIII і XIX ст. залишається 'privacion voluntaria de hablar, ó que no procede de impedimento físico'. У редакції 1884 основними стають значення 'abstención de hablar', 'falta de ruido', 'efecto de no hablar por escrito,' el silencio de los historiadores contemporáneos'. І тут ми можемо зафіксувати процеси трансформації значення: йдуть на периферію компоненти, пов'язані з мовчанням як християнської цінністю, як частиною християнського світогляду. Зате з'являються інші, пов'язані з життям соціуму, – 'el silencio de la ley'. Особливо це виражено в XX в. – 'El silencio – sin protestar, sin quejarse' (1925), 'desestimación o recurso por el mero vencimiento del plazo que la administración pública tiene para resolver' (1936). Silencioso називають того, хто багато мовчить, має звичку мовчати [6].

Таким чином, на формування концепту мовчання в іспанській лінгвокультурі величезний вплив справляє релігійне світобачення: *silencio* як добровільна відмова від мови, як діалог з Богом існує протягом багатьох століть. До речі, схожий процес, коли вживання латинізмів *silencio* пов'язане з християнськими практиками, характеризує не тільки іспанську мову. І.Срезневський, даючи тлумачення одиниці *безмовність* в давньоруській мові, пише, що це «те ж, що і *silencio*» [7]. *Silence* функціонує і в словенській мові, поряд з споконвічними *molka, tišina*. У сербській мові відрізняється *силенце* і *тишина*.

Поступово значення, пов'язані з духовно-релігійною практикою мовчання, переміщуються на периферію, репрезентант *silencio* набуває все більше компонентів, пов'язаних з прагматичною відмовою від мови, з цілеспрямованим відходом від комунікації, відповіді, стає все більш вираженням «соціальний» компонент значення: 1) Circunstancia de no haber ningún sonido en un sitio o en un momento; 2) Circunstancia de no hablar las personas; 3) Circunstancia de no hablar de cierta cosa [8].

Аналіз сучасних словників дозволяє виділити ядерні значення концепту «*silencio*»: стан без шуму, говоріння – стан тиші; зберігається компонент, пов'язаний і з мовчанням суспільства, влади – *silencio administrativo, imponer silencio*. Окремо виділимо компонент 'мовчання умисне, з метою приховати, затаїти' – *silenciar, guardar silencio, pasar en silencio*.

Звернемося до особливостей функціонування ключової лексики *silencio*. Для цього дослідження скористуємося комбінаторним словником сучасної іспанської мови REDES [9].

У сучасній іспанській мові лексико-семантичне поле «мовчання / тиша», ядром якого є *silencio*, досить об'ємне. Слово *silencio* поєднується з прикметниками, іменниками і дієсловами, утворюючи в більшості випадків нові метафоричні значення, які можуть бути як абстрактними, так і конкретними, часто уточнюються контекстами. Розподілимо на групи прикметники, з якими комбінується слово *silencio*. Найбільша група представлена прикметниками, які позначають якості людського характеру і емоції: *cómplice, desolador, despectivo, inquietante, respetuoso, expectante, elocuente, piadoso, implacable, prudente, discreto, estricto, tenso, tirante, penoso, embarazoso*. У цих словосполученнях *silencio* набуває людських характеристик і може виступати в ролі агента-людини внаслідок метафоричного переносу (якщо ми говоримо про 'тишу', тобто про природне явище відсутності звуків) і метонімічного переносу (у разі 'мовчання', людського волевиявлення).

El silencio se instaló en medio de ellos como un huésped que sale y entra de la casa con total libertad. Pero ahora los dos tuvieron la sensación de que aquel silencio era común, un silencio elocuente. (A.Gala. Los invitados al jardín. *Corpus de referencia del español actual*. <[Http://www.rae.es](http://www.rae.es)> [09.02.2015])

Yo, en cambio, no sabía hacer otra cosa. Me empezaba a obsesionar el silencio inquietante que se escondía en los secretos, la certeza de que se hacía necesario un margen de ocultación incluso con las personas a las que más queríamos (P.Zarraluki. La historia del silencio *Corpus de referencia del español actual*. <<http://www.rae.es>> [09.02.2015]).

Оскільки людські якості та емоції можуть мати позитивну і негативну оцінку, то ці словосполучення теж набувають оцінний компонент, який часто збігається з оцінкою, закріпленою за прикметником-епітетом:

En algunas plazas, como la de Sevilla, prefieren el silencio despectivo en estos casos de fracaso (J.A.Moral. Comover una corrida de toros Corpus de referencia del español actual. <[Http://www.rae.es](http://www.rae.es)> [09.02.2015]).

Інша група прикметників, з якими може поєднуватися слово *silencio*, пов'язана з категорією вимірювання, а саме довжини та глибини: *profundo, hondo, prolongado, largo*. На відміну від попередньої групи, тут відбувається метонімічний перенос у значенні *silencio* 'тиша', оскільки як категорія тиші, так і категорія вимірювання продовжують знаходитися в одній площині «природа / природні явища», в той час як *silencio* в значенні 'мовчання' комбінується з зазначеними прикметниками внаслідок механізму метафоричного переносу.

Наступна група прикметників об'єднується за семантичним компонентом 'нерухомість, статика': *absoluto, imperturbable, impenetrable, hermético, férreo*. Відповідно, *silencio* буде нединамічною. Значення стагнації досягається за допомогою прикметників епітетів, які позначають якість предметів (*espeso* – густий), густина може в першу чергу асоціюватися з лісом (*un bosque espeso*), в якому важко пересуватися; речовиною (*una sustancia espesa*), яке важко розмішати. Ця якість проєктується на *silencio*, визначаючи його як нерухоме. Так, наприклад, інші прикметники ми розцінюємо за тією ж схемою: *férreo* – залізний, твердий, незмінний (залізо дуже важкий матеріал і його важко пересувати); *hermético* – герметичний, непроникний (дуже важко пересуватися, коли немає світла, коли всі непроникно); *impenetrable* – непроникний, непрохідний (неможливість пересування); *imperturbable* – незворушний, спокійний, непорушний. Апогей статичної тиші і мовчання досягається за допомогою прикметника *absoluto* – абсолютний, повний, необмежений. Діаметрально протилежна група, яка позначає динаміку, складається з одного слова: *arrollador* – змітає, що знищує, чим і дозволяє зробити висновки, що ця група прикметників не продуктивна в поєднанні зі словом *silencio*.

Окрему групу прикметників становлять слова, що мають сему 'примусовості': *obligado, impuesto, forzoso*. Дуже часто людину змушують замовчувати або мовчати, що сприяє появі цих словосполучень. Протилежної групою є словосполучення з прикметником *voluntario* – добровільний, протягом століть відрізняється частотністю вживання.

Silencio може комбінуватися з прикметниками, які містять релігійно-таємничий компонент: *fantasmal, sepulcral, monacal, religioso*. Це можна пояснити величезною кількістю таємниць, нерозуміння і навіть страху людини, якщо йдеться про релігію або паранормальні явища. Реакцією людини буде мовчання, незгадування, щоб не накликати біду. Тому словосполучення цієї групи буде мати негативну конотацію з компонентом 'зловісного'.

Слід зазначити цікавий випадок, де поєднуються два протилежних значення: *silencio clamoroso*. На основі антитези ця експресивна одиниця поєднує два різних поняття, «тиша» і «шум», підкреслює величезну силу «тиші / мовчання». Необхідно виділити використання в сучасній іспанській мові фразеологічних одиниць: *silencio administrativo, silencio perpetuo* (часто зустрічається в юридичних текстах), *silencio subjetivo, silencio objetivo* (спеціалізовані технічні тексти).

Отже, можна сказати, що в іспанській мові слово *silencio* комбінується з прикметниками, які мають такі компоненти, як людські якості і емоції, міри довжини й глибини, нерухомість, примусовість, добровільність, релігійно-таємничий. Поєднання відбуваються на основі метонімічних і метафоричних переносів, набуваючи позитивну чи негативну оцінку конотацію. *Silencio* стає або описовим експресивним об'єктом, або олюдненим агентом, представляючи душевний стан людини чи світу, який її оточує.

У поєднанні з дієсловами *silencio* може виступати в якості суб'єкта та об'єкта. У першому випадку *silencio* одухотворяється і набуває людських якостей. Ці якості можна згрупувати як якості правителя, диктатора: *reinar, presidir, matar, hacerse, instalarse, delatar*. В якості суб'єкта *silencio* комбінується з дієсловами, які ми можемо розподілити на кілька груп. Три групи включають початок дії (*imponer,*

reducir (a), pasar en silencio), продовження і розвиток дії (*guardar, mantener, observar, estar en silencio, seguir en silencio*) і кінець дії (*alterar, interrumpir, perturbar, romper, matar, terminar (con)*). Крім зазначених груп *silencio* як об'єкт використовується з дієсловами сприйняття (*oír*), мовного дії (*pedir, reclamar, jurar, justificar*), руху (*abocar (se) (a), sumir (se) (en)*).

Сполучуваність *silencio* з іменниками не настільки висока, як з прикметниками і дієсловами. Продуктивною парадигмою утворення цих словосполучень є *SUSTANTIVO + DE + silencio*. У більшості випадків, це – фразеологічні одиниці створені внаслідок розвитку значення на основі метафоричного переносу: *muro de silencio, pozo de silencio*. Хоча ці приклади є майже синонімічними, різниця буде полягати в тому, що в першому випадку виникає перешкода у вигляді конкретного об'єкта (присутність), у той час як у другому випадку перешкода представлена порожнечою, прірвою (відсутність). Інші фразеологічні одиниці відносяться до політичної та соціальної сфер: *ley de silencio, pacto de silencio, voto de silencio, minuto de silencio, tiempo de silencio*, але вони також можуть бути використані в повсякденній побутовій сфері. Останній приклад (*tiempo de silencio*) є прецедентним феноменом, оскільки дуже часто відбувається посилення на період пост громадянської війни в Іспанії (1936-1939), з цією ж назвою і про цей період була написана художня книга Л. Мартін-Сантосом, а також був знятий художній фільм. Фразеологічна одиниця *toque de silencio* (відбій), використовується у військовій сфері. Її семантика походить від дієслова *tocar* (грати на музичному інструменті), в цьому випадку грати на горні, так як у військових казармах цим інструментом подається сигнал про закінчення дня, після якого військові можуть відпочивати, тобто настає час спокою і тиші.

Таким чином, слід зазначити, що в іспанській мові слово *silencio* найбільше поєднується з прикметниками, утворюючи нові уточнені значення за допомогою метафоричних і метонімічних переносів. Дуже часто *silencio* в іспанській мові набуває людських якостей і виступає агентом-мандатарієм (диктатором). Це можна пояснити тим, що феномен *silencio* присутній в природі (тиша) і в людині (мовчання - його стан / дія), тому відбувається перехрещення

двох світів (світ природи і світ людини), і внаслідок метафоричного переносу один світ проєктується на інший і навпаки. Тому *silencio* властиві людські якості і дії (для тиші) і категорії природи (для мовчання).

Мовчання – універсальний концепт. Не існує мови, в якому б ця категорія не мала фіксації. В іспанській лінгвокультурі *silencio* – один з ключових концептів, що належать як світу людини, так і світу природи. Дослідження цього концепту, особливо мовчання прагматичного, мовчання як відмови від мовної діяльності відкривають величезні перспективи, пов'язані з особливостями іспанської мовчазної комунікативної поведінки, що, безсумнівно, збагатить вивчення самої людини, не тільки яка говорить, але яка й мовчить.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Girolamo V.* Tesoro de las tres lenguas francesa, italiana y española / Vittorio Girolamo. Ginebra: Philippe Albert & Alexandre Pernet, 1609. [Електронний ресурс]: <http://pendientedemigracion.ucm.es/BUCM/nebrija/39703.php?q2=Vitori%2C+Girolamo>
2. *Florenín Lorenzo F.* Vocabulario español-italiano, ahora nuevamente sacado a luz / Franciosini Florenín Lorenzo. Roma: Juan Pablo Perfilio a costa de Juan Ángel Rufineli y Ángel Manni, 1620. <http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUIMenuNtllle?cmd=Lema&sec=1.0.0.0.0>
3. *Covarrubias S.* Tesoro de la lengua castellana o española / Sebastián de Covarrubias. Madrid: Luis Sánchez, 1611. <http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUIMenuNtllle?cmd=Lema&sec=1.0.0.0.0>
4. *Terrerros y Pando E.* Diccionario castellano con los voces de ciencias y artes y sus correspondientes en les tres lenguas francesa, latina e italiana / Esteban de Terreros y Pando. Madrid: Viuda de Ibarra, 1788. <http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUIMenuNtllle?cmd=Lema&sec=1.0.0.0.0>
5. *Diccionario* de la Lengua Española de Real Academia Española. Madrid: RAE, 1739.
6. *Nuevo diccionario* de la Lengua Castellana, que comprende la última edición íntegra, muy rectificada y mejorada del publicado por la Academia Española, y unas veinte y seis mil voces, acepciones, frases y locuciones, entre ellas muchas americanas [...]. París: Vicente Salvá, 1844. P.999.
7. *Срезневский И.И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Т. 3 / Измаил Иванович Срезневский. – СПб: Типография Императорской Академии наук, 1912. – 996 с.
8. *Moliner M.* Diccionario de uso del español / María Moliner. Madrid: Gredos, 2007. 1680 p.
9. *REDES.* Diccionario combinatorio del español contemporáneo / Dir. I.Bosque Muñoz. – Madrid: Ediciones SM, 2004. – 1840 p.

НАСТЕНКО С.В.

Київський національний лінгвістичний університет

РОЛЬ ТОПОНІМІВ У ПРОЦЕСІ РОЗГОРТАННЯ МЕГАКОНЦЕПТУ ІСПАНІЯ В ІСПАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ XII – XX СТОЛІТЬ

Статтю присвячено дослідженню універсальних концептів іспанської поезії XII – XX століть. Аналізується розгортання концептів крізь призму топонімів у межах мегаконцепту “Іспанія”.

Ключові слова: топонім, концептуальна картина світу, концепт, іспанська поезія.

Статья посвящена исследованию универсальных концептов испанской поэзии XII – XX веков. Анализируется когнитивная динамика концептов сквозь призму топонимов в рамках мегаконцепта “Испания”.

Ключевые слова: топоним, концептуальная картина мира, концепт, испанская поэзия.

The article focuses on the content of universal concepts in Spanish poetry of the XII– XX centuries. The concepts' dynamics through a prism of toponyms in a megakoncept “Spain” is analyzed.

Key words: toponym, conceptual world view, concept, Spanish poetry.

Актуальність дослідження визначається загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних студій на вивчення концептуальної картини світу й організації поетичних творів з виходом у площини лінгвокогнітивних процесів, що є актуальним для когнітивної лінгвістики і лінгвопоетики зокрема. **Метою** запропонованої статті є визначити функції топонімів, встановивши когнітивну динаміку концептів у поетичних текстах Іспанії XII – XX століть в межах мегаконцепту. **Об’єктом** дослідження є іспанські топоніми, що інтегрують мегаконцепт ІСПАНІЯ. **Предметом** аналізу є дослідження і відтворення топонімів в концептах іспанської поезії XII – XX століть. **Новизна** даної наукової розвідки полягає у спробі теоретичного обґрунтування

термінів “топонім”, “концептуальна картина світу”, систематизовано класифікації топонімічних назв з точки зору сучасних мовознавчих студій у формуванні іспанського літературного простору у поезії досліджуваного періоду. Дана методика розроблялася в працях таких учених, як Н.О. Гач, Т.В. Дудун, В.В. Лучик, Н.М. Попова, Т.О. Симоненко, Н.В. Чорна, Г.О. Швець. **Матеріалом** статті слугував корпус поетичних творів з антології іспанської поезії різних авторів XII – XX століть.

Відносно швидкі темпи розвитку науки про концепти сприяли створенню нової галузі мовознавчих досліджень, що має назву концептологія, основною одиницею якої виступає концепт. Літературна мова – це інваріант загальної мовної системи [1], а концептуальна картина світу визначається як ментальний образ дійсності, сформований когнітивною свідомістю людини чи нації, що є результатом як прямого емпіричного відображення дійсності, так і свідомого рефлексорного відображення дійсності в процесі мислення. Так концептуальна картина світу акумулює в собі складові концептосфери і стереотипи свідомості, які накопичуються через культурні надбання індивіда та народу [2:344].

Проте, слід наголосити на суб’єктивній оцінці простору в межах поетичного твору, тому що він може бути позбавлений соціальних та моральних контекстів з метою опису природи, романтичних інтенцій автора. На контекстуальному рівні топоніми формують динамічний простір, у залежності від тематики [3:14]. Топоніми іспанської поезії уособлюють у собі вербальний образ геосистем, які відтворюють культурну, історичну, географічну неповторність, автентичність, самобутність країни, виявляючи соціальну сутність мови через мовні засоби і акумулюючись у концептах.

За визначенням А.М. Селішева, географічні назви поділяються на ті, які походять від імен людей; від назв людей за родом діяльності; за соціально-майновою ознакою і за положенням, пов’язані з адміністрацією і владою; ті, що відображають етнічний характер населення; які пов’язані зі

специфікою ландшафту; і з абстрактним значенням. Однак, найбільш прийнятним є поділ географічних назв за об'єктами номінації [4:227]. Так топоніми класифікують на: 1. Омоніми – імена елементів рельєфу, його форм: гір, рівнин, вершин, низовин тощо; 2. Гідроніми – імена річок, озер, морів, океанів, каналів, водосховищ; 3. Імена рослинних суспільств: лісів, парків тощо; 4. Назви населених пунктів: міст, сіл, селищ; 5. Імена вулиць, площ, провулків, мостів [4:228]. У даній класифікації, на нашу думку, бракує топонімів, що походять від приналежності назв до номінальних слів, до яких вони апелюють. Так, наприклад, в іспанській поезії XVI століття спостерігаємо вживання таких: *majada – lugares donde se recogen el pastor y el ganado por la noche, otero – monte pequeño, fuertes – lugares fortificados, sotos – bosques, nemorosos – cubiertos de bosques, insula – isla, montiña – monte*. Так загальні назви підкорюються закономірностям мови наскільки це є можливим, оскільки мовне коло їх джерел є вужчим за коло мовних явищ, представлених у власних назвах. Вони не слугують засобом номінації індивідуального предмету. Ідеологічні назви широко представлені в іспанській поезії XII – XX століть. Топоніми за іменами святих і релігійних свят привнесли завдяки церкві релігійно-ідеологічний аспект і безпосередньо пов'язані з історією християнства: *San miguel de la Tumba – monasterio, San Juan – pueblo, San Sebastián – ciudad, el puerto de Malangosto, San Marcos – plaza, Santa María – sierra*.

Культурно-прагматична складова значення топонімів шляхом репрезентації концепта БАТЬКІВЩИНА в межах мегаконцепта ІСПАНІЯ, дозволяють відобразити історичні географічні об'єкти Іспанії, представляючи її в цілому (*España*) до окремих конкретних регіонів (*Castilla, León, Andalucía, Extremadura, Aragón, Asturias*) і міст або поселень (*Ávila, Sevilla, Córdoba, Toledo, Burgos*), назв річок (*Manzanares, Tajo, Ebro, Guadalquivir*), що виступають цілісними елементами неподільної держави.

Концепт БАТЬКІВЩИНА увиразнено протиставленням Півночі (*Norte*) і Півдня (*Sur*), які виступають символами

суверенної держави у творах поетів ХХ століття. Також у поезії першої половини ХІХ ст. зустрічаються топонімічні назви частин світу *Asia, Europa*, можемо назвати їх міжкультурними топонімами, які не виступають носіями концептуальної інформації і не несуть культурного навантаження стосовно Іспанії, однак образи, покладені в їх основу, є антонімічними концепту *PATRIA* (БАТЬКІВЩИНА).

Н.О. Гач у процесі дослідження концепту АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, наголошує на тому, що американські поети ХХ століття вживають топоніми з метою опису природних і матеріальних багатств США. Таким чином, створюється образ квітучої держави, чиї терени багаті на корисні копалини й промислові ресурси. Серед посилок на визначальні назви штатів, вулиць і міст домінує, у тому числі, й Нью-Йорк [3:13]. Аналогічну тенденцію можемо спостерігати у поетичних творах іспанських письменників, зокрема, поет ХХ ст. Ф.Г. Лорка у вірші *Безсонне місто* описує місто Нью-Йорк (*Brooklyn Brydge*), написаний у сюрреалістичній манері, проте місто не репрезентується, як місто-мрія, а навпаки, представлене, як небажане місто – *ilusión frustrada* – розбита мрія: *abrid los escotillones para que vea bajo la luna//las copas falsas, el veneno y la calavera de los teatros* [5:241]. Місто представлене у вигляді хижої тварини, яка може зжерти кожного у будь-який момент, завжди потрібно бути напоготові: *Las criaturas de la luna huelen y rondan sus cabañas, //Vendrán las iguanas vivas a morder a los hombres que no sueñan//y el que huye con el corazón roto encontrará por las esquinas//al increíble cocodrilo quieto bajo la tierna protesta de los astros* [5:239].

На позначення концепту ВІЙНА у межах мегаконцепту ІСПАНІЯ іспанський поет Дамасо Алонсо у своїй збірці *Hijos de la ira* (1944 р.) описує важкий, болючий стан Іспанії під час Громадянської і Другої Світової війни. Мегаконцепт ІСПАНІЯ у вірші *Безсоння* вербалізується через топонім *Madrid*, що уособлює в собі той страшний стан країни, у якому перебувала Іспанія у повоєнний період: *millones de cadáveres sequen los grandes rosales//muestra sobredumbre gimiendo como el huracán, por qué se*

podre lentamente mi alma/por qué se pudren más de un millón de cadáveres en esta ciudad de Madrid [5:245]. Автор концентрує увагу на столиці – це, свого роду, переакцентування важелів на переживання і спосіб існування людей у нелегкі моменти, згуртувавшись у самому осередку подій за часів суспільно-історичних змін. На прикладі центрального міста автор демонструє ситуацію, яка панувала по всій країні.

До основних лінгвістичних критеріїв утворення топонімів, які передбачають їхню відповідність нормам семасіологічного процесу, закономірностям фонетичної та лексико-граматичної систем будь-якої мови [6:52] належать: етимологічне відображення, грамотність та оригінальність: *Catalayu(th) – Catalayud, Ati(en)za – Atiza* (XII ст. *Пісня про Мого Сіда*). Варто також враховувати історичний принцип топонімів. Будь-яка географічна назва може формуватися протягом багатьох століть і виступати стратиграфічною [4:229]. Наприклад: у XII ст. *Castiella – Castilla*, у XVII ст. *el Betis – el Guadalquivir*, у XVI ст. *ínsula – isla*.

Базуючись на спостереженнях О.В. Суперанської та українських лінгвістів Н.В. Чорної та Г.О. Швець, можемо класифікувати топоніми в іспанській поезії досліджуваного періоду, виділяючи такі групи [7:221]: однолексемні топоніми, в основі яких лежать іспанські особисті імена чи географічні назви: *San Marcos, San Sebastián, San Pedro, Alhambra*; топоніми, виражені іменником з артиклем: *el Calatraveño, el Monte, las Asturias, la Sierra*; дволексемні чи багатолексемні топоніми: *Santa Águeda de Burgos, las Asturias de Oviedo, la Sierra de Miedes, Santa María*; топоніми, які характеризують властивості предметів і об'єктів: *старший, світлий, витончений – Monte Mayor, los Montes Claros, Finojosa*.

Отже, цінність топонімів полягає в тому, що вони природно виникають з позначуванням об'єктом і протягом тривалого часу спільного існування зберігають первинну внутрішню форму й мотиваційні зв'язки, отримуючи додаткові конотації [6:50].

У творах поетів другої половини XX століття, концепт БАТЬКІВЩИНА вербалізується, у більшості випадків, через

топонімічні назви: *España, Madrid, Barcelona, Coca, el puente Inés, Segovia, pinares de la Mesa, del Rosal, del Jinete, placeta de San Marcos, San Sebastián*, пов'язуючи життя людей з культурними осередками в галузі мистецтва, освіти, туризму.

Цілком можемо погодитись з думкою Н.О. Гак про те, що діахронічний підхід до дослідження топонімів дає змогу констатувати їх зміну ролі й функції залежно від тематичного спрямування твору, разом з тим, окреслити суспільно-політичні й мистецькі осередки життя соціуму у взаємозалежності від історичних та геополітичних процесів [3:14].

Таким чином, значення топонімів полягає в тому, що в них знання про слово перетинаються із знаннями про іменованій географічній об'єкт. Географічна назва акумулює в собі як позамовні (фонові) знання, уявлення, асоціації про назву й об'єкт, за яким закріплений топонім, так і наявну лінгвістичну інформацію про нього [8:240].

Стереотипи, стійкі уявлення, сформовані протягом століть, прийоми аналізу дійсності притаманні концептуальній картині світу кожного представника певного народу, вони утворюють і формують, розширюють національну концептуальну картину світу [2:344].

Так, наприклад, поетеса XIX ст. Росалія дель Кастро, яка є представницею Романтизму, виступала на захист рідної мови, а саме, за відродження галісійської мови, якою не користувалися в літературі з часів Середньовіччя. У своєму вірші *Adiós ríos, adiós fontes*, головний герой прощається зі своєю рідною землею, де він народився і виріс, не вбачає іншого виходу, як емігрувати до Америки. Таким чином, універсальний концепт БАТЬКІВЩИНА вербалізується не через конкретні топонімічні (власні) назви, а поступово, від лексем на позначення загальних назв: *tierra, lugar, casa, lar, (ríos) regatos, fontes, hortiña (huerto), prados, arboledas, pinares, iglexiña (iglesia)* і лексеми з демінутивними суфіксами, що виражають найбільшу його прив'язаність до даної місцевості: *casiña (casita), figueriñas (higueras, campaniñas (campanillas), arboriños (arbolillos), fontiña (fuente), herbiñas (hierbas), terriña*

(*tierra beiriña do mar (orilla del mar)* до конкретних власних назв: *as campanas do Pomar (las campanas de Pomar)*, як найбільшу святиню даної місцевості, якою підсумовує опис рідного краю, формуючи, наповнюючи концепт БАТЬКІВЩИНА.

Протилежну тенденцію спостерігаємо у творах іспанських поетів ХХ ст. Так, наприклад, Антоніо Мачадо у вірші *Поля Сорії*, у якому базовим концептом є концепт БАТЬКІВЩИНА/ЗЕМЛЯ, вербалізується через топонімічні назви: *Soria el Moncayo – el Duero – Extremadura que está entre San Polo y San Saturio – España*.

Можемо констатувати, що представлені концепти іспанської поезії даного періоду є універсальними й історично обумовленими, вони представлені через топонімічні назви, вербалізовані у мовних засобах в процесі їх еволюції шляхом трансцендентності концептів з використанням народної мови – староіспанської і переходом до літературно оформленої іспанської мови у творчості відомих і анонімних поетів ХІІ – ХХ століть.

Висновки. Отже, універсальні концепти іспанської поезії ХІІ – ХХ століть, репрезентовані за допомогою топонімів, акумулюються у мегаконцепті *ІСПАНІЯ*, окреслюють історичні, культурні, географічні метаморфози й автентичність іспанської концептуальної картин світу. Завдяки власним назвам, які збагачують і завдяки яким перетинаються універсальні й національно-марковані концепти, розширюють не лише мовну палітру країни, а й демонструють когнітивні, соціокультурні тенденції розвитку суспільства в цілому і літературне життя поетів зокрема.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в поглибленому вивченні класифікацій топонімів з подальшим розробленням класифікаційної схеми й реконструкцією мегаконцепту *ІСПАНІЯ* в іспанській поезії ХІІ – ХХ століть в термінах лінгвокогнітивного підходу на прикладі національно-маркованих концептів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буянова Л.Ю. Терминлогическая деривация в языке науки: когнитивность, семиотичность, функциональность: [монографія] / Л.Ю. Буянова. – М.: Флинта, 2011. – 389 с.
2. Попова Н.М. Принципи єдності свідомості й діяльності та його відображення у взаємодії концептуальної й мовної картин світу / Н.М. Попова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос. – 2013. – Вип. 24. – С. 341–349.
3. Гач Н.О. Мовна концептуалізація культурного континууму в американській поезії XIX – XXI століття: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Наталія Олегівна Гач / КНУ ім. Т.Шевченка. – К., 2014. – 21 с.
4. Дудун Т.В. Історичний аналіз класифікації топонімів. [Електронний ресурс] / Т.В. Дудун // Часопис картографії: [зб. наук. пр.]. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка. – 2011. – Вип. 1. – С. 226–232. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ktvsh_2011_1_29.pdf
6. Лучик В.В. Відновлення історичних топонімів як чинник українського державотворення / В.В. Лучик // МАГІСТЕРІУМ. Мовознавчі студії: [зб. наук. пр.] / відп. ред. В.В. Лучик. – К.: КНУ “Киево-Могилянська академія”. – 2011. – Вип. 43. – С. 49–53.
7. Чорна Н.В., Швець Г.О. Особливості функціонування топонімів іспанською мовою / Н.В. Чорна, Г.О. Швець // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Логос. – 2011. – Вип. 19. – С. 218–223.
8. Симоненко Т.О. Культурологічні особливості фразеологізмів з топонімічним компонентом в іспанській мові / Т.О. Симоненко // Проблеми семантики слова, речення та тексту: [зб. наук. пр.] / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Вид. центр КНЛУ. – 2014. – Вип. 32. – С. 237–246.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. Antología de poesía española. Varios autores / Ediciones de José Mas.– Madrid: Ediciones Cátedra, Grupo Anaya, S.A., 2011. – 313 p.

НЕКРАСОВА О.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню національно-культурної специфіки фразеологізмів американського варіанту англійської мови.

Ключові слова: концепт, фразеологізм, лінгвокультурологія, концептуальна картина світу.

Статья посвящена изучению национально-культурной специфике фразеологизмов американского варианта английского языка.

Ключевые слова: концепт, фразеологизм, концептуальная картина мира, лингвокультурология.

The article investigates national-cultural specificity of phraseology of American English .

Key words: concept, idiom, conceptual world view,linguo cultural studies .

Особливості лексики американського варіанту англійської мови привертають увагу лінгвістів вже протягом довгого часу. Вивчення узуальних відмінностей функціонування лексичних одиниць у одному з територіальних має істотне значення не тільки для англістики, але також і для загального мовознавства, для вивчення природи мови в її територіальній варіативності, варіативності літературних норм, співвідношенні між варіантами літературної мови, між літературною мовою і територіальними діалектами тощо. Також треба зазначити, що не всі аспекти цієї проблеми отримали широке висвітлення в науковій літературі. Вивчення фразеологізованої лексики різних видів мовлення варіанту американської англійської мови все ще не отримало належної уваги науковців.

Актуальність роботи визначається необхідністю послідовного вивчення питань розвитку фразеологічного складу варіанту американської англійської мови в широкому ареалі

вживання, що безпосередньо пов'язано з адекватною оцінкою процесів взаємодії національних варіантів і подальшими перспективами їх розвитку.

Метою роботи є аналіз етимологічних, функціональних та структурних особливостей фразеологізмів-американізмів у сучасному варіанті американської англійської мови та перехід таких одиниць за межі цього варіанту.

Предметом дослідження виступають культурно марковані стійкі словосполучення у мовній системі варіанту американської англійської мови.

Об'єктом дослідження є особливості фразеологізмів-американізмів сучасної англійської мови.

Матеріалом дослідження слугувала програма COCA Corpus та The American Heritage Dictionary of Idioms. – Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 1997. – 729 p.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі провести етимологічний, структурний аналіз фразеологізмів.

Однією з особливостей лінгво культурології, що розвивається на стику культурології та мовознавства, є опис організованої системи культурних цінностей, дослідження мовної особистості, національного менталітету, систематизація мовної картини світу, при цьому основними об'єктами її вивчення визнаються: лексика, яка не має еквівалентів і лакуни, міфологізовані мовні одиниці (міфологеми та архетипи, звичаї, повір'я, ритуали, обряди, які закріпилися у мові), еталони, стереотипи, символи, образи мови та метафори, стилістичний устрій мови, мовна поведінка, мовленнєвий етикет .

Загальновідомо, що у Сполучених Штатах культура постала з «переплавлення» безлічі культур мігрантів на протязі століть. Американська культура дуже різноманітна і включає в себе італійську, ірландську, китайську, мексиканську, японську німецьку культури. Американський історик Дуглас К. Стівенсон виділяє такі типологічні риси американського етносу: безстрашність ризикувати і йти на щось нове; почуття самостійності; оптимізм; патріотизм; діловитість; велетенська винахідливість і готовність до експерименту,

здатність знаходити нестандартні рішення проблем; дружелюбність і простота у спілкуванні, сильне почуття сусідства [1:34].

Найбільш маркованими є фразеологізми що містять лексику, що однозначно асоціюється з Америкою – *to go on warpath, to bury the hatchet* тощо. В той же час існує великий пласт таких одиниць, що відображають суто американські цінності, і виникли і набули поширення саме у США.

Аналіз фразеологічного і пареміологічного фонду варіанту американської англійської мови показав наявність наступних базових концептів: патріотизм; «американська мрія»; індивідуалізм, автономія особистості від суспільства; *“selfreliance”* (самодостатність); оптимізм, віра в майбутнє, впевненість у завтрашньому дні; роботязість, настирливість у досягненні задуманого; винахідливість, прагнення до новизни, кмітливість, готовність до експерименту; змагальний дух, який прагне розвинути лідерство, здатність змагатися і у всьому перемагати; приватність, право людини на особистий простір, яке належить тільки їй, і в нього втручатися не можна [2].

Унікальність американського патріотизму багато в чому визначається тим, що він ніколи не насаджувався і не культивувався «зверху»; опитування громадської думки, постійно проведені в США, показують, що приблизно три чверті американців відчують почуття гордості за свою країну: *I was born an American, I live an American, I shall die an American!* (D. Webster).

Дослідники пояснюють прояви американського «ультра» патріотизму традиціями, що склалися в США протягом століть: американське суспільство історично звикло негайно і вкрай активно реагувати на ситуації, які вони вважають загрозою: *To live under American Constitution is the greatest political privilege that was ever accorded to the human race* (C. Coolidge).

Одним з яскравих проявів патріотизму слід вважати той факт, що американці люблять, шанують і пам'ятають національних героїв, в першу чергу, «батьків-засновників», тих, хто встановив в Америці першу в історії систему відносин, засновану на демократичній свободі і рівності. Безумовний лідер – *the Father of the Country* – Джордж

Вашингтон, перший президент США: *The character, the counsels and example of our Washington. they will guide us through the doubts and difficulties that beset us; they will guide our children and our children's children in the path of prosperity and peace (E. Everett).*

Одним з найбільш важливих та часто вживаним в Америці є термін «американська мрія» – ідеали свободи і відкритих можливостей для всіх, засновані на вірі в безмежні можливості США та їх виключне місце у світі: *In America any boy may become President and I suppose it's just one of the risks he takes (A. Stevenson).*

“Американська мрія” зародилася на стику пуританської ідеї особистого успіху і реальності життя, вона виросла з кальвінізму, який означає, що ніхто не знає Божих задумів, тому його борг – вірити, що він обраний, і намагатися добитися успіху з усіх сил.

Поняття “американська мрія” – це цілком “земна” мрія, проте не тільки про матеріальний достаток і благополуччя, але і про національні ідеали, при яких кожен може вільно жити, думати і діяти, наскільки дозволяють йому здібності і бажання: *America is not a mere body of traders; it is a body of free men. Our greatness is built upon our freedom - is moral, not material. (Woodrow Wilson).*

В силу цього, свобода, рівність, братерство, демократія визнаються основними цінностями суспільного ладу Америки, закріпленими як в Декларації Незалежності, Конституції Північної Америки, так і в конституціях окремих штатів: *We hold these truths to be self-evident – that all men are created equal; that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights (Declaration of Independence of the USA).*

У численних дослідженнях американської культури в списках типових рис американського способу життя, які становлять найвищу цінність, на першому місці значиться індивідуалізм.

Індивідуалізм – це своєрідне національне кредо Америки: *Individuality is the aim of political liberty (James Fennimore Cooper).*

В основі ідеології Заходу лежить культ особистості, повага до потреб і почуттів окремої людини та ігнорування колективу. Ідеологія Заходу повністю підпорядкована культурі індивідуальної людини, її волі і потребам» [3]; при цьому індивідуалізм, індивідуальність,

незалежність визнаються основними принципами, на яких базується національне самосвідомість, незалежність нації: *The real death of America will come when everyone is alike (J. T. Ellison).*

Людське існування сприймається як ізольоване, заохочується автономія, людина сама вирішує власні проблеми, відстоює власну думку, відповідає за свої вчинки: *God helps those who help themselves (Andrew Carnegie).*

В американському лінгвокультурному суспільстві індивідуалізм є “головним переконанням”, характерологічною рисою зі знаком “+”. Як наслідок високої оцінки своєї індивідуальності – небажання бути типовим, усередненим, оскільки величезне значення надається різниці між людьми, свободі вибору: *Individuality is either the mark of genius or the reverse. Mediocrity finds safety in standardization (Frederick E. Crane).*

Американський тип героя – це “*a self-made man*” – людина, яка добилася всього особистими зусиллями, рішучістю і честолюбством, що ілюструється наступними фразеологічними одиницями: *to fish cut or bait* – розм. зважитися на що-небудь; *to stand the gaff* – не пасувати ні перед якими труднощами; *to lock horns* – вступити в боротьбу; *to be on the kill* – не зупинитися ні перед чим; *to stand (up) to one's lick log* – розм. проявити мужність; *to shoot Niagara* – пускатися в ризиковане підприємство; *to come (stand) up to the rack* – відповідати за наслідки, відповідати за свої вчинки; *to bring on your bears* – розм. робить, що хочете зі мною, мені не страшно; *to cut loose* – вести себе невимушено.

Теза “подбай про себе сам” є проявом однієї з американських вищих цінностей – *self-reliance*, під якою розуміється цінність і незалежність людської особистості, здатність самостійно досягти поставлених цілей: *No more duty can be urged upon those who are entering the great theatre of life than simply loyalty to their best convictions (Edwin Hubbell Chapin).*

Впевненість у собі припускає, у свою чергу, бадьоре і життєрадісне світовідчуття, оптимізм, віру в майбутнє, в успіх, саме тому навіть сама серйозна криза не сприймається як “кінець світу”, але як черговий життєвий етап, який потрібно з гідністю подолати, так як і він буде мати щасливий фінал; для цього потрібно піднятися і йти

вперед у пошуках кращого. Фразеологічний фонд ілюструють наявність численних одиниць, які репрезентують цей концепт: *to get (take, have) a new lease on life* – почати нове життя; *a new lease on life* – прилив життєвих сил; *everything is and sevens elevens* – жарг. все в нормі; *never be with your content lot, try for a lot more* – завжди прагни кращого; *every slip is not a fall* – падіння не означає поразку; *life is not a problem to be solved, but a gift to be enjoyed* – життя – це не проблема, яку треба вирішити, а дар, яким треба насолоджуватися; *he who never falls will never grow rich* – той, хто не програвав, не стане багатим.

Пріоритет самоповаги (*self-respect*), “збереження обличчя” (*saving the face*) при будь-яких обставин є однією з найважливіших характеристик психологічного зображення портрета американця: *Never violate the sacredness of your individual self-respect* (Theodore Parker).

З іншого боку, важливими характеристиками американця є працьовитість і завзятість у досягненні мети: *God gives food but doesn't cook it* – доля дає шанс і ним треба скористатися; *Root, hog or die* – розм. працюй, як віл або зазнаєш поразки; *to hit the ball* – жарг. працювати, працювати; *to hit the books* – розм. посилено займатися, з ретельністю розпочати навчання; *to get up and go* – розм. наполегливість, ініціативність; *to be on all cylinders* – розм. бути в формі, працювати, не покладаючи рук; *like forty* – розм. рідко. щосили.

Лінощі і неробство відображаються в національній концептосфері як одна з основних вад: *lost times is never found* – втрачене час не повернеш; *to fall down on the job* – працювати абияк; *to gold-brick* – байдикувати; *to be (go) on the bum* – бовтатися без діла; *a gay cat* – жарг. марнотратник життя, тяганина; *a drugstore cowboy* – нероба; а праця і старанність – головних чеснот: *busy as a cockroach on a hot stove or as a one-armed paper-changer* – працьовитий; *Victory belongs to the most persevering* – перемога дістається найбільш наполегливим.

Культивування індивідуалізму і впевненості в собі забезпечується ще одним, безумовно, значущим для американського соціуму концептом – змагальністю, при цьому змагання є одним з провідних методів мотивації, розвитку лідерських якостей, що

сприяють особистому успіху та кар'єрному зростанню. В якості ілюстрації можна навести такі фразеологічні одиниці: *to have (get) the deadwood on smb* – жарг. обскакати кого-л., перевершити всіх; *to be over the hill* – розм. забути про минулі події; *to put smth on ice* – розм. виграти; *to beat all nature* – розм. перевершити всіх, не мати собі рівних; *batting average*-успіхи, особисті досягнення; *to get the breaks* – домогтися успіху; *to go great guns* – розм. мати великий успіх.

Індивідуалізм, незалежність, автономія припускають недоторканність особистості, особистого часу, особистого простору індивідуума (*privacy*). Ядерне положення цього концепту в національній концептосфері підтверджується матеріалом як цитатного, так і фразеологічного фонду: *Privacy is the right to be alone – the most comprehensive of rights, and the right most valued by civilized man* (*Louis D. Brandeis*).

Грубим порушенням приватності вважаються питання, що стосуються фінансів, інтимних і особистих взаємовідносин, політики, шкідливих звичок, здоров'я, релігії, етнічної приналежності, в тому числі [4]:

- прагнення отримати особисту інформацію про інших людей, втручання в чужі справи: *to dish the dirt* – копатися в чужій білизні;
- поширення конфіденційної інформації про інших: *character assassin* – політ. злісний наклепник; *to bat (fan, shoot) the breeze* – жарг. перемивати кісточки; *a whispering campaign* – політ. наклепницька кампанія;
- порушення недоторканності території: *to catch smb off first base* – розм. застати зненацька, застукати;
- набридливість, настирливість: *to set one's cap for smb* – розм. вішатися на шию; *to throw oneself at smb's feet* – жарг. жебракувати; *to give smb the eye* – жарг. витріщати очі; *one's eye are bigger one's stomach* – очі завидющі;
- недотримання правил пристойності: *Peck's bad boy* – людина, що ставить інших у незручне становище своєю безтактністю; *out of (the) white cloth* – нахабно, безпардонно; *rough corners* – брутальність, невихованість;

• контроль, пресинг: *to twist smb's arm* – політ. чинити тиск; *to put a bug in smb 's ear (in the ear of smb)* – нашіптувати, вбивати в голову;

• різка критика: *to give smb down the banks* – розм. насварити, дати прочухана; *to lay (put) the blast* – розм. різко критикувати; *to give smb the gaff* – рознести кого-небудь;

• грубість, насильство: *to jerk smb bald-headed* – розм. грубо обійтися з ким-небудь; *to put the arm on smb* – вдарити кулаком; *to beat smb to a frazzle* – розм. по-звірячому побити до напівсмерті; *a bad deal* – утиск.

Концепти є “згустками культури в національній свідомості” [5:2], колективним надбанням духовного життя народу і культури суспільства, є опорними елементами для виявлення культурних і ціннісних домінант, що утворюють національно-культурний простір, національну культурну сферу, «ключовими словами культур»; при цьому сукупність базових концептів культури утворює національну концептосферу.

Унікальний культурогенний потенціал лінгвістичних одиниць полягає в забезпеченні їх кумулятивної функцією – можливістю відображати, накопичувати, передавати погляди народу, народну мудрість, ідеологію. Будучи своєрідною скарбницею національної мови, і, за справедливим зауваженням В. А. Маслової, “душею всякої національної мови, в якій неповторним чином виражаються дух і своєрідність нації” [6:82], фразеологічні та пареміологічні одиниці являють собою згусток культурної інформації, суму накопиченої даними народом мудрості, тим мовним матеріалом, в якому закладені, в тому числі, і лінії мовної поведінки майбутніх поколінь, спадкоємців цієї скарбниці.

Так як всі носії мови є і носіями культури, мовні знаки починають виконувати функції знаків культури. Одиниці фразеологічного фонду є особливими мовними знаками, що мають особливий культурологічний статус, оскільки в самому формуванні, доборі образів, простежується їх зв'язок з національно-культурними стереотипами та еталонами. Будучи національно-специфічними, вони через свій простір реалізують категорії, якими мислять носії

американської лінгвокультури, і ті рамки, в які вони поставлені для усвідомлення та інтерпретації навколишнього світу. Глобалізація суттєво розширила географію поширення вживання таких одиниць, поступово стираючи натяк на їхнє американське походження. Зараз навряд чи пересічний мовець свідомий того, що, наприклад такий поширений вираз як “a self-made man” є американізмом і належить американському політику Генрі Клею, що запустив його в обіг 1832 року.

Розгляд фонду варіанту американської англійської мови в лінгвокультурологічному аспекті дозволив виявити і обґрунтувати базові цінності і установки американської культури: патріотизм, індивідуалізм, самостійність і незалежність, оптимізм, працьовитість, змагальний дух, приватність.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Стивенсон К. Дуглас* Америка: народ и страна. М.: ППП, 1993. 2. *Американизмы* в английском языке:[Електронний ресурс].Режим доступу: <http://rightway.kiev.ua/index.php/about-me/voprosotvet/90-amerikanizmy-vanglijskom-yazyke>. 3. *Американизмы*: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lingua-source.com/2011/08/17/amerikanizmy/>. 4. *Mieder W.* Yankee wisdom: American proverbs and the worldview of New England // *Phraseology and Culture in English*. – Berlin – New York. - P.205-235. 5. *Малишева Т.Ю.* Национальное самосознание в контексте языка и культуры (на материале американского варианта английского языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук. - М., 2001. 6. *Маслова В.А.* Лингвокультурология. - М., 2001.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *COCACorpus*: [Електронний ресурс].Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/coca/>. 8. *Ammer, Christine.* The American Heritage Dictionary of Idioms. – Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 1997. – 729 p.

ОБРУЧНИКОВА О.П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВОКАЛІЧНІ СТРУКТУРИ ПІСЕНЬ АНДАЛУЗЬКОГО ФЛАМЕНКО (на матеріалі пісень сігирійас)

У статті розглядаються фонічні структури найчисленнішої групи пісень андалузького фламенко сігирійас. Аналіз спрямовано на функціональний зміст вокалічних схем віршів.

Ключові слова: звуковий повтор, рима, асонанс, звуколітера, звуколітерний комплекс.

В статье рассматриваются фонические структуры наиболее многочисленной группы песен андалузского фламенко сигирийас. Анализируется функциональное содержание вокалических схем куплетов.

Ключевые слова: звуковой повтор, рифма, ассонанс, звукобуква, звукобуквенный комплекс

The article considers the phonetic and phonological features of the most numerous group of Andalusian flamenco songs – siguiriyas. The analysis deals with the functional content of vocalic verse scheme.

Keywords: sound repeat, rhyme, assonance, soundletter, soundletter complex.

Фламенко (ісп. *flamenco, cante flamenco*) – багаточисленна група пісень і танців Південної Іспанії, носіями яких є цигани Андалузії. Цей традиційний музично-танцювальний стиль органічно поєднує в собі музичний супровід (сольна гітарна музика), спів та танець. За своїм змістом поезія фламенко – майже виключно лірика, пройнята індивідуалізмом і філософським поглядом на життя. Головні теми цієї поезії – любов, самотність, смерть; в ній розкривається внутрішній світ людини. Пісні і танці андалузького канті фламенко підрозділяються на кілька десятків груп залежно від метра і ритму вокальної мелодії, акомпанементу, а також різних їх взаємин.

Стиль фламенко представлений декількома десятками різновидів. “Сігірійас” (ісп. *letras siguiriyas*) складають автономну групу пісень, що номінально переважає серед інших. З точки зору тематики, ця група характеризується більш патетичною атмосферою, тематичною схожістю з трагічними піснями “тонас” та душевною елегією з “малагеньяс”. Свого апогею набуває тут тема смерті, любові, вдачі та інші, що об’єднує сігірійас з іншими піснями.

Пісні фламенко є яскравим відображенням андалузького діалекту іспанської мови, який відрізняється від інших діалектів своїми фонетичними особливостями. Форму вимови в Андалусії у фламенко іноді не можна виразити буквами, а лише звуками [6]. Головна мета кантаора (виконавця фламенко) зробити свою мову мелодійною та легкою для виконання та вимови. Особливістю андалузького фламенко є високий ступінь фонетичної суцільності мовлення – між паузами всі склади, незалежно від того утворюють вони одне або декілька слів, зливаються і вимовляються єдиним потоком, межі лексичного слова в деяких випадках затираються.

Віршова структура – це прийом системного членування одиниць поетичного мовлення на метро-ритмічному, фонічному (графо-фонематичному або звуко-літерному) або словесно-образному рівні, що слугує задля оформлення поетичної мови та здійснення поетичної комунікації [2, с.68]. Фонічні віршові структури – це прийоми системного використання звукових (по відношенню до іспанської поезії – звуко-літерних) повторів з метою передачі смислової або естетичної інформації в процесі поетичної комунікації [3, с.14].

Звукова будова вірша є ієрархією звукових повторів різної значущості та глибини. Звукові повтори, які вивчав О.Брик [1], являють собою різні явища, які або відображають звукову будову рядка незалежно від його членування на слова, або зв’язують певні слова. Цей тип повторів у свою чергу розпадається на дві групи: слова однієї групи незалежні одне від одного – вони можуть відноситись до різних речень, стояти на стикові строф і т.п. Слова другої групи синтаксично пов’язані [4, с. 181].

Метроритмічна структура поезії фламенко дуже багата і різноманітна. Вона не пов'язана з постійною метричною формою; в ній використовуються різні строфи з різними типами віршів. Переважним видом строфи є чотиривірш (*copla*) з 8-складними хореїчними віршами і асонансами у 2-му і 4-му віршах. Куплети сігірійас виконуються співаком у вільному метрі, але з метрично впорядкованим акомпанементом. Куплети сігірійас (коплас) представлені нерівноскладовими віршами – від 6 до 11 складів. Використовуються дводольні (2/4), тридольні (3/8 і 3/4) і змінні (3/8 + 3/4 і 6/8 + 6/8 + 3/4) метри; останні особливо типові. За своєю метричною структурою вони наближені до пісень та непостійних триптихів [5, с.16].

У правій колонці ми подаємо вокалічну схему (наголошені голосні) віршів:

<i>Dices que no la quieres</i>	<i>i e o e</i>
<i>Ni quieres verla,</i>	<i>i e e</i>
<i>Pero la vereíta de tu casa a la suya</i>	<i>e i a u</i>
<i>No cría yerba</i>	<i>i e</i>

Очевидно, що центральною темою цього куплету є любов, адже перший повтор, який ми знаходимо, є звукосимволічним повтором слова *quieres*. Такий вид звукового повтору, за класифікацією О.М. Брика, має назву *стику*, адже завершує перший рядок, та починає другий. Співзвучність або “сильна” рима не притаманна даному куплетові – римуються лише другий з четвертим рядки, за рахунок кінцевого ненаголошеного звуку *a*: *ver(la) yer(ba)*. Аналізуючи ударні голосні у кожному з рядків, можемо виділити асонанс звуків *i, e, o*.

<i>Son tan grandes mis penas</i>	<i>o-a-a-i-e</i>
<i>Que no caben más</i>	<i>e-o-a-a</i>
<i>Yo muero loco sin calor de nadie</i>	<i>o-e-o-i-o-e-e</i>
<i>En el hospital</i>	<i>e-e-a</i>

У межах внутрішньої фонічної структури цього чотиривірша не існує певної закономірної упорядкованості звуків, що, перш за все, спричинено відсутністю рими в межах цих рядків. Численний повтор звуколітери *a* не має мотивації і носить

орнаментальний характер та відіграє роль певного “резонатору”, що підсилює гіперболічність окремих образів. Навряд чи автор цих рядків навмисно використовував таку варіацію голосних.

<i>Hasta l'alma me duele</i>	<i>a a e e</i>
<i>De tanto llorar</i>	<i>e a a</i>
<i>Porque mis penas nunca van a menos</i>	<i>o i e u a a e</i>
<i>Siempre van a más</i>	<i>e a a a</i>

Вокалічна схема даного чотиривірша характеризується багатозвучними повторами з превалюванням наголошених *a* та *e*. Подібний асонанс є характерним для романських мов. Ці голосні не беруть участь у формуванні звукообразів, але виконують функцію інструменту гармонічного звучання.

<i>La mano me duele</i>	<i>a a e e</i>
<i>De tanto llamar</i>	<i>e a a</i>
<i>Y m'ha respondi6 la mare 6 mi alma</i>	<i>a o a a e i a</i>
<i>A la madrugada</i>	<i>a a a</i>

Вокалічна схема вірша характеризується асонансом звуків *a* та *e*, що використовується для евфонічного ефекту. Якщо порівняти другий рядок цього чотиривірша із другим рядком попереднього, то можемо помітити паронімічну конструкцію “*de tanto llorar/llamar*”, яка задає певний ритм у читанні/виконанні пісні фламенко.

<i>Penas “ti6” mi mare,</i>	<i>e e i a</i>
<i>Penas tengo yo,</i>	<i>e e o</i>
<i>Y las que siento son de mi mare</i>	<i>ae e o e i a</i>
<i>Que las mias no</i>	<i>e a i o</i>

Даний чотиривірш характеризується більш чіткою римою, порівняно з попередніми куплетами. Серед наголошених голосних можемо виділити звуки *e*, *o*, *a*. Саме наголошений *e* створює риму між першим та третім рядками, а наголошений *o* “зв’язує” другий та четвертий рядки. Апокопа слова **tiene** до форми **ti6** створює гарне звучання куплету, адже повна форма *tiene*, де приголосний *n* збігається з наступним *m*, звучить менш евфонічно, ніж перехід після наголошеної голосної *e*.

<i>N'el hospitalito</i>	<i>e i</i>

<i>A manita “erecha”</i>	<i>i e</i>
<i>Allí tenía la mare é mi alma</i>	<i>i i a e a</i>
<i>La camita “jecha”</i>	<i>i e</i>

В фонічній структурі даного куплету, подібно до попередніх, зустрічаємо асонанс голосних *e, i*, чергування яких у першому, другому та третьому рядках та апокопа у першому рядку, де *en el* “зливається” у єдиний *n’e*, також створюють мелодичність пісні. Автор пісні тричі використовує суфікс **ito(a)**, що значно впливає на “чіткість” рими всього куплету.

<i>Mare <u>ita</u> <u>mía</u>.</i>	<i>i i</i>
<i>Que buena <u>githna</u>.</i>	<i>e e a</i>
<i>De un “<u>peasto</u>” de pan que <u>teña</u>.</i>	<i>i a i</i>
<i>La mitá me <u>daba</u>.</i>	<i>a e a</i>

Цей куплет наслідує звукові повтори попереднього, але відрізняється чіткою фонічною структурою, в якій перший рядок римується з третім, а другий – з четвертим. Найчастішими є звукові комплекси, що створюють риму завдяки паронімічному чергуванню окремих звуків у середині них, наприклад, *íta - ito, mía - nía, ana - aba*. Якщо звуковий комплекс [ito/a] умовно позначити А, [mía/nía] – В, [ana/aba] – С, то маємо досить симетричну схему римування **АВ-С-АВ-С**.

<i>Queditos los golpes,</i>	<i>i o</i>
<i>Queditos por Dios,</i>	<i>i o</i>
<i>Que está mala la mare de mi alma</i>	<i>a a a i a</i>
<i>De mi corazón</i>	<i>i o</i>

Вокалічна схема чотиривірша подібна до попередніх, у яких чергування наголошених голосних у першому, другому та третьому рядках ідентичні.

<i>“Cá” vez que <u>m’acuerdo</u></i>	<i>a e e e e</i>
<i>D’aquellos besos de la <u>mare mía</u></i>	<i>e e e e a a i</i>
<i>Yo el “<u>sentío</u>” pierdo</i>	<i>o e i e</i>

Апокопа, яка скоротила слова **cada** до форми **cá** сприяє ефекту евфонії. Незважаючи на те, що цей куплет являє собою триптих і не має парної кількості рядків, рима цього куплету досягається завдяки збігу звукових повторів у всіх трьох рядках.

Якщо уявити, що звуковий комплекс *rdo* – це А, *ia/ío* – В, то маємо наступну схему: **A-B-B-A**

<i>Señor Alcalde mayor</i>	<i>o a o</i>
<i>Y demás señores,</i>	<i>a o</i>
<i>Estas penitas a este cuerpo mío</i>	<i>e i e e i</i>
<i>No le corresponden.</i>	<i>o e o</i>

Вокалічна схема цього вірша характеризується багатократними повторами наголошених голосних *o*, *a*, *e*, *i*. Найпоширенішими звуко-літерними комплексами, чергування яких забезпечує риму, є **ñor – yor, as, est**. Повтор звукового комплексу **yor** на початку, та у кінці першого рядка, має назву “*кільця*” (за класифікацією О.М.Брика). Уявимо, що **ñor – yor** – це А, **as – B, est** – С, з’являється наступна схема: **AA-BA- CBBC**.

<i>Cuando viene el día</i>	<i>a e i</i>
<i>Mis penas s’agrandan;</i>	<i>i e a</i>
<i>Sólo las sombras de la noche oscura</i>	<i>o a o o u</i>
<i>Consuelan mi alma</i>	<i>e i a</i>

Даний куплет характеризується асонансом **a, e, i** в першому, другому та третьому рядках, що задає мелодійності та евфонічності віршові.

<i>Abrase la tierra</i>	<i>a a e</i>
<i>Que no “<i>quió</i>” <i>vivir</i>,</i>	<i>e o o i</i>
<i>Que pa <i>vivir</i> como estoy <i>viviendo</i></i>	<i>e a i o o e</i>
<i>Más vale <i>morrr</i></i>	<i>a a i</i>

Фонічні структури цього куплету характеризуються певною упорядкованістю та звукомотивацією. Рима цього куплету формується завдяки співзвучності кінцевих повторів *ir* другого та останнього рядків.

<i>Dices que duermas sola</i>	<i>i e e o</i>
<i>Mientes como hay <i>Dios</i>,</i>	<i>e o a o</i>
<i>Porque de noche con pensamiento</i>	<i>o e o o e</i>
<i>Dormimos los <i>dos</i></i>	<i>i o o</i>

Вокалічна схема цього чотиривірша має численні повтори (асонанси) голосних **i, e, o, a**. Загальна рима чотиривірша базується на паронімії закінчень другого та четвертого рядків **dios – dos**.

<i>Salgo de mi casa,</i>	<i>a e i a</i>
<i>Salgo maldiciendo,</i>	<i>a a</i>
<i>Hasta los santos que están en los cuadros</i>	<i>a o a e a e o a</i>
<i>La tierra y el cielo</i>	<i>a e e e</i>

Вокалічну схему цього чотиривірша становить потрійний асонанс **a, e, o**. Анафоричний початок перших двох рядків на фонічному рівні носить назву *скрени* та є вмотивованим повтором, що задає ритм куплету. Рима чотиривірша базується на паронімії закінчень другого та останнього рядків **ciendo – cielo**. У третьому рядку зустрічаємо численні орнаментальні повтори приголосних **s** та звукового комплексу **st**, які відіграють роль кодово-віршової інформації та посилює рельєфність поетичного мовлення.

<i>Como a cosita <u>me</u></i>	<i>o a i i</i>
<i>Te he “mirao” <u>yo</u></i>	<i>e e a o</i>
<i>Pero <u>quererte como he querío</u></i>	<i>e e o e i</i>
<i>Ya eso se <u>acabó</u></i>	<i>a e e o</i>

Інтервокальні синкопи звуку **d** у словах *mirao* та *quiero* забезпечує мелодійність та евфонічність віршу. Рима чотиривірша базується на співзвучності першого рядку із третім (*ia-ío*), та другого з четвертим (*yo - o*).

<i>Dice mi compañera</i>	<i>i i e</i>
<i>Que no la quiero;</i>	<i>e o a e</i>
<i>Cuando la miro, la miro a la cara</i>	<i>a a i a i a a</i>
<i>Yo el “sentio” pierda</i>	<i>o e i e</i>

Вокалічна схема чотиривірша подібно до попередніх містить численні повтори **i, e, a, o**, марковані (наголошені) позиції яких впливають на риму всередині рядків..

Висновки перспективи подальших досліджень. Найпоширенішими у вокалічній схемі куплетів пісень сігірійас є повтори звуків **a, e, o, i**, наголошена позиція яких часто складає основу рими всередині рядків. Часто рима реалізується за рахунок кінцевого ненаголошеного звуку **a**, численний повтор якого не має мотивації, має орнаментальний характер і відіграє роль певного “резонатору”, що підсилює гіперболічність окремих образів. Характерними є багатозвучні повтори з превалюванням

наголошених *a* та *e*, які не беруть участь у формуванні звукообразів, але виконують функцію інструменту гармонічного звучання. Високий ступінь фонетичної суцільності мовлення андалузського фламенко знаходить своє відображення у явищах інтервокальної синкопи та апокопи, які забезпечують мелодійність та евфонічність віршу.

Перспективу подальшого вивчення поетики андалузського фламенко становить явище паронімії – особливого виду фонетичного повтору, при якому звукова подібність неспоріднених слів індукуює семантичний зв'язок між ними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брик О.М. Языковые повторы / Осип Максимович Брик // Сборники по теории поэтического языка. – Петербург, 1917. – С. 14-26.
2. Виноградов В.В. О теории поэтической речи / Виноградов Виктор Владимирович // Вопросы языкознания. – Москва: Издательство МГУ, 1962. – С.3 -24.
3. Гончаренко С.Ф. Стилистический анализ испанского стихового текста / Сергей Филиппович Гончаренко. – Москва: Высшая школа, 1988. – 186 с.
4. Кожевникова Н.А. Из наблюдения над звуковой организацией стихотворного текста / Н.А. Кожевникова / Проблемы структурной лингвистики / ответ. ред. В.П.Григорьев. – М.: Наука, 1979. – С. 181-194.
5. Molina R. Mundo y formas del cante flamenco / Ricardo Molina, Amronio. Malrena // "Revista de Occidente". – Madrid, 1963. – P. 21.
6. Rúiz López L. De Flamenco [Text] / L. Rúiz López – Sevilla : Ediciones Demófilo, 2010. – 536 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Curiel Alvarez F. Cancionero popular Andaluz [Text] / F. Curiel Alvarez. – Málaga : Editorial Arguval, 1991. – 254 p.
2. Machado y Alvarez A. Colección de cantes flamencos recogidos y anotados por [Text] / Antonio Machado y Alvarez. – Madrid : Ediciones Demófilo, 1975. — 206 p.

ПАРІЙ Є.В.

Київський національний лінгвістичний університет

СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗКРИТТЯ СЕМАНТИКИ КОНЦЕПТУ *ВТРАТА* *ДУХОВНОСТІ / LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ* НА ЗНАКОВОМУ РІВНІ

У статті йдеться про принцип семіотичного підходу до дослідження кластерного текстового концепту *ВТРАТА ДУХОВНОСТІ / LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ* як знакової системи, яка, на нашу думку, потребує комплексного розшифрування конотації семантики концепту на основі елементів внутрішніх відносин та встановлення можливих семантико-семіотичних зв'язків.

Ключові слова: семіотичний підхід, графічна будова концепту, смисловий код, графічна символіка концепту, перекодування.

В статье речь идет о принципе семиотического подхода к исследованию кластерного текстового концепта *ПОТЕРЯ ДУХОВНОСТИ / LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ*, как знаковой системы, которая, по нашему мнению, требует комплексной расшифровки коннотации семантики концепта на основе элементов внутренних отношений и установления возможных семантико-семиотических связей.

Ключевые слова: семиотический подход, графическое строение концепта, смысловой код, графическая символика концепта, перекодировка.

The article deals with the principle of semiotic approach to the study of the cluster text concept *LOSS OF SPIRITUALITY / LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ* as a sign system, which in our opinion, requires complex decoding semantics connotations of the concept based on the elements of internal relations and the establishment of possible semantic and semiotic relations.

Keywords: semiotic approach, graphical structure concept, semantic code, graphical symbols concept, transcoding.

Актуальність зумовлена інтересом до вивчення тексту як знакової системи, зокрема, необхідністю ґрунтовного аналізу мовних знаків як засобів кодування інформації з метою збереження та передачі глибинного смислу текстів. **Мета** полягає у дослідженні авторської інтенції відтворити у вербально вираженому кластерному концепті єдність графічної форми та семантичного значення.

Парій Є.В.

Інтерпретувати прихований зміст кластерного текстового концепту *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ / LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ*, закладений у знаковій будові. **Новизною** є той факт, що в роботі вперше у романській лінгвістиці представлені графічні форми вербально вираженого концепту *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ* як маркера семантичної єдності між формою та змістом; а також виявлено символічне значення літерних знаків французького письма, що дозволяють відтворити парадигму прихованих значень досліджуваного концепту. **Об'єктом** виступає кластерний концепт *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ / LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ*, представлений у творах французького письменника Мішеля Уельбека. **Предметом дослідження** слід вважати смислові коди, приховані у комбінації сем, літер, ініціалів графічно відтвореного концепту, які несуть в собі подвійний лейтмотив та не випадкову протиставну символічність виразу *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ / LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ*. **Матеріалом** слугує літературні твори французького постмодерніста Мішеля Уельбека, який репрезентується передусім з огляду на вираження категорій емотивності, оцінки та перекодування прихованих смислів, а також інтенцій автора до відтворення реальної кризи існування людської цивілізації.

Модель розгортання концепту *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ* у семіотичному аспекті зумовлюють наступні критерії такі як: професійно-етичні знання, ступінь емоційного сприйняття, духовна діяльність; структурні компоненти як: когнітивні, емоційно-ціннісні, мотиваційно-змістові, конотативні, соціально-значимі, конструктивна саморефлексія, також рівні духовно-моральної культури: змістово-оціночні та емоційно-емпіричні [1].

Внутрішній стан людини – це одвічна магістраль між біблійними законами та істинним буттям. Духовні закони, закладені у Святому Письмі, передавали століттями символічний смисл прийдешнім поколінням. "Загальновідомо, що у текстах Біблії приховано понад 12 шарів інформації" [2:346]. Кластерний текстовий концепт *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ* приховує в собі суть відображення духовного стану людства у сучасній картині світу. Смислові коди, приховані у комбінації сем графічно відтвореного концепту,

привносять подвійний лейтмотив та не випадкову протиставну символічність виразу. Наше дослідження будується на розшифруванні конотації семантики концепту *ВТРАТА ДУХОВНОСТІ* на знаковому рівні, який продиктований "Божественними аспектами індивідуальності" [2:420].

Мета всієї процедури аналізу – це виділення елементів на основі внутрішніх відносин, які їх пов'язують та встановлення можливих семантико-семіотичних зв'язків, або кодів, прихованих за ними.

Одним з важливих понять семіотичних досліджень є поняття коду. Коди - це системи моделювання світу (у тому числі міфи і легенди, знакові структури різних мистецтв), які створюють єдину картину, що відображатиме глобальне бачення світу з позиції будь-якого суспільства. Код являє собою модель, яка виступає як основний спосіб формування повідомлень будь-якого роду, що дозволяє їх передавати, декодувати (розшифровувати) і інтерпретувати. Основним різновидом коду є мова. Вона детермінує денотативне значення (або означуване), у той час як конотативне значення (тобто весь спектр значень) залежать від вторинних кодів або лексикодів. Як правило, при використанні методики семіотичного аналізу виділяють культурні, соціальні (або соціально-обумовлені), ідеологічні коди. У повідомленні з естетичною функцією говорять про "стильовий код", ідіолекте (авторський код) та ін. Складний багатоступінчастий код або сукупність різних кодів дослідники виділяють при аналізі так званих комунікативних систем синтетичного рівня.

Поступово, переходячи від одного знака до іншого, ми можемо виявити всю сукупність елементів і для кожного з них - сукупність можливих субституції. Цей метод полягає в тому, щоб визначити кожен елемент через безліч оточень та відношень, в яких він зустрічається через два типи відносин: відносини інших елементів, одночасно представлених в тому ж висловлюванні, і відносини елемента до інших, взаємозамінних елементів.

Якщо слово розкладається на фонематичні одиниці, ми повинні підкреслити, що це розкладання можливо навіть тоді, коли слово складається з однієї фонемі. У французькій мові кожна з

голосних фонем, яка виступає кодом, матеріально збігається з яким-небудь самостійним знаком мови. Інакше кажучи, у французькій мові деякі значення реалізуються за допомогою однієї голосної фонемі.

Лексико-графічні джерела розкривають у повній формі кодову семантику концептуальної основи дух та служать ґрунтовним матеріалом у семантико-семіотичному дослідженні похідних лексем з метою формування реальності [3]:

1.) Філософське поняття, що означає нематеріальне начало; свідомість, розум, мислення, психічні здібності.

2.) Нематеріальне, і за релігійними уявленнями – надприродне, божественне начало в людині; душа. Стан душі, настрої. Моральна сила, готовність до дії. Світовідчуття, світогляд. Характерні риси, основні властивості, сутність чого-небудь.

3.) Безплотне – надприродна істота, що надає, за релігійними уявленнями, - вплив на життя людини і природи.

Духовність продовжує семантику основи Дух і означає:

1) нематеріальність, безтілесність; 2) натхненність; наповненість духом творчості, що творить духом; 3) процес гармонійного розвитку духовних здібностей людини. У релігійно-філософському сенсі Духовність це: а) стан духовного; з одного тільки духу складене, б) відноситься до духовного відомства (духовенство, духовний навчальний заклад), в) присутність Духа Божого в людині, безпосередній контакт душі з яким-небудь "зовнішнім" духом (бути в дусі, стриманість духом); істотна властивість душі бути образом (ейдосом, дзеркалом) Духа Божого.

Емоційно-семантична забарвленість лексеми Духовність носить позитивний характер і кожна графема, на нашу думку, повинна відповідати символіці її смислового відображення. Символічність кожного знаку, у свою чергу, має також відповідати лексемам, які несуть духовний смисл. Концепт *ДУХОВНІСТЬ* у семіотичному аспекті також являється кластером, оскільки його знакова система містить у собі таку літерну комбінацію, яка будується на основі ознак-доброчесностей:

Д – Дар; У – Учення; Х – Храм; О – Основа; В – Віра; Н – Надія;

I – Істина; С – Сила; Т – Терпіння;

Духовність, яка ніби є ключовою у знаковому представленні досліджуваного концепту, розкриває найвищу суть та стремління духовного начала людини, нації, епохи. Семіотичний аналіз вербально вираженого концепту призводить нас до виокремлення двох семантичних опозицій.

Семантика ще однієї лексеми, яка входить до складу концепту, – *ВТРПАТА*, відіграє роль смислової домінанти у представленій знаковій системі. Поняття концепту *ВТРПАТА* нівелює всі абсолютні чесноти сьогоденної цивілізації. Кластерний концепт *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ* простежується через еволюцію розгортання у текстовому форматі і його графічна репрезентація містить, відповідно, негативну символіку:

В – Вир; Т – Тривога; Р – Реальність; А – Апогей; Т – Темрява;
А – Апатія

Отже, знак визначається через свої конститутивні елементи, а єдина можливість визначити ці елементи як конститутивні полягає в тому, щоб ідентифікувати їх всередині певної одиниці, де вони виконують інтегративну функцію. На думку Ю. Лотмана [4], справжній семіотичний аналіз повинен включати аналіз знака і слова, вважаємо за можливе будувати семіотичний аналіз, досліджуючи внутрішній семантико-символічний зв'язок літерних ініціалів.

Семіотичний аналіз вербально вираженого кластерного концепту *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ/ LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ* призводить нас до виокремлення двох семантичних опозицій *ВТРПАТА* та *ДУХОВНІСТЬ*, які констатують своїм поєднанням глобальний конфлікт сучасної картини світу.

У нашому дослідженні ми маємо на меті розглянути ще й графічно і французьку форму кластерного концепту *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ*, з метою співставлення символічності знакових систем, які відображають духовну кризу сучасної цивілізації у творах французького письменника.

Як ми визначили, основною лексичною одиницею, що позначає у французькій мові концепт *ВТРПАТА ДУХОВНОСТІ*, є його вербальна форма *LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ*.

На основі наукових досліджень Сидельникової Л. В. про символічне значення літерних знаків французького письма, ми зможемо відтворити парадигму прихованих значень досліджуваного концепту, а саме репрезентації його графічної форми французькою мовою.

Французькою Душа, Дух, і Духовність мають різні знакові репрезентації, які: *âme, esprit spiritualité*, проте семантично вони тісно пов'язані між собою та є синонімічними.

Перше значення "*âme*" (душа) – життя. У біблійному аспекті *душа* залишає людину на момент фізіологічної смерті: "*Le principe de vie lui est retiré au moment de la mort physique*" [5].

"*Esprit*" – нематеріальна грань людини. Тлумаченні поняття дух «*esprit*» здійснюється через словосполучення *vie spirituelle*.

У Святому Письмі від Павла «*l'esprit*» *est central à la vie spirituelle du croyant* [4].

«*Spiritualité*" (духовність) – це риса, ознака, яка вказує на звільнення від матеріальності. *La spiritualité de l'âme* [5].

Отже, "*spiritualité*" слугує для позначення і душі, і духу, і духовності.

Керуючись семіотичним підходом у дослідженні кластерного текстового концепту *ВТРАТА ДУХОВНОСТІ /LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ* як знакової системи, на нашу думку, важливо розглянути також знакову будову її графічної форми. Багато наукових праць присвячено вивченню графіки та семантики літер. Оскільки у семіотиці *знак* являється в першу чергу графічним та матеріальним об'єктом, потім вже емпіричним, то ми б хотіли спочатку прослідкувати семантико-семіотичний зв'язок ідеографічної репрезентації концепту *LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ*. На нашу думку, було б доцільно скористатися символічним літерним тлумаченням французького алфавіту науковця Сидельникової Л. В. з метою дослідження семантики ініціалів, які репрезентують концепт для понятійного співставлення, а також для виявлення основотворчого духовного підґрунтя у його формулюванні.

Графічний знак S за Сидельниковою Л. В. [2:409] – це символ перешкод, проблем та складностей. Літера виступає також

піктографічним знаком із подвійною конотацією, одна з яких втілює поняття *дух*: *spiritualisation* (f), *spiritualité*, *spiritualiser*, *spirituel* і т.д.

S – *Spiritualité*;

Графічна форма літери P у французькій мові також реалізує семантичний ряд релігійних значень та позитивний конотативний зміст: *psaume* (m), *prieur* (m), *paradis* (m), *paix* (f) та ін.

P – *Pater* (*Patron*);

Знак I символізує духовне зерно, концепт "життя", образ людини, ментальні процеси: *individu* (m), *idée* (f), *immortel*, *inspirer* та ін.

I – *Inspiration*;

Репрезентація літерного знаку R у працях Сидельникової Л. В. свідчить про творчу енергію, шлях, силу та злагоду: *rayon* (m), *radiance* (f), *route* (f), *rambin* (m) і т.д.

R – *Renaissance*;

Графічна літера T символізує темпоральність, час як властивість надприродної сили – Бога керувати та тримати у гармонії людське буття. Семантичний аналіз лексичного матеріалу, що починається на T, дозволяє припустити, що цей символ об'єднує декілька різних сфер значень. Графічний знак T відображає поняття божественного походження: *théologie* (f), *ternaire*, *tertiaire*; означає часовий простір та рух: *temps* (m), *temporel*, *trajet* (m), *tour*; та людину: *tête* (f), *tors* (m), *taille* (f).

T – *Temple*;

U – характеризується у французькому письмі як символ єдності, миру, зародження життя, землі: *univers* (m), *union* (f), *ubac* (m) та ін.

U – *Unité*;

Літера A у французькій картині світу відображає таку понятійну систему як [2:371] зв'язок, єднання, згоду, рух: *accorder*, *adjoindre*, *appui*, *accourir*, *agir*.

A – *Amour*;

L – символічно вітворює світло. На літеру L у французькій мові починаються лексичні одиниці, які можна об'єднати за

наступними поняттями свободи, волі, мирського життя, простору: *liberté* (f), *lai*, *laïcité* (f), *largeur* (f), *libre*, *lueur* (m), *lune* (m) і т.д.

L – Lumière;

Графічний знак E називає ключові поняття духовного світу – це сам Дух, Енергія, Еволюція та відображає різні стани людських емоцій: *émotion* (f), *émoi* (m), *ébaubir*, *éblouir*, *éberluer*.

E – Esprit.

Отже, з огляду на фундаментальні символічні характеристики ініціальних літер, які номінують досліджуваний кластерний концепт, ми дійшли до **висновку**, що передумовою комплексного семіотичного аналізу необхідним є здійснення спроби експлікації змісту через знакову його форму. Емоційно-смісловий леймотив, присутній у лексемі "spiritualité", дозволяє нам зробити припущення про безпосередній зв'язок комбінацій літерних знаків та внутрішнього змісту слова через його форму.

Таким чином, розглянувши графічну будову вербально-вираженого концепту, ми прийшли до висновку, що всі знакові елементи, які конструюють його денотативний план вираження, перебувають у семантико-семіотичному зв'язку по відношенню один до одного, що вказує на конотативну цілісність та єдність знакової форми та семантичного значення репрезентованого кластерного концепту *ВТРПА ДУХОВНОСТІ / LA PERTE DE LA SPIRITUALITÉ*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цагарев В. А. Метод семиотического анализа объектов визуальной культуры в духовно-нравственном воспитании учащейся молодежи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 13.00.01 "Загальна педагогіка, історія педагогіки і освіти" / Валерій Андрійович Цагарев ; Північно-Осетинський державний університет ім. Хетагурова. – В., 2008.
2. Сидельникова Л. В. Фонографія та ідеографія французького письма IX – початку XXI століття : Монографія / Лариса Вікторівна Сидельникова. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2012. – 512 с.
3. Бусел В. Т. 1-ше видання: Великий тлумачний словник сучасної української мови : Близько 170000 сл. та словосполучень / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: Перун, 2001. — 1440 с.
4. Мехоношин В. Ю. Семиотический анализ и его культурологические возможности : [Електронний ресурс] – Режим доступу до журналу : <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/6610-2013-02-25-04-31-05>.
5. Quelle est la différence entre l'âme et l'esprit de l'homme? [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.gotquestions.org/Francais/difference-ame-esprit.html>.

ПОНОМАРЧУК С. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДАЛЬНИХ ГРАМАТИЧНИХ ЛЕКСЕМ В ІСПАНОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті йдеться про використання модальних граматичних лексем (МГЛ) в іспаномовному діловому дискурсі, особлива увага звертається на їх стратегічну направленість з урахуванням комунікативно-прагматичних чинників, особливостей функціонування широкого спектру когезійних засобів.

Ключові слова: діловий дискурс, модальна граматична лексема, вербальний маркер, модальний конектор.

В статье речь идет об использовании модальных грамматических лексем в испаноязычном деловом дискурсе, особое внимание обращается на их стратегическую направленность с учетом коммуникативно-прагматических, особенностей функционирования широкого спектра когезионных средств.

Ключевые слова: деловой дискурс, модальная грамматическая лексема, вербальный маркер, модальный конектор.

The article deals with the use of the modal grammatical tokens in the Spanish business discourse, paying special attention to their strategic orientation based on communicative and pragmatic factors and the peculiarities of functioning a the wide range of means of cohesion.

Key words: business discourse, modal grammatical lexeme, verbal marker, modal connector.

Комунікація є особливим способом існування живої людської мови з притаманною їй категоріальної організації засобів мовного коду [2:152]. Існують різні типи комунікації, кожному з яких притаманний ряд власних особливостей. Для ділової комунікації обов'язкове дотримання багаторівневих засобів мовного вираження, є специфічною формою взаємодії людей у процесі трудової діяльності. Характерні риси ділової комунікації зумовлені багатofакторними чинниками, які є теоретично обґрунтованими в існуючих моделях комунікативного процесу (стилістично-

фінкціональні, комунікативно-прагматичні, інформаційні моделі комунікації тощо). Ділова комунікація належить до формального спілкування, має спрямування на розв'язання конкретних завдань, досягнення визначеної мети [4:243].

Задля досягнення успішних результатів ділового спілкування важливим є використання певних стратегічно детермінованих прийомів в організації ділового дискурсу. У кожній комунікативній ситуації використовується своя комунікативна стратегія, яка сприяє досягненню цілей спілкування [3:207]. Тому використання модальних граматичних лексем має вирішальне значення для успішного протікання ділового дискурсу, є метою солідаризації та кооперації у комунікації для подальшого укладення ділових угод між партнерами та організаціями.

Різними аспектами дослідження комунікативних тактик і стратегій займалися такі дослідники як Іссерс О. С., Селіванова О. О., Белова А. Д., розробкою граматичних лексем займалася Шевкун Е. В., велику увагу у своїх роботах діловому дискурсу приділяли Бачевич Ф. С., Макаров М. Л., Почепцов Г. Г. та інші.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю подальшого дослідження дискурсивної сторони мовлення та іспаномовного ділового дискурсу. Зокрема, функціонування широкого діапазону когезійних засобів, серед яких нами були виділені модальні граматичні лексеми, що обумовлює якісно новий підхід до вивчення явища дискурсу.

Метою роботи є вивчення особливостей використання модальних конекторів в іспаномовному діловому дискурсі, виявлення їх комунікативної і національно-культурної специфіки, прагматичної спрямованості, визначення їх смислової структури.

Об'єктом дослідження є модальні граматичні лексеми (модальні сполучникові вислови), які виступають ядром модальних висловлювань та організують певні мовленнєві дії, спрямовані на досягнення комунікативної мети.

Предметом дослідження є використання певних модальних конекторів в іспаномовному діловому дискурсі.

Матеріалами нашого дослідження стали іспаномовні ділові папери, листи, угоди, контракти, договори.

Новизна дослідження полягає у тому, що на основі аналізу офіційного стилю мовлення, а також сучасного іспаномовної ділового дискурсу визначаються основні функції та значення використання модальних конекторів, виявляються особливості і результати їх вживання.

Важливими у іспаномовних контрактах та угодах є вербальні маркери, які впливають на структуру, а також надають угодам ознак офіційності. Серед головних семантичних стратегій є використання сполучникових висловів (*locuciones conjuntivas*), які в сучасному іспаномовному діловому дискурсі відіграють визначальну роль для успішного досягнення поставлених цілей, тактично вказують на подання семантичної інтерпретації, а також визначають наміри сторін, які підписують договори щодо майбутнього співробітництва чи розірвання домовленостей.

Внутрішньо-фразовий модальний конектор мети *a fin de + Infinitivo* з огляду на аналіз факторів їх семантичної структури дозволяє інтерпретувати модальні висловленні наступним чином: у прикладі (1) модальній граматичній лексемі слідує дієслово “*poder*” (“*realizar*”), з огляду на це, висловлювання набуває іншого характеру логіко-семантичного зв’язку “*умови*”, у той час як перша його частина набуває ознаки деонтичної модальності (а інтенційна перспектива висловлювання могла бути визначена як “*наказ*”) [1:26] використовується для вираження певної мети однієї із сторін, яка укладає договір:

1)El impuesto del 5% al valor de venta de los coches de segunda mano será abonado por cuenta del vendedor dentro de los 13 días de formalizado el presente contrato a fin de poder realizar el traspaso de propiedad [7].

La Asamblea General Ordinaria deberá considerar las propuestas de designación de Socios Honorarios formuladas por no menos del treinta por ciento de los socios derechos a voto. Serán “Socios Benefactores” los que hubieren efectuado contribuciones importantes a

esta Asociación a fin de que pueda perseguir su objeto, o que anualmente abonen el (triple o cuádruple) de la cuota social [7].

У ініціальній позиції *a fin de (que)* надає висловлюванню аргументаційного характеру, а друга частина висловлювання також має інтенцій не спрямування “примусу”:

A fin de dar cumplimiento al artículo 1843 del Código Civil la cónyuge del vendedor señora Armandez firma de conformidad con la presente venta [8].

Розглянемо сполучник образу дії *así* з слідуючим дієсловом у *Subjuntivo*, яка набуває статусу внутрішньо фразового конектора “*поступи*”, але, водночас, зазначимо розмитість типу логічного зв’язку, який у діловому дискурсі тяжіє до умовного, відкриваючи інтенціональну перспективу модального висловлення як “*застереження*”, а модальний компонент “вбудований” у внутрішню форму цієї граматичної лексеми, можливо визначити як її ймовірнісну:

Se establece que esta venta quedará solucionada si al comprador no le agradece el objeto vendido y así lo manifestare en forma legítima dentro de los 17 días de formalizado el presente contrato [8].

Даний сполучник, набуваючи ознак ідіоматичної словоформи (МГЛ), виконує у висловлюванні функціонально-логічні відносини поступки.

Розглянемо комунікативно-стратегічні параметри модального висловлювання, центром якого виступає модальна граматична лексема *en caso de (que)*, конектор умовного типу зв’язку. Звернемо увагу на його смислову структуру, реконструйовану через функціонування модального дієслова та сполучника “*у*”, який зв’язує тематичні блоки висловлювання вживання часів у першому блоці мікротексту, водночас модальна граматична лексема у своїй внутрішній формі містить модальну силу деонтичної модальності.

CONTRATO DE COMPRAVENTA DE PROPIEDAD HORIZONTAL A CONSTRUIR POR CONSORCIO

A todos los efectos legales que diere lugar este contrato, las partes se someten a la competencia ordinaria de los Tribunales quedando

por constituidos sus respectivos domicilios en los precedentemente indicados donde se tendrá por válidas todas las notificaciones que se practiquen y en caso de cambio de domicilio deberá hacerse saber a la otra parte fehacientemente [7].

У іспаномовному діловому дискурсі жанрова належність МГЛ, де функціонує *en caso de* водночас виступає як маркер тактики уведення обмежень на арбітражії дії, тобто у деонтичній модальності [1:97]:

El socio comanditario que realizara actos determinados de administración se responsabilizará solidaria e ilimitadamente por los resultados de dichos actos; en caso de que la asunción de la administración sea habitual, la responsabilidad se extenderá a todos los actos que realiza la sociedad [7].

El vendedor declara no adeudar suma alguna en concepto de patentes, impuestos de emergencia, fondo nacional de autopistas, gravámenes Prendarios, multas de tránsito, o cualquier otra tasa, impuesto, contribución hasta la fecha; en caso contrario se compromete a responder por los daños y perjuicios ocasionados [7].

El vendedor declara no adeudar suma alguna en concepto de patentes, impuestos de emergencia, fondo nacional de autopistas, gravámenes Prendarios, multas de tránsito, o cualquier otra tasa, impuesto, contribución o gravamen, hasta la fecha; en caso contrario se compromete a responder por los daños y perjuicios ocasionados [7].

Зазначимо, що обидві розглянуті МГЛ *en caso de*, *en caso contrario* визначають відношення квазосинонімії і потенційно належать до одного ФСП – деонтичної модальності, але все ж відрізняються ступенем дії “примусу” та прагматичною перспективою, яку вони надають висловлюванню (наприклад “погроза”):

CONTRATO DE LOCACIÓN COMERCIAL

El locatario se compromete a mantener el bien y sus instalaciones que le son entregadas en perfecto estado de funcionamiento, en iguales condiciones y a devolverlo en las mismas que le fueron entregado, con excepción de las producidas por el desgaste natural de las

cosas, en caso contrario responderá por los daños y perjuicios producidos [7].

Модальна граматична лексема *como si* + дієслово в *Subjuntivo* має логічний аспект “порівняння” і функціонує як стильотворчий внутрішньо фразовий конектор:

Con dicho representante únicamente, se entenderá todas las relaciones emergentes del presente contrato, debiendo dar cumplimiento a las obligaciones de su representado, como si fuera este mismo [8].

Модальна граматична лексема *así como* (*locución conjuntiva de modo*) функціонує в сучасних іспаномовних договорах як зображення способу дії та для підкреслення додаткових умов угоди, внести уточнення та корективи:

Todas las modificaciones o adicionales autorizados, así como diferencia de calidad, a las fijadas o a fijar para todo el edificio, producirá un aumento o reducción del costo de la unidad respectiva y se liquidará independientemente de la contabilidad general de la obra, que será ejercida por el Contador Público Nacional [8].

Для будь-якої заборони стратегічно використовується модальна граматична лексема *en ningún caso*, яка дає змогу ввічливо поставити заперечні умови:

El plazo de la locación se establece en el término de 13 años, que se empiezan a contar a partir de la firma del presente contrato. En ningún caso este plazo podrá ser prorrogado ni se entenderá que existe tácita reconducción del mismo [7].

Оскільки специфіка ділового спілкування полягає в тому, що, незалежно від того, хто є безпосереднім укладачем документа й кому безпосередньо його адресовано, офіційним автором та адресатом документа майже завжди є організація в цілому. Це ми можемо простежити у договорі про співпрацю з товариством з обмеженою відповідальністю, в якому можна зустріти модальну граматичну лексему *salvo que*, що вживається із дієсловом у *Subjuntivo*:

Los socios comanditados no pueden realizar ninguna operación en interés encontrado con los de la sociedad, por sí o por terceros, salvo que exista acuerdo expreso, por escrito, entre todos los socios

comanditarios y comanditados autorizándolo a realizar dicha operación [8].

Даний сполучниковий вираз реалізується як внутрішньо фразовий модальний конектор, що виконує зв'язок причинності і реалізує ступінь дії “застереження”.

У такому ж типі договору можна зустріти сполучниковий вираз *si bien*, що реалізується як ступінь дії “поступка” (хоч і) [1:204]:

Si bien la administración estará a cargo de los socios comanditados, los socios comanditarios tendrán derecho, por sí o por interpuestas personas, a vigilar la marcha de la sociedad examinando los libros pertinentes [7].

У договорі про купівлю-продаж можна зустріти часовий сполучниковий вираз виправдання *siempre que*, при тому дієслово повинно вживатися в *Subjuntivo* (і стосується майбутнього часу) [1:210]:

Este boleto podrá ser transferido o vendido o cedido siempre que al nuevo comprador no se le pueda objetar condiciones de tipo moral, debiendo éste aceptar todas y cada una de las partes que contiene este boleto y con conocimiento de la vendedora [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином ми визначили, що офіційно-діловий стиль мовлення – це мова ділових паперів розпоряджень, програм, заяв, автобіографій, протоколів, законів, анкет, договорів тощо. Так як це особливий стиль, який не вживається у повсякденності, він вимагає певних чітких правил і рамок, яких необхідно дотримуватись. Йому притаманна точність, послідовність, лаконічність викладу фактів, гранична чіткість у висловленні.

Діловий дискурс як елемент офіційно-ділового стилю мовлення належить до формального спілкування та регламентується за формою і змістом. Ділова комунікація спрямована на полегшення міжкультурних бар'єрів, має за мету розв'язання конкретних завдань ділового зв'язку, зорієнтована на досягнення визначеної мети (міжнародні переговори, підписання ділових угод, укладання контрактів тощо).

Комунікативну стратегію (у нашому випадку модальний сполучниковий вираз) варто характеризувати як ознаку когнітивних планів, які являють собою загальну організацію певної послідовності комунікативних дій і включають цілі взаємодії, реалізація яких передбачає декілька способів, вибір яких регулюється комунікативною стратегією. Саме завдяки використанню сполучникових виразів мети, умови, застереження, поступки тощо досягається ефективний результат ділового дискурсу.

Зокрема, дослідивши і реконструювавши семантичну структуру МГЛ як ядра модальних висловлювань, ми дійшли до висновку, що саме такі когезійні засоби відкривають інтенційну перспективу висловлювання, додають нових модальних відтінків і є топосом поєднання декількох типів логічного зв'язку.

Дане дослідження є досить перспективним, адже постійно відбувається розвиток міжнародних відносин, тому знання та правильне стратегічне використання вербальних маркерів, сполучникових виразів та ідіоматичних одиниць сприятиме успішній письмовій комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевкун Е.В. Іспано-російсько-український словник граматичних лексем / Елеонора Володимирівна Шевкун. – К. : Освіта Україна, 2014. – 284 с. 2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : ВЦ "Академія", 2009. – 376 с. 3. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики / Олена Олександрівна Селіванова – К. : Фітосоціоцентр, 1999. 4. Діденко А.Н. Сучасне діловодство / Анатолій Никифорович Діденко. – К. : Либідь, 2004. – 384 с. 5. Langenscheidts Musterbriefe. 100 Briefe Spanisch fur Export und Import. — Berlin und Munchen : Langenscheidt KG. 2000. – 154 S. 6. Nolasco R. Conversation / Richard Nolasco. – Oxford : Oxford University Press, 1990. – 148 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. *Contratos comerciales* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://www.contratocomercial.com.ar> 8. *Formatos de contratos mercantiles* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://formato-contrato.com/formato-de-contrato-mercantil/>.

ПОПОВА Н. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АКСІОЛОГІЧНА ДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ КОНЦЕПТУ SOLIDARIDAD В КОНЦЕПТОСФЕРІ ІСПАНЦІВ

Статтю присвячено вивченню аксіологічної детермінованості універсального концепту *solidaridad* у мовній картині світу іспанців, що сформувалася внаслідок розвитку даного концепту в межах національно-специфічної концептосфери, еволюція якої зумовлюється соціально-історичними та мовно-специфічними чинниками. Досліджуються зміни прототипного ядра даного концепту та вивчається динаміка його розвитку.

Ключові слова: концепт, семантичний розвиток, прототипне ядро, динаміка, мовна картина світу.

Статья посвящена изучению аксиологической детерминированности универсального концепта *solidaridad* в языковой картине мира испанцев, сформировавшейся в результате развития данного концепта в пределах национально-специфической концептосферы, эволюция которой обусловлена социально-историческими и культурно-специфическими факторами. Исследуются изменения прототипного ядра данного концепта, изучается динамика его развития.

Ключевые слова: концепт, семантическое развитие, прототипное ядро, динамика, языковая картина мира.

The article is devoted to the study of the axiological determinism of the universal concept *solidaridad* in the Spanish language world view, formed as a result of this concept's development within national specific conceptual sphere which evolution is predetermined by socio-historical and language-specific factors. Changes of this concept prototypical core and their dynamics are studied.

Keywords: concept, semantic development, prototypal core, dynamics, language world view.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю вивчення аксіологічної специфіки універсальних концептів та особливостей процесів її формування і змін у межах когнітивної діяхронічної семантики, що є важливою ланкою в побудові конструктивного діалогу в сучасному глобалізованому суспільстві.

Рудківський О.П.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні ціннісних характеристик іспанського концепту *solidaridad* шляхом дослідження динаміки змін цього концепту в мовній картині світу Іспанії, що охоплює його багатогранність та визначає національну специфіку.

Мета даного дослідження полягає у визначенні універсальних та національно-специфічних характеристик концепту *solidaridad* у мовній картині світу Іспанії за допомогою синхронно-діахронного аналізу.

Об'єктом дослідження є концепт *solidaridad* у мовній картині світу Іспанії. **Предметом** дослідження є його національно-специфічні риси, що сформувалися в процесі функціонування досліджуваного концепту в іспанській національній концептосфері завдяки розвитку і взаємодії з іншими національно-маркованими концептами.

Дослідженню концептів у діахронічному аспекті присвячено роботи С. М. Богатирьової [1], В. В. Долженкової [2], Т. О. Козлової [3]. Концепт *solidaridad* як універсальна складова концептосфери вивчався іспанською дослідницею І. М. Перес Родрігес де Вера [4]. Проте, у її роботі бракує вивчення специфічності даного концепту на теренах іспанської свідомості, якої набуло його прототипне ядро в процесі своєї еволюції. Адже, будь-який концепт, на думку А. Вежбицької та С. Г. Воркачова є лінгвокультурним [5:17; 6:7].

Лексема *solidaridad*, що номінує в мовній картині світу Іспанії досліджуваний нами концепт, за визначенням словника Королівської іспанської академії має значення *adhesión circunstancial a la causa o a la empresa de otros*, похідним від якого є значення *modo de derecho u obligación in sólido*. Походить це слово від лексеми *solidario*, яка, у свою чергу, завдячує своїм існуванням лексемі *sólido* [7].

Тож, походження лексеми, що позначає концепт *solidaridad*, можна пов'язати із двома лексико-семантичними асоціативними полями: із етимологічним ядром латинського походження “*in solidum*”, денотативне значення якого стосується будівництва, а також зі сферою юриспруденції. Значення лексеми *sólido*, що використовується в будівництві, – “твердий”, “той, що поєднує різні частини”. Також ця лексема позначає зв'язок між молекулами, що утворюють єдине ціле.

Термін було відроджено в Середні віки, а згодом у XVII столітті його стали використовувати у французькій юридичній термінології у формах *solidaridad* та *solidariamente*. У іспанській мовній картині світу натомість використовувалися лексеми *caridad*, *misericordia*, *compasión*, *piedad*, що позначали чесноти, притаманні людині, яка вірить у Бога та співчуває ближньому, подаючи милостиню або допомагаючи хворим:

El fundamento principal de todas estas razones era, á mi ver, la poca ó ninguna caridad (= solidaridad) que tenían unos con otros, no tratando ni acordándose de socorrer las necesidades de sus prójimos pobres, viejos é impedidos [8].

Sola la caridad (= solidaridad), dize San Agustín, es el camino de Dios para los hombres, y de los hombres para Dios [9].

У XIX столітті П'єр Лерокс (1797-1871) використав лексему на позначення досліджуваного нами концепту в семантичному значенні, що наближується до значення термінів *filantropía*, *humanitarismo*, *beneficencia*, намагаючись замінити християнське милосердя людською солідарністю, під якою розуміється антропологічна характеристика соціального життя, у якому цінується любов до людини, допомога ближньому, а одностайність переважає над поділом на нації, етноси, родини тощо [10:65]:

Con sólo mirar el semblante de los jueces, podrían ver la verdadera imagen de esa humanidad y esa filantropía (= solidaridad), de que tanto y tan en vano blasonan [11].

Al conjunto de las obras de Byron ó de Goethe, da unidad el alma misma de los autores, y humanitarismo (= solidaridad) sólo que tienen ellos de humanos [12].

La Moralidad hacía palpable una verdad consoladora para el género humano, a saber: que el moralizar era la mejor de las especulaciones, y el humanitarismo (= solidarismo) el empleo más útil y el negocio más pingüe. Repartióse entre los filántropos accionistas un cinco por ciento de ganancias, las cuales mal podían haberse obtenido cuando ni un solo real se había colocado, ni hacía un mes que el dinero estaba en las cajas de lasociedad, o sea, en el bolsillo de los autores del pensamiento [12].

Після витіснення утопічного соціалізму рухом “Solidarismo”, що охопив Францію в другій половині XIX століття, він стає новим принципом організації цього суспільства і полягає в ідеї про загальний добробут, якого можна досягти завдяки досягненню згоди в суспільстві шляхом відповідної соціальної поведінки [4:215].

Теорія Е. Дюркгейма про *соціальну солідарність* (*solidaridad sociológica*) базується на об'єднанні соціальних груп з різними релігійними вподобаннями [13:47]. Синонімом в іспанській мові є лексема *cooperación* (*взаємодія, партнерство*). Разом з тим виникає *політичний солідаризм* (*solidarismo político*), що відзначається тяжінням до світського життя, прагматизмом та прагненням реформ, теоретизований Л. Буржуа у праці “La solidarité”, що стає доктриною Третьої французької республіки [14:56].

В Іспанії лексеми *solidaridad/solidariedad, solidario/a, solidariamente* вперше було зафіксовано в *Diccionario general etimológico de la Lengua española* Р. Барсія у 1882 році як терміни, пов'язані із судочинством [15:375].

Estado no se entiende con los contribuyentes individuales, sino con la unidad mir, que responde de ellas solidariamente: el mir las reparte en proporción al número de lotes de tierra que lleva cada uno [16].

El que por error, malicia ó negligencia del registrador quede libre de alguna obligación inscrita, será responsable solidariamente con el mismo registrador del pago de las indemnizaciones á que este sea condenado por su falta [17].

Лише на початку XX століття лексема *solidaridad* почала використовуватися в назвах протестуючих соціальних рухів, таких як *Solidaridad Catalana, Solidaridad Obrera* та *Solidaridad de Obreros Vascos*, що сповідували соціальну солідарність, засновану на принципах внутрішньої згуртованості певної соціальної групи.

Тож, концепт *solidaridad* на початку XX століття мав такі характеристики, як закритість, належність до певного колективу, що зумовлювалося індустріалізацією іспанського суспільства та формуванням робітничого класу. На цьому етапі розвитку даний концепт номінується також лексемою з більш широким семантичним значенням *fraternidad* на позначення зв'язків усередині групи:

Salmerón cometió un error en las postrimerías de su vida. Se puso al frente de la solidaridad catalana, creyendo que ese era el camino de la revolución [18].

Починаючи із шестидесятих років ХХ століття концепт *solidaridad* починає широко відтворюватися в теологічному руслі та у світському житті, значно розширивши свої межі й слугуючи різноманітним ідеологіям. Піком використання лексеми *solidaridad* стали восьмидесяті роки, у яких вона позначала об'єднання людських зусиль у межах законних організацій у політичній, соціальній, економічній, релігійній, промисловій та правій сферах.

Solidaridad у політиці мала сприяти розвитку, демократії, встановленню миру та виявленню поваги до всіх людей, що живуть на Землі. Це, у свою чергу, передбачало встановлення гармонійних договірних стосунків між народами.

У плані соціальних зрушень *solidaridad* повинна була сприяти встановленню загального добробуту, тобто малося на увазі, що уряд Іспанії мав забезпечити усім громадянам відповідний рівень життя, гарантувати стабільний економічний розвиток та високий рівень зайнятості з належною заробітною платою.

Solidaridad в економіці виявлялася в допомозі міжнародних організацій (*el Fondo Monetario Internacional, el Banco Mundial*) країнам, що розвиваються.

Іспанська церква, актуалізуючи досліджуваний концепт, наголошувала на власному внеску в розвиток суспільства: місіонерська робота в найбідніших країнах, божі притулки для страждених, бездомних, іммігрантів, допомога хворим на СНІД тощо.

Solidaridad в торгівлі і промисловості визначала встановлення договірних відносин між виробником, посередником і споживачем. Найбільших змін досліджуваний концепт зазнав у сфері соціології, де визначалося, що людина не може жити окремо від суспільства й повинна співіснувати з іншими представниками своєї нації: *el hombre se encuentra unido a sus semejantes y en cooperación con ellos*.

Юридично термін *solidaridad* почали застосовувати стосовно прав людини та прав держав, тим самим встановлюючи рівність,

принаймні юридично, між народами світу. Розвитку міжнародного права сприяли глобальні катастрофи ХХ століття, такі як дві світові війни, військові диктатури, винищення євреїв тощо.

У мовній картині світу Іспанії чітко розмежовується горизонтальна і вертикальна солідарність: *horizontalism* (людина намагається полегшити людські потреби) і *verticalismo* (людина шукає Бога). Таким чином, концепт *solidaridad* отримує характеристику генерованості людиною, тобто людина сама створює відносини в межах суспільства [4:217].

У Іспанії концепт *solidaridad* набув ще одного важливого значення у зв'язку зі складними стосунками між багаточисельними етносами єдиної нації, рухами за розширення прав автономій та отримання більшої незалежності від центральних керівних органів. Водночас існує нагальна потреба зберегти єдність держави як потужної складової міжнародної спільноти та зберегти самотутню культуру кожного етносу. Процеси дивергенції й конвергенції в межах Королівства Іспанії зумовили національну своєрідність концепту *solidaridad*, який, взаємодіючи з іншими національно-маркованими концептами, перетворився на частину ідеології сучасного іспанського суспільства та одну з її головних національних цінностей. Це, зокрема, яскраво прослідковується в промовах членів королівської родини, яка є символом іспанської нації:

En esa España, unida y diversa, basada en la igualdad de los españoles, en la solidaridad entre sus pueblos y en el respeto a la ley, cabemos todos; caben todos los sentimientos y sensibilidades, caben las distintas formas de sentirse español [19:4]. – Національно-специфічні ознаки концепту *solidaridad* яскраво проявляються у словосполученнях *España unida y diversa, caben todos los sentimientos y sensibilidades, caben las distintas formas de sentirse español*.

Y en esos mismos valores de libertad, de responsabilidad, de solidaridad y de tolerancia, la Reina y yo educamos a nuestras hijas, la Princesa de Asturias y la Infanta Sofía [19:2]. – Гіперонім *valores* підкреслює аксіологічне значення концепту *solidaridad* для іспанського суспільства.

Окрім того, *solidaridad* для іспанців із політичної, релігійної та економічної цінності перетворився на щось повсякденне, присутнє в кожній родині, у взаєминах між друзями, знайомими, колегами. Іспанці не сприймають її як якусь офіційну доктрину, а швидше живуть за цим принципом, що, швидше за все, зумовлюється їхнім добродушним темпераментом та приязністю. Проте не варто забувати про постійне суперництво між іспанцями, що перетворює досліджуваний нами концепт на необхідність сучасного життя:

La Navidad también es un buen momento para ser solidario. No es de extrañar, ya que los españoles somos muy solidarios. El 92% de los españoles ha participado en alguna actividad solidaria en 2014. 46% ONG ha hecho aportaciones económicas a ONG. 70% ha donado alimentos. 76% ha donado ropa. 32% ha comprado productos de comercio justo ¿Somos los españoles más solidarios ahora que antes de la crisis? [20:3].

Висновки. Тож, національно-специфічні ознаки прототипного ядра досліджуваного концепту в мовній картині світу Іспанії змінюються від чесноти віруючої людини до закритості, належності до певного колективу, об'єднання людських зусиль у різних сферах, гармонійності, економічної стабільності, релігійної благодійності, етнічної терпимості, національної конвергенції та повсякденності поведінки. Концепт *solidaridad* в Іспанії із юридичного та політичного терміну перетворився на національну цінність, властиву повсякденним реаліям життя. **Подальші перспективи** дослідження полягають у дослідженні взаємовпливу мови та національно-маркованих концептів на розвиток свідомості іспанської нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Богатырева С. Н.* Диахронический аспект концепта толерантность в разных лингвокультурах (на материале испанского и русского языков) : автореф. на соиск. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 “сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / Светлана Николаевна Богатырева. – Пятигорск, 2010. – 18 с.
2. *Долженкова В. В.* Концепты “honor” и “honra” в испанском языке и литературе XIII–XVII веков : дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 “Германские языки” / Виктория Викторовна Довженкова ; Московск. гос. ун-т. – М., 2006. – 156 с.
3. *Козлова Т. О.* Концептуальный

архетип та його актуалізація в споріднених лінгвокультурах / Т. О. Козлова. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Pzs/2009_9/zmist.htm. 4. *Pérez Rodríguez de Vera I. M.* Itinerario de la solidaridad desde el pandectas de justiniano hasta su incorporación en las diferentes disciplinas / Isabel María Pérez Rodríguez de Vera. – Murcia : Universidad de Murcia, 2013. P. 213-219. 5. *Вежбицкая А.* Понимание культур через посредство ключевых слов [пер. с англ. А. Д. Шмелева] / Анна Вежбицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 288 с. 6. *Воркачев С. Г.* “Куда ж нам плыть?": – лингвокультурная концептология: современное состояние, проблемы, вектор развития / Сергей Григорьевич Воркачев // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж : ВГУ; Наука-Юнипресс, 2010. – Выпуск 8. – С. 5-27. 7. *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE), 22ª edición. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/cdh>. 8. *Cobo V.* Historia del Nuevo Mundo / Bernabé Cobo, 1653. – Sevilla : Sociedad de Bibliófilos Andaluces, 1890-1893. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.frl.es. 9. *Panes A.* Escala Mística y Estímulo de Amor Divino / Antonio Panes, 1675. – Madrid : Fundación Universitaria Española y Universidad Pontificia de Salamanca, 1995. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.frl.es. 10. *Lerroux P.* De l'Humanité, de son principe, et de son avenir / Pierre Lerroux. – Paris : Perrotin, 1840. – 214 p. 11. *Alvarado F. F.* Cartas críticas del Filósofo Rancio I / Fray Francisco Alvarado, 1811. – Madrid : Imprenta de E. Aguado, 1824. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.frl.es. 12. *Valera J.* Correspondencia / Juan Valera, 1847-1857. – Madrid : Imprenta Alemana, 1913. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.frl.es. 13. *Дюркгейм Э.* Социология: ее предмет, метод, предназначение [3-е изд., доп. и испр.] / Эмиль Дюркгейм. – М. : ГЕРРА – Книжный клуб, 2008. – 400 с. 14. *Буржуа Л.* Солидарность / Леон Буржуа. – М. : Т-во А. А. Левенсон, 1899. – 92 с. 15. *Barcia R.* Diccionario general etimológico de la lengua española / Roque Barcia. – Madrid : Establecimiento tipográfico de Álvarez hermanos, 1881. – Т. 7. – P. 375. 16. *Actas jurídicas*, 1898. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web.frl.es/CNDHE/org/publico/pages/consulta/entradaCompleja.view>. 17. *Actas jurídicas*, 1861. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web.frl.es/CNDHE/org/publico/pages/consulta/entradaCompleja.view>. 18. *Giménez Valdivieso T.* El atraso de España / Tomás Giménez Valdivieso, 1909. – Madrid : Fundación Banco Exterior, 1989. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.frl.es. 19. *Mensaje de Felipe VI en su proclamación ante las Cortes.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://politica.elpais.com/politica/2014/06/19/actualidad/1403169017_929939.html. 20. *La solidaridad de los españoles.* – TNS, el 9 de diciembre 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/TNSspain/la-solidaridad-de-los-espanoles>.

РУДКІВСЬКИЙ О.П.

Київський національний лінгвістичний університет

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗІСТАВНОГО АУДИТИВНОГО АНАЛІЗУ ФОНОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ ГЕРМАНСЬКИХ ТА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Стаття присвячена проблемі зіставного аудитивного аналізу підготовленого й спонтанного мовлення з погляду реалізації голосних і приголосних фонем сучасної німецької, англійської, нідерландської, української, російської та польської мов. Розглядаються диференційні ознаки фонем у співвідношенні із синестетичним сприйняттям їхніх алофонів.

Ключові слова: алофон, комбінаторний, позиційний, напруженість, диференційна ознака, синестетичний, зімкнений.

Статья посвящена проблеме сопоставительного аудитивного анализа подготовленной и спонтанной речи с точки зрения реализации гласных и согласных фонем современного немецкого, английского, нидерландского, украинского, русского и польского языков. Рассмотрены дифференцирующие признаки фонем в соотношении с синестетическим восприятием их аллофонов.

Ключевые слова: аллофон, комбинаторный, позиционный, напряженность, дифференцирующий признак, синестетический, смычный.

The paper is dedicated to the problem of auditory analyses of prepared and spontaneous speech in the view of the vocal and consonant phonemes realization of contemporary German, English, Dutch, Ukrainian, Russian and Polish languages. The differential features of phonemes in relation with the synesthetic assessment of the allophones are described.

Keywords: allophone, combinatorial, positional, tensity, differential feature, synesthetic, plosive.

Актуальність обраної теми визначається орієнтованістю сучасних лінгвістичних студій на розкриття структурних і функціональних аспектів мовних і мовленнєвих одиниць у сучасних германських і слов'янських мовах, недостатнім

дослідженням питань, пов'язаних із виявом типового для всіх мов і специфічного для кожної з них в реалізації їх фонемного складу, що зумовлює необхідність всебічного розкриття особливостей функціонування системи фонем в аспекті зіставної фонології. **Метою** цієї наукової розвідки є встановлення процедури фонетичного експерименту для порівняння систем голосних і приголосних німецької, англійської, нідерландської, української, російської та польської мов із одного боку, та описання критеріїв для вирішення завдань, поставлених для асоціативного синестетичного оцінювання фонологічних одиниць зіставляваних мов з іншого боку.

Предмет дослідження становить характер комбінаторно-позиційних змін голосних і приголосних в німецькій, англійській, нідерландській, українській, російській та білоруській мовах.

Об'єктом є реалізація диференційних ознак голосних і приголосних фонем досліджуваних мов у підготовленому й спонтанному мовленні.

Вивчення функціонування голосних і приголосних фонем англійської, нідерландської, німецької, польської, російської та української мов проводиться на **матеріалі** підготовленого й спонтанного мовлення, а саме, озвученого художнього тексту та інтерв'ю оцінювального характеру. У Табл. 1 розміщено питання до інтерв'ю з англійськими, нідерландськими, німецькими, польськими, російськими та українськими інформантами.

Таблиця 1

Запитання до інтерв'ю з німецькими дикторами

№п/п	Зміст запитання
1.	Як Вас звати? Звідки Ви? Що Ви вивчаєте?
2.	Ви проживаєте окремо, спільно з іншого, чи з батьками
3.	З чого зазвичай Ви розпочинаєте день?
4.	Якщо Вам потрібна порада, до кого Ви звертаєтесь?
5.	Коли Ви найбільше сердитесь?
6.	Яку наступну книжку Ви плануєте прочитати?
7.	Чим би Ви займалися, якби мали більше вільного часу?
8.	Що би Ви здійснили, коли би стали політиком?

9.	Чого Ви очікуєте від майбутнього?
10.	Які існують причини того, що молодь криміналізується?
11.	Чи можна зупинити війни?
12.	Яка Ви особисто допомагаєте охороні навколишнього середовища?
13.	Чи Ви ще згадуєте школу?
14.	Чи високе безробіття серед випускників ВНЗ?

Для порівняння вияву диференційних ознак голосних і приголосних фонем та встановлення ступеня їхнього варіювання у підготовленому мовленні використано аудіокнигу Дж.К. Роулінг “Гаррі Поттер” на шести досліджуваних мовах. Загалом корпус дослідження охоплює 2313 реалізації голосних і приголосних фонем у сильній та слабкій позиціях: 395 для німецької мови, англійська – 327, нідерландська – 373, українська – 370, російська – 454 та польська мова – 394. Підготовлене мовлення слугувало “нульовою” точкою, від котрої йшов відлік під час опису фонетичних параметрів голосних і приголосних, реалізованих у спонтанному мовленні. Загальний час звучання аудіоматеріалу – понад 4 години.

Наукова новизна цієї роботи полягає в тому, що вперше проводиться типологічне зіставлення реалізації диференційних ознак фонем аналізованих мов у підготовленому й спонтанному мовленні.

Вивчення модифікацій голосних і приголосних усіх досліджуваних мов відбувається на матеріалі аудіотекстів художнього жанру та спонтанного мовлення, реалізованого у комунікативній ситуації інтерв’ю. Еталоном реалізації голосних фонем слугували їхні реалізації в художніх аудіотекстах. Перевірка їхнього орфофонічного варіювання здійснювалася за орфоепічними словниками для німецької [8], англійської [9], нідерландської [10], української [11], російської [12] та польської [13] мов. Для приголосних експеримент зосередився на дзвінких та глухих зімкнених приголосних, що є достатнім для вирішення поставленого завдання. Одиницею опису підготовленого і спонтанного мовлення було обрано фонетичне слово, під яким мається на увазі одне або декілька слів (повнозначних або службових), об’єднаних одним основним наголосом [1]. Фонетичні слова можуть бути представлені

як односкладовими, так і багатоскладовими структурами, що містять до дев'яти складів [2;3;4]. Поняття фонетичного слова відповідає термінам “ритмічна структура”, “ритмічна група”, “акцентна група”. Фонетичні слова представлені як односкладовими, так і багатоскладовими структурами, що містять до дев'яти складів. За способом утворення фонетичне слово може бути простим і складеним. У першому випадку воно може збігатися із традиційною лексико-граматичною одиницею мови, а друге містить кілька таких мовних елементів і складається із проклітики, тобто переднаголошених складів, наголосу та енклітики – післянаголошених складів.

Аналіз способів утворення і частотності окремих видів фонетичних слів у експериментальному матеріалі деяких дослідників показав, що спонтанне мовлення характеризується переважно складеними фонетичними словами, для яких характерний проклітичний спосіб утворення [1;5:157]. Дослідження комбінаторно-позиційного варіювання усіх досліджуваних звуків враховує також місце словесного наголосу, структуру складу та місце голосного чи приголосного в слові.

Для слухового аналізу в якості дикторів залучаються носії відповідної іноземної мови однакового віку, рівня освіти, соціального походження, жіночої та чоловічої статі. Групи інформантів також складаються за критерієм гомогенності, тобто освіта, вікова, соціальна та географічна ідентифікація мають бути якомога однаковими.

Під час слухового аналізу в рамках асоціативного експерименту реалізації голосних і приголосних порівнюються в слабкій і сильній позиціях. В аудіоматеріалі для аналізу предстало як жіночі, так і чоловічі голоси, інформанти прослуховують його без обмежень, але тривалість тестування не перевищує 40 хв. Слід підкреслити, що для кожного із стимулів для аналізу за допомогою вільно поширюваного програмного забезпечення “Praat” створено сонаграми, для того щоб визначити межі частоти основного тону звукового оточення й акустично визначити першу й другу форманти голосних та ступінь напруженості приголосних.

Експериментальна частина дослідження має за мету вирішення таких основних завдань:

а) встановити, чи виражають звуки сучасних німецької, англійської, нідерландської, української, російської та польської мов однаковий діапазон модифікацій, а якщо так, то які саме групи фонем (результати слухового та інструментального експериментів з німецькою, англійською, нідерландською, українською, російською та польською мовами будуть описані у третьому та четвертому розділах докторської дисертації);

б) порівняти вияв диференційних ознак голосних і приголосних фонем аналізованих мов, зіставити ступінь їхнього варіювання у кожній із досліджуваних мов;

в) окреслити реалізації типових і національно специфічних розрізняювальних (диференційних) ознак, що входять до складу фонем, залежно від підготовленого й спонтанного мовлення;

г) визначити взаємозв'язок між синестетичними оцінками голосних та приголосних як німецької, так і німецької з мовами англійською, нідерландською, польською, російською, українською.

Закономірним є питання про конкретизацію стимулу як носія символічного значення, що надається інформантам. На роль стимулу в цьому дослідженні обрано звукову реалізацію фонем у ритмогрупі.

Для аудиторського аналізу залучаються досвідчені фонетисти, викладачі вищих навчальних закладів України та закордонних університетів. Для отримання компетентних та об'єктивних результатів залучаються до експерименту інформантів, рідною мовою яких є одна із відповідних досліджуваних мов.

Спонтанні висловлювання дикторів характеризуються стандартизованою вимовою, неможливістю ідентифікації диктора за мовним регіоном, чіткістю артикуляції, відсутністю вад мовлення у диктора, комунікативністю співрозмовника, відповідною швидкістю мовлення, готовністю контактувати.

Щодо критеріїв аудіоматеріалу до аудиторського аналізу, то мовлення дикторів характеризується як стандартна вимова, можливо частково, як надрегіональна розмовна вимова. Артикуляція дикторів

є чіткою та без вад, а поведінка дикторів під час розмови є невимушеною, вони готові контактувати, висловлюються спонтанно, тобто мовлення є непідготовленим.

Мовлення дикторів описується як розмовна вимова, що виражається у зростанні кількості модифікованих варіантів голосних і приголосних фонем. Мелодійний контур мовлення дикторів є дещо регіонально забарвлений, але не впливає на реалізацію голосних і приголосних фонем.

Потрібно зазначити, що в цьому випадку мова йде як і про публічні розмови, так і про природні розмови з низьким рівнем артикуляційного напруження, розмовними варіантами, тобто інтерв'ю можна віднести до спонтанного мовлення, яке характеризується розмовними варіантами, що не впливають на реалізацію голосних і приголосних аналізованих мов. Спонтанні висловлювання як відповіді на запитання можуть характеризуватися взаємопроникненням характеристик піднесеного рівня доповіді та дискусії і недбалого рівня розмови, тобто стандартна вимова межує із розмовною вимовою, існує легке регіональне забарвлення мелодики [8:98–119].

Аудиторський аналіз сегментного складу аналізованих мов передбачає використання транскрипції МФА, а також системи діакритичних позначок, що дозволяє зафіксувати усі відтінки орфофонічних варіантів голосних і приголосних зіставлюваних мов. Під час прослуховування розглядаються такі основні диференційні ознаки для голосних фонем як якісні та кількісні характеристики (для германських мов), ряд і і ступінь підняття, наявність чи відсутність огубленості. Для приголосних обрано місце артикуляції, спосіб творення, участь голосових зв'язок / напруженість та ступінь палаталізації (для слов'янських мов).

Для аудиторського аналізу, залежно від мови, складено таблиці потенційних можливих реалізацій та варіювання голосних і приголосних фонем у підготовленому й спонтанному мовленні (див. табл. 2–3).

Таблиця 2

Потенційно можливі реалізації алофонів фонем німецької мови

/i:/, /ɪ/, /y:/, /ʏ/, /ø:/, /œ:/, /u:/, /ʊ/, /o:/, /ɔ:/, /e:/, /ɛ/, /a:/, /a/

Алофон	Фонема	довгий	короткий	надкороткий	занижене підняття	підвищене підняття	еннапружений, відкритий, довгий занижене підняття	частково делябілізований	повністю делябілізований	огублений	редукований	елізія
/i:/	[i:]	[i̯]	[i̥]	[i̯]	[i,]	[i,]	[i:]	–	–	[i,]	[ə]	[O]
/ɪ/	[ɪ:]	–	[ɪ̯]	[ɪ,]	[ɪ,]	–	–	–	–	[ɪ,]	[ə]	[O]
/y:/	[y:]	[y̯]	[y̥]	[y̯]	[y,]	[y,]	[y:]	[y,]	[y ⁰]	–	[ə]	[O]
/ʏ/	[ʏ:]	–	[ʏ̯]	[ʏ,]	[ʏ,]	–	–	[ʏ,]	[ʏ ⁰]	–	[ə]	[O]
/ø:/	[ø:]	[ø̯]	[ø̥]	[ø,]	[ø,]	[ø:]	[ø:]	[ø,]	[ø ⁰]	–	[ə]	[O]
/œ:/	[œ:]	–	[œ̯]	[œ,]	[œ,]	–	–	[œ,]	[œ ⁰]	–	[ə]	[O]
/u:/	[u:]	[u̯]	[u̥]	[u̯]	[u,]	[u,]	[u:]	[u,]	[u ⁰]	–	[ə]	[O]
/ʊ/	[ʊ:]	–	[ʊ̯]	[ʊ,]	[ʊ,]	–	–	[ʊ,]	[ʊ ⁰]	–	[ə]	[O]
/o:/	[o:]	[o̯]	[o̥]	[o,]	[o,]	[o:]	[o:]	[o,]	[o ⁰]	–	[ə]	[O]
/ɔ:/	[ɔ:]	–	[ɔ̯]	[ɔ,]	[ɔ,]	–	–	[ɔ,]	[ɔ ⁰]	–	[ə]	[O]
/e:/	[e:]	[e̯]	[e̥]	[e,]	[e,]	[e:]	–	–	–	[e,]	[ə]	[O]
/ɛ/	[ɛ:]	–	[ɛ̯]	[ɛ,]	[ɛ,]	–	–	–	–	[ɛ,]	[ə]	[O]
/a:/	[a:]	[a̯]	[ḁ]	[a,]	[a,]	[a:]	–	–	–	[a,]	[ə]	[O]
/a/	[a:]	–	[a̯]	[a,]	[a,]	–	–	–	–	[a,]	[ə]	[O]

Таблиця 2 ілюструє потенційно можливі реалізації алофонів німецьких голосних фонем. Для британського варіанту англійської мови складено аналогічну таблицю для таких голосних фонем – /i/, /u/, /Y/, /□/, /□/ /e/, /ε/, /A/, /□/, /□/; нідерландської – /i/, /U/, /u/, /Y/, /o/, /□/ /e/, /E/, /a/, /A/; української – /i/, /Ѳ/, /u/, /□/, /E/, /a/; російської – /i/, /\/, /u/, /□/, /E/, /a/ та польської мов – /i/, /\/, /u/, /□/, /□/, /E/, /E/, /a/.

У Таблиці 3 відображено можливі реалізації німецьких зімкнених приголосних німецької мови. Для британського варіанту англійської мови складено аналогічну таблицю для таких приголосних фонем – /b/, /d/, /g/, /p/, /t/, /k/, /z/, /s/, /r/; нідерландської – /b/, /d/, /g/, /p/, /t/, /k/, /z/, /s/, /x/, /r/; української – /б/, /д/, /г/, /п/, /т/, /к/, /з/, /с/, /х/, /р/; російської – /б/, /д/, /г/, /п/, /т/, /к/, /з/, /с/, /х/, /р/ та польської мов – /б/, /д/, /г/, /п/, /т/, /к/, /з/, /с/, /х/, /р/.

Наступним кроком є укладання анкет для аудиторського аналізу та проведення опитування, що дає змогу відобразити усе можливе різноманіття алофонічного варіювання голосних та приголосних фонем досліджуваних мов, а також забезпечує достовірні дані про частоту вживання того чи іншого алофона у підготовленому й спонтанному мовленні.

Таблиця 3

Потенційно можливі реалізації німецьких приголосних фонем

Фо- нема	Варіанти фонем						
	сильний варіант		слабкий варіант		фрикативний варіант		заміна іншими варіантами / елізія ()
	аспіро- ваний	неаспі- рований	част- ково озвін- чений	дзвін- кий	част- ково одзвін- чений	дзвін- кий	

/b/	[π, π]		[β∞,β8]	[β,β]	[B∞]	[B]	()		
/d/	[τ,τ]		[δ∞,δ∞]	[δ,δ]	[δ∞∞]	[δ∞], [P]	[v]	[β]	[σ] ()
/g/	[κH]	[κ,κ]	[γΥ,γΥ]	[γ,γ]	[⊗*],[⊗ ∞]	[⊗]	[∅]	[v]	()
/p/	[πH]	[π, π]	[b∞, β∞]	[β]	[B∞]	[B]	[μ]	()	
/t/	[τH]	[τ, τ]	[δ∞,δ∞]	[δ]	[δ∞∞]	[δ∞]	[π]	[?]	
/k/	[κH]	[κ,κ]	[γΥ, γΥ]	[γ]	[⊗*]	[⊗]	[Ξ]	[X]	
/z/	[σ]		[ζ∞]	[ζ]			[ζ]		
/s/	[σ]		[ζ∞]	[ζ]			[Σ]		
/X/	[X]		[∅Υ]	[∅]			[Σ]		
/x/	[Ξ]		[⊗Υ]	[⊗]			()		
/t/	[κH]		[⊗∞]	[⊗]	[⊗Υ]	[⊗]	[□,□,Е]	()	

Таким чином, таблиці ілюструють усю можливу палітру реалізацій голосних і приголосних фонем аналізованих мов, алофони котрих можуть зазнавати у потоці мовлення найпомітніших змін й активно варіювати у залежності від комбінаторно-позиційних умов.

Табличні дані представляють у відсотках співвідношення алофонів у різних позиціях та залежність від оточення. За 100% приймаються всі реалізації кожного з розглянутих голосних і приголосних у відповідній позиції.

На основі аудиторського аналізу для більшої наочності складаються діаграми. При цьому за 100 % приймається реалізація аналізованої фонем у мовленні всіх дикторів.

Інструментальний аналіз дозволяє отримати об'єктивну інформацію про реалізацію голосних і приголосних у підготовленому та спонтанному мовленні. Осцилограми уможливають дослідження тривалості звуків аналізованих мов і візуального вивчення меж

виділених сегментів звуків у відповідності то загальноприйнятої методики фонетичних досліджень.

Аналіз тембральних характеристик голосних і приголосних звуків проводиться за допомогою сонаграм, які є одним із ефективних сучасних методів інструментальної фонетики. Відомо, що сонаграми звуків дають можливість отримати акустичне зображення досліджуваних сегментів, визначити межі звуків завдяки можливості прослухати виокремлені фрагменти, проаналізувати шумові характеристики приголосних. Опрацювання даних сонаграм проводиться та інтерпретується відповідно до визнаних методик та рекомендацій, детально описаних у науковій літературі [6:13–89].

Отже, комбінторно-позиційне варіювання приголосних чітко виражається завдяки відтвореним на сонаграмах переходам між різними типами приголосних та голосними відповідних мов. Зміна посилення енергетичних частот приголосних залежить, насамперед, від оточуючих приголосних і голосних звуків переднього ряду, від темпу мовлення та індивідуальних характеристик мовця.

Наступним кроком фонетичного експерименту є дослідження вияву ступеня варіативності чи стабільності диференційних ознак голосних і приголосних досліджуваних мов із точки зору їх синестетичного сприйняття в сучасних германських і слов'янських мовах. Ця проблема не розроблялась ученими й, таким чином, необхідно створити зіставну картину синестетичного сприйняття голосних і приголосних фонем аналізованих мов.

Відповідно до точки зору сучасної фонології фоносемантику як науку можна сформулювати таким чином: це складна система, в основі якої лежить фонетична мотивація асоціативно структурної подібності звучання і значення звуків, елементи цієї системи виступають в якості фонетичних одиниць із символічним значенням на рівні морфеми, диференційної ознаки, фоностеми. Компонентами фоносемантики є дослідження звуконаслідування, синестезії і звукосимволізма [7:4].

Як відомо, людина при сприйнятті використовує такі відчуття, як зір, слух, смак, нюх, дотик, температура, колір, і т.д. Ми виходимо з того, що реалізації англійських, нідерландських, німецьких, польських, російських, українських голосних і приголосних у сильній та слабкій позиціях можна співвіднести певними синестетичними асоціаціями (див. Додаток 3). Уважається, що, наприклад, сприйняття зімкнених приголосних напружених за синестетичним критерієм “температура” в загальному асоціюється як “гарячий” і “теплый”, за кольором “червоний”, “помаранчевий” і “жовтий”, за смаком “солодкий”, “гіркий” і “гострий”, за тактильними відчуттями “стабільний”, “гострий” і “жорсткий”. Цілим буде дізнатися, чи змінюється синестетична оцінка одного й того ж звука у сильній та у слабкій позиції. Для початку асоціативного експерименту пропонується обмежитися при розгляді сприйняття голосних і приголосних досліджуваних мов тільки критерієм “температура”.

До висунутих гіпотез відноситься і та, що, наприклад, смислорозрізнавальна ознака “напруженість / участь голосових зв'язок” приголосних фонем залежно від рідної мови і статі може сприйматися по-різному, і що ступінь суб'єктивного сприйняття напруженості приголосних варіюється незалежно від носіїв мови. Так, наприклад, за критерієм “температура” інформантам пропонується вибрати такі ознаки як “розпечений”, “гарячий”, “теплый”, “теплуватий”, “прохолодний”, “холодний” і “крижаний”.

Крім того, можна припустити, що напруженість голосних та глухість / дзвінкість приголосних аналізованих мов корелює із сприйняттям органами почуттів, але вона має певну національну, психічну, а також гендерну специфіку. Потрібно перевірити, яким чином носії різних досліджуваних мов і які класи приголосних сприймають “холодніше” чи “тепліше”. Цікавим буде дослідити, які саме диференційні ознаки фонем надають відчуття з підвищеним ступенем тієї чи іншої синестетичної ознаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Стериополо Е. И.* Фонетическое слово как единица описания звучащего текста / Е. И. Стериополо // Загальна та експериментальна фонетика. Збірник наукових праць. – К, 2001. – С.231–234. 2. *Падалка О.В.* Просодика актуального членування промов сучасних політичних діячів Німеччини (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови – німецька" / Падалка Ольга Володимирівна. – Київ, КНЛУ, 2015. – 20 с. 3. *Сольська Т.М.* Модифікаційні процеси німецької орфрепічної норми в Німеччині, Австрії та Швейцарії (експериментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови – німецька" / Сольська Тетяна Миколаївна. – Київ, КНЛУ, 2015. – 20 с. 4. *Стериополо О.І.* Фонетична варіативність німецьких, українських та російських голосних у спонтанному мовленні (1 ч.) // *Germanistik in der Ukraine.* – Jh.1. – 2007. – Kiew. – С. 49–63. 5. *Киселёв В. В.* Аллофонный синтез речи по орфографическому тексту / В. В. Киселёв // Сборник научных трудов "Автоматическое распознавание и синтез речи". – М. : ИТК НАН Беларуси, 2000. – С. 155–163. 6. *Machelett K.* Das Lesen von Sonagrammen in der Phonetik / Kirsten Machelett. – Hausarbeit zur Erlangung des Magistergrades an der Ludwig-Maximilians-Universität München, 1994. – 112 S. 7. *Кушнерик В.І.* Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах: діахронія та синхронія. – автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра . філол. наук : спец. 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство / Кушнерик Володимир Іванович. – Київ, КНЛУ, 2009. – 33 с.

ДОВІДНИКИ

8. *Deutsches Aussprachewörterbuch* / Eva-Maria Krech; Eberhard Stock; Ursula Hirschfeld; Lutz Christian Anders. Berlin : de Gruyter, 2009. – 1076 S. 9. *Oxford Advanced Learner's Dictionary.* – Режим доступу до словника : www.oxfordlearnersdictionaries.com. 10. *Uitspraakwoordenboek.* – Режим доступу до словника: www.nl.forvo.com/languages/nl/. 11. *Погрібний М.І.* Орфоепічний словник / Микола Іванович Погрібний. – К.: Рад. шк., 1986. – 118 с. 12. *Каленчук М.Л., Касаткин Л.Л., Касаткина Р.Ф.* Большой орфоэпический словарь русского языка. Литературное произношение и ударение начала XXI века: Норма и ее варианты. – М.: АСТ–ПРЕСС КНИГА, 2012. – 1008 с. (Фундаментальные словари). 13. *Futrega M.* Słownik ortograficzny sjp.pl for StarDict (CD-ROM) / Marek Futrega. – Warszawa : sjp.pl, 2013.

Київський національний лінгвістичний університет

ТЕКСТОТВІРНИЙ ПРИНЦИП “НАРАТИВНОГО КІЛЬЦЯ” У ФОРМАТУВАННІ МІНІМАЛІСТИЧНОЇ ОПОВІДНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (на матеріалі французьких прозових творів ХХ–ХХІ століть)

У пропонованій статті представлено основні механізми художнього текстотворення у французькій літературі ХХ–ХХІ століть. Окреслено й проаналізовано сутність текстотвірного принципу “нарративного кільця” у форматуванні мінімалістичної оповідної реальності. Основна увага зосереджена на розкритті специфіки застосування нарративних прийомів повтору, ампліфікації та ланцюгової сув’язі при формуванні мінімалістичної оповіді колоподібної форми в нарративній поетиці таких французьких письменників сучасності, як Філіп Делерм і Крістіан Бобен.

Ключові слова: мінімалістична оповідь, мінімалістична оповідна реальність, принцип “нарративного кільця”, гетеродієгетичний оповідач.

В настоящей статье представлены основные механизмы художественного текстопостроения, свойственные французской литературе XX–XXI веков. Очерчена и проанализирована сущность текстообразующего принципа “нарративного кольца” при форматировании минималистической повествовательной реальности. Основное внимание сосредоточено на раскрытии специфики применения нарративных приемов повтора, амплификации и цепного соединения при формировании минималистического повествования кругообразной формы в нарративной поэтике таких современных французских писателей, как Филипп Делерм и Кристиан Бобен.

Ключевые слова: минималистическое повествование, минималистическая повествовательная реальность, принцип “нарративного кольца”, гетеродієгетичский повествователь.

The present paper has outlined the main text forming mechanisms which are characteristic to French literature of XX–XXI centuries. The basic nature of text forming technique of “narrative circle” in minimalist narrative reality constructing has been singled out and analyzed. The main attention has been focused on the revealing of the specificity of narrative techniques of reiteration, amplification and chain cohesion application while formatting circular minimalist narrative reality in narrative poetics of such French authors, as Philipp Delerm and Christian Bobin.

Key words: minimalist narrative, minimalist narrative reality, technique of narrative circle, heterodiegetic narrator.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Порубіжжя ХХ–ХХІ століть внесло в наративні традиції французької мовотворчості “деструкцію канонічних жанрових форм” [1:3], урізноманітвивши й оновивши в такий спосіб наративні прийоми і тактики сучасного прозового текстотворення. Саме поява й неабияка популярність на межі ХХ–ХХІ століть таких надскладних для аналізу текстових утворень, як *роман-есе*, *роман-метафора*, *кіно-роман*, *роман-крик* або *роман-калейдоскоп* змусили науковців говорити про “фазу визрівання французького постмодернізму” [там само:4], про чітко окреслений перехід від модернізму до постмодернізму, про “принцип черепаці” [там само] у співвідношенні останніх, і, нарешті, про гру з постмодерністськими концепціями та техніками.

Актуальність пропонованої розвідки пояснюємо зростаючим інтересом у вітчизняних і франкомовних лінгвопоетологічних розвідках до виявлення наративних, когнітивних, дискурсивних і семіотичних особливостей художнього текстотворення, особливо зважаючи на те, що література зламу ХХ–ХХІ ст. вважається явищем надзвичайно цікавим, однак досить неоднозначним і неоднорідним.

Отож, окреслюючи **мету** нашого дослідження як з’ясування основних наративних прийомів і тактик у французькому художньому текстотворенні порубіжжя ХХ–ХХІ століття, ми звертаємося до проблематики текстотвірного принципу “*наративного кільця*” у форматуванні *мінімалістичної оповідної реальності* в творах сучасних письменників Франції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У французьких літературних практиках кінця ХХ – початку ХХІ століть, на тлі загальноєвропейського постмодерністського звучання, традиція “мінімалізму” [2:127] або “позитивного мінімалізму” [3], котра асоціюється з такими авторами сьогодення, як Філіп Делерм, Крістіан Бобен, П’єр Мішон, Жан Ешноз і ін., все більше і більше

привертає увагу поетологів, зважаючи на те, що мінімалістичний роман постає феноменом, увібравшим у себе традиції модерністського й постмодерністського творення оповідної реальності.

Нагадаємо, що прозовий твір кінця ХХ століття розширив власний простір за рахунок численних метажанрових варіацій. Особливістю побудови постмодерністської оповідної реальності є формування фрагментарної децентрованої дійсності, котра конструюється в процесі вигадування або пригадування, перетворюючись скоріше на роздуми і медитації про реальність, аніж на міметичне відображення останньої.

З-поміж визначальних характеристик *поетики мінімалізму* в мовотворчості французьких письменників ХХ–ХХІ століть варто звернути особливу увагу на такі її основні позиції, як:

- мінімалістичність, тобто стислість, або зумисне скорочення наративної програми розвитку подій та/чи дій в оповіді;
- лінеарність або циклічність (по)дієвості в оповідній реальності;
- відмова від елементів наративізації висловлення;
- деперсоналізація наративної інстанції (*impersonnalisation narrative*, термін Р. Оде [4]);
- тенденція до використання формальних типографічних знаків для поєднання фрагментів або сегментів оповіді.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В оповідному просторі невеликих за обсягом творів Філіпа Делерма вибудовується своєрідна *мінімалістична оповідна реальність*, яка з'являється внаслідок стислого наративного відтворення письменником досвіду простих, однак приємних і щасливих моментів людського буття. Постулюючи ідею того, що сприйняття та відчуття можуть поставати складовими процесу породження смислу [5:І-ХІ], французькі семіотики звертають особливу увагу на існуючий зв'язок між фігуративним синтаксисом і значенням [6:2-17].

Для прикладу візьмемо оповідання « Les boules en verre », котре входить до збірки автора « La première gorgée de bière et autres plaisirs minuscules »:

C'est l'hiver pour toujours, dans l'eau des boules en verre. On en prend une dans ses mains. La neige flotte au ralenti, dans un tourbillon né du sol, d'abord opaque, évanescent ; puis les flocons s'espacent, et le ciel bleu turquoise reprend sa fixité mélancolique. Les derniers oiseaux de papier restent en suspens avant de retomber. Une paresse cotonneuse les invite à retrouver le sol. On repose la boule. Quelque chose a changé. Dans l'apparente immobilité du décor, on entend désormais comme un appel. Toutes les boules sont pareilles « ... ».

« ... » On prend le monde dans ses mains, la boule est vite presque chaude. Une avalanche de flocons efface d'un seul coup cette angoisse latente des courants. Il neige au fond de soi, dans un hiver inaccessible où le léger l'emporte sur le lourd. La neige est douce au fond de l'eau (Delerm, PGBAPM, p. 67-69).

У поданому вище фрагменті мінімалістична оповідна реальність формується через візуалізацію почуттів або вражень від щоденних, буденних і нічим непримітних справ. Оповідь розпочинається з опису іграшкової скляної кульки, в якій наявні всі атрибути “зимової казки”: замерзла вода, сніг і, навіть, хуртовина.

Незважаючи на те, що в наведеному сегменті оповіді немає іменників або дієслів, які позначають власне почуття чи відчуття, враження, породжені спогляданням за маленькими кристаликами снігу в скляних кульках (*des boules en verre*), втілено такими метафоричними конструкціями, як *la neige flotte au ralenti; dans un tourbillon né du sol; les flocons s'espacent; le ciel bleu turquoise reprend sa fixité mélancolique; une paresse cotonneuse*, а також прикметниками, котрі передають незвичну гамму кольорів або атрибутивних характеристик предметів: *turquoise* adj.inv.: « qui a la couleur de la turquoise minéral formé de phosphate hydraté de cuivre et d'aluminium, roche non transparente colorée du bleu clair au vert pomme » [16], *opaque* adj.: « très sombre, sans lumière □ impénétrable, obscur, ténébreux » [ibid.], *évanescent* adj.: « qui s'amoin-drit et

disparaît graduellement fugitif » [ibid.], *mélancolique* adj.: « qui exprime, dénote ou inspire la mélancolie □ cafardeux, désabusé, morne, morose, sombre, triste □ nostalgique » [ibid.]; *cotonneux* adj.: « semblable à la ouate » [ibid.].

Снігова хуртовина розпочинається з простого дотику до скляної кульки: *on en prend une dans ses mains*, а от ефект її “втихомирення” вербалізується в оповіді у тричленній висхідній градації *la neige flotte au ralenti, dans un tourbillon né du sol, d’abord opaque, évanescent; puis les flocons s’espacent, et le ciel bleu turquoise reprend sa fixité mélancolique* такими текстовими елементами, як дієслова *flotter* n.intr. у допоміжному словниковому значенні: « bouger, remuer au gré du vent ou de quelque autre impulsion variable ondoyer, onduler » [16] і *s’espacer* v.pron.: « devenir plus rares » [ibid.], а також іменники *tourbillon*, n.m.: « mouvement tournant et rapide (en hélice) d’un fluide, ou de particules entraînées par l’air » [ibid.] та *fixité* n.f.: « état de ce qui est fixe, immobile, invariable » [ibid.] й вираз *au ralenti* в основному словниковому значенні: « en ralentissant le rythme, l’action » [ibid.]. Те, що хуртовина вщухає, підкреслено й прислівниковою конструкцією *d’abord* loc.adv. у значенні: « en premier lieu □ au préalable » [ibid.] і прислівником *puis* adv.: « après cela, dans le temps qui suit ensuite » [ibid.].

У Філіпа Делерма оповідь не має сюжету в повному розумінні цього терміна, не має також і чіткої наративної трансформаційної програми. Натомість, її *параболічна композиція* вможливує породження складної поліфонії первинних і вторинних значень [7:103], оскільки через *незначне* втілюється *концептуально значуще* й *глобальне*: *une avalanche de flocons efface d’un seul coup cette angoisse latente des courants. Il neige au fond de soi, dans un hiver inaccessible où le léger l’emporte sur le lourd. La neige est douce au fond de l’eau*, надаючи тим самим оповіді філософського звучання: (снігова лавина в одну мить стирає цю приховану тугу; простота завжди долає прикрість. Тут і далі переклад наш. – Р.С.).

Саме така мінімалістична оповідна реальність вибудовується на принципі “наративного кільця”, котрий форматує оповідь, в якій кінцівка твору повторює його початок повністю або дещо видозмінено, виписуючи, таким чином, форму кільця як деякого кінцевого пункту з поворотним кругом, який може виступати водночас і відправною, тобто, початковою точкою.

Отже, в наведеному вище фрагменті “наративне кільце” має три основні позиції (ідеї): *des boules en verre. On en prend une dans ses mains; quelque chose a changé. Toutes les boules sont pareilles; on prend le monde dans ses mains*, які шляхом їхнього повтору або ампліфікації формують колоподібну мінімалістичну оповідну реальність. Ідеться про те, що незначна деталь або ж якась кумедна історія набуває особливої ваги й значущості, отримуючи в такий спосіб статус (по)дієвості.

Відтак, зважаючи на метафоричне значення виразу *prendre dans ses mains*, маємо пряму паралель між тим, що можна взяти в руки скляну кульку (*des boules en verre. On en prend une dans ses mains*) й розумінням того, що людина здатна “володіти всім світом”, оскільки вона може теж взяти його в свої руки (*on prend le monde dans ses mains*), а відтак і легше сприймати всі труднощі життя й цінувати миттєвості, щоденні моменти буття. Врешті все це й підсумовує фінальна репліка оповідання *la neige est douce au fond de l'eau*, зважаючи на словникове значення прикметника *doux* adj.: « qui procure une jouissance calme et délicate □ agréable □ attendrissant □ facile, indolent; dolce vita » [16].

Іншим важливим елементом у форматуванні мінімалістичної оповідної реальності є гетеродієгетичний оповідач в екстрадієгетичній ситуації, котрий у Делерма втілюється неозначено-особовим займенником *on*. Тут варто відзначити, що таке широке, а не одиначне використання займенника у французькій літературі XX–XXI століть постає насправді новаторською нративною стратегією, в межах якої формується нове звертання письменника до читача, змушуючи останнього переживати спільно з ним увесь його досвід [8:223].

Вважається, що в художніх творах, оповідний простір яких форматується неозначено-особовим займенником *on*, вибудовується особливий семіотичний простір [там само:227], в основі котрого міститься своєрідний погляд оповідача на весь навколишній світ. Оповідна інстанція постає, відтак, частиною цього щоденного і “рідного” для неї мікрокосму й лишається водночас спостерігачем усіх візуалізованих дійств. Власне займенник *on* не виходить за межі тексту, оскільки те, про що оповідається, і той, кому адресується оповідь, являють собою одне ціле.

Отож, зважаючи на те, що неозначено-особовий займенник *on* виступає “узагальненою особою в функції оповідача” [там само:234], читач не лишається осторонь текстового мікрокосму, він утягнений у нього як одна з його складових. Неозначено-особовий займенник *on* являє собою потрібну узгодженість між фокалізатором, оповідачем й імплікованим суб’єктом (*le sujet impliqué*) [4], з огляду на те, що персонаж як актант в оповіді не існує.

Стверджується, що неозначено-особовий займенник *on* направлений всередину самого себе [8:227], а тому навколишнє сприймається через усі органи відчуття: нюх, смак, дотик, зір і слух. Зауважимо, що саме відмова письменника-мінімаліста від традиційних елементів і форм наративізації висловлення веде до того, що в оповіді відбувається процес пізнання навколишнього світу за допомогою органів відчуття, які візуалізують *нاراتивну матрицю* твору.

Нагадаємо, що термінопоняттям *нاراتивна матриця* художнього тексту ми позначаємо всю систему наративних елементів *оповідної реальності* (події та/чи дії, ситуації, актанти, функції або інші величини), котрі розміщуються в оповіді у вигляді певної наративної схеми, й характеризується власними просторово-часовими координатами, своєю оповідно-мовленнєвою структурою і певним фокалізаційним кодом. Іншими словами, *нاراتивна матриця* утворюється з текстових сіток [9], котрі корелюють з

такими текстовими категоріями, як голос, темпоральність, просторовість і модальність.

У Філіпа Делерма процес (від)творення й (ре)презентації власного досвіду розкриває тимчасовість і перехідність теперішнього [10:167], котре отримує вираження в оповіді через *Présent de l'Indicatif*. Саме бажання письменника досягнути неабиякої достовірності у (ре)презентації щойно пережитого моменту, майже близького до театральної постановки [там само], програмує форматування оповіді, в якій відтворюється чуттєвий, психологічний або соціальний досвід [там само], спільний для гетеродієгетичного оповідача в екстрадієгетичній ситуації і читача.

Повертаючись до питання про специфіку темпоральної сітки в наративній матриці мінімалістичної оповіді, зауважимо її двоплановість. По-перше, у *Présent de l'Indicatif* оформлено окремі моменти з життя оповідної інстанції, реалізованої неозначено-особовий займенником *on*. По-друге, *Présent de l'Indicatif* є також і коментуючим часом, котрий реферує до реальної ситуації дейксису [8:180]. *Мінімалістична оповідна реальність* трактується в такому разі як відтворення в найменших деталях досвіду, спільного як для оповідача-спостерігача, так і для читача, перетворюючи останнього на справжнього співучасника.

Іншою з точки зору функціонування оповідної інстанції постає оповідь у французького письменника кінця ХХ початку ХХІ століття Крістіана Бобена. Вважаємо, що провідним у форматуванні *мінімалістичної оповідної реальності* в творах цього автора є теж принцип “*наративного кільця*” як прийому, що вибудовує оповідь колоподібної форми. Однак, на відміну від *мінімалістичної оповідної реальності* Філіпа Делерма, сформованої шляхом одиничних повтору чи ампліфікації, у романах Крістіана Бобена остання вибудовується *ланцюговою сув'яззю* [15], в основі котрої міститься синтаксична фігура анадиплозису. При цьому ланцюгове зчеплення відбувається або на рівні розвитку абзацу, або на рівні цілої глави:

C'est au cours de cette nuit que Geai disparut – à supposer que ce mot puisse convenir à quelqu'un qui, somme toute, était déjà disparu.

Disparaître est un privilège de vivant. Les morts n'ont pas ce privilège. Ils en ont d'autres, ne craignons rien pour eux.

Albain ne craignait rien pour Geai. Il comprenait son effacement. Il comprenait sans comprendre. Une porte sur l'invisible s'était ouverte, sans bruit. Elle se renfermait de même, sans bruit (Bobin, G, p. 112).

Як стилістичний засіб, принцип повторення або подвоєння останнього слова чи групи слів одного речення на початку наступного являє собою наративний інструмент внутрішньої організації мінімалістичної оповіді, нагадуючи за своєю структурою окремі висловлення гетеродієгетичного оповідача в екстрадієгетичній ситуації, поєднання котрих створює враження “об’ємної притчі” [7:86] про життя маленького хлопчика, що пізнає світ. У такий спосіб вибудовується своєрідний ритмічний малюнок, який формує калейдоскопічну картину фрагментів буття головного персонажа. При цьому, в оповіді Крістіана Бобена немає антиномічних феноменів розтягнення або стиснення часу, за винятком наративного еліпсу як часового стрибку в кільканадцять років:

Tu sais, petit, pour vendre il faut se vendre. Il faut y aller à fond, à bloc, à vif. Crois-en mon expérience. Quinze ans que je suis dans le métier et je continue de mouiller ma chemise tous les jours. À fond, à bloc, à vif. J'adore ça. La vente, ce n'est pas du commercial, c'est du passionnel. Si tu ne comprends pas ça, tu ne comprends rien. C'est facile de vendre de l'eau à celui qui est dans le désert. Tout le monde peut faire ça. Le vrai représentant, c'est celui qui vend du sable aux Touareg. Pour ça, il faut croire à ce qu'on vend et à ce qu'on est. À fond, à bloc, à vif (Bobin, G., p. 67).

Зважаючи на те, що синтактико-семантичні характеристики художнього тексту мають тісний зв'язок з обраною письменником позицією оповідача, а також із структурою точок зору в творі [11:301], вважаємо, що превалювання в мінімалістичній оповіді парцельованих конструкцій зближує оповідь із синтаксисом живого, розмовного мовлення, відбиваючи або імітуючи

природність плину думки [12:110], що підсилює мотив деякого *кружляння* головного персонажа в тенетах власного життя.

Відтак, використання парцеляту *à fond, à bloc, à vif* у наведеному вище фрагменті справді підкреслює відчуття того, що персонаж рухається по колу, повертаючись до того самого через певний інтервал часу. Крім того, повтори парцеляту *à fond, à bloc, à vif* й афективний синтаксис як суб'єктивний порядок розташування компонентів комунікативної структури [13:233]: *la vente, ce n'est pas du commercial, c'est du passionnel; le vrai représentant, c'est celui qui vend du sable aux Touareg*, підтверджують зосередженість або фіксацію уваги персонажа на певному моменті його життя “тут і зараз”, а тому імплікують неможливість / свідоме небажання здійснювати ретроспекції у минуле чи проспекції у майбутнє.

Зауважимо, що для наративної манери Крістіана Бобена характерним є комбінування і незвичне поєднання відмінних за своєю сутністю викладових форм, що, на нашу думку, свідчить про відмову письменника від наративізації висловлення і свідомого вибору техніки показу. Остання формується в *мінімалістичній оповіді* французького письменника оповідачем, який має три різні прономінальні форми: *il, je* та *on*:

Le soir est venu. On ne distingue plus la glace du lac et la terre de la rive. Albain sourit une dernière fois à Geai. Je reviens te voir demain. Geai acquiesce par un battement de paupières et un renforcement de son sourire. Albain, à quatre pattes, revient sur la terre ferme. Il marche dans la campagne une demi-heure, pousse la porte de la maison familiale. Ils sont déjà tous à table. On lui demande où il était. J'étais avec la dame de Saint-Sixte. Quelle dame de Saint-Sixte ? Celle qui sourit au fond du lac, elle est gentille, on a beaucoup parlé, enfin je veux dire : on s'est beaucoup souri. Et paf : Albain reçoit une claque (Bobin, G, p. 12-13).

Стверджується, що в художніх текстах ХХ століття займенник 3-ої особи однини *il* (традиційна оповідь з позиції він / вона) форматує таку оповідну реальність, яка постає результатом “прямої суб'єктивної автобіографічної оповіді” [8:130]. Оповідач, утілений займенником *il*, вибудовує оповідь так, як це робить

займенник 1-ої особи однини *je*, котрий асоціюється з суб'єктивною й інтимізованою манерою ведення оповіді. Займенник *il* виконує роль свідка, оскільки локалізується саме на межі, що віддаляє простір історії від площини, в якій функціонує оповідач [там само], зважаючи на те, що останній перебуває “тут і зараз” і не знає ні минулого, ні майбутнього персонажа. Такий оповідач утрачає об'єктивність і властивість всезнання й перебуває в екстрадієгетичній ситуації. Ефект присутності оповідача в оповіді “тут і зараз”, а також його спостереження за персонажем доповнюються використанням *Présent de l'Indicatif* і парцеляцій.

Наведений вище приклад подає конфігураційні зміни й модифікації, що мають місце в оповідно-мовленнєвій структурі твору. Займенник 3-ої особи однини *il* не трансформується у прономінальну форму займенника 1-ої особи однини *je*, а лише імітує форматування оповіді з позиції *je-narratif*: *Albain sourit une dernière fois à Geai; je reviens te voir demain; on lui demande où il était; j'étais avec la dame de Saint-Sixte*. При цьому, “надягаючи маску *je*” [там само:144], займенник *il* позиціонується як займенник 1-ої особи однини, проте лишається спостерігачем, не проникаючи вглиб персонажної свідомості.

Додамо також, що при формуванні *мінімалістичної оповідної реальності* письменники надають особливої значущості формальним типографічним знакам. У Крістіана Бобена такий лінгвостилістичний засіб являє собою пробіл, котрий, як графічний спосіб емоційного підсилення мовленнєвої партії оповідача [14:8], долучається до формування особливого ритмомелодійного малюнка оповіді. Відтак, пробіл слідує практично за кожним абзацом, імплікуючи в такий спосіб паузи – невеликі за обсягом нічим незаповнені простори, котрі обрамляють усі кадри з життя головного персонажа:

C'est au cours de cette nuit que Geai disparut – à supposer que ce mot puisse convenir à quelqu'un qui, somme toute, était déjà disparu.

Disparaître est un privilège de vivant. Les morts n'ont pas ce privilège. Ils en ont d'autres, ne craignons rien pour eux.

Albain ne craignait rien pour Geai. Il comprenait son effacement. Il comprenait sans comprendre. Une porte sur l'invisible s'était ouverte, sans bruit. Elle se renfermait de même, sans bruit (Bobin, G, p. 112).

Узагальнюючи основні особливості творення мінімалістичної оповідної реальності у французькій мовотворчості ХХ–ХХІ століть, акцентуємо ще раз увагу на тому, що остання позбавлена (по)дієвості, адже у фокусі *деперсоналізованого оповідача* перебувають звичайні люди з типовими справами й щоденними проблемами. *Мінімалістична оповідь* являє собою “омовлювання” й візуалізацію миттєвостей, котрі складають наше колективне свідоме й нашу колективну пам'ять.

На перший погляд у цьому немає нічого надзвичайного. Однак, вся неординарність і винятковість способу форматування оповіді прихована в тому, що відчуває або як почуває себе людина, коли торкається *la lame* і *on n'est plus entre deux âges, mais à la fois deux âges – c'est ça, le secret du couteau* (Delorme, PGBAPM, p. 10), вдихає *l'odeur des pommes*, який є *douleur* (Delorme, PGBAPM, p. 118-19), бачить у *Tour de France tous les pelotons du passé* (Delorme, PGBAPM, p. 39), чує *des frous-frous sous les cornières* (Delorme, PGBAPM, p. 78) або куштує *un porto*, котрий *ne se boit pas, ça se sirote* (Delorme, PGBAPM, p. 16). Саме текстотвірний принцип “*наративного кільця*” дозволяє вибудовувати оповідь як деякий процес передачі досвіду й відчуттів, оскільки, приховуючи за простотою щось важливіше і цінніше, за принципом коловороту воно виринає й концептуалізується вже по-новому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевякова Э. Н. Современная французская проза рубежа веков: модификация романной формы: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.01.03 / Э. Н. Шевякова. – М., 2009. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a318.php>.
2. Schoots F. L'écriture minimaliste / Fieke Schoots // Michèle Ammouche-Kremers et Henk Hillenaar. Jeunes auteurs de Minuit. – Amsterdam: Atlanta GA, 1994. – P. 127-144.
3. Bertrand R. Philippe Delerm et le minimalisme positif / Rémi Bertrand. – Monaco: Ed.

du Rocher, 2005. – 234 p. 4. *Audet R.* Fuir le récit pour raconter le quotidien. Modulations narratives en prose contemporaine / René Audet // Temps zéro [en ligne]. – N° 1. – [Source informatique]. – Режим доступу: <http://tempszero.contemporain.info/document84>. 5. *Landowski E.* Avant-propos. Du savoir à la saveur // J. Fontanille. Modes du sensible et syntaxe figurative – Nouveaux Actes Sémiotiques / Éric Landowski. – PULIM, Limoges, 1999. – I-XI. 6. *Fontanille J.* Modes du sensible et syntaxe figurative – Nouveaux Actes Sémiotiques / Jacques Fontanille. – PULIM, Limoges, 1999. – 140 p. 7. *Луцак С. М.* Внутрішня організація прозового тексту (на матеріалі художніх творів Івана Франка): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Світлана Миколаївна Луцак. – Івано-Франківськ, 2002. – 210 с. 8. *Корниенко А. А.* Современная французская новелла в поисках новых форм: [монография] / Алла Алексеевна Корниенко. – Пятигорск: Изд-во Пятигорск. гос. лингв. ун-та, 2000. – 292 с. 9. *Татару Л. В.* Точка зрения и ритм нарративного текста (на материале произведений Дж. Джойса и В. Вулф): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.19 / Татару Людмила Владимировна. – Саратов, 2009. – 419 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content>. 10. *Almeida de J. D.* L'authenticité selon Philippe Delerm. Entre littérature de confort et minimalisme : l'expérience partagée / José Domingues de Almeida // Carnets III, L'(In)vraisemblable, 2011. – P. 161-173. – [Source informatique]. – Режим доступу: <http://carnets.web.ua.pt/>. 11. *Кожевникова Кв.* Формирование содержания и синтаксис художественного текста / Квета Кожевникова // Синтаксис и стилистика. – М.: Наука, 1976. – С. 301-315. 12. *Данильчук Д. В.* Поетичний синтаксис Василя Стуса в аспекті художньої комунікації: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дмитро Васильович Данильчук. – К., 2006. – 160 с. 13. *Смуциньська І. В.* Суб'єктивна модальність французької прози: [монографія] / Ірина Вікторівна Смуциньська. – К.: Вид.-поліграф. центр "Київський ун-т", 2001. – 256 с. 14. *Вдовенко Т. О.* Лінгвостилістичні особливості передорученої оповіді від 1-ої особи (на матеріалі англомовної прози ХХ–ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Т. О. Вдовенко. – Херсон, 2011. – 20 с.

ДОВІДНИКИ

15. *Словник* літературознавчих термінів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/tukwf.html>. 16. *Dictionnaire* Le Petit Robert électronique / Version électronique du Nouveau Petit Robert, dictionnaire analogique et alphabétique de la langue française. – P.: Bureau van Dijk, 1997.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Bobin, G: Bobin Ch. Geai / Christian Bobin. – P. : Éd. Gallimard, 1998. – 113 p.
Delerm, PGVAPM: Delerm P. La première gorgée de bière et autres plaisirs minuscules / Philippe Delerm. – P. : Éd. Gallimard, 1997. – 94 p.

СЄЧИНА С. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДАЛЬНИХ ЛЕКСЕМ У
СУЧАСНОМУ ІСПАНОМОВНОМУ
ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(на матеріалі текстів передвиборчої агітації Маріано
Рахойя Брея)**

У статті йдеться про дослідження, опис та аналіз особливостей функціонування висловлень з модальними одиницями в політичному іспаномовному дискурсі (ПД), які, на нашу думку, складають невід'ємну частину реалізації комунікативних стратегій та організації інформаційно-семантичного простору даного дискурсу. Зокрема, ми намагаємось здійснити цей аналіз на матеріалі окремого жанрового різновидіу ПД (тексти передвиборчої агітації політичних партій).

Ключові слова: модальність, концепт, політичний дискурс, комунікативна стратегія, мовленнєвий жанр, варіативність засобів мовного вираження модальності.

В статье идет речь об исследовании, описании и анализе особенностей функционирования высказываний с модальными единицами в политическом испаноговорящем дискурсе (ПД), которые, по нашему мнению, составляют неотъемлемую часть реализации коммуникативных стратегий и организации информационно-семантического пространства данного дискурса. В частности, мы пытаемся осуществить анализ на материале нескольких жанровых разновидностей ПД (тексты предвыборной агитации политических партий).

Ключевые слова: модальность, концепт, политический дискурс, речевой акт.

The article deals with description, studies and analysis of the functioning of statements with modal units in Hispanic political discourse (PD), which, in our opinion, constitute an integral part of the implementation of communication strategies and awareness-semantic space of this discourse. In particular, we try to analyze the material of several genre aspects of PD (election campaign texts of political parties).

Key words: modality concept, political discourse, speech act.

Сучасний стан розвитку філологічних досліджень не втрачає своєї спрямованості на поглиблене вивчення найбільш цікавих та суперечливих мовних універсалій і мовних категорій, модальності зокрема. Так, постійно зростає кількість теоретичних та практичних досліджень, присвячених функціонуванню модальності в романських мовах, серед яких іспанська мова посідає чинне місце. Вивчення категорії модальності як багатоаспектного явища спричиняє висловлення різноманітних думок з приводу сутності даного феномена.

Актуальність теми дослідження визначається недостатнім і суперечливим вивченням питань, які стосуються специфіки мовних засобів вираження модальності, їх типології, статусу та місця у структурі мови, закономірностей та особливостей утворення одиниць комунікації – мовленнєвих жанрів, як взаємозумовленої послідовності модальних висловлювань, які визначають формальну та інформаційно-сміслову тектоніку дискурсивного простору ПД.

Мета статті полягає в дослідженні засобів вираження модальності, становлення її типологічних виявів та особливостей вираження в текстах передвиборчої агітації в іспанській мові.

Об'єктом дослідження виступають висловлення, що мають в своєму складі модальні одиниці, спираючись на існуюче функціонально-семантичне поле модальності (лексичні й граматичні засоби вираження).

Предмет вивчення становлять лексико-граматичні властивості модальних значень в ПД і жанровому підтипі передвиборчої агітації.

Матеріалом дослідження слугували тексти передвиборчої агітації Маріано Рахой Брея.

Наукова новизна полягає в здійсненні узагальнюючого опису модальності як функціонально-семантичної категорії, в аналізі специфіки її вияву та репрезентації в політичному дискурсі іспанської мови, встановленні теоретичних засад функціонування її форм та розглядається її типологія, де розкриваються мовні засоби вираження модальності та модальних значень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Під час передвиборчої кампанії лідер Народної партії у агітаційному дискурсі звичайно акцентує увагу виборців на «симптоматичних точках» негараздів і проблем, які дозволяють нам реконструювати ПД за тематичною ознакою. Отже, головні концепти дискурсу агітації: ЕКОНОМІЧНА КРИЗА, DEFICIT DEL SECTOR PUBLICO (який має бути конституційно обмеженим), DESEMPLEO.

Стосовно поля аксіологічних концептів-сміслів цінностей громадянської свідомості, до якої апелює дискурс агітації шляхом вибудовування низки аргументаційних процедур, були реконструйовані та виокремлені наступні: ЗАКОН, ПРАВОВА ДЕРЖАВА, СОЛІДАРНІСТЬ, ДОВІРА, ДОБРОБУТ, адже екстралінгвістична реальність позначена ВТРАТОЮ довіри до уряду та сумнівом щодо рівності тягара солідарної відповідальності всіх верств населення в умовах кризи.

В передвиборних агітаційних текстах особливе місце посідає КОНЦЕПТ VIOLENCIA який виступає як ключовий у тому сенсі, що апелювання до загально людської цінності ЖИТТЯ та його розгортання у аргументацій висловленнях, вочевидь, дозволяє оптимізувати досягнення загальної прагматичної мети агітації жанру політичного дискурсу – переконання та отримання рапорту.

Водночас у якості концептів-регуляторів громадянської соціальної поведінки були реконструйовані наступні Confianza, INTRANSIGENCIA (стосовно дій ETA).

В нашому дослідженні ми намагаємося встановити певну кореляцію між типом комунікативної тактики/стратегії, яка реалізується у певних типах мовленнєвих актів – модальних висловлень, які мають в свої структурі модальні одиниці ФСП «необхідності» «можливості» та «ймовірності».

Зокрема, в текстах програми передвиборчої агітації Рахой використовує наступні типи експліцитних та імпліцитних мовленнєвих актів ВИХВАЛЯННЯ, ДОКОРУ (до попередників), ВИБАЧЕННЯ, реконструкцію яких ми здійснили на підставах компонентного аналізу лексичних одиниць

категоричного/некатегоричного ствердження, синтаксичних конструкцій надфразових синтаксичних зв'язків.

Водночас наш аналіз дозволив встановити випадки вживання певних аспектів модальності, які корелюють з типом комунікативної тактики/стратегії та вживанням висловлень, які мають в своїй структурі модальні одиниці.

Імплицитний мовленнєвий акт ВИХВАЛЯННЯ/ДОКІР: *Nos hemos adelantado al resto de los países europeos. El último Consejo Europeo ha establecido la obligación de hacer lo que en España ya hemos hecho hace cuatro meses* [6:27].

У текстовій структурі регулярно корелює з ФСП деонтичної модальності: *Ahora debemos ir más allá. (1) Por eso, la primera Ley que aprobaremos, la primera piedra de nuestro proyecto reformista, en efecto, dara unos resultados pistivos y será la Ley de Estabilidad Presupuestaria(2).*

Нашу думку, модальна перифрастична констукція «*debe+інф*», виходячи з аналізу її контекстуального оточення (а отже її смислової структури) набуває модального значення помякшеної необхідності, але ні в якому разі не відповідає її системному модальному значенню «жорсткий припис». У другому аргументативному текстовому блоці функціонує модальна граматична лексема – інкорпорований модальний маркер персуазивної (суб'єктивної) модальності «*en efecto*», який має в контекстуальному оточенні футуральної дієслівної форми (*dará unos resultados pistivos y será la Ley de Estabilidad*), на нашу думку виступає актуалізатором неагресивної комунікативної стратегії «переконання» за умов функціонування усієї послідовності висловлювань з модальною лексемою. Цей мовленнєвий жанр можливо інтерпретувати як такий, що має пресупозицію «неширості» та, скоріш за все, відповідає прагматичній інтеції «ВИПРАВДАННЯ».

Розглянемо Імплицитний мовленнєвий акт ВИБАЧЕННЯ: *Si n o fuera por el déficit del sector público, España tendría hoy un amplio superávit frente al exterior, porque al contrario de las Administraciones Públicas, que mantienen un fuerte déficit en sus*

cuentas, familias y empresas ya están en superávit frente al exterior [6:67].

В цьому випадку аналіз показав, що послідовність висловлювань, у яких функціонують модальні одиниці ФСП «необхідності» (модальній конструкції «es necesario») та, зважаючи на компоненти її контексту (дієслівні форми у потенціалі, модальна граматична лексема конектор каузальності *Si no fue*) так модальність можливо інтерпретувати «пом'якшена необхідність», та актуалізує ЕВАЗИВНУ комунікативну стратегію (уникання відповідальності за дії чинного уряду). Зазначимо функціонування модальної структури *es necesario* аспектуальної необхідності, вживання якої, вочевидь, пов'язано з неагресивною комунікативною стратегією, але здатною запевнити та переконати виборців в можливості здійснення реформ задля подолання економічної кризи: *sin expectativas y sin financiación, las inversiones caen, el consumo también, se destruyen puestos de trabajo, se desploman los ingresos públicos y se cierra un círculo infernal del que es necesario salir cuanto antes.*

Мовленнєвий жанр «СХВАЛА» корелює з можливістю, яка супроводжується позитивною модальною оцінкою попереднього позитивного досвіду втілення економічних реформ: *El primero es la estabilidad presupuestaria. Siempre ha sido buen para nuestra economía tener las cuentas públicas en orden. Nunca han partido los períodos de crecimiento y mejora del bienestar de nuestra sociedad de los déficit, del exceso de Deuda Pública, o de las facturas en los cajones. Todo lo contrario, la disciplina presupuestaria ha marcado siempre los inicios de momentos de expansión económica y progreso social* [6:17].

Імпліцитний мовленнєвий жанр «ДОКІР»: *disipar por completo las dudas* і кореляції з висловлюваннями модальним аспектом ймовірності/ можливості: *El Gobierno acometerá con urgencia tres ámbitos de reforma para garantizar el encaje de España en la Unión Monetaria, disipar por completo las dudas y animar a la inversión, la creación de empresas y la generación de oportunidades de*

empleo para los ciudadanos. Та має стилістичне конотацію, яка межує з глузуванням та іронією.

Модальні лексеми в наведеному прикладі виражені дієслівними формами футуро асometerá, aplicarán, será, та деонтичною модальною конструкцією *debemos ir*. В контекстуальному оточенні зазначаємо присутність виражені формою дієслова в простому майбутньому часі, яка за своєю семантикою вказує на дію, яка має трапитись з відтінком ймовірності, тобто ймовірність запропонованих реформ виступає як текстуально- гіпотетична.

Модальне значення ФСП «ймовірності» реалізується у модальних висловлюваннях, які містять водночас значну кількість лексичних одиниць, які підтримують в контексті саме це значення: *Junto a ellas, es esencial definir un marco fiscal más adecuado a las necesidades de los emprendedores, que tendrán un protagonismo esencial en la recuperación económica del país y una prioridad preferente en nuestro programa de reformas* [6:28].

Мовленнєвий акт ДЕКЛАРАТИВ (категоричне ствердження) про кризовий стан економіки іспанської держави безпосередньо пов'язаний з використанням аспекту категоричної необхідності: *Nuestra economía ha de ser más flexible y competitiva. Si, con el tiempo, nuestros productos y servicios se hacen más caros que los de los competidores, perderemos cuotas de mercado dentro y fuera de España. Y menos ventas significan menos inversiones y menos puestos de trabajo. Tenemos que moderar los costes y los precios. No nos podemos permitir una inflación más alta que la de nuestros socios europeos y, menos aún, con las inaceptables tasas de paro que arrastra nuestro país* [6:42].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У якості висновку проведеного аналізу кореляційних типів мовленнєвих актів і висловлювань з модальними структурами зазначимо наступне. Функціональні модальні висловлювання складають частину комунікативної стратегії політичного дискурсу, яка розвивається за шкалою агресивна/ неагресивна і спрямована на досягнення загальної комунікативної мети – переконання виборців

в дієздатності партії. Переважаючими мовленнєвими жанрами цього дискурсу ми вважаємо «ВИБАЧЕННЯ» та «ДОКІР».

Засоби мовного вираження модальності виступають як багаторівневі мовні ресурси, які продемонстрували значну варіативність і їх модальне значення має континуальний характер.

З огляду на нашу тематику зазначимо відсутність дубитативної модальності у дискурсі агітаційних програм політичних партій. Промови політиків наповнені обіцянками, наданням гарантій, взяттям зобов'язань, мовленнєвими актами, що спонукають адресата до дії, питаннями до слухача, які є ефективним риторичним прийомом для нав'язування власної думки адресатові. Таке завдання зумовлюється постійно існуючою можливістю зміни соціального статусу адресанта у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Охріменко В.І.* Смысловая структура модальных единиц: [монография] / Валерія Ігорівна Охріменко. – К.: Логос, 2011. – С. 11-146. 2. *Селіванова О. О.* Актуальні напрями сучасної лінгвістики / Олена Олександрівна Селіванова – К. : Фітосоціоцентр, 1999. 3. *Ткачук В.М.* Модальність логічна і лінгвістична та їх кореляція / Вадим Миколайович Ткачук // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Філософія, соціологія. — № 2. — С.37- 43. 4. *Коваль Н.М.* Прагматична роль суспільно-політичного дискурсу та реалізація комунікативної інтенції мовця / Наталія Миколаївна Коваль // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2003. – Вип. 9. – С. 136-143. 5. *Васильєва-Шведе О.К.* Теоретическая грамматика испанского языка. Морфология и синтаксис частей речи: [учебник] / Ольга Константиновна Васильєва-Шведе, Георгий Владимирович Степанов. – [3-е изд.]. – М.: Высшая школа, 2000. – С. 150-168.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Programa electoral del Partido Popular 2011: Más sociedad, mejor gobierno:* [programa] / M. Rajoy. – М., 2011. – 70 p. 7. *Agencia estatal boletín oficial del Estado: (los documentos electorales)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2012-15595.

СИНГАЇВСЬКА Г.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВАРІАТИВНІСТЬ СУЧАСНИХ ІСПАНСЬКИХ ОСОБОВИХ ІМЕН

У статті розглядаються варіанти антропонімів (на прикладі сучасних іспанських імен), досліджуються основні причини, що впливають на вибір того чи іншого варіанта.

Ключові слова: власне ім'я, антропоніми, варіативність, іменник, комунікація.

В статье рассматриваются варианты антропонимов (на примере современных испанских имен), исследуются основные причины, влияющие на выбор того или иного варианта.

Ключевые слова: личное имя, антропонимы, вариативность, именник, коммуникация.

This article discusses the options of anthroponims (for example, list of names of Spanish), it studies the main reasons influencing the choice of either option.

Key words: proper name, anthroponims, variability, list of names, communication.

Відомо, що варіативність, під якою розуміється існування принаймні двох модифікацій однієї і тієї ж мовної одиниці (фонеми, морфеми, лексеми), є однією з універсальних ознак мови. Крім того, варіант розглядається як модифікація норми або відхилення від неї [1]. У лінгвістичній науці існують численні концепції та теорії варіативності (дослідження Л.В. Щерби, Г.П. Торсуєва, О.С. Ахманової, В.М. Солнцева, В.Г. Гака, В.М. Ярцевої, М.Я. Блоха, Ю.О. Жлуктенка, О.І. Чередниченка та ін.). Головним у проблемі варіювання слова є питання про тотожність, оскільки варіювання пов'язане зі зміною звукового складу або значення структурної одиниці мови без втрати її тотожності. Слід зазначити, що збереження семантичної тотожності визнається неодмінною умовою ідентифікації мовних одиниць як варіантів одного і того ж слова.

Актуальність даного дослідження обумовлена тим, що варіативність в ономастиці, зокрема в антропонімії, являє собою досить поширене явище, що припускає вивчення мовних явищ (в даному випадку іменувань людини) в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, діяльністю, що відповідає антропоцентричному напрямку сучасного мовознавства.

Метою статті було з'ясувати характер мовленнєвої варіативності власних назв.

Об'єктом дослідження є особові чоловічі та жіночі імена жителів різних регіонів Іспанії.

Предметом дослідження є орфографічні, морфологічні, семантико-стилістичні і прагматичні особливості іспанських особових імен.

Матеріалом дослідження слугували дані Національного інституту статистики Іспанії, тлумачних та етимологічних словників іспанської мови, вивчення яких дозволяє визначити специфіку використання антропонімів (особових імен), дати максимально вичерпну інформацію про значення онімів [9–11].

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Реальне функціонування власних назв у мовленні (тексті) – продуктивний шлях вивчення специфіки даного лексичного розряду. Варіативність розглядається в літературі як загальна властивість мови в найрізноманітніших її проявах, тобто виділяються такі види варіювання, як семантичне, структурне, функціональне, прагматично обумовлене.

Лінгвісти по-різному визначають явище варіативності антропонімів. Одні дослідники (О.В. Суперанська, Ю.О. Рілов та ін.) вважають, що варіанти антропонімів з'являються тоді, коли відбувається пристосування імен однієї мови до системи імен іншої [2]. Так, за часів правління Франко було заборонено давати дітям “абстрактні і тенденційні імена”, як і взагалі будь-які, що не містяться в святцях. Особам іноземного походження наказувалося робити переклад імені на іспанську мову – переклад повинен слідувати за іноземним ім'ям: *Yuri (Jorge)*, *John (Juan)*. Для деяких іноземних імен робилися виключення, що допускало їх використання без перекладу,

серед них *Iván* [3:140]. У цей період батьки міняли регіональні імена типу каталонського *Ferrán* на *Fernando*, баскського *Gaizka* на *Salvador*, а *Iñaki*, *Iñigo* на *Ignacio* або вигадували “екзотичну богородицю” *María de Haidée*, щоб зберегти ім’я *Haidée* [4:4]. За часів диктатури обмеження в області іменування дітей були покликані зберегти в недоторканності католицький звичай давати імена, що містяться в святцях, для того, щоб підкреслити національну єдність і унітарний характер держави.

Варіанти запозичених імен у іспанському іменнику знову отримали право на життя у 1980 році. Було дозволено реєструвати іноземні імена, які не мають іспанського аналога, імена історичних, міфологічних та інших персонажів, але з однією умовою: такі імена не повинні допускати сумнівів про стать дитини. З 1994 року можна давати імена на будь-якій мові. На сучасному етапі у системі особистого іменування в Іспанії спостерігається експансія регіональних та іноземних імен (наприклад, у 2014 високий рейтинг серед новонароджених мали імена *Hugo, Aitor, Eric, Joel, Erik, Aaron Pau, Enzo, Asier, Unai, Pol, Biel, Arnau, Ian, Jan, Nil, Joan, Thiago, Yago, Omar, Yeray; Ainhoa, Aitana, Leire, Ainara, Laia, Nerea, Carlota, Leyre, Aroa, Zoe, Africa, Naia, Aya, Ona, Malak*). (Тут і далі дані за 2014 рік взяті з сайту Національного інституту статистичних досліджень Іспанії: <http://www.ine.es>).

Останнім часом посилилась тенденція використання імен іноземного походження в їх іноземному відтворенні. Дуже часто подібні okazionalні орфографічні відхилення стають нормою, що призводить до розширення реєстру особових імен: *Abraham, Abrahan; Débora, Deborah; Desirée, Désiré; Isabel, Elisabeth, Elizabeth Jennifer, Jenifer, Yennifer; Jessica, Jesica, Yessica, Yesica; Jonathan, Yonatan, Yonathan; Mirta, Mirtha; Samantha, Samanta; Sheila, Seila; Silvia, Sylvia; Vanesa, Vanessa; Yasmina, Jasmina, Yasmin, Jasmín* [5:183].

Інші вчені (Н.Л. Колмакова, Н.В. Подільська, Т.Ф. Шумаріна, Т.В. Шенкнехт та ін.) розглядають варіативність імен в процесі комунікації. У реальному мовленнєвому спілкуванні іменування, як і будь-яка одиниця мови, функціонує не як абстракція, а у вигляді конкретних варіантів, що мають специфічний зміст [2].

Як зазначає Ю.О. Рілов, “модальну ідеосемантику мають димінутивні утворення, які виражають різні відтінки міжособистісних відносин – від позначення симпатії, дружньої турботи до оцінки зовнішніх даних (невеликого росту) або низького соціального статусу (якщо носіями димінутива є дорослі люди): *Manuel – Manolo – Manolete – Manolín – Nelo*” [6:18]. Такі варіанти (гіпокористичні і димінутивні імена) закріплюються в усній формі і є неофіційними.

Існують обмеження при реєстрації димінутивів і гіпокористичних форм як повних імен. За свідченням Х. Альбайхеса, один суддя відмовився реєструвати ім'я *Lola* (від *Dolores*), це часто відбувається з іменами *Pepe* (від *José*), *Nacho* (від *Ignacio*). Підстава для відмови в реєстрації – “фамільярний характер імені” [7:110]. Є й інші обмеження щодо іменування дітей. В одній родині не можна давати одне і те ж ім'я декільком дітям, але якщо у дітей по два імені, то одне з них може повторюватися: *José-Luis, José-Fernando, María-Luisa, María-Isabel*. Дітям різної статі можна давати чоловічий і жіночий варіанти одного імені: *Juan / Juana, Mario / María, José / Josefa, Roberto / Roberta*.

Цигани користуються не тільки іспанськими іменами, а й циганськими варіантами іспанських імен: *Adonay – Manuel, Bandolí – Bernardo, Corpincho – Román, Inosea – Ignacio, Jardany – Juan, Burjachiquí – Barbara, Chimucaní – Gloria, Chocoronú – Remedios, Dunduní – Clara*.

Фонетичний фактор по-різному діяв в різні епохи і в різних регіонах Іспанії, що забезпечило широку варіативність іспанських імен: *Fernando – Hernando – Fernán – Hernán; Santiago – Diego; Rodrigo – Ruy; Aznar – Acemaro – Adelmario – Ademaro* [6:37].

Граматичний фактор діяв у напрямку диференціації роду і відповідного зовнішнього оформлення імені. В результаті більшість іспанських імен мають морфологічно оформлений варіант чоловічого і жіночого роду: *Andrés – Andrea, Juan – Juana, Bernardo – Bernarda, Enrique – Enrica (Enriqueta), José – Josefa (Josefina), Benito – Benita, Carlos – Carla (Carlota), David – Davidia, Domingo – Doménica, Elías – Elia, Eloy – Eloina, Ernesto – Ernestina, Guillermo – Guillermina, Lucio – Lucía, Pedro – Petra*, etc. Деякі родові пари властиві лише діалектам

(*Bernabé – Bernabela*). Як бачимо, способи утворення родових пар різноманітні.

Ономасти описують різні групи імен, виходячи з їх композиційного складу, проте чітку класифікацію офіційно реєстрованих варіантів іспанських імен дав у своїй монографії “Нариси романської антропонімії” Ю.О. Рилов. Відповідно до типології, запропонованої автором, імена можуть бути простими, змішаними і складними. Ю.О. Рилов наводить наступні офіційно зареєстровані імена: прості імена (*Juan, Miguel, María, Ana*), складні імена (подвійні імена *Juan-Carlos, María-Antonia, Rosa-María, José-Antonio*, складені імена *María del Carmen, María del Pilar, María de los Dolores*, гібридні імена – чоловічі імена з другим компонентом *María – José María, Jesús María*, і жіночі імена з другим компонентом *Jesús* або *José – María Jesús, María José*) і змішані імена (*Maribel – María Isabel, Mariluz – María de la Luz, Mariana – María Ana, Alvarando – Alvaro Fernando*) [8:78-79].

В ономастичній системі іспанської мови ім'я *María* часто виступає як нульове ім'я, оскільки у складі складних імен (*advocaciones marianas*), воно зазвичай опускається у ситуаціях повсякденного спілкування (*Dolores* замість повного імені *María de los Dolores*). Спочатку ім'я *María* займало першу позицію в імені – *María Cristina, María Angela, María Isabel*, потім подібна суворя регламентація зникла, і з'явилися подвійні імена типу *Ana María, Rosa María, Alba María* і т.д. Ім'я *María* також часто використовується в гіпокористичних варіантах: *Mariquita* і *Mariquilla*. Від даного імені утворилися також і чоловічі імена, наприклад, *Mariano*. Х.М. Альбайхес вказує також, що в Кордобі ім'я *Mariquita* перейшло до розряду загальних і стало синонімом слова *служниця* [7:248].

Ім'я *José* також дуже поширене в Іспанії. У середньовіччі імена *María* і *José* не вживалися у зв'язку з існуванням релігійних табу на біблійні імена, однак, починаючи з XVIII століття, їх популярність починає зростати. Сьогодні, як і в XIX столітті, *José* є одним з найбільш поширених чоловічих імен (123,6 з 1000), а *María* – одним з найбільш популярних жіночих імен в Іспанії (266,0 з 1000). Як наслідок, ідентифікуючі і індивідуалізуючі функції імені *José* не

так яскраво виражені, і це ім'я теж стало потребувати додаткових індивідуалізаторів. У ролі останніх виступають або друге ім'я (утворюючи тим самим складні імена (*José Antonio, José Luis, José Miguel, José Manuel, José Ramón, José Carlos, José Angel, José Ignacio, José Francisco*), або гіпокористичні форми імені *Pepe*.

У даний час звичай наречення подвійними іменами новонароджених є також дуже поширеним, і цьому є свої пояснення. По-перше, з відділенням церкви від держави збереглася норма при виборі імені дотримуватись релігійних традицій. Одне ім'я, взяте зі святців, має захистити, вберегти від “нечистих сил” його носія, друге ж дається, виходячи з інших мотивацій вибору (моди, оцінки імені в даному соціальному середовищі, емоційного аспекту звучання імені, його етимології і т. д.). По-друге причиною популярності подвійних імен є поширений в Іспанії звичай успадкування первістком імені батька / матері або будь-якого іншого родича.

Так, у списку 100 найбільш частотних імен 2014 р. представлено 25 подвійних жіночих імен, причому з різним рейтингом: *María Carmen* (1), *Ana María* (6), *María Pilar* (7), *María Dolores* (8), *María Teresa* (9), *María Angeles* (13), *María Isabel* (18), *María José* (19), *María Luisa* (21), *Rosa María* (29), *María Mar* (49), *Eva María* (74), *Ana Belén* (78), *María Elena* (81), *María Nieves* (89), *María Soledad* (98), *María Cristina* (99) та 21 подвійне чоловіче ім'я: *José Antonio* (7), *José Luis* (8), *Francisco Javier* (11), *José Manuel* (16), *Miguel Angel* (20), *José María* (21), *Juan Carlos* (28), *Juan José* (29), *Juan Antonio* (33), *Juan Manuel* (43), *Francisco José* (49), *José Miguel* (64), *José Ramón* (66), *Juan Francisco* (79), *José Carlos* (83), *José Angel* (88), *José Ignacio* (89), *Victor Manuel* (90), *Luis Miguel* (92), *José Francisco* (94), *Juan Luis* (95) [9].

Варіативність антропонімів залежить, насамперед, від комунікативних завдань висловлювання, а також від прагматичного потенціалу імені та інших причин.

Ім'я, як відомо, використовується насамперед у сім'ї, а також у ситуаціях неформального симетричного або несиметричного спілкування (від старшого до молодшого, як у віковому, так і в соціальному плані, хоча в даний час в Іспанії можливе звернення на

ім'я і від молодшого до старшого). Ім'я може виступати у вигляді цілого ряду варіантів – родинно-побутове ім'я (гіпокористичні форми) і димінутив.

Для родинних відносин характерним є використання як повних, так і родинно-побутових форм імені: *Manuel, Juan, Rosa, María; Manolín, Juanito, Rosi, Mari*. Ім'я використовується при неформальному спілкуванні (між друзями, знайомими), а також при спілкуванні в більшості колективів з симетричними відносинами (між школярами, студентами, робітниками, службовцями – в останніх двох випадках частіше в невеликих колективах). На ім'я звертаються і при несиметричних відносинах (від старшого до молодшого як за віком, так і за положенням: *José, por favor, escribe más rápido* (вчителька до учня); *Manuel, atiende al señor* (власник кафе до офіціанта).

Родинно-побутові форми у сукупності з ім'ям і прізвищами складають парадигму іспанського антропоніма.

Родинно-побутові форми і димінутиви утворюються наступними способами: 1) шляхом усічення основи. При цьому можуть мати місце: а) апокопа: *Rafa < Rafael; Beni < Benito; Reme < Remedios*; б) афереза: *Tin < Agustín; Rat < Monserrat; Tonio < Antonio; Cio < Concepción; Berto < Alberto; Nardo < Bernardo*; 2) шляхом суфіксації: *Ana – Anita; Pedro – Pedrito*; 3) суплетивним способом: *Cacho < Augusto; Paco < Francisco; Pepe < José; Lito < Consuelo; Lola < Dolores*; 4) іноді використовується подвоєння одного із складів основи: *Fafa < Rafael; Vivi < María Victoria*; 5) набули популярності форми на *-i, -u*, що з'явилися під впливом іноземної ономастики і поширилися завдяки масовій культурі: *Andy < Andrés, Auri < Aurelio, Freddy < Federico*.

Слід зазначити, що в даний час для багатьох варіантів імен є типовою тенденція до самостійності. Так, деякі іспанські димінутивні форми стали окремими іменами: *Diego < Santiago, Lola < Dolores, Iñaki < Iñigo, Ignacio; Nana < Ana, Nacho < Ignacio, Concha < Concepción*. Також різні іспанські імена можуть мати одну і ту ж коротку форму, яка може збігатися з повним ім'ям. Наприклад, *Berta* – окреме ім'я і родинно-побутова форма від *Alberta, Roberta, Adela* – окреме ім'я і коротка форма від *Adelaida* і *Adeltrudis*. *Ada* – окреме

ім'я і коротка форма від *Adela, Adelaida, Adelina, Adelia. Carmela* – самостійне ім'я і диминутив від *Carmen*.

За спостереженнями Ю.О. Рилова, “іспанський диминутив, може містити лише вікові і, так би мовити, “габаритні” вказівки: *Juanito, Manolí* – це діти або дорослі люди маленького зросту, хоча в ряді випадків конотація “маленький зріст” поєднується з конотацією “низький соціальний статус”. Дуже рідко деривати іспанських імен можуть містити сему “зневажливого ставлення”: *No es Marí, es Maruja*. Рідко використовуються і збільшувальні суфікси: *un Cristobaló desnudo (Lorca)*” [6:46].

У той же час яскравою характеристикою іспанських диминутивів є те, що вони використовуються для іменування кумирів – популярних тореpero, футболістів, співаків і співачок. Найбільш відомий тореpero 90-их років – *Jesulí (Jesú de Ubrique)*. Знамениті також *Joselito (José Castro)*, *Antoñte (Antonio Jiménez)*, *Chanito (Sebastiá Martí Lorenzo)*, а також *Manolete, Joselito, Iñki, Kiko (Francisco)* – гравець мадридського клубу Атлетик. Відому співачку Сару Монтель називали *Sarita*, співачку Лолу Флорес-молодшу – *Lolita*.

Існують і соціальні особливості використання імен. Членів королівської сім'ї в пресі називають тільки по імені, супроводжуючи ім'я етикетними формами ввічливості *don, doña: don Juan Carlos, doña Sofía, don Felipe, doña Letizia, doña Cristina, doña Elena*. Іноді тільки на ім'я називають відомих політичних діячів: *Felipe, Felipito* – так у 80-90-х роках ХХ ст. називали голову уряду Іспанії Феліпе Гонсалеса; а також співаків, тореpero, футболістів. Як зазначалося, у цій функції часто використовуються диминутивні та гіпокористичні форми. Х. Альбайхес та К. Гарсія Гальярин зазначають, що імена *Demetrio, Camilo, Matías, Tomasa, Nicolasa, Casimira, Ricarda* поширені серед сільських жителів. Навпаки, імена заможних верств післявоєнної Іспанії – *José Antonio, Francisco, Juan Bautista, Pilar, Carmen* [7:224; 5:8].

Висновки дослідження. Отже, існування варіантів антропонімів є закономірним явищем, що зумовлене різними факторами: фонетичними, соціолінгвістичними, комунікативними, психологічними, суспільно-політичними та ін. В даний час помітна

тенденція переходу варіантів імені власного до автономії. Деякі антропоніми, які нещодавно існували як варіанти, стали самостійними особовими іменами. Тенденції розвитку іспанського іменника на початку XXI-го століття, як бачимо, суперечливі. З одного боку, спостерігається явне розширення ономастикону за рахунок регіональних імен. Що стосується іноземних імен, то їх частка, незважаючи на помітну присутність, в основному в силу незвичайної орфографії і незвичного звучання, залишається незначною.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лингвистический энциклопедический словарь* / Под ред. В. Н. Ярцевой; Ин-т языкознания АН СССР. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 682 с. Интернет-версия издания : <http://lingvisticheskiy-slovar.ru/description/variantnost/79> 2. *Володина Н.Ю.* К вопросу об отношении вариативности среди имен собственных (антропонимов) / Наталья Юрьевна Володина // Вестник БГУ, 2011. – №10. [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-otnoshenii-variativnosti-sredi-imen-sobstvennyh-antroponimov> (дата звернення: 19.03.2015). 3. *Luces Gil F.* El nombre civil de las personas naturales en el Ordenamiento jurídico español / Francisco Luces Gil. – Barcelona : Editorial Bosch, 1978. – 302 p. 4. *Albaigès J.M.* El gran libro de los nombres / Josep Maria Albaigès. – Madrid : Planeta, 2010. – 372 p. 5. *García Gallarín C.* El nombre propio: estudios de historia lingüística española / Consuelo y Celeste García Gallarín. – Madrid : PafRom- Centro de Madrid, 1999. – 258 p. 6. *Системные и дискурсивные свойства испанских антропонимов* / Ю.А.Рылов, В.В.Корнева, Н.В.Шеминова, К.В.Лопатина, Е.В.Варнаевская / под. ред. проф. Ю.А.Рылова. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2010. – 390 с. 7. *Albaigès J.M.* Enciclopedia de los nombres propios / Josep Maria Albaigès. – Madrid : Espasa Calpe, S.A., 1995. – 589 p. 8. *Рылов Ю.А.* Очерки романской антропонимии. Монография / Юрий Алексеевич Рылов. – Воронеж : ЦЧКИ, 2000. – 163 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. *Instituto Nacional de la Estadística* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ine.es> (дата звернення: 27.03.2015) 10. *Diccionario de los nombres propios y su significado* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.scribd.com/.../diccionario-de-los-n> (дата звернення: 27.03.2015) 11. *Diccionario de la Lengua Española*. – Vigésima segunda edición. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rae.es/drae/>

УДК 81'255.4

СКРИЛЬНИК С.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДОСЯГНЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ТА СЕМАНТИЧНОЇ БЛИЗЬКОСТІ ЦІЛЬОВОГО ТА ВИХІДНОГО ТЕКСТІВ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті проаналізовано механізми досягнення структурної та семантичної близькості цільового та вихідного текстів на матеріалі україномовних, італомовного та російськомовних перекладів трагедії В. Шекспіра «Король Лір». Автор досліджує неологізацію як один із механізмів наближення двох текстів.

Ключові слова: семантична близькість, неологізація, метафоризація, інтерферентність, художній переклад.

В статье проанализированы основные механизмы достижения структурной и семантической близости целевого текста и текста перевода в художественном переводе на материале украинского, итальянского и русского переводов трагедии «Король Лир» У. Шекспира. Автор анализирует неологизацию как один из механизмов достижения структурной и семантической близости текстов.

Ключевые слова: семантическая близость, неологизация, метафоризация, интерферентность, художественный перевод.

The essay dwells upon the main mechanisms of reaching structural and semantic affinity of source and target texts in Ukrainian, Italian and Russian translations of “King Lear” by W. Shakespeare. The author analyzes neologizations as the one of the mechanisms of reaching text affinity.

Key words: semantic affinity, neologizations, metaphorizations, interference, literary translation.

Будь-який переклад, оскільки пов'язаний із текстом оригіналу, має його риси. Перекладач як носій обох мов, тобто білінгв, знаходиться наче осторонь обох мов, користуючись

потенціалом обох мов під час створення перекладу. «Якщо поет перебуває у самій гущавині мовного лісу, то перекладач, перебуваючи ззовні, працює з усією сукупністю мови» [2:90].

Перекладач перебуває у вигідній позиції. Він має можливість користатися мовним потенціалом обох текстів для творення перекладу. Хоча перекладач у результаті стає «невидимим» для читача, він привносить у мовлення перекладу набагато більше, ніж той перекладач, який «конвенціалізує» мову перекладу, а не «проявляє» свій творчий потенціал.

Так, процес перекладу є постійним *оновленням мовлення перекладу, актуалізацією периферійних мовних кіл, збагаченням її художнього багатства.*

Натомість, жодний переклад не може досягти «вільності» та «вірності» у чистому вигляді: ці дві стихії співіснують у перекладі. М. Гаспаров вважає, що «вільна» та «буквальна» позиції є не функціонально-крайніми, а співіснують у будь-якому перекладі [1].

Інтерферування на всіх рівнях мови та мовлення є одним із засобів досягнення точності перекладу з одного боку, а з іншого – засобом актуалізації інтенції автора [4] та інтенції мови оригіналу [3] у художньому перекладі.

Так ми виділили рядінструментів досягнення структурної, образної, асоціативної та стилістичної близькості вихідного тексту (ВТ) та цільового тексту (ЦТ) у перекладі трагедії В. Шекспіра «Король Лір», що сприяє повнішому відтворенню особливостей ідіостилю автора оригіналу завдяки перекладу авторського неологізму – перекладацьким неологізмом:

Where upon she grew round-wombed, and had, indeed, sir, a son for her crad leere she had a husband for her bed. Do you smell a fault? [11]

(Кент іронізує щодо незаконнонародженого сина Глостера, який постійно виправдовується).

Переклад П. Куліша:

Через се й зробилась круглочерева, добродію, та й був у неї перше син у колиці, ніж муж у ліжку. Занюхали цей гріх [7]

Переклад В. Барки:

Опісля стала черевата в таки мала сина в колиску швидше, ніж мужа в ліжку. Вам пахне помилкою? [5]

Переклад М. Рильського:

Тоді стан її закруглився, і вона дістала собі сина в колиску раніше, як чоловіка в постіль. Чуєте, тхне гріхом? [6]

Твори Шекспіра насичені власне авторськими неологізмами, яскравими образами, які становлять труднощі для перекладача. Один із таких неологізмів – “*round-wombed*”, семантика якого є доволі прозорою для англомовного читача. Складений прикметник, що містить прикметник-означення «*round*» та діеприкметник пасивного стану «*wombed*» є розповсюдженим прийомом метафоричного словотвору у Шекспірових творах. Художня важливість таких неологізмів полягає в їхній конотативній, стилістичній та експресивній значущості, формуючи власне авторський Шекспіровий ідіостиль. Аналізуючи вищенаведені переклади, можна сказати, що всі перекладачі досягли формальної адекватності перекладу, тобто донесли семантику неологічного прикметника до цільового читача:

В. Барка використав лексему «*череватий*», що є функціональним відповідником до складеного прикметника «*round-wombed*».

П. Куліш «пішов шляхом Шекспіра» до неологізації мовлення: перекладач використав семантичну та морфолого-синтаксичну кальку складеного прикметника «*round-wombed*» – «*кружлочеревий*». П. Куліш наслідував словотвірну модель ВТ у перекладі. Таким чином перекладач увиразнює, відтворює образність тексту оригіналу у тексті перекладу, реалізуючи у перекладі інтенцію автора оригіналу.

Переклад італійською мовою також залучає художній образ оригіналу, адаптуючи лексичну та граматичну структуру вислову до італійської мови: «*...divenne tanto rotondetta in grembo*» [13].

М. Рильський експлікує семантику оригінального неологізму, додаючи уточнюючу лексему («*стан закруглився*») та відтворюючи у перекладі семантику одного з компонентів

складеного прикметника – означення («round» - «round-wombed») допомогою дієслова «закруглитися».

Т. Щепкіна-Куперник для експлікації семантики метафори додає уточнюючий іменник «живот»: «...у неї округлився живот» [8].

Звернімося також до наступного прикладу, який також демонструє перекладацьку креативність. В. Барка неологізує мовлення перекладу, наслідуючи авторський словотвірний прийом:

But even for want of that for which I am richer, A still-soliciting eye, and such a tongue As I am glad I have not, though not to have it Hath lost me in your liking [11].

(Корделія всякчас робить спроби переконати свого батька, що вона любить його, не дивлячись ні на що. Її слова не можуть виразити всю любов до нього. Якщо він не видасть її за короля Франції, то вона все одно буде вірна батькові):

Переклад В. Барки:

A same brak toho, bez chogo ja bahatsha: Vsjakchas kanjuchlyvoho oka y jzyka takogo, Shcho ja, ne mavshi, y rada, – хоч, toho ne mavshi, Я втратила приклонність вашу [5].

Дієприкметник активного стану теперішнього часу «soliciting», що виконує функцію атрибута до іменника «eye» та прислівника «still», що визначає спосіб дії у словосполученні «still-solicitingeye», перекладений українською мовою зі збереженням як граматичної форми, так і лексичного значення: «всякчас канючливого ока». Так створюється перекладацький неологізм «канючливий» у мовленні перекладу та уподібнюється лексична і синтаксична будова англійського словосполучення та словосполучення перекладу. Завдяки такому уподібненню переклад дуже точно відтворює асоціативно-образне навантаження оригінального елемента, збагачуючи мовлення перекладу: Корделія натякає на те, що її сестри «грають виставу» перед королем, благаючи очима та мовою про частину королівства. Вона іронізує щодо їх мови та виразу обличчя, яким вони викликають у батька жалість, як діти, які канючать перед батьками. Лексема

«канючливого» у мовленні перекладу є надзвичайно влучною та вдало відтворює всю повноту оригінальної конотації.

П. Куліш також відтворює художній образ оригіналу в перекладі. На відміну від перекладу В. Барки, П. Куліш переносить лишень семантичне значення об'єкта метафори «*still-soliciting*» – «*благальний*», одночасно відтворивши його граматичну форму: «*благального не маю ока*» [7].

Так само М. Рильський: *До поглядів благальних та жебрущих У мене вашу відняла любов* [6].

Так само Г. Раппоні: *un occhio adescatore ed una lingua che sono felicedi non avere, s'anche il non aver lam'abbia alienata dalle vostre grazie* [13].

Далі розглянемо ще приклад, який демонструє неологізацію мовлення перекладу:

Was this a face To be opposed against the warring winds? To stand against the deep dread-bolted thunder? In the most terrible and nimble stroke Of quick, crossligh tning? [11]

(Лір потрапляє до французького табору, де володарює його молодша дочка Корделія, який він не довіряв. Корделія, натомість, виражає свою любов та вірність королю.)

Переклад В. Барки:

Чи цьому обличчю було проти вітрів ставати напасних, терпіти гіркотний і страшно-стрільний грім? Під найжахливішим метким ударом шпаркої в зломах блискавки? [5]

Оригінальний образ «*dread-bolted thunder*» є частиною сюжетної лінії п'єси: перед тим як опинитися у володіннях молодшої дочки, король Лір пройшов через страшні муки образ, приниження та вигнання від дочок. Йому довелося переховуватися серед дикого лісу на самоті у розпал страшних блискавиць та лютої ночі. Цей образ символізує роз'яреність природи, яка постійно стояла поруч із Ліром у його муках.

У перекладі важливо відтворити те природне страхіття, що оточило Ліра та його королівство у часи ненависті дочок.

В. Барка неологізує переклад задля досягнення незвичності, очуднення, щоб таким чином зробити наголос саме на цьому

сюжетотвірному образі. Він калькує лексико-семантичну та морфолого-синтаксичну структуру авторського неологізму «*dread-bolted*»: *dread* – *страшний, величезний, жахливий*, *bolted* (дієприкметник минулого часу) – *той, хто вдаряє, стріляє*. У перекладі зберігається як лексична, так і семантична структура словосполучення: *страшно-стрільний*, де дієприкметник «*стрільний*» вдало відповідає формі вихідного дієприкметника. Отже, перекладач створює неологізм у мовленні перекладу, відтворюючи стилістичну особливість мовлення оригіналу.

П. Куліш відтворює образ оригіналу художніми засобами цільової мови, при цьому зберігає один із компонентів оригінального неологізму «*dread*» та дещо переосмислює у перекладі оригінальний образ:

Против буйних вітрів, рикання грому і блискавиць страшного хрестування та виставляти се обличчя [7].

З іншого боку, П. Куліш зробив акцент на іншому образі оригіналу: «*cross-lightning*». Перекладач уподібнює семантичну структуру перекладу до оригіналу, модифікуючи семантику існуючої лексеми української мови: *блискавиць страшного хрестування*. Лексема «*хрестування*» є віддієслівним іменником, що походить від дієслова «*хрестуватися*» та має значення 1) примиритися після великих свят, 2) три рази поцілуватися задля примирення після великих свят. Ця лексема зазначена як рідковживана та застаріла в українській мові. П. Куліш використав подібну семантику цільової мови для відтворення оригінального образу: *хрестування блискавиць* викликає асоціацію із невгамовним вируванням єдиної страшною сили, що керує природою. Провідним прийомом перекладів П. Куліша є архаїзація мовлення перекладу задля оновлення семантичних валентностей цільової мови.

Б. Пастернак також активізує потенціал цільової мови для відтворення неологічного образу, контекстуально розгортаючи його додатковими лексичними вкрапленнями, що доповнюють оригінальну конотацію:

Подвергнуть бешенству степного ветра! Его поставитъ под раскаты грома! Среди ужасных, гибельных ударов И блеска молний... [9]

Так само Т. Щепкіна-Куперник: *Бороться с беспощадным ураганом Внимать раскатам смертоносным грома В сверканье страшно змеевидных молний?* [8]

У наступному прикладі створюється перекладацький неологізм, що має функцію відтворення асоціативно-образного навантаження оригіналу в перекладі:

And, from the extreme setup war doff thy head To the descent and dust below thyfoot, A most toad-spotted traitor. Say thou 'No,' [11]

(Едгар вмовляє люд, що Едмунд – зрадник, емоційно-образливо принижуючи його.)

Переклад В. Барки:

Від маківки твоєї голови – Вниз і до праху під стопою, Найбільше жабоплямний зрадник. Вимов: «Ні» [5]

Toad-spotted– Шекспірівський неологізм, який тепер уживається у значенні «заплямований чутками, провинами, (здебільшого говориться про політика, який дискредитував себе)» [12]. У тексті оригіналу цей неологізм має функцію стилістично-маркованого означення, що виражає вкрай зневажливе ставлення Едгара до Едмунда. В. Барка переклав неологізм неологізмом, створюючи у мовленні перекладу також стилістично-маркований образ.

Перекладач калькує лексико-граматичну структуру оригінального неологізму. Так, складений прикметник *toad-spotted* складається з іменника та дієприкметника минулого часу (РІІ) у функції опірного слова до атрибута «*toad*». «*Жабоплямний*» – складний прикметник, складається із двох коренів («*жаб*» та «*плям*») та суфікса «*н*» та закінчення «*ий*». Отже, у цьому перекладі уподібнюється лексико-семантична будова метафори та відтворюється її образність у перекладі завдяки неологізації: «*жабоплямний*».

П. Куліш відтворює оригінальний образ, натомість експлікує контекстуальним синтаксичним та семантичним розгортанням оригінальну морфолого-синтаксичну структуру:

Що ти від тімя та аж до подошов, до порохів у тебе під ногами зогиджений як жаба гряззю, зрадник [7].

Б. Пастернак експлікує оригінальний образ у перекладі за допомогою логічного розгортання: *И от макушки до подошвы ног Изменник ты, весь в пятнах, словно жаба [10].*

У наступному прикладі перекладач відтворює оригінальний образ, закладений в авторському неологізмі, при цьому зберігаючи його семантичну та синтактико-морфологічну структуру:

A sovereign shame so elbows him: his own unkindness, That stripp'd her from his benediction, turn'd her To foreign casualties, gave her dear rights To his dog-hearted daughters, these things sting His mind so venomously, that burning shame Detains him from Cordelia [11].

(Кент, знаючи, що дочки планують зрадити короля Ліра, виражає свою лють.)

Переклад В. Барки:

Владарний сором так штовхає в лікоть: за недобрість, Що відібрав благословення в доні, відвернув її – В нагоди чужоземні, й спадки милі здав від неї Собакосердним дочкам: речі ці вжасляють Свідомість так отруйно, що горючий сором сторонить від Корделії [5].

Репліка Кента насичена емоційно-маркованими епітетами. Один із них – опис дочок Ліра: «*dog-hearted daughters*», який має потужне конотативне навантаження: порівнювати людину з собакою у часи В. Шекспіра було проявом крайньої зневаги (з OED, 2010). З іншого боку, цільова культура не має подібного асоціативу, натомість когнітивний контекст твору профілює необхідне образне значення оригінального неологізму: Кент вірно служить Ліру, хоча не може нічого вдіяти із переконаннями короля про підступність Корделії та вірність інших дочок, які насправді є зрадницями. Кент у люті обзиває дочок «*dog-hearted*», маючи на увазі їх низьке ество. У перекладі важливо відтворити

«розлютованість» Кента та показати художній образ, з яким порівняно дочок Короля.

Це словосполучення має таку структуру: складний прикметник-епітет у функції атрибута до іменника «дочки». *Dog-hearted* емоційно маркований епітет-неологізм.

В. Барка відтворив лексико-семантичну структуру даного епітету в мовленні перекладу: «*собакосердний*», таким чином створивши перекладацький неологізм, конотацію якого профільовано когнітивним контекстом твору: за сюжетом відповідної дії Кент намагається знайти правду у дочок та врятувати короля. До того ж, скупчення приголосних (суфікс «*n*» разом із коренем «*серд*») огрублюють неологізм, роблячи його влучним у цьому контексті перекладу.

П. Куліш використав аналогічний прийом перекладу:

Пустив убогу між чужії люде, її права оддав собакосердим
[7].

М. Рильський переклав епітет-неологізм атрибутивним словосполученням у складі складнопідрядного речення: ... *недобрим дочкам, які собачі серця в грудях мають...* [6]. Необхідно підкреслити, що така контекстуальна експлікація дещо зм'якшує оригінальний образ, оскільки у ній втрачається безпосередній об'єкт порівняння «*дочки*». У перекладі М. Рильського порівняння розпорошене між лексемами «*серце*» та «*груді*», таким чином змінюється синтаксична реляція: в оригіналі дочка «*doghearted*», а у перекладі М. Рильського: дочка – *недобрі*, що *серця в собачих грудях мають*. До того ж, як уже було зазначено, цільовий асоціатив із образами «*собачих сердець*» відмінний від даного вихідного образу.

Тому нам видається, що створення огрубленого неологізму за семантичною та морфологічною моделлю ВТ є доцільним у цьому випадку.

У наступному прикладі відтворюється як оригінальний неологізм, так і метафоричний вираз оригіналу в перекладі:

Milk-liver'd man! That bear'st a cheek for blows, a head for wrongs; Who hast not in thy brows an eye discerning Thine honour from

thy suffering; that not know'st Fools do those villains pity who are punish'd Ere they hav'd one their mischief [11].

(Олбені наполягає на тому, що французька напасть – це результат дій розбрату у королівській сім'ї. Гонерілья засліплена владою і не вить Олбені.)

Кислпечінковий страхун, щоку несеш на ляпасах, а голову для злудів. Не маєш під бровою ока – розрізняти між честю і між вразою твоєю, і не знаєш: Дурні лихих жаліють, скарано котрих Раніш не зроблять зло [5].

Шекспірові твори насичені власно-авторськими неологізмами-метафорами, деякі з яких із плином часу увійшли у вжиток. Метафори-неологізми є однією із найяскравіших рис стилю Шекспіра, особливостями його мови та художності його творів.

Отже, метафора-неологізм «*milk-livered man*» означає «боягуз, ляклива людина [12]». Ця метафора належить до шекспірівських неологізмів. Так само, як «*white-livered man*» (Henry V, 3.2.30) та «*lily-livered man*» (Macbeth, 5.3.15). Всі ці метафори мають схожу семантику в англійській мові, а отже і відповідник у цих метафор єдиний: *боягуз, малодушний, лякливий* і т.д. Для того щоб передати у перекладі особливості метафорики мовлення Шекспіра, щоб продемонструвати багатство його стилістичних засобів, красу мови, перекладачеві доводиться йти тим самим шляхом, що й автор, а саме – створювати метафори-неологізми, які були б структурно-семантично подібними до оригінальних.

Так, В. Барка пішов цим шляхом: метафоричне словосполучення *milk-livered man*, що складається із складного прикметника-епітета *milk-livered* у функції атрибута до іменника «*man*», він переклав метафорою-неологізмом, калькуючи морфолого-синтаксичну будову оригінальної метафори: «*кислпечінковий*». З іншого боку, повне калькування словосполучення призвело б до затьмарення семантики і до непорозуміння з боку читача: *молочно-печінкова людина*. В. Барка експлікував словосполучення, уточнивши опірне слово «*man*»,

контекстуальним відповідником «страхун» пояснюючи читачеві контекстуальну семантику іменника «тап». «Кисло-печінковий страхун» є, на нашу думку влучним відповідником даній метафорі. Так створюється перекладацький неологізм, що увиразнює метафоричність мовлення оригіналу та відтворює його образність.

П. Куліш відтворив як морфолого-синтаксичну, так і лексико-семантичну будову оригінального неологізму: *молошиносердний боягузе!* [7]

М. Рильський переклав дане метафоричне словосполучення одним іменником-відповідником: «*Боягузе!*» [6].

Наступний вираз є також стилістично-забарвленим: «*bear'sta cheek for blows*». У перекладі цієї метафори відбувається уподібнення лексико-семантичної будови та об'єкта метафори у мовленні перекладу: «*несеш щоку на ляпаси*». Перекладач відтворив дуже точно контекстуальне значення метафори: у часи, коли всі очікували війни із французами, важливо було мати при собі зброю повсякчас. Гонерілья питає в Олбені, де його зброя, і говорить, що у нього тільки щоки та голова, і ті він несе на побиття та ляпаси. «Нести» вживається в оригіналі у значенні «*мати при собі, мати чим протистояти загрозі*». В Олбені нічого не було, крім «щік та голови», які він нестиме на боротьбу із французами на побиття та ляпаси.

М. Рильський інтерпретував оригінальну метафору: «*Ганьби лиш варта голова твоя. Твоя щока удару так і просить*».

Отже, переклади трагедії «Король Лір» різними перекладачами виконувалися у різних стратегіях. Видатний поет-перекладач М. Рильський здійснив переклад цієї п'єси у неокласичному руслі, демонструючи потенціал української художньої мови, її скарб та надбання, не виходячи за рамки мовно-культурного простору мови перекладу. П. Куліш перекладав п'єси В. Шекспіра, зберігаючи особливості мовлення оригіналу та художньо-образний потенціал вихідного тексту. Переклад В. Барки розкриває потенціал цільової мови до оновлення та збагачення через переклад. Барчин переклад завдяки втраті милозвучності та

конвенційності мовлення оновлює художній, образний та асоціативний потенціал мови перекладу. Через *мовний експеримент* В. Барка максимально наближує текст перекладу до тексту оригіналу, користуючись ресурсами обох мов у продукуванні перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаспаров М. Брюсов и буквализм (По неизданным материалам к переводу «Энеиды») // Мастерство перевода. – М.: Сов. пис. – 1971. – Сб. VIII. – С. 88 – 128.
2. Коломієць Л.В. Перекладознавчі семінари. Актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу / Лада Володимирівна Коломієць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – 528 с.
3. Коломієць Л.В. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця XIX - початку XXI ст. / Лада Володимирівна Коломієць: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.16 – 2006.
4. Коломієць Л. В. Мовно-стильові виміри творчого методу перекладача: на матеріалі українських перекладів Шекспірових сонетів / Лада Володимирівна Коломієць // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ: Логос. – 2000. – С. 192 – 202.
5. Шекспір В. Король Лір / Вільям Шекспір [переклад В. Барки]. – Нью-Йорк: На Горі, 1969 – 360 с.
6. Шекспір В. Король Лір [переклад М. Рильського] – 15.11.2010. – Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts/shakespeare__king_lear__ua.htm
7. Шекспір У. Король Лір (переклад П. Куліша) / Уїлліам Шекспір. – Wien – Львів: Українсько-Руська видавнича спілка, 1902. – 154 с.
8. Шекспир У. Король Лир (перевод Т. Щелкиной-Куперник) / Уильям Шекспир. – СПб.: Лениздат, 1993. – 118 с.
9. Шекспир У. Король Лир (перевод О. Сороки) / Уильям Шекспир. – М.: Известия, 1990. – 114 с.
10. Шекспир У. Король Лир (перевод Б. Пастернака) / Уильям Шекспир. – М.: Искусство, 1959. – 142 с.
11. W. Shakespeare King Lear. Entire play – 15.11.2010. – Режим доступу: <http://shakespeare.mit.edu/lear/full.html>
12. Longman Dictionary of Contemporary English. – Edinburgh: Longman, 2003. – 1948 p.
13. W. Shakespeare. Re Lear / William Shakespeare [traduzione: Gofreddo Rapponi]. – Milano: Editiorio Progetto, 2000. – 320 p.
14. L.K.B. Henderson A Dictionary of English idioms / L.K.B. Henderson. – London: J. Blackwood, 1947. – 560p.

СКРОБОТ А. І.

Київський національний лінгвістичний університет

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІСПАНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Стаття присвячена дослідженню фразеологічних одиниць іспанської та української мов в лінгвокультурологічному аспекті. Розкрито шляхи та засоби концептуалізації й лінгвокультурної інтерпретації навколишнього світу іспанською та українською спільнотами.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, компонент-аніمالізм, національно-культурна специфіка, лінгвокультурологічний аспект.

Статья посвящена исследованию фразеологических единиц испанского и украинского языков в лингвокультурологическом аспекте. Раскрыты пути и средства концептуализации и лингвокультурной интерпретации окружающего мира испанским и украинским сообществами.

Ключевые слова: фразеологическая единица, компонент-анимализм, национально-культурная специфика, лингвокультурологический аспект.

The article deals with the phraseological units with animalistic component in the linguistic and cultural aspect. The specific ways and means of conceptualization as well as of linguistic and cultural interpretation of the extralingual reality by Spanish and Ukrainian communities have been revealed.

Key words: phraseological unit, animalistic component, national cultural specificity, linguistic and cultural aspect.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із пріоритетних напрямків сучасної лінгвістики є дослідження мовних одиниць, які відображають взаємозв'язок та взаємопроникнення мови і культури. У свідомості людей, які розмовляють різними мовами, виникають різні картини світу, які містять інтелектуальні, прагматичні та емоційні оцінки й характеристики. При цьому людина сприймає та інтерпретує навколишній світ відповідно до мовних норм того соціуму, до якого вона належить. Духовно-культурні пріоритети соціуму знаходять безпосереднє відображення в лексичній системі мови, у якій

іманентно закладені відмінності у відображенні мовної картини світу. [1] Фразеологія як української, так й іспанської мов завжди представляла науковий інтерес і привертала увагу дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження етнокультурної специфіки бачення світу, яке відображається у мовній свідомості представників різних мовних соціумів, зробили такі вітчизняні лінгвісти, як І. О. Голубовська, М. П. Кочерган, О. О. Селіванова, О. О. Тараненко, а також зарубіжні дослідники: А. Вежбицька, В. Г. Гак, Ю. М. Караулов, В. Г. Костомаров, J.M. Iribarren, A.Zuluaga та інші.

Актуальність теми визначається необхідністю дослідження національно-мовної своєрідності фразеологізмів у межах антропоцентричної наукової парадигми із погляду відображення досвіду народу, своєрідності його світобачення, специфічних засобів актуалізації концептуальної картини світу.

Мета статті - порівняльне дослідження фразеологічних одиниць іспанської та української мов з метою виявлення онтологічного і культурного компонентів в мовах.

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці іспанської та української мов.

Предмет вивчення - фразеологічні одиниці іспанської та української мов з позиції лінгвокультурологічного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологізми семантично прозорі для тих, хто користується ними, і зазвичай відображають певну реалію місцевості. Можна сказати, що фразеологізми є більш вмотивованими і прямо пов'язаними з культурними та ідеологічними явищами, ніж звичайні слова.

Фразеологічні єдності можуть бездоганно поєднуватись у лексичній структурі. Для вираження багатьох понять і цінностей у мові не існує простих слів, а лише ідіоматичні вирази (наприклад, "echar de menos" в іспанській мові, "прикусити язика" в українській). Багато фразеологізмів займають місце у лексичній парадигмі пліч-о-пліч з іншими монолексичними лексемами.[3, с. 35]

Фразеологічні знаки зазвичай прозорі, вмотивовані, стилістично забарвлені. З часом фразеологізм може втратити свою вмотивованість,

так як забувається метафоричний зв'язок, тобто втрачається оригінальне значення, від якого бере початок метафора. Так, наприклад, слово "embolado" багатьма іспанцями сприймається як "нецікава, невдячна справа, яку хтось змушений робити", в них це поняття уже не асоціюється з "togo embolado" - биком, на роги якого під час кориди вдягалися дерев'яні кулі, що зменшувало небезпеку, хоча разом з тим ефектність і драматизм бою та блиск тореадора.

В українській мові подібні фразеологічні звороти слугують для вираження колориту епохи, психології персонажів, їхньої ідеології та середовища, в якому вони знаходяться. Наприклад: *"Це вірно робите, що збираєтесь в степи. Там і землі більше, і після голоду стільки хрещеного люду вимерло, що хату, а не цей льох за безцінь придбаєте."* (М.Стельмах); *"Гузир: З миру по нитці - голому сорочка."* (І.Карпенко-Карий); *"Землі господаря, а не харпака потрібно"* (М.Стельмах); *"Казав пан, кожух дам", "Поки багатий схудне, то бідний з голоду спухне", "Куди громада йде, туди й наша дорога", "Чорнобильська блискавка".*

Фразеологізми прямо пов'язані з культурою, ідеями та формою життя суспільства, мають культурно-лінгвістичний статус. Дуже часто фразеологізми є новими метафорами, які мовці утворюють спонтанно, базуючись на добре їм відомих культурних джерелах. Таким чином, для того щоб розуміти фразеологізми певної мови, необхідно пізнати культурний універсум мовців та їх бачення світу через метафоричні відповідності. Під метафоричними відповідностями розуміють ті вільності, які можуть собі дозволити мовці, наприклад, такі схожі метонімії як *"Мистецтво вимагає жертв. Наука вимагає жертв. Кохання вимагає жертв. Приватизація вимагає жертв. І дідько його знає, хто тільки не вимагає жертв! Якщо істина в вині, то чому вона говорить вустами ДИТИНИ?"*. Іншими словами, зрозуміти нові метафори мовці можуть завдяки сукупності уже відомих їм метафор. Ця компетенція повинна вивчатися також з лінгвопрагматичної точки зору, що визначає рамки терпимості слухачів щодо лінгвістичних інновацій.

В іспанській та українській мовах онтологічне та культурне зміщуються з різним ступенем та з різними відтінками. Ілюстрацією цього може слугувати вивчення деяких поняттєвих структур, таких як,

наприклад, основні напрямки руху (вгору, вниз, вперед, назад) та назви частин тіла. Основною ідеєю тут є те, що поняття онтологічна структура зазнає змін, підсилюється та дає початок культурним поняттям структур. Існує ціла сукупність фразеологізмів, пов'язаних з частинами людського тіла, що відображують оточуючу дійсність, наприклад, ісп. „*vivir a cuerpo de rey*”; „*ni una miga*”; „*poner a alguien como chupe de domine*”; укр. „*пліч-о-пліч*”; „*накивати п'ятами*”; „*на руках носити*”; „*сім баб. сім рад, а дитя без носа*” тощо. Людське тіло виступає своєрідним мірилом, за допомогою якого людина оцінює усе навколо себе. Однією з найголовніших складових людського тіла є голова разом з такими її елементами як очі, ніс та вуха. У багатьох культурах розвинулися органістичні метафори, при чому провідна роль належить саме метафорам, пов'язаним з головою: ісп. „*meter en la cabeza*”; „*cargar la culpa en la cabeza ajena*”; „*tener en punta de la lengua*”; „*ясна голова*”; „*хліб всьому голова*”; „*замилювати очі*”; „*утерти носа*”. Також значна кількість фразеологізмів бере за основу руки та ноги: ісп. „*cáersele el alma a los pies*”; „*poner pies en polvorosa*”; „*без задніх ніг*”; „*золоті руки*”.

Порівнюючи іспанські та українські фразеологічні звороти, пов'язані з назвами частин та елементів людського тіла (голова, рот, очі, руки, пальці, серце, кров, нерви тощо), бачимо як спільні так і відмінні риси в утворенні метафоричних зв'язків у цих двох мовах. Порівняймо, наприклад, такі іспанські звороти: „*la sangre fría*”; „*bulirle a uno la sangre*”; „*correr la sangre*”; „*chuparle a uno la sangre*”; „*sangre azul*”; „*helársese la sangre en las venas*”; „*llevar algo en la sangre*”; „*no tener sangre en las venas*”; „*tener sangre de horchata*”, „*sudar sangre*” та українські: „*кривавий піт*”, „*до останньої краплі крові*”, „*голуба кров*”, „*умитися кров'ю*”, „*кров з молоком*”, „*кров не водиця*”. Кров у цих двох мовах асоціюється зі смертю, характером, силою, здоров'ям, грошима та багатством. В українській мові також асоціюється з тяжкою працею. Поруч з частинами тіла та елементарними рухами існує ще одна група реалій, що знаходять своє відображення у мовах всіх народів: тварини, предмети оточуючого середовища та атмосферні явища.

Мислення народу - це найважливіше джерело творення фразеологізмів, і об'єктивна реальність оцінюється по-різному в залежності від свідомості та культури народу. Є надзвичайно багато предметів, і в першу чергу тварин, що знаходять своє відображення у фразеології. [4, с. 20]

Наприклад, говорячи про хитру людину нам одразу приходиться в голову символ хитрості: „*хитрий як лисиця*”, „*ricaro como un zorro*”. Іншим прикладом може слугувати фразеологізм „*вільний як птах*”, „*libre como un pájaro*”. Для українців і для іспанців птах є символом свободи, бо може літати там, де хоче.

В іспанській мові є велика кількість назв тварин, які використовуються для підкреслення тих чи інших людських рис, що не співпадають з українськими. Наприклад, для іспанців павук - це хитра й спритна людина, а для українців - жадібна, зажерлива. Білка в іспанській мові - рухлива бешкетниця і пустунка, а в українській мові не має метафоричного значення. Іспанці називають клопом набридливу і неприємну людину, а українці - дітей. Півень в іспанській мові - це головна особа на підприємстві, а в українській - марнославна людина. Іспанці називають козою божевільну людину, а в українців ця тварина викликає зовсім іншу асоціацію: для українців коза прутка. Черв'як в іспанській мові - погана людина, в українській - нікчема.

Говорячи про фразеологічні єдності, до складу яких входить анімалістичний компонент, можна знайти найрізноманітніші вирази, що характеризують людину. [5, с. 16]

Метафора відіграє основну роль у концептуалізації дійсності, тобто в організації, узагальненні людського досвіду, сприйнятті світу. У метафорі наявні ознаки, які заковані в системі культурних знань, вірувань і цінностей народу. Це такий спосіб мислення про світ, який використовує знання, здобуті раніше, для осягнення нових. [2, с. 845]

Номени тварин, включені у процес вторинного семіозису за допомогою метафоризації, створюють своєрідні фрагменти мовної картини світу народу. Так, кінь в іспанських пареміях зображується як людина вища за соціальним статусом, наприклад: *Más corre un caballo viejo que un burro nuevo* (досл.: *Краще біжить старий кінь, ніж молодий віслук*). Популярна в Іспанії паремія *El perro del hortelano, que ni come (las*

berzas) ni (las) deja comer al amo (досл.: Собака садівника не їсть (капусту) і не дає їсти своєму хазяїну). Своїм метафоричним значенням ця паремія зобов'язана байці Езопа про собаку, який охороняв непотрібне йому сіно і не давав їсти коню.

Результатом процесу асоціативного зіставлення об'єктів для подальшого пізнання їхніх сутностей на мовному рівні стали фразеологізми з анімалістичним компонентом як образні засоби стійкого закріплення набутих знань і досвіду іспанського народу. Курка у носіїв іспанської мови насамперед асоціюється з яйцями та м'ясом, які вона дає людині: *Gallina que no pone huevos, al puchero* (досл.: Курку, що несе яєць, - в горщик). Тварини, не поширені на Іберійському півострові (ведмідь, мавпа, слон) не викликають у іспанців великої кількості асоціацій і з цієї причини фігурують у незначній кількості фразеологізмів з анімалістичним компонентом. Найбільшу групу утворюють фразеологізми, у яких варіюються найменування тварини, що свідчить про виникнення різних асоціацій при сприйнятті одного явища. *Sardina (la presa) que lleva el gato, no vuelve jamás al plato* (досл.: Сардинка (здобич), яку вкрав кіт, ніколи не повернеться на тарілку).

Диференційною ознакою поняттєвої категорії «анімалізм» слід вважати символічність. Символ є одним із традиційних способів позначення концепту. В його основі лежить образ - цілісне наочне уявлення про реальний предмет, явище, властивості, відносини. Анімалізм *HORMIGA* (мураха) символізує хазяйновитість та працелюбність: *Más hace una hormiga andando que un buey echado* (досл.: Мураха, яка біжить, робить більше, ніж ледачий віл). Анімалізм *PALOMA* (голуб) є уособленням чистоти і невинності на противагу чорному ворону (*CUERVO, CORNEJA*), який асоціюється зі злом: *Cuando una paloma empieza a juntarse con un cuervo, las plumas permanecen blancas, pero el corazón se torna negro* (досл.: Коли голубка зв'язується з вороном, її крила залишаються білими, але серце стає чорним). Анімалізм *OVEJA* (вівця) виступає символом достатку і добробуту, а власник овець викликає загальну повагу: *Desde que guardo ovejas mías, todos me dan los buenos días, cuando ajenas las guardaba, ni buenos días, ni buenas tardes me daban* (досл.: З того часу, як я пасу своїх овець, всі мені бажають доброго дня, а коли пас чужих, не бажали ні

доброго дня, ні доброї ночі). TORTUGA (черепаха) асоціюється з повільною ходюю: *Lenta va la tortuga y algún día llegará* (досл.: *Повільно йде черепаха, але колись вона прийде*).

Виникаючи на протязі всієї історії людства, фразеологізми кожної мови відображають культурно-національний контекст, яким наповнюються експресивні утворення, порівняння тощо. Усталені вирази стали невід'ємною частиною мовлення людини. Вони охоплюють широку тематику, презентують особливості культури, звичаїв, традицій та досвіду, набутого народом на різних етапах його існування.

Висновки. В іспанській та українській мовах можна виокремити такі типи фразеологічних одиниць:

1. Еквівалентні фразеологізми, у яких співпадають лексичний компонент і структурна організація;
2. Фразеологічні одиниці, які співпадають за компонентами при відсутності семантичної відповідності;
3. Еквівалентні фразеологічні вислови за семантичним наповненням, які мають структурні розбіжності, зумовлені відмінними культурними та духовними традиціями іспанського та українського народів.

Подальше дослідження фразеологізмів іспанської та української мов може бути спрямоване на спеціальне вивчення їхньої ритмічної організації як стилістичного засобу художньої виразності з метою виявлення фразеологічних універсалій та розбіжностей іспанської та української мов на супрасегментному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Мишкур В.Г.* Лінгвокогнітивна природа іспанських паремій з анімалістичним компонентом : дис. канд.філол. наук. – Київ, 2013 – 249 с.
2. *Mayor Juan* Entre la duda y la esperanza (Una exploración del universo metafórico de Antonio Machado). – Alicante : Universidad de Alicante, 2003. – P. 839-847.
3. *Martínez Marín J.* Estudios de Fraseología española. – Málaga, Ed. Librería Agora, 1996. – 35 p.
4. *Ruiz Curillo* Aspectos de Fraseología española. – Ed. Universidad de Valencia. Dto de Filología española, 1997. – 20 p.
5. *Suárez Cuadros S.J.* Estudio comparativo de los fraseologismos con un componente animal en los idiomas español y ucraniano. – Kyiv, 2001. – 16 p.

СЛАБА О.В.

Київський національний лінгвістичний університет

ВПЛИВ ЗАПОЗИЧЕНЬ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНУ СИСТЕМУ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті досліджується вплив запозичень англо-американського походження на лексико-семантичну систему сучасної німецької мови, звертається увага на ставлення представників німецького суспільства до процесу проникнення запозичень англо-американського походження у сучасну німецьку мову.

Ключові слова: запозичення англо-американського походження, лексико-семантична система, денгліш.

В статье исследуется влияние заимствований англо-американского происхождения на лексико-семантическую систему современного немецкого языка, обращается внимание на отношение представителей немецкого общества к процессу проникновения заимствований англо-американского происхождения в современный немецкий язык.

Ключевые слова: заимствования англо-американского происхождения, лексико-семантическая система, дэнглиш.

The article is dedicated to issue of the influence of the Anglo-American borrowings on German lexical semantic system, paying attention to the attitude of German society to the process of Anglo-Americans penetration into the modern German language.

Key words: Anglo-American borrowing, lexical semantic system, Denglish.

Актуальність. Вплив науково-технічної революції на розвиток європейських мов сприяв інтенсифікації мовних контактів між країнами Європи, а також появи великої кількості нових лексичних одиниць для позначення нових понять. Уже із середини ХХ ст. збільшується проникнення лексичних запозичень з англійської мови (її американського варіанта) в німецьку. Це пояснюється дією позамовних чинників, головною з яких є визнання англійської мови (її американського варіанта) як мови

міжнародного спілкування [1:182]. Запозичення виступають як засіб заповнення тих лакун, які виникають у зв'язку з розширенням концептуального простору моделі світу, яка в свою чергу є результатом наукового та технічного прогресу сучасної цивілізації.

Метою роботи є дослідження впливу запозичень англо-американського походження на лексико-семантичні процеси сучасної німецької мови, а також з'ясування причин їх проникнення у сучасну німецьку мову та ставлення представників німецького суспільства до цього інтенсивного процесу.

Об'єктом дослідження є лексико-семантична система сучасної німецької мови.

Предметом вивчення є вплив запозичень англо-американського походження на лексико-семантичну систему сучасної німецької мови з урахуванням лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, які зумовили кількісні та якісні зміни в лексиці сучасної німецької мови.

Матеріалом дослідження слугують запозичення англо-американського походження у сучасній німецькій мові.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому визначено вплив запозичень англо-американського походження на подальший розвиток сучасної німецької лексики на лексичному та семантичному рівнях.

Сучасні мовознавці-германісти вважають англо-американізацію німецької мови однією із найпотужніших тенденцій її розвитку протягом останніх десятиріч [2; 10]. Серед причин перенасичення німецької мови запозиченнями з англійської мови (її американського варіанту) лінгвісти називають і кризу самоідентифікації німців після Другої світової війни, і інтернаціоналізацію економіки, і моду на ті чи інші явища культури та стилю життя [3:42].

Соціолінгвістичні дослідження вжитку англоамериканізмів показують, що хоча й існує певна вікова, професійна та гендерна залежність звернень до англомовних вкраплень [2:82], однак, англо-американські запозичення наявні на сьогодні в мовленні широких верств населення Німеччини, а, отже, англо-

американізація німецької мови є явищем загальносуспільного значення.

Питання, якою мовою говорить сучасна Німеччина, хвилює не тільки сучасних лінгвістів, цінителів мови Гете і Шиллера, але мільйони німецьких громадян. Зараз у будь-якому німецькому місті можна зустріти такі англійські слова, як: *Coffee-to-go*, *Notebooks*. Англо-американські запозичення витісняють із німецького побуту істинно німецькі слова. Наприклад: *So werden heutzutage Vorbestellungen gescancelt, Probleme gemanagt, Situationen gehandelt und Preise gescannt* [3:64].

Замість *Überschriften* вживається *Headlines*, *das Date* замінює *die Verabredung*, *und die Sitzung* стає *das Meeting*, на якому замість *Entwürfen* видаються *Hand-outs*.

У більшості німецьких міст рекламні написи й афіші складаються практично з англійських слів. У великих німецьких компаніях знання англійської мови є обов'язковими, а використання – практично звичайним явищем.

У кількісному вираженні тенденція до змішування германських мов залишається прогнозовано високою серед користувачів нових електронних ЗМІ. Навіть введення в експлуатацію та експлуатація ноутбука або програвача компакт-дисків вимагає володіння щонайменше частини відповідного англійського технічного словника.

Більш проблематичним стає ситуація, коли стійкі словосполучення використовуються як кальки компонента за компонентом з англійської на німецьку: замість *Es ergibt keinen Sinn* формулюється речення *Es macht keinen Sinn* (engl. *It makes no sense*); або замість *Ich wünsche Ihnen einen schönen Tag* – *Haben Sie einen schönen Tag* (engl. *Have a nice day!*) [4:22].

Також помилкою є спроба передачі конструкцій англійської мови, які не узгоджуються з граматикою німецької мови. Наприклад, речення *Wir rufen Sie zurück* (engl. *We call you back*) суперечить законам німецького синтаксису (нім. *Wir rufen Sie wieder an*) [4:24].

Ще однією особливою групою англомовних вкраплень в німецькомовних текстах є так звані псевдоангліцизми [5:86], тобто слова, побудовані з англомовних компонентів, які, однак, не функціонують в англійській мові взагалі або ж функціонують з іншими значеннями. Так, *das Handy* у значенні “мобільний телефон” вживається тільки у німецькомовному просторі, англійською мовою це слово прикметник зі значеннями “практичний, вмілий” [5:88].

У більшості запозичень з англомовного світу складають іменники; дієслова і прикметники становлять значно меншу частку.

Численні запозичення англо-американського походження використовуються протягом короткого періоду часу. Менш відомо, що після 1945 деякі германізми були запозичені в англійську мову (*Kindergarten, Sauerkraut, Waldsterben und Realpolitik*), а також складні слова, такі як *Hamburger* та *Applestrudel*. Їх частка в лексиці англійської мови не суттєва.

Якісні та кількісні зміни щодо запозичених з англійської мови лексичних одиниць, їх значне збільшення в словниковому складі німецької мови, зумовлені як мовними, так і позамовними чинниками [1:184].

Серед мовних (лінгвістичних) чинників можна назвати такі чинники:

1) розширення можливостей більш точного відображення об’єктивної реальності, її вербалізації,

2) прагнення до подолання номінативної недостатності та до уніфікації мовних засобів (тенденція до економії мовних засобів),

3) прагнення носіїв мови поповнити, поглибити та розширити уявлення про предмет або явище, деталізувати поняття, ознаки завдяки розмежуванню смислових та функціональних відтінків тощо.

Окрім зазначених лінгвістичних чинників тут діють і позамовні (екстралінгвістичні) чинники, зокрема:

1) авторитетність мови-джерела, що призводить до запозичення багатьма мовами і появі інтернаціоналізмів;

2) стосунки німецького народу з англійським та іншими народами світу;

3) підвищення інтересу до вивчення тієї чи іншої мови.

Окрім того англійська мова набула міжнародного значення через використання її в економіці. Вона є однією з робочих мов Організації Об'єднаних Націй. На сьогодні англійська мова поширена в багатьох країнах. Близько 100 мільйонам осіб, для яких німецька є рідною або офіційною мовою, протистоїть приблизно в сім разів більше тих, для яких англійська – рідна мова та хто володіє англійською як першою або другою іноземною мовою [2:24].

Для розумного використання запозичень англо-американського походження варто спочатку застосувати визначальні критерії такі як точність, варіативність і лаконічність. Використання запозичень англо-американського походження завжди доречно, коли у німецькій мові відсутній еквівалент. У багатьох з цих випадків просте запозичення позбавить від семантично неточного перекладу або складного детального змісту.

Так, запозичене під час зростаючої важливості охорони навколишнього середовища *Recycling* не збігається за значенням у повній мірі з німецькими лексичними одиницями *Wiederverwertung* або *Aufbereitung*, але означає “повторне використання або повернення в обіг відходів виробництва” [9:1172].

Також лексична одиниця *joggen* збагатила лексико-семантичну систему німецької мови, але дієслово позначає одну з форм бігу в повільному неквапливому темпі.

Часто словники не фіксують запозичення, хоча вони досить широко вживаються у повсякденному житті. Лінгвісти зазначають, що у цьому випадку мова йде про співвідношення між мовою та мовленням, між мовною системою та слововживанням.

Частотність уживання слова пов'язана лише з певними обставинами, що спонукають його використовувати, або йдеться про так званий “денгліш”. “Denglisch” (Deutsch + Englisch) – сучасний німецько-англійський суржик, що непомітно і практично нестримно заповнює німецьку мову [6:32].

Численні запозичення англо-американського походження постійно потрапляють у німецьку мову. Цьому процесу сприяє спорідненість німецької та англійської мов. Слід відрізнити запозичення з англійської мови від денглішу. Денгліш, як правило, нелітературний варіант мови, від якого застерігають мовознавці [7:172].

Денгліш завойовує все новий німецькомовний простір. Про нього сперечаються, йому присвячують статті та наукові публікації [4; 6; 7]. Запозичення з англійської мови (її американського варіанта) представлені сьогодні практично у всіх сферах життєдіяльності людини, але перші місця в цьому списку займають сфери, пов'язані з комп'ютерною галуззю. При уважному розгляді проблеми виявляється, що на початку впровадження комп'ютерної галузі в німецьку дійсність, програмісти та перекладачі намагалися використовувати німецькі терміни. Під тиском лінгвістичних факторів *Rechner* перетворився на *Computer*, *Speicher* в *Memory*, а *Bildlaufleiste* в *Scrollbar*.

Деякі з німецьких лінгвістів переконані в тому, що поширення лінгвістичного гібрида під назвою “денгліш” не зупинити, німецька мова ризикує в ньому повністю розчинитися або просто зникнути [6:10; 7:171]. І це не перебільшення – населення Німеччини вже практично не говорить літературною німецькою.

Особливо гостро питання про збереження німецької мови як національної постало в кінці ХХ століття. У 1997 р. німецьким професором В. Кремером було засновано спілку “Німецька мова” [8]. Метою цього об'єднання було і є збереження самобутності німецької мови й захист її передусім від запозичень. Для досягнення цієї мети представниками об'єднання було розроблено спеціальну програму, спрямовану на максимальне зниження уживання в німецькій мові запозичень англо-американського походження, причому в усіх галузях життя німецького суспільства, починаючи з засобів масової інформації, а також у законодавчих, наукових текстах, мові реклами, закінчуючи повсякденним спілкуванням.

Але використання запозичень англо-американського походження в мові не уникнути. Передусім це лексичні одиниці, які стали вже інтернаціональними й належать у більшості випадків до економічного, суспільно-політичного, науково-технічного пластів лексики.

Процес запозичення лексичних одиниць з англійської мови відіграє неабияку роль у розвитку термінологічної лексики та її вдосконалення, адже бурхлива інтенсифікація процесів запозичення в сучасну епоху сприяє активному проникненню слів з різних сфер людської діяльності в вузькоспеціальні сфери.

Цей процес є багатоплановим і його результатом є не лише поповнення лексичного складу, але і певні зміни в структурі словникового фонду: в кількості та складі різних угруповань слів, їх мовних взаємозв'язків тощо. Він сприяє також варіантності лексичних одиниць і в значній мірі зумовлює її, що призводить до формування багатозначності, омонімічних, синонімічних та антонімічних відношень в лексико-семантичній системі німецької мови.

Наприклад, запозичена з англійської мови лексична одиниця *rad*, яка є скороченням від *radiation absorbed dose* – “поглинена доза випромінювання”, входить в омонімічні відношення з німецькою лексемою *Rad* зі значеннями: 1) колесо, 2) велосипед, 3) (*техн.*) (зубчасте) колесо, шестірня.

Лексична одиниця *Sponsor* була запозичена в німецьку мову відносно недавно і спочатку позначала людину або організацію, яка фінансово підтримує творчу діяльність артистів, музикантів, художників тощо [10:1385]. Потім об'єкт спонсорської діяльності став розумітися більш широко, тобто відбувається генералізація значення (*спонсор спортивних змагань, телевізійних програм, конференцій, видавництва книг* тощо), але компонент-інваріант “надавати фінансову підтримку” зберігся. Це дає право поставити цю лексему в один ряд з такими лексичними одиницями як: *Gönner – Förderer – Geldgeber – Mäzen – Promoter – Patron*, хоча в першій і останній лексемах цього синонімічного ряду цей компонент не представлений прозоро, тобто як частина тлумачення. Крім того,

лексична одиниця *Patron* є архаїзмом у вище зазначеному значенні. Тут можна говорити про синонімічні відношення, які можуть охоплювати в своїх синонімічних групах різні за характером лексеми: німецькі, запозичені, стилістично забарвлені, архаїчні, регіоналізми тощо.

Досить суттєвими та закономірними змінами в семантиці слів є процеси обмеження (звуження) значення – вживання слова тільки в одному з його багатьох значень; розширення значення (генералізація), тобто вживання слова, крім відомих його значень, ще в одному або в кількох, та зміна значення слова, тобто випадки, коли слово набуває нового значення і вживається тільки в цьому значенні [10:134].

Так, іменник *der Manager* був запозичений у 1794 році з англійської мови “to manage” зі значенням “управитель, наглядач на англійській біржі” [10:873]. З кінця ХІХ ст. це слово генералізувало своє значення і з’явився ще один лексико-семантичний варіант “технічний директор або керівник на англійських фабриках”. На початку ХХ ст. це значення розширюється: “керівник на німецьких підприємствах”. А після 1945 року цей іменник набуває ще одного значення: “адміністратор, представник спортсмена, співака і т. п.”

Результати аналізу мовного матеріалу засвідчили, що запозичені лексичні одиниці, входячи в лексико-семантичну систему німецької мови, зазнають “тиску” з боку цієї мовної системи.

При запозиченні лексичних одиниць з англійської мови були виявлені певні системні зміни на фонетичному, орфографічному та морфологічному рівнях при їх адаптації до лексико-семантичної системи німецької мови.

При фонетичній асиміляції данні запозичення можуть повністю зберігати свою вимову, зазнавати часткової субституції, вимовлятися за фонетичними законами німецької мови, мати подвійну вимову або належати до змішаного типу; з погляду орфографічної асиміляції нами були виявлені запозичення, які відповідають нормам німецької орфографії повністю або частково,

та такі, які залишаються орфографічно оформленими за нормами мови-продюцента.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Сімонок В. П.* Мовні контакти / В. П. Сімонок // Вісник Харківськ. держ. ун-ту. – Харків : Константа. – 1999. – № 430. – С. 182–188. 2. *Glahn R.* Der Einfluss des Englischen auf gesprochene deutsche Gegenwartssprache. Eine Analyse öffentlich gesprochenen Sprache am Beispiel von „Fernsehdeutsch“ / Richard Glahn. – 2. Auflage. – Frankfurt am Main : Peter Lang Verlag, 2002. – 215 S. 3. *Junker G. H.* Der Anglizismen-Index: Anglizismen – Gewinn oder Zumutung? / Gerhard H. Junker – [1. Auflage] – Paderborn : IFB Verlag, 2011. – 304 S. 4. *Schneider W.* Speak German! Warum Deutsch manchmal besser ist / Wolf Schneider. – Reinbek : Rowohlt, 2008. – 191 S. 5. *Білозерська Т. В.* Псевдоангліцизми у сучасній німецькій мові / Т. В. Білозерська // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки. – 2014. – Кн. 1. – С.85–89. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzfn_2014_1_19.pdf. 6. *Krämer W.* Modern Talking auf deutsch – ein populäres Lexikon / Walter Krämer. – München : Piper, 2000. – 261 S. 7. *Dieter H. H.* Denglisch großgeschrieben. Versuch zu einer sachlichen Polemik / *Hermann H. Dieter* // Denglisch, nein danke! Zur inflationären Verwendung von Anglizismen und Amerikanismen in der deutschen Gegenwartssprache. – Paderborn : IFB Verlag. – 2001. – S.171–182. 8. *Zabel H.* *Hermann Zabel*: Ziele und Aktivitäten des Vereins // Denglisch, nein danke! Zur inflationären Verwendung von Anglizismen und Amerikanismen in der deutschen Gegenwartssprache. – Paderborn : IFB Verlag. – 2001. – S. 243–290. 9. *Котвицька В. А.* Англiцизми в сучасній німецькій мові: розширення та звуження значень / Вікторія Анатоліївна Котвицька // Матеріали IV Міжнар. науково-метод. конф. [“Формула компетентності перекладача”], (Київ, 27 березня 2013 р.) – К. : НТУУ “КПІ”. – С.133–134.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Carstensen B.* Anglizismen-Wörterbuch. Der Einfluß des englischen auf den deutschen Wortschatz nach 1945 / begründet von B. Carstensen, fortgeführt von U. Busse. – 3 Bände: Berlin/ New York: Akademie-Verlag, 1993 – 1996. – 1752 S.

СОКРУТ Д.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕЛЕМЕНТИ СЮРРЕАЛІЗМУ В ПОЕЗІЇ ЛОРКИ

У статті розглядається творчість іспанського поета Федеріко Гарсія Лорки, а саме її зв'язок з сюрреалістичною течією. Вона мала величезний вплив на становлення творчості поета, тому висвітлення і відображення у тематиці та стилістиці митця впливу сюрреалістичної течії є надзвичайно важливим для розуміння лоркіанського ідіостилю.

Ключові слова: творчість, поезія, художні засоби, сюрреалістична течія, символізм.

В статье рассматривается творчество испанского поэта Федерико Гарсиа Лорки, а именно его связь с сюрреалистическим течением. Оно оказало огромное влияние на становление творчества поэта, поэтому освещение и отражение в тематике и стилистике художника воздействия сюрреалистического течения является чрезвычайно важным для понимания лоркианского идиостиля.

Ключевые слова: творчество, поэзия, методы, сюрреалистическая течение, символизм.

In the article is considered work of Spanish poet Federico Garcia Lorca, in particular its relation with surrealist stream. It had a huge influence on the formation of his poetry, and because of it a reflection of its influence in Lorca's poems is very important, especially for understanding his own style of writing.

Keywords: art, poetry, art tools, surrealist movement, symbolism.

Актуальність статті полягає у ширшому вивченні впливу сюрреалістичної течії на творчість і особистість Гарсія Лорки, що дає можливість зрозуміти та проаналізувати причини настроїв, що з'являються у різні періоди творчості митця, і дослідити особливості його ідіостилю.

Мета статті: проаналізувати вірши Гарсія Лорки крізь призму сюрреалізму.

Об'єктом статті є цикл віршів Федеріко Гарсія Лорки з сюрреалістичними елементами "Poeta en Nueva York".

Предметом статті стала специфіка сюрреалістичного зображення дійсності у віршах Гарсія Лорки, а також особливості їх поетики, зокрема художніх засобів.

Матеріалом дослідження стали вірші Федеріко Гарсія Лорки, особлива увага приділялася циклу віршів “Poeta en Nueva York” , а також літературні лекції поета [1, 2].

Елемент наукової новизни статті полягає у дослідженні поетичної спадщини великого іспанського поета під новим кутом зору задля глибшого розуміння поетики Ф.Г.Лорки.

Поетичний світ Лорки неоднорідний, насичений, експресивний, сповнений образами. Щоб краще зрозуміти творчість митця, доречним буде згадати про його лекцію «Imaginación, inspiración, inspiración», яка була представлена в Мадриді 1928 року. У самій назві визначені три сходинки, по яким підіймається справжній поет [Силюнас; 354]. Перша сходинка – уява, основа будь-якої поезії. Поняття «imaginación» («уява») Гарсія Лорка визначав для себе як синонім здатності до відкриття невидимої реальності. Але далі він зазначає, що поезія не може задовольнятися уявою, навіть найбільш витонченою, бо головна її мета – глибина людських почуттів, до яких лише за допомогою уяви дістатись нереально. Щоб здійснити цей перехід, поет повинен підняти на нову сходинку під назвою «натхнення», яку Лорка визначає як стан душі. А щоб його зрозуміти і виразити, необхідно повністю забути поезію, яка тоді впаде в обійми поета і народа, адже саме у народі Лорка бачив природну форму самовираження, яка завжди була джерелом поетичного натхнення. І третя, найвища ступінь – вивільнення, якому поет також дав назву «evasión». Це слово має різні значення, такі як вихід, вивільнення, втеча [Осват; 245]. Лорка бачив декілька способів, за допомогою котрим можна досягнути «evasión», але розглядаючи його з точки зору сюрреалізму, зазначає, що дане вивільнення можливе за допомогою сну чи підсвідомості, що є досить чистим, але туманним способом. Лекція «Imaginación, inspiración, inspiración» позначає черговий етап розвитку думки та поглядів Лорки на тогочасну поезію, який проходив під гаслом, що можна віднести до усього життєвого і творчого шляху генія – повстання проти правил і закорінених канонів.

На особливу увагу заслуговує лекція поета «La teoría y el juego del duende», прочитану ним весною 1930 року. У цій лекції Лорка намагається в притаманній йому метафоричній манері осмислити деякі тенденції, що протягом століть проявлялись в мистецтві, і зробив свій вибір між ними. Поет виділяє у мистецтві три начала, три стани, що представляються в образах «ángel», «musa» та «duende». Перші два начала мають між собою щось спільне: ангел дарує світло, муза – форму, в ангелі втілюється осяяння, у музи – розсудливість, але головна їх риса – це те, що обидва начала приходять ззовні, з іншого світу [Осват; 315]. Цим двом станам протистоїть «duende» (домовий, ельф), персоніфіковане поняття, що є дуже близьким до демонічного начала. Але Лорка закликає не плутати duendenі з бісом сумніву, ні з дияволом, що все навмисно руйнує. *Duende* має творчий характер, він є ніби родзинкою, вогником, що запалює митця, розкриває його потаємні почуття, бачення, думки. І, як не дивно, *duende* завжди сперечається з правилами. З точки зору сюрреалізму, мета поета – зрозуміти та випустити *duende* назовні, дати йому можливість вільно керувати творчим процесом, відсторонитись від будь-яких рамок і правил, йдучи за диким внутрішнім чуттям.

Положення, викладені Ф. Г. Лоркою в теоретичних роботах, знаходять своє відображення в поетичній творчості.

У 1928 році Лорка переживає важку особисту і творчу кризу. Долаючи її, пише вірші, призначені для книги «Poeta en Nueva York» і «La Tierra y la Luna», опубліковані посмертно під однією обкладинкою та загальною назвою «Poeta en Nueva York» (1940) [Халімончик; 11]. У цій збірці панує сюрреалістична поетика сновидіння, заснована на розкладанні слів і речей у підсвідомості, на звільненні поетичного слова від влади реальності, від ярма розуму й логіки причинно-наслідкових зв'язків. Сюрреалізм Лорки органічно поєднаний з архаїчною логікою міфопоетичної метаморфози, із традиційними для його поезії образами-символами, такими як місяць, вітер, зоря-смерть, мертві птахи-діти, кінь, колодязь, порожнеча [Плавский; 247]. Вірші книги – про самотність людини у міській юрбі, втрату нею свого «Я», смерть життя, що піддається нарузі в механізованому суспільстві, нездійсненність кохання, апокаліптичні передчуття.

Як приклад розглянемо вірш «Vuelta de paseo», у якому неможливо не помітити розмаїття елементів, що характерні сюрреалізму. Мотив міста є основним у цьому вірші, саме він дає нам зрозуміти, що воно – чуже, незрозуміле, вороже. Мотив міста присутній у багатьох віршах циклу «Poeta en Nueva York», адже для Лорки – як жителі міста, так і сам мегаполіс являють бездушну автоматизовану машину, яка підминає під себе будь-які прояви індивідуальності та пориви до свободи. Також варто відмітити загальний гнітючий, песимістичний настрій твору, відчуття приреченості людини у світі, що є характерною рисою сюрреалістів. Ліричному герою цей світ є чужим, він відділяє себе від сірого агресивного натовпу, що живе у мертвій країні без майбутнього. Звідси у вірші виникає відчуття самотності, приреченості [Силюнас; 330]. Варто зазначити, що вірш рясніє фантазмагоричними образами, такими як «el árbol de muñones que no canta», де основним художнім тропом є епітет, «los animalitos de cabeza rota», де в одній строфі поєднується оксюморон та епітет, «el niño con el blanco rostro de huevo», тобто колір шкіри дитини, а саме її стан, порівнюється з хворобливою білиною як відтінком смерті, – порівняння. Останнє порівняння особливо жахає, адже ми розуміємо, що дитина – це майбутнє країни, її підростаючий будівник. Моторошно уявити, яке майбутнє очікує людей, коли вже у дитини немає життєвого запалу, а від рожевого здорового кольору шкіри залишився блідий відтінок смерті. «Tropézando con mi rostro distinto cada día./¡Asesinado por el cielo!» – ці останні строфи вірша яскраво передають апокаліптичні настрої ліричного героя, які є результатом зіткнення світів: світу Нью-Йорка як символу сучасної цивілізації і світу колишніх книг Лорки.

Ще один вірш з характерно вираженими рисами сюрреалізму – «Requeño poeta infinito». Основним мотивом цього вірша є мотив смерті, який пронизує всі символи і образи, створені поетом. У цьому творі письменник створює нову реальність, де немає часу, існує тільки безперервний плин буття, у якому життя чергується зі смертю, кохання із божевіллям, вбивчі пориви завірюхи зі статичністю світла. У вірші Лорка ніби створює свої закони буття, які відомі тільки йому, але які розуміє час, що, як і митець, самотній, але нескінченний [Малиновская;

342]. За Лоркою, збитись з дороги – це зустрітись з жінкою, яка на відміну від інших, не боїться світла. Отже, ця жінка є смерть, а не боїться світла тому, що сама є цим світлом. Але воно означає зовсім не прозоріння або промінь надії. Це світло – сліпуче забуття, якого боїться навіть півень, який не може своїм голосом дати відлік початку новому дню, бо це світло не має ні початку, ні кінця; це – перехід в іншу реальність, знати про яку не дано звичайній людині, навіть генію. Напружена поетика вірша досягається використанням метафор, таких як «*muertos odian el número dos*», «*los gallos que no saben cantar sobre la nieve*» [Малиновская; 131]. Особливого звучання віршу надає кольорова гамма, що насичена жовтими, з відтінком воску кольорами, що є символом божевілля, панічного страху. Не випадкова у вірші тавтологія, що підсилює ефект загального настрою: «*Equivocar el camino*», «*es pacer durante veinte siglos las hierbas de los cementerios*» тощо.

Неможливо не згадати про вірш «*La aurora*», який вражає глибиною образів. Як і в інших віршах циклу «*Poeta en Nueva York*», основним мотивом є смерть, безпросвітне майбутнє, яке чекає на механізовані душі людей з мегаполісу. Цей вірш мав би символізувати віру у нове життя, в недалеке майбутнє, яке буде іншим, а не механізованим й сірим. Але автор не вірить у це, адже для нього Нью-Йорк – це туга, страхітливі будівлі і шалений ритм [Плавский; 215]. В таких умовах навіть зоря не в силах вдихнути життя у душі людей, для яких «завтра» є продовженням нескінченного «сьогодні» без надії на зміни. Ті, хто прокидаються зранку, вимушені бігти у світ механізмів, безглузких правил, чисел і законів, де їх чекає «*juegos de pantano u el sudor estéril incoloro*», – навіть піт від виконаної праці не приносить задоволення, бо вона – це елемент живлення сірої маси нагальних потреб. Почуття, щирість, крихти кохання, людяність відходять на другий план, а то й взагалі зникають, а натомість все наповнює пустота та інертність. В кінці вірша читаємо: «*La luz es sepultada por cadenas u ruidos/ en impúdico reto de ciencia sin raíces*», тобто разом зі світанком помирає і весь день, адже саме світанок дає продовження дню. Світло – це лише фізичне явище, у якому існують люди, так як саме життя помирає зі світанком, не витримуючи тягаря буденної сірості та

байдужості. Вірш насичений змістовно та емоційно, спонукає задуматись над місцем людини у світі та її істинне призначення.

Висновки і подальші перспективи дослідження. Отже, вірші Гарсія Лорки часто виражають його внутрішній стан за допомогою складних метафор, образів химерних і чудернацьких пейзажів. Складність поезії Лорки полягає у тому, що поет зберігає вірність романтичній екзотиці, яка ствердилася в його віршах, екзотиці іспанських романсеро, що у поєднанні створило неповторний ідіостиль поета. Щодо елементів сюрреалізму у творчості поета, варто зазначити, що вони з'являються у складному поєднанні із фольклорними, взаємодіючи і переплітаючись одне з одним і видозмінюючись. Лорка був самостійний стосовно сюрреалістичному руху. Якщо сюрреалізму характерна повна відсутність логічних зв'язків, то Лорка підкреслює сувору поетичну логіку власних творів. Для поета сюрреалістичний сон – лише спроба захиститися від трагедії світу, втеча, але не звільнення, яке не згладжує протиріччя, а загострює їх. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у концептуальному підході до вивчення творчості Гарсія Лорки через призму сюрреалістичної течії, яка мала великий вплив на іспанського поета.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гарсія Лорка Ф. Избранное.* Пер. с исп./Сост. Н. Р. Малиновской, А. Б. Матвеева; Предисл. Н. Р. Малиновской; Комментар. А. Б. Матвеева. // / – М.: Просвещение, 1986. – 256 с., ил.
2. *Лорка Ф. Г.* Об искусстве. – М.: Искусство, 1971. – 310 с.
3. *Осват Л. С., // Осват Лев Самойлович/ Гарсія Лорка,* – М, 1965
4. *Силонас В. Ю., // Видас Юргевич Силонас / Федерико Гарсія Лорка: Драма поэта,* 1989
5. *Плавскин З. И. // Захар Тсаакович Плавскин / Испанская литература XIX – XX веков: Учебное пособие для студентов филол. фак. ун-тов и пед. ин-тов.* М.: Высш. школа, 1982. – 247 с.; ил.
6. *Силонас В. Ю.* Федерико Гарсія Лорка. Драма поэта / В. Ю. Силонас; отв. ред. А. В. Бартошевич. - М. : Наука, 1989. - 330 с.
7. *Федерико Гарсія Лорка (1898-1936) : библиограф. указ. / вступ. ст. З. И. Плавскина.* - М. : Книга, 1971. - 87 с.
8. *Франк Б. Сервантес / Б. Франк.* Гарсія Лорка / Л. С. Осват; предисл. - М. : Книга, 1982. - 367 с.
9. *Халімончик Т.* Федеріко Гарсія Лорка / Т. Халімончик // Зарубіжна література. - 2003. - №46. - С. 11.

СТОЛЯРОВА А. А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕТНОКУЛЬТУРНІ РЕАЛІЇ У ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКО-НОВОГРЕЦЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ (на матеріалі поезій “Сон (Комедія)” і “Три літа” та їх новогрецьких перекладів)

У статті вивчаються особливості відтворення етнокультурних реалій в поетичних перекладах творів Т. Шевченка новогрецькою мовою, виконаних грецькими поетами Н. Паппасом та Меліссанфі. Дослідження проведено на матеріалі поетичних творів “Сон (Комедія)” та “Три літа”.

Ключові слова: українсько-новогрецький переклад, етнокультурні реалії, димотика, катаревуса.

В статье изучаются особенности передачи этнокультурных реалий в поэтических переводах произведений Т. Шевченко на новогреческий язык, выполненных греческими поэтами Н. Паппасом и Мелиссанфи. Исследование проводится на материале стихотворных произведений “Сон (Комедия)” и “Три года”.

Ключевые слова: украинско-новогреческий перевод, этнокультурные реалии, димотика, кафаревуса.

The article focuses on the peculiarities of rendering ethnocultural realia in Modern Greek translations of Shevchenko’s poems “Dream (Comedy)” and “Three Years” by Greek poets N. Pappas and Melissanthi.

Key words: Ukrainian to Modern Greek translation, ethnocultural realia, demotic, katharevousa.

Одним із промовистих показників величі митця і значення його творчості для національної та світової культури є те, скількома мовами перекладено його доробок. Творчу спадщину Тараса Шевченка можна прочитати 150-ма мовами світу – міжнародними та малими, у тому числі й новогрецькою. Тόму, що Шевченкові слова залунали новогрецькою, завдячуємо

основоположникам новогрецьких студій в Україні проф. А. О. Білецькому та доц. Т. М. Чернишовій. Саме вони в межах діяльності Радянсько-грецького товариства дружби ініціювали переклад вибраних творів Кобзаря. Велику допомогу в цьому благородному починанні надала прогресивна грецька письменниця Еллі Алексіу. Завдяки їй підрядкові переклади поезій Шевченка з розлогими коментарями, виконані самим подружжям Білецьких та випускниками Київського університету Н. Ф. Клименко та О. Д. Пономаревим, залунали дивовижними віршованими рядками, народженими талановитими поетами Греції, у тому числі й Янісом Рицосом, лауреатом Міжнародної Ленінської премії “За зміцнення миру між народами”. Невелика за обсягом, але справді епохальна книга вийшла друком в Афінах у 1964 р. [1].

Проф. А. О. Білецький та доц. Т. М. Чернишова були невтомними популяризаторами новогрецької літератури в Україні і української в Греції. Вони ініціювали переклад найвизначніших творів новогрецької літератури українською мовою, і саме за їх сприяння залунали новогрецькою твори Шевченка, Франка, Лесі Українки. Інтенсифікація новогрецько-українського та українсько-новогрецького перекладу поставила перед науковцями завдання вирішити складні теоретичні проблеми цього напрямку перекладу. У перших наукових працях у цьому річищі розглядалися передусім лінгвостилістичні особливості творів сучасних грецьких письменників (А. О. Білецький, Т. М. Чернишова), а також успіхи і невдачі грецьких перекладів титанів української літератури (О. Д. Пономарів [2], Ю. О. Микитенко [3]).

У наш час очевидно є необхідність опрацювання проблем, пов’язаних з українсько-новогрецьким перекладом, у межах сучасних парадигм знання. Зокрема, у вітчизняній елліністиці обмаль праць, у яких розглядалися б способи відтворення у грецьких перекладах української мовної картини світу, представленій в оригіналах, особливості вербалізації засобами новогрецької мови концептів нашої національної

культури та передачі етнокультурних реалій. Останнє і визначає **актуальність** цього дослідження.

У межах цієї розвідки ми ставимо перед собою **мету** дослідити відтворення в грецьких перекладах Шевченкових поезій “Сон” (“‘Ονειρο”) [1:30–48] та “Три літа” (“Τρία χρόνια”) [1:49–51] зі збірки “Ταράς Σεβτσένκο. Ποιήματα” [1] наявних у них українських етнокультурних реалій. **Предметом** дослідження правлять особливості відтворення їх засобами новогрецької мови. **Об’єктом** виступають наявні у творах Т. Шевченка етнокультурні реалії. Дослідження виконано на **матеріалі** двох поезій: “Сон (Комедія)” [4:186–199] та “Три літа” [4:283–286].

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що в ній вперше вивчено особливості відтворення етнокультурних реалій в новогрецьких перекладах поетичних творів Т. Шевченка.

Написана в Петербурзі у 1844 р. поема “Сон” – це перший твір Шевченка, що належить до жанру політичної сатири. На сатиричний характер твору вказує підзаголовок “Комедія”. У поемі автор піддає нищівній критиці безжалюгідний соціальний лад, що панував у миколаївській Росії, із нелюдською кріпосницькою системою, неповагою до національної гідності людини, підлабузництвом перед вищими за статусом. Композиційний прийом подорожі уві сні дав авторові можливість у відносно невеликому творі зобразити широку панораму життя тогочасної імперії. В основі композиції поеми чотири частини: вступ і три блоки – зображення злиднів, від яких потерпає Україна, непривітного Сибіру з каторжниками, серед яких є й борці за волю народу, та опис побуту Петербурга – блискучої столиці, де і помпезні паради на честь коронованих осіб, і прості люди, що вранці біжать заробляти на хліб насущний, і земляки-українці, які будь-що намагаються зробити кар’єру в столиці, але далі писарів, як правило, не піднімаються. Нищівна сатира Шевченка досягає найвищого напруження й виразності у викритті коронованих осіб та їх придворних підлабузників. Образи царя і цариці тут являють собою гіперболічний шарж.

Вірш перекладено на початку 60-х рр. ХХ ст. грецьким поетом Нікосом Паппасом. Автор досить точно відтворює метрику та спосіб римування, притаманні оригіналу. Загалом, переклад максимально точно слідує оригіналові, чого не так просто досягти. Перед перекладачем стояло складне завдання: відтворити реалії далекої Росії ХІХ ст. так, як їх сприймав її мешканець, українець Шевченко. Серед цих реалій власне українські *хата, свита, козаки, гетьман*, так і загальноімперські *панщина, цар, царята, княжата, москалі, каторга, каторжні, отечество, власть* тощо.

Поема “Сон” починається словами *У всякого своя доля ...* У грецькій мові цей концепт ословлений декількома лексемами – *η τύχη, η μοίρα, το πεπρωμένο, η ειμαρμένη, το ριζικό*. Перше має значення доброї долі, удачі; решта позначає те, що з людиною має статися в житті, тобто те, що їй написано на роду (і добре, і зло). Н. Паппас обирає з них максимально точний відповідник українській *долі* – *μοίρα*: *Καθένας μας έχει τη μοίρα του*.

У Шевченковому “Сні” декілька разів трапляється слова *хата* і *хатина*. І перекладач майже скрізь передає її нейтральним *σπίτι* (“будинок”). На початку твору читаємо: *Τοῦ τυζαμι обирає / свата в його хаті* – *Ἄλλος στο σπίτι χαρτοπαίζοντας / κλέβει ακόμα και τους συγγενείς του*. Перекладач надає перевагу нейтральному *σπίτι*, не наполягаючи на тому, що це саме селянська оселя в українців. Це й справді було б зайвою конкретизацією, бо невиправдано звузило б зміст Шевченкових слів і позбавило б їх загального звучання. Лексему *σπίτι* зустрічаємо і в рядках: *Отак [...] Я міркував собі йдучи, / Поки доплентавсь до хатини. [...] Усюди божя благодать / І в серці, і в хаті. – Ἔτσι [...] σκεφτόμουνα ὀλ'αυτά στο σπίτι μου γυρίζοντας. [...] Στο σπίτι μου γαλήνη βασιλεύει [...] παντού η ευλογία του Θεού χυμένη / μες στην καρδιά μου και στο σπίτι μου*. Ще один приклад: *Тяжко матір покидати / у безверхій хаті. – δύσκολα κανείς αφήνει / τη μητέρα του, το ρημαγμένο σπίτι*.

Натомість у рядках *Дивлюся: хати над шляхами / Та городи з стома церквами* Паппас вдається до зменшено-пестливої

форми *σπιτάκια*: *Κυττάζω: τα χωριάτικα σπιτάκια πλάϊ στους δρόμους / κι'οι πόλεις μ'εκατό εκκλησίες πιο κεί*. Таку саме пестливу форму обирає перекладач і у випадку слів *Церкви, та палати, / Τα πανι πυζαμί, / I ні однісінької хати*. – *Παντού γεμάτη εκκλησιές κι'ανάκτορα / κι άρχοντες κοιλαράδες κι'ούτε ένα / σπιτάκι που να κατοικεί ένας καθάριος άνθρωπος*. Проте, важливо те, що перекладач уточнює тут значення слова *σπιτάκι* підрядним реченням: ні однісінької хати, *де жила б чесна людина* (тобто та, що в поті чола заробляє собі на хліб, а не паразит). Це уточнення було необхідно для того, щоб передати Шевченкове протиставлення бідної селянської хати палацам. Без підрядного речення це не вдалося б, адже грецьке *σπίτι* (“дім”, “будинок”) є гіперонімом для слів *ανάκτορο* (“палац”) та *καλύβα* (“хата”, “колиба”, тобто “селянська оселя”).

Українську етнокультурну і історичну реалію *козак* Паппас скрізь передає запозиченим грецькою мовою словом *κοζάκος*, зафіксованим у словниках [5], [6]: *Царю проклятий, лукавий, / [...] Що ти зробив з козаками? – Καταραμένε βασιλιά! / Καταραμένε και πονηρέ, / [...] τι έχεις κάνει με τους κοζάκους μας*.

Так само прямим запозиченням передає він і посаду *гетьман*. Проте якщо лексема *κοζάκος* засвідчена у словниках, то слово *γέτμανος* не міститься навіть у найавторитетніших сучасних словниках новогрецької мови [5], [6]. *А мене послали / На столицю з козаками / Наказним гетьманом! – εγώ διορισμένος γέτμανος / κοζάκους να οδηγήσω στην πρωτεύουσά μας*. Переклад не супроводжується навіть виноскою з поясненням цієї української реалії. Вважаємо це за недолік перекладу, адже без виноски грецький читач навряд чи зрозуміє, про кого йдеться.

Титул правителя Росії – цар – у більшості випадків передається нейтральним *βασιλιάς*, титул його дружини – цариці – відповідником *βασιλίσσα*: *Цар цвенькає; / А диво-цариця, / Мов та чапля меж птахами, / скаче, бадьориться*. – *ο βασιλιάς ψελλίζει, / η θαυμαστή βασιλίσσά του / κουτσοπηδάει, κορδώνεται / σαν τον ερωδιό στο βάλτο*. Інший приклад: *А потім цариця / Сіла мовчки на дзиглику. / Дивлюсь, цар підходить / До найстарішого ... – Μετά η*

βασιλίσα έπεσε σ'ένα κάθισμα / και δεν εμίλησε ζανά. Βλέπω τον βασιλιά, πλησιάζει / στο μεγαλύτερο απ'τους άρχοντες. Αβο: Царю поганий, / Царю проклятий, лукавий, / Що ти зробив з козаками? – Καταραμένη βασιλιά! / Καταραμένη και πονηρέ, / τι έχεις κάνει με τους κοζάκους μας;

У переносному значенні (*Цар* *всесвітній!* *цар* *волі, цар,* / *итемпом увінчаний!*), коли йдеться про революціонерів-декабристів, перекладач теж цілком слушно вживає *βασιλιάς*: *ο βασιλιάς του κόσμου, ο βασιλιάς / που πολεμάει για την ελευθερία των ανθρώπων / μ'ένα σημάδι, στέμμα του, στο μέτωπο!*

Навпаки, там, де у Шевченка піддані з побожним жахом кажуть про царя *сам*, Паппас вживає *Τσάρος*, причому з великої літери, тим самим підкреслюючи притаманне в ті часи росіянам ставлення до вінценосної особи мало як не до бога: *сам* *изволим сегодня гуляти!* – *Ο Τσάρος θα σας κάνει την τιμή αυτοπροσώπως να παρευρεθεί!* У цьому контексті *цариця* перетворюється на *Τσαρίνα*: *аж ось и сам, / високий, сердитий, / виступає; обок його / Цариця небога – Ο Τσάρος με τη συνοδεία του προχωρούσαν / θεόρατος αυτός και θυμωμένος / πλάι του κι' η Τσαρίνα η καϊμενούλα.*

Шевченкові *царята* у Паппаса *τα παιδιά του βασιλιά* (букв. “діти царя”), а *княжата* – *πριγκιπόπουλα* (“маленькі принци”).

Перекладач розрізняє два значення слова *москаль*: 1) зневажливе народне найменування росіян та 2) військовий, солдат царської армії (незалежно від національної приналежності). Коли йдеться про росіян, Паппас вживає лексему *Μοσχοβίτης*: *Ότο дурний! а це й битий!* / *На квиток повірив / Москалеві.* – *Μ'όλο το ξύλο που έφαγα δεν ξύπνησα / πίστεψα σ'ένα Μοσχοβίτη.* Натомість коли йдеться про солдат царської армії, перекладач абсолютно слушно вживає грецьке слово *φαντάροι*: *Α в городах, мов журавлі, / Замуштрували москалі.* – *Στις πόλεις οι φαντάροι όλο γυμνάζονται.* Ще один приклад: *Уже вбогі ворушились, / На труд поспішали, / I москалі на розпуттях уже муштрувались.* – *Ξύπνησαν πια οι φτωχοί / και βιαστικά πηγαίνουν στη δουλειά τους / γυμνάζονται οι φαντάροι στις πλατείες ...*

Наявні у тексті “Сну” *жид, скупий жидюга* навряд чи можна вважати етнонімом євреїв. Вжиті вони тут у переносному значенні “скупа, жадібна людина” або “лихвар”. Справді, у ті часи лихварями часто були саме євреї, бо за царату їм було заборонено займатися сільським господарством, і їм нічого не залишалося, як вдаватися до фінансових оборудок. Проте Шевченко наголошує саме на негативній рисі характеру і відповідній поведінці, притаманній багатьом людям, і це тонко відчув перекладач. Він ніде не вживає етноніма *Εβραίος*: *Скупий жидюга дав би гривню, / Щоб позирнуть на ті дива. – κι ο Σάββωκ την κάσσα του θα χάριζε / τέτοιο θαυμάσιο θέαμα για να γλεντούσε*. Як бачимо, Паппас вживає ім’я шекспірівського персонажа – лихваря Шейлока з п’єси “Венеціанський купець”, який уособлює жадібність і жорстокість. Інший приклад: *може батько / Остатню корову / Жидам продав, поки вивчив / Московської мови. – Ο πατέρας τους πούλησε ίσως στον τοκογλύφο / την τελευταία αγελάδα του / για να μάθουν τα μοσχαναθρεμμένα / τις μοσχοβίτικες τις παπαρδέλες*.

Сумнозвісну *паницину* (*Опухла дитина – голоднее мре, / А мати пшеницю на паниці жне*.) Паппас перекладає описово, бо іншої ради нема: *ένα μωρό απ’την πείνα εγίνη του θανάτου / και η νέα μάνα του θερίζει το σιτάρι / του αφεντικού ...* (букв. “а його мати жне хазяйську пшеницю”).

Шевченкові *каторжні* у Паппаса нейтральні “ув’язнені” – *φυλακισμένοι*: *Мертвці за правдою встають ... Το каторжні. – μια λιτανεία / νεκρών, ξεκίνησαν να βρούν δικαιοσύνη ... είναι φυλακισμένοι*. Сама ж *каторга* у Паппаса – *το κάτεργο* (грецьке за походженням слово, кращого відповідника не знайти): *цар волі ... / В муці, в каторзі не просить / Не плаче, не стогне! – ο βασιλιάς του κόσμου ... / Στο κάτεργο βασανισμένος δεν παρακαλεί / κανένα, δε βογγάει, δεν κλαίει*.

Н. Ф. Клименко підкреслює, що у творах Т. Шевченка іменник *могила* має принаймні два значення, на що має зважати перекладач: 1) поховання однієї людини; 2) місце поховання козаків та всіх полеглих у боротьбі за волю українських земель у вигляді пагорбів. У “Сні” воно трапляється лише один раз: *Може,*

*Москва ... розкопала / Високі могили –/ Нашу славу. – Тут це слово, безперечно, вжито в другому значенні, тому і перекладено словом *λόφος*, а не *τάφος*: *Η Μόσχα ίσως... / Γύμνωσε τους ψηλούς λόφους που 'ναι η δόξα μας.**

Знедолена Україна у Шевченка – *неня, безталанна вдова, вдова сиротина, удова небога, бездітна вдовиця*. Н. Паппас намагається близько слідувати оригіналу, розуміючи що в ці метафори Шевченка вклав увесь свій біль і хвилювання за долю вітчизни, проте йому вдається відтворити тільки значення “мати”, “неня”, тоді як постійно повторювані у Шевченка *вдова і сирота* у перекладі відображення не знаходять: *Α τι, моя Україно, / Безталанна вдова, / Я до тебе літатиму / З хмари на розмову. – Κι εσέ πατρίδα, Ουκρανία μου, / που θ'απομείνεις μια δυστυχισμένη χώρα ... Προщай же ти, моя нене, удова небого. – Μανούλα μου, Ουκρανία / άτυχη χώρα, έχε χειά. Α вторая доконала / Вдову сиротину – κι ' η Δευτέρα που ολοκλήρωσε / την κηδεία της πατρίδας μας.* Лише одного разу перекладачеві вдається передати Шевченкову метафору *бездітна вдовиця*: *Πλαч, Україно! / Бездітна вдовице! – Κλάψε, κλάψε, Ουκρανία μου, / κλάψε σα χήρα που δεν έχεις γεννήσει!*

Хотілося б відзначити, що перекладачеві в цьому вірші вдалося навіть передати засобами новогрецької мови протиставлення української народної мови та російської – офіційної мови імперії. Справа в тому, що мовна ситуація у Греції довгий час нагадувала ситуацію в Україні ХІХ ст. Українці розмовляли народною мовою, що в імперії вважалася діалектом, а у справочинстві та навчанні використовувалась виключно книжна російська мова. Шевченко для передачі тогочасних реалій використовує у своїх творах вирази російської мови. Приблизно таке ж співвідношення, як між українською і російською у ХІХ ст., було в Греції між народною розмовною димотикою та архаїзованою книжною катаревусою, яка була офіційною мовою Греції. Неї, як і українцеві російської, треба було спеціально навчатися, і дозволити це собі могли тільки заможні люди.

Шевченко пише: *От собі й читаю, / Що на скелі наковано: / Первому вторая / Таке диво наставила. – Πάω να δω στο βράχο σκαλισμένο: / Το Πρώτω η Δευτέρα / που ανήγγηρε ένα τέτοιο θαύμα.* Як бачимо, Н. Паппас, перекладаючи народною грецькою мовою вірш, написаний українською, цитований Шевченком російський напис на пам'ятнику Петру I передає катаревусою (*Τω Πρώτω η Δευτέρα*), зі зниклим в сучасній мові давальним відмінком, а не димотикою, що виглядало б як “Στον Πρώτο η Δευτερη”. У Греції всі написи теж робилися виключно офіційною мовою, так що протиставлення української і російської в творах Шевченка було чудово відображено перекладачем засобами грецької мови.

Напередодні нового 1846 року Шевченко, перебуваючи у селі В'юнищі, пише вірш “Три літа”, який підбиває підсумки думок і настроїв поета на цьому етапі його духовного розвитку. Поет згадує героїв своїх ранніх поем – Катерину з однойменного твору, козаків-невільників з поеми “Гамалія”, Оксану Коваленко, поетичний образ якої створено у присвяті до поеми “Мар'яначерниця”. Назва вірша дала назву й усій рукописній збірці автографів, до якої поет переписав майже всі свої твори цих років, за винятком поеми “Тризна” і вірша “За що ми любимо Богдана?”.

Вірш “Три літа” перекладений грецькою поетесою Меліссанфі і увійшов до згаданої збірки “Ταράς Σεβτσένκο. Ποιήματα”, що вийшла в Афінах у 1964 р. Так само, як і в поемі “Сон”, Шевченко неодноразово вживає слово *хата*, яке у Меліссанфі вже *το σπιτικό* (букв. “оселя”) та *η φτώχικη καλύβα* (“бідняцька колиба”): *Невеликі три літа / Марно пролетіли ... / А багато в моїй хаті / Лиха нарobili.* – *Τρία χρονάκια απ'τη ζωή μου διάβηκαν / και μ'άφηκαν τρανό κακό / ρημάζανε το σπιτικό μου / και την καρδιά μου μαζί μ'αυτό.* У випадку же слів *Тяжко годувати / Малих діток неумитих / В нетопленій хаті* перекладачка слушно уточнює в перекладі, що йдеться саме про хатину бідняка: *ξυπόλυτα να μεγαλώσεις τα μωρά σου / στη φτωχική καλύβα σου.*

Козаків перекладачка пише з великої літери, розглядаючи їх як націю, адже в грецькій мові етноніми пишуться з великої

літери: *Τῆς добрі сльози, [...] / що молились з козаками / В турецькій неволі. – ‘Ολα τα δάκρυα [...] / που όλο προσεύχονταν με τους Κοζάκους / καθώς μαζί πορεύονταν / απ’τον τουρκικό ζυγό.*

У Шевченкових творах часто трапляється назва українського національного одягу – *свита, свитина*. Причому Шевченко вживає цю назву не тільки на позначення одягу простих людей, а й навіть царів. Тому і перекладачі по-різному відтворили її у своїх перекладах. Наприклад, рядки зі “Сну” у *тім раї, що ти покидаєси, / Латану свитину з каліки знімають* Н. Паппас передав так: *Σ’εκείνο τον επίγειο παράδεισο π’αφίνεις / τα μπαλωμένα ρούχα του ζητιάνου βγάζουν.* Тобто було вжито нейтральне слово “одяг” – “латаний одяг”. Подібним чином передає Меліссанфі значення слова “свитина” у таких рядках вірша “Три літа”: *Добрідень же, новий годе, / В торішній свитині! – Καλώς την, την Πρωτοχρονιά / με τα παληά της ρούχα (буквально “у старому одязі”). Натомість рядки “Сну”, де описується пам’ятник Петру I, *А на коні сидить охляп, / у свिति – не свити, / і без шапки* Н. Паппас відтворює так: *Καβάλα του ένας δίχως σέλλα / με την παράξενη τη φορεσιά του / χωρίς καπέλο.* Як бачимо, тут ужите грецьке народне слово *φορεσιά*, що позначає “одежа”, тобто теж загальне, без національного колориту, але розмовне.*

На нашу думку, поетесі Меліссанфі, на відміну від Н. Паппаса, не вдалося у вірші “Три літа” передати співвідношення української і російської мов у завершальних рядках *Добрідень же, новий годе, / В торішній свитині! / Що ти несеш в Україну / В латаній торбині? / “Благоденствіє, указом / Новеньким повите”.* Шевченко не випадково вживає книжне російське слово *благоденствіє*, що фігурувало в усіх наказах імператорів, які буцімто дбали про долю своїх підданих. І вживання цього слова у його вірші іронічне: вживаючи саме його, він показує всю штучність і неправдивість офіційного патріотизму. У перекладачки ж бачимо грецьке димотичне *καλοπέραση*: *Καλώς την, την Πρωτοχρονιά / με τα παληά της ρούχα. / Σαν τι μας φέρνει για την Ουκρανία / μέσα στο μπαλωμένο σου*

σακούλι; / Την καλοπέραση μ'ένα καινούριο νομοσχέδιο. Добрий переклад, але краще було б ужити тут книжне грецьке *ενημερία* або *ευδαιμονία*. Тоді протиставлення “народно-розмовна мова – книжна офіційна мова” було б збережено.

Проведене дослідження дає можливість дійти **висновку**, що етнокультурні реалії, якими рясніє Шевченкова поезія, цілком вдало відтворені грецькими перекладачами Кобзаря. Велика заслуга в цьому не тільки самих талановитих грецьких поетів, а й членів гуртка Білецького – Чернишової, які підготували якісні підрядкові переклади з розлогими коментарями, у яких витлумачувалося значення цих реалій.

У подальшому **перспективним** видається вивчення віршованого розміру грецьких перекладів Шевченкових поезій, особливостей римування та їх порівняння з оригінальними текстами.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Σεβτσένκο Τ.* Ποιήματα / Τарάς Σεβτσένκο. – Αθήνα : Εκδόσεις «Ελληνοσοβιετικός Σύνδεσμος», 1964. – 93 σ. 2. *Пономарів О. Д.* Шевченко новогрецькою мовою / Олександр Данилович Пономарів // Голос Шевченка над світом. – К., 1961. – С.14–21. 3. *Микитенко Ю. О.* Сяйво Гіппокрени : з історії й типології українсько-грецьких літературних зв'язків / Ю. О. Микитенко. – К. : Всесвіт, 2008. – 392 с. 4. *Шевченко Т.* Кобзар / Тарас Шевченко. – Сімферополь : Крим, 1969. – 622 с. 5. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.* – Θεσσαλονίκη : Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, 2005. – 5^η ανατύπωση. – 1532 σ. 6. *Μπαμπινιώτης Γ.* Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας / Γεώργιος Μπαμπινιώτης. – Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 2005. – 2^η έκδοση, Β' ανατύπωση. – 2032 σ.

ТОЛСТОВА О.Л.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙ У ЖЕСТО-МІМІЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

У статті аналізуються жесто-мімічні фразеологізми іспанської мови з позицій когнітивної лінгвістики. Незважаючи на “невираженість” емоцій і почуттів, будь-яка мова взагалі і іспанська зокрема, засвідчує низку мовних засобів для передачі психічних станів, оскільки природною потребою людини як соціальної істоти є її прагнення поділитися з іншою людиною своїми переживаннями. У статті досліджено яким чином концептуалізуються емоції в іспанській мові на основі їхніх зовнішніх проявів, що є найбільш поширеним способом концептуалізації емоцій.

Ключові слова: емоція, концептуальна метафора, концептуальна метонімія, жесто-мімічний фразеологізм.

В статье анализируются жесто-мимические фразеологизмы испанского языка с позиций когнитивной лингвистики. Незирая на "невыраженность" эмоций и чувств, любой язык и испанский в частности, имеет целый ряд языковых средств для передачи психических состояний, поскольку естественной потребностью человека как социального существа есть его стремление поделиться с другим человеком своими переживаниями. В статье исследовано каким образом концептуализируются эмоции в испанском языке на основе их внешних проявлений, которые являются наиболее распространенным способом концептуализации эмоций.

Ключевые слова: эмоция, концептуальная метафора, концептуальная метонимия, жесто-мимический фразеологизм.

The article deals with gesture phraseology of the Spanish language from the cognitive linguistics point of view. Despite "unexpressed" nature of emotions and feelings, any language, particularly Spanish, has a number of linguistic means for their transmission, because of the natural necessity of a man as a social creature to share his emotions and feelings. We investigated how emotions are conceptualized in the Spanish language based on their external expressions, which are the most widespread way of conceptualization of emotions.

Keywords: emotion, conceptual metaphor, conceptual metonymy, gesture phraseological unit.

Мовна картина світу, яка в першу чергу, увібрала в себе досвідно-практичні, життєві та культурні стереотипи, наскрізь пронизана емоціями. Емоції постійно супроводжують людину, проникають усі сфери її життєдіяльності. Людина як соціальна істота постійно відчуває потребу поділитися своїми емоціями, використовуючи для цього низку мовних засобів. Дослідження цих засобів, зокрема, фразеологізмів на позначення емоцій, є **актуальним**, оскільки відкриває широкі можливості для розуміння алгоритмів мислення людини, загальних та етноспецифічних проявів емоцій.

Метою статті є проаналізувати жесто-мімічні фраземи на позначення емоційної сфери людини в іспанській мові з позицій когнітивної лінгвістики. **Об'єктом** дослідження виступають жесто-мімічні фразеологізми іспанської мови. **Предмет** – концептуалізація емоцій у вищезазначених фраземах.

Дослідження здійснено на **матеріалі** фразеологічних словників, у якості ілюстративного матеріалу використано твори іспаномовних письменників ХХ-ХІХ століть.

Емоції як найважливіші прояви внутрішньої психічного життя людей здатні концептуалізуватися та категоризуватися, утворюючи на ментальному рівні свідому емоційну концептосферу, яка визначається як світобачення, спроектоване емоційною сферою свідомості індивіда [7:65-66].

Міміка представляє собою зміни виразу обличчя людини, вона також є важливим елементом комунікації, тому досить значна кількість фразеологізмів описує вираз обличчя людини. Одна з основних функцій обличчя людини – вираження емоцій.

Щодо жестів, то вони розподіляються на два основних семантичних типи: комунікативні та симптоматичні. До першої групи відносяться жести, що передають певну інформацію, яку людина свідомо передає адресату. Цей тип жестів може мати різне значення в різних культурах. Симптоматичні жести свідчать про емоційний стан мовця. При цьому фразеологізм виконує метамовну функцію опису невербальної семантичної системи, що

корелює з відповідною вербальною системою. Значна схожість емоційної жестикуляції у представників різних етнічних груп призводить до схожості ФО цього типу в різних мовах [1:19]. Так, зокрема, у різних мовах фіксуємо жестовий фразеологізм “рвати на собі волосся” (жест люті, безсильної злості): в іспанській – *arrancarse (tirarse de) los pelos*; в італійській – *mettersi le mani nei capelli*; у французькій – *s’arracher les cheveux*; в німецькій – *sich () die Haare raufen*; в англійській – *to tear one’s hair*; в російській – *рвать на себе волосы*.

Незважаючи на “невираженість” емоцій і почуттів, будь-яка мова взагалі і іспанська зокрема, засвідчує низку мовних засобів для передачі психічних станів, оскільки природною потребою людини як соціальної істоти є її прагнення розділити свої переживання. Абстрактністю емоцій обумовлюється складність виявлення лінгво-концептуальної архітекτονіки, побудованої на їх основі [7:65-66].

Позначати певний стан, емоцію за допомогою їхніх зовнішніх проявів (жестів, рухів, міміки) є досить характерним для будь-якої мови. Такі фразеологізми будуються на основі метонімічного переносу (зовнішній прояв емоції → емоція) і складать жесто-мімічну, або ширше моторно-кінетичну (кінематичну) ідіоматику. І.О.Долгополов та В.Ф.Скнар називають цей тип ФО – фразеологічні поєднання – утворення що несуть смислове навантаження одночасно в двох планах: прямому та переносному [1:19], оскільки в них пряме значення поєднується з традиційно символічним, додатково-уточнюючим значенням усього словосполучення.

Жесто-мімічні фразеологізми, що передають внутрішні переживання, стани людини, дослідники вважають метонімізмами [6:108]. Однак, як відмічає О.О.Селіванова, “залежно від контексту та внутрішньої форми зі значенням означені звороти характеризуються різною мотиваційною природою” [5:35]. Мовні показники емоції є культурно обумовленими. Вони є наслідком розумового переосмислення емоції носіями певної культури і мови [3:252]. Зокрема, жести можуть носити символічний

характер (наприклад, поєднання рук наречених при одруженні), в такому випадку слід говорити про культурно-детерміновану мотивацію.

Як демонструє дослідження, для концептуалізації емоцій досить часто використовується схема метафора всередині метонімії. Зокрема, Дж.Лакофф відмічає, що емоції як абстрактні поняття здатні концептуалізуватися лише через їхні зовнішні фізіологічні прояви – відчуття, міміку, поведінку, температуру тіла, тощо, тобто метонімічно. Метафоризується не сам стан, а суміжні з ним реалії – зовнішній вигляд, тиск, тощо, тобто загальне джерело для створення метафор базується на перцепції, психомоторних властивостях та “тілесному” досвіді (*embodied experience*) людини. “Концептуальні метафори та метонімії, що використовуються для розуміння гніву, не є довільними – вони вмотивовані нашою фізіологією.” [2:526]. Таким чином всі фразеологізми пов’язані з описом ситуації гніву, послідовно та адекватно рееструють фізіологію стану, поведінки, зовнішнього вигляду розгніваної людини.

Варто зазначити, що жесто-мімічні фраземи є найчастотнішим, але не єдиним засобом концептуалізації емоцій. Часто емоційно-психологічні стани людини передаються за допомогою фразеологізмів з переміщенням різноманітних органів по тілу, що метафорично описує внутрішні переживання людини (метафори *EMOCIÓN ES EL MOVIMIENTO*, *EMOCIÓN ES EL CAMBIO DE TEMPERATURA*). При цьому метафоризується не сама емоція, а суміжні з нею реалії: *caerse el alma a los pies*, *paralizarse el corazón*.

Реалізацію моделі ЗОВНІШНІЙ ПРОЯВ ЕМОЦІЇ ЗАМІСТЬ ЕМОЦІЇ (*MANIFESTACIÓN DE LA EMOCIÓN POR EMOCIÓN*) у фразеології іспанської мови на прикладі основних емоцій показано у таблиці 1.

Таблиця 1. Концептуалізація емоцій в соматичній фразеології

Назва емоції	Загальна к-сть фразем	Концептуальна метафора
		<i>ЗОВНІШНІЙ ПРОЯВ ЕМОЦІЇ ЗАМІСТЬ ЕМОЦІЇ</i>
1. Страх	3 7	<i>ponerse los pelos de punta, echarse las manos a la cabeza, flaquearle (або flojarle) a uno las piernas.</i>
2. Гнів	2 8	<i>rechinarle a uno los dientes, hinchársele las narices, no mirar la cara a uno, comerse (або morderse) uno las uñas, echar espumarajos por la boca, sacarle los ojos a uno, tirarse de los pelos.</i>
3. Страждання	1 1	<i>secársele los ojos a uno.</i>
4. Радість, задоволення.	1 2	<i>cara de aleluya, cara de feria, cara de (día de) fiesta, chuparse uno los dedos de gusto, frotarse las manos de gusto.</i>
5. Зацікавленість (сильне бажання)	2 1	<i>escuchar (або oír) con la boca abierta.</i>
6. Відраза	1 3	<i>hay que taparse las narices, poner (або hacer) mala cara, torcer uno la boca, torcer uno las narices, torcer uno la cabeza, a regañadientes.</i>
7. Зневага (нетерпимість)	4	<i>escupir en la cara, mirar a uno por encima del hombro (або sobre el hombro).</i>
8. Сором	9	<i>clavar los ojos en el suelo, no levantar uno los ojos del suelo, con las orejas calientes, con la cabeza baja, taparse la cara de vergüenza.</i>
9. Здивування	1 1	<i>arquear las cejas, estar (або quedarse) con la boca abierta.</i>

Домінантними в актуалізації цієї метонімічної моделі є соматизми *cara* і *manos*, що пов'язано з пластичними і виражальними можливостям референтів цих соматизмів. Зокрема, рука, як відомо, є найбільш активним органом жестикуляції, тому фразеологізми з базовим компонентом *mano* часто передають емоційно-експресивні жести, які свідчать про певний психоемоційний стан людини. Наприклад, знизування плечима – жест розгубленості, нерозуміння: – *Pero ¿no sabes que quiero a otra mujer? – Rosario se calló, mirándole fijamente y encogiéndose de hombros [14:170]*.

А людське обличчя – пластична форма, яка може приймати найрізноманітніші вирази. У виразі обличчя беруть участь близько 55 м'язів, скорочення яких здатне передавати до 2000 внутрішньопсихічних станів. Наш щоденний досвід свідчить про те, що вираз обличчя може виражати настрій, емоції, ставлення людини до нас. На прикладі фразеологізмів з соматизмом *cara* можемо прослідкувати реалізацію мімічних стереотипів і актуалізацію концептуальної метонімії ЗОВНІШНІЙ ПРОЯВ ЕМОЦІЇ ЗАМІСТЬ ЕМОЦІЇ. Переживання почуттів у формі емоцій, афектів, настроїв, стресових станів, як правило, супроводжується більш менш помітними зовнішніми проявами; до них відносяться і виразні рухи обличчя [4:326]. Зокрема, стереотип відвертати обличчя, виражаючи незацікавленість або відразу, знаходить своє відображення у наступних зворотах: *Distraído, porque lo menos interesante de su trabajo era el circo ineludible de la farándula, Aravena apenas nos saludó sin darnos la cara, la vista en la ventana donde se perfilaban los techos vecinos y los nubarrones de la próxima tormenta [10:91]*.

A veces se emborrachaban y reñían o danzaban hasta la extenuación. Los habitantes del pueblo los evitaban, pero algunas muchachas iban hasta su campamento a ofrecerse calladamente, sin mirarlos a la cara, a cambio de un poco de comida [10:15].

Жест закривати обличчя руками – ознака відчаю: “*Ahora verá... ahora verá esa puta...*”, *aunque esté mal que repita sus palabras, y las dijo varias veces hasta que de golpe se echó a llorar*

у *se tapó la cara, mientras monsieur Rosay lo empujaba y lo tironeaba hasta el sofá donde se quedó gritando y llorando, y todos se habían olvidado de mí como pasa siempre* [11:23].

Обличчя не лише виражає емоції, ставлення, але іноді допомагає їх приховати: *No pudo menos que sonreír, y, poniendo al mal tiempo buena cara, dijo, como para sí mismo, sin esperar que Richard lo escuchara o le respondiera: – ¿Y para qué quieres un revólver, sobrino?* [14:24]. В цьому прикладі мотивуючою є метафора ОБЛИЧЧЯ Є МАСКА (CARA ES CARETA).

Ряд фразеологізмів з соматизмом *boca* є вмотивованим мімічними стереотипами психоемоційних станів презирства, відрази: *Su boca se retorcía en una marcada mueca de repugnancia* [12:51].

Отже, говорячи про концептуалізацію емоцій, слід зазначити, що відмінною рисою більшості ФО є те, що вони виражають емоції інтенсивні за проявом, також спостерігається переважання негативно конотованих фразем. Емоції як абстрактні поняття концептуалізуються через їхні зовнішні фізіологічні прояви – відчуття, міміку, поведінку, температуру тіла, тощо, тобто метонімічно.

Аналіз корпусу фразеологізмів дозволяє зробити висновок про складну когнітивну структуру емоцій, в якій метафоричний та метонімічний механізми тісно взаємодіють. Можна стверджувати, що концептуальна метонімія ЗОВНІШНІЙ ПРОЯВ ЕМОЦІЇ ЗАМІСТЬ ЕМОЦІЇ є універсальним когнітивним механізмом для вираження різноманітних емоцій. Опис емоційних концептів представляє багатий мовний матеріал, який може виявитися досить корисним для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Долгополов Ю.А. Сопоставительный анализ соматической фразеологии. (На материале рус., англ. и нем. яз.): Автореф... канд. филол. наук: 10.02.20 / Казан. гос. ун-т им. В.И.Ульянова-Ленина. – Казань, 1973. – 27 с.
2. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные предметы: Что категории языка говорят нам о мышлении. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 792с.
3. Лозинська О. Концептуалізація емоції радості в польській кінематичній фразеології / О. Лозинська // Проблеми слов'язнавства : Збірник наукових праць . – 2010 . – Вип.59 . – С. 252-258.
4. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Психология: Учебник для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр “Академия”, 1998. – 512с.
5. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти): Монографія. – К. – Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
6. Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г. Українська фразеологія. – Харків, 1990. – 167 с.
7. Фесенко С.Л. Лигвокультурологическая специфика эмоциональных концептов // Композиционная семантика: Материалы III-й междунар. шк. семинара по когнитивной лингвистике. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 2002. – Ч 2. – С. 64–67.
8. Штангель А. Язык тела. Познание людей в профессиональной и обыденной жизни // Курс практической психологии или как научиться добиваться успеха: Учебное пособие для высшего управленческого персонала / Автор-сост. Р.Р.Кашапов. – Ижевск.: Изд-во Удм. ун-та, 1996. – С. 187–248.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Испанско-русский фразеологический словарь: 30 000 фразеологических единиц / Э.И. Левинтова, Е.М.Вольф, Н.А.Мовшович, И.А.Будницкая; Под ред. Э.И.Левинтовой. – М. Рус. яз., 1985. – 1080 с.
10. Allende I. Eva Luna. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.espanol.net.ru/download/isabel_allende-eva_luna.doc.zip
11. Cortázar J. Las armas secretas. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bibliotecairc.no-ip.org>
12. Delibes M. La sombra del ciprés es alargada. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.franklang.ru/Delibes,%20Miguel%20-%20La%20sombra%20del%20cipres%20es%20alargada.zip>
13. Diccionario de la lengua española. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.elmundo.es/diccionarios/>
14. Unamuno M. de San Manuel Bueno. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.franklang.ru/Unamuno_SanManuelBueno.zip
15. Vargas Llosa M. La tía Julia y el Escribidor. – Editorial Seix Barral, S. A. Tambor del Bruch, 1977. – 204 с.

ФІЛОНЕНКО Н.Г.

Київський національний лінгвістичний університет

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ДІЄСЛІВНИХ ПРЕДИКАТИВНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті окреслюються синтаксичні та концептуальні характеристики конструкцій підмет + присудок (складений присудок) крізь призму когнітивної парадигми, досліджується синтаксичний аспект трьох ключових предикатних конструкцій сучасного французького художнього прозового тексту, які складаються із суто дієслівних форм, а саме: присудок із нульовим зв'язком, складений дієслівний присудок, а також присудок із прислівником.

Ключові слова: художній текст, синтаксичний концепт, синтаксична конструкція, підмет, присудок, складений дієслівний присудок, інфінітив, прислівник.

В статье определяются синтаксические и концептуальные характеристики конструкций подлежащее + сказуемое (составное сказуемое) в русле когнитивной парадигмы, исследуется синтаксический аспект трех ключевых сказуемостных конструкций современного французского художественного прозаического текста, состоящих из исключительно глагольных форм, а именно: сказуемое с нулевой связью, составное глагольное сказуемое, а также сказуемое с наречием.

Ключевые слова: художественный текст, синтаксический концепт, синтаксическая конструкция, подлежащее, сказуемое, составное глагольное сказуемое, инфинитив, наречие.

The paper defines the syntax and conceptual characteristics of structures subject + verb (compound verbal predicate) in line with the cognitive paradigm, we investigate three key aspect of predicate structures in modern French literary text, consisting of verbal forms: a predicate with a zero relation, compound verbal predicate and the predicate with an adverb.

Keywords: literary text, syntactic concept, syntax construction, subject, predicate, compound verbal predicate, the infinitive, the adverb.

Метою статті є визначення синтаксичних та концептуальних характеристик трьох основних типів синтаксичних предикатних конструкцій, а також формулювання основних

закономірностей вживання досліджуваних структур у сучасному французькому художньому прозовому тексті у когнітивному аспекті.

Актуальність статті окреслюється зростаючою увагою сучасних синтаксичних досліджень художнього тексту до вербалізації найабстрактніших концептів у синтаксичних одиницях.

Об'єктом дослідження є три типи синтаксичних предикативних конструкцій, відібраних з творів сучасних французьких письменників.

Матеріалом дослідження є тексти художніх прозових творів, які у нинішньому столітті були удостоєні найпрестижнішої французької літературної премії Гонкур, а саме романів Ж. Феррарі « Le Sermon sur la chute de Rome », М. Уельбека « La Carte et le Territoire », Л. Года « Le Soleil des Scorta », А. Женні « L'art français de la guerre », Ж. Леруа « Alabama song », А. Раймі « Syngué sabour. Pierre de patience », Ж.-К. Рюфена « Rouge Brésil ».

Предметом дослідження є синтаксичні та концептуальні характеристики трьох типів конструкцій підмет + присудок із дієслівним прирощенням у сучасному французькому художньому прозовому тексті.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше розкриваються особливості вербалізації синтаксичних абстрактних концептів у предикативних конструкціях художніх текстів прозових творів сучасних французьких письменників.

Використання будь-яких одиниць у тексті, в тому числі й синтаксичних структур залежить від засадничого текстотвірного принципу повтору, який також додатково впливає на рівномірність розподілу синтаксичних одиниць у тексті. Саме принцип повторюваності породжує закономірності періодичності синтаксичних структур, зокрема предикативної пари підмет + присудок з одного боку як найпростішого речення, з іншого боку як гнучкої структури, що здатна мати різноманітні синтаксичні прирощення і припускати трансформації. «Одним з головних конструюючих факторів художнього тексту є його комунікативне

призначення, тобто його прагматична спрямованість, оскільки він призначений для емоційно-вольового і естетичного впливу на тих, кому адресований [1:33]». Отже, вживання певного типу синтаксичних конструкцій також має свій естетичний вплив.

Найуживанішими суто дієслівними структурними моделями простих речень у сучасному французькому художньому прозовому тексті є такі:

1. Конструкція підмет + присудок з нульовим зв'язком;
2. Конструкція підмет + присудок + дієслово в інфінітиві;
3. Конструкція підмет + присудок + прислівник.

Розглянемо детальніше окреслені семантико-синтаксичні різновиди конструкцій:

1. Конструкція підмет + присудок з нульовим зв'язком, представлений дієсловом, яке у контексті є моновалентним, наприклад:

La mère entre (6);

Le commerce continua (4).

Ця конструкція може обіймати ціле речення, як у наведених двох прикладі, або входити до складу складносурядних речень, у тому числі і текстоїдних, із багатьма предикативними парами, наприклад:

Claudie parlait et Matthieu écoutait sa mère parler dans la langue qu'il ne comprenait pas [...] (1).

Часто ця конструкція з інверсією слугує для передачі мовлення оповідача у діалогах і прямій мові персонажів, наприклад:

Allons, ricana Cadorim, vous êtes meilleur comédien et c'est pour cet emploi que je vous ai engagé (7);

«Voilà», dit-il, «j'ai réfléchi» (2).

Також подібні конструкції використовуються для передачі мовлення оповідача із непрямою мовою персонажів:

Il confirma que sa femme était partie en emportant tous les meubles (1);

On dit que ma folie nous a séparés (5).

Часто у конструкціях із зазначеною схемою присудок позначає повторювану дію і слугує для фонові вербалізації концепту СТАН.

Ймовірність сурядного зв'язку між присудками у французькому реченні і відповідний зв'язок цих присудків із одним підметом породжує певну варіативність та розширення схеми цієї конструкції до підмет + присудок, складений з однорідних дієслів у особовій формі. Однак, ми вважаємо, що наявність кількох умовно рівноправних однорідних зв'язків підтверджує правомірність твердження про те, що у конструкціях із схемою підмет + присудок, складений з однорідних дієслів у особовій формі, визначається стільки конструкцій підмет + присудок, скільки нараховується у реченні однорідних підметів в особовій формі, наприклад:

ils gémissaient et lançaient des aboiements hystériques (1), причому у першій конструкції зв'язок є контактним, а у другій – дистантним.

Кількість конструкцій підмет + присудок у реченні залежить від кількості однорідних присудків:

Un jour, enfin, il se décida, prit son courage à deux mains et alla voir le vieux Gaetano Carminella (3).

В останньому наведеному прикладі факт трьох однорідних присудків надає підстави для вирізнення трьох конструкцій, що, безперечно, позначається на кількісному рахунку:

- 1) *il se décida* (S(GPron)+V1),
- 2) *il [...] prit [...]* (S(GPron)+V2+ [...]) та
- 3) *il [...] alla [...]* (S(GPron)+V3+ [...]).

Ми вважаємо рівноправність присудків у реченнях із подібними однорідними складниками умовною, оскільки беззаперечною вона може вважатися тільки у синтаксичному вертикальному плані цілого тексту, проте з огляду на лінійну розгортку останнього важко погодитись із смисловою рівністю таких присудків.

Якщо у випадку функціонування однорідних присудків у реченні кількість конструкцій підмет + присудок з'ясовується

згідно з кількістю присудкових груп, то факт однорідних підметів, що синтаксично зв'язані з одним присудком, не приводить до подібного логічного збільшення кількості зазначених конструкцій, що віддзеркалюється в особових формах відмінюваного дієслова, а також у можливій формі множини підмета, наприклад:

Dans la rue, les hommes s'époumonent: « Allah-o Akbar ! » Ils courent. (6);

Raffaele et Giuseppe sentirent que quelque chose de grave venait d'arriver (3).

У наведеному прикладі присудок представлений двома власними іменами персонажів, що поєднуються сполучником *et*, і утворює єдину присудкову групу множинного присудку. Таким чином, підмет виражений іменником, або займенником у формі множини і множинний підмет – (термін наш), тобто групи однорідних підметів, які пов'язані між собою сурядним зв'язком з одного боку та мають один синтаксичний зв'язок із одним підметом є рівнозначними з огляду на утворення синтаксичної структури та виявлення схеми конструкції з дослідницькою метою. Отже, у реченні: *Leurs voix s'éloignent, « Allah-o... », et s'approchent de la mosquée.* (6) виявляються два зв'язки підмет + присудок не завдяки множині підмета, а завдяки двом присудкам.

2. Конструкція підмет + присудок + залежне від підмета дієслово в інфінітиві, наприклад: *Lorsque nous étions ensemble, nous pouvions manger le monde* (3). Двома додатковими структурними різновидами цього типу, крім основного, є конструкції із зворотними дієсловами (або дієсловами у зворотній формі), а також конструкції, у яких посередником зв'язку між двома дієсловами виступає прийменник, наприклад:

Moi, j'ai dû me cacher pour écrire (5). [...] *Virgile finit par renoncer*. (J. Ferrari « Le Sermon sur la chute de Rome »).

Не виключеним є і гібрид цих двох структурних різновидів підмет + присудок + прийменник + залежне від підмета зворотне дієслово в інфінітиві, наприклад: *La colère monta en Raffaele mais il chercha à se contenir et poursuivit* (3).

Plus tard, elle revient pour verser de l'eau sucrée-salée dans la poche de perfusion, et instiller les gouttes de collyre dans les yeux de l'homme (6). Так само, як і кількість присудків у нормативному французькому реченні зумовлює кількість конструкцій підмет + присудок, так і кількість однорідних дієслів у формі інфінітиву характеризує кількість конструкцій підмет + складений дієслівний присудок, що демонструє останній поданий приклад, а саме у наведеному реченні спостерігаються дві конструкції.

У конструкціях підмет + складений дієслівний присудок, що були віднайдені нами у досліджуваних текстах, присудок може віддзеркалювати такі семантичні категорії як подійність, буттєвість, комунікація, модальність, зокрема оцінність та когнітивна діяльність, наприклад:

Quant aux types des charbonnages, ils savent expliquer que la moitié du poids est partie en fumée (4);

On peut faire des chefs-d'œuvre en français. (7);

« Tu peux venir en Russie... » dit-elle. (2).

У трьох наведених прикладах присудок у конструкції підмет + складений дієслівний присудок відображають категорії модальності і когнітивної діяльності. Переосмислюючи ці категорії у концептологічному аспекті, відзначимо, що конструкції підмет + складений дієслівний присудок призначені для вербалізації найабстрактніших первинних концептів, таких як БУТТЯ, ОЦІНКА, ДІЯ, КОГНІЦІЯ, МОВЛЕННЯ. Зауважимо, що номінативний характер інфінітива дозволяє останньому виконувати синтаксичну роль прямого додатку, непрямого додатку, обставин різноманітної семантики у французькому реченні. Так, наприклад, сполучення присудка з інфінітивом за допомогою прийменників, або безприймениковим зв'язком дозволяють класифікувати синтаксичні ролі деяких інфінітивів як прямі додатки [2]. Незважаючи на те, що інфінітив може виконувати найрізноманітніші синтаксичні функції у реченні, його магістральною первинною функцією є маркування супутньої до основної, вираженої особовими формами, дії [3:195]. Отже, на нашу думку, дієслівна природа інфінітиву, граматична

приналежність до класу дієслів, інакше кажучи, формальний критерій ми вбачаємо засадничим. Крім того, поділяючи основну концепцію Ж. Фонтанія про фігуративність та іконічність синтаксису [4], ми вважаємо, що словосполучення двох дієслів спричинює концептуальне нашарування двох дій, або у випадку з модальними та у меншому ступені перформативними дієсловами у ролі присудку приводить до розмитості межі між двома вираженими цією конструкцією діями, наприклад:

— *Je dois rejoindre le poste* (4).

Тому, ми вважаємо, що конструкції підмет + складений дієслівний присудок, де інфінітив є залежним від особової форми дієслова, доцільно вирізняти в ізольовану групу, оскільки концептуально дієслово, в тому числі в інфінітиві, опосередковано призначене для вербалізації темпоративів, або видових (аспектних) значень, на відміну від прямих додатків, виражених іменними групами. Цей аргумент, а саме окреслена первинна прототипова функція інфінітива маркувати процес, а також його несамостійність, дозволяє нам стверджувати про доречність визнання пріоритету граматичної форми інфінітива над його синтаксичною роллю у реченні.

Відзначимо, що конструкції, у яких дієслово входить до синтаксичної групи (словосполучення) прямого, або непрямого додатків і не є залежним від присудка, не вважаються нами такими, що мають синтаксичну схему, наприклад:

Quoiqu'il n'eût rien à en attendre d'agréable, il sentit un frisson de bonheur [...] (4).

Також нами не вважаються конструкціями із схемою підмет + складений дієслівний присудок нексусні структури, що презентуються фактивними або каузативними формами, наприклад:

Il avait l'air d'un assassin qui confesse son crime et qui laisse monter en lui, au fur et à mesure qu'il parle, la douce ivresse de l'aveu (3). У цих конструкціях підмет означає виконавця дії, вираженої особовою формою присудка, а інфінітив називає дію, виконувану

іншим, на відміну від конструкцій підмет + складений дієслівний присудок, у якій підмет має відношення до обох дієслів.

3. Підмет + присудок + прислівник. Уточнимо, прислівник у конструкціях із цією схемою має функції обставини саме при присудковій, адже крім характеристики присудків, прислівник може надавати додаткового значення іншим членам речення, цілому реченню, а також функціонувати у якості конекторів, або входити до їхнього складу.

Виокремлення конструкцій з цією схемою ставить ряд проблем, перша з яких межі концептуального складу самого прислівника. Семантика прислівників, або прислівникових сполучень, які є складниками ланцюгів, що мають представлену схему є достатньо широкою, отже вони можуть бути охарактеризовані як: кваліфікатори, квантифікатори, інтенсифікатори, локативи, темпоративи, модальні, наприклад:

Un sac d'argent sur un tas de cailloux, dit amèrement Elia (3) – кваліфікатор;

On ne se rappellera même pas que cela a été possible (4) – інтенсифікатор;

Elle attend dehors, devant la fenêtre (6) – локатив;

Vous savez, à la campagne, on se couche tôt, surtout en hiver (2) – темпоратив;

Où, j'ai cru quelques semaines que tout n'était peut-être pas perdu pour Scott et moi (5) – модальний прислівник.

Зауважимо, що у контексті художнього твору визначення концептуальних зв'язків у цих конструкціях ускладнюється тим, що прислівники не завжди виражають чисте значення своєї семантичної групи, а контамінуються іншими значеннями, наприклад:

Anna, écoute, c'est la vieille Carmela qui te parle tout bas... (3).

Значення адвербіалізованого словосполучення *tout bas* з 'зовсім низько' – зорове сприйняття – трансформується до 'тихо' – слухове сприйняття.

Debout sur le bastingage, retenus aux drisses de la voile, ils se penchaient au-dessus de l'eau en se faisant une visière de leur main,

dans une très belle pose qui ne permettait pas de voir loin mais les amusait beaucoup (4).

У першому прикладі локативне значення прислівника *bas* модифікується у кваліфікаційне, у другому прикладі кількісні характеристики дієслова трансформують прислівник на інтенсифікатор. Перетворення значення на інше пояснюється певним чином таким концептуальним складником прислівника як суб'єктивна оцінка автора. Саме суб'єктивність в оцінці дії, вираженої підметом, необхідність дати цю оцінку, або уточнити, сприйняття різноманітності концептуальних характеристик дії переводить загальномовну конструкцію дієслово + прислівник з абстрактних концептів до індивідуальних. Функція прислівника у цій конструкції полягає в екстенсії значення дієслова. Опис однієї певної дії, вираженої синтаксичною конструкцією, складеною з двох елементів, а саме присудок + прислівник ставить питання авторського вибору вживання прислівників, а також співвідношення семантики прислівників цієї конструкції із семантикою дії, вираженої присудком. Межі між концептуальними складниками прислівника та присудка залишаються розмитими. Таким чином, логічним є висновок, що дієслово, вжите без прислівника, концептуально є конструкцією дієслово + нульовий прислівник, а прислівник у конструкції підмет+прислівник є концептуально інтрапредикативним.

Повертаючись до проблеми розмежування прислівників, обставинних прислівникових виразів та адвербіальних сполучень, ми дотримувались критерія формальних ознак, запропонованого В.Г. Гаком: до прислівників зараховувати одиниці із злитим написанням, а до адвербіальних сполучень – одиниці з роздільним написанням [3:212]. Крім того, додаткової невизначеності надає порядок слідування прислівника, який може емоційно розміщуватись навіть всередині аналітичних форм французького дієслова [5:60-80], наприклад:

Il ne l'avait pas davantage fait pour Frédéric Nihous, son successeur (2). Отже, наявність і позиція прислівника при присудкові виявляє і висвітлює все, що є важливим для автора.

Конструкція присудок + інтрапредикативний прислівник слугує для вербалізації синтаксичного абстрактного концепту ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЇ та індивідуальних авторських концептів, елементом яких є концептуальний складник АВТОРСЬКА ОЦІНКА.

Перспективи дослідження. Вивчення концептуальних засад синтаксичної організації тексту, а саме предикативних конструкцій сучасних французьких художніх прозових творів може бути корисним у пошуку універсальних методів лінгвістичних розвідок. Виведення когнітивного аспекту синтаксичних категорій на перший план досліджень художніх прозових текстів уможливило поширення подібної методики розвідки на будь-який тип тексту, а також отримання достовірних даних про закони текстотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач І.М. Художній текст та його комунікативно-прагматичний аспект / Горбач І.М. // Проблеми семантики слова, речення та тексту / відп. ред. Н.М. Корбозерова. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2012. – Вип. 29 – 32-38 с.
2. Reza M. Valeur de "de" devant l'infinitif complément de verbe / Reza Mir-Samii // *Faits de langues*. – 1997. – № 9, Mars. – pp. 119-126.
3. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / Владимир Григорьевич Гак. – М.: Добросвет, 2000. – 839.
4. Fontanille J. Syntaxe figurative, sémiotique du corps et iconicité / Fontanille Jacques // *Séminaire intersémiotique EHESS-CNRS-IUF SYNTHÈSE*. – 1998-99. – pp. 1-19. URL: http://www.unilim.fr/pages_perso/jacques.fontanille/textespdf/Csensible_corps_1998_2000_concl1.pdf.
5. Laenzlinger Ch. Le rôle de l'interface syntaxe-structure informationnelle dans la variation de l'ordre des constituants dans la phrase / Christopher Laenzlinger // *Nouveaux cahiers de linguistique française*. – 2006. – № 27. – pp. 53-81.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Ferrari J. Le sermont sur la chute de Rome. / Jérôme Ferrari. – Actes Sud Editions, 2012. – 201 p.
2. Houellebecq M. La carte et le territoire / Michel Houellebecq. – Flammarion, 2010. – 427 p.
3. Gaudé L. Le soleil des Scorta / Laurent Gaudé. – Actes sud, 2004. – 250 p.
4. Jenni A. L'Art français de la guerre / Alexis Jenni. – P.: Gallimard, 2011. – 633p.
5. Leroy G. Alabama song / Leroy Gilles. – P.: Mercure de France, 2007. – 189 p.
6. Rahimi A. Syngué sabour. Pierre de patience. / Atiq Rahimi. – P.O.L éditeur, 2008. – 160 p.
7. Rufin J.-Ch. Rouge Brésil / Jean-Christophe Rufin. – P.: Gallimard, 2001. – 560p.

УДК 81'255.4

ХАЙДЕР Є.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРІВ ЯК ІДІОСТИЛЬОВА ТЕКСТОТВОРЧА СТРАТЕГІЯ Г.ГЕССЕ В СВІТЛІ ТРАНСЛАТОЛОГІЇ

Стаття присвячена вивченню синтаксичних ідіостилевих особливостей німецького письменника Г.Гессе у світлі перекладознавчих сучасних студій. Автор статті звертається до питань проблеми художнього перекладу. Для перекладацької практики надзвичайно важливими є чинники текстотворчої авторської концепції (у синтаксичному аспектах зокрема), які вимагають експресивної та імпресивної еквівалентності.

Ключові слова: ідіостиль, текстотворча стратегія, транслатологічна стратегія, синтаксична конструкція.

Статья посвящена изучению синтаксических идиостилевых особенностей немецкого писателя Г.Гессе в свете переводоведческих современных студий. Автор статьи обращается к вопросам проблемы художественного перевода. Для переводческой практики чрезвычайно важны факторы текстообразующей авторской концепции (в синтаксическом аспекте в частности), которые требуют экспрессивной и импрессивной эквивалентности.

Ключевые слова: идиостиль, текстотвообразующая стратегия, транслатологическая стратегия, синтаксическая конструкция.

The article is devoted to the study of syntactic idiostylic features of German writer H.Hesse in relation of the modern translational studies. The author refers to the problems of the literary translation. The factors of text-constituting authors conception (in particular in the syntactical aspects) which require expressive and impressive equivalence are extremely important for translation practices.

Keywords: idiostyle, text-constituting strategy translational strategy, syntax.

У сфері художнього перекладу активно еволюціонуючою тенденцією є вивчення перекладацьких стратегій для повного й високомайстерного транслювання художньо-стильових та

жанрово-типологічних властивостей перекладного тексту у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях (Л. Алексеева, Е. Бальцежан, С.Бараньчак, В. Коллер, В. Комісаров, М. Лановик; С. Радчук; М. Кшиштофяк; П. Франк та ін.). **Теоретичну основу** дослідження склали праці з теоретичної поетики (М. М. Бахтін, Н.С. Болотнова, І. Гальперін, В. В. Виноградов, В. Р. Шмід та ін), а також когнітивні й лінгвопрагматичні теорії перекладу (Л. М. Алексеева, Ю. А. Сорокін, А. Легежинська, О.И. Москальська, В.А. Кухаренко, Е.Я. Кусько та ін.). Ідіостиль Г.Гессе в транслотологічних студіях малодосліджений, оскільки творчість німецького письменника зазвичай вивчалися переважно в площині літературознавства. Особливо мало уваги приділялося текстотворчим стратегіям, зокрема використанню форм авторського та невласне-авторського мовлення, в тому числі в призмі синтаксичних досліджень. Саме цей чинник визначає **актуальність** нашої розвідки, яка становить частину ширшого дисертаційного дослідження. **Метою** є з'ясування специфіки синтаксичних форм (в реєстрі невласне-прямой/невласне-авторської мови) оригінального твору/творів, для подальшої їхньої трансляції до приймаючої мови. **Об'єктом дослідження** є ідіостильові особливості синтаксичної організації творів Г. Гессе, а **предметом** – особливості відтворення цих х складових ідіостилію письменника мовами перекладу. **Матеріалом** дослідження даної наукової розвідки є роман “Гра в бісер” та його переклади українською й російською мовами. Твори перекладені С.Аптом (Игра в бисер, 1984), Д. Каравкіною та Вс. Розановим (Игра в бисер, 1969 г.), Є.Поповичем (Гра в бісер, 1978).

За останнє десятиліття розвитку української філологічної науки теоретико-методологічні підходи дуже сильно змінилися, і тому виникла потреба переосмислення багатьох сфер досліджень, літературного перекладознавства у тому числі. Вихід у загаль багатьох філософсько-літературних праць учених з-за кордону став поштовхом до цього стало, що призвело до оновлення теорії літератури, “виправдовування” порівняльного літературознавства, яке не можна уявити поза межами перекладознавчих підходів.

Новий виток розвитку показав необхідність зміни акценту у дослідженнях художнього перекладу, зокрема, постала необхідність створити саме літературознавчу теорію художнього перекладу. Згідно з основними вимогами теорії полісистеми, що була опрацьована Г. Турі та І. Івеном-Зогаром – ізраїльськими перекладознавцями – літературознавцю, перекладознавцю та історикові літератури, досліджувати творчість видатних літературних особистостей слушно з погляду дискурсу – одночасно і як авторів творів перекладу та оригіналу. Тоді багато суттєвих фактів та проявів перекладацької естетики стануть очевидними.

Художній переклад - це певного роду творча діяльність, метою якої є створення культурних цінностей. Вона спрямована на репрезентацію цінностей художньої літератури, яка перекладається в приймаючій культурі.

Коли йдеться про роман “Гра в бісер”, ми відштовхуємося від загальноприйнятої думки про те, що цей роман є фінальною частиною “східного” циклу, до якого належать такі твори, як “Паломництво до країни Сходу” та “Сіддхартха”. Отже, специфічний філософський модус ми визначаємо як одну з художньо-типологічних домінант письменника. На рівні ситаксису для ідіостилю Г. Гессе характерні великі синтаксичні періоди, які максимально сприяють відтворенню авторської філософської ідеї. В межах проблематики транслатології важливим є аналіз перекладацьких стратегій, а також виявлення способів передачі авторської інтенції.

На сьогоднішній день найбільш обґрунтованою перекладацькою стратегією вважається стратегія максимального відтворення комунікативної та естетико-креативної функцій тексту. Робота перекладача художнього тексту вимагає збереження насамперед імпресивної — формально-естетичної — еквівалентності [6]. Також необхідно максимально витримувати семантико-структурну еквівалентність. Якщо експресивна еквівалентність включає в себе денотативну, конотативну, жанрову і прагматичну еквівалентність, то імпресивна еквівалентність полягає в збереженні впливу на читача і являє собою формально-

естетичну еквівалентність. Для художніх творів чи не найважливішу роль при їх трансляції відіграє стратегія на досягнення імпресивної еквівалентності. Відтак, визначаючи категорію імпресивної еквівалентності як одну з провідних, ми звертаємо особливу увагу на формальну сторону перекладу. Це означає, що при відтворенні особливих елементів ідіостилю письменника слід дотримуватися максимального збереження їх зовнішнього – формального – ладу. У нашому випадку – особливостей авторського синтаксису, який також ми розглядаємо як текстотворчу ідіостилову домінанту в творах Г.Гессе.

Для повної ідіостилової картини на рівні синтаксису в художньому творі належить обов'язково брати до уваги проблему автора як суб'єкта текстотворення та наративних стратегій. Відділяючи автора-наратора від автора біографічного (реальної людини) відомий літературознавець Б.О.Корман впровадив концепцію системно-суб'єктного методу, згідно з якою свідомість суб'єкта – це свідомість автора, виражена в тексті. Виділяють суб'єкта мови й суб'єкта мислення. В творах Гессе, зокрема в аналізованому романі, ми маємо справу з нашаруванням цих двох варіантів суб'єктів, наслідком чого є складні форми невласне-авторського мовлення, яким ми вважаємо загальний наратив роману. Цілісна авторська свідомість розуміється як єдність свідомостей двох варіантів суб'єктів. Наративна перспектива художнього твору реалізована через мовні явища, є вираженням категорії автора й розуміється як системно-структурна взаємодія суб'єктивно-мовної, сюжетно-композиційною та часопросторовою системами. Відтак, синтаксичні конструкції становлять окремий предмет досліджень, в тому числі й прагматики перекладу.

На ідеалізовано-прагматичному рівні аналізу творів Г.Гессе видається релевантним насамперед процес метасимволізації. Окремим випадком метасимволізації є імплікація автором східного медитативно-філософського модусу через ритмізацію наративу, а також створення специфічної суб'єктивно-мовної структури тексту на мовних планах наративу оповідача та персонажів. Метасимволізація на синтаксичному рівні охоплює такі засоби, які

можуть бути виділені й інтерпретовані тільки в дискурсі (повтори, прагматичні вставки).

Ритм вважається основою художньої форми прозового твору. Він реалізується як послідовний суцільний мелодійний рух синтаксичних єдностей. Особливістю прозового ритму є його асиметричність (відсутність рими). Ритм являє собою художню поетичну організацію речення.

Розглядаючи ідіостильові синтактичні особливості творів Г.Гессе, ми звернули увагу на специфічність форм на рації в романі “Гра в бісер”. Письменник будує текст в стильовій манері оповіді-звіту, оповіді-сповіді, в якій монологічні (невласне-авторське мовлення) й діалогічні (мовлення персонажів) партії тісно сплітаються в суцільну текстову тканину наративу, в якій не завжди прозорі навіть межі/перехід до різних форм мовлення. Таким чином автор досягає ефекту медитативно-споглядалної, “уповільненої” оповіді. Одним з синтактичних характеристик є повтори в межах речення. Тут ми б хотіли наголосити на ще одній специфічній рисі синтаксичної організації творів Г. Гессе, яку ми також трактуємо як ідіостильову характеристику: це надзвичайно розбудовані речення. Для визначення обсягу речення ми, слідом за В.Г. Адмоні, використовуємо терміни “елементарне речення” і “цільне речення” [1:17-20]. Перший термін позначає речення як структуру незалежно від його синтаксичної функції: це може бути і просте самостійне речення, і частина складносурядного або складнопідрядного речення, і підрядне речення. Термін “цільне речення” означає речення від точки до точки, воно може бути як простим, так і складним. В історичному плані загальна тенденція полягає в тому, що обсяг цільного речення дещо зменшується за рахунок скорочення кількості та зменшення обсягу елементарних речень. Обсяг же елементарного речення, особливо коли воно виступає як самостійне просте речення, дещо зростає, що пов'язано з поширенням і зростанням обсягу групи іменника [8: 296]. Проте, це не означає тенденції чи закономірності в розвитку німецької мови, а лише стильові особливості письма окремих письменників.

Дослідники констатують середній обсяг елементарних речень в німецькій художній літературі в динаміці від 7-9 речень XIX століття до 15-16 слів в реченні, в Г.Гессе ж середньо речення розбудовуються до 40-50 одиниць. Разом з цим значно збільшується розмір абзацу [2:150]. Повтори визначаються як сліди ритму художньої прози. Усередині простого речення вони можуть бути простими, змішаними й синонімічними, в простому реченні існує ще повторність морфологічна, яка виражається вербальністю або номінативністю.

Зупинимось на традиційних видах повтору.

Лексичний повтор служить у художньому мовленні засобом акцентуації для логічного й емоційного впливу на читача. Розглянемо прояв дієслівного повтору в ряду однорідних присудків, що розкривають багатство його стилістичного потенціалу.

Одним з поширених видів присудкового повтору є дворовий контактний повтор дієслів або субстантивованого предикативу:

Es bedeutete viel für den Jungen und bedeutete viel auch für ihn, den Alten. (12: 492)

Це означало дуже багато для підлітка, але й для нього самого також. (11: 264)

Это многое означало для мальчика и многое для него, старика. (10: 372)

Это значило очень много для мальчика, но и для него, старика, тоже.. (9)

Як бачимо, в даному випадку саме цей повтор перекладачі і не зберегли, замінивши повторюване дієслово сполучником “також” / “также” (Є.Попович та Д.Каравкіна), що на нашу думку несповна передає імпресивну еквівалентність. По-іншому працює відомий перекладач в С. Апт, який намагається максимально відтворити авторську форму оригіналу: він зберігає прийом повтору, хоча і не дієслівного.

Повторювані дієслова можуть знаходитися по відношенню один до одного в дистантній позиції:

Ich begriff, was mir hier anzuschauen vergönnt war, und begriff nun auch erst dieses Lächeln, dieses Strahlen; es war ein Heiliger und Vollendeter, der mir hier für eine Stunde in seinem Glanz mitzuwohnen erlaubte und den ich Stümper hatte unterhalten, ausfragen und zu einer Konversation verführen wollen. (12: 280)

Я збагнув, що мені судилося тут побачити, збагнув цю усмішку, збагнув, чому він весь світився: то був взірець людини, святий, що дав мені годину побути в своєму сяйві, а я, недолугий, хотів його залучити до розмови, ставив йому нікчемні запитання. (11: 150)

Я понял, что мне посчастливилось тут увидеть, и только теперь понял эту улыбку, это сияние; святой и совершенный человек позволил мне побыть часок в своем сиянии, а я-то, болван, хотел развлечь его, расспросить и вызвать на разговор. (10: 212)

Я понял, что сподобился увидеть, я понял наконец эту улыбку, это сияние его; передо мной был святой и праведник, который на час дозволил мне помедлить в его лучах, а я, тупица, хотел вовлечь его в разговор, занять беседу. (9)

Тут ми бачимо досягнення майже повної імпресивної еквівалентності на формальному рівні, оскільки перекладачі повністю відтворили синтаксичний лад і зберегли емоційну наповненість речення.

За допомогою дворазового повтору виражається тривалість та інтенсивність дії, а висловлювання отримує експресивне значення. Змішаний повтор реалізується в рамках простого речення по-різному. Це може бути синонімічний повтор дієслова-присудка, що надає описуваним діям ще більшу силу переконливості:

Als habe er mir lange Zeit bei einer allzu angestregten Arbeit zugesehen und wolle mich jetzt mahnen. Er sprach die Worte ein wenig mühsam, als habe er schon recht lange Zeit die Lippen nicht mehr zum Sprechen gebraucht. Zugleich legte er seine Hand auf meinen Arm, sie war leicht wie ein Schmetterling, sah mir eindringlich in die Augen und lächelte. In diesem Augenblick war ich besiegt. (12: 279)

Наче він довго дивився, як я тяжко працюю над чимось, і надумав застерегти мене. Слова він вимовляв трохи натужно,

ніби давно вже не розтуляв уст для балачки. Одночасно він поклав руку, легеньку, як пір'їна, мені на плече, пильно глянув мені у вічі і всміхнувся. (11: 149)

Словно долго глядел, как я слишком напряженно тружусь, и хотел теперь образумить меня. Он произнес эти слова с некоторым усилием, словно уже давно не размыкал губ для речи. Одновременно он положил руку мне на плечо – она была легка, как бабочка, – пристально посмотрел мне в глаза и улыбнулся. (10: 211)

Словно он долгое время наблюдал за тем, как я над чем-то тяжело тружусь, и захотел меня предостеречь. Слова эти он произнес немного затрудненно, словно давно уже не раскрывал рта для речи. Одновременно он положил свою руку, легкую, как бабочка, руку, мне на плечо, пристально посмотрел мне в глаза и улыбнулся. (9)

Іншим різновидом змішаного повтору є частковий повтор групи присудка або тільки її основного ядра:

Da saß der ehrwürdige Mann, mein Gönner, mein Freund, der, seit ich denken konnte, mein Herz und Vertrauen besaß und nie ein Wort von mir ohne Antwort gelassen hatte, da saß er und hörte mich reden, oder hörte mich auch nicht, saß und hatte sich völlig hinter sein Strahlen und Lächeln, hinter seine goldene Maske verborgen und verschanzt, unerreichbar, einer anderen Welt mit anderen Gesetzen angehörig, und alles, was von mir zu ihm, aus unserer Welt in die seine hinüber sprechen wollte, lief an ihm ab wie Regen an einem Stein. (12: 279)

Ось він сидить переді мною, мій шановний патрон і друг, якому я завжди, відколи пам'ятаю себе, довіряв і був відданий цілим серцем і який ніколи не лишав без відповіді жодного мого слова, сидить і слухає, як я говорю, чи, може, й не слухає, цілком сховавшись за своєю променистою усмішкою, за золотою маскою, як за оборонним валом, недосяжний, приналежний до іншого світу з іншими законами. Все, що я хотів словами передати йому від себе, з нашого світу в його світ, відскакувало від нього, як морська піна від скелі. (11: 149)

Вот он сидел, этот достопочтенный человек, мой покровитель, мой друг, всегда, сколько я помнил себя, владевший моим сердцем и обладавший моим доверием, никогда не оставлявший без ответа ни одного моего слова, вот он сидел и слушал или не слушал, что я говорю, сидел, окутанный и заслоненный своим сияньем и своими улыбками, своей золотой маской, неприступный, принадлежащий другому миру с другими законами, и всё, что стремилось проникнуть от меня к нему, из нашего мира в его мир, – все это стекало с него, как стекает с камня дождевая вода. (10: 211)

Вот он сидит передо мною, почитаемый иною человек, мой покровитель, мой Друг, который, сколько я себя помню, всегда владел моим сердцем и доверием и ви разу не оставил ни единого моего слова без ответа, а теперь он прямо передо мной и сидит, как я говорю, или, пожалуй, не слышит, весь спрятавшись и затаившись за этим своим сиянием, за своей улыбкой, за своей золотой личиной, недосыгаемый, весь уже частица иного мира, с иными законами, я асе, что я хотел передать ему словами из нашего мира в его мир, все отскакивало от него, как дождь от камня. (9)

З виценаведених прикладів можна помітити, що трикратний повтор дієслова *setzen* саме три рази відображено лише в перекладі С.Апта, проте вважати це невдалою спробою передачі імпресивної еквівалентності ми не будемо. Крім цього, у вихідному тексті вжито форму наративу минулого часу, тоді як в текстах перекладу – презентну форму (окрім перекладу С.Апта, знову ж таки), і саме це вже дещо “вибивається” із загальної картини оповіді, що просякнута медитативністю.

Повторенням дієслова досягається поступовий, дещо уповільнений розвиток ситуації, яка насправді відбувається в короткий відрізок часу. Кожен етап у розвитку ситуації набуває вагомості, що підкріплюється ритмічно. Ритм заснований на обрамленні кожної групи та її рівномірному поширенні. Це веде, зрештою, до виділення всього висловлювання.

Дискурсивні переваги наведених розбудованих синтаксичних конструкцій регламентують як прагматичну доречність (прототиповість) певних структур, їх лексичного наповнення і функцій в мові, так і специфічне вживання синтаксичних знаків, що створюють особливі стилістичні ефекти.

Прототиповість основних синтаксичних одиниць (наприклад, простого чи поширеного речення) проявляється в основному як відповідність їх моделі та її лексичного наповнення загальній модально-прагматичній установці авторської стратегії. Непрототиповість реалізується як зміна форми, семантики і функції цих одиниць.

Формальні зміни реєструються на подальшому емпіричному рівні аналізу. Вони охоплюють розчленування (ритмізацію) пропозицій, що створюються в реєстрі дистанційної комунікації (в інших партіях тексту, які ми не маємо можливості тут навести), і скорочення (елліптування) речень.

Функціонально-семантичні зміщення осмислюються наддискурсивно-ідеалізованому рівні аналізу. Вони застосовуються для зміни функцій речень, наприклад для вираження функції автокомунікації, якщо говорити про суб'єктно-мовні особливості невластиво-авторської мови в творах Г.Гессе. У художньому творі вони вживаються не лише з метою отримання інформації, але і в якості експресивних тверджень, констатацій і важливих спонукань, а при моделюванні безпосереднього спілкування на рівні опосередкованої комунікації (особливо в невластиво-прямій мові) вони, як правило, змінюють адресність, перетворюючись в рефлексиви, звернені на себе.

Нажаль, формат даної розвідки не дозволяє присвятити увагу функціонально-прагматичним типам речень, що також використовуються німецьким письменником в експресивних цілях, якими є екскламати́ви - окличні висловлювання. Вони вживаються, як правило, в якості емоційних тверджень, звернень або оцінок й також репрезентують ідіостильові особливості Г.Гессе.

Як попередні висновки, ми можемо стверджувати, що в наведених прикладах, як і в значному масиві перекладних текстів,

які неможливо викласти в форматі розвідки, перекладачам вдалося повністю зберегти філософську риторичну письменника. Таким чином, прагматичну та імпресивну еквівалентність їм вдалося досягнути максимально.

У **перспективі** ця розвідка може бути використана з навчально-методичною метою на практичних заняттях з практики художнього перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В. Г. Исторический синтаксис немецкого языка. - М.: Высшая школа, 1963. – 336 С.; 2. Гутерман, Юлия Октябревна. Поэтика романа Г.Гессе "Игра в бисер" в контексте философии буддизма и даосизма: Дис...канд.филол.наук:Спец.10.01.05-литературы народов Европы,Америки и Австралии / Моск.пед.гос.ун-т . – М., 1999 . – 181с.; 3. Корман Б. О. Изучение текста художественного произведения. М., 1972. - 150с; 4. Кусько Е.Я. Несобственно-прямая речь в современной немецкой литературе: Дисс. д.филол.н. – Львов: ЛГУ, 1976. — 347 с.; 5. Москальская О.И. Грамматика текста.— М.: Высшая школа, 1981. — 183 с.; 6. Фенек Н.А. Язык реалий и реалии языка [Текст]: монография / Н. А. Фененко; Воронеж. межрегион. ин-т обществ. наук, Воронеж. гос. ун-т. - Воронеж: ВГУ, 2001. - 139 с.; 7. Ярмоленко Г. Г. Анализ художественного прозаического текста как системы типов изложения//Ученые записки Таврического Национального ун-та. — Т. 19 (58). – № 4. — Симферополь, 2006. – С. 308–312.; 8. Admoni W. Der deutsche Sprachbau. Учебное пособие. Москва, Просвещение, 1986. - 336 стр. (на немецком языке).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

9. Герман Гессе и его роман "Игра в бисер". Предисловие Е. Маркович. HERMANN HESSE. Das Glasperlenspiel. 1943. Перевод с немецкого Д.Каравкиной и Вс.Розанова. Редакция перевода, комментарии и перевод стихов С.Аверинцева. - Москва, Издательство "Художественная литература", 1969. – Ел. ресурс, режим доступу: [---

Хайдер Є.М.](http://www.alexandria.org.ua/component/option,com_docman/10. Герман Гессе Игра в бисер. Пер. С нем.С.Апта– М.: АСТ: АСТ МОСКВА; Владимир: ВКТ: 2008. – 461 с. 11. DAS GLASPERLENSPIEL 1943. Післямова Дмитра Затонського. Пер. з нім.ї Є. Поповича; Видавництво «Дніпро», 1978.- 348с. 12. Hermann Hesse Das Glasperlenspiel; Suhrkamp 40 Auflage, 2013, 613 S.</p></div><div data-bbox=)

ХРАБАН Т. Є., ШОСТАК О.Г.

Військовий лицей імені І. Богуна

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ ФРЕЙМОВО-СЛОТОВОЇ МОДЕЛІ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПТУ *ВІЙНА*)

У статті розглядається фреймовий підхід до вивчення концептів та досліджена фреймово-слотова модель концепту *війна* та його національно-специфічні особливості у свідомості носіїв англійської мови (за матеріалами творів англійських та американських письменників).

Ключові слова: фрейм, концепт, фреймово-слотова модель, концепт, лінгвістика, війна.

В статье рассматривается фреймовый подход исследования концептов, а также проанализирована фреймово-слотовая модель концепта *война* и его национально-специфические особенности в сознании носителей английского языка (на материалах произведений английских и американских писателей).

Ключевые слова: фрейм, концепт, фреймово-слотовая модель, концепт, лингвистика, война.

The article deals with the frame mode for researching of concepts. Frame-slot model of the concept *war* and its national-specific features (on materials novels of British and American writers) has been analyzed.

Key words: frame, concept, frame-slot model, concept, linguistics, war.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні головним завданням у світі є запобігання відкритих зіткнень і недопущення людських жертв. На нашу думку, лінгвістика спроможна також зробити свій внесок у розв'язання цієї нагальної проблеми.

У даному дослідженні проводиться вивчення концепту *війна* у свідомості носіїв англійської мови. При цьому розглядається термінологічна проблема, коли для інтуїтивно ясних понять немає загальноприйнятих чітких визначень. Ситуації, що виникають при вивченні моральних, тобто пов'язаних із взаємовідносинами між людьми питань, логічно очевидними бути не можуть: необхідність у

фізичному насильстві стикається з наявністю обмежувачів, що утворюють соціопсихологічну структуру суспільства.

Актуальність цього дослідження зумовлена перспективністю вивчення концептів як сутностей, які розкривають світогляд народу. Незважаючи на активне вивчення природи концепту, методів його дослідження і способів репрезентацій, єдиний підхід до вирішення цієї проблеми відсутній. Однак в лінгвістиці існує думка, що використання поняття *фрейм* як форми репрезентації значення на рівні її сприйняття носіями мови є досить перспективним.

Для фрейма характерне чітко вибудована ієрархічна структура і динамічний характер, категоріальний принцип організації знання, уявлення знання про типову, тематично єдину ситуацію. Фрейм конкретизує те, що для даної культури характерно і типово, а що – ні. Реалізація однієї і тієї ж стереотипної фреймової структури в різних мовах дозволяє більш глибоко проаналізувати особливості сприйняття носіями тієї чи іншої мови різних проявів світу і людини в ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури щодо зазначеної тематики дозволяє констатувати, що фреймовий підхід вважається в лінгвістиці одним з найбільш перспективних методів когнітивного дослідження співвідношення семантичного простору мови і структур знання, які стоять за певними лексичними одиницями. Він дозволяє провести найбільш об'єктивний і повний аналіз окремих лексем. Тому над загальними питаннями розробки, удосконалення, пояснення та практичного втілення фреймового підходу до вивчення концептів працювало і працює багато вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Н. Болдирев, Ч. Філлмор, Т.А. ван Дейк; Р. Богранд, В. Дреслер, М. Мінський, Ф. Унгерер, Х.Й. Шмід, Дж. Тейлор, Л. Талми, Р. Ленекер та багато інших.

Проблеми удосконалення та практичного використання фреймового підходу до вивчення концептів відображено в дисертаціях А. Семенчук (побудовано фреймову модель концепту *тероризм*, розкрито суть явища білатерального зміщення концептів) [1], Т. Мудраченка (побудовано фреймову модель концепту *Україна*) [2], Я. Манукян (досліджено концептуально-фреймову модель мови німецьких військовослужбовців) [3], О. Тоцької (розроблена модель

концепту *female fashion* у вигляді фреймової структури; виявлено змістовне наповнення фреймів, підфреймів, слотів і терміналів даної структури; диференційовано статичні і динамічні (фреймові і сценарні) компоненти фрейму) [4] тощо.

У дослідженні були також використані цитати з творів англійських та американських письменників кінця ХХ – початку ХХІ ст. “Спів птахів” (англ. *Birdsong*) Себастьяна Фолкса, “Спокута” (англ. *Atonement*) Іена Мак’юена, “Врата вогню” (англ. *Gates of Fire: An Epic Novel of the Battle of Thermopylae*) Стівена Прессфілда, “Місто” (англ. *City of Thives*) Девіда Бениоффа, Два брата (англ. *Two Brothers*) Бена Елтона.

Метою статті є дослідження фреймово-слотової модель концепту *війна* у свідомості носіїв англійської мови (за матеріалами творів англійських та американських письменників).

Виклад основного матеріалу. Концепти можуть бути поділені за ступенем абстрагування. Концепт *війна* відноситься до сценарно-дієвих концептів середньо ступені абстрагування, тому, на нашу думку, найкращим є фреймовий підхід до вивчення концепту.

Загальноприйнятним визначення фрейму в лінгвістиці належить американському вченому J. Taylor, який визначає фрейм як “концепт, який здатний розвертатися в просторово-часовому вимірі” [5:87–88].

На сьогоднішній час, фрейми визначаються як структурні сукупності ознак, які здатні охарактеризувати учасників, їх дії та ситуацію впливу і складаються із слотів. Слот має сюжетний характер, а лексема виступає як “назва” серії стереотипних дій. У слотах може міститися інформація різного ступеня складності: від простої ознаки до спеціальних фонових знань або навіть енциклопедичних даних. Кожен слот зі своїм змістом відображає стереотипні знання про певну сутність у світі, а не є простим перерахуванням її основних властивостей.

Найбільш повна реалізація образу війни при використанні фреймової-слотової моделі вивчення концепту обумовлюється природою фрейма. Слоти концентрується навколо деякого узагальненого буденного поняття *війна*, в результаті чого створюється певний смисловий контекст, що включає в себе інформацію про

пропозиції, культурні зразки та сценарії, об'єкти, обставини мовленнєво-розумової діяльності. У своїй єдності різновиди образної репрезентації (сенсорно-перцептивна образність; знаково-символічна інтерпретація первинних образів; вплив екстралінгвістичного середовища; культурний, ситуативний та комунікативно-прагматичний контекст) являють собою асоціативно-дериваційну сутність фрейму. Таким чином, використовувані на його основі мовні знаки стають його образними одиницями. Вони несуть не тільки необхідну інформацію, а й передають неозорий спектр людських емоцій.

Російська дослідниця В. Денісова виділяє такі основні ознаки фреймової-слотової моделі:

1) обов'язкова наявність семантичної сфери (в термінах теорії регулярної багатозначності), до якої відносяться лексеми в первинному значенні;

2) образна сфера, до якої відносяться лексеми в переносному значенні;

3) образ, який пов'язує первинні та вторинні значення мовних одиниць;

4) типові для конкретної моделі динамічні сценарії і схеми, що відображають найбільш характерні для даної понятійної сфери послідовності розвитку подій;

5) слоти, кожен з яких розуміється як фрагмент соціальної / професійної / наївної мовної картини світу індивіда та які структурують відповідну концептуальну сферу і включають певну частину фрейму, якийсь аспект його конкретизації [6].

Досліджуваний концепт є досить об'ємна слотова організація. У даній статті розглянуто 10 динамічних слотів, які вербалізують вказаний концепт.

1. Праця. Війна – це складне соціально-політичне явище. Але наприкінці ХХ ст. організоване застосування військової сили втратило свій обов'язковий статус, а разом з цим можливість війни тільки в її класичному розумінні вичерпані. Війни пізніших періодів сприяли формуванню нових уявлень про поняття *війна*. У фактичному матеріалі війна розглядається як важка, виснажлива та брудна робота. Наведемо приклади: “His was not, I could see now, the heroism of an Achilles. He was

just a man doing a job. A job whose primary attribute was self-restraint and self-composure, not for his own sake, but for those whom he led by his example”, “They went down not like heroes...but like commanders completing their last and dirtiest job.”, “War is work, Dienekes had always taught, seeking to strip of its mystery”.

2. Ворог. Пов’язане з проявом жорстокості поняття ворог пройшло різні етапи свого розвитку. У багатополлярному світі галерея образів ворога надзвичайно велика і різноманітна. Але в творах англомовних письменників ці образи неоднозначні. А це означає, що у людства виникає нове осмислення рівнів сьогоденної ворожості між людьми і народами, з’являється більш складний підхід до визначення ворога. Наведемо приклад: “We whom you call foe are flesh and blood...with hearts no less capable of attachment than your own. Does it strike you as implausible that we in this tent have come to care for you, sir, not alone as a captive relaying an account of battle but as a man even a friend?”.

Як видно з цих прикладів, ворог розглядається як така ж людина “з крові і плоті”, яка після закінчення протистояння може стати навіть другом.

3. Ненависть. Незважаючи на те, що образ ворога змінився, дослідження фреймово-слотової моделі концепту війна показує наявність слота *ненависть*. “The suppressed frustration and unexpressed violence of his life were turned into hatred of the Germans. His desire to defeat and kill them was something he cherished; he nurtured and fed the feeling carefully”.

4. Страх. У фактичному матеріалі представлений величезний пласт прикладів, які репрезентують зазначений концепт. Це робить виділення цього слоту незаперечним. Наведемо для підтвердження кілька прикладів: “You young men imagine that we veterans, with our long experience of war, have mastered fear. But we feel it as keenly as you. More keenly, for we have more intimate experience of it. Fear lives within us twenty-four hours a day, in our sinews and our bones.”, “I am frighten of dying. I am scared of lying wounded all day in a shellhole. I am terribly frightened I shall die alone with no one to touch me. But I have to show an example”.

5. Соратник. Даний концепт представлений такими лексемами і фразеологізмами: brother, comrade, man who stands at your shoulder, mate, fellow-fighter, pal, compatriot, friend. Характерними для даного слота будуть приклади типу:

“Forget country. Forget king. Forget wife and children and freedom. Forget every concept, however noble, that you imagine you fight for here today. Act for this alone: for the man who stands at your shoulder. He is everything, and everything is contained within him”.

6. Поранення. Цей слот представлений у творах англословних авторів великою кількістю прикладів: “It was the face of a man whose brain was sliding out through his eyes socket.”, “There was a man beside him missing part of his face... His nose dangled and Stephen could see his teeth through the missing cheek”.

7. Смерть. Слід зазначити, що слот *смерть* у фреймі війна більш вузький ніж концепт *смерть*, оскільки береться до уваги тільки насильницька смерть. Якщо природна смерть сприймається як неминучий процес та є невід’ємною частиною життя людини, то передчасна насильницька смерть викликає страх. Для акцентування жорстокості та масовості цієї смерті використовуються лексеми manslaughter, butchery, carnage, massacre. Наведемо приклад: “What had been a moment earlier a formation of troops, discernible as ranks and files, even as individuals, transformed in the space of a heartbeat into a rolling mass of manslaughter”.

8. Зруйнування. Внутрішня форма й етимологія лексики, за допомогою якої здійснюється вербалізація концепту *зруйнування* показують, що магістральним напрямом значеннєвого розвитку відповідних слів виступають зміщення семантики від невійськових значень до значень, що репрезентують сферу війни: “An incendiary brigade of 120,000 men there dressed at a double-arms interval and advanced across the capital, putting all temples and shrines, magistracies and public buildings, gymnasia, houses, factories, schools and warehouses to the torch....Clearly the witnessing of the immolation of Athens had distressed the man profoundly”.

9. Велич (моральний аспект). Війна ніколи не зникає безслідно. Згодом одних вона робить ще сильнішими, інших остаточно ламає.

Застосовуючи при вивченні концепту війна фреймово-слотову модель, не можна обійти увагою слот *велич*. Г. Гейне зазначав: “Яка не є жахлива війна, все ж вона виявляє духовну велич людини, що кидає виклик своєму найсильнішому ворогові – смерті” [7]. Вербалізація концепту *велич* спостерігається в наступному прикладі: “That gift, my young friend, is war. War, not peace, produces virtue. War, not peace, purges vice. War, and preparation for war, call forth all that noble and honorable in a man. There in the holy mill of murder the meanest of men may seek and find that part of himself, concealed beneath the corrupt, which shines forth brilliant and virtuous, worthy of honor before the gods”.

10. Бруд. Проаналізувавши низку творів англomовних авторів, можна стверджувати, що протиставлення концепту *велич* (як моральний аспект людини) є концепт *бруд* (як матеріальне явище), і який є звуженим варіантом діхотомії концептів *велич* – *підлість*: “The men were so filthy they looked like they were made of dirt. Grit caked every pore and cavity of flesh, including the creases at the pockets of their eyes and the glue of sputum that collected in the corners of their mouths. Their teeth were black; they spit, it seemed, with every fourth step and the gobs landed black upon the black earth”.

Слід зазначити, що в даному дослідженні розглянуті ті слоти фрейму війна, які найбільше акцентуються в аналізованих творах. Оскільки значення вербального репрезентанта образу в рамках фреймово-слотової моделі не містить у собі весь обсяг змісту останнього, а є лише спробою передати його, вважаємо за необхідне також згадати дотичні концепти, які є вербалізаторами концепту війна, але представлені більш вузько: армія, зброя, атака, битва, перемога / поразка, наступ, командир, честь, ганьба, агресія.

Висновки. При аналізі концепту *війна* у творах англomовних авторів можна зробити такі висновки про наявність національно-специфічних особливостей існування досліджуваного концепту у свідомості носіїв англійської мови.

1. Війна не розглядається просто як збройний конфлікт. Твори досліджують етичну і моральну сторону цього конфлікту.

2. Війна не піддається просто визначенню як такий конфлікт, в якому основним способом вирішення є знищення супротивника.

3. Неоднозначність образу ворога. Виникає нове осмислення рівнів сьогоденішньої ворожості між людьми і народами, з'являється більш складний підхід до визначення ворога. Противник розглядається насамперед як людина з позицій гуманності. Образ ворога сформований під впливом пропозиції, що своєчасний світ може бути укладений тільки при збереженні нормальних психологічних відносин між воюючими сторонами, емоційна пропаганда ворожості до супротивника неприпустима.

5. Концепт *війна* дає людині чіткі орієнтири поведінки: в етично неоднозначній ситуації слід чинити, виходячи з логічного аналізу; в ситуації, неоднозначною логічно, правильним буде саме моральне рішення.

6. Вивчення концепту *війна* вимагає врахування культурного розмаїття світу, оскільки в мові відображається не тільки реальний світ, що оточує людину, але й національний характер народу.

Перспектива дослідження теми вбачаємо в залученні до дослідження концептів *мир, армія, зброя, агресія* у зв'язку з осмисленням поняття *війна* носіями різних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Семенчук А. Інноваційні засоби об'єктивації концепту тероризм (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / А. Б. Семенчук. – Херсон, Херсон. держ. ун-т., 2010. — 20 с.; 2. Мудраченко Т. Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному англомовному газетному дискурсі: дис. канд. філол. наук : спец.: 10.02.02 / Т. Б. Мудраченко – Харків: Харк. нац. ун-т., 2013.– 200 с.; 3. Манукян Я. Концептуально-фреймова модель мовної гри в субкультурі німецьких військовослужащих (1871-1945) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Я. А. Манукян. – Белгород, Белг. нац. ун-т., 2011. – 23 с.; 4. Тоцкая О. Концепт Female Fashion: структура, способи мовної реалізації (когнітивно-фреймовий підхід): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / О. В.Тоцкая. – Пятигорск: ФГБОУ ВПО «Пятигорский государственный лингвистический уни-верситет», 2012.– 26 с.; 5. Taylor J. Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory / J.R. Taylor. – Oxford: Clarendon Press, 1995. – 312 p.; 6. Денисова В. В. «Фреймово-словотварна модель як відображення динаміки образу». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: tl-ic.kursksu.ru/index.php?page=6&new=12); 7. Гейне Г. «0 - Aphorisme.ru». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.aphorisme.ru/comments/5041/?q=967&a=5041

ЦИБКО А.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТИПОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ІСПАНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглядаються типологічні ознаки іспанського політичного дискурсу як особливого типу комунікації, що характеризується відсутністю безпосереднього зворотного зв'язку з адресатом, оскільки він є зверненням до широких народних мас. Характерними рисами іспаномовного політичного дискурсу є його демократичність, інтимізація, темпераментність, прояв національної гордості. Варіативність в організації дискурсивної інформації зумовлюється прагматичними намірами адресанта, який програмує реакцію аудиторії, враховуючи її характеристики, фонові знання та спільне поле комунікативної ситуації.

Ключові слова: політичний дискурс, комунікативна мета, прагматичний намір, комунікативна компетенція, семантико-прагматична структура.

В статье рассматриваются типологические характеристики испанского политического дискурса как особенного типа коммуникации, который определяется отсутствием непосредственной обратной связи с адресатом, поскольку такой дискурс направлен на широкие народные массы. Характерными чертами испаноязычного политического дискурса являются его демократичность, интимизация, темпераментность, проявление национальной гордости. Вариативность в организации дискурсивной информации обусловлена прагматическими намерениями адресанта, который программирует реакцию аудитории, принимая во внимание ее характеристики, фоновые знания и общее поле коммуникативной ситуации.

Ключевые слова: политический дискурс, коммуникативная цель, прагматическое намерение, коммуникативная компетенция, семантико-прагматическая структура.

The article considers the typological characteristics of the Spanish political discourse as a specific communication type which is defined through absence of recipient's immediate feedback since such discourse is directed to vast masses. The peculiarities of Spanish-language political discourse are its democratism, intimisation, excitability, demonstration of national pride. The variability in organization of discourse information is conditioned by speaker's pragmatic intentions who programs the audience's reaction taking into account their peculiarities, background knowledge and the general field of a communicative situation.

Цибко А.В.

Key words: political discourse, communicative objective, pragmatic intention, communicative competence, semantic and pragmatic structure.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато відомих вітчизняних лінгвістів та лінгвістів далекого і близького зарубіжжя, як наприклад, Н.Арутюнова, М.Бахтін, І.Бехта, А.Белова, Г.Біас, Р.Брінкер, В.Бурбело, А.Вежбицька, З.Гетьман, С.Герреро, Т. ван Дейк, В.Дем'янков, Р.Дікман, В.Едмондсон, І.Ільїн, Ю.Караулов, А.Кібрік, І.Кобозева, Н.Корбозерова, Г.Кук, Д.Нунан, Е.Нуньєс, О.Падучева, Дж.Серль, Л.Фернандес, М.Фуко займалися актуальними питаннями дискурсології, дослідженням проблем функціонування, сприйняття та визначення критеріїв диференціації дискурсу. Значна кількість робіт молодих вчених присвячена розробці окремих типів дискурсу – публіцистичного (І.Соболева), судового (Т.Скуратовська), законодавчого (М.Власенко), газетного (С.Коновець, Н.Чабан), рекламного (Н.Волкогон, В.Охріменко), політичного (Г.Жуковець, В.Петренко, О.Пономаренко), художньо-поетичного (І.Смушинська, Л.Шевченко), дискурсу суспільно-політичних теленовін (Н.Рождественська), екологічного (І.Розмаріца), авторитарного (П.Крючкова) тощо.

Актуальність роботи визначається тенденціями розвитку сучасного мовознавства, а саме нового напрямку, що утворився на перетині двох окремих наук – лінгвістики та політології, і спрямовує свою увагу на поглиблене вивчення організації комунікативної взаємодії у сучасному суспільстві, засобів моделювання комунікативного процесу з урахуванням фактора адресата та прагматичних намірів мовця.

Необхідність вивчення політичного дискурсу як особливого типу комунікації зумовлюється тим, що він поєднує риси дискурсів, які функціонують у різних сферах життя суспільства, завдяки чому утворюється цілісне комунікативне явище, що визначається низкою характерних рис. Цей тип дискурсу є важливою ланкою, яка поєднує політичну сферу з рештою сфер суспільного життя задля формування взаємодії та порозуміння між владою і суспільством.

Постановка загальної проблеми. Дослідження лінгво-соціокультурного аспекту політичного дискурсу Іспанії, вивчення психолінгвістичних аспектів здійснення комунікації засобами продукування текстів може допомогти у розв'язанні проблеми ефективності спілкування, що стосується як будь-якої мовної системи в цілому, так і політичного дискурсу зокрема. Таке дослідження дає можливість розв'язати питання про практичне використання мовних механізмів з метою ефективного впливу на численного адресата задля формування ключових напрямів демократичного, політичного, економічного розвитку суспільства.

Об'єктом нашого дослідження є іспаномовний політичний дискурс, особливості якого проявляються у мовному оформленні соціально вагомих подій. Під впливом позамовних факторів, таких як перехід Іспанії від диктаторського режиму до якісно нових демократичних засад, відбулася ціннісна переорієнтація суспільства, його входження у міжнародну спільноту, відродження інституту монархії та перехід до її конституційної форми завдяки власній ініціативі короля Хуана Карлоса I. Такі кардинальні зрушення призвели до поглиблення демократизації іспаномовного політичного дискурсу. Розвиток засад демократії за допомогою досліджуваного типу дискурсу проявляється в ідеологічному переосмисленні мовних одиниць, появі нових ключових концептів, у яких відбиваються основні зрушення у політичному, економічному, культурному житті країни.

Зміна політичного курсу Іспанії визначає головні теми політичної комунікації: розвиток демократичних засад суспільства; надання права автономії окремим регіонам; співіснування різних націй у єдиній країні, визнання їхніх культурних та історичних цінностей, традицій; надання однакових прав усім соціальним та політичним установам, партіям; легалізація емігрантів; визнання права особистості на власну мову, релігію в межах країни; повага до Конституції як до головного законодавчого документа [1:63].

Іншою характерною рисою іспаномовного політичного дискурсу є його наднаціональний характер, що відчувається у повазі до історичних цінностей; сприйнятті короля як провідника

нації, незважаючи на відмову його батька від престолу; національній гордості громадян, яка особливо яскраво проявляється у боротьбі за право надання автономії та збереження рідної мови; свідомості власної гідності, що наявна у ставленні іспанців до державних керівників як до тих, хто має слугувати суспільству, а не керувати ним. Завдяки цим характеристикам, дискурсу, розвиваючись у напрямку більшої діалогічності та інтимізації, не втрачає свого значення для формування пріоритетних тенденцій у житті іспаномовного суспільства.

Важливою складовою характеристики політичного дискурсу є врахування уявлень, стереотипів та прототипів, притаманних іспанському народові. Вагома роль за цих умов належить вибору лексем, що повністю відповідають суспільно-історичному, ідеологічному, прагматичному контекстам. «Одиниці мовлення, у яких знаходить своє втілення політичний дискурс, стали засобом закріплення у свідомості мовців фрагментів об'єктивної реальності у вигляді понять» [2:225]. Вибір лексичних засобів, що викликають у свідомості слухача необхідні асоціації і формують відповідну думку, є першочерговою необхідністю мовця. Він обирає лексичні одиниці, що не лише задовольняють вимоги часу і цілі, але й формують оцінну інтерпретацію необхідного концепту, перебуваючи у взаємозумовлених семантичних та прагматичних зв'язках одне з одним і утворюючи свою власну систему в єдиній мовній цілісності. Таким чином, ще однією важливою характеристикою іспаномовного політичного дискурсу є його великий мовно-впливовий потенціал, що є найвиразнішим показником рівня його розвитку.

На організацію іспаномовного політичного дискурсу значною мірою впливає мовна та комунікативна компетенція мовця, а також ситуація спілкування та її учасники. Важливим є те, що у сфері політичної комунікації, адресант передбачає заздалегідь реакцію широкої аудиторії, враховуючи її соціальні, антропологічні та когнітивні характеристики, хоча повністю передбачити усі фактори комунікативної ситуації досить важко. Однак, таке програмування дає можливість мовцю, якому

відводиться головна частина мовленнєвої дії, ефективніше досягати своїх прагматичних цілей.

Як зазначає Мартінес Альбертос [3:78], політичному дискурсу взагалі та іспанському зокрема притаманні наступні характеристики:

- ораторство, в якому домінує декламаторський стиль заклику;
- пропагандистський триумфалізм;
- ідеологізація усього, про що йде мова, розширене вживання понять, навіть за відсутності логіки;
- перебільшена абстракція;
- збільшена критичність;
- лозунговість та переважання заклинань;
- агітаторський настрій;
- переважання «над-Я»;
- формалізм партійності;
- претензія на абсолютну істину.

Ці властивості виявляють полемічність, яка у цілому притаманна політичному дискурсу та відрізняє його від інших видів. Ця полемічність впливає, наприклад, на вибір лексики [4:91] і репрезентує, так би мовити, перенесення «військових дій» з поля бою на театральну сцену, що особливо помітно в аналітичних та політичних телешоу. Тут часто можна спостерігати спрямованість полемічності на навіювання негативного ставлення до політичних опонентів мовця та нав'язування інших цінностей та оцінок. Ось чому терміни, які оцінюються позитивно прихильниками одних поглядів, сприймаються негативно, інколи навіть як образа, іншими.

Головним фактором для проведення політичного дискурсу є визначення пріоритетних проблем аудиторії, її мотивація, процеси соціалізації особистості та культурні контакти. Ці фактори вимагають урахування когнітивних, психологічних і соціальних параметрів аудиторії. На мовному рівні це відбивається на виборі лексичних одиниць, наприклад, спеціалізованої лексики, жаргонізмів, стислий виклад або розширення інформації для

підкреслення і наголошення на певних моментах висловлювання, використання звертань та привітань на мові або відповідному діалекті аудиторії чи звертання до окремої групи осіб, як наприклад: *Ese gran proyecto Nacional, que es el PHN, es bueno para Aragón, y bueno para todas las tierras de España. Están aquí nuestros amigos de Baleares, la ecotasa en Baleares, un nuevo impuesto en Baleares* [8].

Окрім того, на формування іспаномовного політичного дискурсу впливають соціальні, культурні, ідеологічні прототипи, концептосфера суспільства, у якому співіснують різні культури та нації, психічний стан і домінуючі знання. Їхнє урахування у ході аналізу дискурсу дозволяє виокремити мовні одиниці, за допомогою яких формується ментальний простір у суспільстві та, відповідно, бажані стереотипи, уявлення, а також здійснюється маніпулювання масовою свідомістю. З цією метою у політичному дискурсі використовуються лексичні одиниці на позначення прийнятих у суспільстві цінностей. Завдяки смислу когнітивних категорій, що стоять за цими лексемами, виникає можливість апелювати до ціннісної системи адресата або забезпечити ціннісну орієнтацію висловлення за допомогою ключових слів.

Виявити оцінки, явно чи приховано подані у політичному дискурсі, можна через аналіз наступних груп висловлень:

- констатації та побажання діяти;
- прихованих висловлень, поданих у вигляді запитань;
- відповіді на обрані питання (встановивши при цьому на які саме питання відповідає даний дискурс, а які залишає без відповіді);
- трактування та опис проблеми;
- опис розв'язання проблем, які стоять перед суспільством у позитивних термінах, «конструктивно» (ми повинні зробити...) або негативно (нам не підходить..., так далі жити не можна);
- формулювання ідей, які автору видаються новаторськими;
- висловлення, які подають загальні істини як результат роздумів, як безсумнівну даність «від Бога» або як предмет для виявлення причин цієї даності;

- запити та вимоги до представників влади;
- заклики сприяти тому чи іншому рішенню та пропозицію допомоги.

Отже, політичний дискурс можна визначити як сукупність мовленнєвих актів (усних та письмових) з вербальними та невербальними засобами вираження, що містять у собі політичну тематику, зумовлюються ситуацією спілкування у сукупності з прагматичними, соціокультурними, ідіонаціональними та психологічними факторами. Цей тип дискурсу опосередковує відносини політиків та суспільства, даючи останньому можливість виступати не лише у якості адресата, але й адресанта, а отже, бути ініціатором ідей, які потім втілюються владою у життя.

У центрі нашої уваги стоять способи та цілі використання певних мовних засобів у політичному дискурсі та їхній вплив на адресата. Для політичного дискурсу адресат є колективним, але кожний з членів колективу вступає в комунікацію не як глобальна особистість, а в певному своєму аспекті, амплуа або функції стосовно аспекту мовця. Побудова політичного дискурсу має враховувати соціальні, політичні, культурні, психологічні тенденції, яким надає перевагу більшість аудиторії. У масштабах країни – це інтереси великих соціальних верств. Роль адресата визначає не лише соціально-етикетну сторону дискурсу, вона змушує мовця піклуватися про його організацію. У мовленнєвому спілкуванні кожне висловлення сприймається не само по собі, а як «репліка, вмонтована в прагматичний комплекс» [5:168]. Ось чому оцінка адресатом мовленнєвого змісту (комунікативного змісту) висловлення зазвичай супроводжується оцінкою адекватності його даній прагматичній ситуації.

Аналізуючи семантико-прагматичну структуру дискурсу, ми бачимо, що він є системою, зорієнтованою відносно центру, яким являється мовець. Саме він моделює комунікативну ситуацію у двох вимірах: «тут» і «тепер» [6:89]. Час і простір дискурсу моделює сам мовець, який закладає у нього оцінки, власне бачення, смаки, переконання, систему цінностей, моральні норми тощо. Він надає висловлюванню модальності, завдяки якій воно

сприймається адресатом як достовірне, сумнівне, категоричне, суб'єктивне і т.д., а фрагмент картини світу – як реальний чи наявний лише в уяві мовця.

Виходячи з вище зазначеного, у політичному дискурсі можна виділити наступні комунікативні цілі:

– визначення відповідальності мовця за певне повідомлення, за допомогою ствердження чи повідомлення фактів створення у реципієнта психологічного стану впевненості у реальності того, про що говориться: *Hacemos todos los esfuerzos diplomáticos para restaurar la diplomacia internacional.* [8]

– спонукання адресата до дії або до зміни поглядів, що відбивається у вигляді побажання, прохання, переконання, прямому заклику, наполяганні або агітації: *Vamos a poner en marcha, pido especial interés en este asunto, la campaña informativa sobre los seis años de gobierno del PP. Os pido que continuemos avanzando en el intento de transformación de nuestra Patria.* [8]

– покладання на адресанта певних зобов'язань за допомогою обіцянок чи гарантій. *En ese esfuerzo estará siempre presente la Corona, que permanecerá en estrecho contacto con el pueblo.* [9]

– вираження психологічного стану мовця, його почуттів, переконань, ставлення до того чи іншого явища: *Es evidente que vivir en democracia y libertad comporta un mayor grado de responsabilidad individual y colectiva.* [9] *A todos los que sentís vocación por la política os animo a proseguir vuestro camino con lealtad a la Corona, con escrupulosa honradez y poniendo siempre el bien general por encima de los intereses particulares.* [8]

– спонукання адресата до практичного обмірковування, до власного осмислення даної проблеми, формування особистої точки зору: *¿Hasta cuándo se puede soportar esta burla sin reaccionar? ¿Hasta cuándo pueden pensar algunos que corregir esta situación es un error político o una aberración jurídica?* [10];

– встановлення контакту та позитивних стосунків між комунікантами: *La Reina y yo queremos manifestaros nuestra satisfacción por encontrarnos entre vosotros* [10]. *En primer lugar,*

quiero agradecer a la ministra su intervención, en la que con claridad nos ha expuesto las características del proyecto de ley que hoy se está discutiendo y también agradecer a Rafael Hernando, a Ana Mato y a Juanma la organización de este acto. [8]

Варто зауважити, що політичний дискурс ніколи не обмежується якоюсь однією прагматичною ціллю – зазвичай він містить досить широкий спектр намірів мовця, підпорядковуючи головній меті другорядні, із дотриманням таких правил, як вимога істинності та достатності переконливих доказів для того чи іншого судження або оцінки. Однак, інколи ми можемо спостерігати порушення правил комунікації, ціллю чого є підвищення експресивності мови. Ці порушення формують такі стилістичні фігури, як:

- повтор: *Ya no tenemos que pelear por eso, ya estamos entre los mejores. Ahora el gran cambio es que no tenemos que luchar por estar entre los mejores.* [8]

- іронія: *Le deseo un aprendizaje acelerado del contenido de los Presupuestos, porque ha sobrado teatralidad como corresponde a su perfil político, y hay una falta de contenido notorio.* [8]

- гіпербола: *Ha habido un buen debate, típico de Gobierno y oposición, en el que se han calentado bien.* [10]

Отже, варто зазначити, що суб'єкт дискурсу обумовлює специфіку його породження, взаємодію його елементів та є організовуючим центром дискурсу, хоча його мовленнєва діяльність постійно регламентується правилами соціальної поведінки. Такі норми «відносяться до сфери мовчазних угод між комунікативно зобов'язаними членами суспільства» [7:5].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Оскільки головною прагматичною метою іспаномовного політичного дискурсу завжди залишається прямий чи прихований намір переконати аудиторію та отримати її підтримку, сформувати оцінні інтерпретації концептів відповідно до поглядів мовця, то така мета зумовлює його постійну антропоцентричну спрямованість. Тому, нам видається важливим дослідження вибору та організації лексики, її лінгвістичної узгодженості, певних модифікацій у

синтаксичній структурі висловлень, що можна спостерігати зокрема в іспанських аналітичних та політичних телешоу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Голубовська І.О.* Етнічні особливості мовних картин світу. – К. : Логос. – 2004. – 281 с.
2. *Коваль Н.М.* Відбиття розвитку мовної картини світу у лексиці іспаномовного суспільно-політичного дискурсу // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : КУ ім. Тараса Шевченка. Інститут філології. – 2002. – № 7. – С. 224–230.
3. *Martinez Albertos J.-L.* El lenguaje de los políticos como vicio de la lengua periodística // М. Alvar ed. El lenguaje político. – Madrid : Fundación Friedrich Ebert, Instituto de Cooperación Iberoamericana, 1987. – P. 71–87.
4. *Garcia Santos J.F.* El lenguaje político : En la Segunda República y en la Democracia // М. Alvar ed. El lenguaje político. – Madrid : Fundación Friedrich Ebert, Instituto de Cooperación Iberoamericana, 1987. P. 89–122.
5. *Коваль Н.М.* Неологізаційні та архаїзаційні процеси у лексиці іспаномовного суспільно-політичного дискурсу // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія “Філологія, педагогіка, психологія. – 2002. – Вип. 6. – С. 188–192.
6. *Серажим К.* Дискурс як соціолінгвальне явище : методологія, архітектоніка, варіативність. – К. : Інститут журналістики. – 2002. – 391 с.
7. *Фирсова Н.М.* Испанский речевогой этикет. – М. : Высшая школа. – 1991. – 175 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.elmundo.es/elmundo/espana.html>.
9. *Con España en el corazón // Primer discurso de la Corona y los mensajes navideños del Rey.* – Barcelona. – 1995. – 206 p.
10. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.lasrevistas.com/>.

ЧАЙКІВСЬКА Г.С.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ КАЗКАХ

У статті проаналізовано художньо-стилістичні особливості французької казки другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Виділено основні художньо-стилістичні засоби цих творів та особливості їх використання з точки зору модифікації казки-джерела.

Ключові слова: французька казка, казка-джерело, художньо-стилістичні засоби, друга половина ХХ – початок ХХІ ст.

В статье проведён анализ художественно-стилистической системы французской сказки второй половины ХХ – начала ХХІ в. Установлены главные художественно-стилистические средства этих произведений и особенности их использования с точки зрения модификации сказки-источника.

Ключевые слова: французская сказка, сказка-источник, художественно-стилистические средства, вторая половина ХХ – начало ХХІ в.

The analysis of the French tale of the second part of the ХХ – beginning of the ХХІ centuries stylistic peculiarities is made in the article. The analysis determines the main stylistic means of these œuvres as well as the peculiarities of their use from the point of view of the source tale modification.

Key words: French tale, source tale, stylistic means, second part of the ХХ – beginning of the ХХІ centuries.

Актуальність статті визначається спрямованістю сучасних мовознавчих досліджень на вивчення різножанрових текстів та їхніх мовно-стилістичних особливостей. Наукова новизна дослідження полягає у залученні сучасного казкового матеріалу, зокрема в аналізі творів кінця ХХ – початку ХХІ ст. Метою статті є дослідити художньо-стилістичні засоби у сучасних французьких казках. Об'єктом нашого аналізу стала французька казка другої половини ХХ – початку ХХІ ст., а предметом дослідження – її художньо-стилістичні особливості. Матеріалом для статті

виступили французькі казки П'єра Гріпарі, Катрін Мілле, Жакі Діджака, Грегуара Солотарефа та Імаї Еяно.

Друга половина XX – початок XXI ст. у світовому літературному процесі характеризується поширенням художньої літератури, жанрові межі якої є досить розмитими, а «чарівне та фантастичне легко переходить із казки до роману» [1:241-245].

Із появою романів для дорослих та дітей, наукової фантастики, можна було передбачити занепад жанру французької казки, та, як це не парадоксально, вона продовжує розвиватись та набирає нових жанрових ознак. Наслідуючи загальну літературну традицію, вона стає міжжанровою природи і стає гібридизацією жанрів [2:57]. Цей феномен може пояснити той факт, що серед авторів казок немає таких, які писали лише в цьому жанрі. Так, наприклад, Ален Серр є автором також новел, наукової фантастики, романів для молоді, Катрін Мілле – автобіографічних есе, еротичних романів, а Ерік Ромер є відомим кінорежисером. Казка для цих авторів є способом показу світогляду, засобом дистанціювання від реальності.

Проаналізувавши сучасні французькі авторські казки з точки зору зв'язку з класичною казковою традицією, ми можемо стверджувати, що сьогодні найпоширенішими є переробки класичних казок кінця XVII – початку XVIII ст. Ця тенденція еволюції жанру повністю вписується у загальну сучасну лінію розвитку французької літератури, де досить відчутним є вплив попередніх художніх творів. Так, впізнаємо центральну тенденцію семіотики 70-х рр. XX ст. – відому як “інтертекстуальність” [3:12]. Саме цією тенденцією можна пояснити той факт, що на рівні використання художніх засобів французькі казки кінця XX – початку XXI ст. характеризуються імітацією лінгвопоетики твору-джерела, натяками та алюзіями, що відсилають до інших текстів, дискурсивними анахронізмами.

Елементи різних рівнів літературного твору можливо розпізнати лише тоді, коли ми розглядаємо текст як продовження раніше написаних текстів, як таких, що «запозичили» ці елементи з уже існуючих художніх творів. Стосовно втілення цієї позиції,

зокрема у жанрі казки, французька дослідниця Мішель Сімонсен пише про “інверсію” вихідної ідеї у цих творах, оскільки такий авторський осучаснений варіант літературного твору відображає зв’язок із народною казковою традицією: “Certains conteurs contemporains brodent délibérément sur des contes populaires traditionnels pour en détourner ou même inverser les *a priori* idéologiques” [4:27].

Казки французького письменника П’єра Гріпарі запозичують традиційні сюжети із російського фольклору і частково відображають усне фольклорне мовлення, поєднуючи його з літературним. Систематично використовуються **прийоми повтору**, що сягають корінням **римованих формул** із усного мовлення. Наведемо приклад такої римованої прози на рівні повтору лексичних одиниць у сучасних авторських казках:

«*Le bois est dur, dur, dur*» [6:80];

«*Ils entendent derrière eux une voix: - Quoi? Quoi? Quoi?*» [7:116];

«*On savait qu’il gravitait autour d’une luciole, luciole qui faisait partie d’un nuage de poussière*» [7:15];

«*Tout comme certains autres dans certains autres mondes, les homnivauriens pompaient, pompaient...*» [8:32].

Або ж на рівні **перелічування дій** героїв, що відбуваються паралельно: «*les chiens continuent d’aboyer et de gratter l’entrée*», «*la vieille lève le bras en l’air et crie*», «*Le soleil cligne, la lune vacille, les étoiles tremblotent*» [6:113].

Стиль нарації характеризується вживанням **асонансів, мовних архаїзмів, систематичним використанням епітетів**, що також наближає його до усного мовлення.

В аналізованих творах відчувається **пародійний та сатиричний тон**, що необхідно для провокування у читача позитивних емоцій, його зацікавлення:

«L’humour, l’emploi de l’absurde sont des moyens qui permettent de rallier le conte au temps présent, car on a l’humour de son temps. Il y a aussi les jeux de langage comme le jeu de mots, la contrepèterie, le calembour, l’image, la paillardise, le tout devant être

employé comme un condiment et non comme un plat de résistance» [3:167].

Так, Ж. Діджак називає протагоніста своєї казки «*guide*», яким він виступає для інших людей, які представлені в образах вигаданих істот давніх часів:

«*Régnait en maître absolu une race de prédateurs, qui dominaient sans concession toutes les espèces vivantes. C'était une race de bipèdes, dont il aurait été difficile de prévoir au début de son histoire la destinée des prédateurs suprêmes. En effet, la nature ne les avait pas vraiment gâtés. Pas de griffes, pas de crocs, ils ne volaient pas, nageaient mal, ne pouvaient rester immerger que quelques instants*» [8:16].

Комічною та пародійною є характеристика людей за допомогою виразів *une race de prédateurs, une race de bipèdes, des prédateurs suprêmes les réduit aux instincts primitifs de leurs encêtres*. Люди **наближаються до диких тварин**, хоч і не мають кігтів та шерсті, не вміють літати чи добре плавати.

В пародійному тоні описується спосіб життя, манери поведінки та особливості харчування населення:

«*la nature avait royalement octroyé à ces bipèdes la possibilité de se nourrir avec tout et n'importe quoi, comme elle avait octroyé tout aussi royalement au porcelet et au phacochère*» [8:17].

Харчування людей пародійно схарактеризоване як можливість їсти *tout et n'importe quoi*, що порівнюється із тваринами.

Висміювання відбувається також засобами **каламбурів та гри слів** і може межувати із богохульством:

«*Ils avaient consacré quelques siècles à rédiger, un sacré texte: la Blebie*» [8:18];

«*une forme sensiblement géométrique, un sixagone*» [8:43].

Перестановка літер у слові *Blebie* робить помітним вихідне слово *Bible*, яке скарікатуроване орфографічно та фонетично. Або ж *un sixagone* похідне від *l'hexagone*.

На орфографічному рівні зустрічається **додавання** або **вилучення літер** зі слів:

«*le maître incontesté était une entité étrange aux multiples têtes, dénommé le DJUDGE*» [8:73] (від judge);

«*JOUTE-LAND est un monde dont l'objectif ultime est d'organiser des joutes à propos de tout et du reste*» [8:51] (від jouet);

«*Un célèbre auteur de cette île isolée, du nom de JEXPIRE, et dont une des spécialités était l'omelette, en était venu un jour à se poser la question «Etre ou ne pas être?»*» [8:48] (від Schekspere і Hamlett) та ін.

Знаходимо також приклади **верлану**:

«*Ce territoire portait le nom de Cefran*» [8:43] (від *France*).

Слово у верлані пояснюється як реалія життя місцевого племені:

«*En Cefran, les homnivauriens avaient choisi de retenir le diminutif du Hom pour s'identifier.*

En Cefran, ils écrivaient cela h.o.m.m.e» [8:43].

Так, слово *h.o.m.m.e* обіграється як орфографічна форма усної назви *Hom*, що є апокопою від *homnivauriens*.

Іронічний тон досягається також стилістичними фігурами слова [5]. Наприклад, вживання **омофонів**:

«*Mais, il y a toujours un mais avec les vœux des fées, même avec la fée qui défaite des lendemains de fête. Le MAIS, c'est que ce petit monde devait être gentil, sinon le membre par lequel il fauterait se retransformerait en bois. Sur ce, elle repensa à la gueule de bois que l'on a quand on boit. Elle se promet d'arrêter de boire pour éviter de nouveaux déboires*» [8:138-139].

Або ж використання **промовистих імен** персонажів казок: *Jean Doute* для зображення його скептицизму (від *j'en doute*) чи *Jean Profite*, який любив брати кредити у *CREDIT-WORLD* (від *j'en profite*). Мотивація деяких імен може відображати їхні фонетичні особливості. Наприклад, у «*Riquet à la houppe. Millet à la houppe*»:

«*Excusez-moi, votre nom se prononce «mivé» ou «milé»? Telle est presque systématiquement l'entrée en matière des journalistes, ou des modérateurs chargés d'introduire un débat, une conférence ou encore des traducteurs ou des interprètes cherchant l'équivalent phonétique de mon nom propre. Cela parce que la prononciation en*

français voudrait «miyé», et qu'on m'a peut-être entendu dire «milé» (j'ai tendance à prononcer milai)» [9:9].

Далі у тексті казки знаходимо **розмірковування про особливості вимови** прізвища героїні:

«Le «l» mouillé, semi-consonne palatale, oblige à contracter de manière mesquine la langue, tandis que «lai» ouvre nettement plus la bouche. On n'ouvre pas la bouche en rentrant le menton» [9:15].

Ця деталізація фонетичного аспекту підкреслює уточнення щодо **семантичної мотивації** прізвища:

«Mon père disait qu'on s'appelait «Milai» parce qu'on était mi-laid, mi-beaux.» C'est vrai. J'ai souvent entendu mon père s'amuser de ce jeu de mots» [9:13].

Такий прийом експліцитного пояснення імені запозичений із чарівних казок. Героїня стверджує, що таку гру слів придумав її батько, проте додає, що це пояснення не відображає дійсності: *«Millet n'est pas un nom qui puisse suggérer ni une grande beauté ni une extrême laideur, il ne vous promet aucune distinction» [9:14].*

На синтаксичному рівні зустрічаємо також висміювання та переробку вихідного твору. У *«Conte des faits. Mille et un monde»*, наприклад, оповідач описує організацію суспільного устрою в одному зі світів:

*«A sa tête règne le très haut grand chef suprême.
Celui-ci est assisté par des sous très hauts grands chefs suprêmes,
qui sont assistés par des sous très hauts grands chefs suprêmes adjoints,
qui sont assistés par des très hauts grands chefs,
qui sont assistés par des sous très hauts grands chefs,
qui sont assistés par des sous très hauts grands chefs adjoints,
qui sont assistés par des sous très hauts grands chefs adjoints auxiliaires,
qui sont assistés par des hauts chefs et des sous hauts chefs,
qui sont assistés par des moins hauts chefs et des moins hauts chefs adjoints,*

et ainsi de suite, jusqu'au petit chef, très petit haut chef, très petit haut chef adjoint,

pour finir par le très petit haut sous-chef adjoint auxiliaire qui lui dirige l'administrateur de base» [8:64-65].

Всі підрядні речення виділені архітектонічно і подаються кожне із нового рядка, щоб підкреслити ускладнення набору детермінативів. У 7 із 12 підрядних речень можемо констатувати використання **анафори**. Перелік переривається *et ainsi de suite*, що підкреслює вигаданість цих номінацій та можливість продовжувати його на власний розсуд. Можемо говорити про карикатуру на адміністративну ієрархію в сучасних корпоративних структурах, що реалізовано засобом **номінації посад із антонімічним компонентом** *haut / petit, chef / adjoint, suprême / sous, haut / moins haut, adjoint / adjoint auxiliaire*.

Зустрічається **комічне обігрування синтаксису та пунктуації**:

«Le questeur aurait sans doute compris l'importance de la virgule. L'exemple auquel pensait Jakhoteb était une phrase adaptée à la situation transcrite selon deux versions dans lesquelles seules les virgules changent de place:

- *1re version: Le questeur dit, Jakhoteb est un idiot.*
- *2e vesion: Le questeur, dit Jakhoteb, est un idiot» [8:86].*

Зміна значення речення на протилежне відбувається за допомогою розстановки ком у реченні.

Сучасні казкарі модифікують сюжет і на рівні зміни типових клішованих структур вихідного твору. Наприклад, використання анархізмів, віршованих формул, що характерні для казок Ш. Перро, замінюються більш зрозумілими чи переробленими фразами. Так, «*Tire la bobinette et la chevillette cherra*» [10:75] у казці Ш. Перро змінюється на «*le Petit Chaperon Vert tira la chevillette pour que la bobinette puisse choir*» [11:23] у творі «*Le Petit Chaperon Vert*» Г. Солотарєффа. Наказовий спосіб у прямій мові замінюється на ствердне речення у минулому часі для полегшення сприйняття.

Такі зміни сюжету можуть підкреслюватись на композиційному рівні **змінами традиційних казкових елементів**:

«*Il était une fois, il n'y a pas si longtemps que cela, un pauvre cordonnier qui vivait avec son chat*» [11:3];

«*Ce n'est pas une fois, ce sont des centaines de fois, à vrai dire presque chaque fois qu'un nouvel interlocuteur s'adresse à moi*» [8:9].

Автори обіграють клішоване перше речення більшості чарівних казок «*il était une fois*», перетворюючи на заперечне речення з синонімічним змістом *il n'y a pas si longtemps que cela*, або ж трансформуючи у протилежне за змістом *Ce n'est pas une fois, ce sont des centaines de fois, presque chaque fois*.

Такий ефект створюється заміною типової фрази для зачину на більш деталізовану:

«*Un 1er avril, au début de l'après-midi, une femme qui était sténo-dactylo, et qui était mariée à un homme dont le métier était de vendre les voitures, accoucha de son premier-né*» [8:17-18].

У казці «*Riquet à la houppe. Millet à la houppe*» змінюється також стилістика мораліте вихідного твору Ш. Перро:

«*Moralité: Ce que l'on voit à travers
ce qui est écrit
sont moins des images en l'air
que la vérité même*» [8:68].

Підкреслюється тяжіння до реалізму та істини у художньому творі. У Ш. Перро використовується слово *conte*, а в К. Мілле воно замінюється на *images*. У творі-джерелі є також друге мораліте «*Autre moralité*». У сучасній казці залишився лише скорочений варіант першого. Так, ця казка перенесена в сучасний реальний декор. *Fées* із казки-джерела стають *grand-mères* і *tantes*. Часові ознаки специфікуються, проте немає уточнення року чи десятиліття, лише приблизний вік героїні, що вказується пізніше.

Таким чином, художні засоби в сучасних французьких авторських казках спрямовані на досягнення комічного пародійного ефекту і на висміювання суспільно-культурного життя французів. Казкарі використовують такі художньо-стилістичні засоби, як гра слів та каламбури, переміщення літер у словах, їх

вилучення чи додавання, мотивовані промовисті імена персонажів, омофони, підкреслення фонетичних особливостей слів, анафори, алюзії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *O'Dea Michael*. Qu'il est facile de faire des contes! Idéologies et jeux formels chez Diderot // *Anecdotes, Faits-Divers, Contes, Nouvelles 1700 – 1820*: [Actes du colloque du d'Exeter, septembre 1998] / [avant-propos par Malcolm Cook]. – Bern; Berlin; Bruxelles; Frankfurt a.M.; N.Y.; Oxford; Wien: Lang, 2000. – Vol. 5. – P. 159 – 177, 302 tot. – (French studies of the eighteenth and nineteenth centuries). 2. *Теслюк Г.С.* Междужанровая природа французской авторской сказки начала XXI века / Г. С. Теслюк // *Влияние научных исследований: сб. науч. докладов: [Wpływ badań naukowych: Zbiór raportów naukowych]* / науч. ред. Марек Бронзовский. – Bydgoszcz: Wydawca, Sp. Z.o.o. Diamond trading toor, 2013. – (Część 4). – С. 57 – 60. – ISBN: 978-83-63620-99-8 (t 4). 3. *Kristeva Julia*. Le texte du roman: [Approche sémiologique d'une structure discursive transformationnelle] / Julia Kristeva. – The Hague – P. – New-York: Mouton publishers, 1979. – 211 p. 4. *Simonsen Michèle*. Le conte populaire français: (Collection Que sais-je?) / Michèle Simonsen. – P.: PUF, 1981. – 128 p. 5. *Smouchtchynska I.* Stylistique des figures: Les figures non-tropiques / Iryna Smouchtchynska. – Kiev: Logos, 2010. – 312 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. *Gripari P.* La sorcière de la rue Mouffetard: [et autres contes de la rue Broca] / Pierre Gripari. – P.: Gallimard, 1987. – 153 p. 7. *Gripari P.* Contes d'ailleurs et d'autre part: [et autres contes de la rue Broca] / Pierre Gripari. – P.: Grasset Jeunesse, 1992. – 175 p. 8. *Dydjack Jacky*. Contes de Faits. Les mille et un mondes / Jacky Dydjack. – P.: Thélès, 2012. – 233 p. 9. *Millet C.* Riquet à la houppe. Millet à la houppe / Catherine Millet. – P.: Stock, 2005. – 90 p. 10. Il était une fois. Contes littéraires français (XII-XIXèmes siècles) / [сост. и предисловие М.В. Разумовской]. – М.: Радуга, 1983. – 648 с. 11. *Solotareff Grégoire*. Anticontes de fées / Grégoire Solotareff. – P.: L'école des loisirs, 2009. – 124 p. 12. *Imai Ayano*. Le chat botté de rouge: [une histoire racontée et illustrée par Ayano Imai librement inspirée du conte de Perrault] / Ayano Imai. – P. Minedition France, 2012. – 25 p.

ЧЕРВОНА О. С.

*Дніпропетровський національний університет імені
Олеся Гончара*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДІЄСЛІВНИХ ПЕРИФРАЗ У МОВЛЕННЄВОМУ АКТІ “МЕНАСИВ”

(на матеріалі італомовного побутового дискурсу)

У статті розглядається реалізація мовленнєвого акту “погроза” в італомовному побутовому дискурсі за допомогою дієслівних перифраз. Визначено типологію мовленнєвих актів “менасив” з огляду на функціонування в них дієслівних перифраз та проаналізовано варіативність вживання дієслівних перифраз з менасивною інтенцією.

Ключові слова: мовленнєвий акт, менасивна інтенція, мовленнєва ситуація, комунікативний намір, мовне та комунікативно-прагматичне значення дієслівної перифрази.

В статье рассматривается реализация речевого акта “угроза” в итальянском бытовом дискурсе посредством глагольных перифраз. Определена типология речевых актов “menace” в виду функционирования в них глагольных перифраз и проанализирована вариативность употребления глагольных перифраз с менасивной интенцией.

Ключевые слова: речевой акт, менасивная интенция, речевая ситуация, коммуникативное намерение, языковое и коммуникативно-прагматическое значение глагольной перифразы.

The article is discussed the implementation of the speech act “threat” in the Italian discourse by means of verbal periphrasis. It’s determined the typology of speech acts “menace” according to the verbal periphrasis and analyzed the variability of the use of verbal periphrasis with the menace intention.

Key words: speech act, menace intention, speech situation, communicative intention, language and communicative-pragmatic significance of the verbal periphrasis.

Діяльнісний підхід до вивчення мови, початок якого у лінгвістичній прагматиці належав Дж. Остіну та Дж. Серлю, трактує мову людини взагалі та її кожен окремий прояв як діяльність, спрямовану на досягнення певної комунікативної мети того, хто

говорить. Процес спілкування розглядається як інтеракція, що здійснюється за допомогою одиничних комунікативних дій (актів) учасниками комунікації при певних обставинах і з певного приводу. Акти комунікації протікають в умовах відповідного комунікативно-прагматичного простору або контексту, який створює навколо себе в кожному своєму комунікативному акті той, хто говорить [1:7].

В рамках лінгвістичної прагматики існує точка зору, що системне значення мовних одиниць не завжди відповідає комунікативним значенням, що передають ці одиниці. Проблема взаємодії мовних одиниць у мовленні розглядалась у багатьох роботах вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (Арутюнова 1985, 1990; Кобозева 1986; Кубрякова 2001; Почепцов 1986; Цурикова 2001, 2002; Austin 1962, 1970; Searle 1969, 1975, 2006; Bach 1979, 2003; Blum-Kulka 1981, 1989; Brown, Levinson 1987; Culpeper 1996; Levinson 1983, 2000; Robinson 2006 та ін.).

Вираження комунікативного значення «погрози» є яскравим прикладом того, яким складним чином взаємодіють у природній комунікації мовна форма та значення, яке вона виражає. Це відкриває нові перспективи функціонально-прагматичного дослідження дієслівних перифраз (ДП) не лише у зазначених МА, а й наповнює живим смислом велику кількість існуючих системно-типологічних спроб їхнього опису.

Актуальною проблемою багатьох наукових дисциплін, у тому числі й лінгвістики, є питання мовленнєвої взаємодії. Теорія мовленнєвих актів увійшла до кола актуальних проблем сучасної теорії комунікації, які, вочевидь, надали поштовху дослідницькій активності. Так, з'являється значна кількість лінгвістичних робіт, що присвячені вивченню певних видів мовленнєвих актів: докору, оцінки, питання, побажання, компліменту, відмови, дозволу, заборони, погрози. В нашому дослідженні ми розглянемо мовленнєвий акт “погроза” та його реалізацію за допомогою дієслівних перифраз в італійській мові.

Головна особливість мовленнєвого акту як способу досягнення індивідом певної мети вивчається через аналіз використання в ньому мовленнєвих засобів виразу. Це ключове

поняття прагматики отримує в різних авторів неоднозначну інтерпретацію, що призводить до виникнення різних класифікації мовленнєвих актів.

Комунікативний підхід до вивчення мовних явищ передбачає докладне й різнопланове вивчення мовленнєвих актів будь-якого типу. Разом із тим, відсутність єдиної, загальноприйнятої класифікації МА дещо ускладнює дослідження, отже, ми зіткнулися з цією трудністю під час вивчення мовленнєвого акту “менасив”. Кількість наявних нині класифікацій мовленнєвих актів численна, хоча вона і варіюється у межах кожної окремої класифікації мовленнєвих актів. У нашому дослідженні за основу прийнято підхід Г. Г. Почепцова, бо лише він виділив мовленнєвий акт погрози в окремий клас – клас менасива [2].

Останніми роками в лінгвістиці були зроблені спроби проаналізувати МА “погроза” на матеріалі різних мов з різних теоретичних позицій, з огляду на це, **актуальність** нашого дослідження визначається інтересом сучасної лінгвістики до прагматико-інтенціональної специфіки функціонування мовних одиниць, тобто з позицій прагмалінгвістичного підходу до аналізу мови, що бере до уваги не лише лінгвістичні, але й екстралінгвістичні параметри. Водночас невичерпним та відкритим постає питання про варіативність та багаторівневність засобів мовного виразу мовленнєвого акту “погроза”, саме тому ми, зокрема, зосередились на функціонуванні дієслівних перифраз на матеріалі італійської мови.

На нашу думку, поняття “дієслівна перифраза” набула значної деталізації та опису у типологічно-мовному аспекті, проте вичерпною ми вважати її не можемо. Зазначається, що італійська мова має розвинену систему дієслівних перифраз, таких, які являють собою поєднання допоміжного дієслова, що змінюється за особами, числами, часами та способами, з неособистою формою дієслова (інфінітивом, дієприкметником, герундієм). Вони виступають як злиті, але роздільно-оформлені єдині за змістом конструкції, в яких, однак, допоміжне дієслово не повністю втрачає своє лексичне значення.

Серед загального корпусу перифрази з інфінітивом становлять найбільш численну групу. Це пояснюється тим, що герундій та

дісприкметник мають конкретне видове значення: герундій – неперфектне, дісприкметник – перфектне, інфінітив в цьому відношенні нейтральний і тому має широкі комбінаторні можливості. Проте, комунікативно-функціональні аспекти даного явища до цього часу не набули достатнього висвітлення, водночас, відчувається недостатність методичних засад, покладених в основу їх ґрунтового аналізу.

Об'єктом нашого дослідження виступає побутовий італомовний дискурс (протяжність певних МА) як поле реалізації функціонально-прагматичних категорій інтенційності, емотивності та модальності, які підпорядковані категорії інформативності дискурсу.

Предмет дослідження складає МА “менасив”, засобами вираження якого виступають дієслівні перифрази італійської мови.

Мета даного дослідження полягає в багатоаспектному аналізі мовленнєвого акту “погроза”, його відокремлення від близьких за прагматичною семантикою інших МА, що виражається дієслівними перифразами сучасної італійської мови.

Мета визначила вирішення наступних **завдань**: 1) відокремити мовленнєвий акт “погроза” від інших мовленнєвих актів та визначити його семантико-інформативні, валоративні та емотивні характеристики; 2) проаналізувати мовленнєві акти “докір”, “протест” як суміжні, близькі за прагматичним значенням та формою виразу до мовленнєвих актів “погроза” на підставах реконструювання їх смислової структури; 3) напрацювати та уточнити типологію МА “менасив” з огляду на функціонування в них дієслівних перифраз; 4) проаналізувати варіативність вживання дієслівних перифраз з менасивною інтенцією.

Слід зазначити, що комунікативна ситуація корреферентна дійсності, вписана в семіотичний текстовий простір, неодмінно розгортається в аксіологічній площині та має певні параметри емотивного реагування. Згідно з цим, МА “менасив” можливо нюансувати як погрози, залякування, суворе/несуворе попередження, які виступають як складні специфічні форми, що функціонують у процесі мовленнєвої взаємодії. Проте, їх дослідження дозволяє, з одного боку, прогнозувати подальші дії та наміри адресанта, а з

іншого – встановлювати найбільш ефективні способи впливу на адресата.

Мовленнєвий акт – це мінімальна одиниця мовленнєвої діяльності, що вивчається в теорії мовленнєвих актів, яка є найважливішою складовою частиною лінгвістичної прагматики [3:151].

Такі лінгвісти як Баллі Ш., Дем'янков В. З. вважають, що людина, зазвичай, говорить не заради самого процесу говоріння [4:127]. В процесі говоріння людина одночасно здійснює певну дію, що має якусь поза мовленнєву мету: вона запитує або відповідає, інформує, запевняє або попереджає, призначає або критикує.

Об'єктом дослідження теорії мовленнєвих актів є акт мови, що полягає у вимовлянні того, хто говорить речення в ситуації безпосереднього спілкування з тим, хто слухає. Суб'єктом мовленнєвої діяльності розуміється не абстрактний індивід, а той, хто є носієм ряду характеристик, психологічних (намір, знання, думка, емоційний стан, воля) і соціальних (статус по відношенню до того, хто слухає) [5:29].

Мовленнєва ситуація – це конкретні обставини, в яких відбувається мовленнєва взаємодія. Будь-який мовленнєвий акт набуває значення і може бути зрозумілим тільки в структурі немовленнєвого контакту. Мовленнєва ситуація є початковим моментом будь-якої мовленнєвої дії. Мовленнєва ситуація складається з учасників спілкування, місця та часу спілкування, предмета спілкування, цілі спілкування, зворотному зв'язку між учасниками спілкування [6:56].

Висловлювання погрози залежить від ситуації і предмета спілкування та набуває певний стилістично залежний просодичний образ. Передбачається, що висловлювання маркірується за допомогою просодичних засобів як певний прагматичний тип і в аспекті його стильового вживання [7:7].

Мовленнєвий акт погрози є базовою категорією для усього різноманіття менасивних мовленнєвих актів (ММА) у сучасній італійській мові [8:216]. При використанні МА “погроза” у висловленні відбувається переорієнтація засобів його вербальної

реалізації відповідно до мети адресанта, де ДП посідають чинне місце. Водночас, МА “погроза” може використовуватись як тактичний прийом маніпуляції адресатом у ситуація з певними цілями.

Зроблена нами спроба типологізувати ММА за умов наявності і функціонування в них дієслівних перифраз в першому наближенні дозволяє нам виокремити наступні: 1) погроза-обіцянка (промисив): *I documenti, li farò sparire* (також як емпатична конструкція); 2) погроза-застереження (директив): *Ti accingi a trascorrere le difficoltà*; 3) погроза-намір (комісив): *Sto per licenziarlo*; 4) погроза-попередженням: *Se torni a toccare il gatto ti mando fuori a pedate*.

Менасивний мовленнєвий акт розпізнається через прагматичний компонент у змістовній структурі висловлювання, що виражає намір адресанта завдати шкоди адресатові або передбачити негативні наслідки для особи або її діяльності.

Зазвичай менасивна інтенція виражається на поверхневому рівні за допомогою транслуючої моделі мовленнєвого акту, виступаючи, таким чином, погрозою-попередженням [9:16]. Зупинимось на наступному прикладі: *Se torni a toccare il gatto ti mando fuori a pedate*. В даному випадку, ми можемо зазначити, що засобами мовного вираження “менасиву-попередження” виступає логіко-граматична модель речення умовного типу зв’язку (сполучник “*Se*”), який, вочевидь, у мовленнєвому акті втрачає свою визначеність, хоча структурно співпадає з синтаксичною будовою речення. Менасивна інтенція, як ми бачимо, є розподіленою у двох частинах висловлення (“*mando fuori a pedate*”), в той час як саме вживання перифрастичної конструкції “*tornare a+Inf*” зумовлює злитість та неподільність всього висловлення, його лексико-семантичне наповнення, що дозволяє нам охарактеризувати як “мовленнєвий жанр” (за термінологією М. Бахтіна) [10]. Водночас зазначимо, що мовне значення “ітеративність” цієї перифрази не реалізується, поступаючись місцем прагматичному значенню “менасивність” з огляду на те, що прагматичне значення висловлювання складається з двох компонентів: значення висловлювання, що складається з мовних одиниць, що входять в нього, плюс контекст спілкування або ситуація. Побудова висловлювань є правилами переходу від однієї координатної системи

(мовної структури) до іншої (комунікативної) [11:29].

ММА, як і будь-який інший вид МА, відповідає критерію прямого або непрямого вираження. З інтенцією, що виражена прямо, у разі якщо, адресат має на увазі буквально те, що він говорить, у теорії мовленнєвих актів носить назву прямого мовленнєвого акту. Якщо ж у мовленнєвому акті той, хто говорить має на увазі не тільки пряме значення, а й, крім того, щось більше, такий мовленнєвий акт характеризується як непрямий [12]. З огляду на зазначене, ми вважаємо, що функціонування ДП у висловленні позначає імпліцитний МА на відміну від функціонування в висловленні однослівного дієслівного предиката. Таким чином, виокремлення прямих на непрямих мовленнєвих актів проводиться залежно від міри експлікації іллокутивної сили мовленнєвого акту, а засобом мовного вираження іллокутивного характеру прямих мовленнєвих актів є перформативна формула, що показує однозначну відповідність між іллокутивною функцією та перформативним дієсловом, що номінує її [9].

З огляду на це, інфінітивна перифрастична конструкція “*tornare a+Inf.*”, яка власне і формує інтенційне ядро цього МА, в інтеракційному вимірі набуває ознаки “нерівність статусних ролей за ознакою домінування”, а у вимірі “емоційне реагування” адресата її можливо охарактеризувати як “байдужість та безкарність”.

Прагматичні компоненти комунікативної структури ситуації “конфлікт”, яка виступає вписаною в текстовий семіотичний простір, також можуть виражатись у мовленнєвому акті (жанрі) “докір” як тип взаємодії між адресантом і адресатом. Розглянемо відмінність МА “погроза” від МА “докір” з предикативним ядром, що виражене перифрастичною конструкцією. Так, наприклад, можливо визначити відмінність ММА від МА “докір”: Наприклад: *Ti vado cercando di casa in casa, ti trovero!* В даному випадку використовується герундіальна дієслівна перифраза “*andare+Gerundio*”, мовне значення якої визначається як “прогресивність та тривалість дії”. Але у висловлюванні-квеситиві цей МА можливо інтерпретувати як “мітиговану” пом’якшену погрозу, яка відрізняється від МА “докір” лише нюансами за умов виконання повного аналізу всіх вимірів

комунікативної ситуації, вписаної в текст. Також, до таких висновків ми дійшли з урахування елементів контекстуального оточення перифрази (просодичне оформлення як екскламативу дієслова “*ti trovero!*”) та за наявності функціонально-прагматичного значення конструкції як менасивного.

Не в останню чергу, під час виконаного аналізу нашу увагу привертали випадки лексичної специфікації контекстуальних елементів, а виконання такої процедури можливо співвіднести з методологією контекстуального (процедурного) аналізу (реконструкції смислової структури дієслівних перифраз з огляду на контекст їх функціонування). Представлення менасивної інтенції у висловлюванні реконструюється з контексту її функціонування, в якому ми виокремлюємо, зокрема, модальні дієслова, модально-оцінні частки, заперечні частки, акціональні предикати, наявність особових займенників, тощо.

Здійснений аналіз ММА з дієслівними перифрастичними конструкціями дозволило нам дійти до таких висновків:

1. Менасивні МА з перифразами ми вважаємо за імпліцитні непрямі мовні акти на відміну від прямих мовленнєвих актів з однослівним предикатом, які майже не зафіксовані.

2. Регулярним чином мовні значення цих конструкцій не співпадають з їх прагматично-функціональною перспективою, а деякі МА, співпадаючи за формою вираження, можливо ідентифікувати як квазісинонімічні. Проте, структура висловлювання співпадає з логіко-синтаксичною побудовою речення.

3 Аналіз контекстного оточення ДП виступає як вирішальний задля вірної інтерпретації ММА з урахуванням всіх вимірів та чинників позамовної ситуації.

Подальше вивчення функціонування дієслівних перифраз може мати таку перспективу: більш ґрунтовно дослідити їх потенціал як оптимізаторів мовленнєвої взаємодії з огляду на співвідношення основних функціональних категорій емотивності, аксиологічності, модальності та експресивності, що підпорядковані категорії інформативності. На нашу думку, дослідження функціонально-прагматичного потенціалу дієслівних перифраз дозволяє їх

охарактеризувати як імпліцитний оптимізатор протікання мовленнєвої взаємодії, який позначається на її ефективності та сприяє встановленню комунікативного балансу між учасниками мовленнєвої комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кобозева И. М.* Теория речевых актов как один из вариантов теории речевой деятельности / И. М. Кобозева // Новое в зарубежной лингвистике. - Вып. 17. 1986.- С. 7-21.
2. *Почепцов Г. Г.* О коммуникативной типологии адресата / Г. Г. Почепцов // Речевые акты в лингвистике и методике: Межвуз. сб. науч. тр. Пятигорск: ПГПИИЯ, 1986.-С. 10-16.
3. *Серль Дж. Р.* Что такое речевой акт / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.17. – М.: Прогресс, 1986. – С. 151-169.
4. *Балли Ш.* Общая лингвистика / Ш. Балли – М.: Изд-во иностр. литературы, 1955. – 294 с.
5. *Остин Дж.* Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. – М.: Прогресс, 1986. – С. 22-31.
6. *Радугин А. А.* Русский язык и культура речи / А. А. Радугин. – М.: Библионика, 2004. – 257 с.
7. *Шелингер Т. Н.* Нетрадиционно выделяемые коммуникативные единицы современного английского языка: автореф. дисс. канд. филол. наук / Т. Н. Шелингер. – Л, 1986. – 16 с.
8. *Эпштейн О. В.* Языковое оформление речевого акта угрозы (на материале английского политического дискурса) / О. В. Эпштейн // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2009. – № 1 (3). – С. 216-220.
9. *Антонова А. В.* Система средств речевой манипуляции в британском политическом дискурсе: рецепиентоцентрический подход: автореф. дисс. док. филол. наук: 10.02.04 / А. В. Антонова. – Самара, 2011. – 35 с.
10. *Бахтин М. М.* Проблема речевых жанров // Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М., 1986. С. 252.
11. *Почепцов Г. Г.* Коммуникативные аспекты семантики / Г. Г. Почепцов. – Киев: Вища шк., 1987. – 129 с.
12. *Эпштейн О. В.* Косвенный речевой акт угрозы в политическом дискурсе (на материале английского языка) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2009/2009_4_1337_1343.pdf.

ЧОРНА Н. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ КОНТИНУУМУ В ІСПАНОМОВНОМУ ПОСТМОДЕРНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню лінгвостилістичних параметрів і типологічних ознак категорії континууму в іспаномовному постмодерному дискурсі. Іспаномовний постмодерний дискурс розглядається як відкрита форма художньої комунікації з поліфонічною текстуальною структурою. Різноманітні трактування континууму – як мотиву, як категорії, як художнього образу, як концепту – проявляється на різних рівнях іспаномовного постмодерного дискурсу, які співвідносяться між собою, зумовлюючи особливу постмодерну єдність сучасного твору.

Ключові слова: іспаномовний постмодерний дискурс, текстово-дискурсивна категорія, континуум, хронотоп.

Статья посвящается исследованию лингвостиллистических параметров и типологических признаков категории континуума в испаноязычном постмодерном дискурсе. Испаноязычный постмодерный дискурс рассматривается как открытая форма художественной коммуникации с полифоничной текстуальной структурой. Разнообразные интерпретации континуума – как мотива, как категории, как художественного образа, как концепта – проявляются на разных уровнях испаноязычного постмодерного дискурса, которые соотносятся между собой, обуславливая особенное постмодерное единство современного произведения.

Ключевые слова: испаноязычный постмодерный дискурс, текстово-дискурсивная категория, континуум, хронотоп.

The article focuses on the study of the continuum category linguistic parameters and typological sings in the Spanish-language Postmodern Discourse. The Spanish-language Postmodern Discourse is considered as a open form of the literary communication with the polyphonic textual structure. The continuum various interpretation – as a motive, as a category, as a artistic image, as a concept – show in a diferent levels of the Spanish-language Postmodern Discourse wich correlate between each other, a condition stipulated by main postmodern unity of the modern literary work.

Key words: Spanish-language postmodern discourse, text-discourse category, continuum, chronotop.

У багатьох лінгвістичних дослідженнях, які з'явилися на світ останніми роками, впевнено доводиться, що поняття континууму – це не стільки поняття хронологічного порядку, календарного відліку подій та місця їх розташування, скільки співвідносність подій, встановлення асоціативних, причиново-наслідкових, психологічних зв'язків між ними, створення складного ряду подій, які вибудовуються в сюжетному плані. Саме порушення питання про своєрідність розв'язання проблеми континууму в іспаномовному постмодерному дискурсі приводить до створення нових лінгвостилістичних парадигм, дозволяє вести діалог з усією культурою, історією, провокує на різноманітні філологічні пошуки, що зумовлює **актуальність** наукової статті.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичною базою наукової статті послуговували праці відомих українських і зарубіжних вчених. Вже в працях В.В.Виноградова, І.П.Гальперіна, В.А. Кухаренко, Ю.М. Лотмана, В.О. Лукіна, В.П. Руднева, З.Я. Тураєвої ми бачимо спроби нового підходу до календарного часу, спостерігаємо переоцінку традиційного тлумачення проблеми континууму в художніх текстах. Звернення до аналізу топологічних особливостей реального часу сприяє осмисленню художнього часу, усвідомленню його своєрідності.

Метою наукової статті є дослідження типологічних ознак та лінгвостилістичних параметрів категорії континууму в іспаномовному постмодерному дискурсі.

Об'єктом дослідження обрані постмодерні новели сучасних латиноамериканських письменників.

Наукова новизна полягає у постановці проблеми, запропонованих методах дослідження та відібраному матеріалі.

Поняття просторово-часової локалізації події розглядається у семантиці художнього тексту поряд з такими координатами, як статичність – динамічність, моментальність – тривалість – повторюваність, причиновість – безпричиновість тощо [1]. До цих координат апелює Ю.Лотман, який вбачає в художньому тексті свого роду “стоп-кадр”, застиглий в момент між минулим у таких його проявах, як внутрішньо-безпосередня пам'ять тексту, втілена

в його внутрішній структурі, і зовнішня співвіднесеність з позатекстовою пам'яттю, і майбутнім [2: 27].

Текстовий простір вважають індивідуально-авторською моделлю світу в його просторовому поданні, вираженою в художньому тексті та зумовленою “притаманним певній культурі семіотичним простором” [2: 165]. Семіотичний простір, утворений знаками, виводить простір художнього тексту на перший план стосовно часу. Мова просторових відношень належить до первинних і основних. Навіть часове моделювання часто являє собою вторинну надбудову над мовою. Природна мова подається як “згусток семіотичного простору”, художній дискурс – як модель семіосфери; модель семіосфери – як семіотична модель світу, закріплена в певній культурі [2: 165]. Дослідник художнього тексту В. Лукін визначає текстовий простір як результат взаємодії множинності точок зору (автора, персонажа, читача), що описується в тексті з однієї чи всіх зазначених поглядів, які можуть збігатися або не збігатися одна з одною [3:21]. Відмінною від поданих вище теорій вважається міфопоетична модель простору В.Н. Топорова, відповідно до якої у просторі поєднуються реальність, людина, текст та слово. Такий текстовий простір утворює “особливе силове поле, всередині якого все (включаючи час) говорить мовою внутрішнього простору” [4: 281].

Французький дослідник Ж. Гійом висловив думку про сформованість людського розуму так, що поряд з досвідом часу в ньому не міститься досвід “репрезентації”, він створюється за допомогою конструктивних і дескриптивних засобів просторового порядку, тобто лінгвістична категорія часу використовує репрезентативні просторові структури. Часова спеціалізація розгортається переважно на текстовому рівні [5]. Подібну думку висловив У. Еко, який, пропонуючи аналіз простору та часу в художньому тексті в єдності, вбачає можливість набуття часом якості просторовості, а простором – часових характеристик [6:145]. Інакше кажучи, часовий рух не має власного графічного вираження і може бути поданий виключно у просторових термінах. У художньому дискурсі лінгвістичні рівні оповіді (минуле,

теперішнє, майбутнє) можуть вважатися відповідними ментальними просторами, можливими світами. Проблема співвідношення простору й часу у межах теорії можливих світів корелюється залежно від того, що розуміти під „можливими” світами: подання часу як такого, чи то само в межах певного часового простору. Різноманітність часу визначається категорією світів. Семантика можливих світів подається як семантика просторово-часових світів, у співвідношенні яких створюється в художньому дискурсі те, що прийнято називати ситуаційними можливими світами, сформованими в результаті „інтеріоризації фізичної реальності у внутрішню сферу людини” [6: 28].

Просторово-часовий аспект в новелі Х. Кортасара “Захоплений будинок” базується на поданні ретроспективного опису будинку оповідача як такого, що має дві особливості. З одного боку, будинок розглядається як фортеця: *“Nos gustaba la casa porque aparte de espaciosa y antigua (hoy que las casas antiguas sucumben a la más ventajosa liquidación de sus materiales) guardaba los recuerdos de nuestros bisabuelos, el abuelo paterno, nuestros padres y toda la infancia”* [12:7], зовнішня опора для всіх, хто в ній перебуває, своєрідний захист від можливих неприємностей: *“Estábamos bien, y poco a poco empezábamos a no pensar. Se puede vivir sin pensar”*, з другого боку, у переносному сенсі – це споруда, що відкрита небесним силам і таємницям людських переживань, тобто щось суто особисте, майже інтимне, а отже – позбавлене сталості, мінливе й тому підпорядковане концепту “ІНШИЙ СВІТ”: *“No fuese que a algún pobre diablo se le ocurriera robar y se mentiera en la casa, a esa hora con la casa tomada”* [12: 9-10].

Текстовий простір є індивідуальною авторською моделлю світу в його просторовому вимірі, вираженою в художньому тексті. Для художнього дискурсу А.Б.Касареса характерним є розгортання художнього простору у двох напрямках – замкнений простір, який реалізується у розгортанні концепту ОСТРІВ, або відкритий простір, який реалізується у розгортанні концепту ПОДОРОЖ. “El Gran Serafín” та “La invención de Morel” характеризуються замкненим простором. Події відбуваються на острові, у першому

випадку, та в готелі, у відлюдному місці на березі моря. В оповіданнях “Ad porcós”, “Las confidencias de un lobo”, “La tarde de un fauno”, “Los milagros no se recuperan” – характеризуються відкритим простором. Герої подорожують у пошуках кохання або нового, невідомого світу, чи самі є мандрівниками. Події оповідань зазвичай розгортаються або на території Аргентини, або у Європі [13].

Художній дискурс Г.Г. Маркеса характеризується замкненістю. Це замкнений простір містечка Макондо в оповіданні “Los funerales de ls Mamá Grande”, або тема добровільного рабства в оповіданні “La increíble y triste historia de candida Erendira y su abuela desalmada”, або безвихідність та приреченість головного героя в оповіданні “Crónica de una muerte anunciada”[14].

Аналізуючи проблему часу, вважаємо за необхідне зупинитися на деяких лінгвістичних моделях часу, саме тих, які виявляються важливими для стилістики іспаномовного постмодерного дискурсу.

1. Традиційне наукове тлумачення категорії часу полягає у тому, що час є незворотнім, ентропійним. Це докладно проаналізовано дослідником філософії Г. Рейхенбахом [7]. Ентропійна модель не є універсальною і налічує лише близько ста років розвитку. Саме розгалуження минулого і майбутнього допускає їхню дзеркальну протилежність, тому що ентропійним життям від минулого до майбутнього живе тільки природа, тільки у природі існує нескінченний ряд теперішніх моментів. Час життя тексту в культурі є значно більшим за час життя будь-якого предмета реальності, тому що будь-який предмет реальності існує у позитивному ентропійному часі, тобто руйнується. Текст з часом, навпаки, намагається обрости дедалі більшою обсягом інформації, тобто живе у семіотичному часі.

2. Упродовж двох тисячоліть християнська культура жила згідно з протилежною концепцією часу – есхатологічною моделлю (або семіотична модель) [8].

3. Найдавніша і найнепохитніша модель часу, яка налічує понад десять тисяч років, – це міфологічна, циклічна модель, час

аграрного циклу. Після зими наступає весна, природа оновлюється і цикл повторюється. Архаїчний міф про вічне повторення, про циклічність стає популярним в іспаномовному постмодерному дискурсі, головними рисами якого є циклічний час, стирання меж між текстом і реальністю, гра на межі ілюзії та реальності. Міфологічні двійники, трікстери-посередники, боги та герої мешкають у світовій літературі – іноді навіть під виглядом звичайних сільських мешканців. Текст насичується алюзіями і ремінісценціями. Прикладом є роман Г.Г. Маркеса “Сто років самотності”, Х.Л. Борхеса “Циклічний час”, “Нове припущення реальності” та інші [8].

Найбільш цікавою у плані семіотичної проблеми часу є серійна концепція Дж. Данна [9], яка мала глибокий вплив на філософську концепцію постмодерну. Існують два спостерігачі, говорить Дж. Данн. Спостерігач 2 спостерігає за спостерігачем 1, який перебуває у звичайному чотиривимірному просторово-часовому континуумі. Але сам спостерігач 2 рухається у часі, причому його час не збігається з часом спостерігача 1. Тобто спостерігач 2 займає ще один часовий вимір, час 2. При цьому час 1, за яким спостерігають, стає просторовоподібним, тобто по ньому можна рухатися, як по простору – у минуле, у майбутнє і навпаки, подібно до того, як у семіотичному часі тексту можна зазирнути в кінець роману, а потім перечитати його ще раз. Далі Дж. Данн виводить ще одного спостерігача – 3, який спостерігає за спостерігачем 2. Континуум останнього буде вже шестивимірним, при цьому незворотнім буде лише його специфічний час 3; час 2 спостерігача 2 буде для нього просторово-подібним. Зростання ієрархії спостерігачів і часових вимірів та змін може тривати до нескінченності. Кінцем цього ланцюга може стати Абсолютний Спостерігач, який рухається в Абсолютному Вимірі.

Цікавим є те, що згідно з Дж. Данном, різнопорядкові спостерігачі можуть міститися всередині однієї свідомості, можуть проявлятися в особливих, змінених станах свідомості, наприклад, у сні, гіпнозі, стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, медитації, тощо. Теорія Дж. Данна є синтетичною стосовно

лінійно-есхатологічної та циклічної моделей. Всесвіт – це ієрархія, кожний рівень якої є текстом щодо рівня більш вищого порядку і реальністю щодо рівня нижчого порядку.

Час – універсальна характеристика і фізичної реальності, і знакової системи. Але семіотичний час, час тексту, особливо художнього тексту, час культури аж до протилежностей відрізняється від часу фізичної реальності. Категорія часу в різних аспектах – історичному, лінгвістичному, лінгвальному, філософському – тісно пов'язана з природою художньої творчості, художнього тексту.

Часу як філософській проблемі присвячена велика кількість оповідань Х.Л. Борхеса. Наприклад, лекція “Час”, де письменник розмірковує над питанням сутності часу: *“Як парадоксально те, що з трьох часів, на які ми розподіляємо час, з минулого, теперішнього і майбутнього, найскладнішим, невловимим виявляється теперішній час! Теперішній час є невловимим, як крапка. Якщо уявити його без протяжності, він виявиться неіснуючим.”*; *“Ми відчуваємо, що ми линемо за часом, тобто можемо уявити, що рухаємося від майбутнього до минулого або від минулого до майбутнього. Але ми не можемо зупинити час ... Теперішнє не зупиняється. Неможливо уявити собі суто теперішній час. Воно було б нічим. У теперішньому часі завжди є частка минулого і майбутнього. Це мить, в якій завжди існує трохи минулого і трохи майбутнього”* [11: 317]. Ставлячи перед собою проблему часу, письменник розмірковує і тлумачить теорії різних теологів, філософів, митців. Наприклад, відомий теолог Плотін вважає, що існують три часи, і всі три є теперішніми. Перший – безпосередньо теперішній час, час, коли ми говоримо. Тобто час, коли ми говорили, вже стосується минулого. Інший час – теперішнє минуле, це пам'ять. Третій – теперішній майбутній – це те, що стосується наших сподівань та страхів. У новелі “Інший” Х.Л. Борхеса [11: 417] старий Борхес зустрічає себе молодим. Причому для старого Борхеса ця подія відбувається у реальності, а для молодого Борхеса – ві сні. Тобто молодий Борхес ві сні – спостерігач 2 стосовно самого себе – переміщується у

просторовоподібному часі 1 у своє майбутнє, де зустрічає самого себе старим, який – спостерігач 1 – спокійно прожив свій вік у часі 1. Але молодий Борхес забуває свій сон і тому, коли він стає старим, зустріч з самим собою, мандрівником у часі 1, виявляється для нього цілковитою несподіванкою. Культура – це величезний текст, що і є головною тезою стилістики постмодерну згідно з теорією інтертекстуальності.

Поняття континууму для художнього дискурсу Х.Кортасара є розкриття проблеми внутрішнього часу і внутрішнього простору. В оповіданні “La isla a mediodía” автор іронічно намагається привести реальність до ладу за допомогою часу. Тільки завдяки постійним уточненням реального часу реальний світ по’язується з “іншим” світом: “*Miró su reloj pulsera sin saber por qué; era exactamente mediodía*”, “... *cada cinco días llegaba un barco para cargar la pesca y dejar algunas provisiones y géneros*”, “*El tiempo se iba en cosas así, en infinitas bandejas de comida, cada una con la sonrisa a la que tenía derecho el pasajero*”, “*No llevaba demasiado la cuenta de los días ...*”. В кінці герой взагалі відмовляється від часу, як від чогось непотрібного, нав’язливого – відбувається зміна світів: “*Marini miró su reloj pulsera y después, con un gesto de impaciencia, lo arrancó de la muñeca y lo guardó en el bolsillo del pantalón del baño*” [12:160]. В оповіданні “Lejana” головний герой виказує зневагу до часу – час ніби набридає оповідачеві, час стає повноправним героєм оповідання, сприймається читачем як один із художніх образів: “*Pero me he vuelto canalla con el tiempo, ya no le tengo respeto*”, “*Porque detrás de eso una siempre cae en el tiempo parejo*” [12:104].

В художньому дискурсі А.Б.Касареса (“La invención de Morel”) хронологічна послідовність має ретроспекції (повернення в минуле) та проспекції (майбутні події). Ретроспективні події – це спогади героя про минуле, стан утікача, допомога друзів, щоб потрапити на острів, подорож, спогади про Венесуелу. Проспективні події – сни героя, розмови з Морелем, закоханість у Фаустину. Хронологія подій переривається часовими паузами. Це роздуми героя: гіпотези щодо подій або ситуацій, у які він

потрапив, опис острова, музею, механізмів, розташованих на острові, враження від мешканців [13].

Оповідання “Los milagros no se recuperan” починається ретроспективним описом подій. Усередині художньої оповіді маємо аналепис (A1): “*le referí el episodio de la multiplicidad de Somerseth Maugham ...*” [13:292], який продовжується до 294 сторінки: “*tienen ropa diferente – corrigió la señora*”. Потім повертаємося до першого уривка – до того моменту, коли Грів розповідає свою історію (A2), яка є аналеписом коли починається зі слів: “*Yo había vendido el automóvil ...*” [13: 297] та продовжується до стр. 303: “*– Te vi en el velirio*”. Цей аналепис може містити в собі короткі референції до теперішнього моменту, в якому Грів розповідає свою історію Бію. Згодом оповідь знову повертається до першого уривка для того, щоб послідовно переходити до інших спогадів минулого: “*¿Qué más te diré?*” [13:304], які продовжуються до самого кінця оповідання.

В оповіданні “Las caras de verdad”, як і в попередньому випадку, ми маємо ретроспективний опис минулих подій. Про пролепис можна говорити тоді, коли Лупо починає аналізувати дивну поведінку свого шефа: “*No negarán que a la luz del cuadro reseñado, su inopinada actitud en los días del Cincuentenario resulta misteriosa*” [13: 307]. Незвичайну історію життя Дона Бернандо головний герой прикрашає риторичними запитаннями.

Художній світ Г.Гарсія Маркеса характеризується міфологічним сприйняттям часу, яке створює відчуття ходіння по колу у замкненому міфологічному просторі. Художній дискурс письменника базується на напрочуд чітко побудованій гармонії часових сплетінь [14].

Отже, часово-просторова картина світу іспаномовного постмодерного дискурсу створює можливість додаткових переставлень, можливість вільного монтажу подій. Характерними ознаками постмодерного контінууму є такі положення: час може рухатися у будь-якому напрямку, може бути різноспрямованим і перервним, може трансформуватися залежно від інтенцій автора, читача чи персонажів художньої оповіді, текст можна прочитати

скільки завгодно разів та у будь-якому порядку, тому у постмодерному тексті будь-який хронотоп є можливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кухаренко В.А.* Интерпретация текста / В.А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1999. – 192 с. 2. *Лотман Ю.М.* Семиосфера: Культура и взрыв: Внутри мыслящих миров / Юрий Михайлович Лотман. – М. – СПб : Искусство, 2000. – 704 с. 3. *Лукин В.А.* Художественный текст: основы лингвистической теории и элементы анализа / В.А. Лукин. – М. : Искусство, 2000. – 297 с. 4. *Топоров В.Н.* Пространство и текст / В.Н. Топоров // Текст: семантика и структура. – М. : Наука, 1983. – С. 227-284. 5. *Гийом Г.* Принципы теоретической лингвистик / Г. Гийом. – М. : Прогресс, 2007. – 232 с. 6. *Эко У.* Роль читателя: исследования по семиотике / У. Эко. – Львов : Літопис, 2004. – 382 с. 7. *Рейхенбах Г.* Философия пространства и времени / Г. Рейхенбах. – М. :1985. – 146 с. 8. *Енциклопедія постмодернізму.* – К. : Вид-во Соломії Павличко “ОСНОВИ”, 2003. – 502 с. 9. *Данн Ван Т.* Эксперимент со временем / Ван Т. Данн. – М. : Прогресс, 2000. – 168 с. 10. *Руднев В.П.* Прочь от реальности. Исследования по философии текста / В.П. Руднев. – М. : Аграф. 2000. – 432 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. *Borges Jorge Luis.* Ficciones / Jorge Luis Borges. – Madrid : Biblioteca Borges Alianza Editorial, 1999. – 219 p. 12. *Cortázar J.* Los relatos, 3 pasajes / Julio Cortázar – Madrid : Alianza Editorial, 2000. – 298 p. 13. *Casares A. B.* La invención de Morel / Adolfo Bioy Casares. – Madrid : Trinidad Barrera, 2001. – 341 p. 14. *Marquez G.G.* Crónica de una muerte anunciada / Gabriel García Marquez. – Bogotá : Editorial la Oveja Negra, 1981. – 155 p.

УДК 81'25:778.535:791.65.079(477)

МАЛКОВИЧ Т.І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІНДИВІДУАЛЬНА СПЕЦИФІКА СУБТИТРУВАННЯ КІНОФІЛЬМІВ НА РІЗНОМАНІТНИХ УКРАЇНСЬКИХ КІНОФЕСТИВАЛЯХ

Розглянуто основні випадки технічних проблем під час субтитрування фільмів на українських кінофестивалях та шляхи уникнення їхнього негативного впливу на якість зроблених українських субтитрів, а також шляхи забезпечення якомога привабливішого перекладу субтитрів з естетичної точки зору.

Ключові слова: переклад, субтитри, кінофестиваль, програмне забезпечення, тайм-код, лінгвістичні заминки, фонетична синхронність, семантична синхронність, звуконаслідування.

Рассмотрены основные случаи технических проблем во время субтитрования фильмов на украинских кинофестивалях и пути предотвращения их негативного влияния на качество сделанных украинских субтитров, а также пути обеспечения наиболее привлекательного перевода субтитров с эстетической точки зрения.

Ключевые слова: перевод, субтитры, кинофестиваль, программное обеспечение, тайм-код, лингвистические заминки, фонетическая синхронность, семантическая синхронность, звукоподражание.

The article reviews the most frequent technical problems that can happen during subtitling movies at different Ukrainian film festivals and the means of avoiding their influence on the quality of the Ukrainian subtitles, as well as the ways of making the translation of subtitles as aesthetically attractive as possible.

Keywords: translation, subtitles, film festival, software, time-code, linguistic hobbles, phonetic proximity, semantic proximity, onomatopoeia.

Перш за все, на нашу думку, доцільно було б описати певні особливості програмного забезпечення для субтитрування,

використовуваних на найпопулярніших кінофестивалях в Україні. Згадаємо надалі програми Subtitler і Subtitle Workshop.

Важливо розмежувати ці дві програми, оскільки кожна з них має іншу мету, навіть якщо може здатися, що кінцева мета у всіх одна – субтитрування. Є нюанси. Subtitle Workshop має на меті “вшивати” субтитри у фільм, щоб вони автоматично синхронізувалися у фільмі за власноруч проставленим тайм-кодом. Окрім того, що тайм-код зазвичай доводиться проставляти саме перекладачеві, субтитри, створені програмою Subtitle Workshop, не потребують подальшої взаємодії з ними перекладача під час сеансу. І тим не менш – шанс перекладачеві перепочити під час сеансу, даний йому програмою Subtitle Workshop, зовсім не означає полегшення у процесі створення перекладу субтитрів за допомогою цієї програми. Оскільки тайм-коди виставляє сам перекладач, то він повинен під час перекладу стежити за необхідною довжиною перекладеного субтитру, щоб перекладений субтитр не треба було розбивати на декілька субтитрів і таким чином зміщувати тайм-код перекладеного субтитра порівняно з субтитром-оригіналом, що є неприпустимо і катастрофічно псує враження від перекладу фільму під час його перегляду. Але така правда, що після довгих мук з перекладом субтитрів у Subtitle Workshop перекладач може спокійно насолодитися виконаною роботою, сидячи в залі під час кіносеансу як звичайний глядач.

Subtitle Workshop зазвичай використовується на кінофестивалі документальних фільмів про права людини “Docudays UA”, а також для субтитрування “довгих ночей короткого метру” на МКФ “Молодість”, Одеському МКФ, та на переважній більшості “тижнів іноземного кіно” в Україні.

Натомість, програма Subtitler не працює з тайм-кодами і не має на меті вшивання субтитрів у фільм (бо вшивання можливе тільки за умови присутності тайм-коду кожного субтитра). Таким чином, ця програма передбачає подальшу взаємодію перекладача з субтитрами, створеними цією програмою. На сленгу субтитрувальників така взаємодія називається “кляцання”: субтитрувальник повинен бути присутнім у залі під час кіносеансу,

мати з собою ноутбук і завантажений на нього текстовий файл з субтитрами, вивести зображення субтитрів з ноутбука на кіноекран за допомогою проектора і переключати кожен субтитр вручну, орієнтуючись на час, відведений на репліку оригіналу, або на час появи, демонстрації і зникнення іншомовного субтитра, вшитого у фільм (якщо такий є). Таким чином, під час перекладу для субтитрувальника також бажано уникати розбиття довгих субтитрів на декілька, бо це ускладнює орієнтування субтитрувальника під час клацання у кінотеатрі. Важливо те, що Subtitler – основна програма для субтитрування фільмів на МКФ “Молодість”, Одеському МКФ, та на переважній більшості “тижнів” іноземного кіно в Україні. Наведімо нижче вимоги до форматування субтитрів, створених програмою Subtitler на кінофестивалі “Молодість” для того, щоб побачити, які ще проблеми постають на шляху створення якісних субтитрів у програмі Subtitler:

Переклад робиться у Блокноті (файл *.txt), де рядок має приблизно не більше 60 знаків, а потім у залі показується через програму Subtitler. Вдома слід перевірити, чи переклад нормально відкривається через цю програму (перевірочний шрифт – **Tahoma 40) [1].**

Чому нормована довжина рядка і нормований розмір шрифту становить проблему для субтитрувальника? Річ у тім, що для проектування субтитрів через проектор на кіноекрані зазвичай відводиться дуже небагато місця, щоб не перекривати картинку – а задовгі рядки просто обрізаються, залишаючи дуже неестетичні на вигляд “обрізки” титрів поза місцем, відведеним для показу субтитрів: таким чином, кожен наступний короткий субтитр буде містити обрізки попереднього задовгого субтитра. А це – справжня проблема.

На багатьох кінофестивалях трапляються конфузи, коли (часто в останній момент перед показом) плівка з фільмом, мовою оригіналу якого не є англійська, приходять без вшитих англійських субтитрів. У цьому випадку перекладачеві доводиться робити так, щоб у стандартні два рядки субтитрів довжиною у 60 знаків кожен,

умістилися дві мови (за форматом більшості українських фестивалів – у верхньому рядку англійська, а у нижньому – українська). Таке завдання потребує значно більших зусиль від перекладача, оскільки набагато легше зробити з довгої фрази у скрипті короткий одномовний субтитр довжиною у 120 знаків, аніж зробити з довгої фрази короткий двомовний субтитр довжиною у ті ж-таки 120 знаків. Мало того, дуже важко скоротити фразу, не викидаючи з неї нічого контекстуально важливого. Подивимося на можливі варіанти вирішення такої проблеми на прикладі нашого субтитрування документального фільму “The Black Power Mixtape 1967-1975” (“Чорний мікстейп 1967-1975”).

STOKELY CARMICHAEL: He presumed that if you are non-violent, your opponent **will see your suffering and will be moved to change his hearth** [2].

СТОКЛІ КАРМАЙКЛ: Він думав, що якщо ти мирний страдалець, то **ворога це зворушить і він віддасть тобі нагріте місце**. [3].

Тут йдеться про світогляд Мартіна Лютера Кінга. Під час перекладу цього уривку ми спробували сильно скоротити репліку, передавши довгу фразу “**your opponent will see your suffering and will be moved**” фразою “**ворога це зворушить**.” Ба більше, ми зберегли “страждальницький” контекст фрази, використавши структуру прикметник+іменник і переклавши “**non-violent**” як “**мирний страдалець**”.

На багатьох українських кінофестивалях схема роботи субтитрувальника передбачає також переклад субтитрів не з мови оригіналу. Ось приклад з власного досвіду: фільм про циганську поетесу Папушу, яка кочує з циганським табором на території комуністичної Польщі, знятий наполовину польською і наполовину ромською мовою. Зважаючи на те, що не всі субтитрувальники в Україні розуміють польську, і дуже мало – ромську, служба перекладу надала нам готові субтитри англійською, створені, вочевидь, у країні виробництва фільму з метою міжнародного прокату. Таким чином, український субтитрувальник у перекладі польсько-ромського фільму має спиратися на англійські субтитри,

у яких часто відсутні певні нюанси, які можна відчутти тільки володіючи мовою (тут – мовами) оригіналу. Це виявилось особливим абсурдом, після того як у процесі перекладу ми з'ясували, що українська мова набагато більше збігається не лише з польською, а у деяких випадках і з ромською мовою, аніж англійська – принаймні, на фонетичному рівні.

До прикладу: двоє дітей – хлопчик і дівчинка – знаходять у лісі в дуплі одного з дерев майстерно оздоблений і дуже естетичний на вигляд ніжик. Хлопчик каже дівчинці ромською щось на зразок **“Але шікар!”** [4], що в англійських субтитрах перекладено як **“Beautiful, isn't it?”** (**“Гарний, чи не так?”**) [5]. У цьому випадку ми б наполегливо порекомендували кожному українському субтитрувальникові не спиратися на надані англійські субтитри, оскільки кожен українець з добрим слухом вловить тут фонетичну подібність до українського відповідника: **“Але й шикарний!”** [6]. Цей відповідник не лише звучить максимально схоже до ромського оригіналу, а й за рівнем емоції фраза **“Але й шикарний!”** набагато перевищує фразу **“Beautiful, isn't it?”**. Таким чином, черговою нашою підказкою до успішної стратегії субтитрувальника у випадку перекладу не з мови оригіналу буде – якомога частіше прислухатися до оригіналу і вишукувати будь-яких мовних подібностей: у 99% зі ста така фонетична синхронність виявиться й семантичною.

Окрім дотримання перерахованих суто технічних вимог та конфузів, які трапляються на кінофестивалях, не варто забувати й про забезпечення якомога привабливішого перекладу з естетичної точки зору – особливо в умовах довгої й навмисної маргіналізації української мови, яку необхідно оживити в очах кіноглядача, як споживача масового українськомовного продукту.

Для цього ми воліли б запропонувати доволі ризикований метод перекладу субтитрів. Ризик у тому, що такий метод цілком можливо “поховати” у критиці, звинувативши його у надмірній увазі до непотрібних деталей. У цьому випадку нам йдеться про наше субтитрування документального фільму про сучасне вуличне мистецтво: **“Вихід через сувенірну крамницю”** (**“Exit Through the**

Gift Shop”) [7]. У ньому головний герой, Террі Гуета, “створює себе” як відомого вуличного митця. Террі – француз і дуже погано розмовляє англійською – з граматичними помилками, з яскраво вираженим французьким акцентом і досить повільно, роздумуючи над кожним словом, перш ніж його вимовити. Враховуючи проблеми головного героя з англійською мовою і комедійність фільму ми спробували передати у субтитрах те, як він довго думає над кожним словом, та як довго він вибудовує і формулює речення – ми зберегли у субтитрах його “затинання” у мові, які зустрічаються на кожному кроці. Назвімо ці затинання лінгвістичними заминками. Скажімо, у цьому епізоді, де розповідається як Террі разом з другом-стрітартером Шепардом Фейрі таємно розмальовували будинки вночі.

TERRY: You know it was not **like I’m downstairs** and you upstairs doing your thing and I’m filming. No, I would go upstairs and I would go even up, up more to have **the shot that is uh, is uh great** [7].

ТЕРРІ: Це ж не те, що **я, типу, внизу знімаю**, а ти нагорі своє робиш. Не, я вийду нагору, зловлю **такий момент, знаєте, е-е-е, класний** [8].

like I’m downstairs – **я, типу, внизу знімаю** (тут цілком необхідне вставне слово на кшталт “**типу**” – воно не лише наголошує на повільному темпі мовлення Террі Гуети і на важкості його висловлювання англійською, а й підкреслює неформальний характер його розповіді) **the shot that is uh, is uh great** – **такий момент, ну, знаєте, е-е-е... класний** (Террі, як не носій мови, не може знайти кращого і мальовничішого слова, ніж “**great**” для опису краси кадру, який він зняв, але з англійського титру ми бачимо, що словами на кшталт “**the shot that is uh, is uh...**” він таки намагається знайти якусь влучнішу характеристику, хоча в результаті ці його пошуки все одно зазнають краху. В українському перекладі цього титру ми також намагалися передати всю важкість і напруженість пошуку Террі необхідного і влучного слова: переклад “**такий момент, ну, знаєте, е-е-е...**” достатньо вдало демонструє усі вищесказані мовленнєві відтінки, що їх необхідно було передати у перекладі. Ці слова на кшталт “ну, знаєте...” і ці

затинання у мові якнайкраще демонструють мовні пошуки і мовленнєву невизначеність іноземця Террі, а також створюють певний комічний ефект: глядачі не очікували прочитати ці затинання у субтитрах, оскільки зазвичай субтитри такого не містять.)

Окремий, нелегкий випадок – переклад неприродних, штучних звуконаслідувань і вміщення їх у субтитри.

У наступному діалозі – ціла низка звуконаслідувань роботи електронного пристрою – фотоапарата. Будучи не лише перекладачами, але й глядачами інших перекладів, ми знаємо, що українці часто не сприймають новотвори. Тим не менш, активний словниковий запас звуконаслідувань в українській мові не надто широкий, особливо це стосується звуконаслідування роботи сучасних пристроїв.

Тут додається також фактор лінгвістичної заминки, який змушує мовця вдаватися до найрізноманітніших звуконаслідувань – аби тільки максимально точно замінити ними відповідні дієслова на позначення роботи фотоапарата.

TERRY: **He's like, okay** show me the pictures. I take the camera, I take it and I said look. I put it on, I go. I go in menu right away, I go in delete and I go **ffffft**. And the thing goes **vvvvvzzzzzz** and I go **BAM** and I put it down and I said, I don't have any picture on him and I don't have any proof on you [7].

ТЕРРІ: **Ну і той каже, типу,** покажи фотографії. Я беру камеру і кажу, ось, дивіться. Вмикаю, зразу йду в меню і видаляю все одним махом, **ффффіть!** І воно так **вввзззз**. І я зразу **бам**, гепаю камерою по столу і так, дивіться, кажу, нема тут жодної фотки, нема вам на що дивитися [8].

У цьому уривку ми намагалися навмисно максимально зберегти незв'язність мовлення Террі через надмір ономастопей. Ці звуконаслідування важко пояснити, не бачачи перед собою відео з жестикуляцією мовця при цих звуконаслідуваннях. Наприклад, при вимовлянні "**ffffft**" мовець горизонтально проводить рукою, ніби показуючи ризику, що "біжить" – піктограму меню фотоапарата, яка показує прогрес у видаленні фотографій. Тому, нам важливо було

перекласти цей звук звуком, який би натякав українському глядачеві на якийсь різкий рух. Сміємо припустити, що звуконаслідування “fffff” саме по собі нічого не означає, тому просто транслітерувати його кирилицею було б нерозумно. Одне зі значень слова “**фіть**” в українській мові таке: “присудок для підкреслення швидкості, моментальності якої-небудь дії, руху”. Тож, ми передали швидкий рух риси-пиктограми, що позначає видалення фотографій на фотоапараті, словом “**ффффіть!**”, додавши до нього кілька літер “ф” для того, щоб досягти максимально можливої фонетичної синхронності з англійським відповідником.

Звуконаслідування “**ВАМ**” ми просто транслітеруємо як таке, що існує в українській мові, а звуконаслідування “**vvvvvzzzzz**” нагадує нам якийсь рух – можливо через наше слово “**віз**”, яке однозначно асоціюється з рухом.

Розглянувши основні випадки проблем під час субтитрування фільмів на українських кінофестивалях, ми зробили певний внесок у ясність щодо того, як за неможливості боротися з виникненням таких суто технічних проблем максимально запобігати їхньому впливу на якість кінцевого продукту – українських субтитрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Оболенький О.* – Офіційний електронний лист-повідомлення від координатора служби перекладачів МКФ «Молодість» з вимогами щодо оформлення створених субтитрів / *О. Оболенький.* – Київ, 17 жовтня, 2010.
2. *«The Black Power Mixtape 1967–1975».* – Story AB, Sveriges Television (SVT), Louverture Films, Sweden, USA, 2011.
3. *«Чорний мікстейп 1967–1975».* – Субтитрування українською мовою автора статті на замовлення IX Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA, 2012.
4. *«Papusza».* – Argomedia Productions, Poland, 2013.
5. *«Papusza».* – Субтитри англійською мовою, надані перекладачеві перекладацькою службою МКФ «Молодість», 2013.
6. *«Пануша».* – Субтитрування українською мовою автора статті на замовлення МКФ «Молодість», 2013.
7. *«Exit Through the Gift Shop».* – Paranoid Pictures, USA, UK, 2010.
8. *«Вихід через сувенірну крамницю».* – Субтитрування українською мовою автора статті на замовлення МКФ «Молодість», 2010.

ЗМІСТ

<i>Алексенко С. Ф.</i> Особливості вираження експресивності комунікативно-прагматичної стратегії “гра на підвищення” в англійській політичній промові	3
<i>Анорійченко Ю. В.</i> Гендений стереотип: особливості формування і функціонування в іспанській мові	14
<i>Афанасьєва О. М.</i> “And we've got all of you here today”: міфориту альний хронотоп свята в комунікативному і дискурсивному аспектах	22
<i>Берегова О. А.</i> Синтаксична організація іспанської народної загадки	37
<i>Бокова П. М.</i> Каламбур або гра слів. Проблеми та особливості перекладу	45
<i>Боцман А. В., Моренець І. М., Галицька Є. А.</i> Дивергентно-ротатійна модель розвитку германського футурума	51
<i>Величко М. П.</i> Література Єгипту початку ХХ ст.у контексті зародження сучасної арабської літератури	67
<i>Воскрес А. А.</i> Клаузальні адвербіалії способу дії давньоанглійської мови в лінгвокогнітивному аспекті	79
<i>Гетьман З. О.</i> Художня стилізація розмовного мовлення (на матеріалі іспанської мови)	90
<i>Дячук О. В.</i> Лінгвістичний континуум рекламної комунікації	94
<i>Єсипович К. П.</i> Диспозиція актантів у когнітивній мапі фрагменту “Ронсевальська битва”	102
<i>Залєснова О.В.</i> Суб’єктно-об’єктні відношення та їхня реалізація в мові	116
<i>Казак С. П.</i> Комунікативна варіативність соматикону емоційного реагування персонажа	123
<i>Киричок К. О.</i> Особливості вживання дієслів каузації радості в німецькій, французькій, англійській, російській та українській мовах	131
<i>Кізіль М. А.</i> Структурні особливості англійських телескопічних термінів сфери комп’ютерних технологій	144
<i>Клименко Л. В.</i> Французький художній плакат як віддзеркалення ціннісних домінант національної лінгвокультури	153
<i>Козяревич-Зозуля Л. В.</i> Фасцинативи у системі сучасної англійської мови	165
<i>Korbozerova N. M.</i> Análisis contrastivo de los sistemas léxicos en las lenguas española u ucraniana	171
<i>Костик О. І.</i> Філософія модальності	178

Котенко В. Л. Жанрові характеристики іспанськомовного спортивного дискурсу (на матеріалі публіцистики футбольної тематики).....	187
Круківська О. В., Круківський В. І. Семантичні процеси при переході слова з буденного дискурсу до спеціалізованого (на матеріалі французької мови).....	199
Kriuchkov H. H. Simplification Des Orthogrammes Dans Les Termes Et Néologismes Français Du Graphostyle Neutre.....	212
Кульбіда Д. П. Таксономія англомовних запозичень у сучасному іспанському туристичному дискурсі.....	223
Курченко О. О., Наубетова О. Д. Позитивна ввічливість в іспанській мові: феномен <i>mentira piadosa</i>	233
Кишановський О. Ч. Лінгвістичний статус граматичних запозичень у сучасній перській мові.....	243
Любчук Н. В. Відтворення іншомовних назв відомств, партій, організацій німецькою й українською мовами.....	255
Максимчук Н. М. Англомовний брифінг як діалогічна взаємодія.....	265
Мариненко П. І., Копилова Т. Р. <i>Silencio</i> як ключовий концепт іспанської лінгвокультури (від історії до сучасного функціонування).....	277
Настенко С. В. Роль топонімів у процесі розгортання мегаконцепту <i>Іспанія</i> в іспанській поезії XII – XX століть.....	285
Некрасова О. А. Національно-культурна специфіка фразеологізмів американського варіанта англійської мови.....	293
Обручникова О. П. Вокалічні структури пісень андалузського фламенко (на матеріалі пісень <i>сіґрійас</i>).....	302
Парій Є. В. Семіотичний підхід до розкриття семантики концепту <i>втрата духовності / la perte de la spiritualité</i> на знаковому рівні.....	310
Пономарчук С. В. Функціонування модальних граматичних лексем в іспаномовному діловому дискурсі.....	318
Попова Н. М. Аксиологічна детермінованість та динаміка розвитку концепту <i>solidaridad</i> в концептосфері іспанців.....	326
Рудківський О. П. Методика проведення зіставного аудитивного аналізу фонологічних систем германських та слов'янських мов.....	334
Савчук Р. І. Текстотвірний принцип “нарративного кільця” у форматуванні мінімалістичної оповідної реальності (на матеріалі французьких прозових творів XX–XXI століть).....	346
Сечіна С. І. Функціонування модальних лексем у сучасному іспаномовному політичному дискурсі (на матеріалі текстів	

передвиборчої агітації Маріано Рахойя Брея).....	359
Сингаївська Г. В. Варіативність сучасних іспанських особових імен.....	366
Скрильник С. В. Досягнення структурної та семантичної близькості цільового та вихідного текстів у художньому перекладі....	375
Скробот А. І. Лінгвокультурологічне дослідження фразеологізмів іспанської та української мов.....	387
Слаба О. В. Вплив запозичень англо-американського походження на лексико-семантичну систему сучасної німецької мови.....	394
Сокрут Д. В. Елементи сюрреалізму в поезії Лорки.....	403
Столярова А. А. Етнокультурні реалії у творах Тараса Шевченка як проблема українсько-новогрецького перекладу (на матеріалі поезій “Сон (Комедія)” і “Три літа” та їх новогрецьких перекладів).....	409
Толстова О. Л. Концептуалізація емоцій у жесто-мімічних фразеологізмах іспанської мови.....	420
Філоненко Н. Г. Когнітивний аспект дієслівних предикативних синтаксичних конструкцій у сучасному французькому художньому тексті.....	428
Хайдер Є. М. Синтаксична організація творів як ідіостильова текстотворча стратегія Г.Гессе в світлі транслатології.....	438
Храбан Т. Є., Шостак О. Г. Дослідження концепту за допомогою використання фреймово-слотової моделі (на прикладі концепту <i>війна</i>).....	449
Цибко А. В. Типологічні ознаки іспанського політичного дискурсу.....	457
Чайківська Г. С. Особливості використання художньо-стилістичних засобів у сучасних французьких казках.....	467
Червона О. С. Функціонування дієслівних перифраз у мовленнєвому акті “менасив” (на матеріалі італомовного побутового дискурсу).....	476
Чорна Н. В. Поняття континууму в іспаномовному постмодерному дискурсі.....	485
Малкович Т. І. Індивідуальна специфіка субтитрування кінофільмів на різноманітних українських кінофестивалях.....	495
Зміст	503
Contents	506

CONTENTS

<i>Aleksenko S. F.</i> Expressiveness of the Communicative Strategy of Enhancement in English Political Speeches.....	3
<i>Andriuchenko Y. V.</i> Gender stereotype, formation and functioning in Spanish.....	14
<i>Afanasieva O.</i> “And we've got all of you here today”: mythic and ritual celebration chronotope in the communicative and discursive aspects.	22
<i>Beregova O. A.</i> Syntactic organization of Spanish folk riddle.....	37
<i>Bokova P. M.</i> Pun Or Pun Joke. Problems And Features Translation	45
<i>Botsman A. V., Morenets I. M., Galytska E. A.</i> The Divergency-Rotary Model Of The Germanic Future Tense Development	51
<i>Velychko M. P.</i> Egyptian Literature At The Beginnind Of The XX Century In The Context Of Germinatin Modern Arabic Literature.....	67
<i>Voskres A. A.</i> Clausal manner adverbials of Old English in cognitive aspect.....	79
<i>Guetman Z. O.</i> The artistic stylization of speech (based on the Spanish material)	90
<i>Diachuk O. V.</i> Lingvistic continuum advertising communication.....	94
<i>Yesypovych K. P.</i> Disposition Of The Actants In The Cognitive Map Of The Fragment "Battle Of Roncesvalles"	102
<i>Zaliesnova O. V.</i> Subject-object relations and their implementation in the language.....	116
<i>Kazak S. P.</i> Pragmatic variability of nonverbal emotional reactions...	123
<i>Kyrychok K.</i> The peculiarities of usage of causative verbs of joy in German, French, English, Russian and Ukrainian.....	131
<i>Kizil M. A.</i> Structural Peculiarities of English Telescoped Terms of the Sphere of Computer Technologies	144
<i>Klymenko L. V.</i> French Artistic Poster As A Mirror Image Of The National Linguoculture Value Dominants.....	153
<i>Koziarevych-Zozulia L. V.</i> Fascinatives in the System of English Language	165
<i>Korbozerova N. M.</i> Análisis contrastivo de los sistemas léxicos en las lenguas española y ucraniana	171
<i>Kostyk O. I.</i> The Philosophy of Modality.....	178

Kotenko V. L. Genre characteristics of Spanish sports discourse (bas articles dedicated to football).....	187
Krukivska O. V., Krukovsky V. I. Semantic process during the transition of the word from usual discourse to the specialised one.	199
Kriuchkov H. H. Simplification Des Orthogrammes Dans Les Termes Et Néologismes Français Du Graphostyle Neutre.....	212
Kulbida D. P. Taxonomy of English borrowings in modern Spanish tourism discourse.....	223
Kurchenko O. O., Naubetova O. D. Positive Politeness In Spanish: A White Lie Phenomenon	233
Kshanovsky O. Ch. Linguistic Status of the Grammatical Borrowings in the Modern Persian Language.....	243
Lyubchuk N. V. Rendering of foreign names of departments, parties, organizations in German and Ukrainian	255
Maksymchuk N. M. English briefing as dialogical interaction.....	265
Marynenko P. I., Kopylova T. R. SILENCIO as a key concept of spanish linguoculture (from history to present-day functioning).....	277
Nastenko S. V. Toponyms' functions of the megaconcept SPAIN representation in the Spanish poetry of the XII – XX centuries	285
Niekrasova O. National cultural specificity of phraseology of American English.....	293
Obruchnykova O. P. Vocalic Structures Of Andalusian Flamenco Songs (on the basis of the Siguiriyas Songs)	302
Parii Y. V. Semiotic approach to the semantic concept research <i>loss of spirituality / la perte de la spiritualité</i> at symbolic level.....	310
Ponomarchuk S. The functioning of modal grammar tokens in Hispanic business discourse.....	318
Popova N. M. Axiological Determination and Developing Dynamics of Concept <i>Solidaridad</i> in Spanish Conceptual Sphere.....	326
Rudkivskyy O. P. Procedure of Contrastive Auditory Analyses of Phoneme Systems of Germanic and Slavonic Languages.....	334
Savchuk R. I. Text forming technique of “narrative circle” in minimalist narrative reality constructing (on the material of French literary discourse of XX–XXI centuries).....	346
Sechina S. I. The functioning of statements with modal units in modern Hispanic political discourse (on the basis of election campaing text of	

Mariano Rajoy Brey).....	359
<i>Syngayivska G. V.</i> On the Issue of the Relation of Variability among the Proper Names (anthroponims) in Spanish language.....	366
<i>Skrylnyk S.</i> Structural and Semantic Affinity of Source and Target Texts in a Literary Translation.....	375
<i>Skrobot A. I.</i> Lingvoculturological research of Spanish idioms.....	387
<i>Slaba O. V.</i> Influence of the Anglo-American borrowings on German lexical semantic system.....	394
<i>Sokrut D. V.</i> Elements of surrealism in poetry of Lorca.....	403
<i>Stolyarova A. A.</i> Ethnocultural realia in the works by Taras Shevchenko as a problem of Ukrainian to Modern Greek translation (based on the poems “Dream (Comedy)” and “Three years”).....	409
<i>Tolstova O. L.</i> The conceptualization of emotios in gesture phraseological units in Spanish.....	420
<i>Filonenko N. G.</i> Cognitive Aspect Of Verbal Predicate Constructions In Modern French Literary Text.....	428
<i>Heider E. M. Y.</i> The Syntactic Organization Of The Texts As Idiostylic Text-Constituting Strategy Of H.Hesse In Relation Of Translatology.....	438
<i>Khraban T. E., Shostak O. G.</i> Researching of concept by means of usage of frame-slot model (by example of concept war).....	449
<i>Tsybko A. V.</i> Typological characteristics of Spanish political discourse.....	457
<i>Chaikivska G. S.</i> Peculiarities of the use of stylistic means in the modern French tales.....	467
<i>Chervona O.</i> The functioning of the verbal periphrasis in the speech act “menace” (based on the modern Italian discourse).....	476
<i>Chorna N. V.</i> The text-discourse category of the continuum in the Spanish-language postmodern discourse.....	485
<i>Malkovych T. I.</i> Individual Specifics of Subtitling Films on Various Ukrainian Film Festivals.....	495
<i>Zmist</i>	503
<i>Contents</i>	506
